

Ankara Üniversitesi Yayın No: 726

APAM Yayın No: 19

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
ASYA-PASİFİK ÇALIŞMALARI
UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ (APAM)

APAM JAPONYA ÇALIŞMALARI-I

Yayına Hazırlayan
A. Merthan DÜNDAR

Ankara - 2021

Para ile Satılmaz

APAM JAPONYA ÇALIŞMALARI - I

Yayına Hazırlayan
A. Merthan DÜNDAR

Ankara – 2021

Ankara Üniversitesi Yayınları No: 726
Asya-Pasifik Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
APAM Yayınları: 19

Ankara Üniversitesi Yayınları, Yüksek Öğrenim Kurulu'nca tanınan ve yükseköğrenim kurumlarının kataloglarında yer alan uluslararası yayın niteliğindedir.

ISBN: 978-605-136-558-9

Yazarların görüşlerinin sorumluluğu kendilerine aittir.

Redaktör
Aysun HARPER

Baskı Yeri:
Ankara Üniversitesi Basımevi
İncitaşı Sokak No: 10 06510 Beşevler/ANKARA
Tel: (0312) 213 66 55
Basım Tarihi: 31/12/2021

İÇİNDEKİLER

A. Merthan DÜNDAR SUNUŞ	5
Ayşenur AYDINBAKAR <i>Yaşlanan Japonya'da Kadın İş Gücünün Yeri</i>	7
Gökberk DURMAZ <i>Latin Amerika-Japonya İlişkileri: Uluslararası Göç Bağlamında Bir Değerlendirme</i>	27
Ersu Batuhan ERGELDİ <i>Japonya'nın Güvenlik Politikalarındaki Değişim ve Dörtlü Güvenlik Diyaloğu'nun (QUAD) Japonya İçin Önemi</i>	41
Emine SİCİM KAPLAN <i>Savaş Öncesi Dönem'de Japonya'da Mikronezya Bilgisi: Bōken Dankichi Örneğinde</i>	59
Mizgin KARAHAN - Oğuz Can TURGAY <i>Japonya'nın Tarımsal İstihdam Yapısındaki Değişimi ve Tarımın Sürdürülebilirliği Açısından Bir Değerlendirme</i>	87
M. Arif AKKAYA - Oğuz Can TURGAY <i>Japonya'da Kırsalın ve Tarımın Genel Görünümü</i>	97
Onur Can SAATCIOĞLU <i>Japon Tahkim Kanunu Hakkında Bazı Değerlendirmeler</i>	113
Esin ESEN <i>Japon Kadın Edebiyatı Bağlamında Ogura Hyakunin Isshu'nun (1235) Kadın Şairleri</i>	141
Nesibe KAYA <i>Kazuo Ishiguro'nun "Değişen Dünyada Bir Sanatçı" Eserinde İşgal Edilen Japonya</i>	171
Filiz YILMAZ <i>Japon Edebiyatında "Atom Bombası Mağdurlarına Yönelik Negatif Ayrımcılık": Mitsuharu Inoue'nin "Te No Ie" Adlı Eseri Örneğinde</i>	193

Yasemin YAZICI	
<i>Nakae Chōmin'in Kaleminden Rousseau, Voltaire ve Montesquieu</i>	217
Habibe SALĖAR	
<i>Japonya'da Marksist Düşünce ile Gelişen Proletarya Edebiyatı</i>	233
Selin ÖZDEMİR	
<i>Japon Budist Resim ve Heykelleri ile Din ve Sanat İlişkisi</i>	257
Hülya DEVECİ	
<i>Fuzukawa Yukichi'nin Hristiyanlığa Dair Görüşleri</i>	267
Nurullah SAT	
<i>Toshihiko Izutsa'da Dini Kavramlar: "İslam Kültürü" İsimli Eseri</i> <i>Üzerinden</i>	283
Zeynep GENÇER BALOĞLU	
<i>Mustafa Asım Efendi ve Osmanlı'da Japon Diline Dair İncelemeler</i>	305
Şeyma NALBANT AYHAN	
<i>Nagase Hōsuke'nin "Keiō Gijuku Gakuhō" Dergisindeki "Orta Asya ve</i> <i>Türkiye Gezi Notları" Başlıklı Makalesi</i>	339
Zuhal KOÇYİĞİT	
<i>Tōson Şimazaki'nin Roujou'su ve Ahmet Mithat'ın Hayâl ve Hakikat Adlı</i> <i>Eserinde Deli Kadın İmgeleri</i>	359

SUNUŞ

Türkiye’de Japonca eğitimi, ilk olarak Osmanlı Dönemi’nde başlamıştır. Sultan II. Abdülhamid’in talimatıyla bir grup Türk subayı, Japon gazeteci Noda Shotaro (Abdülhalim Noda Shotaro)’dan Japonca ders almış, Yamada Torajiro adlı bir diğer Japon da kısa bir süre subaylarımıza ders vermiştir. Cumhuriyet Dönemi’nde ise 1986 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Japon Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı faaliyete geçmiş ve yirmi iki öğrenci, Japonca eğitimi almaya başlamıştır. Daha sonra sırasıyla, Erciyes Üniversitesi ile Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitelerinde Japon Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı kurularak öğrenci kabul etmeye başlamıştır. Bunların dışında, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Japon Dili Eğitimi Anabilim Dalı bünyesinde ve Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Japonca Mütercim ve Tercümanlık Bölümünde Japonca öğretilmektedir. Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere, Türkiye’de yaklaşık otuz beş yıldır lisans düzeyinde Japon dili, edebiyatı, tarihi ve kültürü eğitimi verilmektedir. Son on yılda ise yüksek lisans ve doktora programlarını tamamlamış genç akademisyenler, üniversite bünyesinde bilgi üretmeye başlamışlardır.

Ankara Üniversitesi Asya-Pasifik Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi APAM olarak, bölgeyle ilgili bilgi birikimine ve farkındalığa katkı sağlamak üzere hazırladığımız kitap serimizin bu sayısını, Japonya uzmanı genç akademisyenlere ve akademisyen adaylarına ayırdık. Edebiyat, hukuk, uluslararası ilişkiler, sanat tarihi, tarım vd. konularda kaleme alınmış makalelerden oluşan bu çalışmanın, alana katkı sağlayacağını düşünüyoruz. Bu aşamada, Ankara Üniversitesi Basımevi çalışanlarına, Aysun HARPER’a, yazarlarımıza ve destekleri için sayın rektörümüz Prof. Dr. Necdet ÜNÜVAR’a teşekkür ederiz.

Prof. Dr. A. Merthan DÜNDAR
APAM Müdürü

YAŞLANAN JAPONYA'DA KADIN İŞ GÜCÜNÜN YERİ

Ayşenur AYDINBAKAR*

1. Japonya’da Demografik Yaşlanma ve Sebepleri

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü’nün (Organization for Economic Co-operation and Development-OECD), 2018 yılı nüfus göstergelerine göre OECD ülkeleri içinde Amerika Birleşik Devletleri’nden sonra 126 milyon nüfusuyla en fazla nüfusa sahip olan Japonya, dünyanın en yaşlı nüfusuna sahip ülke konumundadır (OECD 2021; OECD 2021a). İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra meydana gelen birinci bebek patlamasına (The first baby boom) rağmen, devamındaki yıllarda hızla düşen ölüm ve doğurganlık oranı, Japonya’da nüfus yaşlanmasının başlamasına sebep olmuştur (Muramatsu ve Akiyama 2011: 426). Savaş sonrası Japonya’daki ekonomik ilerleme, bireylerin gelirlerini arttırarak toplumun büyük bir kesimi için tıbbi tedavi almayı kolay hâle getirmiş, bu da bireylerin yaşam süresini arttırmıştır (Yashiro 1997: 246). Birinci bebek patlaması, savaştan kısa süre sonra gerçekleşmiş ve kısa bir dönem (3 yıl) sürmüştür (Martin 1982: 20). 1957 yılında, tarımdan hizmet sektörüne geçiş ve kırsaldan kente göç ile doğurganlık oranında keskin bir düşüş gerçekleşmiştir (Yashiro 1977: 248). Birinci bebek patlamasında doğan kişilerin çocuk sahibi olabileceği zamanlara karşılık gelen ikinci bebek patlaması, 1971 ve 1974 yıllarında gerçekleşmiştir. Bu durum da ilki gibi kısa sürmüştür. Tekrarlayan düşüş, eğitime olan katılım ve iş olanaklarıyla bağlantılıdır (Yashiro 1997: 248). Nüfus ve Sosyal Güvenlik Araştırması Ulusal Enstitüsü’nün (National Institute of Population and Social Security Research-NIPSSR) verilerine göre 2015 yılı itibarıyla nüfus büyümesi negatife dönmekte ve devamındaki yıllarda da negatif kalacağı öngörülmektedir (National Institute of Population and Social Security Research 2017).

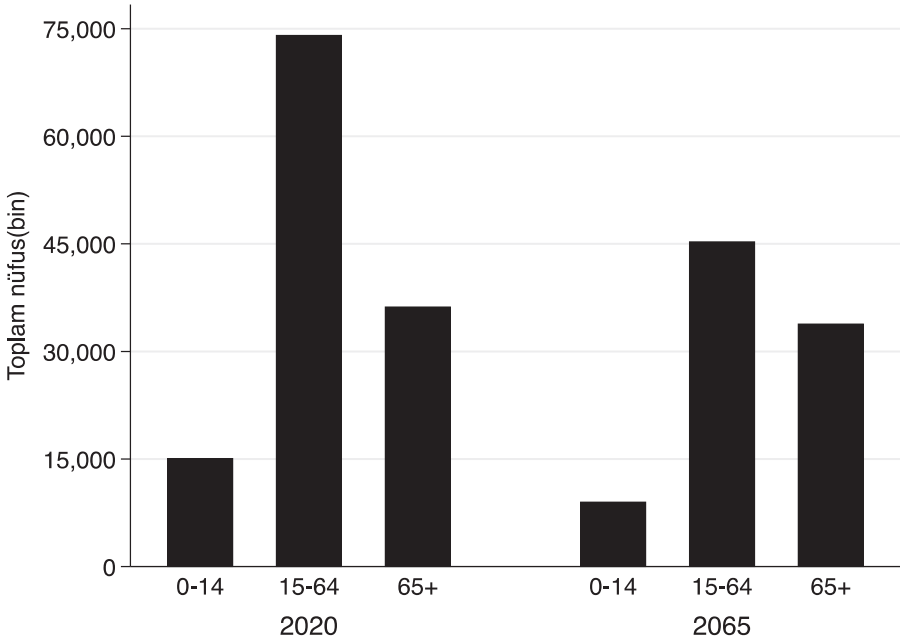
* *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ekonomi Bölümü. E-posta: aysenur.aydinbakar@asbu.edu.tr.*

Japonya’da, nüfusun çoğunluğunu 15-64 yaş arası insanlar oluşturmaktadır. 1960 yılında, 0-14 yaş arası nüfus, toplumun yüzde 30’unu oluşturuyorken 65 yaş ve üzeri nüfus için bu oran, yüzde 5,7’dir (Statistics Bureau, Ministry of Internal Affairs and Communications 2019). 2000’li yıllara doğru 0-14 yaş nüfus oranı ile 65 yaş ve üzeri nüfus oranı arasındaki fark azalarak 2000 yılında, 65 yaş ve üzeri nüfusun oranı 17,4, 0-14 yaş nüfusun oranı ise 14,6 olmuştur (Statistics Bureau, Ministry of Internal Affairs and Communications tarihsiz). Nüfus ve Sosyal Güvenlik Araştırması Ulusal Enstitüsü tarafından mevcut nüfus ve gelecekte olması beklenen nüfus grafiklerine göre demografik yapıda önemli değişiklikler olacağı tahmin edilmektedir (National Institute of Population and Social Security Research 2017a). 2020 yılı ile 2065 yılı karşılaştırıldığında, 2065 yılında 0-14, 15-64 ve 65 yaş üzeri nüfusta azalma beklenirken, 65 yaş üzeri nüfustaki düşüşün 0-14 yaş grubundaki düşüşten daha az olacağı tahmin edilmektedir (Bkz: Şekil 1).

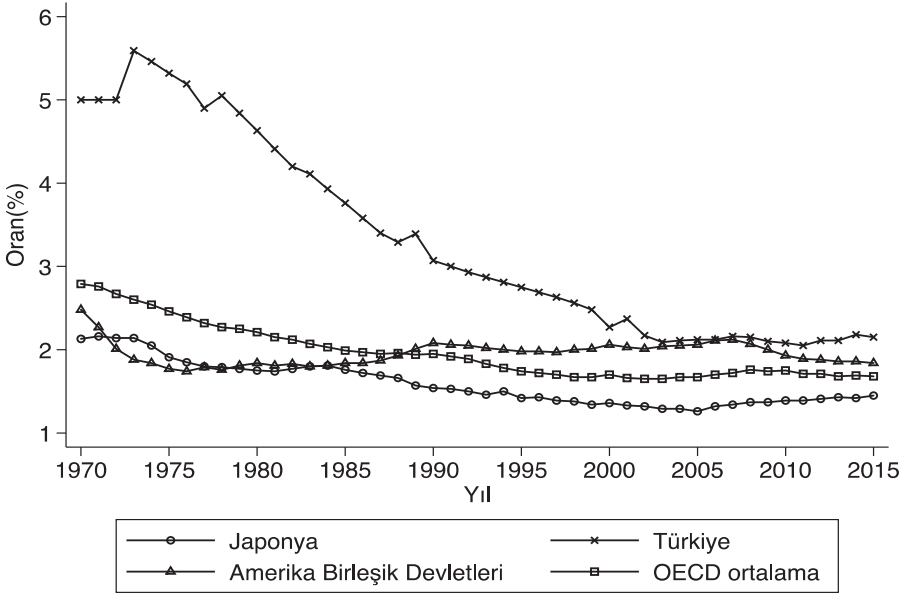
Nüfus büyümesi, pek çok faktöre bağlı olmasına rağmen bu büyümenin temelinde doğurganlığın ve doğumda yaşam beklentisinin artması yatmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası 1947 yılında, kadın başına düşen doğum 4,54 iken 1957 yılında kadın başına düşen doğum, yaklaşık 2 olarak kaydedilmiştir (National Institute of Population and Social Security Research 2017). 1970 öncesi bu oran yükselişe geçse de istikrarlı bir artış gözlenememiştir. 2015 ve 2019 yıllarında kadın başına düşen doğum sırasıyla 1,45 ve 1,36 olmuştur (National Institute of Population and Social Security Research 2017; World Bank 2021). OECD üyesi ülkeler içinden seçilen ülkeler ile Japonya karşılaştırıldığında, Japonya’nın doğurganlık oranının oldukça aşağıda olduğu gözlemlenmektedir (Bkz: Şekil 2) (OECD 2021b). Türkiye ile Japonya’nın doğurganlık oranları karşılaştırıldığında ise Türkiye için de ciddi bir düşüş söz konusudur. Dikkat çekilmesi gereken bir diğer nokta ise Şekil 2’de görüldüğü gibi Amerika Birleşik Devletleri’nin ve Japonya’nın doğurganlık oranlarının, 1986 yılına kadar genel olarak azalma gösterirken, 1986 yılı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri doğurganlık oranları iyileşme sürecine girmiştir; fakat Japonya için bu iyileşme gözlemlenememiştir.

Sadece düşen doğurganlık oranı Japonya’yı yaşlanan toplum kategorisine sokmamıştır. Türkiye’de de doğurganlık oranlarının 1970’lerden sonra düşüşe geçtiği gözlemlenmektedir; fakat Türkiye’de doğumda yaşam beklentisi Japonya kadar yüksek değildir. Japonya’daki doğumda yaşam beklentisi hem

kadın hem de erkek için artış göstermektedir. Kadınlar ve erkekler karşılaştırıldığında kadınların doğumda yaşam beklentisinin erkeklerden fazla olduğu görülmektedir (Bkz: Şekil 3). OECD'nin son paylaşılan verilerine göre OECD ülkeleri arasında Japonya, kadınlar için en yüksek doğumda yaşam beklentisine sahiptir (OECD 2021c). Erkekler için de bu durum azımsanamayacak kadar yüksektir. 2019 yılında kadınların ve erkeklerin doğumda yaşam beklentisi sırasıyla 87,5 ve 81,4 olmuştur (OECD 2021c). Kadınların doğumda yaşam beklentisi, Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri için sırasıyla 81,3 ve 81,4, erkeklerin yaşam beklentisi ise sırasıyla 75,9 ve 76,3'tür (OECD 2021c).

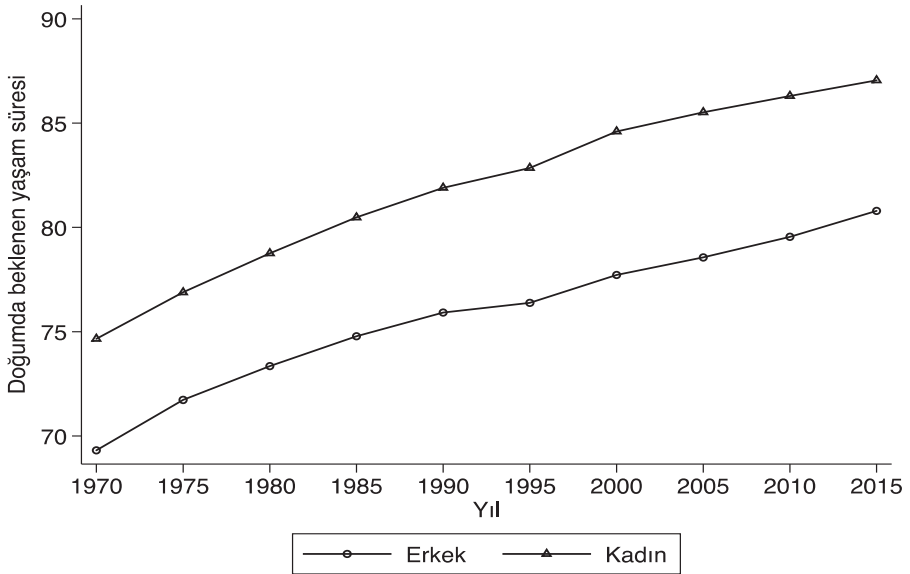

Şekil 1. Yaş gruplarına bağlı 2020 yılı nüfus ve 2065 yılı için tahmin edilen nüfus, Japonya
Kaynak: National Institute of Population and Social Security Research (2017a): 2016-2065 nüfus tahminleri, Japonya.

Şekil 2. Seçilmiş OECD ülkelerinin 1970-2015 yılları arasındaki doğurganlık oranları

Kaynak: OECD (2021b): Doğurganlık oranları.

Şekil 3. Cinsiyete göre 1970-2015 yılları arasındaki doğumda beklenen yaşam süresi, Japonya

Kaynak: OECD (2021c): Doğumda beklenen yaşam süresi.

Hızlı nüfus yaşlanması, Japonya'nın mevcut durumunu ve geleceğini etkileyecek pek çok değişikliğe sebep olmaktadır. Daralan iş gücü ve artan sosyal güvenlik maliyetleri, başlıca olumsuz sonuçlardandır (Retherford ve Ogawa 2005: 20). Bunların yanı sıra sağlık, emeklilik, uzun dönemli bakımlarla ilgili problemler de nüfus yaşlanmasından etkilenmektedir (Muramatsu ve Akiyama 2011). Yaşlanmanın hızlanmasıyla beraber, genç çalışan sayısı azalırken yaşlı çalışan sayısı artmaktadır (Ogawa 2005: 396). Bir başka deyişle, yaşlanan nüfusu destekleyecek genç bireylerin sayısı azalmaktadır. Çalışma çağındaki (20-64 yaş aralığındaki bireyler) yüz kişiye düşen yaşlı (65 yaş ve üzeri bireyler) sayısını ifade eden yaşlı bağımlılık oranı, Japonya'da 1975 yılında 12,7 iken 2015 yılında 46,2'ye yükselmiştir. 2075 yılı için öngörülen yaşlı bağımlılık oranı, Japonya ve Türkiye için sırasıyla 75,3 ve 54'tür (OECD 2017). Bu durumda, çalışma çağındaki nüfusun vergi yükü artacak, beşeri sermayeye yatırım ve verimlilik olumsuz yönde etkilenecektir (Goh, McNowen ve Wong 2020; Kang 2017: 295). Yaşlanmanın önüne geçilememesi durumunda, imalat kapasitesinin ve uluslararası camiada politik ağırlığın azalacağı tahmin edilmektedir (Lam 2009). Diğer yandan yaşlanan nüfus, sağlık endüstrisinde olumlu etki yaratmıştır. Japonya'daki kadın iş gücü, diğer ülkelere kıyasla düşük olmasına rağmen nüfus yaşlanmasıyla kadınlara sağlık endüstrisinde talep artmıştır (Kawaguchi ve Mori 2019). Japonya'da çalışma çağındaki erkek istihdamı, kadınlara ve yaşlılara oranla yüksektir. Bu sebeptendir ki hâlihazırda çalışma potansiyeline sahip nüfus olan kadın ve yaşlı nüfusundan faydalanmaya yönelik politikaların etkisi, yaşlanmanın olumsuz etkilerini yavaşlatmada daha fazla rol oynayacaktır. Japonya'nın doğumda yaşam beklentisi oranı, yukarıda bahsedildiği gibi en yükseklerden biri olup bu beklenti, 2065 yılı için kadınlarda 90,21, erkeklerde 83,83'tür (National Institute of Population and Social Security Research 2017b). Bu durumda İnce-Yenilmez'in (2015: 740) çalışmasında belirttiği gibi 65 yaş üzeri çalışanlar, daha sağlıklı ve daha eğitilmiş olacakları için iş gücüne ve dolayısıyla ekonomik büyümeye katkıda bulunmaya devam edebilirler.

Kadın ve yaşlanan nüfusun çalışma hayatına katılmalarını veya çalışmaya devam etmelerini sağlayacak politikaların yanı sıra göçmen nüfustan da faydalanılabilir. Japonya'nın dünyaya açılması her zaman ülke içerisinde tartışmalı olmuştur (Durmaz 2020: 22-23). Edo Dönemi'nde zirve yapan Japon toplumunun yabancılarla karşı mesafesi, günümüzde bir miktar daha azalmış; Japonya daha çok göçmen almak üzere kapılarını açmıştır

(Durmaz 2020: 122). Nitelikli göçmenler içinse her daim kapıları açıktır (Durmaz 2020: 28-29). Göçmenlerin veya nitelikli yabancı işçilerin ekonomiye katkılarına örnek vermek gerekirse yaşanan nüfus, imalat sektöründe diğer sektörler ile karşılaştırdığımızda çok da tercih edilmemektedir (Lam 2009). Bu durumda imalat gibi sektörlerde bu bireylerden yararlanılabilir; fakat Japonya gibi oldukça homojen topluma sahip bir ülke için doğurganlık ile ilgili politikaları arka planda tutarak, kadın iş gücünün ekonomiye katkısını göz ardı edip, sadece göçmenler ile hızlı yaşlanmanın etkilerini durdurmaya çalışmak, uzun dönemli bir çözüm olmayacaktır. Sürdürülebilir büyüme, ancak kadınların ve yaşlı bireylerin iş gücü arzını teşvik etmek ile mümkündür (Ince-Yenilmez 2015). Bu noktada, yaşanan nüfusun olumsuz etkilerini önemli ölçüde hafifletecek olan kadınların önündeki engelleri araştırmak ve uygun politikalar sunmak, önem kazanmaktadır.

2. Kadın İş Gücünün Önündeki Engeller ve Doğurganlık İlişkisi

Erkek iş gücüne yeterince doymuş olan piyasada, ekonomik büyüme için kadın iş gücüne ihtiyaç duyulmaktadır (Kang 2017: 295). Kitao ve Mikoshiba (2020) çalışmalarında, kadın ve yaşanan nüfusun iş gücü arzının önemini bulgular ile gözler önüne sermiştir. Bulgular gösteriyor ki kadın ve yaşanan bireylerin sağladığı iş gücü arzı yaşlanmanın etkilerini hafifletecek ve mali baskıları azaltacaktır.

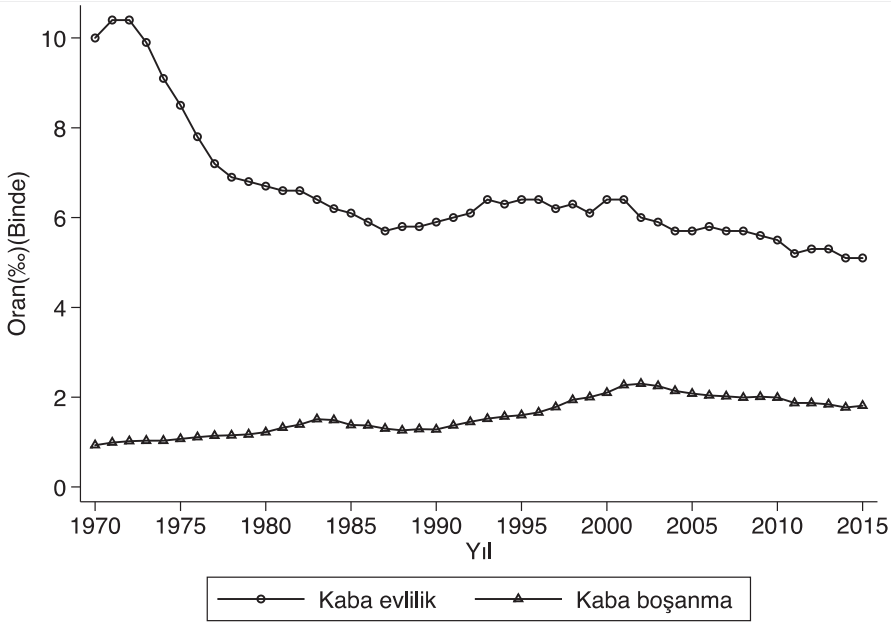
Japonya’da, 25-34 yaş arası yükseköğretimde eğitim almış kadınların oranı yüzde 64,4’tür. Bu oran, OECD ortalamasından (%51,3) oldukça yüksektir (OECD 2021d). Kadınların eğitimi iyi olmasına rağmen iş gücü piyasasına katılımlarının düşük olduğu gözlenmektedir (Aoki 2012). Bu ifadeyi daha iyi anlamak için kadınları medeni durumlarına göre incelemek gerekmektedir. Kadınların daha fazla eğitim alması, beklentileri yükseltmiş ve evlilik, hayatlarının ilerleyen yaşlarına ertelenmiştir (Lam 2019). Araştırmacılar Esteve vd. (2020: 1386) Doğu Asya ülkelerini inceleyen çalışmalarında bu ülkelerde eğitilmiş bireylerin daha düşük eğitim almış bireylere göre daha geç evlendiğini vurgulamış ve gelecekte kadınların alabildiği eğitim olanaklarının genişlemesinin sonucu olarak toplumda bekâr kadınların sayısının artacağı tahmininde bulunmuşlardır. Artan eğitimin, evlilik ile olan ilişkisinin yanı sıra “evlilik paketi” aile içi sorumluluk ve yükümlülükleri beraberinde getirmektedir (Bumpass vd. 2009: 217; Rindfuss vd. 2004). Cinsiyet rollerinin keskin bir biçimde belli olduğu evlilik hayatında

kadın, ona yüklenen rollerden, ev işlerinden ve çocuğun eğitiminden sorumludur (Bumpass vd. 2009: 217). Erkek bireyler, hem ev işlerinde hem de çocuk bakımında kadınlara göre pasif rol üstlenmektedirler. Bu sebeple evlenme yaşının ertelenmesi, aile üyeleriyle yaşayan kadınlar için daha az ev işi, erkekler içinse evin ekmek getiren tek kişisi görevinin ertelenmesi demektir (Raymo vd. 2015: 8). Hatta yaşadığı hanehalkına katkıda bulunmayan bu bekâr kişiler, medyada “parazit bekâr” olarak isimlendirilmişlerdir (Lam 2009: 186; Retherford ve Ogawa 2005: 15). Evliliğin yükümlülükleri ve aile yanındaki rahat yaşam göz önünde bulundurulduğunda bekâr kalmak, cazip hale gelmektedir.

Bin nüfus başına düşen kaba evlilik oranı, Şekil 4’te görüldüğü gibi 1970 ve 2015 yılları arasında düşüş gösterirken, bin nüfus başına düşen kaba boşanma oranı da genel olarak bir artış sergilemiştir (Ministry of Health, Labour and Welfare tarihsiz). Pek çok kadın, 1970 yılında 20-24 yaş aralığında evlenirken, 1990 yılında bu yaş aralığı 25-29’a kaymıştır. Asıl vurgulanması gereken nokta ise 30-39 yaş arasında ilk defa evlenen kadınların oranıdır. 1970 ve 1980’lerde 30-34 ve 35-39 yaşları arasında evlenen kadınların oranları yüzde 10’un altındayken, 2015 yılında 30-34 yaş arasında ilk defa evlenen kadınların oranı, neredeyse yüzde 30, 35-39 yaş arası içinse yüzde 11 olmuştur (Bkz: Tablo 1) (Ministry of Health, Labour and Welfare, tarihsiz).

Evlilik oranlarındaki düşüş ile kadın istihdamındaki artış birbirlerine bağlı ilerlemekte ve bunun, nüfusun azalmasında hızlandırıcı etki yapacağı öngörülmektedir (Kawaguchi ve Mori 2019). Evliliği seçmeyen kadınların iş piyasasında evli kadınlara göre daha fazla yer aldığını istatistikler göz önüne sermektedir. Şekil 5’te gösterildiği gibi 25-29 ve 30-34 yaş aralığındaki bekâr kadınların iş gücüne katılım oranı ile gene aynı yaş aralığındaki evli kadınların iş gücüne katılım oranları arasında fark mevcuttur (Statistics Bureau, Ministry of Internal Affairs and Communications 2020). Dikkat çekilmesi gereken nokta ise diğer yıllara göre bu farkın 2020 yılında azalmış olmasıdır. Her üç yıl için bekâr kadınların iş gücüne katılım oranları, 25-29 ve 30-34 yaş aralığı için yüzde 90’larda seyrederken bu oran, evli kadınlar için ancak 2020 yılında 70’lerde seyretmeye başlamıştır. Buna ek olarak, 2020 yılında 15 yaş ve üzeri bekâr kadınların iş gücüne katılım oranı ve evli kadınların iş gücüne katılım oranı sırasıyla 67 ve 56’dır (Statistics Bureau, Ministry of Internal Affairs and Communications 2020). Neden evli kadınlar iş gücüne bekâr kadınlar kadar

katılmıyor? Kadının önündeki engel evlilik midir? Bu sorular, yaşlanan Japonya’da kadın istihdamını arttırmaya çalışan politikacıların sorması gerek pek çok sorudan sadece bazılarıdır.

Şekil 4. 1970-2015 yılları arasındaki kaba evlilik ve boşanma oranları, Japonya
Kaynak: Ministry of Health, Labour and Welfare (tarihsiz): Hayati istatistikler, Japonya.

Japonya’daki kadın iş gücü katılım oranı, M şeklindedir. Bu şekil, evlilik ve çalışma ilişkisi arasındaki düşük uyumu göz önüne sermektedir (Suzuki 2013: 17). Evlilik yaşının ertelenmesi sebebiyle, bu şekilde değişiklikler olsa da hâlâ bu şeklin, Japonya için geçerliliğini koruduğunu söyleyebiliriz. Evlilik öncesi kadınların iş gücüne katılım oranı yüksek iken evlilikle beraber gelen ev sorumluluğu ve çocuk doğumuyla başlayan çocuk bakımı, kadınların iş ve hayat dengesini kurmasında zorluklar yaratmaktadır. Evlilik ile kadının pozisyonu hanehalkında yardım alan kişiden ana yardım sağlayan kişiye dönerken, erkek için annesinden yardım alan kişiden eşinden yardım alan kişiye dönüşmektedir (Tsuya vd. 2012). Daha çok sayıda kadının iş gücüne katılmasıyla beraber, ev içindeki işlere erkeğin katkıda bulunmasında artış görülse de (Ono 2018: 44) istatistikler, hâlâ ev içi iş dengesizliğinin devam ettiğini göstermektedir.

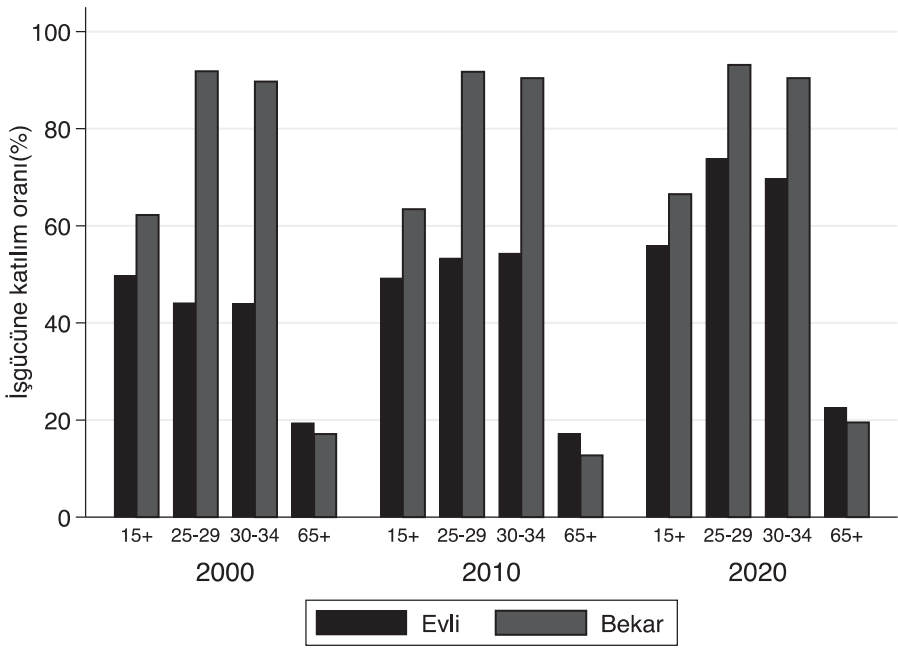
Tablo 1. Cinsiyete bağlı 1970-2015 yılları arasındaki evlilik yaşı, Japonya

Erkek yaşı	Yıllar					
	1970	1980	1990	2000	2010	2015
15-19	1.28	1.26	1.50	2.82	1.73	1.68
20-24	41.98	35.00	26.79	27.58	20.49	16.91
25-29	100.67	72.02	68.01	58.06	50.67	48.25
30-34	24.32	26.41	33.26	30.94	31.36	30.03
35-39	3.51	4.13	8.25	11.13	13.06	13.61
40-44	0.88	0.80	2.04	3.47	4.81	5.44
45-49	0.32	0.21	0.50	1.31	1.77	2.01
50-54	0.14	0.08	0.16	0.47	0.67	0.74
55-59	0.06	0.04	0.06	0.15	0.30	0.32
60-64	0.04	0.02	0.03	0.06	0.12	0.15
65-69	0.03	0.01	0.01	0.02	0.04	0.06
70 ve üstü	0.02	0.01	0.00	0.01	0.01	0.01
Kadın yaşı	1970	1980	1990	2000	2010	2015
15-19	7.51	5.20	4.59	5.93	3.90	3.24
20-24	100.46	85.32	54.40	43.35	32.02	26.11
25-29	45.93	53.44	68.66	65.26	60.37	58.08
30-34	6.31	7.74	12.73	21.90	28.46	28.83
35-39	2.30	1.84	2.55	5.31	9.72	11.44
40-44	1.14	0.66	0.72	1.14	2.52	3.22
45-49	0.49	0.39	0.31	0.31	0.62	0.90
50-54	0.15	0.23	0.14	0.16	0.19	0.30
55-59	0.06	0.10	0.09	0.09	0.07	0.10
60-64	0.02	0.03	0.04	0.04	0.04	0.04
65-69	0.01	0.01	0.01	0.02	0.02	0.02
70 ve üstü	0.01	0.00	0.00	0.00	0.01	0.00

Kaynak: Ministry of Health, Labour and Welfare (tarihsiz): Hayati istatistikler, Japonya.

2016 yılı, Zaman Kullanımı ve Serbest Zaman Aktiviteleri Anketi (2016 Survey on Time Use and Leisure Activities) sonuçlarına göre 25-29 yaş grubundaki evli erkekler, hafta içi ev işine ve çocuk bakımına sırasıyla 13 dakika ve 21 dakika ayırmaktadırlar. Aynı yaş grubundaki evli kadınlar ise 145 dakikalarını ev işine, 209 dakikalarını da çocuk bakımına ayırmaktadırlar. 30-34 yaş grubundaki evli erkek ve kadınların ev işine ve çocuk bakımına harcadıkları zaman sırasıyla 10 ila 24 dakika ve 178 ila 191 dakika arasındır (Statistics Bureau, Ministry of Internal Affairs and Communications 2016). Ev ve iş dengesini kurmakta zorlanan kadınlar, iş gücü piyasasından

çekilmekte ve tekrar çalışma hayatına geri döndüklerinde düzensiz çalışan statüsü (Non-regular employee) altında yarı zamanlı, geçici vb. gibi düşük istihdam statülerinde, düşük maaş verilerek, zayıf çalışma koşullarında çalıştırılmaktadırlar (Raymo vd. 2015: 11; Retherford ve Ogawa 2005: 217; Song 2015: 116). Düzensiz işçiler, düzenli işçilere göre iş performansında adaletli bir şekilde değerlendirildiklerini düşünmeyip, işte kendilerini daha az başarılı hissetmektedirler (Ministry of Health, Labour and Welfare 2014). Buna ek olarak ilk işinde çalışmaya devam eden kadın sayısı da ilk işinde çalışmaya devam eden erkek sayısından oldukça düşüktür (Ministry of Health, Labour and Welfare 2014: 10).

Şekil 5. Yaş gruplarına göre 2000, 2010, 2020 yıllarındaki evli ve bekâr kadınların iş gücüne katılım oranı, Japonya

Kaynak: Statistics Bureau, Ministry of Internal Affairs and Communications (2020): İşgücü Anketi.

Bu durum ise beşeri sermaye birikimini sekteye uğratmakta ve terfi almak isteyen çalışanlar için zorluklara sebep olmaktadır (Aoki 2012). Yaşı ilerleyen kadınlar ise iş gücünden çekilmekteledir. Japonya Kabine Ofis'inin 2020 yılında yayınladığı rapora göre 60-64 yaş arası kadınların yüzde 32,1'i 65 yaşına kadar, yaklaşık yüzde 27'si 70 yaşına kadar çalışmak istediklerini

belirtmiştir (Cabinet Office 2020). Bu oran, aynı yaş grubu erkekler içinse yüzde 33,1 ve 33,9'dur (Cabinet Office 2020). Yani ilerleyen yaşlarda erkeklere göre kadınlar, iş gücünden daha önce ayrılmak istemektedir. Bu da sağlıklı bireylerin çalışmasına ihtiyaç duyan Japonya için ele alınması gereken başka bir konudur.

Çocuk sahibi olan kadınlar, çalışmak için resmî veya resmî olmayan kişi ve kurumların yardımına ihtiyaç duymaktadırlar. Japonya'da üç jenerasyonun bir arada yaşadığı aile hayatı, yerini ağırlıklı olarak anne, baba ve çocuk şeklinde olan çekirdek aile hayatına bırakmıştır. Aile büyükleriyle beraber yaşamayan yeni hane kuran çiftler içinse tüm masraflar ağır gelmektedir (Retherford ve Ogawa 2005: 12). Karı-koca durumundan anne-baba durumuna geçen ve aile büyüklerinden yardım alamayan çiftler, çocuk sahibi olduktan sonra kurumsal kreşlere başvurmak zorundadır; ama özellikle büyükşehirlerde kreş sayıları yetersiz kalmakta, uzun bekleme listeleri oluşmaktadır (Retherford ve Ogawa 2005: 32). Bunun sonucunda evli kadınlar, bakıcı tutmak kültürleri tarafından onaylanmadığından ev dışındaki kariyerlerini ertelenmektedir (Aoki 2012: 110). Sonraki yıllarda iş gücüne katıldıklarında ise bahsedildiği üzere sahip oldukları statüler önceden sahip oldukları kadar tatmin edici olmamaktadır.

Erkek egemen kültüre sahip iş hayatının kuralı olarak kabul edilen uzun çalışma saatleri, çalışılan firmaya bağlılığın ve sadıklığın simgesi olarak görülmektedir (Ono 2018: 37). Yönetici kişi hala ofisteyken işten erken ayrılmak veya çalışma saatini azaltmaya çalışmak hoş karşılanmamakla beraber negatif bir mesaj vermektedir (Ono 2018: 40-41). Hatta öyle ki Japonya'da fazla çalışmaktan ölmek (Japonca: Karōshi) ifadesi de yer yer gazete haberlerinde yer almaktadır (Bkz: McCurry 2017). Sağlık, İşgücü ve Refah Bakanlığı (Ministry of Health, Labour and Welfare) tarafından paylaşılan raporda, haftada 35 ila 42 saat arasında çalışan düzenli işçiler, çalışma saatlerinin azaltılmasını tercih etmektedir (Ministry of Health, Labour and Welfare 2018). Düzenli işçilerin daha çok erkekler olduğu göz önünde bulundurulduğunda cinsiyet ayrımı yapmaksızın birçok insanın, uzun çalışma saatlerinde değişikliğe gidilmesini istediklerini bu tercihlerinden anlayabiliriz. Temelinde fazla mesai yatan bu prensip, kadınların iş gücüne katılımını sekteye uğratmaktadır (Ono 2018: 37). OECD verilerine göre 2020 yılında Japonya'daki işçi başına düşen yıllık çalışma saati, 1.598'dir. Bu sayı, OECD ortalamasından (yılıda 1.687 saat) düşük olsa da pek çok gelişmiş ülkeden

fazladır. Örnek vermek gerekirse; Almanya, hem düşük çalışma saatlerine hem de yüksek verimliliğe sahiptir (Leach 2018). Oysa Japonya’da insanlar, daha uzun çalışmalarına rağmen verimliliğin yüksek olduğunu söyleyemeyiz. Uzun çalışma saatleri, kadınların iş ve hayat dengesini yakalamasını zorlaştırmaktadır. Bunun yanı sıra uzun saatler boyunca çalışanlar, eve geç vardıkları için yapabilecekleri ev işi ve aileye ayıracakları zaman kısıtlanmaktadır (Bumpass vd. 2009: 221; Tsuya, Bumpass ve Choe 2000; Tsuya vd. 2005).

Hızlı yaşlanmanın sonucu olarak yaşlanan bireylere bakım sağlamak ile ilgili problemler de ortaya çıkmaktadır. Pek çok jenerasyonun aynı evi paylaştığı ve en büyük erkek çocuğun mirası alıp ailenin yaşlanan kişilerine bakım sağlaması geleneğinin zamanla değişime uğramasına rağmen evde bakıma muhtaç kişinin bakımı, çoğunlukla evin orta yaşlı üyeleri tarafından gerçekleştirilmektedir. 2000 yılında bakıma muhtaç kişileri desteklemek için zorunlu uzun dönemli bakım sigortası sunulmasına rağmen istatistikler gösteriyor ki yıllar içerisinde yaşlanan aile bireylerine yine bireyler kendileri bakım sağlamaktadırlar (Wakabayashi ve Kureishi 2018). Bu durumda bakımdan sorumlu olması beklenen kadının, çalışma hayatını büyük ölçüde arka planda tutacağı aşikârdır. Sonuç olarak hem orta yaşlı kadın çalışanın iş gücüne katılımı azalmış olacak hem de bu kişilerin ruhsal durumlarında uzun dönemde olumsuzluklar gözlemlenecektir. Kikuzawa (2015), çalışmasında bakım sağlamak zorunda olan orta yaşlı bireylerin psikolojisinin iyi olması için hem çalışıp hem de bakım sağlamaları gerektiğini gösteren sonuçlar sunmuştur. Wakabayashi ve Kureishi (2018), çalışmalarında eşinin ailesine bakım sağlayan evli orta yaşlı veya yaşlı kadınların hayat memnuniyetlerindeki azalmaya dikkat çekmiştir. Bu çalışmada erkeklere yönelik herhangi bir sonuç saptanamamıştır. Bakıma muhtaç kişilerin artması karşısında yürütülecek politikalar, iş gücü piyasasında önemli rol oynamaktadır. Gerek evde gerekse ev dışındaki sosyal bakım hizmetlerinin arttırılması bakımı yürütecek kişi üzerindeki baskıları azaltacak ve bu kişinin evden çıkıp iş gücü piyasasına tekrar katılmasını sağlayacaktır.

Yukarıda belirtilen kadın iş gücünün önündeki engeller, doğurganlığı da dolaylı veya doğrudan etkilemektedir. Evlilik dışı çocuk sahibi olmanın onaylanmadığı Japonya’da (Bumpass vd. 2009: 218), doğurganlığın evlilikle olan doğrudan bağlantısı sebebiyle artan bekâr insan sayısı, düşen doğurganlık oranı demektir (Raymo vd. 2015). Sonuç olarak artan oranlarıyla bekâr

kadınlar iş gücüne katılıp ekonomik büyümeye katkıda bulunurken doğurganlık oranına bir katkı sağlayamamaktadırlar. Hâlbuki tersine, evli kadınlar doğurganlık oranına katkıda bulunurken iş gücüne bekâr kadınlar kadar katkıda bulunamamaktadır; fakat evli çiftler doğurganlığa etki edebiliyorken azalan çocuk sayısı verileri dikkate alındığında bu etki de yetersiz kalmaktadır. Eğitimli kesimin, az eğitimli kesime göre hem daha az çocuk sahibi olduğu hem de ölüm risklerinin daha düşük olduğu bilinmektedir (Cheng ve Loichinger 2017: 443). Buna ek olarak evlenen kadınların çocuk sahibi olma kararları yetersiz desteklerden, çocuk yetiştirme artan finansal yükünden, sınırlı çocuk bakım merkezlerinden, uzun saatler çalışma kültüründen ve vergileme sisteminden negatif yönde etkilenmektedir (Muramatsu ve Akiyama 2011; OECD 2017). Evlenen ve doğum yapan iyi eğitimli kadının iş gücünden çekilmesinin fırsat maliyetinin (Bumpass vd. 2009) yanı sıra artan çocuk yetiştirme maliyetleri de evlilik içerisinde doğacak olan çocuk sayısını etkilemektedir (Raymo vd. 2015: 11). Evlilik sonrası anne-baba statüsüne geçiş yapmak isteyen çiftler için ekonomik olarak rahat bir sürece girildiğinde çocuk sahibi olma düşüncesi hâkimdir (Raymo vd. 2015: 12). Bu düşüncüyü, çocuk sahibi olma yaşının ertelenmesine ve sahip olunacak çocuk sayısındaki düşüşe neden olacak faktörlerden biri olarak kabul edilebiliriz. Bu sebeplerden dolayı Japonya yönetimi hem kadınları çocuk sahibi olmaya teşvik etmek hem de iş gücünden ayrılmamalarını sağlamak için çeşitli politikalar yürütmüştür ve yürütmektedir. Bu teşviklere örnek vermek gerekirse, çocuk bakım merkezleri inşa edilmiş, dünyaya getirilen bebek için finansal desteklerde bulunulmuş, doğum izinleri gözden geçirilmiştir; fakat günümüzde problemler hala devam etmektedir (Lam 2019; Ogawa 2005: 394).

3. Sonuç

Doğurganlık ile doğru orantılı olan nüfus, aynı zamanda gelecekteki iş gücü demektir (İnce-Yenilmez 2015: 738). Hızla artması beklenen yaşlı bağımlılık oranının, Japonya’da kaynakların dağılımında problemlerin çıkmasına sebep olacağı öngörülmektedir (Ogawa 2005: 377). Azalan çalışma çağındaki nüfus ve artan çalışmayan yaşlı nüfus sebebiyle ekonomik büyüme sekteye uğramaktadır. Özellikle küçük ve orta ölçekli şirketlerdeki iş gücü kıtlığı ciddi boyutlara ulaşmıştır (Ministry of Health, Labour and Welfare 2019: 3). Hızla artan bakıma muhtaç yaşlı nüfus uzun dönemli bakım masraflarını da arttırmaktadır (Muramatsu ve Akiyama 2011: 429). Artan

masraflar, azalan birikim ve azalan çalışacak insan sayısı göz ardı edilemeyecek problemlere sebep olacaktır (Ince-Yenilmez 2015: 737). Sosyal açıdan yaşlı nüfusa sağlanan kaynakların azaltılması hoş karşılanmamakla beraber politik açıdan da taşınan oy kaygısı sebebiyle (Aoki 2012) hızlı yaşlanma sürecinde çalışma çağındaki nüfus üzerinde baskı artmaktadır. Bu gidişat temelde erkeği gelir getiren kişi olarak benimseyen Japonya'daki politikacıları demografideki değişimin ortaya çıkardığı problemleri çözmek için kadın istihdamını arttırmaya yönelik politikalara yönlendirmiştir (Song 2015: 113). Cinsiyet eşitliğini vurgulayan söylemler zamanla yerini iş ve hayat dengesine bırakmıştır (Aoki 2012). İş ve hayat dengesinin başarılı bir şekilde desteklenmesi, hem doğurganlık oranlarına hem de ekonomik büyümeye ve yaşlanan nüfusun negatif etkilerini azaltmaya olumlu yansımaktadır.

Kadınların medeni durumuna bakılmaksızın, eğitime katılımıyla doğru orantılı olan iş gücüne katılımı, işe alım, terfi ve kazanç gibi göstergeler iyileştirilmediği sürece iş gücü kıtlığına çözüm olmayacaktır (Cheng ve Loichinger 2017). Sadece doğurganlık oranını arttırmaya yönelik politikaların sonuçları ise uzun döneme yansımaktadır. Doğurganlıktaki geçici bir artış sürdürülebilir bir iş gücü için yeterli değildir. Devam eden hızlı yaşlanma sürecinde kadınların ve yaşlanan nüfusun iş gücüne katılımı ekonomi için büyük önem taşımaktadır. Kadınların iş gücü arzının artmasıyla kadınların çalışmasına karşı olan negatif tutumda da değişimler beklememiz mümkündür. Bu da kadınları çalışmaya teşvik edecek politikaların gelecek jenerasyonlarda yaratacağı bir başka etkidir. Kadınların iş gücüne katılımı, çalışan bir anne tarafından yetiştirilmek veya çalışan bir anne tarafından yetiştirilmiş bir erkek ile evlenmekten olumlu yönde etkilenmektedir (Aydınbakar 2020). Bir başka deyişle politikalar ile teşvik edilen kadın iş gücü gelecek nesillerde iş gücü piyasasındaki kadın ve erkek arasındaki farkın daralmasını sağlayacaktır. Global yatırım bankası Goldman Sachs'in eski başkan yardımcısı Kathy Matsui'nin önderliğindeki araştırmada kadınların iş gücünden faydalanılmasının Japonya'nın gayrisafi yurt içi hasılasını yaklaşık yüzde 13'e kadar arttıracığına dikkat çekilmiştir (Matsui vd. 2014). Buna ek olarak kadın ve yaşlı nüfusun iş gücüne katılımının artması işçilerin maaşlarına da olumlu yansımaktadır (Ministry of Health, Labour and Welfare 2018).

Kadın iş gücünü teşvik etmenin yanı sıra yaşlanan kişilerin çalışma hayatına devam edebilmeleri için Japon devleti önemli adımlar atmıştır; fakat çoğunlukla yaşlanan kişilerin tam zamanlı pozisyonlardan standart olmayan pozisyonlara dönmek zorunda kalması bu kişilerde mental problemlere sebep olmaktadır (Wels ve Takami 2020). Özellikle kadınlarda, bu geçişin negatif etkileri Wels ve Takami'nin (2020) çalışmalarında gözler önüne serilmiştir. Bu durumda Japon devletinin yaşlanan kişileri çalışmaya teşvik ederken bu geçişe maruz kalmalarından dolayı ortaya çıkacak olumsuz etkileri de göz önünde bulundurması ve bunu engelleyecek yeni politikalar üretmesi gerekmektedir.

1970 ortasında ortaya çıkan petrol krizinde, sabit ve düzenli çalışan erkekler yerine ilk olarak geçici veya yarı-zamanlı işçi statüsüne sahip kadınlar işten çıkarılmıştır (Rani 2006: 4371). Günümüzde de çocuk bakımı için çalışmaya ara vermiş ve sonrasında tekrar çalışmaya başlayan kadınlara sunulan düşük istihdam statüleri, tarihte de gözlemlendiği gibi kadınların herhangi bir kriz anında vazgeçilebilir olma olasılıklarını arttırmak ile kalmayıp iş gücüne tekrar katılmaktan vazgeçip cesareti kırılmış işçi kategorisine girmelerine sebep olabilir. Tarihten çıkarılacak ders ise hızlı yaşlanan nüfus sebebiyle kadın iş gücünün düzensiz işçi kategorisinde olsalar dahi günümüzde tekrar vazgeçilebilir olamayacağıdır. İşgücü piyasasının her bölümünde işe alımdan ücret politikalarına kadar kadın-erkek eşitliği arasında dengenin gözetildiği politikalar ile kadın iş gücü teşvik edilmelidir. Politika üreticilerinin reformlarının yanı sıra firmaların da çalışanlarının kendilerini geliştirebileceği bir çevre oluşturmaları ve kadın-erkek, düzenli-düzensiz işçi statüsü gibi ayrımlardan kaçınmaları gerekmektedir (Ministry of Health, Labour and Welfare 2018). Unutulmamalıdır ki sadece piyasadaki düzenlemeler hem kadın iş gücünü teşvik için hem de çocuk sahibi olmak için yeterli değildir. Bununla beraber halen sürdürülen iş ve hayat dengesi politikaları geliştirilmeli, evli kadın çalışanların iş ve hayat dengesi kadar evli erkek çalışanlarında iş ve hayat dengesi göz önünde bulundurulmalıdır. Sunulan politikaların firmalarca uygulanıp uygulanmadığı ise sıkı kontroller ile takip edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Aoki, Reiko (2012). "A Demographic Perspective on Japan's "Lost Decades"". *Population and Development Review* 38: 103-112.
- Aydınbakar, Ayşenur (2020). "Intergenerational transmission of married women's employment in Japan". *The Singapore Economic Review*, 1-18, doi: 10.1142/S0217590820500551.
- Bumpass, Larry L., Rindfuss, Ronald R., Choe, Minja Kim ve Tsuya, Noriko O. (2009). "The institutional context of low fertility: The case of Japan". *Asian Population Studies* 5(3): 215-235.
- Cabinet Office (2020). "*Annual report: 2020*". Cabinet Office, Japan, <https://www8.cao.go.jp/kourei/english/annualreport/2020/pdf/2020.pdf>, 1 Ağustos 2021'de erişildi.
- Cheng, Yen-hsin Alice ve Loichinger, Elke (2017). "The future labor force of an aging Taiwan: The importance of education and female labor supply". *Population Research and Policy Review* 36(3), 441-466, doi: 10.1007/s11113-016-9423-z.
- Durmaz, Gökberk (2020). *Highly-Skilled Immigrants, Science Cities, And Japan*. 1st ed. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Esteve, Albert, Kashyap, Ridhi, Roman, Joan Garcia, Cheng, Yen-hsin Alice, Fukuda, Setsuya, Nie, Wanli ve Lee, Hyun- ok. (2020). "Demographic change and increasing late singlehood in East Asia, 2010–2050". *Demographic Research* 43: 1367-1398.
- Goh, Soo Khon, McNown, Robert ve Wong, Koi Nyen (2020). "Macroeconomic implications of population aging: Evidence from Japan". *Journal of Asian Economics* 68: 1-17, doi: 10.1016/j.asieco.2020.101198.
- İnce-Yenilmez, Meltem (2015). "Economic and social consequences of population aging the dilemmas and opportunities in the twenty-first century". *Applied Research in Quality of Life* 10(4): 735-752.
- Kang, Jean S. (2017). "Evaluating labor force participation of women in Japan and Korea: Developments and future prospects". *Asian Journal of Women's Studies* 23(3): 294-320, doi: 10.1080/12259276.2017.1351589.
- Kawaguchi, Daiji ve Mori, Hiroaki (2019). "The labor market in Japan, 2000-2018". *IZA World of Labor* 385: 1-12.
- Kikuzawa, Saeko (2015). "Elder care, multiple role involvement, and well-being among middle-aged men and women in Japan". *Journal Of Cross-Cultural Gerontology* 30 (4), 423-438.

- Kitao, Sagiri ve Mikoshiba, Minamo (2020). “Females, the elderly, and also males: Demographic aging and macroeconomy in Japan”. *Journal of the Japanese and International Economies* 56, doi: 10.1016/j.jjie.2020.101064.
- Lam, Peng Er (2009). “Declining fertility rates in Japan: An ageing crisis ahead”. *East Asia* 26(3): 177-190.
- Leach, Whitney (2018). “This is where people work the longest hours”. *World Economic Forum*, <https://www.weforum.org/agenda/2018/01/the-countries-where-people-work-the-longest-hours/>, 1 Ağustos 2021’de erişildi.
- Martin, Linda G. (1982). “Japanese response to an aging labor force”. *Population Research and Policy Review* 1(1), 19-41.
- Matsui, Kathy, Suzuki, Hiromi, Tatebe, Kazunori ve Akiba, Tsumugi (2014). “*Japan: Portfolio strategy Womenomics 4.0: Time to walk the talk*”. Goldman Sachs, 5 Ağustos 2021’de erişildi.
- McCurry, Justin (2017). “Japanese woman 'dies from overwork' after logging 159 hours of overtime in a month”. *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2017/oct/05/japanese-woman-dies-overwork-159-hours-overtime>, 1 Ağustos 2021’de erişildi.
- Ministry of Health, Labour and Welfare (2014). “*White Paper on the Labour Economy 2014 Summary*”. Ministry of Health, Labour and Welfare, <https://www.mhlw.go.jp/english/wp/l-economy/2014/index.html>, 15 Haziran 2021’de erişildi.
- Ministry of Health, Labour and Welfare (2018). “*White Paper on the Labour Economy 2018 Summary*”. Ministry of Health, Labour and Welfare, <https://www.mhlw.go.jp/english/wp/l-economy/2018/summary.pdf>, 20 Haziran 2021’de erişildi.
- Ministry of Health, Labour and Welfare (2019). “*White Paper on the Labour Economy 2019 Summary*”. Ministry of Health, Labour and Welfare, <https://www.mhlw.go.jp/english/wp/l-economy/2019/summary.pdf>, 20 Haziran 2021’de erişildi.
- Ministry of Health, Labour and Welfare (Tarihsiz). Vital Statistics of Japan, <https://www.mhlw.go.jp/english/database/db-hw/vs01.html> , 15 Haziran 2021’de erişildi.
- Muramatsu, Naoko ve Akiyama, Hiroko (2011). “Japan: Super-aging society preparing for the future”. *The Gerontologist* 51(4): 425-432, doi:10.1093/geront/gnr067.

- National Institute of Population and Social Security Research (2017). Population Statistics of Japan 2017, <http://www.ipss.go.jp/p-info/e/psj2017/PSJ2017.asp>, 15 Haziran 2021'de erişildi.
- National Institute of Population and Social Security Research (2017a). Population Projections for Japan: 2016-2065, http://www.ipss.go.jp/site-ad/TopPageData/PopPyramid2017_E.html, 15 Haziran 2021'de erişildi.
- National Institute of Population and Social Security Research (2017b). “*Population Projections for Japan (2017): 2016 to 2065*”. National Institute of Population and Social Security Research, Japan, http://www.ipss.go.jp/pp-zenkoku/e/zenkoku_e2017/pp29_summary.pdf 5 Temmuz 2021'de erişildi.
- OECD (2017). “*Old-age dependency ratio*”. Pensions at a Glance 2017: OECD and G20 Indicators, OECD Publishing, Paris, doi: 10.1787/pension_glance-2017-22-en, 5 Temmuz 2021'de erişildi.
- OECD (2021). Population (indicator), doi: 10.1787/d434f82b-en, 5 Temmuz 2021'de erişildi.
- OECD (2021a). Elderly population (indicator), doi: 10.1787/8d805ea1-en, 5 Temmuz 2021'de erişildi.
- OECD (2021b). Fertility rates (indicator), doi: 10.1787/8272fb01-en, 5 Temmuz 2021'de erişildi.
- OECD (2021c). Life expectancy at birth (indicator), doi: 10.1787/27e0fc9d-en, 5 Temmuz 2021'de erişildi.
- OECD (2021d). Population with tertiary education (indicator), doi: 10.1787/0b8f90e9-en, 5 Temmuz 2021'de erişildi.
- Ogawa, Naohiro (2005). “Population aging and policy options for a sustainable future: The case of Japan”. *Genus* 3/4(61): 369-410.
- Ono, Hiroshi (2018). “Why do the Japanese work long hours? Sociological perspectives on long working hours in Japan”. *Japan Labor Issues* 2(5).
- Rani, Uma (2006). “Economic growth, labour markets and gender in Japan”. *Economic and Political Weekly* 41(41): 4369-4377.
- Raymo, James M., Park, Hyunjoon, Xie, Yue ve Yeung, Wei-jun Jean (2015). “Marriage and family in East Asia: Continuity and change”. *Annual Review of Sociology* 41, 471-492.
- Retherford, Robert D. ve Ogawa, Naohiro (2005). “Japan's baby bust: Causes, implications, and policy responses”. *East-West Center Working Papers*, 1-44.

- Rindfuss, Ronald R., Bumpass, Larry L., Choe, Minja Kim ve Tsuya, Noriko O. (2004). "Social networks and family change in Japan". *American Sociological Review* 69(6): 838-861.
- Song, Jiyeoun (2015). "Economic empowerment of women as the third arrow of Abenomics". *Journal of International and Area Studies* 22(1): 113-128.
- Statistics Bureau, Ministry of Internal Affairs and Communications (2016). 2016 Survey on Time Use and Leisure Activities,
https://www.e-stat.go.jp/en/stat-search/database?page=1&layout=datalist&toukei=00200533&tstat=000001095335&cycle=0&tclass1=000001095377&tclass2=000001095393&tclass3=000001095395&statdisp_id=0003199832&tclass4val=0, 15 Haziran 2021'de erişildi.
- Statistics Bureau, Ministry of Internal Affairs and Communications (2019). Population Census of Japan, <https://www.e-stat.go.jp/en/stat-search/files?page=1&layout=datalist&toukei=00200521&tstat=000001080615&cycle=0&tclass1=000001124175&tclass2val=0>, 15 Haziran 2021'de erişildi.
- Statistics Bureau, Ministry of Internal Affairs and Communications (2020). Labour Force Survey, https://www.e-stat.go.jp/en/stat-search/files?page=1&layout=datalist&toukei=00200531&tstat=000000110001&cycle=7&year=2020&month=0&tclass1=000001040276&tclass2=000001040283&tclass3=000001040284&result_back=1&tclass4val=0, 15 Haziran 2021'de erişildi.
- Statistics Bureau, Ministry of Internal Affairs and Communications (Tarihsiz). Population Census of Japan, and Historical Statistics of Japan, <https://www.e-stat.go.jp/en/stat-search?page=1&toukei=00200521&kikan=00200>, 15 Haziran 2021'de erişildi.
- Suzuki, Toru (2013). *Low fertility and population aging in Japan and Eastern Asia*. Springer, Tokyo.
- Tsuya, Noriko O., Bumpass, Larry L. ve Choe, Minja Kim (2000). "Gender, employment, and housework in Japan, South Korea, and the United States". *Review of Population and Social Policy* 9(9), 195-220.
- Tsuya, Noriko O., Bumpass, Larry L., Choe, Minja Kim ve Rindfuss, Ronald R. (2005). "Is the gender division of labour changing in Japan?" *Asian Population Studies* 1 (1), 47-67.
- Tsuya, Noriko O., Bumpass, Larry L., Choe, Minja Kim ve Rindfuss, Ronald R. (2012). "Employment and household tasks of Japanese couples, 1994–2009". *Demographic Research* 27: 705–718, doi: 10.4054/DemRes.2012.27.24.

- Wakabayashi, Midori ve Kureishi, Wataru (2018). “Differences in the effects of informal family caregiving on health and life satisfaction between wives and husbands as caregivers”. *Review of Development Economics* 22 (3), 1063-1080.
- Wels, Jacques ve Takami, Tomohiro (2020). “The Impact of Transitioning to Non-Standard Employment on Older Workers’ Self-Reported and Mental Health in Japan. A Longitudinal Perspective Using the Japanese Study of Aging and Retirement”. *Ageing International*, 1-20, doi: 10.1007/s12126-020-09392-9.
- World Bank (2021). Fertility Rate, Total (births per woman) - Japan, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=JP>, 15 Haziran 2021’de erişildi.
- Yashiro, Naohiro (1997). “Aging of the population in Japan and its implications to the other Asian countries”. *Journal of Asian Economics* 8(2): 245-261.

LATİN AMERİKA-JAPONYA İLİŞKİLERİ: ULUSLARARASI GÖÇ BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME

Gökberk DURMAZ*

Giriş

Başlangıcı insanlığın ilk yıllarına dayanan göç olgusu; aileleri, kitleleri, toplumları ve kavimleri etkileyen bir özelliğe sahiptir. İnsanlık gıda, güvenlik ve yaşam refahını artırma beşeri ihtiyaçlarından kaynakla yaşam alanını değiştirme eylemine girmiştir. Bu türden yer değiştirmeler hem terk edilen topraklarda bir boşluk oluşturmakta, hem de yeni gidilen topraklardaki düzeni olumlu/olumsuz olarak etkileyebilmektedir. Bunların yanı sıra, göç olgusu insanla, insan da ait olduğu kültürü ile sıkı sıkıya bağlıdır. Kültür, insanların düzenli ve takip eden yaşam alışkanlıklarının da bir birikimi olduğundan toplumdan topluma, ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar ise hedef ülkede adaptasyon sorunlarına sebep olmaktadır. Uluslararası örgütler ve ilgili ülkeler günümüzde adaptasyon sorunlarını en aza indirecek politikalar dahilinde projelere imza atmaktadırlar.

Latin Amerika, bugün artan nüfusu, yukarı eğilimli endüstrileşme oranları ile bunlara paralel dünya ekonomisi açısından önemini gittikçe arttırmaktadır. Üstelik Latin Amerika bunu dünya ticaretinin gelişimi açısından bakıldığında dezavantajlı konumu yüzünden kimi düşünürlere göre “Dünya’nın ters köşesi” olarak nitelendirilmesine rağmen yapabilmektedir.

Japonya ise 21. yüzyıla gelindiğinde bir önceki asrın ilk yarısındaki “dünya imparatorluğu” kurma hedeflerini de; II. Dünya Savaşı’nın yıkımına rağmen sonrasında, kendi savunma harcamalarını San Francisco Barış Antlaşması ile ABD’ye devretmenin sağladığı imkân ve kabiliyetlere bağlı olarak, gerçekleşen endüstri atılımları sayesinde elde ettiği “balon

---

* Dr. Öğr. Gör. ASBÜ, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü. ORCID: 0000-0001-5031-6837.

ekonomisini” de geride bırakmış gözüküyor. Ülke, dünya ekonomisinde sahip olduğu konumunu Çin’e kaptırmanın ve Çin’in bu gücünün artarak Asya-Pasifik dengelerini nasıl etkileyeceği belirsizliğinin getirdiği kaygılar bir yana, uzunca bir süredir negatif eğilimli stabil ekonomisinin önündeki kronik engelleri de aşmaya çalışıyor.

Japonlar, azalan nüfuslarının sebep olduğu işgücü ihtiyacının da ekonomik gelişmelerinin önünde bir engel olduğunun farkında olarak; bu engeli aşma yollarında birini ülkeye çekecekleri nitelikli göçmenler olarak görmektedirler. Ancak, tarihsel, kültürel ve sosyolojik olarak içeridekiler (*uchi*) ve dışarıdakiler (*soto*) gibi bir ayırım üzerinden (Ashby 2013); toplumsal ilişkilere yaklaşan Japonlar için bu durum kolay olmayacaktır. Bu doğrultuda Japonya’daki göç olgusuna ve göçmenlerin uyum sorunlarına ait akademik çalışmalar da göç çalışmaları ekseninde önem kazanmaktadır.

Göç Çalışmalarına Kavramsal Bakış

Göç Çalışmaları (*Migration Studies*); disiplinler arası (*interdisciplinary*) bir yapı ihtiva eder. Çünkü göç olgusu oldukça karmaşık ve farklı bir takım bilim dallarını ilgilendiren yapısı itibariyle ortak çalışmaları gerekli kılar. Lakin göç olgusunun günümüzde çeşitli teorik yaklaşımlar ile açıklanmaya çalışılması, gözden kaçırılan ve ihmal edilen pek çok detayı beraberinde getirir. Bu durum göç çalışmalarını her ne kadar müstakil bir disiplin haline getirme yönünde gerekli olarak görülse de, mevcut disiplinler arası çalışmaların doğasını ve derinliğini olumsuz etkileyebilecek düzeydedir. Kartezyen yaklaşımlar pek çok bilim dalında olduğu gibi göç çalışmalarında da kendisini göstermekte, doğrudan beşerin kendisine bağlı olan kararların alınış sürecindeki girift yapılar bütün boyutlarıyla anlaşılammaktadır.

Oysa ki, gerçek doğrunun ancak bireylerin yaşanmış tecrübelerinden anlaşılabileceğini vurgulayan Fenomenoloji’nin (Anosike vd., 2012), göç çalışmaları gibi, insani tecrübelerin anlaşılmasının hayati önemi bulunan bir alanda kullanılması; araştırmacılara oldukça derin bir veri havuzu sağlayacaktır. Fenomenolojiyi bir yöntem ve felsefi bir görüş olarak ortaya atan ilk kişi olan Edmund Husserl; araştırmacının bütün bildiklerini ve değer yargılarını bir paranteze (*bracket*) olarak vakaya nesnel olarak yaklaşmasına açıklayıcı fenomenoloji (*descriptive phenomenology*) denilmektedir (Gadamer, 1975). *Varlık ve Zaman* ve diğer eserlerinde hocası Husserl’i

eleştiren Martin Heidegger ise; araştırmacının da bir beşer olduğuna ve Husserl'in tasavvur ettiği şekilde bilgi birikimi ve değer yargılarından arınmasının gerçekçi olmadığına inanır (Heidegger 1926'dan aktaran; MacDonald, 2006). Ve araştırmacının ancak insanların yaşanmış tecrübelerinden hareketle topladığını verileri öznel bir şekilde yorumlamasının bizi gerçek bilgiye götürebileceğini savunan; yorumlayıcı fenomenoloji (*interpretive phenomenology*) yaklaşımını ortaya atar (Ashworth, 2006).

Örneğin İtici-Çekici Faktörler Teorisi (*Push-Pull Factors Theory*); göç olgusunu itici ve çekici nedenlerle açıklamaya çalışmaktadır (King, 2012). Buna göre bir insan bir ülkeden diğerine göç ediyorsa mutlaka anavatanında kendisini göçe iten sebepler varken, hedef ülkenin de kendine çeken yanları olduğu varsayılmaktadır. İlk bakışta oldukça anlaşılır gelen ve bütün göç türlerini açıklamaya mahir bir yaklaşım hissi uyandıran bu teori dahi araştırmacıların; vakanın derinliklerine inmesini engellemektedir. Bu makalede ele alınan konu da göstermiştir ki, göç ve göçmenin kabulü her zaman mantıksal ve tekdüze doğrulara dayanmamaktadır. Göçmenler bütün çekici nedenlere rağmen X ülkesine göç etmemekte, ya da bütün olumsuzluklara rağmen Y ülkesine göç edebilmektedir. Öte yandan, göçmenlerin kabulü konusunda yine bu makale göstermiştir ki; kan bağına dayalı vatandaşlığa oldukça önem veren Japonlar yine kendilerinden olan Japonya kökenli Latin Amerika ülkeleri vatandaşı göçmenleri istihdam etme ve toplumsal kabul konularında tereddütlü ve hatta çekimser yaklaşmaktadırlar. Bu sebeple, karmaşık göç olgusunun açıklayabilecek en iyi metotlardan birisi; vakalara yaklaşımındaki detaycı hassasiyetleri sebebiyle yorumlayıcı fenomenolojidir.

Japonya'dan Latin Amerika'ya İlk Göçler ve Artan Yerleşim

Japonya'dan, Latin Amerika kıtasına gerçekteşen ilk göçler ve kıtadaki Japon varlığının kökenleri yüz yıldan daha uzun bir zaman önceye gitmekte ve Japon göçmenler; 19. yüzyıldan itibaren Japonya ile diplomatik münasebetler kuran, Brezilya ve Peru'ya yerleşmişlerdir (González Vaguéz, 2012),

Japon Dışışleri Bakanlığı verilerine göre 1899-1979 yılları arasında en çok Japon göçmen alan Latin Amerika ülkeleri sırasıyla Brezilya (241.835), Peru (33.075), Meksika (14.496), Arjantin (7.892), Paraguay (7.560) ve

Bolivya (2.064)'dir (Laborde Carranco, 2006). Adı geçen ülkelerin daha çok başkentlerinde zaman içerisinde Japon yardımlaşma dernekleri kurulmuştur.

Solda: Göçmenleri taşıyan Kasato Maru isimli gemi. Brezilya'nın Santos Limanı'na iki aylık seyrin sonunda 28 Nisan 1908'de varmıştır. Sağda: 1964 yılında Brezilya'nın Santos Limanı'na varan Japon Göçmenler. Kaynak: JICA, 2018

Resim 1: Japonya'dan Latin Amerika Kıtasına İlk Göçler

Japon Uluslararası İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (JICA), Japonya ve Latin Amerika arasındaki işbirliğinin bir asır önce kıtaya giden Japon göçmenler vesilesi ile başladığını belirtmektedir (JICA, 2018).

<< 2017		Migrants from Japan according to destination country (2019)	
Countries		Emigrant stock	
United States	351,166		
Brazil	66,955		
Australia	53,175		
United Kingdom	52,930		
Germany	31,157		
Canada	29,010		
France	23,536		
South Korea	22,893		
Indonesia	19,748		
Malaysia	18,825		
Hong Kong	18,378		
Philippines	14,181		
Bangladesh	13,943		
New Zealand	10,967		
Italy	8,843		
Thailand	8,514		
Switzerland	7,986		
China	7,194		
Netherlands	6,914		
Spain	6,349		
Belgium	4,827		
Argentina	4,531		
Peru	4,072		
Mexico	3,926		
Sweden	3,613		
Austria	3,506		
Chile	3,231		
South Africa	3,059		
Turkey	2,715		
Denmark	2,148		

Figür 1: Japon Göçmenlerin Hedef Ülkelere Göre Dağılımları

Kaynak: countryeconomy.com

Figür 1 göstermektedir ki Japon göçmenler ABD'nin hemen ardından ikinci sırada Brezilya'yı tercih etmektedirler. Akabinde, coğrafi olarak yakın

Asya ülkeleri ve görece iktisadi gelişmişliği yüksek olan Avrupa ülkeleri gelmektedir. Arjantin, Peru, Meksika Şili ise bu gruptaki Avrupa ülkelerinin hemen ardından; Japon göçmenler için birer hedef ülke konumdadırlar. Bu durum da Latin Amerika'nın, Japon dış göçünde ne denli önemli bir konumda olduğunu göstermektedir.

Latin Amerika kıtasına yerleşen Japon göçmenlerin temel uğraşı alanı tarımdır. Öyle ki, Japon göçmenler kendi anavatanlarında bulamadıkları geniş tarım arazilerini ve görece ılıman/sıcak iklimi Brezilya, Peru gibi ülkelere bulabilmiştir. Japon göçmenler için yaşam kaynaklarının başında gelen zirai imkânlar, ilk kuşak göçmenler için belirleyici bir göç nedeni olmuştur.

Resim 2: Brezilya'nın Sao Paulo Eyaletinde Tarım ile Uğraşan Japon Çiftçiler

Solda: Pamuk hasadı yapan Japon çiftçiler. Sağda: Ürettikleri mahsulleri pazarda satan Japonlar.

Kaynak: JICA, 2018

Figür 2'de en çok Japon göçmene ev sahipliği yapan ülkelere Brezilya liderliğini açık ara korumaktadır. Kendisi de Japon bir göçmen olan Alberto Fujimori gibi bir cumhurbaşkanı da çıkararak Peru ise listenin ikinci sırasında yer almaktadır. Bunların yanı sıra Arjantin, Meksika, Bolivya ve Paraguay da önemli sayılabilecek Japon göçmen nüfusuna sahiptir. Ancak listenin devamından da anlaşılacağı gibi Japon göçmenler Latin Amerika'nın hemen her ülkesine farklı yoğunluklarda göç etmişlerdir.

Tabla 1. Descendientes japoneses en LAC	
País	Número
Brasil	1.900.000
Perú	100.000
Argentina	65.000
México	20.000
Bolivia	11.350
Paraguay	10.000
Chile	3.000
Colombia	1.800
Cuba	1.100
Rep. Dominicana	800
Venezuela	800
Uruguay	350
Ecuador	300
Fuente: The Association of Nikkei and Japanese Abroad	

Figür 2: Latin Amerika'daki Japon Göçmenlerin Ülkelere Göre Dağılımı

Kaynak: Yurtdışındaki Japonlar ve Japonya Kökenliler Derneği

Japon göçmenler Latin Amerika'da sadece zirai faaliyetlerle sınırlı kalmamış diğer sektörlerde de etkili olmuşlardır. Alejandro ve Garcia (2016: 79), Meksika'daki Japon göçmenleri konu alan makalelerinde Meksika'daki otomotiv sektöründe Japon otomobil firmalarının başat rol oynamasında; Japon göçmenlerin etkisini vurgulamışlardır. Dahası, Japon göçmenlerin ortalama eğitim seviyesinin de yerel halklardan yüksek olmasının da etkisiyle; Meksika ekonomisinin genel olarak kalkınmasında Japon göçmenlerin etkisinden bahsetmek mümkündür (Alejandro ve Garcia, 2016: 85).

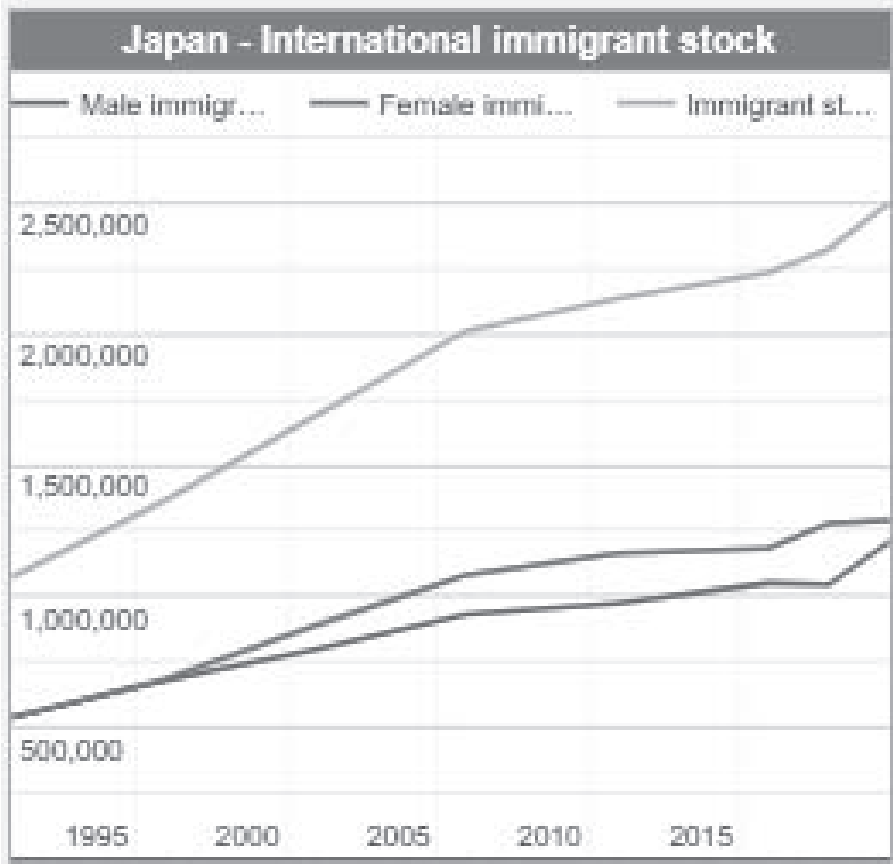
Yanı başında ABD (dünyanın en büyük ekonomisi) ile komşu olmanın, çalkantılı siyasetinin ve bu gibi sebeplerle ülkeden mütemediyen göç etmek isteyen bir grup popülasyonu barındırmasının getirdiği dezavantajlardan sıyrılmak adına; Meksika da küresel dünya düzeninde var olabilmek için Asya ile ilişkilerini arttırmak mecburiyetindedir. Bu noktada ülke içinde ev sahipliği yapmış olduğu Asyalı göçmenlerin etkin rolü ise yadsınamaz bir gerçektir.

Brezilya için ise Latin Amerika'nın en kalabalık ülkesi olmasının yanı sıra G20 ve BRICS ülkeleri içerisinde sürekli artan konumu; uluslararası kamuoyunun dikkatini ülkeye çekmeye yetmektedir. Suzuki (1968:120) ülkeye gelen Japon göçmenlerin yerleştiği şehirler ve Japonya'dan geldikleri bölgeleri

karşılaştırdığı makalesinde; Sao Paulo ve Parana şehirlerinin göçmenler tarafından yoğunlukla tercih edildiğini vurgulamıştır. Japonya'dan Brezilya'ya giden göçmenler yoğunlukla Japonya'nın en kuzeyindeki Hokkaido ile en güneyindeki Okinawa ve Kyushu adalarından gitmektedir, şehirleşmenin ve sunduğu iş olanaklarının görece daha fazla olduğu Tokyo, Osaka gibi şehirlerden ise daha sınırlı bir göçmen akışı olmuştur (Suzuki 1968:121).

Latin Amerika Kökenli Göçmenler ve Japonya

Japonya, azalan nüfusunun da etkisi ile etkin işgücü kullanımı konusunda zorluklar yaşamakta, stabil ekonomisini canlandırmak üzere robotik teknolojilerin yanı sıra; ülkeye gelen uluslararası göçmenlere de umut bağlamaktadır. Figür 3 göstermektedir ki 1995 yılından bu yana Japonya'ya gelen göçmenler bazı istisnalar hariç günümüze değin düzenli olarak artmıştır. Öyle ki genel göçmen toplamına (en üstteki çizgiye) bakıldığında geride bıraktığımız 20 yılda 1995'deki sayıları ikiye katlamıştır. Öte yandan 1995'de birbirine çok yakın olan kadın-erkek göçmen dengesi ise günümüze yaklaştıkça kadınların lehine bir artış göstermiştir. Japonya'nın görece asayiş bakımından daha güvenli bir ülke olması ile hasta bakımı, çocuk bakımı, ev işleri gibi bazı meslek gruplarında kadın göçmenlere öncelikler verilmesi bu durumun nedenleri arasında gösterilebilir.

Figür 3: Japonya'ya Gelen Uluslararası Göçmenlerin Yıllara ve Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Kaynak: countryeconomy.com

<< 2017		Immigrants in %1 according to country of origin (2019)	
Countries		Immigrant stock	
China	784,783		
South Korea	475,166		
Philippines	255,530		
Vietnam	209,731		
Brazil	189,735		
United States	56,321		
Peru	50,065		
Thailand	49,967		
Indonesia	44,937		
India	30,063		
Sri Lanka	18,190		
United Kingdom	17,255		
Pakistan	14,421		
Bangladesh	12,976		
France	12,206		
Australia	10,892		
Canada	10,522		
Malaysia	9,526		
Russia	8,710		
Germany	7,102		
Iran	4,879		
Italy	4,010		
Cambodia	3,786		
New Zealand	3,396		
Argentina	3,273		
Nigeria	2,933		
Spain	2,883		
Singapore	2,735		
Mexico	2,416		
Ghana	2,252		

Figür 4: Japonya’da Yerleşik Bulunan Göçmenlerin Ülkelerine Göre Dağılımı

Kaynak: countryeconomy.com

Figür 4 göstermektedir ki Japonya'nın yayılımcı politikalar izlediği 20. yüzyılın başlarından bu yana göçmen aldığı Çin, Kore, Vietnam gibi Asya ülkelerini 5. Sırada 189.735 göçmen ile Brezilya takip etmektedir. Bu listede Brezilya'dan sonra yer alan ABD'nin (56.321) hemen ardından; 50.065 göçmen ile bir başka Latin Amerika ülkesi olan Peru gelmektedir.

Latin Amerika'ya olan Japon göçü, zamanla tersine dönmüş: Japonya'daki iktisadi kalkınmaları müteakip Japon göçmenler, Latin Amerika ülkelerindeki ekonomik krizlerin de etkisi ile anavatana geri dönmek istemişlerdir. Figür 4'de verilen sayılar, resmin bütününe bakıldığında rakamsal olarak elbette oldukça anlamlıdır. Lakin Latin Amerika'dan Japonya'ya göçenlerin içerisindeki esas ağırlık yine Japon kökenli olarak Japonya'ya geri dönenlerindir (*Nikkeijin*).

Japon Toplumunun Ülkeye Geri Dönen Japon Göçmenlere (*Nikkeijin*) Bakışı

Japonya, azalan nüfusu sebebiyle yurtdışından göçmen almak için peşi sıra yeni yasal düzenlemeleri ve uygulama kolaylıklarını açıklamaktadır. Sadece yabancılara oryantasyon programları sağlamakla kalmayıp, yerel Japon vatandaşları da ülkeye gelen göçmenlere hazırlıklı olmaları ve göçmenlerin adaptasyon süreçlerinde kendilerine karşı hoşgörülü olunması gerektiği mesajlarını veren programlarla bilgilendirmektedir. Japonya, yaşanan ve azalan nüfusun getirdiği işgücü ihtiyacı ile mücadelede önündeki iki yol olan: göçmenler ve akıllı robotların üretim süreçlerinde yer alması gibi seçeneklerin her ikisini de aktif bir şekilde kullanmaya gayret etmektedir. Öte yandan Japonya, bireylere vatandaşlık verirken, ABD ve diğer ülkeler gibi ülkede doğma şartını değil; kan bağına esas almaktadır. Japon toplumunun geleneklerine bakıldığında ise kan bağı üzerinden oluşturulan vatandaşlık illiyeti kendi içerisinde tutarlı ve anlamlıdır.

Lakin, bunca göçmen dostu projeye ve kan bağına verilen öneme rağmen, *Nikkeijin* olarak adlandırılan ırki olarak kimilerinin yüzde yüz Japon dahi olduğu, Latin Amerika kültürü ile yetişip; ülkeye geri dönen Japonya kökenliler maalesef iş bulma konusunda kendi ırkdaşları ile benzer şanslara ya da diğer uluslararası göçmenlere göre ayrıcalıklı bir konuma sahip değildirler (Graburn, 2010:117-120). Bunun temel sebebi Japonya kökenli geri dönenlerin her ne kadar Japon anne ve babadan dünyaya gelseler de; Japon toplumunun temel normları dahilinde yetişmemiş olmasıdır. (Graburn,

2010:122). Çünkü Japon toplumu, toplumsal normların bireylerin yetişme ve kültürlenme süreçlerinde etkili olduğu bir yapı içermektedir. Farklı bir bakış açısı ile bakıldığında ise Japon ırkına mensup olan göçmenlerin Japonya'ya adaptasyonda zorluklar çekmesi, diğer uluslararası göçmenler için de Japonya'ya göçleri konusunda endişeye sebebiyet vermektedir (Durmaz, 2020: 26).

Sonuç

Bu makalede, halen dünyanın en ileri ekonomilerinden biri olan ve bu konumunu korumak adına sürdürülebilir atılımlar yapmaya çalışan Japonya'nın 20. yüzyılın başlarından itibaren tecrübe ettiği siyasi, askeri ve iktisadi değişikliklerin sebep olduğu göç hareketlerine odaklanılmıştır. Öncelikle sorunların başladığı ilk zamanlarda ülkeden Latin Amerika'ya göçe yönelen Japonların, henüz aradan tam olarak bir asır dahi geçmeden anavatana geri dönmeleri ve bu durum kaynaklı toplum içi uyum sorunları; yanı sıra ise diğer Latin Amerika etnik mensubiyeti bulunan göçmenlerin Japonya içerisindeki mevcut durumları ayrı ayrı ele alınmıştır.

Bugün pek çok Latin Amerika ülkesinde varlığını sürdüren Japon göçmenler, ülkelerin ekonomilerine gerek içeriden işgücü, yatırım ve istihdam şeklinde; gerekse de Asya ile olan dış ticarete etkin rol alarak yabancı sermayeyi ülkelere çekme konusunda etkin rol oynamaktadırlar.

Esasen, azalan nüfusu ile mücadele eden Japonya için ise göç olgusu büyük önem arz etmektedir. Lakin bu makalede de bahsedildiği üzere; Japon toplumu henüz Japon kökenine rağmen farklı bir ülkenin kültürü ile yetişen ve anayurda “geri dönen” Japonları dahi iş hayatı ve sosyal hayat açısından sorunsuz olarak içerisinde kabul edememiştir. Tek başına bu durum dahi, Japonya'ya göç etmek isteyen yabancıları Japon toplumu ile sosyal uyum açısından tereddütlere sevk etmektedir.

KAYNAKÇA

- Alejandro, Jesús Arroyo ve García, Elizabeth Delgado (2016) “Japanese Immigration in Mexico”, *經濟研究所年報・第29号 (Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü Yıllık Faaliyet Raporu No: 29)*, s.79-97.
- Anosike, Paschal, Lisa Catherine Ehrich, ve Pervaiz Ahmed. (2012). “Phenomenology as a Method for Exploring Management Practice.” *International Journal of Management Practice* 5 (3): 205-224. <https://doi.org/10.1504/IJMP.2012.048073>.
- Ashby, Dominic. (2013). “Uchi/Soto In Japan: A Global Turn.” *Rhetoric Society Quarterly* 43 (3): 256–269. doi:10.1080/02773945.2013.792695.
- Ashworth, Peter D, (2006). “Introduction To The Place of Phenomenological Thinking In The History Of Psychology.” In *Phenomenology And Psychological Science Historical And Philosophical Perspectives*. pp.11–42. New York: Springer.
- Durmaz, Gökberk (2020) *Highly-Skilled Immigrants, Science Cities and Japan*, Nobel Bilimsel Eserler, Ankara.
- Gadamer, Hans Georg. (1975). “Hermeneutics and Social Science.” *Philosophy & Social Criticism*. <https://doi.org/10.1177/019145377500200402>.
- González Vaguéz, Y.(2012). "Un acercamiento a las relaciones económico-comerciales y de cooperación entre Japón y América Latina y el Caribe". *Observatorio de La Economía y La Sociedad del Japón*. 4 (14).
- Graburn, Nelson H. H. (2010). *Multiculturalism In The New Japan*. New York: Berghahn Books.
- JICA. (2018). “Viva Latin America! Deepening Ties With Japan' Vol.1: Japanese Emigrants Pioneered Japan's International Cooperation a Century Ago” https://www.jica.go.jp/english/news/field/2018/180615_01.html, (26 Ağustos 2021’de erişildi.)
- King, Russell. (2012). *Theories And Typologies of Migration: An Overview And A Primer*. Malmö: Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare (MIM).
- Laborde Carranco, Adolfo A. (2006), “La política migratoria japonesa y su impacto en América Latina”, *Migraciones internacionales*, 3(3), http://www.scielo.org.mx/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1665-89062006000100007 (18 Ağustos 2021’de erişildi.)

MacDonald, Paul S. (2006). "Husserl Against Heidegger Against Husserl." In *Phenomenology And Psychological Science Historical And Philosophical Perspectives*. pp.101-122. New York: Springer.

Suzuki, Teiiti. (1965) "Japanese Immigrants in Brazil." *Population Index* 31 (2): 117-38. (30 Ağustos 2021' erişildi). doi:10.2307/2732285.

<https://countryeconomy.com/demography/migration/immigration/japan>, (28 Ağustos 2021'de erişildi.)

JAPONYA'NIN GÜVENLİK POLİTİKALARINDAKİ DEĞİŞİM VE DÖRTLÜ GÜVENLİK DİYALOĞU'NUN (QUAD) JAPONYA İÇİN ÖNEMİ

Ersu Batuhan ERGELDİ*

Giriş

Bu makalede, Japonya'nın bölgesel ve küresel güvenlik tehditlerine karşı yürüttüğü güvenlik politikaları bağlamında *Dörtlü Güvenlik Diyalogu*'nun (QUAD) ortaya çıkışı, amacı ve Japonya için önemi tartışılacaktır. Ayrıca, Japonya için yeni güvenlik tehditlerinin neler olduğu ve QUAD'ın bu güvenlik endişelerinin giderilmesindeki rolü analiz edilmeden önce Japonya'nın güvenlik politikalarındaki gelişmelerine de yer verilecektir. İlk olarak, Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası izlediği güvenlik politikalarındaki gelişmeler ve güvenliğinin sağlanmasında önemli bir yeri olan ABD-Japonya güvenlik ittifakı, dönemin şartları ve tehditleri göz önüne alınarak incelenecektir. Akabinde, değişen tehdit algılarıyla ve oluşturulan yeni uluslararası düzenle tedrici bir şekilde değişen güvenlik politikalarından öz olarak bahsedilerek, Japonya için temel güvenlik endişeleri olarak görülen Çin'in yükselişine ve Kuzey Kore'nin nükleer silah ve balistik füze denemelerine karşı Japonya'nın almış olduğu güvenlik tedbirlerine değinilecektir.

2000'li yıllardan sonra önem kazanmaya başlayan bu yeni güvenlik endişeleri, sadece Japonya'nın ulusal güvenliğini tehdit etmemekte aynı zamanda bölgesel ve küresel güvenliği de tehdit etmektedir. Kuzey Kore'nin nükleer silah denemelerini arttırması ve uzun menzilli balistik füze denemeleri yapması, Çin'in bölgedeki etkisini ve gücünü arttırmak için askerî harcamalarını arttırarak ordusunu modernleştirmeye başlaması, bölgedeki ülkelerin güvenlik endişelerini arttırmıştır. Çin'in bölgedeki etkisini arttırmak

---

* *Doktora Öğrencisi, Asya-Pasifik Çalışmaları Enstitüsü, Waseda Üniversitesi, Tokyo, Japonya, batuhanergeldi@fuji.waseda.jp*

için yaptığı bu hamleler, özellikle bölgede Çin'in liderliğini istemeyen Japonya'nın ve ABD'nin ulusal çıkarlarına tehdit olarak görülmüştür. Bu sebeple Çin'in yükselişine karşı kendi güvenliklerinin tehdit edildiğini öne süren ülkeler için güvenlik iş birliği ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyacı karşılamak için bölgedeki ülkeler, ikili güvenlik iş birliklerinin ve ortak askerî tatbikatların yanı sıra bu bölümün konusu olan Dörtlü Güvenlik Diyalogu girişimini başlatmışlardır. Bu güvenlik diyalogunun ortaya çıkmasında rolü bulunan Japonya'nın eski Başbakanı Shinzo Abe, Hindistan meclisinde yaptığı konuşmasında “...daha kapsamlı/geniş bir Asya için Hint ve Pasifik Okyanuslarını kastederek “iki denizin birleşmesinin” önemini vurgulamıştır” (Abe 2007). Japonya eski Başbakanı Abe'nin bu söylemine bakarak Çin'e karşı yürütülen denge politikası kapsamında, Hindistan'ın bölgede önemli bir aktör olduğu, Hindistan ile yapılacak güvenlik iş birliğinin ve yürütülecek iyi ilişkilerin, bölgenin geleceği açısından faydalı olacağı sonucu çıkarılabilir. Ek olarak, Avustralya Savunma Bakanlığının, 2013 yılında çıkartmış olduğu Savunma konulu Beyaz Kitabı'nda; “Hindistan'ın bölgedeki diplomatik, ekonomik ve stratejik önemine” vurgu yapılmıştır.¹ 2017 yılına kadar bu hususta çok fazla gelişme yaşanmamıştır. Son yıllarda, Çin'in özellikle Doğu Çin Denizi'ndeki askerî faaliyetlerini arttırması² ve Senkaku/Diaoyu Adalarının sebep olduğu gerginliğin tırmanması, bölgedeki diğer demokratik ülkelerin de katılımıyla oluşturulacak güvenlik iş birliğinin, diğer bir ifade ile “Dörtlü Güvenlik Diyalogu'nun” ve buna ek olarak “Özgür ve Açık Hint-Pasifik” stratejisinin oluşmasındaki nedenler arasında sayılabilmektedir.

2019 yılında Osaka'da düzenlenen G-20 Zirvesinde, ABD eski Başkanı Donald Trump, “Japonya ile olan güvenlik anlaşmasından çekilmeyi planlamadığını, bu anlaşmanın Asya-Pasifik'teki istikrarın devamlılığı için önemli olduğunu fakat anlaşmanın adil olmadığını belirterek revize edilmesi gerektiğini” söylemiştir.³ Her ne kadar Soğuk Savaş Dönemi'nde ve sonrasında Japonya'nın güvenliği ABD ile olan güvenlik anlaşmasına bağlı

---

¹ Department of Defence 2013:7, https://www.defence.gov.au/whitepaper/2013/docs/WP_2013_web.pdf, 5 Eylül 2021'de erişildi.

² Detaylı bilgi için Japonya Savunma Bakanlığı'nın yıllık çıkarttığı “2021 White Paper”a bakınız. https://www.mod.go.jp/en/publ/w_paper/wp2021/DOJ2021_EN_Full.pdf, 8 Eylül 2021'de erişildi. Ayrıca, Doğu Çin Denizi'nde yaşanan gerginlikler için, Council on Foreign Relations, <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/tensions-east-china-sea>, 8 Eylül 2021'de erişildi.

³ Reuters 2019, <https://www.reuters.com/article/us-g20-japan-trump-idUSKCN1TU0AJ>, 9 Eylül 2021'de erişildi.

olsa da ABD eski Başkanı Trump gibi liderlerin yaptığı açıklamalar ile bu güvenlik anlaşmalarının aslında ne kadar kırılabilir olduğu anlaşılmıştır. ABD, ulusal çıkarları doğrultusunda Asya'daki müttefiklerinin özellikle Japonya'nın güvenliğinin sağlanmasına destek olmakta, aksi hâlde ABD'nin ulusal çıkarlarının olmadığı bir bölgede bulunmayacağı bilinmektedir. Böylelikle Japonya, yükselen ve ordusunu modernleştiren Çin karşısında güvenliğini tek başına sağlayamayacağını ve ABD-Japonya güvenlik ittifakına güvenemeyeceğini anlamış, bu sebeple Dörtlü Güvenlik Diyalogu girişimine ehemmiyet vermiştir. Japonya için bölgedeki diğer demokratik ülkeler ile güvenlik alanında iş birliklerini güçlendirmek, ABD ile yıllardır süren güvenlik ittifakına yeni bir alternatif olarak görülmektedir.

Japonya eski Başbakanı Shinzo Abe'nin, 2007'de ilk sinyallerini verdiği Hint-Pasifik Bölgesi'ndeki demokratik ülkeler arasındaki iş birliğinin güçlendirilmesi amacıyla yapılan liderler seviyesindeki ilk zirve, 2021 yılı Mart ayında küresel salgın nedeni ile video konferans yolu ile gerçekleştirildi. Akabinde, Dörtlü Güvenlik Diyalogunu oluşturan ülkelerin liderleri tarafından, "QUAD Ruhü" başlıklı ortak bir basın bildirisinde öz olarak, "Özgür ve Açık Hint-Pasifik vizyonunu gerçekleştirebilmek, güvenlik ve refahı sağlayabilmek, geleneksel ve geleneksel olmayan güvenlik tehditleriyle başa çıkabilmek için demokratik değerleri ve hukuku üstün tutarak ortak hedefler doğrultusunda iş birliklerini güçlendirecekleri" vurgusu yapılmıştır.⁴ Bu Dörtlü Güvenlik Diyalogu'nun ortaya çıkış motivasyonunun nedenlerinden biri, Çin'in yükselişi olarak düşünülse de bu diyalogun sadece Çin'i hedef alan bir inisiyatif olduğu imajının verilmemesi için aslında akılcı bir politika uygulamaya çalışarak ABD, Avustralya, Japonya ve Hindistan geleneksel olmayan güvenlik tehditlerinin de altını çizmiştir. Burada geleneksel olmayan güvenlik tehditler: küresel iklim değişikliği, doğal afetler, küresel salgın, uluslararası organize suçlar, açık denizlerdeki korsanlık faaliyetleri ve terörizm olarak değerlendirilebilir. Bu alanlardaki iş birlikleri sayesinde bölgede refahın ve istikrarın sağlanması hedeflenmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus ise bölgedeki istikrarın ve barışın sağlanması için geliştirilen güvenlik politikaları ve iş birlikleri sonucunda "güvenlik ikilemi" fenomeninin ortaya çıkmasıyla bölgede yeni bir Soğuk Savaşın

---

⁴ The White House 2021, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/03/12/quad-leaders-joint-statement-the-spirit-of-the-quad/>, 8 Eylül 2021'de erişildi.

tetiklenmemesidir. Bu nedenle yürütülen güvenlik politikaları belirli bir devleti ki burada Çin'i, çevrelemeye çalışarak, o devletin güvenlik endişelerini öne sürüp daha çok silahlanmasına ve agresifleşmesine neden olunmamalıdır. Çevreleme politikasının aksine, bölgedeki güç dengesinin sağlanması da gözetilerek, QUAD'ın Hint-Pasifik bölgesindeki istikrara, barışa ve refaha katkı sağlamayı amaçladığı akılcı politikalar yürütülerek belirtilmelidir.

Japonya'nın güvenlik politikalarındaki değişim, yeni nesil savaş uçaklarının (F-35) alınması, çıkartılan yeni güvenlik yasaları, bölgedeki ülkelerle güvenlik iş birliği arayışı, öz olarak, Japonya'nın güvenlik meselelerinde daha aktif politikalar izlemesi, uluslararası toplum, Japon kamuoyu ve akademisyenler tarafından Japonya'nın, "yeniden silahlandığı" ve "askerî gücünü arttırdığı", bir başka deyişle, savaş sonrası pasifist duruşunu terk ettiği öne sürülerek eleştirilmiştir.⁵ Buna ek olarak, Japonya Savunma Bakanlığı'nın her yıl yayınlamış olduğu *Beyaz Kitabı*'nın 2021 yılı kapağında dikkat çekici bir değişiklik görülmektedir. Önceki yıllardan farklı olarak, 2021 yılı yayınlanan Beyaz Kitab'ın kapağında şahlanmış bir atın üzerinde zırhını kuşanmış bir Samuray savaşçısı yer alıyor. Kapaktaki değişimle alakalı Moriyasu'nun haberine göre, "kapaktaki değişimle hem Japonya'daki gençlerin ilgisini çekmek hem de Dünya'ya Japonya'nın kendisini savunmaya hazır olduğunu göstermeyi amaçlandığı düşünülmektedir."⁶ Aynı habere göre, Tayvan konusunun uluslararası toplumun istikrarı için önem arz ettiği ve Japonya'nın güvenliği ile doğrudan ilişkili olduğu Japonya'nın 2021 Beyaz Kitabı'nda ilk defa belirtilmiştir (Nikkei Asia 2021). Dahası, 2021 yılında yayınlanan Beyaz Kitap'ta, Japonya'nın ikili güvenlik iş birliğinin geliştirilmesinin desteklenmesinin yanı sıra Japonya, ABD, Avustralya ve Hindistan arasında olan dördü iş birliği ve "Özgür ve Açık Hint-Pasifik" vizyonunun önemi vurgulanmıştır (Japan Ministry of Defense 2021: 31). Japonya, bir yandan ABD ile iş birliğinin güçlendirileceği vurgusunu

---

⁵ Bu konuda detaylı bilgi için bakınız. Oros, L. Andrew (2008). *Normalizing Japan: politics, identity, and the evolution of security practice*/Andrew L. Oros. Stanford, California: Stanford University Press. Oros, L. Andrew (2017). *Japan's security renaissance: new policies and politics for the twenty-first-century*/Andrew L. Oros. New York: Columbia University Press. Hughes, Christopher W. (2017). *Japan's Remilitarisation*. London: Taylor and Francis. Smith, Sheila A. (2019). *Japan Rearmed the Politics of Military Power*/Sheila A. Smith. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

⁶ Nikkei Asia 2021, <https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/Indo-Pacific/A-tale-of-two-covers-Japan-s-message-on-Taiwan-draws-US-notice>, 11 Eylül 2021'de erişildi.

yaparken, diğerk bir yandan bölgedeki demokratik ülkelerle ekonomik ve güvenlik alanındaki iş birliklerini geliştirerek aslında Japonya'nın güvenliğinin ABD'ye olan bağımlılığının azalmasını da sağlayacaktır. Bu sebeple, Dörtlü Güvenlik Diyalogu, Çin tehdidinin en çok etkilediğı Japonya için güvenlik politikalarındaki tek bir ittifaka bağımlı olmak yerine, kolektif bir güvenlik sağlayacak bir ittifaklar sistemi sunacaktır. Ayrıca Asya'da, neden NATO gibi bir organizasyonun olmadığı akademide tartışılmıştır. "İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'nin, Avrupa ve Asya'da iki farklı politika izlemesinin nedenini ortak kimlik algısıyla, başka bir deyişle, ABD'nin, kimliksel, tarihsel, politik, kültürel benzerlikleri ve farklılıkları dikkate alarak, Avrupa için çok taraflı ilişkileri baz alırken, Asya için daha çok ikili ilişkiler temelinde politikalar yürüttüğü tartışılmıştır" (Hemmer ve Katzenstein 2002: 575).

Ayrıca bu Dörtlü Güvenlik Diyalogu'nun, Asya'nın NATO'su olabileceğı konusunda da görüşler yavaş yavaş ortaya atılmaktadır. Fakat burada NATO gibi bir sistemin var olabilmesi için Hint-Pasifik Bölgesi'nde Soğuk Savaş zamanındaki gibi bir ortamın oluşması, iki kutuplu bir ikliminin oluşması gerekmektedir. Böyle bir iki kutuplu sistem olsa dahi, örneğın, Güney Kore ve Japonya'yı tarihten gelen problemleri nedeni ile böyle bir organizasyonun içerisinde tutmak oldukça zor görünmektedir. Dahası, böyle bir iklimin oluşmasıyla uluslararası toplum kendisini yeni ve daha ciddi bir Soğuk Savaşın eşliğinde bulabilir ve bu da yeniden silahlanma yarışının başlamasına ve hatta daha kötüsü Soğuk Savaş yıllarında olduğu gibi temsili savaşların patlak vermesine neden olabilir.

Savaş Sonrası Japonya'nın Güvenlik Politikasındaki Gelişmeler

İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde Japonya koşulsuz bir şekilde teslim olmuş ve yedi yıl boyunca (1945-1952) Amerika'nın işgali altında kalmıştır. Bu süre zarfında Japonya, küllerinden yeniden doğmaya çalışırken 1947 yılında sonrasında birçok defa tartışmalara konu olan meşhur 9. Maddesi'nin⁷ bulunduğu yeni Anayasasını yürürlüğe koymuştur. Anayasa'nın 9. Maddesi, özü itibarı ile "Japonya'nın uluslararası anlaşmazlıkları çözmek için savaş ilan etme hakkından mütemediyen feragat ettiğini ve bunu gerçekleştirmek için

---

⁷ Eski Başbakan Shinzo Abe bu maddenin değiştirilmesi ve yeniden yorumlanması için Başbakanlığı dönemi boyunca çok çaba sarf etmiş fakat Anayasanın 9. Maddesi Japon siyasetçiler ve toplum için çok hassas bir konu olduğu için bu değışim gerçekleştirilememiştir.

kara, deniz ve hava kuvvetlerine, ‘orduya’ sahip olmayacağını” açıklamaktadır⁸. Böylece ABD ve Sovyetler Birliği’nin rekabeti üzerine patlak veren Soğuk Savaş’ın da etkisi ile Japonya’nın güvenliğinin nasıl sağlanacağı, “askerî gücü” olmayan Japonya için önem kazanmıştır. Anayasa’nın 9. maddesine göre, Japonya yasal olarak bir “orduya” sahip olamamakla birlikte, 1954 yılında ulusal güvenliğini sağlayabilmek için yetkileri oldukça sınırlı “Öz Savunma Kuvvetlerini (自衛隊 *Jieitai*) kurmuştur.⁹ Soğuk Savaş Dönemi boyunca Japonya, güvenliğini büyük ölçüde ABD ile yapılan güvenlik anlaşmasıyla sağlamış ve Japonya’nın güvenliği hâlâ Amerika ile uzun yıllardır yürütülen müttefik ilişkisine bağlı olmaya devam etmektedir. Soğuk Savaş Dönemi’nde, Japonya, ABD’nin nükleer şemsiyesinin sağlamış olduğu nükleer caydırıcılıktan¹⁰ yararlanmış ve savunma harcamalarını arttırmak yerine ekonomik büyümeye ve teknolojisini geliştirmeye odaklanabilmiştir. Soğuk Savaş’ın tansiyonunun tırmanması ve Vietnam Savaşı’nın da patlak vermesi, Japonya’nın uluslararası güvenliğin sağlanması için daha çok katkıda bulunması konusundaki baskıyı arttırmıştır. Uluslararası toplum tarafından eleştirilere maruz kalan güçlü bir ekonomiye sahip olan Japonya -o dönem bazı Amerikalılar Japon ekonomisinin Amerikan ekonomisini geçebileceğinden endişe etmiş ve Japonya karşıtlığı¹¹ ortaya çıkmıştır- bu eleştirilere cevap olarak yeni politikalar üretmek zorunda kalmışlardır. Ayrıca, birçok Amerikalı tarafından Japonya, “uluslararası liberal düzenden ekonomik olarak faydalandığı halde ciddi sorumluluklar almayarak uluslararası anlaşmazlıkların çözümüne katkı sunmadığı için

---

⁸ National Diet Library 2003, <https://www.ndl.go.jp/constitution/e/etc/c01.html>, 21 Temmuz 2021’de erişildi.

⁹ Japon Öz Savunma Kuvvetlerinin kuruluşu hakkında bkz. 佐道明広. (2017). *The self-defense forces and postwar politics in Japan / Sadō Akihiro; translated by Noda Makito*. (First edition). Japan Publishing Industry Foundation for Culture.

¹⁰ Nükleer silahların barışın korunmasına katkı sağladığı ve ülkelerin agresif politikalar yürütmesi hususunda caydırıcı rolü olduğu savunuluyor. Soğuk Savaş döneminde ve günümüzde Japonya ABD ile güvenlik ittifakı nedeniyle ABD’nin nükleer şemsiyesi altında olmasıyla bu nükleer caydırıcılıktan yararlanmaktadır. Nükleer silaha sahip olan ülke liderleri, nükleer silahların uluslararası barışın ve güvenliğin sağlanmasında caydırıcı bir etkisinin olduğunu düşünmektedirler.

(<https://carnegiemoscow.org/2019/03/22/nuclear-deterrence-guarantee-or-threat-to-strategic-stability-pub-78663>, 12 Eylül 2021’de erişildi.)

¹¹ 1980’li yıllarda Japon ekonomisinin güçlenmesi ve Japon firmalarının Amerikan pazarında etkisini artırması sonucunda Japon karşıtlığı ortaya çıkmıştır. Bu konu için bakınız: Morris, N. (2011). *Japan-bashing : anti-Japanism since the 1980s / Narelle Morris*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203851654>.

bedavacı (Free-rider) olmakla eleştirilmiştir” (Tanaka 2017: 65). Uluslararası toplumun baskıları sonucunda 1987 yılında Japonya Başbakanı Takeshita Noboru, “Uluslararası İş Birliği Girişimini” Japonya’nın Dünya’ya katkısı olarak formüle etmiş ve 1988 yılında İngiltere ziyareti sırasında üç ayaktan oluşan planını açıklamıştır. Bunlar, “barışı sağlamak için iş birliğinin güçlendirilmesi, uluslararası kültürel değişimin güçlendirilmesi ve Japonya’nın resmi kalkınma yardımlarının (ODA) genişletilmesinden oluşmaktadır” (Tanaka 2017: 65). Başbakan Takeshita Noboru, İngiltere’deki konuşmasında; “Anayasalarının askerî operasyonlardaki iş birliklerine izin vermemesine rağmen Japonya’nın dünya barışının güçlendirilmesi hususunda kararlı olduğunu, bölgesel anlaşmazlıkları çözmek için diplomatik çabaların ve finansal iş birliğinin sağlanmasında Japonya’nın pozitif katkıda bulunacağını ve ayrıca Japonya’nın ‘Barış için İş Birliği’ yaklaşımının uluslararası barışın muhafaza edilmesi ve güçlendirilmesine katkı sağlayacağını” söylemiştir.¹²

Bununla birlikte Japonya’nın, uluslararası toplum ve özellikle ABD tarafından yöneltilen eleştirilerden dolayı, güçlü ekonomiye sahip demokratik bir devlet olmasından kaynaklanan sorumluluğu nedeniyle uluslararası barışa daha çok katkı sağlamayı taahhüt ettiğini görülmektedir. Japonya, sert eleştirilere maruz kaldıktan sonra özellikle 1980’li yılların sonundan itibaren uluslararası barışın sağlanması ve uluslararası çatışmaların çözümü hususundaki katkısını, daha aktif bir şekilde arttırmaya çalışmıştır. 1990’lı yıllarda, Körfez Savaşı’nda Japonya, yalnızca maddî destekte bulunduğu ve herhangi bir askerî katkıda bulunmadığı için uluslararası toplum ve bazı Amerikalı kesimler tarafından ciddi bir şekilde eleştirilmiştir.¹³ Körfez Savaşı sırasında Japonya mayın tarama gemisini Basra Körfezine göndermesine rağmen müdahale sırasında koalisyon güçleri arasında sahada bulunmadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Dahası, Kuveyt hükümetinin bir Amerikan gazetesinde yayınladığı teşekkür listesinde Japonya’nın maddi olarak katkısı olmasına rağmen, teşekkür edilen ülkeler arasında adı bulunmamıştır (The Washington Post 1991). Böylece Japonya Körfez Savaşı’ndan önemli

---

¹² MOFA 1988, <https://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/1988/1988-appendix-2.htm>, 20 Ağustos 2021’de erişildi.

¹³ Japonya’nın Körfez Savaşı sırasındaki sağladığı maddi yardımlar ve uyguladığı ambargo, sahada silahlı kuvvetlerinin olmamasından dolayı pek önemsenmemiş ve uluslararası toplum, Japonya’nın katkısını “too little, too late” iş iştenden geçti deyimini kullanarak eleştirmiştir. (<https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1991/03/17/japans-new-frustration/e5ea50e0-56f1-4380-a8f0-5e6b009b44a8/>, 20 Ağustos 2021’de erişildi).

dersler çıkartmış, Öz Savunma Kuvvetlerinin sahada fiziki olarak bulunması gerektiğini anlamıştır. Fakat Japonya'nın Anayasası gereği, Japon Öz Savunma Kuvvetlerinin Japonya dışına gönderilmesi ve müttefik güçlerle birlikte müdahalede bulunması/silahlı çatışmaya girmesi mümkün olmamıştır.

Körfez Savaşı'nda edinilen tecrübeler sonrası Japonya, “Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonları ve Diğer Operasyonlarla İş birliği Yasası, PKO Yasasını¹⁴ “1992 yılında kanunlaştırmıştır.¹⁵ Yetkileri sınırlı Japon Öz Savunma Kuvvetleri, barış operasyonları kapsamında artık ülke dışına gönderilebilmektedir. Japonya ilk olarak, parlamentosunda aldığı kararla Öz Savunma Kuvvetleri ile içinde seçim ve ateşkes gözlemcilerinin de bulunduğu bir grubu, Kamboçya'daki Birleşmiş Milletler Geçiş Otoritesi (UNTAC) adı altındaki Barış Operasyonu'na göndermiştir.¹⁶ Mamafih, 2015 yılında yeni güvenlik düzenlemeleri (平和安全法制 *Heiwa Anzen Hōsei*)¹⁷ kanunlaşana kadar Japonya Öz Savunma Kuvvetleri, ancak çatışmanın olmadığı/sonlandırıldığı bu bölgelere Birleşmiş Milletler Barış Operasyonları kapsamında yasal yetkiler çerçevesinde müdahale yetkisi oldukça sınırlandırılmış bir şekilde gönderilebilmiştir. PKO Yasasının ilkelerinden de anlaşılacağı üzere, Japonya Öz Savunma Kuvvetlerinin silah kullanımı ciddi bir şekilde kısıtlanmıştır. Bu kısıtlamalara rağmen hem Japon iç siyasetinde hem de Japonya'nın komşusu olan ülkeler, Çin ve Güney Kore -savaş döneminde Japonya'nın Kore'de yaptıklarından dolayı ikili ilişkilerde sorunlar hâlâ devam etmektedir- “Japonya'nın PKO yasasından duydukları endişeleri dile getirmişlerdir” (Tanaka 2017: 74-75).

---

¹⁴ PKO Yasasının beş ilkesi için bkz. MOFA.

I. Silahlı çatışmaya taraf olan partilerin ateşkes konusunda anlaşmış olmaları gerekmektedir. II. BM barışı koruma operasyonlarının yürütülmesi ve Japonya'nın bu operasyonlara katılımı için bu operasyonların gerçekleştirilmesi için ev sahibi ülkelerin yanında silahlı çatışma yaşayan tarafların rızası gerekmektedir. III. Operasyonlar silahlı çatışma yaşayan tarafların herhangi birine taraf olmaksızın yürütülmelidir. IV. Yukarıda belirtilen ilkelerden herhangi birinin yerine getirilmesi sona ererse, Japon Hükümeti tarafından gönderilen Uluslararası Barış İş birliği Birlikleri, Uluslararası İş birliği Görevlerini feshedebilirler. V. Silahların kullanımı, ilke olarak, sevk edilen personelin hayatlarının korunması için asgari gereklilik ile sınırlandırılmalıdır.

(<https://www.mofa.go.jp/policy/un/pko/pdfs/contribution.pdf>, 20 Ağustos 2021'de erişildi).

¹⁵ Act on Cooperation with United Nations Peacekeeping Operations and Other Operations (国際連合平和維持活動等に対する協力に関する法律).

¹⁶ Cabinet Office, http://www.pko.go.jp/pko_e/result/cambo/cambo02.html, 22 Ağustos 2021'de erişildi).

¹⁷ MOFA, Japan's Legislation for Peace and Security, <https://www.mofa.go.jp/files/000143304.pdf>, 25 Ağustos 2021'de erişildi.

Görece istikrarlı olan iki kutuplu uluslararası sistem, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın bitmesiyle devlet dışı yeni aktörlerin de ortaya çıktığı (sivil toplum kuruluşları, terör örgütleri, çok uluslu şirketler) çok kutuplu bir sistem halini almıştır. Bu yeni çok kutuplu uluslararası sistemde Doğu Avrupa, Afrika ve Asya olmak üzere bazı bölgelerde iç çatışmalar ortaya çıkmıştır. Bu çatışmaları sonlandırmak ve barışı sağlamak üzere Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararları ile çeşitli barış operasyonları yürütülmüştür. Japonya, 1992 yılında çıkartmış olduğu yasa hasebiyle çeşitli bölgelerde düzenlenen Birleşmiş Milletler Barış Operasyonlarına yetkileri sınırlı olan Öz Savunma Kuvvetlerini, sivillerden oluşan gözlemcilerini ve mühendislerini göndermiştir. Japonya, hukukun üstünlüğünü, demokratik değerleri ve insan haklarını savunan demokratik bir ülke olarak, yapılan bu güvenlik politikalarındaki değişikliklerinin barışa katkı sağlama amacı taşıdığını özellikle Japon halkını ikna etmek için çeşitli politikalarla açıklamaya çalışmıştır. Çünkü İkinci Dünya Savaşı'nın yıkımına ve atom bombasına maruz kalan Japon halkı, Japonya'nın yeniden militarist politikalar yürütmesinden endişe etmektedir. Örneğin, 2017 yılında Japonya Savunma Bakanlığı,¹⁸ çocuklar için yayınladığı manga sitili kitapçığında; Japonya Öz Savunma Kuvvetleri'nin ve Savunma Bakanlığı'nın yurt içinde ve yurt dışında ne tür aktiviteler yaptığını, ayrıca Doğu Timor'a gönderilen kuvvetlerin orada hangi faaliyetlerde bulunduğunu eğlenceli ve özendirici bir biçimde anlatmıştır (Japan Ministry of Defense 2017: 1-32). Japonya, Anayasa'nın 9. maddesine sadık kalarak, güvenlik politikalarında yaptığı bu düzenlemeleri değişen güvenlik tehditlerini göz önüne alarak ulusal güvenliğini sağlama, bölgesel ve küresel barışa katkı sağlama gerekçeleri ile meşrulaştırmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası demokratikleşen Japonya'da, muhafazakâr Liberal Demokrat Parti (LDP), Japonya'nın iç siyasetinde hâlâ politika yapımında en etkili siyasi partidir. 2015 yılında, muhaliflere ve bazı protestolara rağmen, parlamentoda güçlü bir siyasi desteğe sahip olan LDP, Japonya'nın güvenliği ve Japon halkının varlığını sürdürmesi tehdit edildiği durumlarda Öz Savunma Kuvvetlerinin kolektif meşru müdafaaaya izin veren yeni güvenlik düzenlemesini yasalaştırdı (The Japan Times 2015, 25 Ağustos 2021'de erişildi). Oros kitabında, "Bölgedeki yeni tehditler ışığında Japonya'nın değişen güvenlik politikalarını, 2015 yılındaki Barış ve Güvenlik

---

¹⁸ Savunma Bakanlığı (防衛省) 2007 yılında, 1954'te kurulmuş olan Savunma Ajansının (防衛庁) yerini almıştır.

Yasasını¹⁹ ve 2012-2016 yılları Abe hükümetinin politikalarını değerlendirerek Japonya'nın bir Güvenlik Rönesans'ı yaşadığını tartışmıştır” (Oros 2017: 2). Japonya'nın güvenlik politikalarındaki gelişmeleri ani ya da kökten yapılmış bir değişim olarak değerlendirmemek, aksine bu gelişmeleri dönemin tehditleri gözetilerek uluslararası hukuka ve Anayasaya uygun demokratik değerleri koruyarak kademeli bir şekilde planlanan uzun dönem bir güvenlik politikası olarak değerlendirilmelidir.

Güvenlik Tehditleri: Çin'in Yükselişi ve Kuzey Kore'nin Nükleer Silah Denemeleri

Soğuk Savaş sonrasında Japonya için Sovyet tehlikesi ortadan kalkmış, fakat yeni güvenlik tehditleri vuku bulmaya başlamıştır. 1990'lı yılların başlarından günümüze Kuzey Kore rejimi, Japon Denizi olmak üzere çeşitli bölgelerde kısa menzilli füze denemeleri, kıtalar arası balistik füze denemeleri ve hatta nükleer silah denemeleri gerçekleştirmektedir.²⁰ Kuzey Kore'nin yürütmüş olduğu füze ve nükleer silah denemeleri sadece Japon halkını tehdit etmemekte aynı zamanda küresel barışı da tehdit etmektedir. Kuzey Kore'nin nükleer silaha sahip olması ve barışı tehdit etmesinden dolayı Kuzey Kore, Güney Kore, Japonya, Amerika, Çin ve Rusya müzakerede bulunduğu Altılı Görüşmeler (Six-Party Talks) düzenlenmiş fakat kalıcı bir çözüm alınamamıştır. Birleşmiş Milletlerin ve aracı ülkelerin de girişimleri sayesinde Kuzey Kore ile müzakereler sonucunda bir süreliğine nükleer programa ara verildi ise de sonrasında yeniden nükleer programa ve nükleer silah denemelerine devam edilmiştir. Kore Yarımadası'nın nükleer silahlardan arındırılması ve yeni barışçıl ilişkiler yürütmek için ABD Eski Başkanı Donald Trump ve Kuzey Kore lideri Kim Jong Un, 2018 ve 2019 yıllarında Singapur ve Vietnam'da gerçekleştirilen zirvelerde görüşmüş fakat bu müzakereler sonucunda bir sonuç alınamamıştır.

Trump-Kim zirvesinin yıl dönümünde, “Kuzey Kore, ABD'nin yaptırımlar ve baskılar konusunda ısrarcı olmaya devam etmesi halinde ABD tehdidi olarak algıladığı şeylere karşı askerî güçlerini arttıracaklarını taahhüt etti.”²¹ Böylece

---

¹⁹ Barış ve Güvenlik Yasasına göre, Japonya'nın güvenliği ve Japon halkının yaşamının tehdit edildiği durumlarda yalnızca ABD kuvvetleri değil artık diğer müttefik ülkelerin kuvvetleri saldırıya uğradıklarında da Öz Savunma Kuvvetleri kolektif meşru müdafaa hakkından yararlanabilecektir. Ayrıca, bu yasa ile Japonya'nın müttefik güçlere sağlayacağı lojistik.

²⁰ (Nuclear Threat Initiative 2021, <https://www.nti.org/analysis/articles/cns-north-korea-missile-test-database/>, 10 Eylül 2021'de erişildi).

²¹ (AP News 2020, <https://apnews.com/article/donald-trump-asia-pacific-us-news-summits-seoul-02105a3219cb63b6082ef0dfbab8e18b>, 10 Eylül 2021'de erişildi).

Kuzey Kore'nin nükleer silah üretme programından ve askerî gücünü kendi güvenlik endişelerini öne sürerek güçlendirmekten vazgeçmeyeceği en azından yakın zaman içinde bunun mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Diğer bir taraftan, Japonya kendisine coğrafi olarak çok yakın olan Kuzey Kore'yi Ulusal Savunma Programı Kılavuzu'nda "Kuzey Kore'deki askerî gelişmelerin: balistik füze denemeleri ve nükleer silah denemelerinin, Japonya'nın güvenliği için ciddi bir tehdit olduğunu, ayrıca bu gelişmelerin uluslararası toplumun ve bölgenin güvenliğini de sabote ettiğini vurgulayarak" ciddi bir tehdit olarak algılamıştır (Japan Ministry of Defense 2018: 6).

Japonya için bir diğer husus ise Çin'in ekonomik yükselişine bağlı olarak Çin ordusunun modernleştirilmesi ve bölgedeki askerî aktivitelerini arttırmaya çalışması olmuştur. Çin ekonomisi, 2010 yılında uzun yıllar en büyük ikinci ekonomi olan Japon ekonomisini geçmiştir ve hızla büyümeye devam etmektedir.²² 2020 yılının ekonomik göstergelerine bakıldığında, ülkelerin Gayrisafi Yurt içi Hasılasına göre, (GSYH)²³ Çin'in GSYH'nin ABD'nin GSYH'nin yaklaşık yüzde yetmişine yaklaştığını ve Çin ekonomisinin ABD ekonomisini tahmin edilenden önce geçeceği öngörülmektedir.²⁴ Böylece Çin, dünyanın en büyük ekonomisi olacak, bölgesel ve küresel olarak etki alanını arttırmaya çalışacaktır. Bunu yaparken, geçmişte ABD'nin yapmış olduğu gibi, yumuşak ve sert gücünü kendi ulusal çıkarları için kullanmak isteyecektir. Özellikle, Çin askerî teknolojiler alanında da ABD ile rekabet edebilmek adına yeni nesil savaş uçakları, savaş gemileri, denizaltılar, uçak gemileri üretmek ve ordusunu modernleştirmek için savunma harcamalarını arttırmaya devam etmektedir. Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü'nün (SIPRI) verilerine göre, Çin'in 2020 yılındaki savunma bütçesinin (240 milyar dolar) 2010 yılındaki savunma bütçesinin (130 milyar dolar) iki katına çıktığı ve 2020 yılındaki ABD'nin savunma bütçesinin (766 milyar dolar) neredeyse üçte birine denk olduğu görülmektedir²⁵.

Buna ek olarak, Sputnik Türkiye'nin haberine göre, "Çin, küresel salgına (COVID-19) rağmen savunma bütçesini yüzde 6,8 oranında arttırdı ve 2021

---

²² (BBC, <https://www.bbc.com/news/business-12427321>, 10 Eylül 2021'de erişildi).

²³ (Statista 2020, <https://www.statista.com/statistics/268173/countries-with-the-largest-gross-domestic-product-gdp/>, 7 Eylül 2021'de erişildi).

²⁴ (Nikkei Asia 2021, <https://asia.nikkei.com/Economy/China-gains-momentum-in-race-to-overtake-US-economy>, 7 Eylül 2021'de erişildi).

²⁵ (SIPRI 2019, <https://sipri.org/sites/default/files/Data%20for%20all%20countries%20from%201988%E2%80%932020%20in%20constant%20%282019%29%20USD%20%28pdf%29.pdf>, 7 Eylül 2021'de erişildi).

yılı için 210 milyar dolar savunma harcaması yapılması planlandığı belirtildi. Fakat bu artışın, Çin'in savunma harcamalarındaki son yirmi yıllık artışlara bakıldığında en düşük artış olduğu da belirtildi.”²⁶

Hint-Pasifik, Dörtlü Güvenlik Diyalogu ve Japonya

Yirmi birinci yüzyıl için, Asya'daki ülkelerinin ekonomik büyüme göstermesinden dolayı, “Asya Çağı, Pasifik Çağı ya da Asya-Pasifik Çağı gibi terimler kullanılırken, günümüzde Hint-Pasifik Çağı” teriminin kullanımın önem kazandığını görmekteyiz (Nieuwenhuis 2016: 114). Yirminci yüz yılın ikinci yarısında uluslararası sistemin yapısı ve dönemin şartları nedeni ile Asya, belirli coğrafi bölgelere ayrılarak kavramsallaştırılmıştır. Bölgedeki güç dengesinin değişmeye başlamasıyla birlikte, bu bölgesel kavramsallaştırmalar yeniden yorumlanmaya başlanmıştır. Nieuwenhuis'in de tartıştığı gibi, “Hindistan'ın bölgedeki ekonomik gücünün artması ve Hint-Pasifik'in jeopolitik konumunun da öneminin artmasıyla, bölgede ortak menfaatleri bulunan aktörler tarafından bu terimin kavramsallaştırılmaya çalışıldığını görmekteyiz (Nieuwenhuis 2016: 114-130). Çin ve Hindistan ekonomilerinin büyümesinin yanında, Hint denizindeki deniz ticaret yollarının kontrolünün ve buradaki deniz güvenliğinin sağlanmasının stratejik öneme sahip olması, bölgenin önemi kazanmasına neden olmuştur.

Çin'in yükselişi ve bölgedeki etkisini arttırması, ABD'nin ve bölgedeki müttefiklerinin burada özellikle Japonya'nın güvenlik endişelerinin artmasına neden olmuştur. Ekonomik ve siyasi açıdan bakıldığında 2013 yılında Çin yeni bir hamle yaparak “Bir Yol Bir Kuşak Projesini” ortaya atmıştır. Bu proje ile Çin çeşitli bölgelerde/ülkelerde yatırımlar yaparak Doğu Asya'yı Avrupa'ya bağlayarak siyasi ve ekonomik etki alanını arttırmayı hedeflemiştir (Council on Foreign Relations 2020). Bununla birlikte, Çin'in bölgedeki siyasi ve ekonomik etkisinin artmasını istemeyen demokratik ülkeler başta Japonya ve ABD olmak üzere, “Özgür ve Açık Hint-Pasifik vizyonunu” ortaya atarak QUAD ülkelerinin bölgedeki istikrar ve refah için iş birliğinin altını çizmişlerdir.

Ayrıca, Hindistan, ekonomik büyüme göstermesi, bulunduğu jeopolitik konumu, Çin ile olan rekabeti ve sahip olduğu nüfus avantajı (Dünya'nın en

---

²⁶ (Sputnik Türkiye 2021, <https://tr.sputniknews.com/20210305/cin-pandemiye-ragmen-savunma-butcesini-yuzde-68-oraninda-artirdi-1043958224.html>, 7 Eylül 2021'de erişildi).

büyük demokrasisi) nedeni ile Asya’da önemli bir aktör olarak görülmeye başlamıştır. Japonya eski Başbakanı Abe dış politikada Japonya-Hindistan ikili ilişkilerinin güçlendirilmesine önem vermiştir. Bu nedenle, Asya-Pasifik ülkeleri, özellikle ABD ve Japonya, Hindistan ile olan ilişkilerini geliştirip, akabinde, Hindistan ile güvenlik iş birliğini de güçlendirerek ABD’nin ve Japonya’nın öncülüğünü ettiği “Özgür ve Açık Hint-Pasifik” stratejisinin gerçekleşmesine katkı sağlamak istemektedir. Özgür ve Açık Hint-Pasifik bağlamında bakacak olursak QUAD ülkeleri 2020 yılında Avustralya Donanmasının da 13 yıl sonra ilk defa katıldığı Malabar Deniz Tatbikatı düzenlemiştir (The Japan Times 2020). Düzenlenen ortak deniz tatbikatı ile aslında QUAD ülkeleri Çin’e karşı bir ittifak sistemi içerisinde olduğu ve ülkelerinin donanmalarının kapasitelerini göstererek Çin’e karşı bir mesaj vermişlerdir. Üstelik Japonya Deniz Öz Savunma Kuvvetleri’nin (JMSDF), basın açıklamasında belirttiği gibi “Japonya Deniz Öz Savunma Kuvvetleri, Avustralya Kraliyet Donanması, Hint Donanması ve Amerikan Donanması ile MALABAR 2021 başlıklı, savunma işbirliğini daha çok güçlendirmek ve Özgür ve Açık Hint-Pasifik’e katkı sağlamak için çok yönlü bir tatbikatı düzenlemiştir” (Maritime Staff Office 2021). Eğer Japonya, 1990’lardan bu yana güvenlik politikalarını döneminin şartlarına uygun olarak revize etmese idi, şu an yasal kısıtlamalar dolayısı ile bu ortak askerî tatbikatlara katılması mümkün olmayacaktı. Japonya’nın ulusal güvenliğinin sağlanması eskiden olduğu gibi sadece ABD’nin Japonya topraklarını koruması ile mümkün olacaktı. Japonya, özellikle eski Başbakan Abe yönetimiyle, “QUAD’ın iki önemli ülkesi olan Hindistan ve Avustralya ile ilişkileri derinleştirmeye çalışırken aynı zamanda Güney Kore-Japonya arasındaki kötü ilişkiler sebebi ile Güney Kore bu sistemin haricinde kalmıştır (Chanlett-Avery 2018). ABD’nin bir diğer önemli müttefiki olan Güney Kore ile yürütülecek savunma iş birlikleri de Japonya’nın güvenliği için büyük bir önem arz etmektedir. Lakin Güney Kore-Japonya arasındaki tarihten kaynaklı sorunlar hasebiyle, yaşanan politik gerginliğin çözümü olmadan bu tür bir güvenlik iş birliğinin sağlanması zor görünmektedir. QUAD inisiyatifinin bölgedeki diğer demokratik ülkelerin de katılımı ile genişlemesinin mümkün kılınması, bölgedeki ülkelerin arasındaki bu tür anlaşmazlıkların giderilmesi ile sağlanabilir. Son olarak, Kyodo News’in haberine göre, “Japonya Başbakanı Yoshihide Suga görevi bırakmadan önce ABD’ye bir ziyaret gerçekleştirecek ve burada diğer QUAD ülkelerinin liderlerinin de katılımıyla ilk defa yüz yüze bir toplantı düzenlenecektir (Kyodo News 2021). Bu yapılacak olan

görüşmeler neticesinde Hindistan, Japonya, ABD ve Avustralya Özgür ve Açık Hint-Pasifik vizyonunun önemini vurgulayarak bölgenin istikrarı ve güvenliği için Dörtlü Güvenlik Diyalogu'nun kurumsallaşması için daha güçlü güvenlik iş birliklerinin yapılacağı ön görülmektedir.

Sonuç

Japonya'nın güvenlik politikaları, İkinci Dünya Savaşı sonrasında günümüze dönemin güvenlik tehditleri göz önüne alınıp Anayasaya ve hukuksal çerçeveye sadık kalınarak birtakım değişikliklere gidilmiştir. Her ne kadar Japonya eski Başbakanı Abe, Anayasa'nın tartışmalı 9. maddesini değiştirmek istese de Japonya'daki politikacılar, radikal bir değişimden ziyade, Japon toplumunun ve uluslararası toplumun hassasiyetlerini de göz ardı etmeyerek Japonya'nın kendi güvenliğini sağlaması için kademeli bir değişimden yana olmuştur. Çıkarılan birçok yasaya rağmen Japonya Öz Savunma Kuvvetlerinin güç kullanması ve müttefiklerinin bulunduğu harbe müdahil olması ancak Japon halkının yaşamının tehlikeye düştüğü, Japonya'nın güvenliğinin doğrudan tehdit edildiği durumlara bağlanmıştır. Buradan Japonya agresif bir değişimden ziyade değişen tehdit algısıyla birlikte meşru müdafaaya yönelik ve kolektif bir meşru müdafaayı etkin kılan güvenlik politikaları ürettiği sonucu çıkarılabilir. QUAD ülkeleri arasında özellikle Japonya bu inisiyatifin güçlenmesini istemektedir. Çünkü Çin'in yükselişi, bölgede en çok Japonya'ya -Çin ile Japonya'nın tarihten gelen sorunları ve günümüzde yaşadığı toprak anlaşmazlığı (Senkaku/Diaoyu) nedeniyle- tehdit etmektedir. Unutulmamalıdır ki, Çin ekonomisi büyümeye devam etmekte olup QUAD ülkeleri için Çin hâlâ çok önemli bir ticaret ortağıdır. Karşılıklı bağımlılığın artmış olduğu bu uluslararası sistem içerisinde, QUAD ülkeleri güvenlik alanında iş birliğini güçlendirirken aynı zamanda Çin ile ilişkilerini de bir dengede tutması gerekmektedir. Elbette ki, Çin'in yükselişine ve Doğu ve Güney Çin Denizi'ndeki askerî faaliyetlerini arttırmasına karşı bölgedeki ülkeler ulusal çıkarlarını ve güvenliklerini sağlamak adına çeşitli güvenlik diyalogları ve iş birlikleri arayışına gireceklerdir. Günümüzde, QUAD tam da bu güvenlik iş birliğinin bir örneğini oluşturmaktadır. Japonya, ABD ile olan güvenlik ittifakı ve "askerî" kapasitesi/kabiliyetinin yanında, Dörtlü Güvenlik Diyalogu'nun sunacağı savunma iş birliğinin de yardımı ile Çin'den ve Kuzey Kore'den gelebilecek tehditlere karşı ulusal güvenliğini sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

Kitap

- Hughes, Christopher W. (2017). *Japan's Remilitarisation*. London: Taylor and Francis.
- Morris, N. (2011). *Japan-bashing: anti-Japanism since the 1980s/Narelle Morris*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203851654>.
- Nieuwenhuis, Marijn. (2016). "Imagining the Indo-Pacific region". *New regional geopolitics in the Indo-Pacific: drivers, dynamics and consequences*. Ed. P. Chacko. London; New York: Routledge. 114-130.
- Oros, L. Andrew (2008). *Normalizing Japan: politics, identity, and the evolution of security practice/Andrew L. Oros*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Oros, L. Andrew. (2017). *Japan's security renaissance: new policies and politics for the twenty-first-century/Andrew L. Oros*. New York: Columbia University Press.
- Sadō, Akihiro. (2017). *The self-defense forces and postwar politics in Japan/Sadō Akihiro; translated by Noda Makito*. (First edition.). Tokyo, Japan: Japan Publishing Industry Foundation for Culture.
- Sheila A. (2019). *Japan Rearmed the Politics of Military Power/Sheila A. Smith*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Tanaka, Akihito (2017). *Japan in Asia : post-Cold-War diplomacy/Tanaka Akihiko; translated by Jean Connell Hoff*. (Second edition). Tokyo, Japan: Japan Publishing Industry Foundation for Culture.

Makale

- Arbatov, Alexey (2019). "Nuclear Deterrence: A Guarantee or Threat to Strategic Stability?" *Carnegie Moscow Center*. (<https://carnegiemoscow.org/2019/03/22/nuclear-deterrence-guarantee-or-threat-to-strategic-stability-pub-78663>, 12 Eylül 2021'de erişildi).
- Chanlett-Avery, Emma. (2018). "Japan, the Indo-Pacific, and the "Quad."" Policy File. *The Chicago Council on Global Affairs*.
- Hemmer, C., Katzenstein, P. J. (2002). "Why is There No NATO in Asia? Collective Identity, Regionalism, and the Origins of Multilateralism". *International Organization*, 56 (3), 575–607 <https://doi.org/10.1162/002081802760199890>.

Resmî Belgeler

- Australian Government, Department of Defence (2013). “DEFENCE WHITE PAPER”, (https://www.defence.gov.au/whitepaper/2013/docs/WP_2013_web.pdf, 5 Eylül 2021’de erişildi).
- Japan Ministry of Defense (2017). “Manga-Style Defense of Japan 2017”, (<https://www.mod.go.jp/j/kids/comic/e/2017/all.pdf>, 20 Ağustos 2021’de erişildi).
- Japan Ministry of Defense (2018). “NATIONAL DEFENSE PROGRAM GUIDELINES for FY 2019 and beyond”, (https://warp.da.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/11591426/www.mod.go.jp/j/approach/agenda/guideline/2019/pdf/20181218_e.pdf, 10 Eylül 2021’de erişildi).
- Japan Ministry of Defense (2021). “DEFENSE OF JAPAN”, (https://www.mod.go.jp/en/publ/w_paper/wp2021/DOJ2021_EN_Full.pdf, 8 Eylül 2021’de erişildi).
- The White House (2021). “Quad Leaders’ Joint Statement: “The Spirit of the Quad”“, (<https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/03/12/quad-leaders-joint-statement-the-spirit-of-the-quad/>, 8 Eylül 2021’de erişildi).

İnternet Kaynakları

- Abe, Shinzo (2007). “Confluence of the Two Seas”, (<https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/pmv0708/speech-2.html>, 7 Eylül 2021’de erişildi).
- AP News (2020). “On summit anniversary, North Korea vows to build up military”, (<https://apnews.com/article/donald-trump-asia-pacific-us-news-summits-seoul-02105a3219cb63b6082ef0dfbab8e18b>, 10 Eylül 2021’de erişildi).
- BBC (2011). “China overtakes Japan as world’s second-biggest economy”, (<https://www.bbc.com/news/business-12427321>, 10 Eylül 2021’de erişildi).
- Council on Foreign Relations (2020). “China’s Massive Belt and Road Initiative”, (<https://www.cfr.org/backgrounders/chinas-massive-belt-and-road-initiative>, 10 Eylül 2021’de erişildi).
- Council on Foreign Relations (2021). “Tensions in the East China Sea”, (<https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/tensions-east-china-sea>, 8 Eylül 2021’de erişildi).
- Japan Cabinet Office (2021). “International Peace Cooperation Assignment in Cambodia”, (http://www.pko.go.jp/pko_e/result/cambo/cambo02.html, 22 Ağustos 2021’de erişildi).

- Japan Maritime Staff Office (2021). “MALABAR 2021”, (<https://www.mod.go.jp/msdf/en/release/202108/20210830.pdf>, 12 Eylül 2021’de erişildi).
- Kyodo News (2021). “Japan PM Suga mulls U.S. visit in late Sept. to attend Quad meeting” (<https://english.kyodonews.net/news/2021/09/85c691063006-japan-pm-suga-mulls-us-visit-in-late-sept-to-attend-quad-meeting.html>, 11 Eylül 2021’de erişildi).
- MOFA (1988). “Opening a New Era in Japanese-European Relations” (<https://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/1988/1988-appendix-2.htm>, 20 Ağustos 2021’de erişildi).
- MOFA (2016). “Japan’s Legislation for Peace and Security”, (<https://www.mofa.go.jp/files/000143304.pdf>, 25 Ağustos 2021’de erişildi).
- MOFA (2021). “History of Japanese PKO”, (<https://www.mofa.go.jp/policy/un/pko/pdfs/contribution.pdf>, 20 Ağustos 2021’de erişildi).
- National Diet Library (2003). “The Constitution of Japan”, (<https://www.ndl.go.jp/constitution/e/etc/c01.html>, 21 Temmuz 2021’de erişildi).
- Nikkei Asia (2021). “A tale of two covers: Japan's message on Taiwan draws US notice”, (<https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/Indo-Pacific/A-tale-of-two-covers-Japan-s-message-on-Taiwan-draws-US-notice>, 11 Eylül 2021’de erişildi).
- Nikkei Asia (2021). “China gains momentum in race to overtake US economy”, (<https://asia.nikkei.com/Economy/China-gains-momentum-in-race-to-overtake-US-economy>, 7 Eylül 2021’de erişildi).
- Nuclear Threat Initiative (2021). “The CNS North Korea Missile Test Database”, (<https://www.nti.org/analysis/articles/cns-north-korea-missile-test-database/>, 10 Eylül 2021’de erişildi).
- Reuters (2019). “Trump says 'unfair' defense treaty with Japan needs to be changed”, (<https://www.reuters.com/article/us-g20-japan-trump-idUSKCN1TU0AJ>, 9 Eylül 2021’de erişildi).
- SIPRI (2019). “Military expenditure by country, in constant (2019) US\$ m., 1988-2020”, (<https://sipri.org/sites/default/files/Data%20for%20all%20countries%20from%201988%E2%80%932020%20in%20constant%20%282019%29%20USD%20%28pdf%29.pdf>, 7 Eylül 2021’de erişildi).
- Sputnik Türkiye (2021). “Çin, pandemiye rağmen savunma bütçesini yüzde 6,8 artırdı”, (<https://tr.sputniknews.com/20210305/cin-pandemiye-ragmen-savunma-butcesini-yuzde-68-oraninda-artirdi-1043958224.html>, 7 Eylül 2021’de erişildi).

- Statista (2020). “The 20 countries with the largest gross domestic product (GDP) in 2020”, (<https://www.statista.com/statistics/268173/countries-with-the-largest-gross-domestic-product-gdp/>, 7 Eylül 2021’de erişildi).
- The Japan Times (2020). “Malabar military exercises with 'Quad' nations begin in message to China”, (<https://www.japantimes.co.jp/news/2020/11/04/asia-pacific/malabar-military-exercises-china-quad/>, 10 Eylül 2021’de erişildi).
- The Washington Post (1991). “JAPAN’S NEW FRUSTRATION”, (<https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1991/03/17/japans-new-frustration/e5ea50e0-56f1-4380-a8f0-5e6b009b44a8/>, 20 Ağustos 2021’de erişildi).

SAVAŞ ÖNCESİ DÖNEM'DE JAPONYA'DA MİKRONEZYA BİLGİSİ: BÖKEN DANKICHI ÖRNEKLEMİNDE

Emine SİCİM KAPLAN*

GİRİŞ

Japonya'da, 1930'lu yıllarda ülke dışındaki güney bölgelerinin popüler olmasında, o dönemde yayımlanan *Bōken Dankichi* adlı manganın katkısı göz ardı edilemez. Shimada Keizō¹ (1900-1973) tarafından kaleme alınan bu manga, 1933 yılında yayımlanmaya başlamış ve Japonlar tarafından büyük ilgi görmüştür. 1939 yılına kadar yayımlanmaya devam eden mangada, Dankichi adlı bir çocuğun, bir gün balık tutmaya gittiğinde uyuyakalması ve uyandıktan sonra kendini vahşi ormanda bulması ile yaşanan bir dizi komik ve heyecanlı olaylar anlatılır. Manga'da, herhangi bir yer adı verilmez. Ancak Shimada Keizō mangası ile ilgili olarak, “*Bu manganın yayımlandığı zamanlar Japonya; Marshall, Caroline ve Mariana Adalarını kolonisi haline getirmişti. Dolayısıyla tam o zamanlarda bu manga da Japon halkına güneyi anlattığı için faaliyet alanı olarak çok uygundu (Kleeman 2003: 18).*” şeklinde ifade eder. Hikâye; Dankichi'nin keşfettiği adanın kralı olduğu, yanında çok sayıda yerli insan ve hayvanın bulunduğu, heyecan verici ve zevkli keşifler yaptığı, maceralarla dolu hayali, fantastik bir güney adasında geçer. Yazarın sözlerinden yola çıkılarak her ne kadar mangada tam olarak yer adı verilme de eserde işlenen yerlerin Mikronezya tarafını işaret ettiği açıktır. Arai Toshiko, Matsushima Yasukatsu gibi Japon araştırmacılar da benzer görüştedirler. Matsushima, *Dankichi hikâyesi, Mikronezya'daki Japon yönetimi ile örtüşüyordu. Güney Pasifik Mandası, Japon göçleri, Nanyō Kōhatsu, adalardaki medeniyetin kaynağı olarak algılanmıştır (Matsushima 2007: 60)* şeklindeki düşüncesiyle manganın Mikronezya'yı işaret ettiğini savunur.

---

* Araş. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Japon Dili ve Edebiyatı Bölümü.
ORCID: 0000-0002-9328-1192.

¹ 島田啓三.

Arai Toshiko da Bōken Dankichi mangasında Mikronezya'nın anlatıldığını ileri sürer. Çünkü ona göre, Mikronezya eskiden medeniyetin olmadığı bir yerdi. Manga'da anlatıldığı gibi Mikronezyalıların ten rengi siyahtı ve çıplak dolaşırlardı. Öyle ki 16. yüzyılda İspanyollar Mikronezya'ya ilk geldikleri zaman, ada halkı karşılarında beyaz renkte insanları görünce çok şaşırmışlardı (Arai 2015: 27-32).

Bōken Dankichi, Shimada Keizō'nun çocukluk hayalidir. Kendisi hayaliyle ilgili olarak; *Benimkisi, soğuk olmayan ve insansız güney adalarına kral olmak, para derdi olmadan ve ödev yapmadan yaşanacak bir çocukluk hayaliydi* (Arai 2015: 87) şeklinde belirtir. Ancak Shimada, mangasında Mikronezya'dan bahsetmesine rağmen kendisi o bölgede hiç bulunmamıştır. Bir yazısında mangası ile ilgili olarak şu şekilde ifade etmiştir:

'Güney tropik bölgesinin; ormanlarında vahşi hayvanların ve yabani kuşların dolandığı, siyah kelle avcılarının yaşadığı bir yer olduğu' konusunda ön yargım vardı. Hikâyemi de bu önyargım doğrultusunda devam ettirdim. Böylece hikâyenin çizgisi fantastik olmaktan öte gidemedi. Hayvanlar; Afrika'dan, Hindistan'dan, Güney Amerika'dan, Borneo'dan vb. gelenler olmak üzere birbirine karıştı. Birkaç seriden sonra kendim de Dankichi Adası'nın yerini bulamaz hale gelmiştim (Sudo 2003: 31).

Bōken Dankichi, Batı'daki Robert Louis Stevenson'ın *Define Adası*, Burroughs'ın *Tarzan*, Rudyard Kipling'in *Orman Çocuğu Mogli* adlı kitapları ile benzerlik göstermektedir (Kleeman 2003: 18). Manga'da, karikatürlerden ziyade hikâye şeklinde anlatım yoğunluktadır. Eserin başkarakteri Dankichi'nin, medeni toplumdan geldiği tüm ciltlerde vurgulanmıştır. Dankichi'nin kıyafeti, ayakkabısı ve kol saati ile resmedilmesi bu durumun göstergesidir. Manga'daki Dankichi karakterinde, iş adamı Mori Koben² (1868-1945) rol model alınmıştır. Mikronezya'ya giden öncü kişilerden biri olan Mori, 1892 yılında Chuuk Lagoon'a göç etmiştir. Chuuk Lagoon'da, kurutulmuş hindistan cevizi komisyonculuğu yapmış, günlük hayatta kullanılan ürünleri satmıştır. Bu esnada adanın en zengin adamının kızıyla evlenmiştir. Mori'nin, günümüzde 2.000'den fazla torunu olduğu dile getirilir. Mikronezya'nın eski Devlet Başkanı Many Mori'nin de onun torunu olduğu söylentiler arasındadır (Matsushima 2007: 60).

---

² 森小弁.

Manga’da kara kalem çizimler yoğunlukta olmakla beraber, az da olsa renkli çizimler de bulunmaktadır. Çizimler, kolay ve mizahi bir üslupla çizilmiştir. Hikâyenin başkarakteri 10 yaşlarında Dankichi adında küçük bir Japon çocuğu ve onun en yakın arkadaşı Karikō adında bir faredir. Dankichi’nin yuvarlak, standart bir yüzü vardır. Hiç resim çizemeyen biri bile kolaylıkla çizebilir. Aynı şekilde Karikō ve hikâyedeki diğer karakterler de basitçe çizilmiştir.

Bōken Dankichi’nin, Japon toplumunda güney algısının oluşmasında önemli bir katkısı olduğunu dile getirmiştik. Ancak olumsuz taraflarının olduğu da göz ardı edilemez. Bununla ilgili olarak Japon araştırmacılardan Yano Tooru, mangayla birlikte Japon toplumunda oluşan yanlış algıyı eleştirir. Ona göre; Japon toplumunda güney ile ilgili yabani, ilkel, korkunç kafa avcıları ve yamyamlarla dolu bir yer algısının oluşması, bu manganın doğurduğu bir sonuçtur. Bu da “Dankichi Sendromu” olarak adlandırır (Kleeman 2003: 18). Tooru ile benzer görüşlere sahip Sudo Naoto da mangada verilen yanlış bilgileri eleştirir. Manga’nın içeriğine bakıldığında, coğrafi koşullar göz önünde bulundurulmadan her şeyin güney adasında toplandığını ileri sürer. Bunun sonucunda da yanlış ve belirsiz bir betimlemenin meydana geldiğini, bunun da o dönemde Dankichi’ye dayalı sahte bir çocuk oyununa neden olduğunu savunur. Sudo’ya göre, Shimada Keizō’nun yanlış güney imajı, Japon halkının gerçeği olmuştur (Sudo 2003: 31-32) Buna karşın bir diğer Japon araştırmacı Kawamura Minato ise, Dankichi’nin hikâyesini tropikalizmin güzel bir örneği olarak nitelendirir (Arai 2015: 88).

Savaş Öncesi Dönem’de Japonya’da Mikronezya Bilgisi’nin oluşumunu, Bōken Dankichi adlı manga örneğinde incelemeyi amaçladığımız bu çalışmamızda, yöntem olarak doküman incelemesi metodu kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (Yıldırım, Şimşek 2008: 187-188)’e göre doküman incelemesi; *Araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren, yazılı, görsel materyallerin analizidir.* Bu bağlamda çalışmamızda, 1933-1939 yılları arasında Japonya’da Mikronezya üzerine yazılan ve yayımlandığı dönemde oldukça ses getiren Japonca manga, Bōken Dankichi’nin dört sayısı incelenmiştir. Manga’da; Mikronezya ve halkının, hem yazılı hem de görsel açıdan Japon toplumuna nasıl aktarıldığına bakılmış, anlatılanların tarihi gerçeklikle uyumlu olup olmadığı üzerinde durulmuştur. Makalede; ilk olarak Mikronezya hakkında bilgi verilmiş, ardından Japonya’nın bu bölgeyle olan ilişkisi ele alınmıştır. Son aşamada ise mangaların detaylı olarak incelenmesine geçilmiştir.

1. Mikronezya Hakkında Kısa Bilgi

Dünya haritasında küçük bir alanı kaplayan Mikronezya³ veya resmî adı ile Mikronezya Federal Devletleri, Okyanusya'nın alt bölgesidir. Pasifik Okyanusu'nun batısında yer alan Mikronezya'da, 2.000'den fazla küçük ada bulunur. Bu ada topluluğu, Mariana, Marshall ve Caroline Adaları'ndan oluşan üç ana ada grubundan oluşmaktadır (Henshall 2004: 268). Pasifik Adaları içerisinde Batılılar ile ilk temas kuran Mikronezyalılarıdır. Tarihsel açıdan bakıldığında Batılılar, Mikronezya'ya ilk kez 1500'lü yıllarda gelmeye başlamışlardır (Imaizumi 1993: 51). Bu dönemde, Portekiz ve İspanyol maceracılar, kendilerini bilinmeyen yeni yerler keşfetmeye adanmış ve bu doğrultuda Mikronezya'ya gelmişlerdir. Bu anlamda Pasifik'te en erken Batılıların sömürmesine giren de Mikronezya olmuştur. Bahsi geçen üç ana ada grup içerisinde ilk Mariana, son olarak da Marshall Adaları keşfedilmiştir. Mariana Adaları, 1521 yılında ünlü denizci Macellan tarafından keşfedilmiş, o dönem tahtta bulunan Kral IV. Philip'in eşi Kraliçe Mariana'nın adı bu adalara verilmiştir. Mariana Adaları, 1565 yılında İspanya'nın sömürgesi altına girmiş ve yaklaşık 335 yıl bu ülkenin sömürgesinde kalmıştır. Caroline Adaları ise 1527 yılında Portekizliler tarafından keşfedilmiş, bu adalara da İspanya Kralı II. Carolus onuruna Caroline adı verilmiştir. Caroline Adaları, 1686 yılında İspanya tarafından ilhak edilmiştir. Son olarak Marshall Adaları da 1781 yılında, İngiliz bir gemici tarafından keşfedilmiştir (Keichi 1931: 96-97).

18. yüzyıla gelindiğinde Batılıların çeşitli amaçlarla Mikronezya'ya gelmesi artmıştır. 1830 yılından itibaren balina avcılığı yapan gemiler, Mikronezya'ya uğramışlardır. Bölge kömür, su, yiyecek gibi ürünlerin tedarik alanı olmuş, mürettebatın dinlenme yeri olarak da önem kazanmıştır. Özellikle Pohnpei ve Kosrae, ürün bakımından zengin olduğundan ve bu yerlerde gemilerin yavaşmasına uygun koylar bulunduğu için, balıkçı gemilerinin uğrak noktaları olmuştur (Matsushima 2007: 11).

Mikronezya, 19. yüzyılın sonuna kadar İspanya'nın sömürgesinde kalmıştır. Ancak, İspanyol yönetiminde Mikronezya'nın çok fazla gelişme göstermediğini söylemek mümkündür. Çünkü İspanya'nın amacı, adada

---

³ Mikronezya küçük adalar anlamındadır. Japonya, bu bölgeyi işgal etmeden önce Nanyōguntō (南洋群島) olarak adlandırmış, işgal ettikten sonra ise adını Nanyōchō (南洋庁) olarak değiştirmiştir.

Hristiyanlığı yaymak olduğundan, daha çok misyonerlik faaliyetleri üzerine yoğunlaşmıştır. İspanya'dan sonra Almanya, bölgeye gözünü dikmiştir. Avrupa'da sömürge elde etme yarışlarının yaşandığı dönemde etkisini yaymada geç kalan Almanya, güçlü ülke olma yolunda ilerlerken Mikronezya'yı sömürgesi yapmak istemiştir. Bu duruma izin vermeyen İspanya ile Almanya arasında savaş patlak vermiştir. Savaş devam ederken, 1885 yılında Papa XIII. Leo, iki ülke arasında arabuluculuk yapmış, bunun sonucunda Mariana ve Marshall Adaları'nın Almanya'nın; Caroline Adaları'nın ise İspanya'nın toprağı olmasına karar verilmiştir. 1898 yılına gelindiğinde İspanya, Amerika ile savaşa girmiştir. Amerika'nın askerî gücü karşısında direnemeyen İspanya, savaştan mağlup ayrılmış ve ekonomik anlamda zora düşmüştür. Bunun sonucunda Caroline Adaları'nı koruyamaz hale gelmiş ve Amerika'nın izni doğrultusunda adayı satmaya karar vermiştir. Satış konusunda başta Japonya ile görüşülmüş, ancak Japonya almayınca Almanya'ya satılmıştır. Bu son hamleyle birlikte Mikronezya'nın tamamı Almanya'nın kontrolüne geçmiştir (Arai 2015: 39).

Almanya'nın dönemi ise I. Dünya Savaşı'na kadar sürmüş, sömürgesi olan Marshall, Mariana ve Caroline Adaları, Chuuk Lagoon, Palau I. Dünya Savaşı'ndan sonra Japonya'nın kontrolüne geçmiştir. Mikronezya, yaklaşık olarak 30 yıl Japonya'nın sömürgesinde kalmış, İspanya ve Almanya Dönemlerinden ziyade Japon işgali altındayken her anlamda daha fazla ilerleme göstermiştir. II. Dünya Savaşı'nda Japonya'nın yenilgisiyle birlikte bölge, Amerika'nın vesayeti altına girmiştir.

2. Japonya'nın Mikronezya'yı İşgali

Japonya için Mikronezya, Amerika'ya karşı yapılacak savaşta stratejik nokta olarak önem arz etmiştir. Çünkü Japonya, Mikronezya'yı ele geçirdiği takdirde, Ogasawara'dan Palau'ya uzanan güney hattını ve Amerika'nın Pasifik'teki merkez hattını kesintiye uğratacak, aynı zamanda Caroline ve Marshall Adaları aracılığıyla Amerika'nın Pasifik'teki güney hattını kesebilecekti (Matsushima 2007: 38). Stratejik açıdan ise özellikle Palau çok önemliydi. Palau'dan gemiyle Sulawesi ve Davao'ya gitmek iki veya üç gün sürer, havayolu ile gidilirse saatler içerisinde belirtilen yerlere varılabildi. Aynı şekilde Yeni Gine ve Borneo da çok uzak mesafelerde sayılmazlardı. Kısacası Palau, iç güney ile dış güneyi bağlayan noktada bulunuyordu (Matsushima 2007: 38). Tüm bunların dışında asıl önemli mesele ise Japonya'nın Mikronezya'yı atlama taşı olarak kullanarak, kaynak bakımından

zengin Güneydoğu Asya ve diğer Pasifik adalarını işgal etmek istemesiydi. Bundan dolayı I. Dünya Savaşı Japonya için dönüm noktalarından biri olmuş, gerçek anlamda Japonya'nın güneye yönelmesi bu savaş ile gerçekleşmiştir.

Meiji Dönemi sonlarında Japonya, kuzey siyasetinden vazgeçerek güney siyasetine yönelmiş, Almanya'ya savaş ilan ederek Birinci Dünya Savaşı'na dâhil olmuştur. Japonya kabinesi, Avrupa'da ne olup bittiğinden ziyade Asya'da savaşın kendilerine ne getireceği üzerinde yoğunlaşmış, savaşı Asya'daki yayılmalarını hızlandırmak için iyi bir şans olarak görmüşlerdir (Hata 2008: 279). Dolayısıyla Japonya savaşa, Asya'daki çıkarlarını genişletmek, Çin'den Almanya'nın etkilerini silmek ve İngiltere ile 1902 yılında yapmış olduğu ittifakına bağlı kalmak amacıyla girmiştir.

Yukarıdaki nedenlerden dolayı savaşa dâhil olan Japonya, 15 Ağustos 1914'te Almanya'ya nota göndererek, Çin Denizi'ndeki donanmasını geri çekmesini istemiştir. Ancak Almanya'dan beklediği karşılığı alamayan Japonya, 23 Ağustos'ta savaş ilan ederek Şantung Yarımadası'na asker çıkartmıştır. Japon ordusu, Tsingtao'daki Alman birliklerinin etrafını sarınca Almanya'nın Pasifik'teki sömürgeleri savunmasız kalmıştır. Bunu fırsat bilen Japon donanması, savunmasız kalan bu yerlere savaş ilan etmiş, yaklaşık iki ay sonra da kan dökmeden ele geçirmiştir (Schencking 1998: 309). Ancak Mikronezya'nın resmi anlamda Japonya'nın olması için 1919 yılına kadar beklemek gerekmiştir.

Savaşın ardından Japonya, Mikronezya ve Şantung Yarımadası'ndaki çıkarlarını elde etmek için 18 Ocak 1919'da düzenlenen Paris Barış Konferansı'na katılmıştır. Amerika, stratejik konumundan dolayı Mikronezya'yı başlangıçta Japonya'ya bırakmak istememiştir (Saeki 2007: 10-12). İki ülke arasında özellikle Yap Adası'yla ilgili sorun yaşanmıştır. Ancak Milletler Cemiyeti, Ekvatorun Kuzey'inde bulunan eski Alman Pasifik Adalarının tamamını, Yap Adası da dâhil olmak üzere, Japonya'ya verilmesinde karar kılmıştır. Cemiyetin kararının ardından adayla ilgili olarak Amerika ve Japonya, 11 Şubat 1922'de aralarında farklı bir antlaşma daha imzalamışlardır. Antlaşma, Japonya ve Amerika'nın gereklilik ve isteklerini koruma altına aldığı için iki ülkeyi de memnun etmiştir. Paris Barış Konferansı'nın sonunda Mikronezya'nın, Japonya'nın yönetimine geçtiği kesinleşmiştir. Ardından Milletler Cemiyeti de 17 Aralık 1919'da Mikronezya'nın yönetim sisteminin C tipi manda olmasına resmî olarak karar vermiştir (Shuster 1979: 20).

Japonya, Milletler Cemiyeti'nin kararından üç yıl sonra 1 Nisan 1922'de Güney Pasifik Mandası'nı, bir diğer ifade ile Nanyōchō (南洋庁)'yu kurmuş, Mikronezya Nanyōchō olarak bilinir hale gelmiştir. Bununla birlikte yönetimde de değişikliğe gidilmiş, askeriyeden sivil yönetime geçilmiştir. Japonya, yönetimi süresince Mikronezya'da çeşitli faaliyetlerde bulunmuş, bölgede bulunan okulları, hastaneleri, kiliseleri, yolları modern hâle getirmiştir (Peattie 1984: 189).

1930 yılına gelindiğinde Mikronezya'nın Japonya için stratejik anlamda önemi artmaya başlamıştır. Özellikle Japon donanması, savaş çıkacak olursa Mikronezya'nın Batı Pasifik üzerinde kontrol sağlamada önem arz edeceğini savunmuşlardır. Donanma mensuplarının yanı sıra, iş adamları, politikacılar ve gazeteciler de, Japonya'nın hayati çıkarlarının güneyde var olduğunu iddia etmişlerdir. Bundan dolayı Mikronezya, sadece ekonomik bir varlık olarak değil, donanma mensuplarının da belirttiği gibi stratejik anlamda da denizin yaşam alanı olarak değer kazanmaya başlamıştır (Duus 1998: 124).

3. Japonya'da Mikronezya Bilgisinin Oluşması

Yukarıda da değinildiği üzere Pasifik Adaları içerisinde Batılılar ile ilk temas kuran Mikronezyalılardır. Batılıların Mikronezya'ya geldiği dönemde ise Japonya'da Sakoku Dönemi yaşanmaktaydı. Bu dönemde Japonya kendini dış dünyadan soyutlamış, yabancıların ülkeye girişlerini, Japonların da ülkeden çıkışlarını yasaklamıştı. Bundan dolayıdır ki Japonya'nın Mikronezya'ya yönelik ilgisinin oluşması Meiji Dönemi (1868-1912)'ne rast gelmektedir. 1880 yılından itibaren çoğunluğu maceracılar ve tüccarlardan oluşan kişilerin Mikronezya'ya gittiği bilinmektedir. Bunların içerisinde en çok bilineni, yukarıda da bahsettiğimiz maceracı ve iş adamı kimliğiyle tanınan Mori Koben'dir (Henshall 2004: 269).

1884 yılına gelindiğinde Japonya'nın bölgeye yönelik ilgisi, Yokohama'ya gelen İngiliz gemisine ait mürettebatın anlattıklarıyla yoğunlaşmıştır. Buna göre 1883 yılında Avustralya'nın Thursday Adası'na inci toplamak üzere giden ve içerisinde altı kişinin bulunduğu Japon gemisi, Marshall Adaları'nda bulunan Lae Atoll Adası'na sürüklenmiştir. Daha sonra karaya çıkan mürettebat, adada yaşayan yerli halk tarafından öldürülmüş ve mürettebatın geminin içinde bulunan eşyaları da yağmalanmıştır. Ertesi yıl Lae Atoll Adası'na giden Eda adındaki İngiliz balıkçı gemisinin mürettebatı, Japonlara ait kıyafetlerin parçalarını bulmuşlardır. Yaşanan olayları öğrenen

mürettebat, 17 Temmuz 1884'te Yokohama'ya gelmiş ve geminin kaptanı Hardy durumu Japon yetkililere bildirmiştir. Ardından olayı aydınlatmak üzere Suzuki Keikun⁴ ve Gotō Taketarō⁵ adında iki kişi, Dışişleri Bakanlığı tarafından görevlendirilerek Marshall Adaları'na gönderilmişlerdir. Bu olayla birlikte Japonya'nın Mikronezya'ya yönelik ilgisi resmî anlamda başlamıştır (Arai 2015: 36).

Japon toplumu, entelektüellerin yazdıkları aracılığıyla Mikronezya bilgisini oluşturmuştur. Edo Dönemi (1603-1868)'nde kaleme alınan Mitsukuri Shōgo⁶'nun (1821-1847) *Konyo Zushiki* (坤輿図識-1845) adlı eseri buna bir örnektir. Mitsukuri'nin kitabında, Pasifik Adaları'nda yani Mariana Adaları, Caroline Adaları, Solomon Adaları, Palau vb. yerlerde yaşayanlar; ten renkleri karanlık, dudakları yukarı dönük olarak tasvir edilmiştir. Ayrıca doğaları gereği biraz aptal oldukları ifade edilmiştir. Caroline Adaları'nda yaşayanların son derece kaba; Mariana Adaları'nda yaşayanların kurnaz; Solomon Adaları'nda yaşayanların ise güçlü oldukları, tenlerinin siyah olduğu ve her zaman çıplak dolaştıkları belirtilmiştir. Bu yerlerde yaşayanların, insan eti yiyerek beslendikleri ve bunun korkunç bir alışkanlık olduğu vurgulanmıştır (Sudo 2003: 11).

Meiji Dönemi'ne gelindiğinde ise Japonya için güney; doğal güzelliklere sahip, yabancı insanların yaşadığı, macera ve heyecan uyandıran bir yer olmuştur. Bu dönemde Japon toplumu, Suzuki Keikun'un, *Nanyōtankenjikki* (南洋探検実記-1892) adlı eserinden Mikronezya, özellikle Marshall Adaları hakkında detaylı bilgi edinmiştir. Suzuki'nin Dışişleri Bakanlığı tarafından Marshall Adaları'na görevlendirildiğini yukarıda belirtmiştik. *Nanyōtankenjikki* adlı eserini de görevinden döndükten sonra kaleme almıştır. Eserinde, adada çok çeşitli bitkilerin bulunduğunu ve ada topraklarının bitki yetiştirmek için oldukça uygun olduğunu dile getirmiştir. Adada ay ve yıl kavramının bulunmadığını, çünkü yerli halkın okuma yazma bilmediğini ifade

---

⁴ Suzuki Keikun (Tsunenori) (鈴木経勲) (1853-1938): 1879 yılında Dışişleri Bakanlığı'nın çeviri bölümünde çalışmaya başlamıştır. Marshall Adaları'na görevlendirilmesinin ardından güneye yönelik ilgisi artmıştır. Bunun sonucunda 1886 yılında bakanlık görevinden istifa ederek kendine gemi almış ve güneyde bulunan insansız adaları keşfetmeye çıkmıştır (Yasukatsa 2007: 20; Tooru 2009: 46).

⁵ Gotō Taketarō (後藤猛太郎) (1863-1913): Dışişleri Bakanlığı'nın bir çalışanı ve politikacı Gotō Shojirō'nun oğludur (Peattie 1988: 10).

⁶ 箕作省吾.

etmiştir. Yerli halkın kıyafetlerinin olmadığını, bitki yapraklarını kıyafet olarak kullandıklarını vurgulayan Suzuki, sadece adanın yöneticisi konumundaki kralın kıyafeti olduğunu belirtmiştir (Suzuki 1980: 73-79). Kısacası Japonya’da, bu dönemde de Mikronezya ile ilgili olarak Edo Dönemi’ndeki ile benzer şekilde uygar olmayan, ilkel bir toplum algısının var olduğunu söylemek mümkündür.

Japonların Mikronezya’ya göç etmesi ve bu bölgeyle ilgili hem yazılı hem de görsel anlamda materyallerin artması ise işgalden sonra yani Taishō Dönemi’nde (1912-1926) gerçekleşmiştir. Bu dönemde Japonlar, Mikronezya bilgisini, entelektüellerin yazdıklarının yanı sıra, manga, film ve romanlar aracılığı ile de oluşturmuşlardır. Manga ya da romanlarda Mikronezya; yabani, çıplak, cahil, siyah tenli, sınıf farkı olmayan ilkel insanların yaşadığı uzak bir cennet olarak tasvir edilmiştir.

İşgal Dönemi’nden sonra Japonya’da, Mikronezya’ya yönelik ilginin artmasında, okullarda okutulan ders kitabındaki *Torakku-tō Dayori* (トラツク島便り) adlı bölüm ile Bōken Dankichi adlı manganın etkisi oldukça fazla olmuştur. Japonya, Mikronezya’yı ele geçirdikten sonra hükûmet, içerisinde Mikronezya’nın da anlatıldığı *Jinjō Shōgaku Kokugo Tokuhon* (尋常小学国語読本) adlı ders kitabı tasarlamıştır. Bu kitabın içerisine *Torakku-tō Dayori* adlı bölüm ilave edilerek, amca yeğen mektuplaşmasına yer verilmiştir. Truk Adaları’nda üç aydır bulunan Ojisan yani amca, yeğeni Matsutaro’ya mektup yollamış, adaların iklimi, bitki örtüsü ve yerli halkı hakkında bilgiler vermiştir. *Jinjō Shōgaku Kokugo Tokuhon* ve aynı zamanda içerisindeki *Torakku-tō Dayori* adlı bölüm, Takagi Ichinosuke tarafından yazılmıştır. Ichinosuke, yazdığı bölümle ilgili şu şekilde ifade eder:

Torakku-tō Dayori adlı bölümü bölgeye hiç gitmeden yazdım. Yazıya devam edebilmek için sahip olduğum tek şey, rehber kitabından fazlası değildi... Her şeyden önce eğitim alan çocuklara adalarda bulunan bitkilerin benzersizliğini ve tropikal doğanın güzelliğini aktarmak istedim... Ancak en önemlisi bizler, hindistan cevizi ya da ekmek meyvesini hiç görmemiştik. Bu yüzden çocuklara bu meyveleri keyifli ve güzel bir şekilde tarif etmek benim için zordu. Anlatırken resimli bir botanik kitabından yararlandığımı hayal meyal hatırlıyorum. Az bir bütçeyle ders kitabı hazırlamak ta tabi ki ayrı bir sıkıntıydı (Sudo 2003: 25).

Jinjō Shōgaku Kokugo Tokuhon'da Mikronezya, güzel ve romantik bir ortama sahip tropikal bölge; yerli halk ise medeni olmayan ve çocuk ruhlu olarak aktarılmıştır. Ayrıca halkın, Japonya'nın sömürge politikası altında uygarlaştıkları, on yaşındaki küçük bir kız çocuğunun Japonya'nın ulusal marşı Kimigayo'yu söylediği belirtilmiştir (Sudo 2003: 25-26). Elbette küçük bir kız çocuğunun Japonya'nın millî marşını söylemesi uygarlık değil, kendi kültüründen ve değerlerinden uzaklaştırıldığına kanıttır. Diğer bir ifade ile Japonya'nın Mikronezya halkına yönelik uyguladığı Japonlaştırma politikasının göstergesidir.

Mikronezya ile ilgili gezi yazıları da yazılmıştır. Yoichi Nakagawa'nın⁷ (1897-1994) 1934 yılında yayımlanan *Nettai Kikō* (熱帯紀行) adlı eseri, gezi yazılarına bir örnektir. Bu bölge, sadece edebî eserlerde değil, şarkılarda da işlenmiştir. Hitomatsu Ishida'nın⁸ (1902-1956) 1925 yılında bestelediği *Shūchō no Susume* (酋長の娘) adlı parçası, çıktığı dönemde Japonya'da oldukça popüler olmuştur. Şarkının sözleri; “*Ben Rabayım. Şefin kızıyım. Tenim siyahtır. Nanyō'lu güzelim. Marshall Adaları'nda hindistan cevizi ağacının gölgesinde dans ederim (Duus 1998: 131).*” şeklindedir.

Mikronezya, sadece yazılı eserlere değil, sinemaya da konu teşkil etmiştir. Örneğin; 1933 yılında yayımlanan *Umi no Seimei Sen: Waga Nanyōguntō*⁹ (海の生命線:わが南洋群島) adlı film, Mikronezya'nın tarihi, umut vadeditici kaynakları, saf ve ilkel yaşam tarzları, eğitim yoluyla asimilasyon siyasetinin ilerleme durumu vb. konuları halka duyurmak için çekilmiştir. Ancak amacının dışında filmde asıl vurgulanan ise *Büyük Doğu Asya Ortak Refah Alanı*'nda Mikronezya'nın askerî anlamdaki önemi olmuştur. Çünkü Japonya, Milletler Cemiyeti'nden çekildikten sonra Japon toplumunda, “*Mikronezya'daki yerimizi, mevkiimizi kaybedemeyiz*” şeklinde sesler yükselmeye başlamıştır. Bu bölge, Pasifik'ten Japon topraklarına yönelik gelecek olan tehlikeyi engellemek üzere yaşam alanı olarak anlam kazanmıştır. Film, yayınlandığı dönemde oldukça ses getirmiştir. Filmin, yayınlandığı döneme etki ettiğini Japon gazetecilerden Nonaka Fumio'nun ifadelerinden de anlamak mümkündür. Nonaka, filmi izledikten sonra

---

⁷ 中河与一.

⁸ 石田一松.

⁹ Filmin yapımcılığını Deniz Kuvvetleri, yönetmenliğini de Chuzo Aoji yapmıştır. Filmin sponsorluğunu da Osaka Mainichi ve Tokyo Nichinichi gazeteleri üstlenmiştir (Sudo 2003: 40).

Mikronezya'ya gitmeye karar verdiğini dile getirmiştir (Sudo 2003: 40). Filmin dışında Mikronezya'nın önemini anlatmak için bir anime de yayımlanmıştır (Matsushima 2007: 61).

4. Bōken Dankichi ve Mikronezya

Tarihsel arka plandan sonra bu bölümde, manganın incelenmesine geçilmiştir. Bu aşamada manganın serilerinin içeriğinde; Mikronezya'nın bereketli toprakları, halkının ikelliği, yabaniliği ve geri kalmışlığı, buna karşın Japon toplumunun uygarlığı, cesurluğu gibi konular üzerinde durulduğu görülmüştür. Dolayısıyla ele alınan serilerde vurgulanan konular, “*Verimli Topraklar; Kurtarıcı Japonya; Medeni Japonya, İlkel Mikronezya*” alt başlıklarında detaylandırılmıştır. Her bir alt başlık içerisinde mangadan alıntı yapılarak inceleme yapılmış, alıntılanan kısımlar tarihsel gerçeklerle desteklenerek yorumlanmıştır. Manganın değerlendirilmesinde, içeriğinin gerçeklikle uyumlu olup olmadığı ve başkarakter Dankichi üzerinden arka planda verilmek istenilen mesaj üzerinde yoğunlaşmıştır.

4.1. Verimli Topraklar

Dankichi adında küçük bir Japon çocuk balık tutarken sandalında uyuya kalır. Arkadaşı olan Karikō adındaki siyah fare, onu uyandırmaya çalışsa da başaramaz. Dankichi'nin sandalı, büyük bir taşın üzerine oturur. Manga'da hikâye bu şekilde başlar. Devamında da:

Dankichi, gözlerini hiç bilmediği bir adada açar ve çok açtır. Arkadaşı olan fare Karikō'ya yiyecek olup olmadığını sorar. Bunun üzerine Karikō da: ‘Elbette var. Tropikal bölgedeysen yiyecek için endişe etmene gerek yok. Palmiye meyvesi, ekme meyvesi, ananas, muz daha saymadığım çeşit çeşit bir sürü yiyecek var.’ şeklinde karşılık verir. Palmiye meyvesi ile karınlarını doyuran ikili okla oynamaya başlarlar. O sırada attıkları ok bir aslana isabet eder. Canı yanan aslan ikiliyi kovalamaya başlar. Dankichi ve Karikō aslandan kaçarlarken insanlara rast gelirler. Ancak ten renkleri Dankichi'den farklı olup, siyahtırlar. Dankichi yardım edin diye seslenir, ancak siyah kişiler bu ikisini yiyecek olarak görürler. Sonuç olarak ikili tekrardan kaçmaktan başka çare bulamaz (Shimada 1976 C. 1: 10).¹⁰

---

¹⁰ Çalışmadaki eserin Japoncasından olan alıntılardaki çeviriler yazar tarafından yapılmıştır.

Dankichi de köylülere sebzeler ile ilgili ders verirken, 10 numara gelir ve sebzelerin kafası kadar büyüdüğünü söyler. Tarlaya gittiğinde Dankichi kabağın, patlıcanın, salatalığın, karpuzun tropikal bölgenin muhteşem güneşinde normalinden daha fazla büyüdüklerini, insan boyunda olduklarını görür (1976 C.3: 97).

Meiji Dönemi'nden itibaren Japonya'da güney¹¹ bunun içerisinde Mikronezya da dâhil olmak üzere, doğal güzelliklere sahip, kaynak bakımından zengin, iklim bakımından elverişli, toprak bakımından da geniş ve verimli olarak görülmüştür. Bu görüş, mangada da değişmemiş, okuyucuya aktarılmıştır. Yukarıdaki her iki alıntıda da Mikronezya'daki arazilerin verimliliği; çeşit çeşit meyve ve sebzelerin yetişmesi, aynı zamanda yetişen meyve ve sebzelerin boyut olarak normalinden büyük olması üzerinden anlatılmıştır. Tropikal bölgenin iklimi Japonlar için cazip hale getirilmiş ve güneye yönelmeleri için neden verilmiştir.

Manga'nın ikinci cildinin içerisine yeni yıl kutlama kartı şeklinde bir sayfa eklenmiştir. Kartta yeni yıl olmasına rağmen güney ülkelerine kar yağmadığı, üstelik bu yerlerde yaşayanların da tropikal iklimden dolayı karı bilmedikleri vurgulanmıştır (Shimada 1976 C.2: 65).

Dankichi küçük bir tekne yapar. Karikō ile köylülerden de 1 ve 2 numarayı yanına alarak mercan toplamaya gider. Köylüler, 'Kralım çok getir.' şeklindeki tezahüratlarla Dankichi'yi uğurlarlar. Yelken açtıktan kısa bir süre sonra tekneleri aniden sarsılır. Ne olduğunu anlamaya çalışırken köpek balığını görürler. Olta ile köpek balığını yakalayarak, teknenin ön kısmına bağlarlar. Amaçları onu motor olarak kullanmaktır. Bu sayede hızla karaya ulaşırlar. Karaya ulaştıklarında bir sürü mercan vardır. Tekrardan köpek balığını kullanmaya karar verirler. Balığın ağızını bağlarlar ve burnunu keski olarak kullanarak bir sürü mercan keserler. Köye ulaştıklarında da topladıkları mercanları köylülere satar (1976 C.2: 127).

Mikronezya'nın hayvan türü bakımından da çeşitlilik arz ettiği mangada aktarılmıştır. Aslan, fil, maymun, timsah, goril, gergedan, zürafa, deve kuşu, deniz kaplumbağası, su aygır, baykuş, arı, yengeç, gergedan, manda,

---

¹¹ Eser içerisinde Mikronezya adı geçmemekte, güney şeklinde aktarılmaktadır. Biz de çalışmamızda eserden alıntı yaparken orijinalliğini bozmamak adına güney terimini kullanmayı tercih ettik. Ancak yazarın kendi sözlerinden de anlaşıldığı üzere güney olarak belirttiği bölge Mikronezya'dır.

papağan, siyah panter vb. hayvanlar Dankichi'nin maceralarına dâhil edilmişlerdir. Dankichi adada yaşadığı süresince timsah, aslan, ahtapot, köpek balığı ve dev bir yılanın saldırısına uğramıştır. Meiji Dönemi'nden itibaren güney el değmemiş yer olarak görüldüğü için Japon toplumunda vahşi hayvanların, zehirli yılanların bölgede yaşadığına dair algı mevcuttur. Nitekim bu duruma yazar tarafından da değinilmekte, güneyin vahşi hayvanların bulunduğu tehlikeli topraklar olduğu olgusu manganın her sayısında önümüze çıkmaktadır. Vahşi hayvanların bazıları Mikronezya'da yaşamadığından okuyucuya yanlış bilgi aktarılmıştır. Bu konuda daha önce de değindiğimiz üzere Shimada Keizō da özeleştirici yapmakta, hikâyesindeki fantastik unsurları abarttığını dile getirmektedir.

4.2. Kurtarıcı Japonya

Japonya, her zaman için kendini Asya'nın kurtarıcısı olarak görmüş, Batılı güçleri Asya'dan atmak için "*Asya, Asyalılarıdır*" sloganı ile savaşmıştır. Japonya'nın kurtarıcı olma durumu manganın dört cildinde de karşımıza çıkmıştır. Bir diğer ifade ile manganın başkarakteri Dankichi, aslında Japonya'yı temsil etmiştir. Birçok macera yaşayan küçük çocuk, kralı olduğu köylüleri, hatta tanımadığı insanları bile tehlikelerden kurtaran bir kahraman olarak tasvir edilmiştir:

Dankichi ve Karikō karaya çıktıklarında, dev bir gorilin kolları arasında siyah, küçük bir çocuk görürler. Silahı olmamasına rağmen Dankichi, kendisinin de bir çocuk olduğunu unutarak, siyah çocuğa yardım etmek için tüm gücü ile koşar. Karikō, 'Danchan dikkatli ol, o bir goril.' diye ardından bağıırır. Dankichi de 'Goril ya da aslan fark etmez. Silahım olmasa da yumruğumla dövüşürüm.' diye karşılık verir. Uzun uğraşlardan sonra ikili çocuğu kurtarıp, ailesine teslim ederler (1976 C.1: 29).

Dankichi, köyden birkaç kişi ile birlikte adanın görmediği yerlerini keşfetmeye çıkar. İlk buldukları yeşillik alana Dankichi kendi adını vererek tabela asar. Tam o esnada komşu köyün lideri yanlarına gelir ve aslında bu yerin kendilerine ait olduğunu belirtir. Dankichi bu durumu kabul etmez ve iki köy arasında savaş patlak verir. Savaşı Dankichi'nin köyü kazanır. Yenilgiye uğrayan köylüler Dankichi'nin önünde diz çöküp, ağlayarak hayatlarının bağışlanmalarını isterler. Dankichi'nin isteği ise sadece keşfettikleri yeşillik alanın kendisinin olmasıdır. Kimseyi öldürme taraftarı değildir. Durumu karşı tarafa bildirir.

Komşu köyün halkı, tabelaya Dankichi'nin adını yazarak bu yerin ona ait olduğunu duyururlar. Dankichi komşu köyün lideri ile el sıkışarak, bundan sonra savaşmayacaklarını, barış içerisinde yaşayacaklarına dair söz verdirtir (1976 C.2).

Yukarıda alıntılanan kısımlar, mangada aktarılan kahramanlık olaylarına sadece birkaç örnektir. Manganın dört cildinde de Dankichi'nin cesaretine ve kurnaz zekâsı ile düşmanlarını tek tek yenmesine değinilmiştir. Dankichi her zaman haklı taraf olurken, düşmanları hep kötü taraf olmuştur. Düşmanları Dankichi'yi öldürmeye kalksa da Dankichi, onları yakalamış ve serbest bırakmıştır. Üstelik ada halkının bile Dankichi tarafından eğitildikleri için düşmanlarını asla öldürmedikleri vurgulanmıştır. Kısacası Dankichi, her zaman iyiliksever ve barışsever olarak aktarılmıştır. Bize göre Dankichi, yukarıda da değindiğimiz gibi kurtarıcı Japonya'yı temsil etmektedir. Çünkü Japonya, Mikronezya'yı ele geçirmeden önce bu yer siyasi olarak Batılıların, özellikle Almanya'nın işgali altında olan bir yerd. Bu yerleri Batılıların sömürgesinden kurtaracak ve geliştirecek üstün ırk da Japonya'dan başkası değildi. Japonya'nın Mikronezya'yı Batılı güçlerin elinden kurtarması gerektiği, Meiji Dönemi'nden itibaren Shiga Shigetaka¹² (1863-1927), Suzuki Keikun gibi entelektüellerin de dile getirdiği bir konu olmuştur. Nitekim Japonya, Almanya'nın elinden Mikronezya'yı aldıktan sonra bölgedeki okulları, hastaneleri, limanları, evleri, araştırma enstitülerini modernleştirme ve yenilerini inşa etme konusunda önemli rol oynamıştır. Japonya, 1921 yılından 1938 yılına kadar Mikronezya'da gerçekleştirdiği faaliyetleri ile ilgili Milletler Cemiyeti'ne "*Annual Report of the League of Nations on the Administration of the South Sea Islands under Japanese Mandate*" adı altında rapor yollamıştır. Raporlar Tokyo Üniversitesi'nin kütüphanesinde bulunmaktadır. Raporların içeriğine bakıldığında eğitimden yol yapımına, hastalıklardan tedavi yöntemlerine, tarım faaliyetlerine ve okul yapımına kadar her detaydan bahsedildiği görülmektedir (Toshiko 2015: 76).

Mangada Japonya'nın kurtarıcı ve lider olma özelliğinin yanı sıra, üstün ırklığına da gönderme yapıldığı görülmektedir:

Yeni yıl gelmiştir. Dankichi kutlamalar için köylüler arasında oyun düzenler. Oyunların sonunda da adanın en yüksek yerine

---

¹² 志賀 重昂.

Japon bayrağını asar¹³ ve ‘Uzak adaya gelip kral olmak. Ben Japonum Banzai!’ diye bağırır (1976 C.1: 78-85).

Dankichi: ‘Ben Japon erkek çocuğuyum. Ne olursa olsun bu adayı koruyacağım. Düşmanımızın silahı varsa bizim de aklımız var’ (1976 C.2: 149).

Dankichi korsanların hayatlarını kurtarır. Ardından değerli fildişlerinin bulunduğu yeri gösteren haritayı yakar. Korsanlar şaşkınlık içerisinde ‘Ama o, değerli eşyaların yerini gösteren haritaydı.’ derler. Dankichi de, kendisinin asla hayvanların mezarlığına gitmek istemediğini, orasının hayvanların sonsuz uykularını geçirdiği yer olduğunu belirtir. Bunun üzerine korsanlar ‘Siz tanrı gibi insansınız. Biz de asla fildişlerinin bulunduğu yere gitmeyeceğiz.’ diye söz verirler. Dankichi de bunun üzerine ‘Ben tanrı filan değilim. Sadece Japon çocuğuyum.’ şeklinde karşılık verir (1976 C.4: 73).”

Manga’da, Dankichi’nin üç özelliği üzerinde durulmuştur. Bunlar cesur, yardımsever ve Japon olmasıdır. Komşu köylülerle ve kabilelerle çatışmalar, beyaz korsanlarla yapılan savaş gibi birbiri ardına ortaya çıkan maceralı olaylar, Dankichi’nin cesaretini ön plana çıkarmıştır. Ancak Dankichi hiçbir zaman tek başına hareket eden bir önder olarak tasvir edilmemiştir. Bir şey yapacağı zaman hep yakın arkadaşı Karikō ya da yerlilerden yardım istemiştir. Bu noktada Japonya’nın birlik ve beraberlik içerisinde yaşamak istediğine de gönderme yapılmıştır.

Japonya’nın asıl amacının işgal değil, aksine bölgeye huzur ve barış getirmek, düşmanların elinden kurtararak bölgenin gelişmesini katkı sağlamak olduğu, eserin son cümlesine kadar işlenmiştir. Aşağıda alıntılanan manganın son kısmından da bu durum açıkça anlaşılmaktadır:

Köyün yeniden kralı olan bir numara, Dankichi’nin heykelini yapar. Heykeli köy meydanına dikerek, başındaki tacı çıkartıp, heykele takar. Bir numara ‘Eğer taç heykelde bu şekilde durursa, Dankichi her zaman bu adanın kralı olarak kalacakmış gibi hissedeceğiz. Bizler, bu kral heykelini adayı koruyacak tanrı olarak göreceğiz.’ der ve selam verir. Büyük bir kalabalık Dankichi’yi uğurlar. Herkesin elinde Japon bayrakları vardır. Dankichi adaya ilk geldiğinde, ada halkı ile komşu köyler arasında, ırklar arasında kavga olan, gerçekten el değmemiş bir

---

¹³ Bu noktada adanın Japonya’nın egemenliğine gireceğine gönderme yapılır.

yardı. Dankichi, bu adayı daha barışçıl hale getirmeyi başardı. 'Banzai banzai! Kralım tekrar gelin.' sesleri her yerden duyuluyordu. Dankichi aylar sonra Fujisan'ı yeniden görmüştü. Artık Japonya topraklarındaydı. Annesini, babasını, kardeşini, arkadaşlarını görebilirdi (1976 C.4: 163).

Manga, her ne kadar fantastik bir üslupla yazılmış olsa da içerik olarak bazı noktalarda gerçekleri yansıtmıştır. Dankichi, adayı ve halkını kısmen evcilleştirmiş, modernleştirmiş ve Japonlaştırmıştır. İtfaiye timi kurmuş, hastane, demir yolu, banka, postane vb. kurumlar inşa etmiş, ada halkının huzur ve mutluluğu için uğraşmıştır. Bu da dönemin gerçek politikalarını yansıtmaktadır. Gerçekte de Mikronezya halkı Japon yönetiminden memnun kalmıştır. Yerli halk Almanların ya da İspanyolların gelmesini istememiştir. Japonların doğulu olduklarını, kendilerini daha iyi anladıklarını, onlardan korkmadıklarını, çünkü onların kendilerine benzediklerini dile getirmişlerdir. Almanların onları sürekli hapse girmekle tehdit ettiklerini, İspanya dönemini ise hiç hatırlamak istemediklerini ifade etmişlerdir (Sudo 2003: 36).

4.3. Medeni Japonya, İlkel Mikronezya

Mangada uygar ve uygar olmayanların ilişkisi anlatılmıştır. Mikronezya halkının ilkel olduğu, Dankichi'nin de adayı daha modern ve medeni hale getirmek için çabaladığı her ciltte karşımıza çıkmıştır. Ciltlere sırası ile bakacak olursak, ilk ciltte yazar bu durumu başkahraman Dankichi'nin ağzından okuyucuya aktarmıştır: *Ben Dankichi, kral olduktan sonra Karikō ile birlikte çeşitli siyasetler uygulayarak medeni olmayan bu adayı geliştirip, ada halkını mutlu ettim (1976 C.1: 98)*. İkinci cildin başındaki *Dankichi, yamyamlar olarak ifade edilen köyün kralı olmasını kutladı*. cümlesiyle Mikronezyalılar yamyam olarak ifade edilmiştir. Manganın üçüncü cildi de yerel halkı küçümsemeye başlamıştır: *Kral olduktan sonra okul inşa ettim, demir yolu yaptım, vahşi hayvanlar besledim. Benim sayemde ada modernleşti, insan yediği söylenen halkı da, benim gibi birer normal insan oldular (1976 C.3: 5)*. Alıntılanan kısımdaki *Benim gibi birer normal insan oldular* cümlesiyle yazar, Japonları üstün ırk, Mikronezyalıları da alt sınıf olarak sınıflandırmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Japon işgalini yaşayan Palaulu bir kişi küçümsemeye ilgili; *Japonya'dan gelen resmi görevliler, Palauluları küçümsemişlerdir. Normal Japonlar ise arkadaş canlısı davranmışlardır. Ancak onlar bile sessizce ayırım yapıyorlardı. Onlara*

göre; Japonlar ilerlemiş modern insanlar olup, bizler geri kalmış ilkel yerlilerdik (Duus 1998: 131) şeklinde ifade etmiştir.

Yukarıda da değindiğimiz üzere Dankichi, kralı olduğu adayı modernleştirmiş, ada halkını da kısmen evcilleştirmiştir. Adayı değiştirme ve geliştirme faaliyetlerine öncelikle eğitimle başlamıştır:

Güneyde küçük bir köyün kralı olan Dankichi'nin ilk faaliyeti okul inşa etmek olur. Köyde okul olmadığını fark eden Dankichi, 'Dankichi Shōgakkō' adında bir ilkokul inşa eder. Daha önce okulun adını bile duymayan köylüler, 'Okul denilen şey, ne işe yarar ki?' diye şaşkınlık içerisinde birbirlerine sorarlar. Elbette okulun müdürü ve öğretmeni Dankichi'dir. Ancak okul yeni inşa edildiği için malzeme konusunda sıkıntı yaşarlar. Bir yazı tahtaları bile yoktur. Karikō'nun aklına çılginca bir fikir gelir. Köylülerin sırtlarını yazı tahtası olarak kullanmayı önerir. Dört kişi sırtlarını dönerek sıralanırlar ve yazı tahtası görevi görürler. Dankichi, tüm gayretiyle Japonca harfleri öğretmeye çalışır. Ancak köylüler garip şekilde harfleri akılda tutmakta zorlanırlar (1976 C.1: 56).

Manga'da okulla ilgili kısımda dikkat çekici nokta, Dankichi'nin tahtaya Japonca karakterler yazarak yerli halka alfabe öğretmeye başlamasıdır. Bu noktada Dankichi'nin ırkçılığını ve yerli halkı Japonlaştırma, asimile etme çabalarını görüyoruz. Japonya'nın II. Dünya Savaşı'nda yenilene kadar işgal ettiği yerlerde eğitimle ilgili düzenlemeleri olmuş, sömürgesi altında bulunan yerlerde Japonca eğitimi vermiştir. Bu durum Mikronezya'da da farklılık göstermemiş, diğer sömürgelerinde yaptığı gibi Japonya, bu bölgede de asimilasyon eğitimine odaklanmıştır. Alman yönetimi altında Mikronezyalılara Hristiyanlık misyonlarına bağlı okullar ile eğitim verilmiştir. Bu okullarda verilen eğitimde herhangi bir resmi müfredat kullanılmamış, daha çok İncil'den anlatılar yapılmıştır. Diğer taraftan Mikronezya Japon işgali altına girince durum değişmiştir. Öncelikle Japon donanması, Almanlara ait misyon okullarını kapatarak, yerel halka ders vermeye başlamıştır. Başlangıçta askerler eğitim vermiş, zamanla eğitim işini sivil öğretmenler devralmışlardır. Japon hükümetinin işgali süresince bölgede ilkokullar yaygın hale gelmiş ve birçok yere okul inşa edilmiştir. Mikronezya'da verilen eğitim, Japonya'nın medeniyetini yabani ve ilkel adalarda genişletmeye yönelik amaç taşımıştır (Peattie 1988: 91).

Manga'ya dönecek olursak, Dankichi'nin ada halkına getirdiği yenilik sadece eğitimle sınırlı kalmamıştır:

Dankichi, köye ilkokulun yanı sıra, itfaiye ve hastane inşa etmiştir. Hastanenin doktoru da kendisidir. Hasta olan köylüleri tedavi eder. Hatta yan köyden bile tedavi olmaya gelenler vardır. Dankichi sadece tedavi etmekle kalmaz, dişi ağrıyan kişilerin dişlerini de çeker. Dankichi, köylüler için yeni şeyler yapmaya devam eder. Bu kez araba yapmaya karar verir. Ancak köyde benzin bulunmadığı için farklı bir yöntem bulması gerekmektedir. Bu aşamada aklına deve kuşlarını kullanmak gelir. Deve kuşlarını ikiye bölme şeklinde bağlar ve üstlerine de oturma yeri yapar. Bu sayede köylülerin artık arabaları olmuştur (1976 C. 2: 36).

Japonya, Mikronezya'yı işgal etmeden de önce bu bölgede hastalıklardan dolayı nüfusta azalma görülmüştür. Örneğin; Shiga Shigetaka, 1886 yılında Mikronezya'nın doğusunda bulunan Kosrae Adasını ziyaret etmiş, adada yüksek ateş ve ishalden dolayı nüfusta azalma olduğunu belirtmiştir (Shiga 1927: 3). Japonya'nın işgal döneminde de bu durum değişmemiş, hastalıkların etkisiyle Mikronezya'daki nüfusta azalma eğilimi devam etmiştir. Bundan dolayı Japon hükümeti; Saipan, Yap, Palau, Angaur, Chuuk Lagoon, Pohnpei, Jaluit Atoll, Kosrae gibi yerlerde hastaneler inşa etmiş, bölge halkının sağlığı için uğraşmıştır. Deneyimli doktor, hemşire ve eczacılar da bu konuda Japonya'ya yardımcı olmuşlardır (Arai 2015: 93). Yukarıda alıntılanan kısımda da sağlık alanında Japonya'nın bölgede gerçekleştirdiği yeniliklere gönderme yapıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda manganın, bazı noktalarda dönemin gerçek politikalarını yansıttığına tekrardan tanıklık ediyoruz.

İkel ada halkının uygarlaşması yolunda Dankichi'nin gerçekleştirdiği faaliyetlere dönecek olursak:

Dankichi, köyünde yenilikler yapmaya devam eder ve köyde paranın olmadığını fark eder. Köylüler değiş tokuş yoluyla hayatlarını idame ettirmektedirler. Bu eski bir yöntem olup, bazı zamanlarda da kullanışsızdır. Dankichi adada altın, gümüş ya da bronz bulunmadığı için taştan para yapmaya karar verir. Yuvarlak şekillerde paralar yapar ve köylüleri toplayarak: 'Bundan sonra köyümüz medeni bir yerdir. İstedığınız bir şey olduğunda bu paraları kullanarak alabilirsiniz. Şimdilik size şu ana kadar ki hizmetinizin karşılığı olarak 20 yen vereceğim.

Daha sonra çalışarak ya da satış yaparak bu paraları arttırabilirsiniz.’ der. Köylüler yuvarlak şeyin bu işe yaradığını duyunca çok sevinirler. Farklı iş kollarında dükkânlar açan köylüler, ticaret yapmaya başlarlar. Parayla birlikte banka da açılır (1976 C.2: 27).

1884 yılında bölgeyi ziyaret eden Suzuki Keikun, yerli halkın ürünlerini satmayı bilmediklerini, daha çok değiş tokuş ederek yaşamlarını sürdürdüklerini belirtmiştir (Suzuki 1980: 83). Japon yönetimi süresince Mikronezya, ekonomik anlamda refaha kavuşmuştur. İspanya ve Almanya döneminde Mikronezyalılar değiş tokuş şeklinde ticaret yaparlarken, Japonlar geldikten sonra kısa bir süre değiş tokuşla ticaret yapmışlar, ardından para kullanmaya başlamışlardır. Bir diğer ifadeyle çalışan, kazanan ve tüketen modern tüketim toplumuna dâhil olmuşlardır (Arai 2015: 95). Yukarıdaki alıntılanan kısımda da Mikronezya halkının ne kadar ilkel bir yaşam sürdürdüğüne yeniden değinilmiş, yerli halkı parayla tanıştıran Dankichi, Japonya’yı sembolize etmiştir.

Mikronezya halkının, Japonya sayesinde yaşadıkları değişim ve gelişim manganın her cildinde vurgulanmıştır:

Dankichi kral olduktan sonra ada, gözle görülür şekilde medenileşir. Ancak trafik ile ilgili hala sorun vardır. Bu noktada Dankichi, Karikō’nun da fikrini alıp, demir yolu inşa etmeye karar verir. Demir olmadığı için demir yolunda ağaç kullanılır ve yol inşa edilir. Şimdi sırada üzerinde gidecek aracı yapmak vardır. Dankichi en az 10 kişi kapasiteli tren yapar. Treni gören köylüler şaşırarak ‘Demek uygar ülkelerin treni bu şekilde oluyormuş. Harika.’ derler. Ancak adada buharlı araç ya da elektrik yoktur. Bundan dolayı treni de adanın en güçlü filinin çekmesini isterler. Fil bu durumu kabul eder. Vagonların önüne filin içinde bulunduğu bir vagon eklerler. Ertesi gün trenin açılışını yaparlar (1976 C.2: 98 - 102).

Manga, fantastik bir üslupla yazılmıştır. Deve kuşlarından araba, fillerden tren bu duruma birer örnektir. Ancak gerçek dışı olaylar ön planda olsa da verilmek istenilen mesaj açıktır. Japonya uygar ülke, buna karşın Mikronezya ise ilkeldir. Yukarıdaki alıntıda da “*demek uygar ülkelerin treni bu şekilde oluyormuş. Harika*” sözüyle ada halkının da kendilerini ilkel olarak gördükleri, Mikronezya’nın geri kalmışlığı ve Japonya’nın uygar bir ülke olduğu tekrardan vurgulanmıştır. Kaldı ki Japonya, Mikronezya’nın

yönetimini ele geçirdikten sonra bu bölgeye göç eden Japonlar da Mikronezya halkını tembел, medeni olmayan, değersiz insanlar olarak görmüşlerdir (Duus 1998: 129).

Mikronezya'nın ilkelliği, buna karşın Japonya'nın gelişmişliği manganın ana fikridir. Daha önce de değindiğimiz üzere mangada uygar ve uygar olmayanların ilişkisi anlatılmıştır. İki zıt grubun zamanla nasıl uyum içinde yaşadıklarına yer verilerek Japonya'nın Mikronezya üzerindeki egemenliği vurgulanmıştır. Mangaya göre; Dankichi, modern dünyanın gerekliliklerini yerel halkla tanıştırmıştır. Yerliler, Dankichi sayesinde ilk kez trene binmiş, mektup yazmış, para kullanarak alışveriş yapmış, hatta meyve ve sebzeyle tanışmıştır:

Muhteşem demir yolundan sonra Dankichi bu sefer de köylüler için postane inşa eder. Danışmada duran Dankichi, mektup ve kartpostalın nasıl yazılacağını, ücretlerinin ne kadar olacağını köylülere açıklar. Kâğıt olmadığı için kartpostal küçük çocukların, mektup da büyüklerin sırtlarına yazılır (1976 C.2).

Dankichi ve köylüler bir gün nehrin derinliklerinde uygar ülkelere ait gemi kalıntısı bulurlar. Geminin içerisinden çok çeşitli eşya çıkar. Aslında çıkartılanların birçoğu günlük hayatta kullanılan eşyalardır. Ancak ada halkı her birini ilk kez gördüğünden onlara farklı gelir (1976 C.3: 93). Gemiden içerisinde sebze tohumları bulunan küçük bir kese de çıkar. Ancak köylüler sebzenin ne olduğunu bilmedikleri için Dankichi'ye sorarlar. Dankichi de 'Buna tohum derler. Bu tohumlarla salatalık, kabak, patlıcan yetiştirebiliriz.' der. Köylüler şaşkınlık içerisinde 'Salatalık, kabak, patlıcan mı? Onlar da ne?' diye sorarlar. Dankichi de 'Hadi ekim yeri hazırlayalım o zaman ne olduğunu anlarsınız.' deyip, hep birlikte işe koyulurlar. Gergedan ile toprak kazılır, deve kuşları yardımı ile tohumlar ekilir, filler yardımı ile de toprak sulanır. Toprak bereketli ve güneş te fazla olduğu için tohumlar hemen yeşerir. Kabak, patlıcan, salatalık, karpuz tropikal bölgenin muhteşem güneşinde normalinden daha fazla büyürler, neredeyse insan boyuna ulaşırlar. Köylüler yetiştirdikleri sebzeleri toplayıp, köye getirirler. Köylülerin her biri manav kurup, satışa başlar. Diğerleri de satın almak için alana toplanır. Ancak isimlerini de, ne alacaklarını da bilemezler. Buna rağmen sebzeler kısa süre içerisinde satılır. Herkes dağıldıktan sonra Dankichi'nin aklına halkına sebzeleri nasıl yemeleri gerektiğini

anlatmadığı gelir. Deve kuşuna binip, sebze satın alanlara nasıl yemelerini anlatmak için kapı kapı dolaşır. Karşısına önce iki kişi çıkar. Az önce aldıkları karpuzun kabuğunu şemsiye yapmışlardır. Dankichi, onlara içini ne yaptıklarını sorar. Karşılığında karpuzun içinin yendiğini bilmediklerinden attıkları cevabını alır. Dankichi şaşırır. Diğer eve gider. Orada kocaman salatalıktan hamak yapılmış, içerisinde de çocuk yatmaktadır. Dankichi aynı şekilde içerisini ne yaptıklarını sorar. Attıklarını söylerler. En son eve gittiğinde de kabağın içerisine su doldurulmuş ve çocukların su da eğlendiğini görür. Köylülerin hepsinin verdiği cevap aynıdır: ‘Ne yapacağımızı bilemedik. Yiyecek bir şey olduğunu anlamadık. İçerisini de attık.’ (1976 C.3: 103).

Yukarıda da değindiğimiz gibi manganın ana fikri Japonya’nın medeni, modern ve gelişmiş bir ülke olması, Mikronezya’nın da ilkel, gelişmemiş, geri kalmış olmasıdır. Bu durum eser içerisinde, sürekli uygar ülke ya da medeni ülke terimlerinin geçmesinden, güneyin uygarlıktan uzak olduğu üzerinde durulmasından ve eser içerisinde kullanılan *Mikai no Shima* (未開の島)¹⁴ tabirinden anlaşılmaktadır. İlkel ada anlamına gelen Mikai no Shima, kelimesi cildin farklı sayfalarında da tekrar edilmekte ve okuyucunun bilinçaltına empoze edilmektedir. Esere göre yerli halk; tarımı bilemeyecek, sebze ve meyveleri tanıyamayacak kadar geri kalmış, ilkel ve cahil bir topluluktur. Bu noktasının gerçektışı olduğunu söyleyebiliriz. Japonya’nın işgal ettiği dönemdeki Mikronezya’ya tarım açısından bakıldığında, ada halkının tarım metotlarının ilkel olduğu, yetiştirme yöntemlerine çok dikkat etmedikleri görülecektir. Ancak o dönemde nüfusun %76’sı tarımla ilgilenmekte ve yaklaşık 37.000 kişi çiftçilikle uğraşmaktadır. Yetiştirdikleri ürünler de mısır, tatlı patates, şeker pancarı, muz, portakal, ananas, ekmek meyvesi, tapyoka olmak üzere çok çeşitlidir. Bundan dolayı mangada anlatıldığı gibi Mikronezya halkı tarımı Japonya’dan öğrenmemiştir (Keichi 1931: 108).

Japonya’da güneyi ilkel görmenin, Meiji Dönemi’nden itibaren süregelen bir durum olduğunu daha önce de değinmiştik. Bundan dolayı, 1930 yılında yayımlanmaya başlayan Bōken Dankichi’de Mikronezya’nın ilkel, geri kalmış olarak aktarılması şaşırtıcı değildir. Ancak şu da bir gerçektir ki Japonya, Mikronezya’yı işgal etmeden önce yerli halk, palmye ağaçlarından

---

¹⁴ Mikai no Shima tabiri ilk kez 1. cildin 56.ncı sayfasında karşımıza çıkmaktadır.

yaptıkları evde kalmaktaydı, evlerin çatıları da palmiye ağaçları ile örtülüydü. Ada halkının yatakları yoktu, yapraklardan dokunmuş hasırlarda yatarlardı. Bazı istisnalar hariç halkın neredeyse tamamı çıplak dolaşırdı. Yerli halk, Japonya'nın yönetimi altına girdikten sonra kıyafet kullanma alışkanlığı kazanmıştır. Japon hükûmeti tarafından Marshall Adaları'na gözlem yapmak üzere görevlendirilen Suzuki Keikun da kaleme aldığı Nanyōtankenjikki adlı eserinde bu duruma değinmiştir. Suzuki, yerli halkın kıyafetlerinin olmadığını, bitki yapraklarını kıyafet olarak kullandıklarını ve sadece adanın kralının kıyafeti olduğunu dile getirmiştir (Suzuki 1980: 78-79). Japonya yönetimi süresince halk için yeni evler inşa etmiştir. Japonya sadece bunlarla sınırlı kalmamış, Mikronezya'da okul, hastane, polis merkezi, araştırma yerleri gibi çeşitli kurumlar kurmuş, ekonomik anlamda bölgeyi kalkındırmıştır.¹⁵ Japonya'nın Mikronezya'daki yaptıkları 78 yaşındaki Palaulu Teruyo'nun sözlerinden de açıkça anlaşılmaktadır. Teruyo : “*Yol olsun, binalar olsun Japonya'nın işgal dönemini özledik. O zamanlar her şey daha güzeldi. Bizler hepimiz Japonya'nın askerleriyiz (Arai 2015: 17).*” şeklinde dile getirmiş, Japonya'ya karşı olan minnettarlığını ifade etmiştir.

Japonya döneminin İspanya, Almanya ve hatta Amerika'ya kıyasla iyi olduğunu Palaulu Fujio'nun sözlerinden de anlamak mümkündür. Fujio, “*Japonya'nın olduğu zamanlar çok güzeldi. Paramız vardı, özgürdük, ürünler çok fazlaydı (Arai 2015: 203).*” şeklinde ifade eder. Tıpkı Palaulular gibi Chuuk Lagoon'da yaşayanlar da Japonya'nın işgal döneminin refah ve ilerlemeci olduğunu ifade ederler (Fischer 1961: 84).

Sonuç

Böken Dankichi'nin dört cildinde de Mikronezya adı hiç geçmemektedir. Ancak mangada tasvir edilen bölgenin özellikleri ve yazarının sözlerinden, hikâyenin Mikronezya'da geçtiği anlaşılmaktadır. Mikronezya okuyucuya; vahşi hayvanların yaşadığı, el değmemiş arazilerin bulunduğu ve yabancıların ele geçirmeye çalıştığı bir yer olarak aktarılmıştır. Tropikal iklime sahip Mikronezya'da meyve ve sebzelerin normalinden daha büyük yetişecek kadar ikliminin uygun ve topraklarının verimli olduğu üzerinde durulmuştur.

Yabani adanın kralı olan Dankichi, adanın barışını korumak, insanlara mutluluk getirmek için çeşitli faaliyetlerde bulunmuş, en yakın arkadaşı

---

¹⁵ Ken Henshall da Japonları Mikronezyalıların ekonomisini ve yaşam kalitesini iyileştirdiğini savunur (Henshall 2004: 275).

Karikō'nun da yardımıyla bilgece fikirler geliştirmiştir. Adaya Japon bayrağını asıp, askeri birlik kurarak silahlanırken, adada barışı korumak için de çaba göstermiş, hastane, postane, okul, banka ve demir yolları inşa ederek yerli halkın uygarlaşmasını sağlamıştır. Vahşi hayvanları evcilleştirip, onları günlük hayatta kullanmıştır. Deniz kaplumbağasından denizaltı, taştan para, fillerden tren yapmak gibi birçok dâhice fikirlerle yenilik yapmıştır. Halka okuma yazmayı, tarımı, ticareti vb. öğretmiştir. Kısacası modern dünyanın getirdiği tüm yenilikleri yerli halk, Dankichi sayesinde tanımış ve sahip olmuştur.

Manga, fantastik bir üslupla yazılmıştır. Ancak buna rağmen içerik olarak Japon halkının güneye doğru ilerlediği, Japonya'nın Mikronezya'yı sömürdüğü ve Japonlaştırdığı zamanları yansıtmıştır. Manganın tüm sayılarında Japonya'nın Mikronezya'da yaptığı faaliyetler, gerçekleştirdiği tüm gelişmeler detaylı olarak aktarılmıştır. Bu açıdan manganın tarihi gerçeklerle uyumlu olduğunu, okuyucuyu Japonya'nın yönetimi süresince Mikronezya'da yaptıklarıyla ilgili dolaylı olarak bilgilendirdiğini söylemek mümkündür.

Mikronezya halkı, geri kalmış toplum olarak aktarılmıştır. Yerli halk bir kıyafete, bir eve, hatta bir isme dahi sahip olmayacak kadar ilkel olarak tasvir edilmiştir. Bu bölgeyi uygar medeniyetler seviyesine çıkartacak üstün ve lider kişi de manganın başkahramanı Dankichi olmuştur. Rakamları, okumayı ve yazmayı bilmesi, saat takması ve ayakkabı giymesi, Dankichi'nin orada bulunan yerlilere göre daha modern bir dünyadan geldiğini kanıtlamıştır. Bu durum ona yerliler arasında saygınlık kazanmasını sağlamıştır.

Dankichi, modern, uygar, lider ve kurtarıcı Japonya'yı sembolize etmektedir. Japonya'nın Mikronezya'yı Batılılardan kurtardığını düşünmesi gibi, Dankichi de halkını birçok kötülükten korumuş ve onları düşmanların elinden kurtarmıştır. Dahası düşmanlarına merhamet göstererek onlarla dost olmuş, birlik ve beraberlik içerisinde yaşamayı teklif ederek, Japonya'nın asıl amacının işgal etmek değil, barış getirmek olduğu izlenimini vermiştir. Diğer bir ifade ile Japonya'nın gücü, bölgeye barış ve huzur getirmek için geldiği olgusu manganın her sayısında karşımıza çıkmıştır. Dankichi; Batılılarla ve korsanlarla savaşan, onları her defasında yenen, düşmanlarına karşı korkan köylüleri sakinleştiren, cesaret sahibi bir kahraman olarak aktarılmıştır. Bu durum istisnasız her sayıda bu şekilde biçimlendirilmiştir. Buradan yola çıkarak, Japonya'nın Asya halkını Batı emperyalizminden kurtarmak için

girdiği m¼cadelede, d¼řmanlarını yenmesinin manganın her cildinde yer aldığı s¼ylenilebilir. Kısacası mangadaki siyah halk, Asya halkı; vahşı hayvanlar da onları s¼m¼rmeye ¼alıřan Batılı g¼çlerdir. Dankichi de Asya halkını Batı s¼m¼rgesinden kurtarmaya ¼alıřan lider, kurtarıcı Japonya'dır. Manga'nın i¼eriđi ve yayınlandığı tarih g¼z ¼n¼ne alındığında; eserde ¼st¼ kapalı olarak Japonya'nın II. D¼nya Savaşı'na girme amacının verilmeye ¼alıřıldıđı, aynı zamanda Dankichi'nin adanın barışını koruyarak, d¼řmanlarıyla dost olması, onlarla birlik, beraberlik ve refah i¼erisinde yaşamayı istemesiyle de B¼y¼k Doğu Asya Ortak Refah Alanı d¼ř¼ncesini hatırlattığı g¼r¼lecektir.

KAYNAKÇA

- Arai, Toshiko (2015). *Nihon o Aishita Shokuminchi (日本を愛した植民地)*. Tokyo: Shinchosha.
- Duus, Peter (1998). “Mikuronesia niokeru Nihon no Dōka Seisaku (ミクロネシアにおける日本の同化政)”. *Teikoku toiu Gensō (帝国という幻想)*. Ed. Peter Duus. Hideo Kobayashi. Tokyo: Aokishoten. 121-155.
- Fischer, J. L. (1961). “The Japanese Scholls for the Natives of Truk, Caroline Islands”. *Human Organization* 20 (2): 83-88.
- Gotō, Ken’ichi (2003). *Tensions of Empire Japan and Southeast Asia in the Colonial & Postcolonial World*. Ohio: Ohio University Press.
- Hata, Ikuhiko (2008). “Continental Expansion 1905-1945”. Çev: Alvin D. Coox. *The Cambridge History of Japan* 6. İngiltere: Cambridge University Press. 271-314.
- Henshall, Ken (2004). “The Japanese Occupation of Micronesia in the Context of Imperialism”. *Japanese Cultural Nationalism*. Ed. Roy Starrs. İngiltere: Global Oriental. 268-279.
- Imaizumi, Yumiko (1993). “Nanyō Guntō Inin Tōchi Seisaku no Keisei (南洋群島委任統治政策の形成)”. *Kindai Nihon to Shokuminchi 4 (近代日本と植民地 4)*. Tokyo: Iwanami. 51-85.
- Keichi, Yamasaki (1931). “The Japanese Mandate in the South Pacific”, *Pacific Affairs* 4 (2): 95-112.
- Kleeman, Faye Yuan (2003). *Under an Imperial Sun Japanese Colonial Literature of Taiwan and the South*. Honolulu: Hawaii Press.
- Matsushima, Yasukatsu (2007). *Mikuronesia (ミクロネシア)*. Tokyo: Heibunsha.
- Peattie, Mark (1984). “The Nanyō: Japan in the South Pacific, 1885-1945”. *The Japanese Colonial Empire, 1895-1945*. Princeton: Princeton University Press. 80-128.
- Peattie, Mark (1988). *Nan’yo The Rise and Fall of the Japanese in Micronesia. 1885-1945*. Honolulu: Hawaii Press.
- Saeki, Yasuko (2007). “Daiichiji Sekai Taisen to Nanshinron (第一次世界大戦と南進論)”. *Seiwa Hōgaku Kenkyū (清和法学研究)* 14 (2): 1-13.

- Schencking, J. Charles (1998). "Bureaucratic Politics, Military Budgets and Japan's Southern Advance: The Imperial Navy's Seizure of German Micronesia in the First World War". *War in History* 5 (3): 308-326.
- Shiga, Shigetaka (1927). *Nanyō Jiji (南洋時事時)*. Maruzen: Tokyo.
- Shimada, Keizō (1976). *Bōken Dankichi (冒険ダン吉)1,2,3,4*. Tokyo: Kodansha.
- Shuster, Donald R. (1979). *Schooling in Micronesia during Japanese Mandate Rule*. University of Hawaii: College of Education.
- Sudo, Naoto (2003). *Nanyo Colonialism/Postcolonialism: A Comparative Literary and Cultural Study on Representations of the Pacific in Japanese and English Language Fiction*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Avustralya: Department of English Studies University of Wollongong.
- Suzuki, Keikun (1980). *Nanyōtankenjikki(南洋探検実記)*. Heibonsha: Tokyo.
- Tooru, Yano (2009). *Nanshin no Keifu (南進の系譜)*. Tokyo: Chikura.
- Yasukatsa, Matsushima (2007). *Mikronesia-Chiisana Shimajima no Jiritsu e no Chōsen (ミクロネシア—小さな島々の自立への挑戦)*. Waseda Daigaku Shuppan: Tokyo.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EK: BŌKEN DANKICHI

JAPONYA’NIN TARIMSAL İSTİHDAM YAPISINDAKİ DEĞİŞİMİ VE TARIMIN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME

Mizgin KARAHAN* -Oğuz Can TURGAY**

1. Giriş

Dünya tarımı son yıllarda kırsal alanların yaşlanma sorunu ile karşı karşıyadır. Tarım sektörünün genel istihdam oranı içerisindeki payının azalması ve çiftçilerin ortalama yaşlarının yükselmesi durumu bu sorunu kanıtlar niteliktedir. Dünya tarım sektörünün genel istihdam oranı içindeki oransal payı 1991 yılında %43,8’den 2019 yılına gelindiğinde %26,8 oranına gerilemiştir (The World Bank Data, 2019). Tarım sektörünün genel istihdam oranı içerisindeki oransal payı ekonomik büyümeden kaynaklı istihdamın diğer sektörlerle kaydığı bilinmekte fakat bu oranın yüksekliği ve tarımsal yapının hızla yaşlanması ülkeleri gıda güvencesi ve tarımın sürdürülebilirliği konusunda endişelendirmektedir (Karahan ve Abay, 2019). Öte yandan sadece tarım sektörünün genel istihdam oranı içerisindeki payının azalması değil aynı zamanda dünyada çiftçilerin ortalama yaşı (60 yaş) artmış olup yaşlı çiftçilerin oranında da artış görülmektedir (Anonim, 2016). Dünyada 55 yaş ve üzeri çiftçilerin oranı %27,5 iken, Afrika ülkelerinde bu oran %26,8, Asya ülkelerinde %28,5, Latin Amerika ülkelerinde %29,8, Karayip bölgesinde ise %44,7’dir (Sif, H.,2014). Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) raporuna göre kırsal nüfusun yaşlanması, tarımsal sürdürülebilirlik ve gıda güvencesini tehlike altına sokmakta dahası kırsal kültür mirası ve kırsal yaşam tarzının yok olmasına neden olmaktadır (FAO,2018).

Kırsal alanların yaşlanması, kırsal alanlarda yaşayan gençlerin yoğun bir şekilde kırdan kente göç etmesi ile yakından bağlantısı bulunmaktadır.

---

* Graduate School of Science and Technology, Niigata University. Japan, mizginkrhn@gmail.com

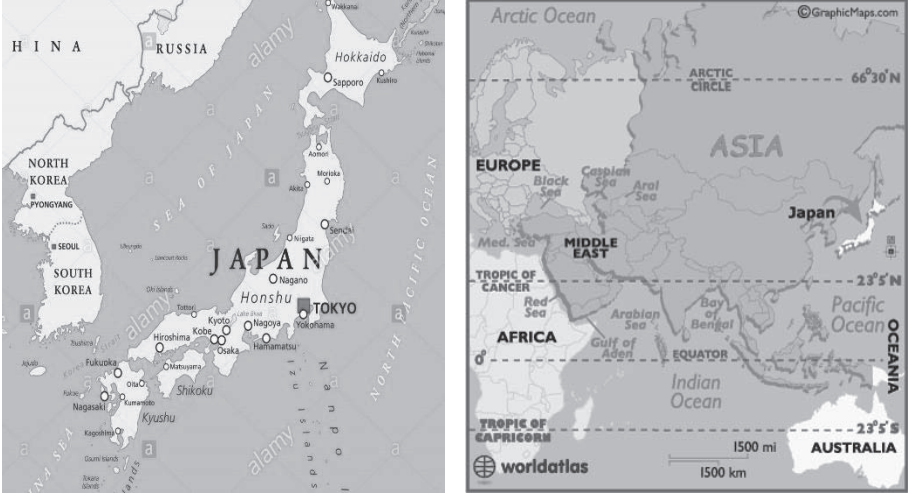
** Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Bölümü. turgay@agri.ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6715-2805.

Gençler tarım sektöründe gelecekle ilgili inanmakta ve kentlerde daha iyi bir yaşam beklentisi nedeniyle kırsaldan göç etmektedirler (Unakıtan ve Başaran, 2018). Gençlerin kırsaldan göç etmesinin bir diğer nedeni ise eğitim ve iş amacıyla köylerden ayrılması ve tekrar dönmek istememesidir (Doğan vd., 2018). Tarımsal faaliyetlerin tecih edilmemesi tarımsal istihdamın azalması ve tarımsal yapının yaşlanmasını neden olmaktadır.

Bu çalışmada Dünya'nın en yaşlı çiftçi ortalama yaşına sahip olan Japonya'nın tarımsal nüfus yapısı incelenerek, bu durumun tarımın sürdürülebilirliğine olan etkisi ele alınacaktır. Bu çalışma 4 bölüme ayrılmış olup giriş bölümünde konunun önemi ele alınmakta, ikinci bölümde Japonya tarımı hakkında genel bilgiler verilmekte daha sonraki bölümde ise Japonya'nın tarımsal nüfus yapısı ile ilgili detaylı bilgiler verilmekte olup çalışmanın son bölümünde yaşlanan tarımsal yapının tarımın sürdürülebilirliğine etkileri tartışılmıştır.

2. Japonya Tarımı Hakkında Genel Bilgiler

Doğu Asya'da yer alan Japonya dört büyük ada ve minik adalardan oluşmaktadır. Japonya'nın doğu kıyıları boyunca ise Pasifik Okyanusu, batısında ise Asya kıtasından ayrılmasını sağlayan Çin Denizi ve Japon Denizi bulunmaktadır. Japonya'nın yüzölçümü 378.000 kilometre karedir. Ülkenin dörtte üçü dağlarla çevrili olup geriye kalan kısmı ise düz ovadır. Japonya'da dört mevsim de belirgin bir şekilde yaşanmaktadır. Ülke nüfusu ise 2019 yılı itibari ile 126 milyondur. Nüfusun %90,7'si şehirlerde ikamet ederken, %9,3'ü kırsal alanlarda ikamet etmektedir. 2018 yılı Japonya'nın GSYH 4.971.767 milyon dolar ile kişi başına 39.293 milyon dolar ile dünyanın dördüncü büyük ekonomisidir (Anonim, 2019). Japon ekonomisinde ihracat genellikle elektronik eşyalar ve motorlu taşıtlar, otomobil ve otomobil parçaları, gemiler, teknolojik ürünler gibi aletlere dayanmakta olup 2017 yılında 695 milyar dolar ihracat rakamına ulaşmış dünyanın dördüncü büyük ihracatçısı konumuna gelmiştir. İthalatını ise ham petrol, petrol gazı, tıbbi ilaçlar ve tarımsal ürünlerden oluşmakta ve 2017 yılı ithalat değeri 632 milyar dolar ile dünyanın dördüncü büyük ithalatçısı olarak 62,4 milyar dolarlık pozitif ticaret dengesi elde etmiştir (OECD,2017).

Şekil 1. Japonya Haritası

Japonya GSHY içerisinde tarımsal üretimin oransal payı %1,19'dur (The World Bank, 2019). Japonya'nın dağlık topografyası nedeniyle toplam arazi içerisinde ekilebilir tarım arazisi 44.444.000 hektar ile toplam arazilerin %12,26'lık kısmını oluşturmaktadır. Ekilebilir bu arazilerin yaklaşık %34,81'i sulu tarım arazisidir. Japonya'da ortalama tarım arazisi büyüklüğü ise 3,8 hektardır (Tranding Economics, 2019). Japonya'da toplam 1.726.751 adet tarım ve ormancılık işletmesi bulunmakta olup bunun %92,3'ünü tarımsal işletmeler oluştururken %7,7'sini ormancılık işletmeleri oluşturmaktadır.

Tablo 1. Japonya'nın Toplam Tarım ve Ormancılık İşletme Sayısı (2017)

	Toplam Tarım ve Ormancılık İşletmesi Sayısı	Tarımsal İşletme Sayısı	Ormancılık İşletmesi Sayısı
Japonya	1.819.270	1.679.084	140.186

Kaynak: MAFF, Statistic 2015 (2017 yılında veriler revize edilmiştir)

Japonya tarımında pirinç oldukça önemli bir yer tutmakta olup Japon halkı için temel besin maddesidir. Japonya'nın toplam ekilebilir tarım arazisinin %54.4'ü çeltik arazisinden oluşmaktadır (Tablo 2).

Tablo 2. Japonya Toplam Ekilebilir Tarım Arazisi Dağılımı

	Toplam Ekilebilir Tarım Arazisi (Hektar) (1)	Çeltik Arazisi (Hektar) (2)	Tarla Arazisi (Hektar)	Toplam Ekilebilir Tarım Arazisi İçerisinde Çeltik Arazisi Oranı (%) (2/1)
Japonya	4.444.000	2.418.000	2.026.000	%54.4

Kaynak: MAFF, Statistic 2015 (2017 yılında veriler revize edilmiştir)

Japonya ekilebilir tarım arazisinin %91,7'sini kullanarak en fazla 1.479.000 hektar ile pirinç ekilmiştir. Toplam ekilen alan içerisinde tatlı patates ve tahılların düşük bir alan kapladığı Tablo 3'te görülmektedir. Meyve alanları ise toplam ekilen alanların %5,5'ine karşılık gelmekte Sebze ve otlar ise %12,7 oranına karşılık gelmekte olup bu oranların pirinç ekim alanı oranına (%36) kıyasla daha düşük olduğu görülmektedir (Tablo 3).

Tablo 3. Ekilen Tarım Arazisinin Tarımsal Ürünlere Göre Dağılımı (Hektar)

Tarımsal Ürünler (2017)	Ekilen Alan (Hektar)
Pirinç	1.479.000
Buğday	276.000
Tatlı Patates	36.000
Tahıllar	62.200
Fasulye	187.700
Sebze ve Otlar	521.300
Meyve	226.700
Diğer	1.313.100
Toplam	4.102.000
Ekilebilir Tarım Arazisi Kullanım Oranı (%)	%91,7

Kaynak: MAFF, 2015 (2017 yılında veriler revize edilmiştir)

Japonya’da toplam 16.400 adet süt üreten hayvansal işletme bulunmaktadır. Bu işletmelerde toplam 1.323.000 baş hayvan bulunmaktadır (Tablo 4).

Tablo 4. Süt Üreten Hayvansal İşletmelerin Hayvan Varlığı (2017)

Hayvan Varlığı	Baş
Sağılan İnek	735.200
Kuruya Çıkarılan İnek	116.900
Düve	61.700
2 Yaş Altı İnek	409.300
Toplam	1.323.000

Kaynak: MAFF, Statistic 2015 (2017 yılında veriler revize edilmiştir).

Japonya’da besi sığırcılığı yapan hayvansal işletme sayısı ise 2017 yılı için 50.100 adettir. Bu işletmelerde toplam 2.499.000 adet besi sığırı bulunmaktadır (Tablo 5).

Tablo 5. Besi Sığırcılığı Yapan Hayvansal İşletmelerin Hayvan Varlığı (Baş)

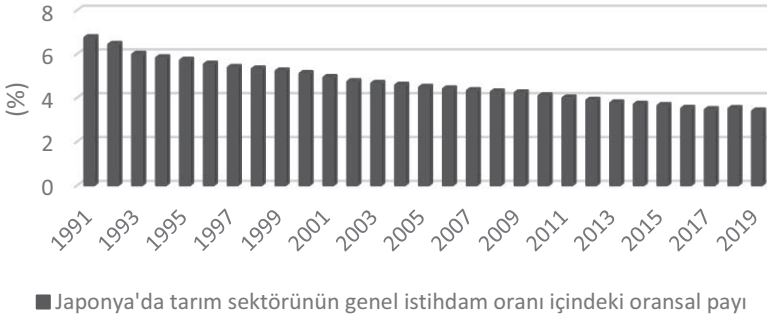
Hayvan Varlığı	Baş
Dişi Dana	1.667.300
Erkek Dana	1.428.500
Toplam	3.095.800

Kaynak: MAFF, Statistic 2015 (2017 yılında veriler revize edilmiştir)

Japonya tarımında en büyük zorluklardan biri doğal afetler ve zorlu hava koşullarıdır. 2018 yılında doğal afetler ve kötü hava koşulları nedeniyle tarımda görülen zarar yaklaşık 560 milyar Japon yeni olarak tahmin edilmektedir. Özellikle son yıllarda iklim değişikliği sebebiyle artan tayfunlar ve aşırı yağışlar Japon çiftçisini zor durumda bırakmaktadır (The Japanese Times, 2018).

3. Japonya'da Tarımsal Nüfusun Yapısı

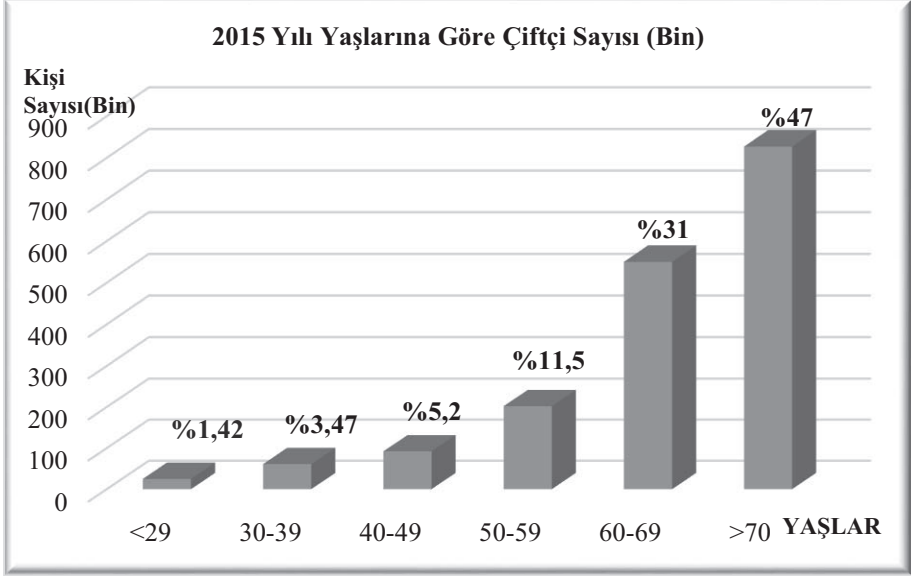
Japonya'da tarım sektörünün genel istihdam oranı
içerisindeki oransal payı (%)

Şekil 2. Japonya'da Tarım Sektörünün Genel İstihdam Oranı İçerisindeki Oransal Payı (%)

Kırsal alanlarının yaşlanma sorununun en fazla görüldüğü ülkelerden biri Japonya'dır. Japonya 2018 yılı çiftçi ortalama yaşı 67 yıl ile dünyanın en yaşlı çiftçi ortalama yaşına sahip ülkedir. Japonya'da tarım sektörünün genel istihdam oranı içindeki oransal payı 1991 yılında % 6,7, 2000 yılında %5,9, 2009 yılında %4,2'ye, 2019 yılında ise bu oran %3,3'e gerilemiştir (Şekil 2). Tarım sektöründe istihdam edilen kişi sayısı 1980'de 5,77 milyon iken bu sayı 2018'de 2,28 milyona gerilemiştir (Nippon, 2018).

Japonya'da sadece tarım sektörünün istihdam oranları gerilemekle sınırlı kalmamış, aynı zamanda çiftlik sayısında azalma görülürken yaşlı çiftçi oranlarında da artış görülmektedir. 1995 yılında Japonya'da 11 milyondan fazla ticari tarımsal işletme ile uğraşan çiftçi hanesi bulunmakta iken 2015 yılında bu sayı 1,33 milyona düşmüştür. Çiftçilerin ortalama yaşı son on yıl içinde 7 yıl artarak 67 yaş yükselmiştir (MAFF,2015). Japonya'daki çiftçilerin %78'i 60 yaş ve üzeri çiftçilerden oluşurken, %10'unu 40 yaş ve altı çiftçilerden oluştuğu görülmektedir (Şekil 3).

Şekil 3. Japonya’da Çiftçi Sayılarının Yaşlara Göre Dağılımı (%)

Ayrıca 2019 yılında yayımlan istatistiklere göre Japon tarımında 15 ve 54 yaş arası çalışanların oranı %15,61, 55 ve 74 yaş arası çalışanların oranı %52,53, 75 yaş ve üzeri çalışanların oranı %31, 86 olup oldukça yüksek bir orandır (Tablo 6).

Tablo 6. Japonya’da Yaş Gruplarına Göre Tarımda Çalışanların Oranı (%)

Yaş Grupları	(%)
15-54 yaş arası	15,61
55-74 yaş arası	52,53
75 yaş ve üzeri	31,86
Toplam	100

Kaynak: e-Stat Japan, 2019.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Japon tarımı son yıllarda ciddi tarımsal sorunlar ile karşılaşmış olup; bazı tarımsal ürünlerde kendine yeterlilik, tarımsal işletmelerin parçalı ve küçük boyutlarda olması, hızla yaşlanan tarım nüfusu, kırsal alanlarda tarım

topraklarının terk edilmesi, tarımda çalıştırılacak tarım işçisinin bulunamaması önemli sorunlar arasında gelmektedir. Artan göç olayları ile beraber tarımda istihdam edilen nüfus kentsel alanlara giderek hem tarım işçisi bulma sorunu hem de yaşlı çiftçi sorununa neden olmaktadır.

Japonya'nın hızla yaşlanan tarımsal nüfusu gelecekte tarımsal üretimin devamlılığı açısından büyük sorunlara neden olabilmektedir. Kırsal alanların gençler tarafından cazip yaşam alanı olarak görülmemesi, tarımsal faaliyetlerin tercih edilememesi tarımsal nüfusun yaşlanmasını artırır niteliktedir. Tarımsal istihdamın artırılması, yaşlı tarımsal nüfusun azaltılması için gençlerin tarıma kazandırılabilmesi oldukça önemlidir. Gelecekte nüfusu besleyecek gıdanın üretilmesi, kırsal alanlarda ki kaynakların atıl kalması gibi ciddi sorunlar ancak gençleri tarımsal faaliyetlere teşvik edilerek çözülebilecektir. Japonya gibi hali hazırda yaşlı nüfus sorunu yaşamakta olan bir ülkenin tarım sektörünün sürdürülebilirliğini güvence altına alabilmek için gençleri tarımsal faaliyetlere yönelten tarım politikalarına daha fazla yer vermeli, yaşlı çiftçi sorununa yönelik daha fazla araştırmalar yapılması gerekmektedir.

Tarıma yönlendirilebilmiş genç nüfus sadece tarımın sürdürülebilirliği ve gıda güvencesinin sağlanması değil aynı zamanda kırsal ekonominin canlanması, kırsal kültür ve mirasın sürdürülebilmesi, böylelikle ülke ekonomisine de dolaylı yönden katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Anonim, 2016, “The Coming Demographic Challenges in Agriculture”, <https://gro-intelligence.com/insights/articles/agriculture-demographics> (Erişim tarihi: 1 Eylül 2021).
- Anonim, 2019, <https://countryeconomy.com/gdp/japan> (Erişim tarihi: 5 Eylül 2021).
- Doğan, G., H., Kan, A., Kan, M., 2018, Türkiye’de Genç Çiftçi Proje Desteğinden Yararlanma Düzeyini Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi, *Türk Tarım - Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 6 (11): 1599-1606.
- FAO, 2018, *The State of The Food and Agriculture Migration Agriculture and Rural Development*, Rome.
- Karahan M. ve Abay, C., 2019, Dünyada Tarımsal İstihdam Yapısındaki Değişim ve Tarımın Sürdürülebilirliği, 1. Uluslararası Türk Dünyası Tarım ve Gıda Sempozyumu 2019.
- MAFF, 2015, *Summary of the Basic Plan for Food, Agriculture and Rural Areas*.
- MAFF, Statistic 2015, <https://www.maff.go.jp/hokuriku/stat/data/nenpou29.html> (Erişim tarihi: 6 Eylül 2021).
- Nippon, 2018, <https://www.nippon.com/en/features/h00227/> (Erişim tarihi: 6 Eylül 2021).
- OECD,2017, https://oec.world/en/visualize/tree_map/hs92/export/jpn/all/show/2017/
- Sif, O. and H., 2014, *The Ageing of Rural Populations: Evidence on Older Farmers in Lowand Middle-income Countries*, HelpAge International, PO Box 70156, London.
- The Japanese Times, 2018, https://www.japantimes.co.jp/news/2019/05/28/national/damage-japans-farm-sector-natural-disasters-extreme-weather-topped-%C2%A5560-billion-2018/#.Xg5_80dLhPY (Erişim tarihi: 5 Eylül 2021).
- The World Bank Data, 2019, <https://data.worldbank.org/indicator/SL.AGR.EMPL.ZS> (Erişim tarihi: 2 Eylül 2021).
- Tranding Economics, 2019, <https://tradingeconomics.com/japan/agricultural-land-percent-of-land-area-wb-data.html> (Erişim tarihi: 7 Eylül 2021).
- Unakıtan, G. ve Başaran, C., 2018, Genç Çiftçi Projesinin Başarısı İçin Bir Öneri: Genç Çiftçi Kooperatifleri, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*.

JAPONYA’DA KIRSALIN VE TARIMIN GENEL GÖRÜNÜMÜ

M. Arif AKKAYA* -Oğuz Can TURGAY**

1. Giriş

Gelişmişlik düzeyleri ne olursa olsun, bütün ülkelerin ekonomilerinde tarımın ve kırsal alanın özel bir yeri ve önemi bulunmaktadır. Tarım, dünyadaki en temel ekonomik faaliyettir ve tarım sektörünün girdi-çıktıları çok büyük etkiye sahiptir. Tarımsal faaliyetler geçmişten günümüze kadar önemini her zaman korumuştur ve temel olarak beslenme ihtiyacı devam ettiği sürece de tarım sektörü her zaman gündemde kalacaktır. Bununla birlikte, özellikle son yıllarda kırsal alanların cazibesini kaybetmesiyle sürdürülebilir kırsal hayat ve tarımsal üretim konularında belirgin sıkıntılar baş göstermektedir.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), son otuz yılda dünyada tarım ve gıda alanındaki temel sorunlara dikkat çekerek, tarım, gıda, kırsal ve bu alanda yaşayanlar hakkında önemli uyarılarda bulunmaktadır. FAO’ya göre artan gıda talebi, kaynakların sürdürülebilir kullanımı, iklim değişikliği, yoksulluk ve eşitsizliğin azaltılması, kapsayıcı gıda sistemlerinin oluşturulması, kırsalda ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, ulusal ve uluslararası gelişmelere yanıt verecek bir “yönetişim” yaklaşımının benimsenmesi vd. unsurlar açısından kırsalda ve tarım sektöründe sunulan politikalar pek çok ülkede yetersiz kalmaktadır (Gülçubuk 2020).

Japonya, gelişmişlik düzeyi ve ekonomik gücüyle dünyada ön plana çıkan bir ülkedir ve pek çok kesime göre teknoloji merkezi olarak isimlendirilmektedir. Özellikle ikinci dünya savaşı sonrası dönemde hızlı bir kentleşme ve sanayileşme süreci yaşamış olsa da Japonya, bin yılı aşkın süredir sabit sayılabilecek bir geleneğe bağlı kır toplumu kimliğine de sahiptir.

---

* Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği, PANKOBİRLİK.

** Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Bölümü. turgay@agri.ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6715-2805.

Tarım ve kırsal, Japon kültürünün temelini oluşturmakta ve barındırdığı öğelerle ülkenin öz kimliğini yansıtmaktadır.

Bu derlemede, Japonya’da tarımın ve kırsalın genel görünümünü temel bazı noktalar üzerinden aktarılması amaçlanmakta, FAO tarafından tarım sektörü ve kırsal hayat için yapılan uyarıları da içerecek şekilde bir çerçeve sunulmaktadır. Çalışma, Türkiye’de ve dünyada Japon kırsalına ve tarımına dair yazılmış olan pek çok makale, rapor ve araştırmadan yararlanılarak hazırlanmasıyla önemli bir güncel kaynak olma özelliğine sahiptir. Ayrıca, ikinci dünya savaşının ardından uluslararası düzeyde önemli bir ekonomik ve teknolojik güç olmayı başaran Japonya’ya yönelik çalışmaların teknoloji ve sanayiye odaklanması, Japon tarımı ve kırsalına yönelik çalışmaların ise kısıtlı kalması da literatüre katkı açısından bu çalışmayı önemli kılmaktadır.

Derlemenin ilk bölümünde Japonya coğrafyası, iklimi, ekonomisi ve nüfus yapısı hakkında güncel bilgiler paylaşılmıştır. İkinci bölümde Japonya’da kırsal tanımı ve kırsal hayata dair açıklamalar yer almış ve üçüncü bölüm tarımsal üretim ve tarım kooperatifi yapılanmasına odaklanılmıştır. Japonya’nın tarım ürünleri dış ticareti ve güncel tarım politikalarına dair bilgiler ise çalışmanın dördüncü ve beşinci bölümlerini oluşturmaktadır.

2. Japonya’nın Coğrafyası ve Nüfus Yapısı

Japonya, Çin Halk Cumhuriyeti’nin kuzeydoğusunda, Kore Yarımadası’nın doğusunda ve Rusya’nın Sibirya bölgesinin güneyinde yer alan bir ada ülkesidir ve dört ana adadan (Hokkaido, Honshu, Shikoku ve Kyushu) oluşmaktadır. Denizlerin ülkeyi bir uçtan diğer ucuna dolaşan sıcak ve soğuk su akıntıları, ortamı çok sayıda balık türünün yaşaması için elverişli hale getirmektedir. Japonya’nın kuzeyi ve güneyi arasında iklim koşulları büyük farklılıklar göstermekte; güney kısımlar tropikal iklim koşullarına, kuzey kısımlar ise soğuk iklim koşullarına sahiptir. Japonya’nın bitki örtüsü farklı iklimlerinin etkisiyle oldukça zengindir. Ülkenin yaklaşık 2/3’ü ormanlarla kaplıdır. Japonya’nın yüksek kesimlerinde Köknar, Ladin ağaçları bulunurken, kıyı ve alçak kesimlerinde Japonya Çamı, Mangrov, Selvi, Kayın ağaçları yer almaktadır. Bitki örtüsü yönüyle Japonya, dünyanın sayılı zengin yerlerinden birisi olarak kabul edilmektedir (Koç 2020).

Japonya’nın coğrafi yapısı oldukça engebeli ve dağlıktır. Yüz ölçümünün yaklaşık %72’si dağlardan oluşan ülkenin tamamında 3.000 metreden yüksek 16 dağ bulunurken, 2.000 metreden yüksek doruk sayısı 250’dir. Ülkenin en

yüksek dağı 3.776 metre ile Honshu Adası'ndaki Fujiyama Dağı'dır. Ülkede eski çağlardan beri 60 tanesi faal olmuş olan toplamda 500 tane yanardağ mevcuttur. Bunların arasında en meşhur olanı Japon sanatında da bilinen bir simge olan, yüksekliğindeki havanın açık olduğu dönemlerde Tokyo'dan bile görünen 3.600 metre yüksekliğindeki Fuji Yanardağı'dır. Ülkenin toplam yüz ölçümünün %16'lık bölümünü oluşturan ovalık ve düzlükler ise genellikle küçük ve aralıklı olup, daha çok kıyı kesimlerinde yer alır. Ülkenin en büyük ovası Tokyo'nun da içinde bulunduğu Kanto (Dağ illeri) Ovası'dır (Koç 2020). Ülkede tarıma elverişli alan toplam arazinin %12,5'lik kısmıdır.

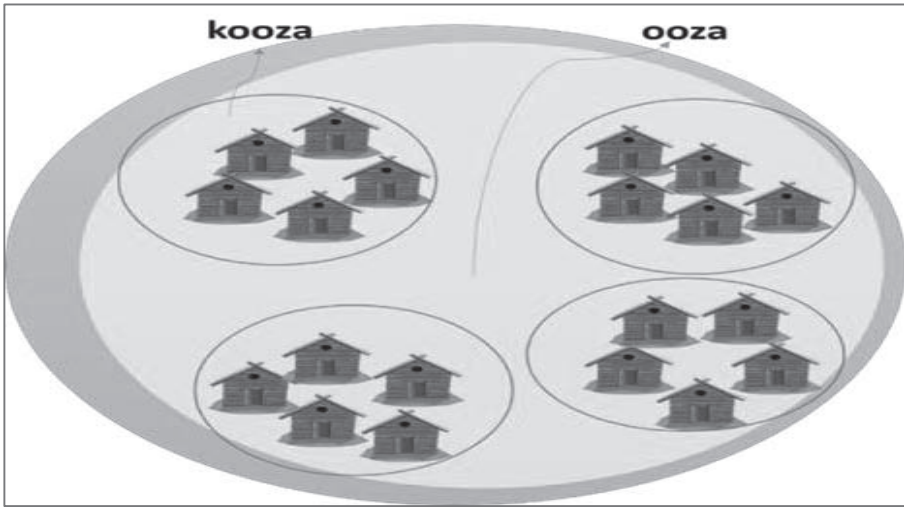
Japonya yaklaşık 5,5 trilyon dolarlık ekonomisi ile dünyanın üçüncü büyük ekonomisidir. Toplam dış ticaret hacmi yaklaşık 1,5 trilyon dolardır ve 128 milyonun üzerinde bir nüfusa sahip olan ülkede kişi başına düşen GSMH 41 bin dolar düzeyindedir. (Anonim 2019). Ülke nüfusunun neredeyse tamamı Japonlardan oluşmaktadır. Ülkede Japonlardan sonra gelen diğer uluslar ise oldukça az sayıda Çinliler ve Korelilerdir. Ülkede yıllık ortalama nüfus artışı %0,83 oranındayken, nüfusun azalma hızı ise %0,91 civarındadır (Koç 2020).

3. Japonya'da Kırsal Tanımı ve Kırsal Hayat

Kır kavramı coğrafik sınırların çok ötesinde, toplum hayatının tüm süreçlerinin yaşandığı, sosyal birikimin olduğu ve toplumun çekirdeğinin temsil edildiği yerdir. Japonya gibi takımadalardan oluşmuş ve asırlar boyunca dış dünya ile yalnızca sınırlı konularda iletişime geçmiş, nüfus hareketliliğinin az olduğu bir ülkede kırsal alan toplumun genelinin yansımaları temsil etmektedir. II. Dünya Savaşı sonrası süreç ile birlikte Japon kırsalının içe kapalı modelinde modernizasyon sonucu değişimler olsa bile asırları aşkın birikimin ve tutuculuğun korunduğu da söylenebilmektedir.

Sanayileşme öncesindeki Japon köyü sosyal ilişkiler ve üretim yapısı açısından iki temel yaklaşım ile değerlendirilmektedir. Söz konusu bu yaklaşımlardan ilki köyü iç içe kümeler şeklinde ele alana Suzuki'nin Doğal Köy yaklaşımıdır. Suzuki'ye göre her bir küme kendi içerisinde farklı ekonomik ve sosyal ilişkilere sahiptir. Bu kümelerin en küçüğü olan ve Koaza'lar kapalı ve küçük ve toplumlardan oluşan, bütünlüğün tam olarak sağlandığı yapılardır. Koaza'lar cenaze grubu olarak adlandırılabilir, köy içerisinde birbirlerine fiziki anlamda çok yakın ve çoğunlukla kan bağı olan kök ailelerin oluşturduğu gruba tekabül etmektedir (Özşen 2016).

Koazalar'ın nasıl oluştuğu düşünüldüğünde bu oluşumun temelinde kültür olduğu kabul edilmektedir. Japon toplum yapısının biz ve öteki ayrımı süreç içerisinde birlikte yaşayan insanları bir araya getirerek diğerlerine karşı bir ötekileştirme getirmiştir. Koaza yapılanması içerisinde bulunan insanlar cenaze gibi toplu yapılan etkinlikleri birlikte organize etmişler, vergiler birlikte toplanmış ve tarımsal üretim birlikte yapılmıştır. Yoğun işgücü gerektiren çeltik tarımında kullanılacak iş gücü açısından da böylesine bir kümelenme sadece kültürel ve sosyal sebeplerin dışında ekonomik olarak da bir anlam ifade etmektedir. Hemen her köy birkaç Koaza'dan ve bu Koazalar'dan meydana gelen ikinci sosyal alan olarak da ifade edilen Oaza'dan oluşmuştur. Oaza denilen yapılanma günümüzdeki fiili, sosyal ve kültürel ortaklığın olduğu yaşamsal alanı ifade eden bölgedir (Özşen 2016). Oaza'yı ve Koazalar'ı içine alan bir çember olarak da üçüncü sosyal alan ise Meiji dönemi ile birlikte modern devlet yapısına geçildikten sonra Japon bürokrasisi tarafından belirlenmiş idari sınırları ifade etmektedir.

Şekil 3. 1 Sanayileşme Öncesi Japon Köy Yapısı

Suzuki'nin Doğal Köy yaklaşımına benzer bir yaklaşım olan ve köyün temelini aile yapılanmalarının oluşturduğu görüşünü savunan Kizeamon Ariga, sanayileşme öncesi geleneksel Japon köyünü "kök aileler birliği" üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Sanayileşme öncesi Japon köyünü ele alan bu ikinci yaklaşıma göre Japon tarımının temelini oluşturan çeltik ziraatı çok fazla işgücü gerektirmekte ve gerekli olan bu işgücü de aile içerisinde sağlanmaktadır.

Sanayileşme sonrasında Japon kırsalı yarı kentsel bir yaşam alanına dönüşmeye başlamıştır. Geleneksel dönemde çiftçi ailelerin oluşturduğu kır toplumu, çiftçi olmayan ailelerin ve hatta yabancıların kır hayatına dâhil olmasıyla yeni bir görünüme kavuşmuştur. Sanayileşme süreci ile Japon kırsalında maddi refah ve fiziksel yeterlilikler artmış, yarı kentsel yaşam tarzına doğru bir geçiş yaşanmıştır (Özşen 2016). Diğer yandan ise demografik yapıda zayıflama süreci başlamış nüfusu azalan köyler ve hatta yok olan köyler gibi sorunlar hızla sanayileşen Japonya'nın arka planda kalan yüzünü oluşturmuştur. Japonya kırsalının nüfus yapısındaki değişimi konu alan projeksiyonlara göre geride bırakılan dönemin benzeri bir şekilde önümüzdeki 30 yıl içerisinde de kır nüfusunun şehir nüfusu karşısında giderek azalması beklenmektedir (Anonymous 2018).

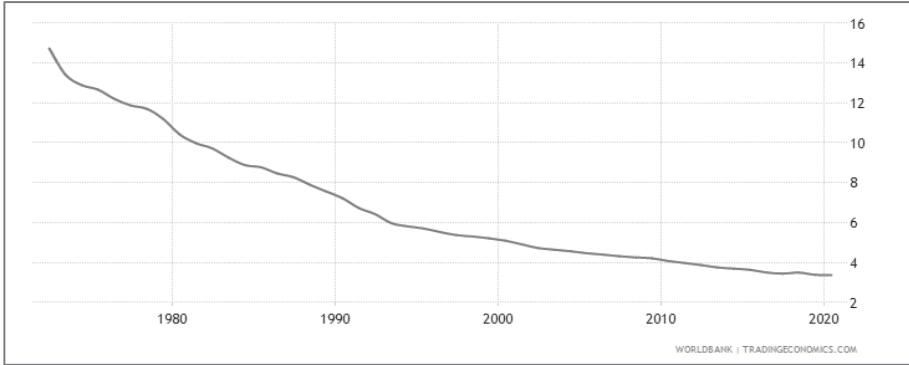
Tablo 3.1. Japonya'da Kent-Kır Nüfusu Değişim Projeksiyonu

Yıllar	Kent Nüfusu (%)	Kır Nüfusu (%)
2020	94,4	5,6
2025	95,5	4,5
2030	96,2	3,8
2035	96,6	3,4
2040	96,8	3,2
2050	97,2	2,8

Sanayileşme sonrasında Japonya kırsalının yapısında tarihsel süreçte yaşanmış değişimlerden hepsinden hızlı ve yoğun bir değişim yaşanmıştır. Bu değişim altyapısal anlamda ve nüfus hareketliliği konularında olumlu sonuçlar getirmekle birlikte 1950 sonrası dönem kırsalın sorunlarıyla anılmaya başlandığı dönem olmuştur. Sorunlar genel olarak üç başlık altında toplanabilmektedir. Diğer sorunlarında tetikleyicisi olarak gösterilebilecek en önemli sorun kırsal nüfusun azalmasıdır, ikinci önemli sorun hem nüfusun azalmasına bağlı olarak hem de teknolojinin gelişmesi sonucu işgücüne olan ihtiyacının azalmasının sonucunda toprakların terk edilmesi ve üretimin azalmasıdır ve son olarak da üretimin azalmasına bağlı olarak üçüncü en önemli sorun kendine yeterlilik düzeyinin düşerek dışa bağımlılığın artması şeklinde sıralanabilir.

Japonya 1960'larda hâlihazırda gelişmiş bir sanayi devletiydi ve bununla beraber tarım, ekonominin %9'unu ve işgücünün %28'ini oluşturmaktaydı. Fakat bu noktadan sonra tarım sektörü ekonominin diğer aktörlerinin büyümesi

ile rekabet edemedi ve 2020 yılına gelindiğinde tarım sektörü, gayri safi yurtiçi hasılanın %1,1'ine ve toplam işgücünün yalnızca %4'ünden az bir kısmına tekabül edecek şekilde düşmüştür (Anonim 2021a, Anonymous 2021a).

Şekil 3. 2 Japonya'da Tarım Sektöründeki İstihdamın Yıllara Göre Yüzdesel Değişimi

Kırdan kente göçün ve tarımsal istihdamda yaşanan değişimin bir sonucu olarak Japon toplumunun gıda tüketim alışkanlıkları da değişmiştir. Toprak ile bağı bir önceki kuşağa göre daha zayıf olan şehirleşmiş nüfus, refahın da artması ile birlikte beslenme alışkanlıklarını geleneksel tarzdan batı tarzı beslenmeye doğru çevirmiştir. Başka bir deyişle; pirinç ve erişte ana yemek, deniz ürünleri ve sebze yi çeşni olarak kullanan Japon geleneksel mutfağından, hayvansal yağ ve et tüketimi fazla olan Batı mutfağına doğru yaklaşma olmuştur. Bu nedenle, diğer Uzakdoğu Asya ülkelerinde olduğu gibi Japonya'da da üç öğünün de ayrılmaz parçası olan pirincin toplam tüketimdeki ağırlığı %20'den %3'e düşmüştür. Hem refah artışı hem de kültürel etkileşim batı tarzı yemek kültürünün yayılmasını desteklemektedir, dolayısıyla ekme k, zeytinyağı, süt ürünleri başta olmak üzere, daha önce az tüketilen gıda ürünlerinin tüketimi artmaktadır (Anonim 2021a).

4. Japonya'da Tarımsal Üretim ve Tarım Kooperatiflerinin Rolü

Dünya üzerinde yapılan tarımsal üretim ve elde edilen tarımsal verim, coğrafyadan coğrafyaya değişiklikler göstermektedir. Bunun en önemli sebebi iklim koşulları, farklı tarım politikaları, farklı sulama ve gübreleme teknikleridir. Japonya'daki tarımsal üretim koşulları da iklime, üretici kararlarına ve tüketici taleplerine göre şekillenmektedir. Çalışmanın bu bölümünde Japonya tarımında öne çıkan tarım ürünlerine dair istatistiklere yer verilmektedir.

Japonya Tarım, Orman ve Balıkçılık Bakanlığı (MAFF) verilerine göre 2019 yılında Japonya’da tarım arazileri 4,3 milyon hektarlık bir alana sahiptir. Aynı yıl FAO verileri ise Japonya’da 2,8 milyon hektar alanda tarım ürünleri hasadı yapıldığını belirtmektedir. Tarım arazileri büyüklüğü ile hasat edilen arasındaki farkın çok olmasında bu arazilerin bir kısmında hayvancılık faaliyetlerinin yürütülmesi, iklimsel olaylar ve/veya hastalık kaynaklı sebeplerle zarar gören arazilerde hasat yapılamaması, çiftçilerin üretim yapmamayı tercih etmesi gibi sebepler etkili olabilmektedir. Ayrıca MAFF, 2030 yılına kadar ülkedeki tarım arazilerininin 400 bin hektar azalarak 3,9 milyon hektara gerilemesini beklemektedir (Anonymous 2021b).

Japonca’da “yemek” kelimesinin karşılığı gohandır. Gohan aslında haşlanmış pirinç demektir. Ancak, pirinç Japonlar için öylesine önemli bir besindir ki gohan her çeşit yemek anlamında kullanılmaktadır. Geleneksel Japon yemeği, haşlanmış sade beyaz pirinç ile birlikte ana yemek (balık veya et), çeşitli garnitürler (genellikle pişmiş sebzeler), çorba (genellikle miso-soya fasulyesi püresi çorbası) ve turşudan oluşur (Anonim 2009). Japon geleneksel yemek menüsünde yer alan temel ürünler aynı zamanda Japonya’da tarımsal arazilerin de çoğunluğunu yansıtmaktadır. FAO 2019 yılı verilerine göre ülkedeki hasat edilen tarım alanlarının %53,3’ünü çeltik tarlaları oluşturmaktadır. Pirinç üretimi ülke genelinde yaygınlık gösterse de ülkenin kuzey kesimlerinde yer alan Niigata, Hokkaido ve Akita prefektörleri çeltik tarlalarının en yoğun bulunduğu bölgelerdir.

Tablo 4.1. Japonya’da Üretim Alanı Büyüklüğüne Göre Tarım Ürünleri Sıralaması (FAO 2019)

Tarım Ürünleri	Hektar	Ton	Verim(t/ha)
Pirinç (çeltik)	1.542.000	7.021.509	4,55
Buğday	211.600	1.037.000	4,90
Soya fasulyesi	143.500	217.800	1,52
Sebzeler	121.276	2.718.541	22,42
Patates	72.759	2.173.246	29,87
Karabuğday	65.400	42.600	0,65
Arpa	61.500	222.700	3,62
Şeker pancarı	56.700	3.986.000	70,30
Çay	40.600	81.700	2,01
Mandalina çeşitleri	38.700	746.700	19,29

Japon kültürünün en az pirinç kadar önemli bir başka parçası ise çay bitkisidir. Japonya’da Türkiye’nin aksine yeşil çay tüketimi oldukça yaygındır. Yeşil çay sıcak ve soğuk olarak tüketildiği gibi pastacılık ve atıştırılabilir ürünlerinin içerisinde de girdi olarak kullanılmaktadır. Japonya, 2019 yılında 40.600 hektarlık alandan gerçekleştirdiği 81.700 ton çay üretimi ile dünyada Arjantin’in ardından 11. sırada yer almaktadır.

Ürettiği tarım ürünleri bakımından Japonya’nın dikkat çeken bir diğer özelliği ise şeker pancarı ve şeker kamışı tarımını yapıyor olmasıdır. Şeker kamışının tropikal iklim isteği, şeker pancarının ise kuzey yarım kürede orta enlemlerdeki karasal iklime uyum sağlayan yapısı sebebiyle bu iki ürünü aynı anda yetiştirebilen ülke sayısı oldukça azdır. Japonya coğrafi konumu sayesinde güneyinde şeker kamışı tarımı yaparken kuzey bölgelerinde ise şeker pancarı yetiştiriciliğine sahiptir.

4.1. Japon Tarım Kooperatifleri Grubu

Teknolojisi ve sanayisi ile ön plana çıkan bir ülkede tarım sektörünün sürdürülebilir şekilde hayatına devam edebilmesindeki en kilit rol kooperatif kimliğine düşmektedir. Japonya’da Tarım Kooperatifleri Grubu (JA), çiftçiler arasında ortaklığın sağlanması ve çiftçilerin ihtiyaç duyacakları her türlü tarımsal girdi ve diğer hizmetlerin sağlanması amacı ile kurulmuştur. JA kooperatifinin tarihi 20. yüzyıl başlarında Tarım ve Orman Bakanlığının (MAFF) ülke çapında kurduğu ve tüm çiftçileri kapsayan, Nokyo olarak bilinen örgütlere kadar dayanmaktadır. II. Dünya Savaşı’nın hemen sonrasında yaşanan gıda kıtlığı hükümetin pirinç ve diğer gıda maddelerinin toplanması ve dağıtılmasını acil bir öncelik haline getirdiğinden dolayı, hükümet bu tarımsal örgütleri çiftçilerden pirinç, buğday ve arpa toplamak için kullanılan kooperatiflerine dönüştürmüştür.

Hükümet tarafından kurulan ve bütün çiftçileri kapsayan bu yapının boyutu ve yürütmüş olduğu faaliyetler yasalar ile sürekli değişikliğe uğramıştır. Her ne kadar yasalar ile değiştirilebilecek bir düzende ilerlemiş olsa da aradan geçen yıllarda kooperatif güçlü bir çiftçi lobisine dönüşmüş ve mecliste istediği yönde kararlar çıkartılabilecek kadar büyümüştür. 1992 yılında yeni kurumsal kimlik anlayışına bağlı olarak “JA”, Nokyo’nun yerini alacak yeni iletişim adı olarak kabul edilmiştir. Tarımsal üretim için gerekli olan makineler, ilaçlar, gübreler de JA tarafından tedarik edilmekte, elde edilen ürünler de yine JA tarafından pazarlanmaktadır. Bugün Japonya’da

meyve ve sebze üretiminin %50'si, pirinç üretiminin %40'ı, yem ticaretinin %29'u ve sığır eti pazarının %19' unu JA'ya bağlı kooperatiflerce yapılmaktadır (Anonymous 2019).

Japonya'da tarım kooperatifine ortaklık isteğe bağlı olup tüm ortaklar eşit oy hakkına sahiptir. Kooperatif ortaklığı isteğe bağlı olmasına rağmen hemen hemen bütün çiftçiler bölgelerinde faaliyet gösteren tarım kooperatifine ortaklıklar. Kooperatif ortaklığı en az 1 dönüm arazi işleyen ve 90 günden fazla çiftçilikle meşgul olan çiftçiler için olmasına rağmen ortaklık ücretini ödeyen çiftçi olmayanlar kişiler de kooperatif ortağı olabilirler (Çiftçi 2014).

Japonya'nın en büyük kooperatif grubu olan JA grubunun 10 milyondan fazla ortağı bulunmakta ve yapılanması 3 kademedeki oluşmaktadır. En alt halkada kooperatifler ve bunların kurdukları 652 adet Tarım Kooperatifleri Üst Birliği bulunmaktadır. İkinci düzeyde Japonya'nın İdari Bölgelerine göre yapılanmış Tarımsal Kooperatifleri Üst Birlikleri Bölgesel Birlikleri (CHUOKAI) bulunmaktadır. Üçüncü düzeyde ise bizdeki Ziraat Odalarına benzer yapıda olan ve ulusal seviyedeki Tarım Kooperatifleri Üst Birliklerinin Merkez Birliği (JA-ZENCHU) yer almaktadır (Ekmen 2019).

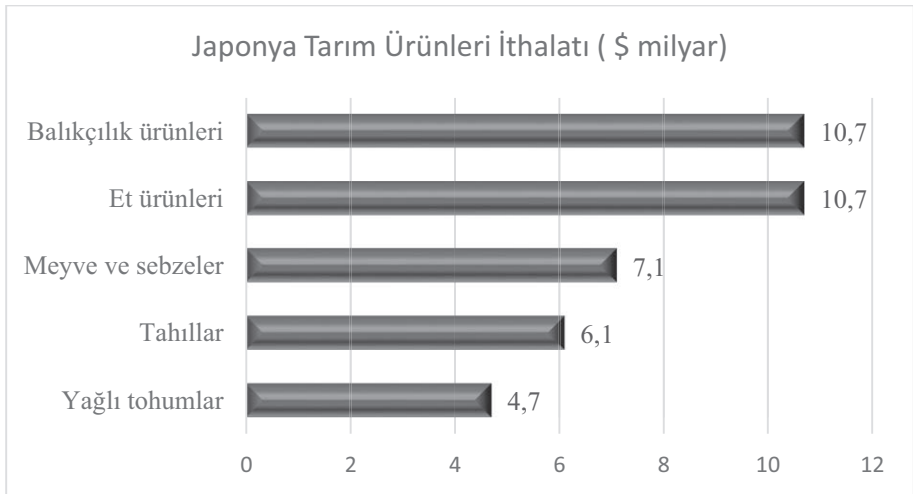
Bu yapılanma altında en önemli oluşumlardan biri olan ZEN-NOH Grubu, JA Grubunda yer alan Japon Tarım Kooperatiflerinin tarımsal üretimde kullanacakları girdiyi tedarik etmekte ve tarım ürünlerinin satışını gerçekleştirmektedir. Çiftçilerin toplumdaki statülerini yükseltmeye katkıda bulunmak amacıyla sosyal ve kültürel faaliyetlerde bulunmaktadır. Tüketicilere kendi bölgelerinde üretilen tarım ürünlerini güvenilir bir şekilde sunmaktadır. Ayrıca çevre koruma aktivitelerinde bulunmaktadır. ZEN-NOH Grubunun bu amaçlarına ulaşabilmek için yürüttüğü ticari işler için 2017-2018 dönemine ait cirosu 42,1 milyar dolar tutmaktadır (Ekmen 2019). Bu büyüklükte ticarete konu olan işler kapsamında, tüketici taleplerine göre planlama yaparak tarım ürünlerinin üretilmesi, taşınması, işlenmesi, depolanması ve pazarlanması, özellikle hayvancılıkta ürün piyasalarının yapılandırılması, marka oluşturulması gibi faaliyetler bulunmaktadır.

5. Japonya'da Tarım Ürünleri Dış Ticareti

Japon ekonomisinin tarihsel olarak ihracata yönelmiş yapısı vardır ve ülke geleneksel olarak dış ticaret fazlası vermektedir. Enerji fiyatlarının artması nedeniyle 2015-2019 arası dış ticaret açığı verse de 2020 ve 2021 de tekrar dış ticaret fazlası vermeye başlamıştır. Son on yılda Japonya'nın toplam

dış ticareti yaklaşık %70, ihracatı ise yaklaşık %59 oranında artmıştır. Japonya genel olarak hammadde ve ara mal ithal edip mamul ürün ihraç eden bir ekonomidir. Tarım ürünleri, gıda ve enerjide ise genel profilinin aksine net ithalatçı bir konumda bulunmaktadır (Anonim 2021a).

Tarım ürünleri ihracatında Japonya 2019 yılında 6,5 milyar Amerikan doları (\$) seviyesinde yer alırken tarım ürünleri ithalat değeri ise \$50,3 milyarı aşmıştır. 2019 yılı verilerine göre Japonya'ya tarım ürünleri ithalatı yapan ülkeler sıralamasında ilk sırada \$11,6 milyar ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD) yer almıştır. ABD'nin ardından sırasıyla Çin, Avustralya, Kanada ve Brezilya ana tarım ürünleri tedarikçileri konumunda bulunmaktadır. Japonya'ya ürün ihracatı son beş yıllık dönem (2014-2019) içerisinde en çok artan ülkeler ise %8,7 artış ile İspanya, %7,8 ile Almanya ve %6,3 ile Meksika şeklinde sıralanmaktadır (Anonymous 2021c). Ürün grubu ayırımına göre incelendiğinde Japonya tarım ürünleri ithalatının yarıya yakın kısmının et ve balık ürünlerine (\$21,4 milyar) ayrıldığı görülmektedir.

Şekil 5. 1 Japonya'nın tarım ürünleri ithalatı

Japonya'nın tarım ürünleri ihracatı yaptığı ülkelerin başında komşusu olan Çin gelmektedir. Çin'i takiben ABD, Tayland, Hong Kong ve diğer Asya ülkeleri sıralanmaktadır. Ürün grubuna göre yapılan sıralamada ise \$3,1 milyar ihracat ile ilk sırada kauçuk yer alırken, ikinci sırada \$1,6 milyar ile balık ve balıkçılık ürünleri bulunmaktadır.

5.1. Japonya-Türkiye Tarım Ürünleri Dış Ticareti

Japonya'nın 5 trilyon dolarlık Türkiye'nin ise yaklaşık 760 milyar dolarlık ekonomik büyüklüğü göz önüne alındığında; iki ülke arasındaki ticaret hacminin çok düşük kaldığı görülmektedir. 2003 yılına kadar 2 milyar dolar düzeyinde kalan iki ülke arasındaki ticaret hacmi son yıllarda 3-3,5 milyar dolar düzeyine çıkmıştır. Son yıllarda Japonya'nın Türkiye'den toplam ithalatı 450-500 milyon dolar arasında, Türkiye'nin Japonya'dan ürün ithalatı ise 3-3,5 milyar dolar civarında seyretmiştir. Dış ticaret dengesi bugüne kadar hep Japonya'nın lehine olmuştur. 2020 yılında Korona Krizi ile dünya ticaretinin küçülmesine rağmen iki ülke arasındaki ticaretin 150 milyon dolar artması dikkat çekmektedir. Bu gelişmenin önümüzdeki süreçte iki ülke arasındaki ticaret hacminin daha da artacağıın işareti olabilir (Anonim 2021a).

Japonya'nın Türkiye'den ürün ithalatında ana sektörler; gıda ve tarım ürünleri, tekstil ve hazır giyim, otomotiv ve yedek parçaları sektörleridir. Japonya, 2019 yılı itibarıyla Türkiye'den; gıda ve tarımda \$225 milyon, tekstil ve hazır giyimde \$53 milyon, otomotiv sektöründe \$32 milyon ithalat yapılmıştır. Ürün bazında Türkiye'den en fazla ithal edilen ürün yıllık \$50-60 milyon civarında değer ile orkinos balığıdır. 2019 yılında Japonya'nın Türkiye'den toplam ürün ithalatının %17'sini su ürünleri oluşturmuştur. Türkiye'den en çok ithal edilen ikinci ürün makarna olup, son yıllarda ithalat değeri sürekli artmaktadır. Türkiye'den 2019 yılında yaklaşık \$46 milyon civarında olup makarna ithalatı yapılmıştır. AB'nin 2018 yılında Japonya ile Serbest Ticaret Anlaşması imzalaması nedeniyle makarnada AB ülkelerine göre Türkiye'nin vergi dezavantajı olmasına rağmen makarna ithalatı bundan etkilenmemiştir. Türkiye'den ithal edilen makarna miktarının artmasının temel nedeni Japonya'nın en büyük gıda firmalarından biri olan Nisshin Foods firmasının Türkiye'deki makarna yatırımlarıdır. Türkiye'den yapılan makarna ithalatının neredeyse yarısını Nisshin Foods gerçekleştirmektedir.

6. Japonya'da Güncel Tarım Politikaları ve Kendine Yeterlilik

Japonya tarımı ve kırsalına yönelik ülke politikaları 2000 yılından itibaren hazırlanmaya başlanan ve beşer yıllık dönemleri kapsayan Gıda, Tarım ve Kırsal Alanlar Temel Planı'nda belirlenmektedir. Plan kısaca Temel Plan olarak isimlendirilmektedir. 2020 yılının mart ayında kabine tarafından onaylanan ve gelecek 10 yıl içinde gerçekleşmesi planlanan hedefleri içeren

Temel Plan beş temel esasa dayanmaktadır: Gıdada kendine yeterliliğin geliştirilmesi, gıda arzında istikrarın garanti edilmesi, tarımda sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, kırsal alanların geliştirilmesi, tarım ve gıdanın desteklenme şekli konusunda milli bir bütünlüğün temin edilmesi.

Japonya'nın geçmiş dönemlerine baktığımız zaman tarım ürünleri ticaretinde genel olarak açık verdiği görülecektir. Fakat özellikle modernleşme sonrası dönemde tarımda dışa bağımlılığının artışıdaki en önemli sebep tüketici alışkanlıklarındaki değişimdir. Japon tüketiciler geleneksel alışkanlıkları olan pirinç tüketimini azaltarak batı tarzı bir beslenme şekli takip etmeye başlamıştır. Kırmızı et tüketimi, yağ tüketimi, süt tüketimi geçmiş yıllara oranla büyük ölçüde artmıştır. Tarıma uygun arazilerinin büyük çoğunluğunda pirinç yetiştiriciliği yapılan bir ülke için tüketim alışkanlığındaki bu değişim pek doğal olarak ithalatta meydana gelen artışla dışa bağımlılığı körüklemiştir. Tüm bu değişimlerin genel bir sonucu olarak günümüzde Japonya, kalori olarak kendine yeterlilik oranında %37'lik yeterlilik yüzdesine gerilemiştir. Bu sebeple Japon tarım politikalarının ve Temel Planı'nın en çok odaklandığı nokta da kendini yeterlilik oranının artırılmasının sağlanmasıdır. 2020 Temel Planı kalori temelli yeterlilik oranında 2030 yılı hedefini %45 olarak göstermektedir.

Kendine yeterlilik hedefine ulaşabilmek adına Temel Plan tüketim trendi artmakta olan ürünlerin üretiminde artışa gitmeyi; gelecek 10 yıl içerisinde tüketim miktarında azalma beklenen ürünlerde ise üretimi kısmayı temel almaktadır. Şöyle ki, Temel Plan'a göre 2030 yılına gelindiğinde kırmızı et, tavuk eti ve süt tüketimlerinde sırasıyla %1,1, %1,4 ve %4,5 oranında artışlar beklenmektedir. Tüketici kanadındaki bu talebi karşılayabilmek adına kırmızı et üretiminde %21, tavuk eti üretiminde %6,3 ve süt üretiminde ise %7 oranında artışlar hedeflenmektedir (Anonymous 2021d). Diğer yandan, 2018 yılında 8,4 milyon ton pirinç tüketen Japonya'nın 2030 yılı pirinç tüketiminin %5,7 oranında azalarak 7,9 milyon tona gerilemesi beklenmekte ve buna paralel olarak Temel Plan pirinç ekili arazilerin ve üretim miktarının azaltılmasını hedeflemektedir.

Temel Plan 2020'nin ikinci ana hedefi gıda arzında istikrarın sağlanmasıdır. Bu hedefe ulaşabilmek adına başta MAFF olmak üzere özel sektöre ve kamu kuruluşlarına ödevler yüklemektedir. Yerli ürün tüketimini özendirmek adına gıda eğitimleri, kırsal turizm etkinlikleri ve farkındalık artırma çalışmalarını kendisine ödev olarak belirleyen MAFF, kamu kurumu

ve belediyelerden ise alt yapılarını üretici ve tüketici taleplerine göre şekillendirmelerini beklemektedir. Özel sektörden ise tüketici odaklı üretim yapmalarını, ihracatta standartların karşılanmasını ve yenilikçi ürünler üretmelerini istemektedir. Tüm bu çerçevenin sonucu olarak Temel Plan 2030 yılına gelindiğinde tarım, ormancılık, balıkçılık ve işlenmiş gıda ürünleri toplam ihracatının \$48 milyara ulaşmasını hedeflemektedir.

Tarımda sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması Temel Plan 2020'nin üçüncü başlığını oluşturmaktadır. Temel Plan'a göre 2030 yılına gelindiğinde ülkedeki toplam tarım arazileri %10 toplam çiftçi sayısında ise %37'lik ciddi bir azalma beklenmektedir. Bu artışları azaltılmak adına gerekli önlemlerin alınması durumunda bile tarım arazilerinin %6 çiftçi sayısının ise %33 oranında azalabileceği değerlendirilmektedir. Ülke tarımında sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi adına Temel Plan gelecek on yıl boyunca tarıma yeni girecek çiftçileri desteklemeyi, Gelir Garanti Sistemi ve Gelir Sabitleme programına devam etmeyi ve akıllı tarım teknolojileri ile gıda zincirini güçlendirmeyi hedeflemektedir. Bunlara ek olarak Temel Plan, tarıma devam etmekte olan fakat herhangi bir varis-devir planı bulunmayan aile işletmelerinde arazinin gelecekte kimin tarafından yönetileceği ve kuşaktan kuşağa devir tarihinin belirlenmesi çalışmalarının da hızlandırılmasını gerekli görmektedir.

Temel Plan'ın dördüncü ve beşinci başlıkları kırsal alanların cazibesinin artırılmasına ve tarımın desteklenmesinin gerekliliği konusunda milli bilincin güçlendirilmesine odaklanmaktadır. Temel Plan, tarım sektörünü "milli temel" olarak isimlendirmekte ve milli temelin sağlamlaştırılması adına kırsal alanda yaşamın cazip kılınmasını, tarımsal gelirin artırılmasını ve kırsalda yaşanan nüfusun yenilenmesini hedef olarak göstermektedir.

7. Sonuç ve Değerlendirme

Tarım sektörü girdileri, çıktıları ve bunların yanı sıra barındırdığı sosyolojik rolleri sebebiyle çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Bir ülke tarımını ve tarım ile uğraşan insanların yaşamakta oldukları kırsal alanları tek bir çalışma altında özetlemek mümkün olamamaktadır. Tarım ve kırsalın çok boyutluluğu sebebiyle bu çalışma temel olarak Japonya tarımında öne çıkan ürünlere, dış ticaret değerlerine, kırsal alanın tanımına, tarımsal kooperatiflerin rollerine ve güncel tarım politikalarına odaklanmıştır.

Çalışma kapsamında sunulan çerçevede Japonya'nın coğrafi özellikleri ve ikliminin tarım ürünleri üretim deseninin şekillenmesinde önemli etkileri olduğu görülmektedir. Ayrıca, yüzyıl boyunca dışa kapalı olarak hayatını sürdüren bir ülkede nüfusu beslemek adına pirinç üretiminin neredeyse tarımın tamamını yansıtmış olması da oldukça ilgi çekicidir. Fakat sanayileşme sonrası dönemde ve özellikle son on yıl içerisinde Japon toplumunun batılı tarzda beslenme taleplerinin artması ile birlikte pirinç üretimi azalmaya başlamış ve ülkenin gelecek yılları kapsayan planlamalarında da çeltik tarlalarının azalması senaryoları yer almıştır.

Kırsal nüfusun yaşlanması, gençlerin tarıma olan ilgisizliği, tarımla uğraşan nüfusun yenilenememesi, tarımsal gelirin tatmin edici seviyede olmaması ve tüketim tercihleri sebebiyle gıdada kendine yeterlilik oranının giderek düşmesi gibi sorunlar dünyanın pek çok ülkesinde yaşanan ve Japonya için de geçerli olan durumlardır. Fakat Japonya, JA adındaki tarım kooperatifleri yapılanmasıyla çiftçilerini bir arada tutabilmekte ve çiftçi için gerekli olan girdi, sigorta, kredi, ürün pazarlama ve sağlık gibi çok temel ihtiyaçların neredeyse tamamını JA üzerinden çiftçilerine sunabilmektedir. Ek olarak, Temel Plan adlı tarım politikaları ile gelecek yol haritasını çizebilmekte ve değişen şartlara uyum sağlayabilmek adına adımlar atmaktadır.

Son olarak, Japonya'nın tarımsal üretimi, ticareti ve kırsal alan tecrübelerinden her ülkenin çıkarabileceği dersler bulunmaktadır. Türkiye özelinde değerlendirildiğinde özellikle kırsal alanların hızlı bir şekilde boşalması ve gençlerin tarıma olan ilgisizliğinin çözüme kavuşturulması konusunda Japonya'dan örnek alınabilecek uygulamalar olduğu görülmektedir. Japonya'nın tarım sektöründe yürütmekte olduğu programların detaylıca incelenip Türkiye'de uygulanabilirliğinin değerlendirilmesi ve Japonya-Türkiye arasında tarım alanında yürütülmekte olan ortak projelerin sayısının artırılması her iki ülke adına da kıymetli sonuçlar verebilecektir.

KAYNAKÇA

- Anonim. 2009. Japonya'yı Tanıyalım. Japonya Dışişleri Bakanlığı, 28.
- Anonim. 2019. Japonya Gıda Sektörü Pazar Araştırması, Ticaret Bakanlığı Dış Temsilcilikler ve Uluslararası Etkinlikler Genel Müdürlüğü, 21, Ankara.
- Anonim. 2021a. Japonya Ülke Profili, Ticaret Bakanlığı Dış Temsilcilikler ve Uluslararası Etkinlikler Genel Müdürlüğü, 21, Ankara.
- Anonymous. 2018. Web sitesi: <http://www.worldometers.info/>. Erişim tarihi: 08.09.2021.
- Anonymous. 2020. ZENNOH Report 2019. Tokyo, 26.
- Anonymous. 2021a. Web Sitesi: <https://tradingeconomics.com/japan/employment-in-agriculture-percent-of-total-employment-wb-data.html>. Erişim tarihi: 08.09.2021.
- Anonymous. 2021b. Summary of the Annual Report on Food, Agriculture and Rural Areas in Japan. MAFF, 50.
- Anonymous. 2021c. Web Sitesi: <https://resourcetrade.earth>, Erişim tarihi: 09.09.2021.
- Anonymous. 2021d. The 2020 Basic Plan for Food, Agriculture and Rural Areas. USDA, 8.
- Çiftçi, H. 2014. Kırsal Kalkınma Yönetimi: Japonya. T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.
- Ekmen, E. 2019. Kooperatifçilikte Japonya örneği. Türk Tarım ve Orman Dergisi, Temmuz-Ağustos 2019.
- Gülçubuk, B. 2020. Dünya Kırsalı ve Kırsal Kalkınmayı Yeniden Keşfederken Türkiye'nin Konumu. ResearchGate, 13.
- Koç, K. 2020. Ülke Tanıtımı: Japonya. Asya Araştırmaları Dergisi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi. 1 (4), 125-134.
- Özşen, T. 2016. Japon Modernleşmesine Kırsaldan Bakış. Nobel Yayınevi, 190, Ankara.

JAPON TAHKİM KANUNU HAKKINDA BAZI DEĞERLENDİRMELER

Onur Can SAATCIOĞLU*

I. Giriş

Bir hukukî ilişkinin taraflarının, aralarında doğmuş veya doğacak uyuşmazlıkları devlet mahkemeleri yerine hakem adı verilen özel kişilere çözdürdükleri ve neticede verilecek karara uymayı taahhüt ettikleri uyuşmazlık çözüm yöntemine tahkim adı verilmektedir. Kimi hallerde yalnızca bir hakemden, diğer bazı hallerde ise genellikle tek sayıda olacak şekilde üç veya daha fazla hakemden oluşan hakem mahkemesinin bir uyuşmazlığı devlet mahkemelerine kıyasla daha hızlı çözebiliyor olması, hakemlerin uyuşmazlığın çıktığı alanda uzmanlaşmış kişilerden seçilebiliyor olması, tarafların tahkim yargılamasının dilini, yargılamada geçerli olacak usûl kurallarını ve yargılamayı yapacak hakemleri belirleyebiliyor olmaları, yargılamanın ve sonunda verilecek kararın kural olarak gizli olması, yargılama sonunda verilen hakem kararlarının yabancı ülkelerde icraî etki kazanmasının devlet mahkemelerinden verilen kararlara kıyasla öngörülebilir kıstaslar üzerinden gerçekleşmesinden ötürü çok daha kolay olması gibi pek çok özellik (Akıncı 2020: 224; Kō 2017: 341, 342; Sano 2018: 301, 302; Hayakawa 2012: 322; Nakano 2021: 232; Ootsuka 2019: 159; Sekido 2019: 3, 4), tahkimi özellikle milletlerarası ticari uyuşmazlıkların çözümünde en çok tercih edilen uyuşmazlık çözüm yöntemi haline getirmiş durumdadır.¹

---

* *Dr. Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Özel Hukuk Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi, ocstr@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-4894-3422.*

¹ 2021 yılında yayımlanmış milletlerarası ticarî uyuşmazlıklar bakımından hukukî danışmanlık hizmeti veren servis sağlayıcıları ile yapılmış kapsamlı bir anket çalışmasında katılımcıların %90'ı, tercih ettikleri uyuşmazlık çözüm yolu olarak tek başına yahut diğer uyuşmazlık çözüm yolları ile bir arada olacak şekilde tahkimi işaretlemişlerdir. Çalışma için bkz. 2021 International Arbitration Survey: Adapting Arbitration to a Changing World.

Tahkim kurumu, 20. yüzyıl başlarından bu yana çeşitli iç hukuk ve milletlerarası hukuk düzenlemelerine konu edilmiştir. Ancak, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde tahkime başvuru sıklığının küresel çapta hızla artmış olması, milletlerarası ticari uyuşmazlıkların çözümü bakımından yeknesak bir uygulamaya kavuşma arzusunu da beraberinde getirmiştir. Bu doğrultuda, uygulamacılar tarafından büyük önem atfedilen iki düzenlemeden bahsedilmelidir.

Bunlardan ilki, Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan ve an itibariyle 168 devletin taraf olması itibariyle çok yaygın bir uygulamaya sahip bulunan 1958 tarihli Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizine İlişkin Sözleşme'dir (New York Sözleşmesi).² Bu sözleşme, bir üye devlet ülkesinde verilmiş hakem kararlarının diğer üye devlet ülkelerinde de etki doğurabilmesini amaçlamaktadır.

Önem atfedilen ikinci düzenleme ise, devletlerin milletlerarası tahkime ilişkin mevzuatlarını yeknesaklaştırmak amacıyla 1985 yılında Birleşmiş Milletler Milletlerarası Ticaret Hukuku Komisyonu (*UNCITRAL*) tarafından hazırlanmış olan Milletlerarası Ticarî Tahkim Hakkında Model Kanun'dur.³ Bu kanun, Türkiye Cumhuriyeti dahil pek çok devlet tarafından konuyla ilgili kendi düzenlemelerinin hazırlanması aşamasında referans alınmıştır.

Türk hukukunda iç tahkim ile milletlerarası tahkimin farklı kanunlarda ele alındıkları görülmektedir. İç tahkim bakımından söz konusu olan temel düzenlemeler, 2011 tarihli ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.407-444 hükümlerinde yer almaktadır. Milletlerarası tahkim bakımından ise, Model Kanun temelinde hazırlanmış olan 2001 tarihli ve 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu (MTK)⁴ uygulama alanı bulmaktadır.

Model Kanun sistemini benimsemiş pek çok devlet arasında Japonya da yer almaktadır. Japon kanun koyucusu, 2003 yılında çıkarmış olduğu

---

(http://www.arbitration.qmul.ac.uk/media/arbitration/docs/LON0320037-QMUL-International-Arbitration-Survey-2021_19_WEB.pdf, 15 Ağustos 2021'de erişildi).

² Türkiye Cumhuriyeti'nin de taraf olduğu New York Sözleşmesi'nin Resmi Gazete'de yayımlanan çevirisi için bkz. <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c060/tbmm18060114ss0500.pdf>, 15 Ağustos 2021'de erişildi).

³ Model Kanun'un İngilizce metni için bkz. *UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration* (https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/06-54671_ebook.pdf, 15 Ağustos 2021'de erişildi).

⁴ Kanun metni için bkz. Milletlerarası Tahkim Kanunu (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4686.pdf>, 15 Ağustos 2021'de erişildi).

Tahkim Kanunu⁵ ile Model Kanun'da benimsenen temel prensipleri kanunlaştırmış ve böylelikle o tarih itibariyle 110 yılı aşkın bir süredir yürürlükte bulunan fakat pek çok yönden çağdaş tahkim anlayışını temsil edemez hale gelmiş eski tahkim mevzuatını yürürlükten kaldırmıştır.

Kanun her ne kadar Model Kanun sistemini esas almış olsa da, ondan farklılaşan özgün birtakım yönler de barındırmaktadır. Benzer bir durum MTK sistemi açısından da söz konusudur. Ayrıca, Japon kanunu ile MTK arasında birtakım düzenleme farklılıkları da göze çarpmaktadır.

Bu çalışma, 2003 tarihli Tahkim Kanunu'nun özellik arz ettiğini düşündüğümüz bazı yönleri hakkında bilgi vermek ve bu kapsamda MTK ile farklılaşan kısımlara ışık tutmak amacıyla kaleme alınmıştır. Kanun'un Japonca başlığı 仲裁法 (*chūsaihō*) şeklinde olup Türkçe'ye "Tahkim Kanunu" şeklinde çevrilebilir olsa dahi çalışma boyunca takip kolaylığı sağlamak adına "Japon Tahkim Kanunu (JTK)" yahut uygun düştüğü ölçüde sadece "Kanun" şeklinde bir kullanım tercih edilmiştir.

Ek maddeler ile birlikte toplam 65 maddeden oluşan JTK'da yer alan tüm düzenlemeler ve bunların MTK'daki karşılıkları hakkında açıklama yapılması, çalışma kapsamını ciddi ölçüde genişletici etkisi sebebiyle tercih edilmemiştir. Bunun yerine, JTK'da yer alan ve Model Kanun yahut MTK ile kıyaslandığında özellik arz ettiğini düşündüğümüz bazı düzenlemeler ile sınırlı bir inceleme modeli benimsenmiştir.

Benzer şekilde, çalışma, teknik bir konunun Japon mevzuatındaki görünümü hakkında olduğu için, okuyucuların hukukçu oldukları ve/veya tahkim hakkında bilgi sahibi oldukları varsayılmıştır. Çalışma boyunca tahkime ilişkin bazı kavramlar kısaca açıklanacak olmakla birlikte, bir bütün halinde tahkimin yahut kullanılan diğer tüm hukukî kavram ve kurumların açıklanmaları halinde çalışmanın hem amacından uzaklaşacağı hem de takip zorluğu yaratacak ölçüde geniş bir hacme ulaşacağı düşünülmüştür.⁶

---

⁵ 2003/138 numaralı Tahkim Kanunu (平成十五年法律第百三十八号、仲裁法) metni için bkz. <https://elaws.e-gov.go.jp/document?lawid=415AC000000138>, 15 Ağustos 2021'de erişildi).

⁶ Tahkim hakkında detaylı bilgi sahibi olmak için, bkz. Akıncı 2020; Nomer/Ekşi/Öztekin Gelgel 2021.

Çalışma boyunca yer verilecek açıklamalarda Kanun'un Japonca metni esas alınmıştır.⁷ Öte yandan, tespit edebildiğimiz kadarıyla JTK'nın iki adet İngilizce çevirisi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Kanun'un nasıl uygulandığını araştırmaktan sorumlu Komite tarafından yapılmıştır.⁸ Diğeri ise Japon hukukunun İngilizce dilinde daha görünür hale gelmesini sağlamak amacıyla hayata geçirilen *Japanese Law Translation* projesi kapsamında yapılmıştır.⁹ Kanun'un münferit maddeleri hakkında genel bir fikir sahibi olmak isteyen okuyucuların bu iki çeviriden faydalanmaları mümkündür. Bununla birlikte, çevirilerin bazı noktalarda kaynak metin ile tam uyumlu olmadığı şeklinde bir eleştiri getirildiğini (Harata 2018: 113) hatırlatmakta fayda vardır.

Aşağıda, öncelikle Japon hukukunda tahkime ilişkin kuralların nasıl bir yürürlük seyri izlediğinden bahsedilecek ve 2003 tarihli JTK'nın hazırlanmasına giden süreç hakkında kısaca bilgi verilecektir. Ardından JTK ana hatlarıyla tanıtılacaktır. Bu kapsamda Model Kanun ve MTK göz önüne alındığında üzerinde durulması gerektiğini düşündüğümüz bazı düzenlemeler ayrı başlıklar altında ele alınacak, MTK hükümleri ile çeşitli karşılaştırmalar yapılacaktır. Son olarak, JTK hakkındaki genel görüşümüze yer verilerek çalışma tamamlanacaktır.

II. 2003 Tarihli Tahkim Kanunu Öncesi Dönem

Karşılaştırmalı hukuk veçhesinden bakıldığında, Japonya'nın diğer pek çok devlete kıyasla oldukça erken bir tarihte tahkimi normatif yönden düzenleme altına aldığı bilinmektedir (Nakamura/Nottage 2013: 5). Tahkime ilişkin bu ilk (Fukunaga 2018: 100) düzenlemeler, bağımsız bir kanunda değil, 1890 tarihli Medenî Usûl Kanunu içerisinde ayrı bir bölümde yer almışlardır. Bu kanun, esasen 1877 tarihli Alman Medeni Usûl Kanunu'ndan model alındığı için (Nakamura/Nottage 2013: 5), tahkime ilişkin kurallar da Alman Kanunu'ndan (10. Kitap) alınarak Japon Kanunu'na (8. Bölüm) aktarılmışlardır (Tezuka/Kawabata 2012: 296; Kun 2016: 458; Nottage

---

⁷ Bkz. dipnot 5.

⁸ Arbitration Law (Law No.138 of 2003) Translated by the Arbitration Law Follow-up Research Group (<https://japan.kantei.go.jp/policy/sihou/arbitrationlaw.pdf>, 15 Ağustos 2021'de erişildi).

⁹ Act No. 138 of 2003 "Arbitration Act", Japanese Law Translation (<http://www.japaneselawtranslation.go.jp/law/detail/?id=2784&vm=2&re=02>, 15 Ağustos 2021'de erişildi).

2004: 56). Özetle, o dönem için tahkime ilişkin kuralların medeni usûl hukukunun bir parçası olarak görüldükleri, ayrı bir tahkim hukukundan henüz bahsedilemediği anlaşılmaktadır (Chihara 2021: 8; Kun 2016: 458).

Yüz yılı aşkın bir süre yürürlükte kaldıktan sonra, büyük oranda 19. yüzyıl bakış açısını yansıtan 1890 tarihli Kanun yürürlükten kaldırılmış ve 1996 tarihli yeni Medenî Usûl Kanunu¹⁰ onun yerini almıştır. Öte yandan, eski kanun ilga edilirken tahkime ilişkin 8.bölüme dokunulmamış ve orada yer alan hükümler yürürlükte bırakılmışlardır (Nishikawa 2004: 303; Sato 2005: 142). Bu şekilde, tahkim kurumunun 1890 yılında ilk defa düzenleme altına alınan normatif temeli, 2004 yılına kadar ciddi bir değişim geçirmeksizin varlığını koruyabilmiştir. Öte yandan, bu uzun süre zarfında tahkim kurumuna bakışta küresel ölçekte bir değişim yaşanmıştır. Özellikle milletlerarası ticari uyuşmazlıkların çözümü bakımından¹¹ tahkime başvuru sıklığının ciddi derecede arttığı gözlenmiştir (Nishikawa 2004: 303).

Bu süreçte, Asya bölgesinde Hong Kong ve Singapur milletlerarası tahkim bakımından birer çekim merkezi haline gelmişler, buna karşılık Japonya oldukça geride kalmıştır (Fukunaga 2018: 100). Japon mahkemeleri "tahkim dostu" olarak bilinen, bir başka deyişle tahkim yargılamasına mümkün olduğunca müdahale etmeme taraftarı bir duruş sergiliyor olmalarına (Hayakawa 2020: 82; Nakamura/Nottage 2013: 9) rağmen, Japonya'da tahkim uygulaması yaygınlık kazanamamıştır.¹² Japon şirketleri

---

¹⁰ 1996/109 numaralı Medenî Usûl Kanunu (平成八年法律第九号、民事訴訟法 *münjishoshōhō*) metni için bkz. <https://elaws.e-gov.go.jp/document?lawid=408AC000000109>, 15 Ağustos 2021'de erişildi).

¹¹ 1890 tarihli Kanun'da, "milletlerarası tahkim" olgusuna dair herhangi bir hüküm bulunmamaktaydı. Bununla birlikte, Japonya 2004 yılına kadar gelen süreçte; 1923 tarihli Tahkim Şartlarına İlişkin Cenevre Protokolü'ne; 1927 tarihli Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizine İlişkin Cenevre Sözleşmesi'ne, 1958 tarihli New York Sözleşmesi'ne ve 1963 tarihli Devletler ve Diğer Devletlerin Vatandaşları Arasındaki Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümüne Dair Sözleşme'ye taraf olmuş idi (Kun 2016: 458; Kobayashi/Murakami 2020: 236, 237).

¹² Aslında Japonya'da kurumsal tahkim yargılaması gerçekleştiren pek çok oluşum mevcuttur. Bunlar arasında en önde geleni, 1953 yılında kurulmuş Japon Ticarî Tahkim Derneği'dir (日本商事仲裁協会 *nihonshōjichūsaiikyōkai*, *Japan Commercial Arbitration Association (JCAA)*). Diğer bazı oluşumlar arasında, Tokyo Deniz Tahkim Komisyonunu (*Tokyo Maritime Arbitration Commission (TOMAC)*), Japon Fikri Mülkiyet Tahkim Merkezi'ni (*Japan Intellectual Property Arbitration Centre'yi (JIPAC)*), Japon Spor Tahkimi Merkezi'ni (*Japan Sports Arbitration Agency'yi (JSAA)*) örnek vermek mümkündür. Yine, daha ziyade iç tahkimler bakımından tercih edilen çeşitli baroların

diğer ülkelerde tahkime sıkça başvuruyor olmalarına rağmen (Nottage 2004: 54) Japonya'da tahkim yaygınlık kazanamamıştır. Neticede bu durum, mevzuatın güncel anlayışa uzak kurallarına bağlanmış (Tezuka/Kawabata 2012: 296) ve bu alanda kapsamlı bir reform yapılması fikri tartışılmaya başlanmıştır.

Başbakan'a hukukî ve cezaî konularda reform önerilerinde bulunmak üzere 1999 yılında kurulmuş olan Adalet Sistemi Reform Konseyi¹³, 2001 yılında sunduğu raporda, tahkim hukukuna ilişkin olarak vakit kaybetmeksizin birtakım değişiklikler yapılmasını önermiştir. Bu öneri dikkate alınmış ve yeni bir tahkim kanunu hazırlanması hususunu değerlendirmeye almak üzere özel bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Bu grubunun bir yılı aşkın çalışmaları neticesinde ise JTK metni ortaya çıkmıştır (Nakamura/Nottage 2013: 6; Kobayashi/Murakami 2020: 241)¹⁴.

Japon tahkim hukukunda JTK ile getirilmek istenen reformun iç tahkim bakımından o dönem yürürlükte olan kuralları güncelleme amacı taşıdığı şüphesizdir (Nishikawa 2004: 307). Taraflar açısından daha öngörülebilir bir ortam sağlandığında iç tahkime başvuru sıklığının artacağı, bu durumun ise milletlerarası ticarî tahkim başvurularının sayısını da artıracacağı düşünülmüştür (Nishikawa 2004: 307; McAlinn/Notage 2004: 24).

III. 2003 Tarihli Tahkim Kanunu (JTK)

A. Genel Olarak

JTK, 1 Ağustos 2003 tarihinde Resmi Gazete'de (官報 *kanpō*) yayınlanmış ve 1 Mart 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir¹⁵. Kanun'un

---

tahkim merkezlerini de örnek göstermek mümkündür (Tezuka/Kawabata 2012: 302, 303; Nakamura/Nottage 2013: 28-31). Son olarak 2018 yılında, Japonya'yı milletlerarası ticarî tahkim açısından bir cazibe merkezi haline getirmek amacıyla Japon Milletlerarası Uyuşmazlık Çözüm Merkezi (日本国際紛争解決センター *nihonkokusaisaifunsōkaijetsusentaa*) isminde bir oluşumun hayata geçirildiğinden bahsedilebilir (Hayakawa 2020: 80).

¹³ Kaynak dildeki isimlendirme, 司法制度改革審議会 *shihōseidokaikakushingikai* şeklindedir.

¹⁴ Çalışma grubunun gerçekleştirdiği görüşmeler kayıt altına alınmıştır. İlgili tutanakların bir kısmı için bkz. <http://www.kantei.go.jp/jp/singi/sihou/kentoukai/04tyusai.html>, 15 Ağustos 2021'de erişildi).

¹⁵ Yayın için bkz. <https://kanpou.npb.go.jp/old/20030801/20030801g00178/20030801g001780026f.html>, 15 Ağustos 2021'de erişildi).

yürürlüğe girmesiyle birlikte, ilk defa 1890 tarihli Medenî Usûl Kanunu'nda yer verilen ve o tarihte halen uygulama alanı bulan tahkime ilişkin tüm kurallar ilga edilmiştir. JTK bağımsız bir kanun olduğundan, tahkim rejimi için kendi başına bir dayanak teşkil etmektedir (Sato 2005: 142).¹⁶

JTK, 1985 tarihli UNCITRAL Model Kanun esas alınarak hazırlanmıştır (Hayakawa 2020: 81; Fukunaga 2018: 100; Kun 2016: 459; Nottage 2004: 56; Chihara 2021: 8; Nakano 2021: 234; Aoyama 2006: 6, 7).¹⁷ Bununla birlikte, çalışmanın devamında da dikkat çekileceği üzere, Model Kanun'da yer almayan düzenlemeler de barındırmaktadır. Bir başka ifade ile, JTK'nın Model Kanun ile bütünüyle örtüşmediğini vurgulamakta fayda vardır (McAlinn/Nottage 2004: 24; Nishikawa 2004: 304; Tezuka/Kawabata 2012: 297). Nitekim, doktrinde *Harata*, JTK'nın yürürlüğe girmesini takiben Japon Hükümeti tarafından UNCITRAL'e yapılan ve Model Kanun sisteminin artık Japonya'da da benimsenmiş olduğuna ilişkin bildirimini talihsiz bulmaktadır. Yazara göre, JTK Model Kanun'dan o kadar farklıdır ki, Model Kanun'un -en iyi ihtimâl ile- "kısmî" şekilde benimsediğinden bahsedilmelidir (Harata 2018: 69, 70).

JTK, toplam 55 madde içeren on bölüm ve 10 adet ek maddeden oluşmakta olup, bölüm başlıkları ve kapsadığı madde numaraları şu şekildedir;

Birinci Bölüm	Genel Hükümler (Madde 1- Madde 12)
İkinci Bölüm	Tahkim Anlaşması ¹⁸ (Madde 13-Madde 15)
Üçüncü Bölüm	Hakem (ler) ¹⁹ (Madde 16-Madde 22)

---

¹⁶ JTK haricinde, Japonya'daki en yüksek mahkeme (最高裁判所 *saikōsaibansho*) tarafından 26 Kasım 2003 tarihinde ilan edilmiş olan "Mahkeme Kuralları No.27" (最高裁判所規則第二十七号 *saikōsaibanshokisokudai27gō*) içerisinde de tahkime ilişkin usûlî birtakım detaylara yer verilmiştir. Japon mahkemelerine yapılacak başvuruların şekli, tebligat ve delil araştırması hususlarında yetkili yerel mahkemelerin uyması gereken ek birtakım kurallar getiren düzenleme için bkz. https://www.courts.go.jp/toukei_siryou/kisokusyuu/minzi_kisoku/minzi_kisoku_27/index.html, 15 Ağustos 2021'de erişildi.

¹⁷ Model Kanun, 2006 yılında birtakım değişiklikler geçirmiş ancak bu değişiklikler günümüze kadar gelen sürede JTK kapsamına dahil edilmemiştir (Fukunaga 2018: 100). Model Kanun'un neredeyse tümü bakımından İngilizce metnin esas alındığı belirtilmekte, yalnızca Model Kanun m.19'a denk düşen JTK m.26/3 hükmü bakımından Fransızca metnin de dikkate alınmış olduğundan bahsedilmektedir (Harata 2018: 70).

¹⁸ Kaynak metinde geçen ifade 仲裁合意 *chūsaigōi* şeklindedir.

Dördüncü Bölüm	Hakem Mahkemesinin ²⁰ Özel Yetkisi (Madde 23, Madde 24)
Beşinci Bölüm	Tahkim Usûlünün Başlaması ve Tahkim Usûlünde Tahkikat ²¹ (Madde 25 - Madde 35)
Altıncı Bölüm	Hakem Kararı ve Tahkim Usûlünün Sona Ermesi (Madde 36-Madde 43)
Yedinci Bölüm	Hakem Kararının İptali (Madde 44)
Sekizinci Bölüm	Hakem Kararının Tanınması ve Tenfizi Kararı (Madde 45, Madde 46)
Dokuzuncu Bölüm	Çeşitli Hükümler (Madde 47-Madde 49)
Onuncu Bölüm	Cezaî Hükümler (Madde 50-Madde 55)
Ek Maddeler	

B. Özellik Arz Eden Bazı Konular

1. Uygulanma Alanı

JTK'yı kapsam yönünden Model Kanun'dan farklılaştıran iki önemli husustan bahsedilebilir ki, her iki husus da JTK'nın uygulanma alanının Model Kanun ve MTK'ya kıyasla daha geniş olmasına yol açmaktadır.

İlk olarak, Model Kanun “milletlerarası” ve “ticarî” nitelikte uyuşmazlıklar bakımından uygulanmak üzere hazırlanmış iken, JTK'nın böyle sınırlamalara yer vermediği görülmektedir. Model Kanun'u benimseyen pek çok devlet, iç tahkim bakımından ayrı bir hukukî rejim tesis ediyor olmasına rağmen (Nottage 2004: 59; Aoyama 2006: 7), Japon kanun koyucusu iç tahkim için farklı, milletlerarası tahkim için farklı hukukî düzenlemeler getirmemiş, her iki tür bakımından da kapsayıcı olmak üzere JTK'yı çıkarmıştır. Bu sebeple, bütünüyle iç hukuka dair bir uyuşmazlığın,

---

¹⁹ Japonca'da isimlerin tekillik-çoğulluk durumu olmadığı için kaynak metinde 仲裁人 *chūsainin* şeklinde geçen kavram, hakemlerin birden fazla sayıda olmaları ihtimâli gözetilerek Türkçe'ye "Hakem (ler)" şeklinde çevrilmiştir.

²⁰ Kaynak metinde geçen ifade 仲裁廷 *chūsaitai* şeklinde olup, JTK m.2/2 hükmü uyarınca hem tek hakemli hem de birden fazla sayıda hakemin katılımıyla oluşan hakem mahkemelerini karşılamaktadır.

²¹ Kaynak metinde geçen 審理 *shinri* ifadesi, barındırdığı anlama binaen Türkçe'ye "tahkikat" şeklinde çevrilmiştir.

üstelik ticarî nitelikte olmasa dahi JTK kapsamında tahkim ile çözülmesi olanaklıdır (Nakamura/Nottage 2013: 7; Kun 2016: 459; Harata 2018: 71, 72).

İkinci olarak, JTK'nın uygulanabilmesi için tahkim yerinin Japonya olması gerekliliği bulunmakla (m.1) birlikte, tahkim yerinin henüz belirlenmemiş olduğu, ancak Japonya olmasına muhtemel gözle bakılabilecek bazı hâller açısından da JTK işlerlik kazanmaktadır (m.3/1, m.8). Böylelikle, aşağıda temas edileceği üzere, Japon mahkemelerine tahkim yerinin belirlenmesinden önce dahi tahkime destek olabilme imkânı sağlanmıştır (Harata 2018: 71, 72).

Tahkim yerinin Japonya dışında olduğu hâllerde dahi Kanun'un bazı hükümleri uygulama alanı bulmaktadır. “Uygulama Kapsamı” başlıklı üçüncü maddede yapılan belirlemeye göre; JTK m.14/1 ve m.15 hükümleri, tahkim yerinin Japonya olarak belirlendiği hâller kadar tahkim yerinin Japonya dışında bir ülke olduğu hâllerde ve hatta tahkim yerinin henüz belirlenmediği hâllerde dahi uygulanacaktır. Bu hükümlerden ilki, bir tahkim itirazıyla karşılaşan Japon mahkemesinin tahkim anlaşması lehine bu itirazı reddedeceğini düzenlemektedir. İkinci hüküm ise, tahkim anlaşmasının varlığına rağmen, tarafların Japon mahkemelerine başvurarak geçici hukukî koruma talebinde bulunabilmelerini güvence altına almaktadır (Kojima/Inomata 2014: 602). Benzer şekilde, Kanun'un sekizinci bölümünde yer alan hükümler de tahkim yeri Japonya olsun veya olmasın uygulanacaklardır. İlgili bölümde hakem kararlarının tanınması ve tenfizine ilişkin hükümler mevcut olduğu için bu belirleme son derece normaldir.

Yukarıda yer verilen açıklamalardan hareketle, JTK ve MTK arasında uygulama kapsamı yönünden iki önemli farklılık bulunduğunu söylemek mümkündür.

MTK, milletlerarası tahkime ilişkin usûl ve esasları düzenleme amacındadır. Bu sebeple, MTK'nın uygulama alanı “yabancılik unsuru taşıyan” ve “tahkim yerinin Türkiye olarak belirlendiği uyuşmazlıklar” ile sınırlandırılmıştır (m.1).²² Hatta, uyuşmazlığın hangi hâllerde yabancılik unsuru taşıdığına dair özel bir madde dahi sevk edilmiştir (m.2). Öte yandan, JTK'ya bakıldığında böyle bir sınırlama göze çarpmamaktadır. Zira JTK, hem milletlerarası tahkim hem de iç tahkim bakımından uygulanma

---

²² MTK'nın uygulama kapsamı hakkında detaylı bilgiler için bkz. Akıncı 2020: 69-121; Nomer/Ekşi/Öztekin Gelgel 2021: 44-50.

amacıyla çıkarılmıştır. Bu sebeple, Kanun içerisinde yabancılik unsuru kavramına da herhangi bir atıf yapılmamıştır.

Her iki kanun da bazı hükümlerinin ülke dışında gerçekleşen tahkimler bakımından uygulama alanı bulanacağını belirtmiştir. Bu hükümler içerisinde “tahkim itirazı” ve “geçici hukukî koruma” bakımından bir örtüşme bulunmaktadır. Öte yandan, bunlara ek olarak JTK içerisinde tahkim yeri henüz belirlenmemiş olmasına rağmen bu yerin Japonya’da olması ihtimâlinin mevcudiyeti ve tahkimin davacısı veya davalısı bakımından genel yetkili mahkemenin Japonya’da bulunması halinde, söz konusu mahkemenin maddede sayılan hususlar bakımından kendisine yapılacak talepleri inceleyebileceği şeklinde bir hüküm mevcuttur. Benzeri bir hükme MTK içerisinde rastlanmamaktadır.

2. Tahkim Anlaşması ve Tahkime Elverişlilik

Belirli bir hukukî ilişkinin taraflarının aralarındaki bu ilişkiden doğmuş veya ileride doğacak uyuşmazlıkları devlet mahkemelerine değil de özel kişilerden oluşan ve hakem denen şahıslara çözdürme konusunda taahhütte bulunmaları tahkim anlaşması olarak bilinmektedir (Şanlı 2019: 326). Bu anlaşmanın taraflar arasındaki hukukî ilişkiye dair esas sözleşmeden ayrı olarak yapılması mümkün olduğu gibi, esas sözleşme içerisinde bir sözleşme kaydı/şartı şeklinde belirlenmesi de mümkündür (Şanlı 2019: 325, 326). Geçerli bir tahkim anlaşmasından bahsedebilmek için, tahkim anlaşmasının şeklen geçerli olması haricinde, tahkime gitme iradesini ortaya koyması, belirli bir konu hakkında olması ve tahkime elverişli bir konuya ilişkin olması gerekmektedir (Yılmaz/Filiz Çavuşoğlu 2019: 599). Bu şartlar arasında tahkime elverişlilik, bir uyuşmazlığın konusunun tahkimde görülüp görülemeyeceği ya da bir konunun tahkimde görülme imkânının kısıtlanması olarak anlaşılmaktadır (Yılmaz/Filiz Çavuşoğlu 2019: 600).

JTK’nın ikinci bölümü, tahkim anlaşmasının geçerliliği, hukukî etkisi ve bu anlaşmanın Japon mahkemelerinden istenebilecek geçici hukukî koruma taleplerini engelleyici etki doğurmayacağı hususları hakkında hükümler içermektedir. Öte yandan, “tahkim anlaşmasının geçerliliği” başlıklı JTK m.13’ün birinci fıkrası aslında tahkime elverişlilik ile ilgili bir düzenleme de içermektedir (Ootsuka 2019: 172, 173; Kō 2017: 347; Kojima/Inomata 2014: 626).

Buna göre, tahkim anlaşması -Kanun'da aksine hüküm olmadığı sürece- yalnızca taraflarca sulhe elverişli konulara²³ ilişkin hukuk uyumsuzlukları bakımından etki doğuracaktır. Aynı hüküm içerisinde "boşanma" ve "evlatlık ilişkisinin kaldırılması" konularının da tahkim anlaşmasına konu edilememesi esası benimsenmiştir. Bunun sebebi olarak, bu konularda taraflar haricinde karar verecek bir kimse var ise, bu kimsenin yalnızca hakim olabileceği yönündeki anlayış gösterilmektedir (Nakamura/Nottage 2013: 11).

Taraflarca sulhe elverişli olmayan meseleler dendiğinde, genel olarak aile hukukuna ilişkin çoğu meselenin, patentin geçerliliğine ve rekabet hukukuna ilişkin bazı hususların gösterildiği bilinmektedir (Nottage 2004: 57).²⁴ Öte yandan, Japon mahkemeleri, patent lisans sözleşmelerine ilişkin uyumsuzlukların tahkime elverişliliği ile patentin geçerliliğine ilişkin uyumsuzlukların tahkime elverişliliği hususlarını farklı değerlendirmektedirler. Patentin geçerliliği meselesi tahkime elverişli bir konu olarak görülmez iken, lisans uyumsuzluklarının tahkime elverişli olduğu görüşü hakimdir (Nakamura/Nottage 2013: 11, 12).

Tahkim anlaşmasının yazılı ve mutlaka belirli bir hukukî ilişki hakkında olması gerekmektedir (Tezuka/Kawabata 2012: 299; Nakamura/Nottage 2013: 10). Bir başka ifade ile tarafların gelecekte aralarında kurabilecekleri tüm hukukî ilişkileri tahkim ile çözmek yönünde bir irade ortaya koymaları halinde bu iradeye etki tanınmayacaktır. Yazılılık şartının elektronik ortamda yapılan anlaşmalar bakımından nasıl anlaşılacağı hususu da, JTK m.13 hükmünde detaylı olarak düzenlenmiştir.

Kanun'da, tahkim anlaşmasının geçerliliği ile tarafların arasındaki esas sözleşmenin geçerliliğinin ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğini öngören açık bir hüküm de mevcuttur (m.13/6). Küresel anlayışı yansıtan bu düzenleme neticesinde, taraflar arasındaki esas hukukî ilişkiyi kuran sözleşmenin geçersiz olması halinde, bu sözleşme içerisinde örneğin bir "sözleşme şartı" şeklinde yer alan tahkim anlaşmasının da kendiliğinden geçersiz hale gelmemesi temin edilmiş olmaktadır (Kō 2017: 346).²⁵

---

²³ Bir konunun taraflarca sulhe elverişli olması, o konunun -MTK'nın lafzı ile- "tarafların iradesine bağlı olması" şeklinde anlaşılabilir. Kaynak metinde açıkça "sulh" (和解 *wakai*) kavramına yer verilmiş olduğu için, Türkçe çeviride bu ifadeye sadık kalınmıştır.

²⁴ Öte yandan, hangi konuların taraflarca sulhe elverişli olduğu hususunda yazarlar arasında bir oybirliği bulunmadığını da belirtmek gerekir. Çeşitli tartışmalar için bkz. Nakamura/Nottage 2013: 11.

²⁵ JTK m.13/6 hükmünün yürürlüğe girdiği dönemde Japon doktrin ve mahkeme uygulamasında zaten uzun süredir benimsenmekte olan (Sano 2018: 304; Nottage 2004:

Geçerli bir tahkim anlaşmasının varlığına rağmen taraflardan birinin aynı uyuşmazlık bakımından Japon mahkemelerinde dava açması halinde, mahkemenin nasıl bir yol izlemesi gerektiği hususu JTK m.14 hükmünde düzenlenmiştir. Madde hükmü, tahkim anlaşması geçerli olduğu sürece tahkimin devlet yargısı karşısındaki önceliğini tanımaktadır (Nishikawa 2004: 305). Tahkim anlaşması geçerli ise, mahkemenin davayı reddetmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, mahkemeye Model Kanun'da görüldüğü gibi söz konusu red kararının akabinde tarafları tahkime yönlendirmek şeklinde bir yükümlülük verilmemiştir (Harata 2018: 77). Tahkim anlaşmasının geçersizliği iddiası Japon devlet mahkemeleri yerine hakem mahkemesi önünde de ileri sürülebilir. Böyle bir durumda, JTK m.23'ün açık düzenlemesi gereği, hakem mahkemesi bu iddia hakkında da karar vermeye yetkilidir (Nottage 2004: 57).

Tahkime elverişlilik hakkındaki diğer önemli düzenlemeler, Kanun'un sonunda yer alan ek maddeler arasında getirilmiştir. Kanun, kendi uygulama alanını sadece ticarî tahkim ile sınırlandırmadığından, gündeme gelmesi mümkün tüketici ve iş uyuşmazlıkları bakımından özel bazı koruyucu hükümler sevk edilmesi gereği duyulmuştur (Nishikawa 2004: 306, 307; Watanabe 2010: 173; Aoyama 2006: 8). Bu kapsamda, tüketicilerin henüz tahkime götürmedikleri uyuşmazlıklar bakımından tahkim anlaşmasından tek taraflı olarak cayabildikleri (Ek Madde 3) ve iş hukukundan doğan uyuşmazlıklarının bir bütün halinde tahkime elverişsiz kabul edildiği (Ek Madde 4) bir yapı kurulduğu görülmektedir (Kojima/Inomata 2014: 626, 627).

Hem JTK hem de MTK içerisinde tahkim anlaşması hakkında ayrı birer bölüm mevcuttur. Benzer şekilde, her iki kanunda da bu bölümler altında, tahkim anlaşmasının şekline, tahkim itirazına ve geçici hukukî korumaya ilişkin hükümler getirilmiştir.

Bununla birlikte, JTK, tahkim anlaşmasının şekline ilişkin maddede MTK'dan farklı olarak tahkime elverişlilik hakkında bir fıkraya da yer vermiştir. Bu fıkra uyarınca, tahkim anlaşmasının -Kanun'da aksine hüküm olmadığı sürece- yalnızca taraflarca sulhe elverişli konulara ilişkin hukuk uyuşmazlıkları bakımından etki doğuracağı belirtilmiştir. Aynı hükümde,

---

57; Ootsuka 2019: 171) "ayrılabilirlik prensibi", tahkim anlaşmasının geçerliliği ile esas sözleşmesinin geçerliliği hususlarının birbirinden ayrı değerlendirilmesi gerektiğini kabul etmektedir.

“boşanma” ile “evlatlık ilişkisinin kaldırılması” konularının sulhe elverişli konular arasından çıkartıldığı da görülmektedir. Bu düzenlemeye ek olarak JTK’nın ek maddeler kısmında tüketici ve iş uyuşmazlıklarına ilişkin tahkim anlaşmaları bakımından da hükümler getirildiği, tüketicilere her zaman için tahkim anlaşmasından cayma hakkı verilirken, iş hukukundan doğan uyuşmazlıklar hakkında yapılmış tahkim anlaşmalarının tamamen geçersiz kabul edildikleri görülmektedir. Buradan hareketle, her ne kadar tahkime elverişlilik hususunda MTK m.1/4 hükmünde bir düzenleme getirilmiş olsa dahi, JTK’nın bu hususu daha geniş bir şekilde ele aldığını söylemek mümkündür.

3. Hakem Mahkemesinin Oluşumu ve Yetkisi

JTK’da hakem seçiminde vatandaşlık, ikamet, meslek vb. üzerinden herhangi bir asgarî şart öngörülmemiştir (Nakamura/Nottage 2013: 13). Bu açıdan, hakem mahkemesinin oluşumuna dair JTK hükümleri ile Model Kanun hükümlerinin uyum içerisinde oldukları söylenebilir (Harata 2018: 83). Uygulamada avukatların sıklıkla hakem olarak görev yaptıkları bilinmekte ise de (Hayakawa 2020: 81), avukat ünvanına sahip olmak bir zorunluluk değildir. Nitekim, emekli hakimlerin,²⁶ hukuk profesörlerinin ve mühendislerin sık sık hakem olarak tercih edildiklerinden bahsedilmektedir (Tezuka/Kawabata 2012: 299).

Hakem mahkemesinin oluşumuna ilişkin JTK ve MTK düzenlemeleri incelendiğinde, iki hususta farklılık göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki, her iki kanunda da ayrı bölümler halinde düzenlenmiş olmasına rağmen MTK’da sadece bir madde (m.7) içerisinde yer verilen bu hükümlerin JTK’da yedi madde ile (m.16-22) ele alınmış olmasıdır. Hakemlerin sayısı, atanmaları, hakeme itiraz sebepleri, hakeme itiraz usûlü, mahkemeye hakemi görevden alması talebinde bulunmak, hakemin görevinin sona ermesi, yedek hakemin atanması yöntemi hakkında pek çok hükmün ayrı maddeler halinde düzenlenmiş olması, JTK’yı Model Kanun'a yaklaştırmaktadır.

İki kanun arasında göze çarpan ikinci farklılık, hakemlerin sayısına ilişkin JTK maddesinin MTK’dan farklı olarak “çok taraflı tahkim” usûlünü de dikkate alan bir lafız ile kaleme alınmış olmasıdır. İlgili hükümde (JTK

---

²⁶ Emekli hâkimlerin bazen hakemlik yaptıkları bilinmekle birlikte, bu olgunun *common law* ülkelerine kıyasla Japonya’da çok daha nadir görüldüğü belirtilmektedir (Nakamura/Nottage 2013: 13).

m.16/3), üç veya daha fazla taraf içeren ve tarafların hakem sayısı üzerinde anlaşmaya varamamış oldukları hâllerde, hakem sayısının taraflardan birinin başvurusu üzerine mahkeme tarafından belirleneceği ifade edilmiştir.

JTK, tahkime ilişkin çağdaş yaklaşımı (Sekido 2019: 72) yansıtır şekilde, hakem mahkemesinin kendi yetkisi hakkında karar vermesi ilkesini (*kompetenz-kompetenz*) açıkça kabul etmiştir (Tezuka/Kawabata 2012: 297; Kō 2017: 350; Kojima/Inomata 2014: 636). Bunun haricinde, bir hakeme itiraz edilen ve bu itirazın devlet mahkemesince halen incelendiği hâllerde dahi, hakem mahkemesinin yargılamaya başlayabileceğine, devam edebileceğine hatta yargılamanın sonuna kadar gelip karar verebileceğine dair bir hüküm (m.19/5) mevcuttur (Tezuka/Kawabata 2012: 300).

Hakem mahkemesinin yetkisine bir itiraz yapıldığında, mahkeme bu hususu ya nihai kararından ayrı olarak ya da nihai kararında ele almaktadır. Ayrı bir ara karar ile ele alacak olursa, kararın tebliğ tarihinden itibaren 30 gün içinde ilgili tarafın bu karar aleyhine mahkemeye başvurusu mümkündür. Öte yandan, mesele nihai kararda ele alınmış ise, ilgili taraf ancak kararın iptalini isteyebilmektedir (Nakamura/Nottage 2013: 26).

4. Hakemlerin Arabuluculuk Faaliyeti

1996 tarihli Medeni Usul Kanunu m.89'da, mahkemenin yargılamanın herhangi bir aşamasında tarafları sulhe teşvik edebileceği hükmüne yer verilmiştir. Hakimlerin adeta birer arabulucu gibi hareket etmeleri bu yönüme çok sık başvurdukları bilindiğinden (Bertero 2009: 5; Nakamura/Nottage 2013: 20), anılan yöntemin JTK m.38/4 hükmü ile tahkim hukukuna da dahil edilmesi şaşırtıcı olmamıştır (Tezuka/Kawabata 2013: 298).

Öte yandan, JTK öncesi dönemde tahkim uygulamaları bakımından hakemlerin de sıkça başvurdukları belirtilen bu yöntem özellikle yabancı yazarlarca eleştiri konusu yapılmıştır. Hakemlerin taraflar ile bu denli yakın temas içerisinde olmasının, özellikle milletlerarası tahkim uygulamacılarının eleştirisine uğradığından bahsedilmektedir (Sato 2005: 142, 147).

Dile getirilmiş önemli bir endişe, hakemlerce yürütülen ve arabuluculuk düzeyine varan sulhe teşvik görüşmeleri başarısızlıkla neticlendiğinde ve tahkim yargılamasına devam edilmesi gerektiğinde, bu görüşmeler sırasında elde ettikleri ve başka türlü elde etmeleri mümkün olmayan bazı gizli

bilgiler sebebiyle hakemlerin karar verme sürecinin etkilenmesidir.²⁷ Görüşmeler esnasında gizli bir bilgi edinen hakemin bunu diğer tarafla paylaşmadan önce gizli bilgiyi sağlayan tarafın rızasını alması gerektiği de söylenmiştir (Sato 2005: 144). Benzer şekilde, hakemlerin uyuşmazlığı sulh ile neticelendirme yönündeki çabalarının taraflar üzerinde (özellikle de sulhe yanaşmayan taraf üzerinde) makul olmayan bir baskı oluşturacağı eleştirisi de yapılmıştır (Tezuka/Kawabata 2012: 298, 299).

Bu endişeleri gidermek adına JTK m.38/4 ve 5 hükümlerinde, hakemlerin böyle bir arabuluculuk faaliyetine girişmesi, yalnızca tüm tarafların rıza göstermesi ile mümkün görülmüş, bu rızanın aksi kararlaştırılmadıkça yazılı olarak ortaya konması gerektiği de açıkça belirtilmiştir. Anılan hükümde, tarafların sulh olmayı düşünüp düşünmedikleri şeklinde yalnızca soru mahiyetinde bir teşvik değil, hakemlerin aktif şekilde çaba sarf ettikleri bir arabuluculuk faaliyeti kastedilmektedir. Zira, hakemlerin taraflara sulh olmayı düşünüp düşünmediklerini sadece sormak ile yetinmeleri her zaman için mümkün olup bu madde hükmünden bağımsız bir husustur (Sato 2005: 143).

5. Yerel Mahkemelerin Yetkisi ve Tahkime Müdahalesi

Günümüz tahkim uygulamasında egemen olan yaklaşım, devlet mahkemelerinin tahkim yargılamasına müdahale etmemesidir. Bununla birlikte tahkim, sınırlı birtakım hususlar bakımından yine de devlet mahkemelerinin desteğini ve denetimini gerektiren bir uyuşmazlık çözüm yoludur. Mahkemelerin desteği, daha ziyade delillerin toplanmasını gerektiren hâller bakımından (örneğin, tanık dinletme), tebligatın yapılmasında güçlük yaşanan hâller bakımından, geçici hukukî korumaya ihtiyaç duyulan hâller bakımından ve tarafların tahkim yoluna gitmeyi kararlaştırmış olmalarına rağmen süreç içerisinde çeşitli hususlarda görüş ayrılığına düşmeleri (örneğin, hakem tayini) gibi hâller bakımından gündeme gelir. Buna karşılık, mahkemelerin denetimi dendiğinde, genellikle hakem kararının iptali yahut tanınması ve tenfizi aşamaları akla gelmektedir.

---

²⁷ JTK içerisinde hakemlerin gizlilik yükümüne dair herhangi bir düzenleme yoktur. Bununla birlikte, Japon doktrininde hakemlerin gizlilik yükümüne sahip olduklarına şüphe bulunmamaktadır (Tezuka/Kawabata 2012: 300). Arabuluculuk müzakerelerinde edinilen gizli bilgilerin kullanılması durumunda hakeme JTK m.18 uyarınca itiraz edilebileceği düşünülmektedir ki, anılan hüküm hakemin bağımsızlığı ve tarafsızlığına gölge düşüren şartların ortaya çıkması haline ilişkindir (Sato 2005: 144).

Çağdaş anlayışa paralel şekilde, JTK da tahkim yargılamasının en etkin şekilde gerçekleştirilmesi adına mahkemelerin tahkime sınırlı şekilde müdahalesine olanak tanımaktadır. Kanun'da aksi belirtilmediği sürece, mahkemelerin tahkime müdahale edemeyecekleri hususu bir prensip olarak kabul edilmiştir (m.4). Bu kuraldan hareketle JTK hükümlerine bakıldığında, söz konusu müdahalenin şu hususlar bakımından gündeme gelebileceği sonucuna varılmaktadır: Tebligat (m.12), geçici hukukî koruma (m.15) (Nishikawa 2004: 306), hakem tayini (m.17), hakeme itiraz (m.19/4), hakemin görevden alınması (m.20), hakem mahkemesinin kendi yetkisi hakkında verdiği karar aleyhine mahkemeye başvurulması (M.23/5), delillerin toplanması (m.35),²⁸ hakem kararının iptali (m.44) ve hakem kararının tenfizi (m.46) (Nakamura/Nottage 2013: 8, 9).

Tahkim yargılamaları bakımından görevli mahkeme, bölge mahkemesidir. Buna karşılık tüm tahkim yargılamaları bakımından yetkili olduğundan bahsedilebilecek bir mahkeme mevcut değildir (Tezuka/Kawabata 2012: 297). Aksine, destek fonksiyonu itibarıyla yetkili olacak Japon mahkemesinin taraflarca belirlenmesi mümkündür. Eğer taraflar böyle bir belirleme yapmamışlar ise, yetkili mahkeme JTK m.5 hükmünde yer alan sıralama uyarınca belirlenecektir. Buna göre eğer taraflar Japonya'da bölgesel olarak bir tahkim yeri belirlemişler ise, o yerin dahil olduğu yargı çevresi açısından yetkili olan bölge mahkemesi destek fonksiyonunu üstlenecektir. Böyle bir belirlemenin yapılmamış olması halinde ise, davalının bir gerçek kişi olması durumunda onun en son ikâmetgah yeri mahkemesi, bir tüzel kişi olması durumunda ise "esas işyerinin bulunduğu yer"²⁹ mahkemesi yetkili olacaktır.

Hem JTK (m.5) hem de MTK (m.3) içerisinde, yetkili yerel mahkeme hakkında özel maddelere yer verilmiştir. Fakat bu iki düzenleme arasındaki en belirgin farklılık, JTK hükmünde öncelikle taraflara yetkili mahkemeyi belirleme imkânı verilmiş iken, MTK açısından taraf özerkliği lehine böyle bir ayrıcalığın benimsenmemiş olmasıdır.

JTK da tıpkı Model Kanun gibi bölgesellik ilkesini benimsemiş olup, tahkim yeri Japonya olan tahkimler bakımından uygulanmaktadır. Buna karşılık, JTK'nın Model Kanun'dan farklılaştığı önemli bir nokta, tahkim

---

²⁸ Japon mahkemesinden delillerin toplanması hususunda bir yardım istendiğinde, örneğin tanık beyanı alınacağı zaman, hakemin duruşmaya katılması ve mahkemeden izin alarak tanığa soru yöneltmesi mümkündür (Nakamura/Nottage 2013: 19).

²⁹ Kaynak ifade, 主たる事務所の所在地 *omotaru jimusho no shozaichi* şeklindedir.

yerinin henüz belirlenmemiş olduğu hâllerde dahi Japon mahkemelerinin devreye girmesine izin veren bir düzenleme getirilmiş olmasıdır. Hakkında yerleşik bir uygulamanın henüz oluşmadığı belirtilen (Harata 2018: 77) JTK m.8 hükmü, tahkim yeri belirlenmemiş olmasına rağmen bu yerin Japonya’da olması ihtimâlinin mevcudiyeti ve tahkimin davacısı veya davalısı bakımından genel yetkili mahkemenin Japonya’da bulunması halinde, mahkemenin maddede sayılan hususlar bakımından yapılacak talepleri inceleyebileceği şeklinde bir düzenleme içermektedir.

Buna göre; çok taraflı tahkimde tarafların hakem sayısı üzerinde uzlaşamadıkları hâllerde (m.16/3), tarafların hakem tayin usûlü hakkında uzlaşamadıkları hâllerde (m.17/2-5), bir hakem hakkında hakem mahkemesine yapılan itirazın reddi üzerine devlet mahkemesine başvuru hâllerde (m.19/4), bir hakemin görevden alınması için mahkemeye başvuru hâllerde (m.20), tahkim yeri henüz belirlenmemiş olsa dahi Japon mahkemesi yukarıda belirtilen şartlar dahilinde kendisine yapılan başvuruları inceleyip karar verecektir. Taraflara JTK m.5 ile sağlanan yetkili mahkemeyi seçebilme imkânının bu madde açısından kaldırılmış olduğunu belirtmekte de fayda vardır. Bir başka deyişle, davalının bir gerçek kişi olması durumunda onun en son ikâmetgah yeri mahkemesi, bir tüzel kişi olması durumunda ise esas işyerinin bulunduğu yer mahkemesi münhasıran yetkili kılınmıştır.

6. Tahkim Yargılamasının Usûlü

Tahkimde yargılama usûlü dendiğinde, tahkim yargılaması sırasında hakemlerin izleyecekleri yöntemle ilişkin kurallar kastedilmektedir. Dava ve cevap dilekçelerinin verilmesi süresi, tanık dinlenmesi, delillerin toplanması, duruşma yapılması, tebligatlar gibi pek çok konu, saptanacak usûl kuralları çerçevesinde değerlendirilmektedir (Erdem 2020: 598).

JTK’nın tahkim usûlüne ilişkin beşinci bölüm hükümlerine bakıldığında, asgarî standartlar yönünden Model Kanun ile büyük oranda örtüşme göze çarpmaktadır. Hem Model Kanun’da hem de JTK’da taraf eşitliğine vurgu yapılmış (Nakamura/Nottage 2013: 18), ayrıca taraflara iddia ve savunmalarını ortaya koyabilmeleri için yeterli imkânların³⁰ mutlaka sağlanması gerektiği belirtilmiştir.

---

³⁰ Tahkim usûlüne ilişkin JTK m.25 (2) hükmünün İngilizce çevirisinde, “*a full opportunity*” ifadesi yer almaktadır. Fakat bu ifade kaynak metinde geçen 十分な機会 *jūbunna kikai*

Taraf özerkliğine saygı gösterildiği (Harata 2018: 90; Nishikawa 2004: 306; Sato 2005: 142; Hayakawa 2012: 317; Aoyama 2006: 7), bir başka ifade ile, usûle uygulanacak hukukun tayininde taraflara bir seçim imkânı getirildiği de görülmektedir (Harata 2018: 90). Öte yandan yine çağdaş düzenlemelere paralel şekilde, taraflara sunulan bu irade serbestisi, Kanun'da yer alan emredici kurallar ile sınırlanmıştır. İlginçtir ki, JTK m.26/1 hükmünde "emredici kuralları" karşılamak üzere "kamu düzenine ilişkin hükümler" (公の秩序に関する規定 *ooyake no chitsujo ni kansuru kitei*) şeklinde bir ifade kullanmıştır. Doktrinde bu ifade tercihi, genel bir ifade olan "emredici kurallar"ın teknik bir anlama sahip olan "kamu düzeni" kavramı³¹ ile karıştırılmasına sebebiyet verme ihtimâlîne binaen eleştirilmektedir (Harata 2018: 92). Biz de bu eleştiriye katılmaktayız.

Tarafların usûle uygulanacak hukuku belirlememiş olmaları halinde, hakem mahkemesine Kanun hükümlerinin ihlâlî anlamına gelmemek kaydıyla tahkim usûlünü uygun gördüğü şekilde icra etmek yönünde bir takdir yetkisi bahşedilmiştir (m.26/2). Bu yetkinin, delillerin kabul edilebilirliği, ifade almanın gerekip gerekmediği³² ve delillerin kuvveti konuları hakkında karar vermeyi de kapsadığı açıkça hükme bağlanmıştır (m.26/3).

Diğer pek çok tahkim kanunu gibi, JTK da tarafların tahkim yeri olarak Japonya'yı belirledikleri hâllerde yabancı bir hukukun tahkim usûlü için seçilip seçilemeyeceğine dair hüküm içermemektedir. Her koşulda, böyle bir seçim önerilmemektedir. Nitekim, JTK yürürlüğe girdikten sonra tarafların böyle bir tercihte bulunmalarını gerektirecek bir hususun kalmadığı da düşünülmektedir (Nakamura/Nottage 2013: 7).

JTK m.27 hükmü, kanunda veya taraflar arasındaki anlaşmada yer alan ve emredici nitelik taşımayan hükümlerin ihlâl edilmesi halinde, bu ihlâl sebebiyle ilgili tarafça yapılacak itirazların "gecikmeksizin" yapılması gerektiğinden bahsetmekte, aksi takdirde itirazda bulunma hakkından

---

ifadesi ile aynı anlama gelmemektedir (Harata 2018: 92). Kaynak metinde geçen ifadenin anlamını doğru şekilde yansıtmak adına bu çalışmada "yeterli imkânlar" şeklinde bir kullanım tercih edilmiştir.

³¹ Kamu düzeni kavramı hakkında detaylı açıklamalar için bkz. Saatchioğlu, Onur Can (2018). "Japon Milletlerarası Özel Hukuk Teori ve Uygulamasında "Kamu Düzeni Müdahalesi". *Public and Private International Law Bulletin*, 38(1): 147-189.

³² Kaynak metinde geçen ifade, 取調べの必要性 *torishirabe no hitsuyōsei* şeklindedir.

vazgeçilmiş sayılacağını belirtmektedir.³³ Öte yandan aynı hüküm, hakem mahkemesi tarafından getirilmiş kuralların ihlâli halinde itiraz hakkında vazgeçmeye ilişkin herhangi bir düzenleme içermemektedir (Harata 2018: 75). Eğer taraflar itirazın yapılması için bir zaman sınırı öngörmüşler ise, bu sınıra riayet edilecektir. Madde lafzından hareket edildiğinde, emredici nitelik taşıyan hükümler açısından gündeme gelebilecek ihlâllerin her zaman itiraza konu edilebildiği sonucuna varmak mümkündür.

Tahkim usûlü bakımından JTK ve MTK arasında göze çarpan iki temel farklılık bulunmaktadır. Bunlardan ilki, JTK m.26/3 hükmünde tarafların uygulanacak usûlü belirlememiş oldukları hâllerde hakem mahkemesine verilen yetkinin deliller bakımından bazı hususları içereceğinin özel olarak sayılmış olmasıdır. MTK'da herhangi bir benzeri bulunmayan bu hükme göre, hakem mahkemesine Kanun hükümlerinin ihlâli anlamına gelmemek kaydıyla tahkim usûlünü uygun gördüğü şekilde icra etmek yönünde verilen takdir yetkisi, deliller açısından "kabul edilebilirlik", "ifade alınıp alınmayacağı" ve "delil kuvveti" hususlarında karar vermeyi de kapsamaktadır.

İkinci olarak, JTK'da tahkim usûlüne bir aykırılık bulunduğunu ileri süren tarafın itirazını gecikmeksizin yapması gerektiği aksi hâlde bu itiraz hakkında vazgeçmiş sayılacağına dair bir hüküm mevcut olmasına karşın, MTK içerisinde benzeri bir düzenlemeye yer verilmemiştir.

Tahkim yeri hakkındaki JTK ve MTK hükümlerinin bir husus hariç büyük oranda benzer olduklarını söylemek mümkündür. Farklılaşan nokta, hakemlerin "tahkim yerinden başka bir yerde de toplanabileceklerini" belirten fakat detay vermeyen MTK m.9 hükmünden farklı olarak, JTK m.28/3 hükmünün tahkim yeri dışında yapılacak toplantının hangi hususlar hakkında yapılabileceğini -taraflarca aksi kararlaştırılmadığı sürece- sınırlı sayıda olacak şekilde belirlemiş olmasıdır.³⁴ Bu tercihin, ileride tahkim yeri bakımından ileri sürülecek belirsizlik tartışmalarını önleyici olması açısından isabetli olduğu düşünülebilir.

---

³³ Öte yandan, hükmün açık lafzı gereği tarafların anlaşmak suretiyle böyle bir "vazgeçmiş sayılma" etkisinin doğmayacağını kararlaştırmaları mümkündür.

³⁴ JTK m.28/3 hükmü'ne göre, hakem mahkemesi, taraflarca aksi kararlaştırılmadığı sürece tahkim yeri dışında bir yerde; a) hakem mahkemesi olarak kendi arasında görüşmeler yapabilir; b) tarafların, uzman bilirkişilerin veya üçüncü kişilerin beyanlarını dinleyebilir; c) keşif yapabilir.

7. Hakem Kararının İptali, Tanınması ve Tenfizi

Tahkim yargılaması sonucunda bir hakem kararı verildiğinde, bazı şartların varlığı halinde bu kararın iptali gündeme gelebilmektedir. Esasen, tahkim yeri mahkemelerinin tahkim yargılaması üzerindeki nihai denetim fonksiyonu da hakem kararı aleyhine bir iptal davası açıldığında ortaya çıkmaktadır. Tahkim yerinin Japonya olarak belirlendiği hâllerde, kararın iptal edilmesi talebinin de Japon mahkemelerine yöneltilmesi gerekmektedir (Kobayashi/Murakami 2020: 248; Hayakawa 2012: 319; Sano 2018: 306, 307). JTK m.44, iptal davasına ilişkin düzenlemeler içermekte olup madde hükümde kararın iptal edilebilmesi için mahkeme tarafından varlığı aranacağı belirtilmiş tüm şartlar Model Kanun'da bu hususta sıralanan şartlar ile örtüşmektedir (Nottage 2004: 57). JTK m.44/6 hükmünde "iptal edebilir" şeklinde bir ifadenin tercih edilmiş olmasından ötürü, mahkemenin iptal kararı vermekte bir takdir yetkisi bulunduğu düşünülmektedir (Harata 2018: 106).

Hakem kararının iptali sebeplerine dair JTK ve MTK hükümleri, her iki kanunun da Model Kanun temel alınarak hazırlanmış olması sebebiyle büyük ölçüde benzerdir. Ancak, iki kanun arasında iki temel farklılığın göze çarptığından bahsedilebilir.

Bunlardan ilki, MTK m.15'de iptal davasının hakem kararının veya düzeltme, yorum ya da tamamlanma kararının taraflara bildirildiği tarihten itibaren 30 gün içerisinde açılacağı düzenlenmiş olmasına karşın; JTK m.44/2 hükmünde, Model Kanun'a benzer şekilde 90 günlük bir sürenin benimsenmiş olmasıdır.

İkinci farklılık ise, iptal davasının görülme usûlüne ilişkindir. MTK m.15'de davaya bakan bölge adliye mahkemesi aksine karar vermedikçe iptal davasının dosya üzerinden incelenerek karara bağlanacağı belirtilmiştir. Buna karşılık, JTK m.44/5 hükmünde, mahkemenin tarafların sözlü savunmalarını almadan yahut belirli bir tarihte tarafların hazır bulunacağı bir duruşma yapmadan iptal talebi hakkında karar veremeyeceği belirtilmiştir. Bir başka deyişle, MTK kural olarak dosya üzerinden inceleme esasını benimsemekte iken; JTK dosya üzerinden inceleme esasını reddetmekte ve sözlü savunma alınmasını yahut duruşma yapılmasını şart koşmaktadır.

Verildiği ülkede iptal edilmemiş ve kesinleşmiş bir hakem kararının bir başka ülkede etki doğurması istendiğinde, kararın söz konusu o ülke

mahkemelerince tanınıp tenfiz edilmesi gerekliliği doğmaktadır. Kararın yalnızca kesin hüküm ve kesin delil fonksiyonlarından faydalanılmak isteniyorsa tanıma işleminin, icraî bir özellik kazanması arzu edilmekte ise tenfiz işleminin yapılması gerekmektedir. Tanıma/tenfiz, devlet mahkemelerinin tahkimi denetleyici fonksiyon üstlendikleri bir aşamayı karşılamaktadır.

1958 tarihli New York Sözleşmesi, tanıma/tenfiz talebinin mahkemeler tarafından reddedilebileceği hâlleri açıkça sıralamıştır. Böylelikle ortaya çıkan yeknesak altyapı, tahkim yolunun çok tercih edilen bir uyumsuzluk çözüm yöntemi haline gelmesinin başlıca sebepleri arasındadır (Itô 2013: 184). Sözleşme'de yer alan "tanıma tenfiz talebinin reddi sebepleri"ne ilişkin hükümler, pek çok ülkenin milletlerarası tahkim mevzuatına aynen aktarılmıştır. Nitekim, JTK'da yer alan ilgili hükümlerin de esasen Sözleşme'den ve Model Kanun'dan alındığı anlaşılmaktadır (Watanabe 2010: 173; Fukunaga 2018: 101; Nishikawa 2004: 304; Nottage 2004: 57; Harata 2018: 107; Nakano 2021: 250; Aoyama 2006: 7). Kaldı ki Japon mahkemelerinin tahkim yargılamasına müdahaleci bir tutum içinde olmadıkları ve yabancı hakem kararlarının tenfizi hususunda kamu düzeni kavramını dar yorumlamak suretiyle "tahkim dostu" bir yaklaşım benimsedikleri zaten ifade olunmaktadır (Tezuka/Kawabata 2012: 297, 302).

8. Hakemlerin Cezaî Sorumluluğu

JTK'yı diğer tahkim kanunlarından ayıran önemli bir farklılık, hakemlerin bazı eylemleri bakımından cezaî sorumluluk öngören hükümler içeriyor ve bunlara ayrı bir bölüm halinde yer veriyor olmasıdır. Doktrinde, bu durumun oldukça sıradışı görüldüğüne dikkat çekilmiştir (Nottage 2004: 57).

JTK m.50 hükmü, hakemin halihazırda üstlenmiş olduğu yahut üstleneceği hakemlik görevinin icrası ile ilgili olarak rüşvet alması durumunu düzenlemektedir. JTK m.51 hükmü ise, hakemin görevi ile ilgili olarak üçüncü bir kişinin rüşvet alması sonucunu doğuracak bir teklifi kabul etmesi haline ilişkindir. JTK m.52 hükmü, önceki iki madde uyarınca rüşvet alan veya verilmesini sağlayan hakemin bunun karşılığında hukuka aykırı hareket etmesi yahut görevinin icrasından kaçınması ihtimâlini düzenlemektedir.

Kanun'da, rüşveti veren veya vermeyi teklif eden kişinin cezalandırılması (m.54) dışında, söz konusu rüşvet miktarına el konulacağı

(m.53) da ifade edilmiş; m.50, m. 51, m.52 ve m.53 hükümlerinin söz konusu suçları Japonya dışında işleyen kişiler bakımından da uygulama alanı bulacağı açıkça belirtilmiştir.

MTK içerisinde, JTK'nın onuncu bölümünde yer verilene benzeyen ve hakemlerin cezaî sorumluluğuna ilişkin herhangi bir hüküm mevcut değildir. Bu açıdan, JTK'nın onuncu bölümünün bir bütün halinde MTK'ya kıyasla yeni düzenlemeler barındırdığını söylemek mümkündür.

IV. Sonuç

Milletlerarası ticarî uyuşmazlıklar bakımından en çok tercih edilen uyuşmazlık çözüm yöntemi tahkimdir. Buna karşın, tahkim yerinin Japonya olarak belirlendiği hâller küresel uygulama ile kıyaslandığında yok denecek kadar azdır. Bu durumu Japon tarafların tahkim yoluna mesafeli durdukları savıyla açıklamak çok güçtür, zira Japon şirketlerinin Japonya dışındaki ülkelerde tahkim yoluna sıklıkla başvurdukları bilinmektedir. Dolayısıyla, meselenin kaynağını Japonya'nın tahkim yeri olarak belirlenmesinde aramak daha doğru bir yaklaşım gibi durmaktadır.

Aslında, Japonya pek çok gelişmiş devletten daha erken bir tarihte, 1890 yılında tahkime ilişkin yasal düzenlemeler sevk etmiştir. O zaman için medeni usûl hukuku kapsamında görülen ve 2004 yılına kadar ciddi bir değişiklik geçirmeksizin yürürlüğünü koruyan bu düzenlemeler, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde tahkime bakış açısında yaşanan küresel çaptaki değişim ve tahkime başvuru sıklığının hızlı artışı neticesinde, eksik ve çağdaş uygulama ile çelişir bir konumda kalmıştır. Neticede, kanun koyucu yalnızca iç hukuk uyuşmazlıkları bakımından değil, milletlerarası ticarî uyuşmazlıklar açısından da Japonya'yı tahkim için elverişli bir yer haline getirmek istemiş ve 2003 tarihli Tahkim Kanunu'nu (JTK) çıkarmıştır.

JTK, UNCITRAL tarafından 1985 tarihinde yayımlanan Model Kanun sistemini benimsemiş olmasına karşın, ondan farklılaşan yönleri de sahiptir. Benzer bir durum Türk hukukunda milletlerarası tahkime ilişkin temel normları barındıran 2001 tarihli Milletlerarası Tahkim Kanunu açısından da gözlenmektedir. Bunun haricinde, JTK ve MTK karşılaştırıldığında dahi birbirine benzer düzenlemeler kadar birbirinden farklılaşan düzenlemeler de göze çarpmaktadır.

Kapsam yönünden bir değerlendirme yapıldığında, ilk temel farklılığı tespit etmek oldukça kolaydır. Yalnızca milletlerarası tahkime ilişkin usûl ve esasları düzenleme amacıyla olan MTK'dan farklı olarak, JTK'da böyle bir sınırlama bulunmamaktadır. Bu durum, onu hem iç tahkim hem de milletlerarası tahkim bakımından temel kanun haline getirmektedir.

Tahkime elverişlilik hususunda, JTK'da yer alan hükümlerin MTK'ya kıyasla daha öngörülebilir bir yapı kurma çabasında olduklarını söylemek mümkündür. MTK'da, taşınmaz mallar üzerindeki aynı haklara ilişkin bulunmayan ve iki tarafın iradelerine tabi olan uyuşmazlıklar ile sınırlı olarak ifadesini bulmuş tahkime elverişlilik konusu, JTK içerisinde daha detaylı şekilde ele alınmıştır. Tahkim anlaşmasının yalnızca “tarafarca sulhe elverişli hukukî uyuşmazlıklar” bakımından geçerli olacağı belirtilmiş, ancak bununla yetinilmeyerek boşanma ve evlat edinmenin kaldırılması konularının tarafarca sulhe elverişli görülmedikleri özel olarak vurgulanmıştır. Dahası, getirilen ek maddeler ile bir yandan tüketicilere tahkim anlaşmasından cayma hakkı verilirken, diğer yandan iş hukuku kaynaklı uyuşmazlıklar bir bütün halinde tahkime elverişsiz görülmüştür.

Hakemin hakemlik görevi sürerken adeta bir arabulucu gibi tarafları sulhe teşvik etmesinde ifadesini bulan ve JTK öncesi dönemde sıkça başvurulan bir uygulamaya JTK içerisinde de yer verilmiştir. Ancak, gizlilik yükümünü ihlâl ve tarafsızlığı etkileyecek düzeyde etki altında kalınması ihtimâline binaen eleştiri konusu yapılmış bu uygulamaya, yalnızca taraf rızalarının temin edilmiş olması halinde başvurulabileceği de açıkça belirtilmiştir.

Yerel mahkemelerin tahkimi destekleyici ve tahkimi denetleyici fonksiyonları ayrı ayrı ele alındığında, JTK'da tahkimi destekleyici fonksiyon üstlenecek mahkemenin tarafarca yetkilendirilmesine izin verildiği görülmektedir. Bu durum, hiç şüphesiz taraf özerkliği ilkesinin ön planda tutulması anlamına gelmektedir. MTK'da böyle bir imkâna yer verilmemiş olduğu hatırlandığında, iki kanun arasında yetkili yerel mahkemenin tayini noktasında bir farklılık ortaya çıktığından bahsedilebilir. Dahası, yerel mahkemelerden kasıt tahkim yeri mahkemeleri olmakla birlikte, JTK açısından henüz tahkim yerinin belirlenmediği hâllerde dahi bazı şartların varlığı halinde, sınırlı bazı konular açısından Japon mahkemelerinin tahkim yargılamasını destekleyici rol oynaması mümkün hale getirildiğinden, bu hususta da MTK ile bir farklılaşma söz konusudur.

Japon mahkemelerinin tahkimi denetleyici fonksiyonu kapsamında görülebilecek iptal davası açısından ise, MTK ile önemli iki farklılaşmadan bahsetmek mümkündür. MTK'da 30 gün olarak belirlenmiş iptal davası açılma süresi JTK'da 90 gün olarak belirlenmiştir. Öte yandan, bu durumun tahkim yargılaması aleyhine bozduğu öne sürülebilecek denge, iptal davasının görülme usûlü açısından benimsenen yaklaşım ile toparlanmış gözükmektedir. Davaya bakan mahkeme aksine karar vermedikçe iptal davasının dosya üzerinden incelenerek karara bağlanacağını öngören MTK düzenlemesinin tam tersi yönde bir yaklaşım benimseyen JTK, tarafların sözlü savunmaları alınmadan yahut belirli bir tarihte tarafların hazır bulunacağı bir duruşma yapılmadan mahkemenin iptal talebi hakkında karar veremeyeceğini hükme bağlamıştır.

JTK'yı sadece MTK'dan değil pek çok tahkim kanunundan da farklılaştıran önemli bir husus, hakemlerin cezaî sorumluluğuna ilişkin hükümlere yer verilmiş ve bunlar için kanunda özel bir bölüm ayrılmış olmasıdır. Hakemlerin rüşvet almaları kadar üçüncü kişilere rüşvet verilmesine yol açmaları hâli de cezaî yaptırıma bağlanmış, ve buna ilişkin hükümlerin Japonya dışında gerçekleşen eylemler bakımından da uygulanacağı belirtilmiştir.

JTK bir bütün olarak incelendiğinde, Model Kanun sisteminin büyük oranda benimsenmiş olduğunu söylemek mümkündür. Hakemlerin kendi yetkileri hakkında karar vermeleri, Japon mahkemelerinin tahkime sadece kanunda sayılan hâllerde müdahale etmesi, taraf özerkliğinin önplanda tutulmuş olması, hakem kararının iptali sebepleri kadar tanıma/tenfiz talebinin reddi sebeplerinin de Model Kanun ve 1958 tarihli New York Sözleşmesi ile uyumlu olması vb. hususlar göz önünde alındığında, JTK ile birlikte, Japon mahkemelerinin zaten hâlihazırda izledikleri belirtilen tahkim dostu uygulamalar açısından çağdaş anlayışı yansıtan bir normatif temelin getirilmiş olduğunu söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- 2003/138 numaralı Tahkim Kanunu (平成十五年法律第百三十八号、仲裁法) (<https://elaws.e-gov.go.jp/document?lawid=415AC000000138>, 15 Ağustos 2021'de erişildi).
- Act No. 138 of 2003 “Arbitration Act”. (<http://www.japaneselawtranslation.go.jp/law/detail/?id=2784&vm=2&re=02>, 15 Ağustos 2021'de erişildi).
- Akıncı, Ziya (2020). *Milletlerarası Özel Hukuk*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Akıncı, Ziya (2020). *Milletlerarası Tahkim*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Arbitration Law (Law No.138 of 2003) Translated by the Arbitration Law Follow-up Research Group (<https://japan.kantei.go.jp/policy/sihou/arbitrationlaw.pdf>, 15 Ağustos 2021'de erişildi).
- Aoyama, Yoshimitsu (2006). “Nihon ni okeru saibangai funsō kaiketsu seido no shōrai: chūsaihō oyobi ADRhō no seitei wo fumaete”. *Chōsei* 47: 2-19 (青山善充, 日本における裁判外紛争解決 度の将来: 仲裁法およびADR法の制定を踏まえて, ちょうせい 47: 2-19).
- Bertero, Anthony P. (2009). “Preliminary Effects of the Japanese Arbitration Act of 2003 on the Nation’s Arbitration System and the Effectiveness of Including Provisions for Expanded Judicial Review in Japan”. (https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1740074, 15 Ağustos 2021'de erişildi).
- Chihara, Masahiro (2021). “Kokusai chūsai seido no genjō to kadai -kokusai chōtei no riyō wo fukumete-”. *Refarensu (The Reference)* 847: 1-30 (千原正敬 (2021), 国際仲裁制度の現状と課—国際調停の利用を含めて—, レファレンス 847: 1-30).
- Erdem, H. Ercüment (2020). *Milletlerarası Ticaret Hukuku*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Fukunaga, Yuka (2018). “International Arbitration and Japan: Stagnant, but Signs of Change?”, *Proceedings of the 114th ASIL Annual Meeting* 112: 100-102.
- Harata, Hisashi (2018). “Japanese Arbitration Law and UNCITRAL Model Law”. *The UNCITRAL Model Law and Asian Arbitration Laws: Implementation and Comparisons*. Ed. G. F. Bell. Cambridge: Cambridge University Press. 69-115.

- Hayakawa, Yoshihisa (2020). "An Introduction to Japan International Dispute Resolution Center". *Japan Commercial Arbitration Journal 1*: 79-82.
- Heisei 15-nen houritsu dai 138-gō - Chūsaihō (<https://elaws.egov.go.jp/document?lawid=415AC000000138>, 15 Ağustos 2021'de erişildi).
- International Arbitration Survey: Adapting Arbitration to a Changing World. (http://www.arbitration.qmul.ac.uk/media/arbitration/docs/LON0320037-QMUL-International-Arbitration-Survey-2021_19_WEB.pdf, 15 Ağustos 2021'de erişildi).
- Itō, Makoto (2013). *Kokusai shihō*. Tōkyō: Kōbundō (伊藤真 (2013). 国際私法, 東京, 弘文堂).
- Hayakawa, Yoshihisa (2012). "Dai3Hen". *Kokusai shihō*. Ed. T. Kanzaki/Y. Hayakawa/K.
- Motonaga, Tokyou, Yuuhikaku: 306-324 (早川吉尚 (2012). "第三編". 国際私法. 神前禎/早吉尚/元永和彦 (編). 東京, 有斐閣, 306-324).
- Kobayashi, Hideyuki/Murakami, Masako (2020). *Shinpan kokusai minji soshōhō*. Tōkyō: Kōbundō (小林秀之/村上正子 (2020). 新版国際民事訴訟法. 東京, 弘文堂).
- Kojima, Takeshi/Inomata, Takashi (2014). *Chūsaihō*. Tōkyō: Nipponhyōronsha (小島武司/猪股孝史 (2014). 仲裁法. 東京, 日本評論社)
- Kō, Jintei (2017). "Chūsai". *Kokusai kankei shihō nyūmon*. Ed. H.Matsuoka. Tōkyō: Yūhikaku. 340-352 (黄韜靈 (2017) "仲裁"国際関係私法入門, 松岡博 (編) 東京, 有斐閣. 340-352).
- Kun, Fan (2016). "Salient Features of International Commercial Arbitration in East Asia: A Comparative Study of China and Japan". *American University Business Law Review 5* (3): 448-483.
- McAlinn, Gerald/Nottage, Luke (2004). "Changing the (JCAA) Rules: Improving International Commercial Arbitration in Japan". *Zeitschrift für Japanisches Recht 18*: 23-36.
- Milletlerarası Tahkim Kanunu (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4686.pdf>, 15 Ağustos 2021'de erişildi).

- Nakamura, Tatsuya/Nottage, Luke (2013). "Arbitration in Japan". *International Commercial Arbitration in Asia-Third Edition*. Eds. T. Ginsburg/S. Ali. New York: Juris. 223-262. *Sydney Law School Legal Studies Research Paper No.12/39*: 1-38, (https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2070447, 15 Ağustos 2021'de erişildi).
- Nakano, Shunichirō (2021). "Kokusai chūsai". *Kokusai minji tedzuzukihō*. Ed. Y. Honma/S. Nakano/H. Sakai. Tōkyō: Yūhikaku aruma. 231-254 (中野俊一郎 (2021). *国際民事手続法*, 本間靖規 / 中野俊一郎 / 酒井一 (著) 東京, 有斐閣アルマ, 231-254).
- Nishikawa, Rieko (2004). "Arbitration Law Reform in Japan". *Journal of International Arbitration*, 21 (3): 303-308.
- Nomer, Ergin/Ekşi, Nuray/Öztekin Gelgel, Günseli (2021). *Milletlerarası Tahkim Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Nottage, Luke (2004). "Japan's New Arbitration Law: Domestication Reinforcing Internationalisation?" *International Arbitration Law Review* 2: 54-60.
- Ootsuka, Akio (2019). *Kokusai torihiki ni okeru junkyohō, saibankankatsu, chūsai no kiso chishiki*, Tōkyō: Chūō keizaisha. (大塚章男 (2019). *国際取引における準拠法・裁判管轄・仲裁の基礎知識*, 中央経済社).
- Saatcioğlu, Onur Can (2018). "Japon Milletlerarası Özel Hukuk Teori ve Uygulamasında "Kamu Düzeni Müdahalesi"". *Public and Private International Law Bulletin*, 38 (1): 147-189.
- Sano, Hiroshi (2018). *Kokusai torihikihō*. Tōkyō: Yūhikaku (佐野寛 (2018). *国際取引法*, 東京, 有斐閣).
- Sato, Yasunobu (2005). "The New Arbitration Law in Japan: Will It Cause Changes in Japanese Conciliatory Arbitration Practices?". *Journal of International Arbitration*, 22 (2): 141-148.
- Sekido, Muği (2019). *Wakariyasui kokusai chūsai no jitsumu*. Tōkyō: Shōjihōmu. (関戸麦 (2019) 分かりやすい国際仲裁の実務, 東京, 商事法務).
- Şanlı, Cemal (2019). *Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*. İstanbul: Beta Yayınları.

Tezuka, Hiroyuki/Kawabata, Yutaro (2012). "Japan". *The International Arbitration Review-Third Edition*. Ed. J. H. Carter. Derbyshire. Law Business Research Ltd. 296-306.

UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration (https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/06-54671_ebook.pdf, 15 Ağustos 2021'de erişildi).

Watanabe, Satoshi (2010). "Nihon no chūsaihō to chūsai no genjō narabi ni chūsainin no ikusei". *Kokusai hōmu* 2 (1): 165-193 (渡辺惺之, 日本の仲裁法と仲裁の現状並びに仲裁人の育成, 国際法務 (2 (1): 165-193).

Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizine İlişkin Sözleşme (<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c060/tbmm18060114ss0500.pdf>, 15 Ağustos 2021'de erişildi).

Yılmaz, Süleyman/Filiz Çavuşoğlu, Gökçe (2019). "Türk Hukukunda Tahkime Elverişlilik Kavramı ve Taşınmaz Aynına İlişkin Uyuşmazlıkların Tahkimde Görülmesi". *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10 (2): 594-613, <https://kanpou.npb.go.jp/old/20030801/20030801g00178/20030801g001780026f.html>, 15 Ağustos 2021'de erişildi.

https://www.courts.go.jp/toukei_siryou/kisokusyu/minzi_kisoku/minzi_kisoku_27/index.html, 15 Ağustos 2021'de erişildi.

JAPON KADIN EDEBİYATI BAĞLAMINDA OGURA HYAKUNIN ISSHU'NUN (1235) KADIN ŞAİRLERİ

Esin ESEN*

Eski ve klasik dönem Japon kadın edebiyatı, dünya edebiyat tarihinin içinde hem içerik hem sayısal olarak dikkat çekici bir yere sahiptir. Yazı öncesi çağlarda başladığı, Asuka (592-710) ve Nara Dönemlerinde (710-785) geliştiği, Heian Dönemi'nde (785-1185) altın çağına ulaştığı ve Kamakura Dönemi'nden (1185-1333) sonra özel konumunu yitirdiği söylenebilir.

Japon edebiyatında ve kültüründe önemli bir yeri olan, Ogura Hyakunun Isshu [100 Şairden Birer Şiir 小倉百人一首], 7. yüzyıl ile 13. yüzyıl arasına tarihlenen, yüz ayrı şairin yazdığı yüz *tanka* şiirinden oluşur. Dönemin soylu devlet adamı ve ünlü şairlerinden Fujiwara no Teika tarafından (1162-1241) (Sadaie adıyla da bilinir) 1235'te derlendiği kabul edilmektedir.

Ogura Hyakunun Isshu şiirlerinin tarihlendiği dönemler, Japon kadın edebiyatının izini sürmek için ideal bir zaman dilimi sunmaktadır. Bu çalışmanın hedefi Ogura Hyakunun Isshu'daki kadın şairlerin, Japon kadın edebiyatı içindeki yerini ortaya koymaktır.

İlk bölümde ana hatlarıyla Ogura Hyakunun Isshu'ya odaklanarak bu konuda yapılmış mevcut çalışmaları incelenmiş ve seçkideki kadın şairleri ele alan çalışmaların bu çalışmalar içindeki sayısal yerinden ve nelere odaklarından bahsedilmiştir

İkinci bölümde, başlangıcından seçkinin derlendiği 1235 yılına kadar olan dönemdeki Japon kadın edebiyatı konu edilmiştir. Böylece seçkideki şairleri ve şiirlerinin kadın edebiyatı içindeki yerini ortaya koyacak bir arka plan sağlanması hedeflenmiştir.

Üçüncü ve dördüncü bölümlerde seçkideki kadın şairler, hayat hikâyeleri ve seçkideki şiirleri üzerinden ele alınarak ikinci bölümde sunulan

---

* Doç. Dr., ORCID: 0000-0002-8348-9125.

arka planla karşılaştırılacak veriler ortaya konulmuştur. Sonuç bölümünde, arka plan ile seçkideki kadın şairler ve şiirlerin incelenmesiyle elde edilen veriler karşılaştırılarak Ogura Hyakunin Isshu'nun kadın şairlerinin, Japon kadın edebiyatındaki yeri ortaya konmuştur.

Ogura Hyakunin Isshu ve Bu Konudaki Çalışmalar

Ogura Hyakunin Isshu'nun derleyicisi olduğu kabul edilen Teika'nın, günlüğü Meigetsu-ki'de yazıldığına göre şiirler, 1235 yılında, Utsunomiya Yoritsuna'nın Ogura Dağı'ndaki konağının dekorasyonu için seçilmiştir. Kamakura Dönemi samuraylarından olan Yoritsuna, Teika'nın oğlunun kayınpederidir. Teika'nın da yakın arkadaşıdır. Yoritsuna'nın *waka* şiirine yakın ilgisi olduğu, yaşadığı dönemde önemli bir şiir çevresi oluşturduğu bilinmektedir. (Kagō 2006: 3-21, KJN. 1998, Machotka 2009: 41; MHJ. 1996, Mostow1996: 1; Suzuki et.al 2009: 1-4, 129; NKD. 1986 vd.).

Teika'nın, seçtiği bu yüz şiir, Yoritsuna'nın konağının bölmelerini (odalarını) oluşturmak için kullanılan 'sürgülü kâğıt kapılar'da [*shōji* 障子] kullanılmak üzere, renkli kâğıtlara kaligrafi ile yazılmıştır. Daha sonraki dönemlerde, diğer "100 şiir" seçkilerinden ayırmak için, seçki, konağın bulunduğu yerin adı olan Ogura adıyla bilinmeye başlamıştır. (Kagō 2006: 3-21, Suzuki et.al 2009: 1-4, 129, NKD. 1986).

Teika'nın seçtiği yüz şair, seçkide tahmini bir kronolojik sırayla yer almaktadır. Seçkideki şiirler, Asuka Dönemi'nden İmparator Tenchi'nin (626-671, hükümlük: 668-671) şiiriyle başlar ve Kamakura Dönemi başlangıcındaki sabık İmparator Juntoku-in'in (1197-1242, hükümlük: 1210-1221) şiiriyle sona erer. Seçkide, Asuka Dönemi'nden 3 şair, Nara Dönemi'nden 4 şair vardır. Heian Dönemi'nden 85 şair, Heian Dönemi sonu- Kamakura Dönemi başlangıcından 8 şair yer alır. Şairlerin tamamı, hanedan, soylu sülaleler ve bu sülalelerden rahiplerden oluşur. Şiirlerin çoğunluğu aşk ve mevsimlerin döngüsü üzerinedir. Hükümlüğe övgü ve Budist inancı etkisinde az sayıda şiir de yer alır.

Zaman içinde bu seçki, Japon kültüründe, Klasik Japon edebiyatı ve *waka* şiirini temsil eden eserlerden biri haline gelmiştir. 17. yüzyılda Edo Dönemi başlangıcından itibaren şiirlerin yazılı olduğu kart oyunları olan *uta-karutalard*a yer almaya başlamıştır. 1900'lerden sonra yaygın olarak oynanmaya başlanan bu oyun sayesinde Ogura Hyakunin Isshu şiirleri

günümüzde Japonların çok iyi bildikleri ve sevdikleri şiirlerden olmuştur. Çocuk, büyük her yaştan insanın oynadığı bu kart oyunları *karuta* yarışmaları gibi büyük organizasyonlarda ya da evlerde aile içi eğlencelerde de oynanabilir. (Kagō 2006: 3-21, KJN. 1998, MHJ. 1996, Machotka 2009; Mostow 1996: 1; Suzuki et.al 2009: 1-4, 129; NKD. 1986)

Bu şiirlerin günümüzde Japon kültüründe önemli bir yeri vardır. Geçmişin şiir geleneğini ve edebiyatını da bugüne taşır. Bu konuda çalışmaları olan Kagō'nun (2006) sözlerinden Hyakunin Isshu'nun bugünkü Japonya'daki yerini şu şekilde aktarabiliriz:

Hyakunin Isshu biz Japonlar için sonsuz sevilen şiirlerdir. İlkokul öğrencilerinden, yaşlılara kadar, [tüm Japonların içinde] Hyakunin Isshu'nun adını bilmeyen kimse yoktur herhalde. Kamakura Dönemi başlarında [derlenen] bu waka şiirleri, üzerinden 700 yıl geçmiş olmasına rağmen bir şekilde insanların dilinde yer edegeldi.

Mili Dil [kokugo] derslerinde, bu şiirleri ezberlemiş olanlar da çoktur herhalde. Yine, şiir okunurken devamının yazıldığı kartı alarak oynanan, *karuta* oyunuyla da çok iyi bilinir. “musume fusahose [むすめふさほせ] hecelerini [şiirlerinin ikinci yarılarını bulabilmek için] var gücünüzle ezberlemeye de çalışmışsınızdır değil mi? Bu kadar popüler olmasına karşın ya da belki de popüler olduğu için Hyakunin Isshu ile ilgili hala bilinmeyen çok şey var (Kagō 2006: 3).

Ogura Hyakunin Isshu'ya dair bilinmeyen bu şeylerin peşinde, Japonya ve Japonya dışında pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların sadece klasik edebiyat alanında değil, farklı bilim alanlarında da olduğu görülmektedir. Bunların hepsine burada yer vermemekle birlikte farklı çalışma alanlarını yansıtmak için örnekler aktarılacaktır. Japon makale-tez veritabanı Cinii'de¹ “小倉百人一首” anahtar sözcüğüyle yapılan taramada 160 makaleye ulaşılmıştır. Ayrıca, bu konuda 2000 yılı sonrasına tarihlenen 6 tez bulunmaktadır. Aynı anahtar sözcükle Japon Milli Kütüphanesi NDL veri tabanından Cinii makalelerinin ve tezlerin de yer aldığı 547² sonuç elde edilmiştir. NDL'deki girdilerin büyük çoğunluğunu, seçkinin notlar ve çevirilerden oluşan baskıları oluşturmaktadır. Audio-visual girdiler de vardır.

---

¹ <https://ci.nii.ac.jp/>

² <https://ndlonline.ndl.go.jp>

Cinii ve NDL’de yer alan araştırmaların içinde ünlü *karuta* yarışmacısının beynsel yorgunluğu ve yeme alışkanlığını ele alan Food style dergisi (Kumehara 2020), dil ya da klasik Japonca’yı, klasik Japon edebiyatını öğretmek için eğitim materyali olarak seçkiyi ele alan çalışmalar ile (Ogihara 2019, Watanabe 2015, Yamashita 2013), çeviri (Ishihara 2012; Kako 2017, Tsuda 2013), müzecilik (Okada 2018), sinematografi (Hata 2015), inşaat mühendisliği (Matsui ve Ikeno 2011), bu şiirlere yapılan resimler, seçkinin alımlaması ve etkisi, *karuta* oyunundaki zihinsel süreç (Takeda 2015 et.al.) gibi çok farklı konularda çalışmalar olduğu görölmektedir. Bu makalelerin arasında *karuta* oyunlarına odaklanan çalışmaların sayısının çokluğu dikkat çekicidir. Edebiyat incelemelerinde tek tek şairleri ele alan (Kamijo 1978, Ueno 2016), bazı kavramlara odaklanan (Handa 2014, Kureda 2015), şiirlerde yansıyan mevsimleri temel alan (Atōda 2010b, 2010c, Shimura 1998), şiirlerdeki aşk duygusunu inceleyen (Kansaku 1998), seçkide adı geçen yerlere odaklanan (Machida 2000) seçkinin yapısını inceleyen (Inoue 1983; Nishishita 1955), edebiliğini ele alan (Ishida 1955), edebiyat tarihi (*waka* tarihi) açısından inceleyen (Kawamura 1992) eserler olduğu, ayrıca seçkinin derleyicisi Teika üzerine çalışmalar olduğu görölmektedir. Ayrıca klasik Japon edebiyatı veri tabanı asahi-net³ ve virginia.edu’da⁴ yer alan Ogura Hyakunin Isshu web sayfaları da önemli bir kaynak oluşturmaktadır.

Bu makalenin konusuna odaklanacak olursak, bu veri tabanlarında yer alan 547 girdide, Ogura Hyakunin Isshu’daki kadın şairleri ele alan 5 çalışma tespit edilmiştir. (Atōda 2010; Ishihara 1983; Sōma 1994, Suzuki 1983; Usuda 1967). Bunlardan ikisi kadın şairlerden Koshikubu Naishi (Ishihara 1983) ve Ise Tayū’ya (Taifu) (Suzuki 1983) odaklanmıştır. Bir diğer çalışmanın başlığını “Ogura Hyakunin Isshu ve Kadın Şairler” olarak çevirebiliriz (Usuda 1967). Usuda çalışmasında, seçkideki kadın şairleri Japon edebiyat tarihinde oluşturulmuş “*Waka* Şiirinin Üstadları” listeleri olan “*Rokkasen, Sanjūrokkasen, Chūko Sanjūrokkasen*” üzerinden ele alır. Bu listelerde yer alan Ogura Hyakunin Isshu kadın şairlerini belirler ve bunun üzerinde tartışır. Kitap olarak yayınlanmış olan, adını “Ogura Hyakunin Isshu’nun 21 kadın şairi” olarak Türkçeye aktarabileceğimiz eserde Sōma (1994) seçkide yer alan kadın şairlerinin hayat hikâyeleri ve

---

³ <http://www.asahi-net.or.jp/~sg2h-ymst/yamatouta/sennin.html>

⁴ <http://jti.lib.virginia.edu/japanese/hyakunin/index.html>

seçkinin derleyicisi Teika'nın algısına odaklanır. Bunlar dışında Ogura Hyakunin Isshu'daki 21 kadın şairin listelerine yer veren web sayfaları da vardır. ⁵ Bu saydığımız 5 eser dışında, Fujiwara'nın (2011) seçkideki kadın şairleri günümüzden feminist bakış açısıyla ele alan sohbet yazısı da farklı bir yaklaşım getirmektedir. Yazı, *karuta* oyununu ele alarak başlar. Yazar, oyunun çocukluğunda oynadığı farklı bir versiyonunda, kartlarda rahip resmi gelirse ellerindeki tüm kartları kaptırdığını, kadın resmi olan kart gelirse karşısındakinin kartlarını aldığını anlatır. Merak edip rahip ve kadınları saydığında 13 rahip ve 21 kadın şair olduğunu söyler. Seçkideki yetenekli, zeki kadın şairlerden bahsederek bunların 100 şairden 21'i olduğunu, peki günümüzdeki kadın akademisyenlerin ya da diğer alanlardaki kadınların oranlarının ne olduğunu sorgular. (Fujiwara 2011: 584-585).

Başlangıcından 1235 Yılına Kadar Japon Kadın Edebiyatı

Bu bölümde Japon kadın edebiyatı, başlangıcından Kamakura Dönemi'ne kadar ana hatlarıyla ele alınmıştır. Her dönemin temsilcisi şairler-yazarlar ile dönemi yansıtan türler-eserler ile ilgili verileri Tablo 1 ve Tablo 2'de bulabilirsiniz. Her iki tablo ve bu bölüm 2007, 2009, 2013, 2019, 2020 araştırmalarım ve çalışmalarım temelinde oluşturulmuştur.

Japon kadın edebiyatı, genellikle Heian Dönemi'ne odaklanarak ele alınır (Mulhern 1994 vd.). Ancak Shirane'nin (2007: 30) de belirttiği gibi Japon kadın edebiyatı birdenbire ortaya çıkmamıştır. Önceki çalışmalarımda da ortaya koyduğum gibi Japon kadın edebiyatının, Japon edebiyatı ile birlikte başladığını söylemek mümkündür. Yani Japon kadın edebiyatı yazı öncesi çağlardan itibaren, şiir ve şarkı ile [*uta*] başlamıştır, büyüsel olarak ortaya çıkmıştır. Kökenleri dini ritüellere dayandırılabilir. Başlangıçta kişisel yönü yoktur, kamusal özellik gösterir. Ortaklaşa yapılan işlerle de, sosyal yaşamın temelinde yer almıştır. Bu döneme ait kadın şiirlerine Kojiki (712), Nihonshoki (720), Man'yōshū (759) gibi Japonya'nın en eski Japon yazılı kaynaklarından ulaşılabilmektedir. Sözlü dönem kadın şairlerinin efsanevi olduğu ya da kim olduklarının kaydedilmedikleri görülmektedir. (Bkz. Tablo 1, Tablo2).

Yazı çağına geçildikten yüz yıl kadar sonra, Asuka Dönemi sonundan itibaren ise şiir evrilmiş, büyüsel- kamusal özelliklerine lirik ve kişisel şiirler

---

⁵ <https://honda-n2.com/ogurahyakuninissshu-gendaigoyakuichiran-joseinouta>

de eklenmiştir. Diğer bir deyişle Japon edebiyatı kişisel ve edebi bir yön kazanmaya başlamıştır. Asuka Dönemi'nde genellikle hanedandan ve saray çevresinden kadınların şiirleri kayda geçirilebilmiştir, Man'yōshū ile günümüze kadar ulaşabilmiştir. Verilen eserlerin arasında, kadın şairlerin hükümlerine adına sözün ruhunu [*kotodama*] dile getirdiği büyüsel eserler ve lirik yönlerin bulunduğu etkileyici şiirlerin olduğu görülmektedir. Bu dönemin ve Japon kadın edebiyatının önemli şairlerinden biri, şiirin büyüselden lirik şiire geçmesinin temsilcilerinden biri Nukata no Ōkimi'dir. Taşradan ise çok az sayıda kadın eseri kaydedilebilmiştir.

Japonya'da Yamato Sülalesi odağında merkezi yönetimin tüm alanlarda güçlendiği Nara Dönemi'nde, hem başkentten hem taşradan kadın eserleri kayda geçmiştir. Taşra kadın edebiyatının kaydedilmesinde eyaletlerde görevlendirilen başkentli devlet adamlarının etkisi büyüktür. Man'yōshū'da (759) kesin olarak tarihlendirilemeyen şairi bilinmeyen şairlerin yanında, Nara Dönemi'ne tarihlenen 83'ten fazla söyleyeni kaydedilmiş kadın şairin 300'den fazla şiiri bulunmaktadır. Bu kadın eserleri, içerik, tür ve kadın şairler açısından büyük bir çeşitlilik gösterir. Bu özellikleriyle, Japon kadın edebiyatının en dikkat çekici dönemlerinden birini oluşturur. Nara Dönemi'nde Man'yōshū'nun derleyicilerinden olduğu kabul edilen Yakamochi'nin ait olduğu Ōtomo Sülalesi ve bu sülaleden kişilerle ilintili kadın şairlerin varlığı döneme damgasını vurur. Bunlardan Yakamochi'nin halası ve sülalenin yöneticiliğini de yapmış Sakanoue no Iratsume, Yakamochi'yle gönül ilişkisi olmuş kadın şairlerden Ki no Iratsume, Kasa no Iratsume ünlü şairlerdendir. Düşük düzey bir kadın görevli olmasına rağmen, *utagatari* olarak yer alan şiir hikâyesiyle Sanono no Otagami no Otome bu dönemin dikkat çeken bir diğer kadın şairidir. Ayrıca yurtdışı heyeti delegelerinin eşleri anneleri, başkentten prensin kadın hizmetlisinin şiirleri gibi daha sonraki dönemlerde görülmeyen kadın eserleri vardır. Taşradan ise sınır muhafızlarının eşleri, Doğulu kadınlar, *Ukaremeler* gibi sonraki dönemlerde tekrar görülmeyecek zenginlikte bir kadın edebiyatı Man'yōshū'da kaydedilmiştir. (Bkz. Tablo 1, Tablo2).

Heian Dönemi'nde, değişen toplum yapısıyla birlikte şiir ve edebiyat, şehir yaşamına eklenmiş, rafine bir biçim almıştır. Bu dönemde, ana kıtadan gelen Budizm, Konfüsyüçülük gibi inanç sistemleri ve bunların etkisiyle oluşturulan yasalarla kadının dini, siyasi alanlar başta olmak üzere toplum

içindeki konumu indirgenmiş, önceki dönemlerdeki çift erkilli yapı, ataerkil sisteme dönüşmüş, önceki dönemlerde her iki cins için de olan çok eşlilik, sadece erkek için çok eşlilik haline gelmiştir. Kadın edebiyatı da, kadının değişim gösteren konumuyla dönüşmüştür. Soylu kadınların şiir, müzik, kaligrafi gibi konularda aldığı eğitim de kadın edebiyatını etkileyen bir başka nokta olmuştur.

Tablo 1. Başlangıcından Kamakura Dönemi'ne Kadar Japon Kadın Edebiyatı-Yazar/Şairler

250	592	710	784	1185	1235	1333
KOFUN	ASUKA	NARA	HEIAN	KAMAKURA		
Tanrıçalar Hanedan (Kofunlarda şarkı söyleyen kadın imgeleri Ujilerin kadınları)	Saray şairleri kadınlar (sözün kadınları) Hanedan Az sayıda (Hitomaro'nun eşi gibi taşralı soylu)	Soylu sülalelerden kadınlar Ötomolarla ilintili kadınlar Hanedan Taşralı kadınlar	Kadın kimliğinde erkek Soylu kadınlar Fujiwaralarla ilintili kadınlar Hanedan Saray çevresi			
Shitateru-hime Iwa no Himemiko	Nakatsu Sumera Mikato Nukata no Ökimi Öku no Himemiko Taşradan: Yosami no Otome, Suminoe no Otome vd.	Sakanoue no Iratsume Ki no Iratsume Kasa no Iratsume Sanono no Otogami no Otome Yurtdışı heyeti delegelerinin eşleri,anneleri Taşra: Sınır muhafızlarının eşleri Doğulu kadınlar Ukaremeler vd.	Uchiko no Naishinnō (Kanshi) Ono no Komachi, Ise Ki no Tsurayuki (erkek) Michitsuna no Haha Sei Shōnagon Izumi Shikibu Murasaki Shikibu Akazome Emon Koshikibu no Naishi Sagami, Ukon. , Sugawara no Takasue no Musume, Abutsu-ni vd			

Tablo 2. Başlangıcından Kamakura Dönemi'ne Kadar Japon Kadın Edebiyatı-Türler/Eserler

250	592	710	784	1185	1235	1333
KOFUN	ASUKA	NARA	HEIAN	KAMAKURA		
Jōdai Kayō (kadim halk şarkıları) Waka (düzensiz) Chōka [uzun şiir] Tanka [kısa şiir]	Waka Tanka [31 hece] Sedōka [6 dizeli şiir, 38 hece] Chōka	Waka Tanka Sedōka Chōka Tan-renga [birlikte okunan eklemeli şiir]	Kanshi [Klasik Çince Şiir] Tanka Renga, Kişisel Antoloji [-shū] <u>Düz yazı türler:</u> Nikki [günlük-hatırat], uta nikki [şiirli günlük] Zuihitsu [fırçaya itaat] Monogatari [uzun düzyazı anlatı], Uta-monogatari [şiir+ düzyazı anlatı], rekishi monogatari [tarihi anlatı] vd.			
		Kojiki (712) Fudoki (713) Nihon Shoki (720) Kaifusō (751) (kadın şair yok) Man'yōshū (759)	Saltanat Kanshi Ant.(814-818-827) Kokinshū (905-914?), Ise Monogatari, Taketori Monogatari, Ise-shū , Yamato Monogatari , Tosa Nikki (935), Kagerō Nikki (969-974?), Makura no Sōshi (999), Shūishū (1005-1007), İzumi Shikibu Nikki (1008), Murasaki Shikibu Nikki (1010), Genji Monogatari (1008), Sarashina Nikki, Hamamatsu Chūnagon Monogatari, Tsutsumi Chūnagon Monogatari, Eiga Monogatari, Yoru no Nezame, Goshūishū (1086), Kinoishū (1127), Shikashū (1151-1154), Senzaishū (1187), Shinkokinshū (1205) Izayoi nikki vd.			

Man'yōshū'dan yaklaşık 150 yıl sonra, Heian Dönemi'nde 900'lerden itibaren Japonca ana dilde edebiyatta düzyazı metinlerin ortaya çıktığını görüyoruz. Düzyazı metinlerin ortaya çıkışını, Man'yōshū Dönemi'ndeki derleyicilerin şiirlere eklediği Klasik Çince [*kanbun*] düz yazı notlar; “şiir hikâyeler” “*uta-gatariler*”; Klasik Çince [*kanbun*] metinler ile sözlü gelenekle aktarılagelen hikâyelerle ilintilendirmek mümkündür. Özellikle “kadın eli” [*onna-de*] adı verilen yazı sisteminin yaygın olarak kullanılması ile birlikte kadınların bu yazı sistemi ile sadece *waka* değil, günlük [*nikki*], kurgu ya da gerçek uzun hikâye [*monogatari*], düz yazı açıklamaların da yer aldığı kişisel antolojiler [-*shū*], fırçaya itaat [*zuihitsu*], türlerinde eserler verdiği bir dönem başlamıştır. Bu düz yazı türlerin yanı sıra Japon edebiyatında ve Japon kadın edebiyatında *waka* şiiri güçlü bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Tüm bu düz yazı eserlerin kurgusunda, kısa *waka* şiiri olan *tanka* şiirleri de çokça yer alır. Japon kadın edebiyatının başlangıcındaki büyüsel-kamusal *waka* şiiri zaman içinde dönüşmüş, kişisel-lirik, kamusal özellikler gösteren şiir haline gelmiştir. Bu dönemde

kadınların oluşturduğu ve erkeklerin kadınlarla yazışırken kullandığı kişisel- lirik ya da sosyal vesilelerle kamusal ve/veya lirik olarak okunan bir tür olma özelliğini kalıcı olarak kazanmıştır. Heian Dönemi sonu ve Kamakura Dönemi başlarında sarayda yapılan şiir karşılaşmaları gibi ortamlarda *waka* şiiri stilize olmuş, söz sanatlarında maharetli ancak gerçek hikâyeleri yansıtmayan hayali eserlere dönüşmüşlerdir. Bu da şiirlerin kendi içindeki tekrarına ve kalıplaşmasına neden olmuştur.

Heian Dönemi'nden itibaren sarayda görev yapan soylu sülalelerden, özellikle Fujiwara Sülalesi'nden kadınların eserleri kayda geçmiş ve Saltanat Antolojileri başta olmak üzere pek çok eserde yerini almıştır. Aynı şekilde düz yazı eserler veren soylu kadınların, bu eserleri de saray çevresinde beğeni kazanarak günümüze kadar ulaşmıştır. Dönemin ünlü kadın edebiyatçıları arasında, bin sayfalık kurgu düzyazı eseri Genji Monogatari ile Murasaki Shikibu; sonradan fırçaya itaat [*zuihutsu*] olarak türüne dâhil edilecek düz yazı eseri Makura no Sōshi ile Sei Shōnagon; şiirleri, günlüğü ve aşklarıyla ünlü Izumi Shikibu, ünlü tarihçe Eiga Monogatari'nin bir kısmını yazdığı kabul edilen Akazome Emon, yine ilk kadın günlüklerinden kabul edilen Kagerō Nikki'nin yazarı Michitsuna no Haha; Sarashina Nikki'nin yazarı Sugawara no Takasue no Musume, şiirleriyle ünlü Ono no Komachi, Ise ve Ukon vd. sayılabilir (Bkz. Tablo 1, Tablo2).

Kadın edebiyatında Heian Dönemi'ndeki altın çağın etkisi, Kamakura Dönemi'nde de azalarak sürdürmüş sonrasında ise askeri sınıfın yönetiminde değişen toplum yapısının içinde görünmez olmuştur. Burada altını çizmek istediğim bir konu, Heian Dönemi kadın edebiyatından bahsedildiğinde sadece kayda geçebilmiş kadın edebiyatından bahsedebildiğimiz. Taşra kadın edebiyatına ait sınırlı veri, Heian Dönemi kadın edebiyatı içinde ele alınmamaktadır. Ayrıca düşük düzey soyluların eserlerine de saltanat antolojilerinde yer verilmediği ya da anonim olarak geçtiği bilinmektedir. Bir diğer deyişle Heian Dönemi kadın edebiyatı, Japon kadın edebiyatının altın çağı, saray çevresindeki soylu kadınların eserleri ile sınırlıdır. Buna rağmen dünya kadın edebiyatı tarihi içinde önemli bir yere sahiptir.

Hayat Hikâyeleri Üzerinden Ogura Hyakunin Isshu'daki Kadın Şairler

Tekrar edecek olursak, Teika'nın 1235'te bir konak dekorasyonu için seçtiği günümüzde Japon edebiyatının, kültürünün ayrılmaz bir parçası haline gelen bu şiirlerin arasında 21 kadın şairin eseri vardır. Basit bir hesapla seçkinin %21'ini kadın şairler oluşturmaktadır.

Tablo 3. Ogura Hyakunin Isshu'daki Kadın Şairler, Dönemleri, Görevleri, Süllaleleri

No	Ad	Kim
003	Jitō Tennō	Asuka, (645-702). Hükümrân İmparatoriçe
009	Ono no Komachi	9.10. yüzyıl Soylu kadın?
019	Ise	Heian, (?875-?938). İmparator Uda'nın zevcesi imparatoriçe nedimesi, İmparator Uda'nın cariyelerinden, prens annesi. Fujiwara süllalesinden
038	Ukon	Heian, 9.10. yüzyıl İmparator Daigo'nun zevcesinin nedimesi. Fujiwara süllalesinden
053	Udaisho Michitsuna no Haha	Heian, (936-995). Fujiwara Kane'ie'nin ikinci eşi. Fujiwara süllalesinden
054	Gidō Sanshi no Haha	Heian, (?-996). Saray nedimesi, Fujiwara no Michitaka'nın eşi, kızı Teishi İmparator İchijō'nun eşi. Politik güçlerini kaybetmesinden sonra vefat. Fujiwara süllalesinden
056	Izumi Shikibu	Heian, (970ler? 933 son kayıt). Michinaga'nın kızı ve İmparator Ichijō'nun eşi olan İmparatoriçe Shōshi'nin nedimesi. Hanedandan prensler ve pek çok soylu ile gönül ilişkisi. Ōe süllalesinden. Fujiwara soyundan imparatoriçenin nedimesi
057	Murasaki Shikibu	Heian, (970?-1014?) İmparator Ichijō'nun eşi, Michinaga'nın kızı İmparatoriçe Shōshi'nin nedimesi. Fujiwara süllalesinden
058	Daini no Sanmi	Heian, (999-1082)Murasaki'nin kızı. Michinaga'nın kızı ve İmparator Ichijō'nun eşi olan İmparatoriçe Shōshi'nin nedimesi. Sonradan imparator olacak prensin sütanesi, saray nedimesi. Fujiwara süllalesinden
059	Akazome Emon	Heian, (960?-1040) Michinaga'nın kızı ve İmparator Ichijō'nun eşi olan İmparatoriçe Shōshi'nin nedimesi. Fujiwara soyundan imparatoriçenin nedimesi
060	Koshikibu no Naishi	Heian, (999?-1025). Michinaga'nın kızı ve İmparator Ichijō'nun eşi olan İmparatoriçe Shōshi'nin İmparatoriçe Shōshi'nin nedimesi. Tachibana süllalesinden. Fujiwara soyundan imparatoriçenin nedimesi
061	Ise no Osuke (Ise no Tayū)	Heian, (987?-1063?). Michinaga'nın kızı ve İmparator Ichijō'nun eşi olan İmparatoriçe Shōshi'nin nedimesi. Sonrasında imparator eğitmeni. Fujiwara soyundan imparatoriçenin nedimesi

062	Sei Shōnagon•	Heian, (964?-1024?27?). İmparator Ichijō'nun eşlerinden İmparatoriçe Teishi'nin nedimesi. İmp. Tenmu'nun soyundan Kiyowara Sül. Fujiwara soyundan mparatoriçenin nedimesi
065	Sagami	Heian, (995'ten sonra-1061?). İmparator Ichijō'nun İmpartoriçe Teishi'den olan kızı prenses Yūshi'nin hizmetinde nedime. Fujiwara sülalesinden anneden prensesin nedimesi
067	Suo no Naishi	Heian, (1037?-1109 sonrası). İmparator Goreizei'den başlayarak 4 ayrı imparatorun nedimeliğini yapmıştır. Taira Sülalesinden. Nedimeliğini yaptığı 4 imparatorun da annesi Fujiwara sülalesindedir.
072	Yushi Naishinno-ke no Kii	Heian, 11. yüzyıl İmparator Go-Suzaku'nun eşi İmparatoriçe Yushi Naishinno'nun (1038-1105) nedimesi. Taira sülalesinden. Fujiwara sülalesinden imparatoriçenin nedimesi
080	Taiken Mon-in no Horikawa	Heian, 12. yüzyıl İmparator Toba'nın eşi İmparatoriçe Taiken Monin'in (1101-1145) nedimesi 1141'de Budist rahibesi, imparatoriçe ile birlikte inziva. Minamoto sülalesinden. Fujiwara sülalesinden imparatoriçe nedimesi
88	Kōka Mon-in no Betto	Heian, 12. yüzyıl İmparator Sutoku'nun eşi İmparatoriçe Kōka Mon-in'in (1130-1182) nedimesi. İmparatoriçenin vefatından sonra Budist rahibesi Minamoto sülalesinden. Fujiwara sülalesinden imparatoriçe nedimesi
89	Shokushi Naishinnō	Heian sonu -Kamakura başı, (1149-1201) İmparator Go-Shirakawa'nın kızı prenses. Ünlü şair Shunzei <i>waka</i> hocası. Kamo tapınağı rahibesi. Annesi Fujiwara
090	Inpu Mon-in no Tayū	Heian sonu -Kamakura başı, (1130?-1200?) İmparator Go-Shirakawa'nın kızı prenses Mon-in'in nedimesi. Fujiwara sülalesinden
092	Nijō-in no Sanuki	Heian sonu -Kamakura başı, (1141?-1217?) İmparator Nijō'nun nedimesi. İmparator Go-Toba'nın eşlerinden Kujō Ninshi'nin nedimesi. Minamoto sülalesinden. Kocası Fujiwara

Bu bölümde, seçkideki 21 kadın şairin hayat hikâyeleri ve hayat hikâyelerinin bir parçası olan edebi yönleri ele alınmıştır. İlk olarak, bu kadın şairlerin dönemlerine, kim olduklarına, ne görev yaptıklarına odaklandığımızda Tablo 3'teki verilere ulaşıyoruz. Tablo 3, Esen tarafından, kendi yayına hazırlamakta olduğu Ogura Hyakunin Isshu kitabı başta olmak üzere, şu kaynaklarda yapılan okumalar, araştırmalar ve karşılaştırmalar da temel alınarak oluşturulmuştur: (Hirata, Niikawa 2005, Kagō 2006, KJN. 1998, MHJ. 1996, Machotka 2009; Mostow1996; Suzuki et.al 2009; NKD. 1986, asahi-net, etext.virginia.edu vd.).

Buna göre seçkide yer alan 3 Asuka Dönemi şairinden 1'i; 4 Nara Dönemi şairinden 0'ı; 85 Heian Dönemi şairinden 17'si; 8 Heian Dönemi sonu Kamakura Dönemi başı şairinden 3'ünün kadın şair olduğu görülmektedir. (Bkz. Tablo 4). Nara Dönemine tarihlenen kadın şair ve şiirinin bulunmaması, ikinci bölümde aktarılan Nara Dönemi kadın edebiyatının zenginliği göz önünde bulundurulduğunda dikkat çekicidir. Nara Döneminin ünlü şairi Ōtomo no Yakamochi'ye seçkide yer verilmesine rağmen, aynı dönemin ünlü kadın şairi ve Man'yōshū'da en çok şiiri bulunan kadın şair olan Ōtomo sülalesinden Sakanoue no Iratsume'nin yer almaması da bir veri sağlamaktadır.

Tablo 4. Ogura Hyakunin Isshu'daki Şairlerin Cinsiyetleri ve Dönemleri

	Asuka (592-710)	Nara Dönemi (710-785)	Heian Dönemi (785- 1185)	Heian Dönemi sonu Kamakura Dönemi başlangıcı (1185- 1235)
Kadın	1	0	17	3
Erkek	2	4	68	5
Toplam	3	4	85	8

Seçkideki kadın şairlerin konumlarına baktığımızda hepsinin hanedan ve çevresindeki kadımlar olduğu görülmektedir: 1 Hükümran İmparatoriçe, 1 İmparator kızı prenses, 3 imparator nedimesi, 12 imparator eşi imparatoriçe nedimesi, 2 imparator kızı prenses nedimesi, 2 soylu kadın vardır. Bu kadınların 9'u İmparator Ichijō ile ilintilidir, (eşlerinin nedimeleri, kızı, eşinin annesi). (Bkz. Tablo 5).

Tablo 6. Ogura Hyakunin Isshu'daki Kadın Şairlerin Fujiwara Sülalesi ile İlintisi

Hükümran İmparatoriçe	3
İmparator kızı prenses	89
İmparator nedimesi	54 (Ichijō'nun eşi Teishi'nin annesi), 67, 92
İmparator eşi İmparatoriçe nedimesi	19, 38, 72, 80, 88 Ichijō'nun eşi Shōshinin nedimleri: 56, 57, 58, 59, 60, 61 Ichijō'nun eşi Teishi'nin nedimesi 62
İmparator kızı prenses nedimesi	Ichijō'nun kızı 65 90
Soylu kadın	9, 53

Tablo 5. Ogura Hyakunin Isshu'daki Kadın Şairlerin Unvanları

Fujiwara soyundan	38, 53, 54, 57, 58, 90
Fujiwara soyundan imparatoriçe nedimesi	56, 59, 60,61, 52, 72, 80, 88,
Nedimesi olduğu kişinin annesi	65, 67
Fujiwara	89
Annesi Fujiwara	92
Kocası Fujiwara	
Diğer	3, 9, 19 (Bu üç şiirin yazıldığı dönemde Fujiwara güçlü değil.)

21 kadın şairin 18'i Fujiwara Sülalesi ile ilintilidir. Fujiwara Sülalesi Heian Dönemi'nde güç kazanmış ve naiplikler aracılığıyla yönetimde etkili olmuştur. Fujiwaralarla ilintili olmayan 3 kadın şairin yaşadığı dönemlerde Fujiwara Sülalesi henüz yönetimdeki gücünü kazanmamıştı (Bkz. Tablo 6).

Tablo 7. Ogura Hyakunin Isshu'daki Kadın Şairlerin Edebi Yönleri

No	Ad	Edebi yön
003	Jitō Tennō (645-702).	-
009	Ono no Komachi 9.-10. yüzyıl	Ünlü kadın şair, <i>rokkasen</i> , <i>sanjyū rokkasen</i> , <i>nyōbō sanjyū rokkasen</i> . <i>Waka</i> .
019	Ise (?875-?938)	Ünlü kadın şair, <i>sanjyū rokkasen</i> , <i>nyōbō sanjyū rokkasen</i> , Ise-shū. <i>Waka</i> , kişisel şiir antolojisi [<i>shū</i>].
038	Ukon 9.-10. yüzyıl	Ünlü kadın şair, <i>nyōbō sanjyū rokkasen</i> , şiir karşılaşmaları. <i>Waka</i> .
053	Udaisho Michitsuna no Haha (936-995)	Ünlü kadın yazar, Kagerō Nikki, şiirleriyle ünlü. <i>Chūko sanjūrokkasen</i> , <i>nyōbō sanjūrokkasen</i> . <i>Waka</i> , şiir günlük [<i>uta nikki</i>].
054	Gidō Sanshi no Haha (?-996)	Ünlü kadın şair, <i>nyōbō sanjūrokkasen</i> . <i>Waka</i> , <i>kanshiye</i> ilgisi var.
056	Izumi Shikibu (970ler? 933 son kayıt)	Ünlü kadın yazar, şair, <i>chūko sanjūrokkasen</i> , <i>nyōbō sanjūrokkasen</i> . Izumi Shikibu Nikki, Izumi Shikibu-shū. <i>Waka</i> , şiir günlük [<i>uta nikki</i>], kişisel şiir antolojisi [<i>shū</i>].
057	Murasaki Shikibu (970?-1014?)	Ünlü kadın yazar (şiirleri daha az ünlü). <i>Chūko sanjūrokkasen</i> , <i>nyōbō sanjyū rokkasen</i> , Murasaki Shikibu Nikki, Genji Monogatari, Murasaki Shikibu-shū. <i>Waka</i> , Günlük [<i>nikki</i>], uzun hikâye [<i>monogatari</i>], kişisel şiir antolojisi [<i>shū</i>].
058	Daini no Sanmi (999- 1082)	Kadın şair, <i>nyōbō sanjyū rokkasen</i> , Daini no Sanmi-shū (Ünlü yazar Murasaki Shikibu'nun kızı), şiir karşılaşmaları. <i>Waka</i> .
059	Akazome Emon (960?-1040)	Ünlü kadın şair ve tarihçi. <i>chūko sanjūrokkasen</i> , <i>nyōbō sanjūrokkasen</i> Eiga Monogatar (ilk ciltler), Akazome Emon-shū. <i>Waka</i> , tarihçe, kişisel şiir antolojisi [<i>shū</i>].
060	Koshikibu no Naishi (999?-1025)	Kadın şair (Ünlü yazar Izumi Shikibu'nun kızı) <i>nyōbō sanjūrokkasen</i> . <i>Waka</i> .
061	Ise no Osuke (Ise no Tayū) (987?-1063?)	Ünlü kadın şair, <i>chūko sanjūrokkasen</i> , <i>nyōbō sanjūrokkasen</i> , Ise no Tayū Ōsuke-shū, şiir karşılaşmaları. <i>Waka</i> , kişisel şiir antolojisi [<i>shū</i>].
062	Sei Shōnagon (964?-1024?27?)	Ünlü kadın yazar, şair. <i>Chūko sanjūrokkasen</i> , <i>nyōbō sanjūrokkasen</i> , Makurano Shōshi. <i>Waka</i> , fırçaya itaat [<i>zuihitsu</i>].
065	Sagami (995'ten sonra-1061?)	Ünlü kadın şair, <i>chūko sanjūrokkasen</i> , <i>nyōbō sanjūrokkasen</i> , Sagami-shū, şiir karşılaşmaları.

		<i>Waka</i> , kişisel şiir antolojisi [<i>shū</i>].
067	Suo no Naishi (1037?-1109 sonrası)	Ünlü kadın şair, <i>nyōbō sanjūrokkasen</i> , Suo no Naishi-shū, şiir karşılaşmaları. <i>Waka</i> , kişisel şiir antolojisi [<i>shū</i>].
072	Yushi Naishinno-ke no Kii 11. yüzyıl	Kadın şair, <i>nyōbō sanjūrokkasen</i> , Ichi no miya no Kii-shū, şiir karşılaşmaları. <i>Waka</i> , kişisel şiir antolojisi [<i>shū</i>].
080	Taiken Mon-in no Horikawa 12. yüzyıl	Ünlü kadın şair, <i>nyōbō sanjūrokkasen</i> , Taiken Moin no Horikawa-shū şiir karşılaşmaları. <i>Waka</i> , kişisel şiir antolojisi [<i>shū</i>].
88	Kōka Mon-in no Betto 12. yüzyıl	Kadın şair, şiir karşılaşmaları. <i>Waka</i> .
89	Shokushi Naishinnō (1149-1201)	Ünlü kadın şair, <i>nyōbō sanjūrokkasen</i> , Shokushi Naishinnō-shū. <i>Waka</i> , kişisel şiir antolojisi [<i>shū</i>].
090	Inpu Mon-in no Tayū (1130?-1200?)	Kadın şair, <i>nyōbō sanjūrokkasen</i> , Inpu Mon-in no Tayū-shū, şiir karşılaşmaları. <i>Waka</i> , kişisel şiir antolojisi [<i>shū</i>].
092	Nijō-in no Sanuki (1141?-1217?)	Ünlü kadın şair, <i>nyōbō sanjūrokkasen</i> , Nijō-in no Sanuki-shū, şiir karşılaşmaları. <i>Waka</i> , kişisel şiir antolojisi [<i>shū</i>].

Bu yirmi bir kadın şairin edebi yönlerine odaklandığımızda, Japon edebiyatı içinde tanınmış mı, *waka* şiirinin üstatları listelerinde yer alıyor mu, eserleri ve eser verdikleri türler başlıklarında yaptığımız araştırmada Tablo 7’deki verilere ulaşılmıştır. Tablo, Esen tarafından şu kaynaklarda yapılan okumalar, araştırmalar ve karşılaştırmalar da temel alınarak oluşturulmuştur: (Hirata, Niikawa 2005; Kagō 2006; KJN. 1998; MHJ. 1996; Machotka 2009; Mostow 1996; Suzuki et.al 2009; NKD. 1986, asahi-net, etext.virginia.edu vd).

Tablo 7’de yer alan veriler doğrultusunda, öncelikle bu kadın şairlerin Japon edebiyatı içindeki yerini ortaya koymağa odaklandık. Bunun için bu kadın şairlerin *waka* şiirinin üstatları listelerinde ve Saltanat Antolojilerindeki yerlerini araştırdık. *Waka* şiirinin üstatları listeleri 10. yüzyılda Ki no Tsurayuki’inin oluşturduğu “*Waka* Şiirinin 6 Üstadı [*Rokkasen*]” ile başlayan ve sonraki dönemlerde yeni listelerin oluşmasıyla ilerleyen dönemin ya da o zamana kadar olan en seçkin şairlerin belirlendiği listeler olarak düşünülebilir. Bu listeler için klasik Japon edebiyatı veritabanı “asahi-net.or.jp” temel alınmıştır.

Tablo 8. Ogura Hyakunin Isshu'daki Kadın Şairlerin Waka Şiirinin Üstatları Listelerindeki Yeri

<p>Waka Şiirinin 6 Üstadı [Rokkasen 六歌仙] (10. yüzyıl listesi) Ki no Tsurayuki</p>	<p>Bu listede yer alan bir kadın şairin içinde Ogura'nın bir kadın şairi vardır: 2) Ono no Komachi</p>
<p>Waka Şiirinin 36 Üstadı [Sanjūrokkasen]三十六歌仙] (10. yüzyıl listesi) Kintō</p>	<p>Bu listede yer alan beş kadın şairin içinde Ogura'nın iki kadın şairi vardır: 4) Ise 12) Ono no Komachi</p>
<p>Klasik Dönem Waka Şiirinin 36 Üstadı [Chūko Sanjūrokkasen 中古三十六歌仙 = Nochi no rokurokusen 後六々撰] (12. yüzyıl listesi) Norikane'</p>	<p>Bu listede yer alan dokuz kadın şairin içinde Ogura'nın yedi kadın şairi vardır: 1) Izumi Shikibu 2) Sagami 4) Akazome Emon 6) Ise no Tayū 24) Murasaki Shikibu 25) Michitsuna no Haha 36) Sei Shōnagon</p>
<p>Waka Şiirinin 36 Kadın Üstadı [Nyōbō Sanjūrokkasen 三十六歌仙] (13. yüzyıl listesi)</p>	<p>Bu listede yer alan otuz altı kadın şairin içinde Ogura'nın 19 kadın şairi vardır. 1) Ono no Komachi 2) Ise 5) Ukon 6) Fujiwara no Michitsuna no Haha 8) Akazome Emon 9) Izumi Shikibu 11) Murasaki Shikibu 12) Koshikibu no Naishi 13) Ise no Tayū 14) Sei Shōnagon 15) Daini no Sanmi 16) Takashina no Kishi (Gidō Sanshi no Haha) 17) Yūshi Naishinnō-ke no Kii 18) Sagami 19) Shikishi Naishinnō (Shokushi), 21) Suō no Naishi 23) Taikenmon'in no Horikawa 26) Nijō In no Sanuki 31) Inpu Mon-in no Tayū</p>

Seçkinin tarihlendiği 1235'ten önce oluşturulan dört ayrı listede toplamda, Ogura Hyakunin Isshu'nun on dokuz kadın şairi yer almaktadır. (Bkz. Tablo 8). Bu kadın şairlerden Ono no Komachi üç listede, Ise iki listede, Izumi Shikibu, Sagami, Akazome Emon, Ise no Tayū, Murasaki Shikibu, Michitsuna no Haha, Sei Shōnagon iki listede yer almaktadır. Listede yer almayan seçkinin ikikadın şairinden biri olan Jitō Tennō, hükümran imparatoriçedir, şairliği ile tanınmaz. Diğer bir isim Kōka Mon-in no Betto (12. yüzyıl) Usuda'ya (1967: 106) göre Teika Dönemi'nde aktif

olmakla birlikte seçkinin kadın şairlerinin genel özelliklerinden farklılık gösterir, günümüze on dokuz şiiri ulaşmıştır. Tablo 7 verileri de bunu desteklemektedir. Teika'nın bu şiiri seçme sebeplerinden biri olasılıkla usta bir şiir tekniği olmasıdır. Yedi söz sanatı bulunur (Bkz. Tablo 11) ve birden çok anlam içeren bir şiirdir.

Seçkideki kadın şairlerin Japon edebiyatındaki yerini belirlemek için sorduğumuz bir diğer soru Saltanat Antolojilerinde yer alıp almadıklarıdır. Saltanat Antolojileri Japon hükümlerinin emriyle dönemin önemli edebiyatçılarına derlettirilen antolojilerdir. Bu antolojilerde içerik olarak özel seçilmiş şiirler yer alır. Ayrıca şairlerin konularının da Saltanat Antolojisinde yer almaya uygun olması gerekir. Bunun sağlanmadığı durumlarda şiirin “okuyanı bilmiyor” [*yomibito shirazu*] ifadesiyle antolojide yer aldığı örnekler mevcuttur. Yirmi bir şiirin tamamının kaynağının Saltanat Antolojileri olduğu yapılan taramada tespit edilmiştir. İlk kaynağı Saltanat Antolojisi olmayan tek şiirin (no. 3), bir Saltanat Antolojisi olan Shin-Kokinshū'daki versiyonuyla Ogura Hyakunin Isshu'ya dâhil edildiği görülmektedir. Japon hükümlerinin emriyle derlenen ilk Sekiz Saltanat Antolojisi'nin [*hachidai-shū*] yedisi, 2. Saltanat Antolojisi Gosen-shū'da (951) hariç, Ogura Hyakunin Isshu'daki kadın şairlerin şiirlerinin kaynaklarıdır. Başka bir şekilde ifade edecek olursak, yirmi bir şiirin tamamı Saltanat Antolojilerinde yer almaya uygun görülmüş şiirlerdir. (Bkz. Tablo 9). Tablo, şu kaynaklar karşılaştırılarak yapılan araştırmalarla oluşturulmuştur: (Hirata, Niikawa 2005; Kagō 2006; KJN. 1998; MHJ. 1996; Machotka 2009; Mostow1996; Suzuki et.al 2009; NKD. 1986, asahi-net, etext.virginia.edu vd).

Tablo 9. Ogura Hyakunin Isshu'daki Kadın Şiirlerinin Kaynakları

Man'yōshū	759	Yakamochi vd	(3)	1
Kokinshū	905?-914	Tsurayuki vd. 1. Saltanat Antolojisi	9	1
Shūishū	1005-1007	Kintō vd. 3. Saltanat Antolojisi	38, 53	2
Goshuishū	1086	Michitoshi 4. Saltanat Antolojisi	56, 58, 59, 65	4
Kinyoshū	1127	Minamoto no Toshiyori 5. Saltanat Antolojisi	60, 72	2
Shikashū,	1151-1154	Fujiwara no Akisuke 6. Saltanat Antolojisi	61	1
Senzaishū	1187	Fujiwara no Shunzei 7. Saltanat Antolojisi	67, 80, 88, 90, 92	5
Shin-Kokinshū	1205	Michitomo, Teika vd. 8. Saltanat Antolojisi	3, 19, 54, 57, 89	5

Tablo 10. Ogura Hyakunin Isshu'daki Kadın Şairlerin Diğer Eserlerinin Türleri

<i>Waka</i>		21
Kişisel şiir antolojisi [<i>shū</i>]	19, 56, 57, 58, 59, 61, 65, 67, 72, 89, 90, 92	12
Günlük [<i>nikki</i>]	53, 56, 57	3
<i>Monogatari</i>	57, 59	2
Frçaya itaat [<i>zuihitsu</i>]	62	1
Kanshi	54	1

Seçkide yer alan yirmi bir kadın şairin hayat hikâyelerine odaklandığımızda, eser verdikleri edebi türleri şu şekilde ortaya koyabiliriz: Seçkide yer alan on iki kadın şairin kişisel şiir antolojisi bulunmaktadır. Üçü günlük türünde de yazmıştır. Uzun düzyazı metinler olan *monogatari* türünde eser veren iki şair vardır, bunlardan biri tarihi içerikli *rekishi monogatari* bir diğeri de kurgu eser olan *tsukuri monogatari* türündedir. Sonradan adlandırılan bir tür olan fırçaya itaat [*zuihitsu*] türünde eser vermiş tek isim vardır (Bkz. Tablo 10).

Yukarıda ele alınan iki başlık bu şiirlerin ve şairlerin Fujiwara no Teika dönemindeki yerini ortaya koymaktadır. On dokuzu, “*waka* şiirinin üstadı” listelerinde yer alan, seçkideki şiirleri Saltanat Antolojilerinde yer almaya uygun görülmüş şairlerdir. Sadece *waka* değil, dönemin özelliği olan düz yazı türlerde de eser vermiş şairler bulunmaktadır.

Ogura Hyakunin Isshu'daki Şiirleri Üzerinden Seçkideki Kadın Şairler

Yirmi bir kadın şairin yer aldığı Ogura Hyakunin Isshu'da, yine kolay bir hesapla %21 oranında kadın şiirinin olduğunu söylemek mümkündür. Çalışmanın bu aşamasında seçkide yer alan şiirleri tema, ana duygu, söz sanatları, kategori, şiirin özelliği, söylenme vesilesi ile kime yazıldığı, başlıklarında inceleyerek, şiirlerin edebi yönlerini ve genel yapılarını ortaya koymaya çalışacağız. Bu araştırma, seçkideki kadın şairlerin edebi yetkinliği, edebi tarzlarına dair de sonuçlara ulaşmamızı sağlayacaktır. Bu içeriğe dair tüm veriler Tablo 11'de yer almaktadır. Tablo, Esen tarafından, kendi yayına hazırlamakta olduğu Ogura Hyakunin Isshu kitabı başta olmak üzere, şu kaynaklarda yapılan okumalar, araştırmalar ve karşılaştırmalar da temel alınarak oluşturulmuştur (Hirata, Niikawa 2005; Kagō 2006; KJN. 1998; MHJ. 1996; Machotka 2009; Mostow1996; Suzuki et.al 2009; NKD. 1986, asahi-net, etext.virginia.edu vd.).

Şimdi bu verileri analiz edelim. Tablo 12’de görüldüğü gibi şiirlerin büyük çoğunluğunun kategorisi on dört şiirle “sevda şiirleri”dir [*koi no uta*]. Bu kadın şiirlerinin genel içeriğine dair önemli bir veri sağlar. Seçkide yer alan yüz şiirde mevsimler sıklıkla konu edilmiştir. Ancak şaşırtıcı şekilde seçkideki kadın şiirlerinde mevsim şiirleri kategorisinde eser veren üç şair vardır. Bunlardan birisi (no. 3) hükümran imparatoriçenin şiiridir, bir diğeri (no. 61) ise başka bir İmparatoriçe’nin huzurunda nedimesi tarafından okunmuştur. Dokuz numaralı şiir ise erken tarihli bir şiirdir. Şiirin kişisel olmadığına işaret eden, kamusal bir yönü olduğunu gösteren çeşitli şiirler kategorisinde dört şiir yer almaktadır. Bunlardan birisi Japon kadın edebiyatının en ünlü kadın yazarı Murasaki Shikibu’nun arkadaşına yazdığı şiirdir (no. 57). Diğer üçü ise saraylı kadınların, saraylı erkeklerin söylediklerine cevaben söyledikleri, istihza içeren şiirleridir (no. 60, 62, 67). (Bkz. Tablo 12).

Tablo 11. Ogura Hyakunin Isshu’daki Kadın Şiirlerinin İçeriğine Dair Veriler

No	Ad	Tema/Ana Duygu	Söz sanatları	Kategori/Şiirin Özelliği/Söylenme Vesilesi
003	Jitō Tennō (645-702)	Hanedanın tanrısal soyu ve mevsimlerin döngüsü/Coşku	Yastık sözcük İsimle bitirme Büyüsel yön	Yaz Şiirleri Kamusal-büyüsel (Teika böyle yorumlamamış)?
009	Ono no Komachi 9.-10. yüzyıl	Geçicilik/ Melankoli	3 Cinaslı sözcük İlntili sözcük Devrik cümle	Bahar Şiirleri/ Lirik/ ?
019	Ise (?875-?938)	Aşk (mutsuz), kavuşmamak/ Melankoli	Girizgah, 2 Cinaslı sözcük 2 İlntili sözcük	Sevda Şiirleri / Kişisel, Lirik/ Erkeğe (sevgili)
038	Ukon 9.-10. yüzyıl	Aşk (mutsuz), unutulmak/ Melankoli	-	Sevda Şiirleri / Kişisel, Lirik/ Erkeğe (sevgili)
053	Udaisho Michitsuna no Haha (936-995)	Aşk (mutsuz)/ Melankoli	Cinaslı sözcük	Sevda Şiirleri/ Kişisel, Lirik/ Erkeğe (sevgili)
054	Gidō Sanshi no Haha (?-996)	Aşk, (endişe)/ Melankoli	-	Sevda Şiirleri / Kişisel, Lirik/ Erkeğe (sevgili)

056	Izumi Shikibu (970ler? 933?t)	Aşk, geçicilik/ Melankoli	-	Sevda Şiirleri / Kişisel, Lirik/ Erkeğe (sevgili)
057	Murasaki Shikibu (970?-1014?)	Arkadaşlık Melankoli (İnce sitem)	İlintili sözcük	Çeşitli şiirler/Kişisel, Lirik/Çocukluk arkadaşına (olasılıkla kadın)
058	Daini no Sanmi (999-1082)	Aşk/ Melankoli (Sevgi)	Girizgah 2 Cinaslı sözcük	Sevda Şiirleri/ Kişisel, Lirik/Erkeğe (sevgili)
059	Akazome Emon (960?-1040)	Aşk, bekleyen kadın/ Melankoli (Sitem)	Nazire Yerine söyleme şiiri	Sevda Şiirleri/Kişisel, Lirik/Kız kardeşinin yerine yazmış, Erkeğe (sevgili)
060	Koshikibu no Naishi (999?-1025)	Zekice iğneleme,/ İstihza	3 Cinaslı sözcük İlintili sözcük Devrik cümle	Çeşitli şiirler/Kamusal, Lirik/ Erkeğe (saraydan biri)
061	Ise no Osuke (Ise no Tayū) (987?-1063?)	Övgü/ Coşku	Doğaçlama Cinaslı sözcük Zıtlık sanatı	Bahar şiirleri/ Kamusal/ İmparatoriçenin huzurunda, sarayda şiir söyleme görevi
062	Sei Shōnagon (964?-1024?27?)	Zekice iğneleme/ Eğlenme	Nazire 2 Cinaslı sözcük Çin hikayesi atf	Çeşitli şiirler/Kişisel, Lirik/Erkeğe (saraydaki biri)
065	Sagami (995'ten sonra-1061?)	Aşk (mutsuz)/ Melankoli	Şiir karşılaşmasında belirlenen konuda doğaçlama	Sevda Şiirleri/ Kamusal, Lirik/Şiir karşılaşmasında hayali erkeğe (sevgili)
067	Suo no Naishi (1037?-1109 sonrası)	Aşk (geçici)/ Endişe	Doğaçlama Cinaslı sözcük İlintili sözcük	Çeşitli şiirler/Kamusal, Lirik/Erkeğe (saraydaki biri)

072	Yushi Naishinno-ke no Kii 11. yüzyıl	Aşk/Endişe	Doğaçlama 3 Cinaslı sözcük İlntili sözcük	Sevda Şiirleri/ Kamusal, Lirik/Şiir karşılaşmasında hayali erkeğe (sevgili)
080	Taiken Mon-in no Horikawa 12. yüzyıl	Aşk (endişe)/Güvensizlik	Yastık sözcük 2 İlntili sözcük	Sevda Şiirleri/ Kamusal amaçlı, Lirik/Şiir derlerken hayali erkeğe (sevgili)
88	Kōka Mon-in no Betto 12. yüzyıl	Aşk (endişe)/Endişe	Girizgah 3 Cinaslı sözcük 3 İlntili sözcük	Sevda Şiirleri/ Kamusal, Lirik/Şiir karşılaşmasında erkeğe (sevgili)
89	Shokushi Naishinnō 1149-1201)	Aşk (gizli)/ Endişe, melankoli	İlntili sözcük Çift anlamlı	Sevda Şiirleri/?, Lirik/kesin değil
090	Inpu Mon-in no Tayū (1130?- 1200?)	Aşk(mutsuz)/ Melankoli	Doğaçlama Nazire Çift anlamlı	Sevda Şiirleri/ Kamusal, Lirik/Şiir karşılaşmasında hayali erkeğe (sevgili)
092	Nijō-in no Sanuki (1141?- 1217?)	Aşk acısı (mutsuz)/Melankoli	Girizgah Nazire	Sevda Şiirleri/ Kamusal, Lirik/ Şiir karşılaşmasında hayali

Tablo 12. Ogura Hyakunin Isshu'daki Kadın Şiirlerinin Kategorileri

Yaz şiirleri	3	1
Bahar şiirleri	9, 61	2
Sevda şiirleri	19, 38, 53, 54, 56, 58, 59, 65, 72, 80, 88, 89,90, 92	14
Çeşitli şiirler	57, 60, 62, 67	4

Tablo 13’de görüleceği gibi seçkideki yirmi bir kadın şiirinden on altısı erkeğe hitaben yazılmıştır. Bunlardan on üçü sevgiliye (erkek) yöneliktir. İlginç bir şekilde şiirlerde konu olan erkeklerden yedisi şairin gerçek sevgilisidir, altısı ise şiir yarışmasında hayali bir sevgiliye yazılmıştır. Ancak dile getirilen duyguların sadece şiir kalıpları değil, şairlerin yaşamışlıklarını da içeriyor olabileceği öngörülebilir. Fark gösteren iki şiirden biri yine ünlü yazar Murasaki Shikibu’nundur, uzun süredir görmediği çocukluk arkadaşına yazılmıştır. Bir şiir de nedimesinin hizmet ettiği İmparatoriçe için onun huzurunda, saraya hediye edilen katmerli kiraz çiçeği ile ilgili yazdığı şiirdir. Diğer üç şiir (no. 3, 9, 89) için yeterli veri yoktur.

Tablo 13. Ogura Hyakununin Isshu’daki Kadın Şiirleri Kime Yazılmıştır

Erkek sevgili (Gerçek)	19, 38, 53, 54, 56, 58, 59	7
Erkek sevgili (hayali)	62, 72, 80, 88, 90, 92	6
Erkek saraydan biri	60, 62, 67	3
Arkadaş	57	1
Hizmetinde olduğu kişi	61	1
		Toplam 18 (kalan 3’ü kesin değil)

Şiirlerin yazılma vesilesini incelediğimizde, Tablo 14’de görüleceği gibi büyüsel tek şiir olduğunu görüyoruz. Ancak seçkinin derleyicisi Fujiwara no Teika’nın, bu şiirinin büyüsel olarak değerlendirmedeğini, seçkideki mevsimleri anlatan diğer şiirlerle benzer şekilde algıladığını düşünebiliriz. Şiirlerin büyük çoğunluğunun sevda şiiri olmasına rağmen, şaşırtıcı şekilde kişisel şiirlerle, kamusal şiirlerin sayısı aynıdır. Bu da şiirin içeriğinden bağımsız, sosyal bir araç olarak Japon toplumundaki yerine işaret etmektedir. Kişisel şiirler doğrudan, hitap edilen kişiye gönderilirken, kamusal şiirlerden dördü şiir karşılaşmalarında okunmuştur (hepsi sevda şiiri). İki (60, 67) sosyal bir vesileyle erkeğe iğneleyici bir cevap olarak oluşturulmuştur. Diğer ikisi hükümlerle ilintilidir (no. 3 61).

Tablo 14. Ogura Hyakunin Isshu'daki Kadın Şiirlerinin Yazılma Vesilesi

Büyüsel	(3)	
Kamusal (sosyal ortam)	3, 60, 61, 67,	4
Kamusal (şiir karşılaşması)	72, 80, 90, 92	4
Kişisel	19, 38, 53, 54, 56, 57, 58, 62,	8
		Toplam 16 Diğerleri kesin değil

Tablo 15. Ogura Hyakunin Isshu'daki Kadın Şiirlerinin Temaları

Aşk (mutsuz)	19, 38, 53, 56, 65, 90, 92	7
Aşk (endişe)	54, 67, 72, 80, 88, 89	6
Aşk	58, 59	2
Övgü	61	1
İstihza	60, 62	2
Geçicilik	9	1
Büyüsel	3	1
Arkadaşlık	57	1

Şiirlerin kategorileriyle uyumlu bir şekilde on beş şiirin (belirsiz bir şiirin eklenmesi ile (no. 89) teması aşktır. Bahsedilen aşk genelde mutsuz, endişe doludur. Birinde gelmeyen sevgiliye (no. 59) sitem vardır (bu şiiri şair kız kardeşi adına yazmıştı- yerine söyleme şiiri), kendi duygusu değildir. Sadece tek şiirde (no. 59) kendisini unutmasından endişe eden sevgiliye (erkek), unutmam anlamında bir cevap yer alır, bu farklı şiirin şairi Murasaki Shikibu'nun kızı Daini no Sanmi'dir. Özetleyecek olursak, seçkideki kadın şiirlerinin çoğunluğunun teması mutsuz aşktır. Diğer temalar, 2 istihza, 1 arkadaşlık, 1 övgü, 1 geçicilik, 1 büyüsel olarak sınıflandırılabilir. (Bkz. Tablo 15).

Tablo 16'da yer aldığı gibi seçkideki kadın şiirlerinde 3 temel duygu tespit edilmiştir. 17 şiirle "melankoli" seçkideki kadın şiirlerini yansıtan duygudur. Burada "eşyanın hüznü" [*mono no aware*] kavramını özellikle kullanmadım, çünkü tüm şiirlere uygulanmıyordu. İki şiirde (iğneleyerek) eğlenme duygusu ve hükümlerle ilgili vesilelerde iki şiirde coşku bulunmaktadır.

Tablo 16. Ogura Hyakunin Isshu'daki Kadın Şiirlerinde Yansıyan Temel Duygu

Melankoli	9, 19, 38, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 65, 67, 72, 88, 80, 89, 90, 92	17
Coşku	3, 61	2
Eğlenme	60, 62	2

Tablo 17. Ogura Hyakunin Isshu'daki Kadın Şiirlerindeki Söz Sanatları

Girizgah	19, 58, 88, 92	4
Yastık sözcük	3, 80	2
Cinaslı sözcük	9(x3), 19(x2), 53, 58 (x2), 60(x3), 61, 62 (x2), 67(x3), 72 (x3), 88 (x3),	10 şiirde 23 kez
İlintili sözcük	9, 19 (x2), 57, 60, 67, 72, 80 (x2), 88 (x3), 89	9 şiirde 12 kez
Nazire	59, 62, 90, 92	4
Yerine söyleme şiiri	59	1
İsimle bitirme	3	1
Devrik	9, 60	2
Zıtlık (Çin şiiri kökenli sanat)	61	1
Hiç söz sanatı olmayan şiirler	38, 54, 56, 65	4
2 söz sanatı olan şiirler	61, 67, 92	3
3 ve daha fazla söz sanatı olan	9, 19, 58, 60, 62, 72, 80, 88	7
Çok anlamlı şiirler	9, 19, 53, 58, 60, 61, 62, 67, 72, 88, 89, 90	12

Tablo 17'de, seçkideki kadın şiirlerinde kullanılan söz sanatları görülmektedir. Buna göre on iki şiirle şiirlerin yarısından çoğu, çok anlamlı şiirlerdir. Hiç söz sanatı kullanılmayan sadece dört şiir vardır. Bu şiirlerin şairlerinin Ukon, Izumi Shikibu, Sagami gibi ünlü şairlerin eserleri olması dikkat çekicidir. Hepsi de sözcük seçimi ve ifade olarak güçlü şiirlerdir. On şiirde iki ya da daha çok söz sanatı kullanılmıştır. Tek şiirde, Klasik Çin şiiri [*kanshi*] etkisinde bir söz sanatı olan zıtlık [*taihi* 对比] görülmektedir. Büyüsel kökenleri olan yastık sözcüğün [*makura kotoba* 枕詞] sadece iki

şiiirde yer alması önemli bir veridir. Seçkideki kadın şairlerin şiiirlerinin, şiiirin büyüsel kökenlerinden uzaklaştığına işaret eder. Farklı bir şekilde ifade edilecek olursa, şiiirin başlangıç döneminde büyüsel şiiir söyleyen kadın şairler dönüşmüştür. Diğer yandan on şiiirde yirmi üç kez cinaslı sözcük [*kakekotoba* 掛詞], dokuz şiiirde on iki kez ilintili sözcük [*engo* 縁語] kullanılmıştır. Şiiirlerin başlangıcında yer alıp ana konuya götürmek için kullanılan girizgâh [*jokotoba* 序詞] üç şiiirde yer alır. Daha önce yazılmış bir şiiirden bölümler alıntılanak olan nazire [*honkadori* 本歌取り] sanatı dört şiiirde görölmektedir. Şiiirin birinci ve ikinci bölümlerinin değiştiiği iki devrik [*tōchihō* 倒置法] şiiir, 1 isimle bitirme sanatı [*taigendome* 体言度] vardır. Başkası adına şiiir yazma olan, “yerine söyleme şiiiri” [*dai-saku* 代作] bir şiiirde yer alır.

Sonuç

Japon kadın edebiyatı tarihi içinde, Ogura Hyakunin Isshu’daki kadın şairlerin yerine bakacak olursak (Tablo 1, Tablo 2 ile Tablo 3, Tablo 7, Tablo 11’deki verilerden takip edilebileceği gibi) şu sonuçlara ulaşırız:

Bu kadın şairler kimdir?

- Seçkideki kadın şairler, Japon kadın edebiyatının altın çağı Heian Dönemi kadın edebiyatını yansıtır. 1 örnekle yer alan Asuka Dönemi kadın edebiyatı tam anlamıyla temsil edilemez, Nara Dönemi’nin zengin kadın edebiyatının hiç yer almadığı görölmüştür. Man’yōshū’nun 17. yüzyılda milli bilim [*kokugaku*] çalışmalarıyla gündeme geldiği düşünöldüğünde bu durumla örtüşmektedir.
- Seçkide yer alan 21 kadın şairin tamamının soylu olduğu ve 17’den fazlasının sarayda nedime olduğu görölmektedir. Bu durum günümüzde bilinen Heian Dönemi edebiyatının genel özelliğini yansıtır.
- Seçkide yer alan 18 kadın şairin Fujiwara sülalesi ile ilintili olduğu tespit edilmiştir. Japon klasik edebiyatında, edebiyat siyasi gücün bir parçası olarak görünür olmuştur. Bu tercih hem edebiyat-siyaset ilintisini hem de Fujiwara no Teika’nın seçkinin derleyicisi olmasıyla ilintilendirilebilir.

Şiirleri üzerinden seçkideki kadın şairler:

- Seçkide yer alan kadın şiirlerinde, Japon kadın edebiyatının başlangıç dönemindeki konu, tema çeşitliliği yansımaz. Aşk ve melankoli şiirlerinin büyük çoğunluğunu içeriğini oluşturur. Şiirler çok az istisna dışında, erkeğe yazılmıştır. Bunların da büyük bölümü sevgilidir. Bu açıdan şiirlerin, şairlerin çoğunluğunun ait olduğu Heian Dönemi kadın edebiyatının genel özelliğini yansıttığı söylenebilir.
- Şiirlerin içeriği ve söyleme vesilesi karşılaştırıldığında şiire yansıyan melankolik ve aşktan mutsuz kadın imgesine karşın, kıvrak zekâlı bilgili, hayali kurgu gücü, ifade gücü yüksek, sarayda şiir okuyan konumda kadınlar oldukları görülmektedir. Gerektiğinde erkeklere istihzalı, iğneleyici cevaplar verdikleri örnekler de onların saraydaki erkeklerle ilişkilerinin bir başka yönünü yansıtır. Her ikisinin de kadınları yansıttığı düşünmekle birlikte bazı melankolik içeriklerin şiir söyleme geleneğinin parçası olduğu görülebilir. Bunlar antolojide yer alan kadın şairlerin edebi yönlerine, şiir söyleme vesilelerine dair sonuçları da sağlar ve Heian Dönemi kadın edebiyatının temsilcilerinin eserlerinin içeriğinin aksine sadece melankolik kadınlardan ibaret olmadığına işaret etmesi açısından önemlidir.
- Şiirlerin *waka* şiirinin teknikleri açısından çok güçlü eserler olduğu görülmektedir. Söz sanatları olmayan az sayıda eserde ise ifade gücü güçlüdür. Bu da seçkide yer alan şairlerin şiir teknikleri konusundaki yeteneklerini ortaya koyan bir veridir.

Seçkideki kadın şairlerin Japon edebiyat tarihi içindeki yeri:

- Tablo 1’de aktarılan Japon kadın edebiyatının en ünlü kadın yazarların seçkide yer aldığı görülmektedir. Bu isimler arasında, seçkide yer almayan bir isim Sarashina Nikki’nin yazarı Sugawara no Takasue no Musume’dir. Teika’nın, Sarashina Nikki’nin bugün bilinen nüshasını düzenlediği düşünüldüğünde (Artzen ve Moriyuki 2014: 14) bu dikkat çeken bir veridir. Bu durumu Fujiwara ismiyle açıklamak olası gözükmemektedir. Çünkü anne tarafından Fujiwara soyundandır. Fujiwara soyundan İmparatoriçe Yūshi Naishinno’nun hizmetinde çalışmıştır. Seçkide bu İmparatoriçe’nin hizmetinde çalışmış bir kadın şair de (şiir no: 72) bulunmaktadır. Diğer yandan Sugawara no Takasue no Musume, Teika Dönemi’ne kadar olan “*waka* şiirinin üstatları”

listelerinde yer almamaktadır. Ancak Saltanat Antolojilerinde 14 şiiirinin vardır.

- “*Waka* şiiirinin üstatları” listelerinde seçkideki on dokuz şairin yer alması, tüm şairlerin şiiirlerinin Saltanat Antolojilerinde yer almış olması bu kadınların, seçkinin derleyicisi Teika’nın döneminde seçkin kadın şairler arasında yer aldığına işaret eder.
- Bu kadın şairlerin diğer eserlerine odaklanıldığında Heian Dönemi kadın edebiyatı türlerini yansıtan geniş bir yelpazede eserler verdikleri görülmektedir. Japon kadın edebiyatının başlangıç ve gelişme dönemlerinden sadece bir kadın şair seçkide yer aldığı için önceki dönemlerin zengin *waka* türleri ve farklı içerikleri seçkide temsil edilmemektedir.

Özetle Ogura Hyakunin Isshu’nun kadın şairleri kim oldukları, konum, diğer eserleri, “*waka* şiiirinin üstatları” listeleri ve Saltanat Antolojilerinde yer almaları üzerinden ve seçkide yer alan şiiirlerinin içeriği temelinde Japon kadın edebiyatı tarihi içinde şu şekilde konumlandırılabilir. Uzun bir tarihi geçmişi olan Japon kadın edebiyatının başlangıç dönemi] şairler, içerik ve şiiirin büyüsel özelliği açısından seçkide temsil edilmez. Japon kadın edebiyatının gelişme döneminden tek şair yer alsa da bu dönemin de şair çeşitliliği, dönemin ünlü isimleri, eserlerin tür, içerik açısından temsil edilmediği görülmektedir. Ogura Hyakunin Isshu’daki kadın şairler, tanınmış yazarlar, “*waka* şiiirinin üstatları” listelerinde yer almaları, tüm şiiirlerin Saltanat Antolojilerinden alınmış olması, bu kadın şairlerin eser verdiği diğer türler, şiiirlerin içerikleri ve söylenme vesileleri gibi açılardan Japon kadın edebiyatının altın çağı Heian Dönemi kadın edebiyatını temsil ederler. Bu sonuç bu konuda yapılmış diğer çalışmalarla da örtüşmektedir. Bu çalışmanın Japon kadın edebiyatı araştırmalarına getirdiği yeniliklerden ilki, Ogura Hyakunin Isshu’daki kadın şairleri başlangıcından 1235’e kadar olan Japon kadın edebiyatı tarihi içinde konumlandırmasıdır. Bunu yaparken, a) Hayat hikâyelerini temel alarak (konumları, ilintili oldukları sülaleler, ne iş yaptıkları) kim olduklarını bu tarihi süreç içinde konumlandırmak b) Edebi yönlerini, verdikleri diğer eserler, yer aldıkları “*waka* şiiirinin üstatları” listeleri ve Saltanat Antolojileri üzerinden tespit etmek c) Şiiirlerini tür, kategori, içerik, söylenme vesilesi ve kime söylendiği gibi başlıklarla ele alarak, şiiirlerinde yansıyan kadın imgesi ve kendilerine dair verilere ulaşmak, d) son olarak her üç başlıkta incelenen konuları tablolar aracılığıyla sınıflandırmak bu çalışmanın konuya getirdiği diğer yenilikler olmuştur.

KAYNAKÇA

- Artzen, Sonja; Moriyuki, Itō (2014). “Introduction” *The Sarashina Diary: A Woman's Life in Eleventh-century Japan*. Sugawara no Takasue no Musume. USA: Columbia University Press,.
- Atōda, Takashi (2010) “恋する小倉百人一首(新連載・第 1 話)才女たちが行く”. *潮* 614: 234-246.
- Atōda, Takashi (2010b). “恋する小倉百人一首(第 3 話)春から夏へ”. *潮* 616: 238-249.
- Atōda, Takashi (2010c). “阿刀田 高, 恋する小倉百人一首 寂しい秋がいっぱい” *潮* 617: 238-249.
- Fujiwara, Naoko (2011). “女流の歌人／研究者” *Electrochemistry* 7: 584-585.
- Handa, Kazuya (2014). “『小倉百人一首』への返歌：「いま」と「むかし」を接続する 教育研究”: *東京学芸大学附属世田谷中学校研究年報* 2012: 195-198.
- Hata, Eriko (2015). “三島由紀夫原作、行定勲監督『春の雪』がもたらす『小倉百人一首』の効果” *Japanese Literature* 64(8): 70-74.
- Hirata, Sumiko; Niikawa, Masatomo (2005). *小倉百人一首みやびとのあそび*. Japan: Shintensha
- Inoue Muneo (1983). “人一首の選歌意識--典拠と構成” *文学解釈と鑑賞* 48(1): 1-35.
- Ishida, Yoshisada (1955). “石田 吉貞, 小倉百人一首の文芸性” *The Journal of Kokugakuin University* 56(1): 34-42.
- Ishihara, Toshiko (2012). “短歌の英語翻訳：与謝野晶子と『小倉百人一首』の実例をとおして” *関西大学外国語学部紀要* 6: 119-139.
- Ishihara Shohei (1983). “藤原実方朝臣--小式部内侍” *国文学解釈と鑑賞* 48(1): 77-82.
- Kagō, Takafumi (2006). *見つけた「百人一首の主題歌*. Japan: Bungeisha.
- Kako, Yuko (2017). “「超訳」という可能性：大学における小倉百人一首の授業より” *愛知教育大学大学院国語研究* 25: 17-34.
- Kamijo, Shoji (1978). “小倉百人一首一面--西行法師歌をめぐる” *Annual report of studies of Shizuoka Women's University* 12: 266-254.

- Kansaku, Kōichi (1998). “神作 光一, 小倉百人一首の恋の歌 (特集「小倉百人一首」の鑑賞)” *短歌現代* 22(11): 36-55.
- Kawamura, Teruo (1992). “和歌史としての百人一首” *国文学 解釈と教材の研究* 37(1): 44-50.
- KJN, Shinmura, Izuru; (1998), *Kojien*. (5. baskı), Japan: Iwa-nami Shoten.
- Kumehara, Keitarō (2020). “特集インタビュー 競技かるたにおける脳疲労と食生活 : 第 65・66 期 小倉百人一首競技かるた名人位 糸原圭太郎氏に聞く” *Food style* 24(10): 61-63.
- Kureda, Tomoko (2015). “詠歌における心 : 「有心躰」によせて, 生活環境学研究” *Mukogawa journal of human environmental sciences* 3: 22-27.
- Machida, Masako (2000). “小倉百人一首を旅する” *歴史と旅* 27(13): 172-174.
- Machotka, Ewa (2009). *Visual genesis of Japanese national identity: Hokusai's Hyakunin issu*. USA: Peter Lang.
- Matsui, Takafumi; Ikeno, Yuko (2011). “百人一首を素材とした文化的生態系サービスの生成および享受の構造に関するシステム解析” *Journal of Japan Society of Civil Engineers*, 67(6), 73-82.
- MHJ, *Maipedia Hyakka Jiten* (1996). Japan: Heibonsha.
- Mulhern, Chieko Irie (ed.) (1994). *Japanese women writers: a bio-critical sourcebook*. USA, Greenwood.
- Mostow, Joshua (1996). *Pictures of The Heart*, U.S.A, Univ. Hawaii Press.
- Nishishita, Kyōichi (1955). “小倉百人一首の成立” *国文学 : 解釈と鑑賞* 20(12): 1-4.
- NKD. *Nihon Koten Bungaku Daijiten* (1986). Japan: Iwanami Shoten.
- Ogihara, Keiko (2019). “文学教材の研究 : 『小倉百人一首』の言語表現” *Bulletin of Kyushu Women's University* 56(1): 61-70.
- Okada, Hideyuki (2018). “嵯峨嵐山文華館 : 小倉百人一首殿堂「時雨殿」から嵯峨嵐山文華館へ” *聚美* (29): 82-86.
- Shimura, Yasuhiko (1998). “小倉百人一首の四季の歌” *短歌現代* 22(11): 56-65.
- Shirane, Haruo (2007). *Traditional Japanese Literature: an Anthology, Beginnings to 1600*. New York: Columbia University Press.

- Sōma, Dai (1983). *小倉百人一首二十一人の女流歌人*, Japan: Dohosha.
- Suzuki, Hideo (1983). “伊勢大輔--良暹法師” *国文学解釈と鑑賞* 48(1): 82-87.
- Suzuki, Hideo; Yamagura, Shinichi; Yoda, Yasushi (2009). *原色小倉百人一首*. Japan: Buneido.
- Takeda Shoichi; Hasegawa Yu, Tsukui Tsutomu, Kiryu Shogo (2015). “小倉百人一首競技かるた選手の出札認識タイミングの聴取実験による計測と音響, 的手がかりの推定” *Technical Report of IEICE. CQ* 114(404): 141-146.
- Tsuda, Katsumi (2013). “比喩を表す格助詞「の」の訳し方 : 『百人一首』を例として” *日本文理大学紀要* 41(2): 81-91.
- Ueno, Mihoko (2016). “萬葉集と新古今和歌集・小倉百人一首の赤人「富士山歌 : 「ま白にそ富士の高嶺に雪は降りける」試論” *秀明大学紀要* 13: 1-22.
- Usuda, Jingorō (1967). “小倉百人一首と女流歌人” *国文学 解釈と教材の研究* 12(1): 104-107.
- Yamashita, Sunao (2013). “『小倉百人一首』の学習材としての位置づけ” *解釈* 59(5・6): 2-10.
- Watanabe, Tsuyoshi. (2015). “古典に親しむ態度の育成を目指す国語科学習指導 : 「古典 A」における小倉百人一首のホップ作りを通して,” *日本語学* 34(8): 48-58.

KAZUO ISHIGURO’NUN “DEĞİŞEN DÜNYADA BİR SANATÇI” ESERİNDE İŞGAL EDİLEN JAPONYA

Nesibe KAYA*

GİRİŞ

Japonya, II. Dünya Savaşı’ndan mağlup çıkarak Amerika başkanlığında Müttefik Kuvvetler tarafından 1945 yılında işgal edilmiştir. Japonya’nın işgali Japon tarihinde ilk ve tek olmasının yanı sıra ülkenin siyasi, ekonomik, hukuki ve toplumsal pek çok değişikliğe uğraması açısından önemli bir dönemdir. II. Dünya Savaşı’nda militarist ve saldırgan bir siyaset izleyen Japonya, İşgal Dönemi’nde (1945-1952) demokratik ve liberal bir Japonya’ya dönüşmüştür. Bu dönemde; yapılan reformlarla Japonya’da değişimin yanı sıra savaş sonrası yıpranmış bir ülkenin toplumsal olarak yaşadığı sıkıntı ve ikilemlere de şahitlik edilmektedir.

Bu çalışmamızda; Kazuo Ishiguro’nun *Değişen Dünyada Bir Sanatçı* eseri incelenmiştir. Roman, II. Dünya Savaşı sonrası Japonya’yı ele almaktadır. Bahsi geçen eserin yazarı Kazuo Ishiguro Japon asıllı, İngiliz bir yazardır. Japonya’dan küçük yaşlarda ayrılan yazar, Japon asıllı olmasına rağmen Avrupa kültürü ile yetişmiş olması sebebiyle kendini Japon hissetmediğini belirtmektedir. Fakat farklı bir yetişme kültürüne sahip olmasına rağmen Japon kalan yönleri ile İşgal Dönemi’ni nasıl ele aldığı, dönemin ve öncesinin siyasi ve toplumsal yapısını nasıl aktardığı çalışmamızın sorunsalını oluşturmaktadır. Japonların kendi kültürlerine sahip çıkan milliyetçi yönlerinin baskın olduğu kanısı mevcuttur. Bu kanıdan yola çıkarak Japonya’da yetişmiş bir Japon yazar değil de dışardan bakabilen bir yazarın kaleminden ele alınan eser seçilmiştir. Bu açıdan çalışmamız önem arz etmektedir. Eserin incelenmesinde savaş sonrası dönemin mekân tasvirleri ile ülkenin fiziksel yapısı, insanların ekonomik ve sosyal durumlarının tasviri

---

* Araş. Gör.,Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, ORCID: 0000-0001-7482-7439.

ile toplumun sosyolojik yapısı, farklı nesil ve insanların düşünce yapıları ile dönemin düşünce yapıları ve ikilemleri ele alınacaktır. Çok geniş örneklere yer vermesi sebebi ile eserde geçen bütün örneklere yer verilmeyecektir.

TARİHİ ARKA PLAN-JAPONYA'NIN İŞGAL DÖNEMİ (1945-1952)

II. Dünya Savaşı'nda, ilk atom bombasının 6 Ağustos'ta Hiroshima'ya, ikinci atom bombasının ise 9 Ağustos'ta Nagasaki'ye atılmasından sonra Japonya, savaşı kaybettiğini anlamış ve İmparator 14 Ağustos'ta teslim olmaya karar vermiştir (Holcombe 2016: 313). İmparator Shōwa (Hirohito), teslimiyeti ilan eden konuşmasını 15 Ağustos 1945'te radyolardan halka bildirmiştir. 2 Eylül'de *Missouri* gemisinde resmi teslimiyet töreni yapılmadan önce 28 Ağustos tarihinde sonradan on beş milyona yakın Müttefik işgal güçlerinin ilk bölüğü C-47 tipi bir kargo uçağıyla Tokyo yakınlarındaki havaalanına inmiştir (Holcombe 2016: 316).

Washington D.C.'de çok uluslu Uzak Doğu Komisyonu kurulmuştur. Komisyonda İngiltere, Çin ve Sovyetler'den temsilciler yer almış ama bütün bölgeyi yönetmesi için sadece bir yüksek rütbeli komutan (SCAP "Supreme Commander for Allied Power" Müttefik Kuvvetler Baş Komutanı) atanmıştır. Bu göreve atanan komutan tecrübeli Amerikan generali Douglas MacArthur'dur¹ (1880-1964) (Holcombe 2016: 317).

İşgal politikasının iki siyasi hedefi vardır: Japonya'nın askersizleşmesi ve demokratikleşmesidir. İşgal iki döneme ayrılabilir: İlki 1945-1948 yılları arasındaki yapılan reformları vurgularken, ikincisi ise; 1948 ile 1952 yılları arasında ekonomik iyileşmeyi vurgular. İlk reform döneminde, Japon hayatının ve toplumunun en az altı temel sektörü işgal emirlerinden etkilenmiştir. Öncelikle, resmî ve özel hayatta savaşın ilerleyişiyle ilgili yüksek rütbeli Japonlar askeri ve sivil alanlardan ayıklanmıştır. Pasifik Savaşı'na katılan güçleri temsil eden Uzakdoğu için Tokyo'da müttefik bir Uluslararası Askeri Mahkeme (IMTFE)² kurulmuştur. Yaklaşık iki sene boyunca mahkeme konvansiyonel savaş suçları, barışa ve insanlığa karşı suçlar ve çatışma sırasında bazı eylemler hakkında bireysel suçlamalar

¹ Amerikan Başkanı Truman'ın verdiği talimatta; MacArthur'un Japonya'da otoritesinin azami seviyede olduğu ifade edilmektedir. MacArthur otorite görevi sömürge ülkelerindeki genel valilik pozisyonuna eş görülmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Holcombe, Charles (2016). *Doğu Asya Tarihi-Çin, Japonya, Kore Medeniyetin Köklerinden 21. Yüzyıla Kadar*. Çev. Muhammed Murtaza Özeren. İstanbul: Dergâh Yayınları.

² International Military Tribunal For Far East'in kısaltmasıdır.

konusunda üst düzey Japon askerlerini ve sivil halkı yargılamıştır.³ Hideki Tōjō⁴ dâhil yargılanan yirmi sekiz kişiden yedisi asılmış, geri kalanlar ise yedi yıl ila ömür boyu hapis cezası almıştır (Meyer 2014: 224).

Amerikan Senatosu, 1945'te geçirdiği bir yasa tasarısıyla imparatorun bir savaş suçlusunu olarak yargılanmasını talep etmiştir. Fakat Haziran 1946'da General MacArthur Tokyo'dan Washington'a telgraf çekerek, imparatoru savaş suçlusunu olarak yargılamanın kendilerine zarar vereceğini ve büyük ihtimalle Müttefiklere karşı bir gerilla savaşı başlatacağını iletmıştır. Daha önce savaş için kullanılmış olan Japonya'nın sembolünü şimdi barış ve istikrar için kullanmak daha uygun olmuş ve savaşta tahtta olan İmparator Shōwa'nın (Hirohito) tahtında kalmasına izin verilmiştir (Holcombe 2016: 318).

1948'e kadar işgal otoriteleri bir Japon irtibat dairesi sayesinde çalışmış ve daha sonra hükümetin bireysel kolları ile doğrudan temas kurmuştur (Meyer 2014: 222). Teslim olduktan sonra bile Japonya hükümeti işlemeye ve sıradan işlerini yürütmeye devam etmiştir. En son kararı hep SCAP vermiş ancak işgal güçleri sadece denetmen olarak görev yapmıştır. 1946'nın baharında Japonya'da savaş sonrası ilk seçim yapılmıştır. Bu seçim aynı zamanda kadınların oy verdiği ilk seçimdir. Yoshida Shigeru (1878-1967) başbakan seçilmiş ve işgal süresince liderlik makamında kalmıştır (Holcombe 2016: 318).

Silahlı kuvvetler ve teçhizat üretim faaliyetleri yasaklanarak askerî devlet dağıtılmıştır. Demokratikleşme için yeni bir anayasayla birlikte politik sistemin yeniden örgütlenmesini de içeren esaslı reformlar, eğitim içeriği ve sisteminin dönüşümü, mülkiyeti yaymak ve büyük iş ve mali kurumları denetlemek için yoğunlaşmayı önleyen anti-tekelleşmeler, toprak mülkiyeti

---

³ Uzak Doğu Uluslararası Askeri Mahkemesi tarafından savaş suçlusunu oldukları gerekçesi ile yargılanan yirmi sekiz A sınıfı tutuklunun "büyük barışa karşı suç işlemekten" ceza almasına karar verilmiştir. Ek olarak (Sovyetler Birliği ve Komünist Çin tarafından yakalananlar hariç) elli yedi bin kadar Japon, Müttefiklerin uluslararası askeri mahkemelerinde yargılanmıştır. Yargılananların çoğu tutsaklara kötü muamele gibi C sınıfı savaş suçlarından yargılanmıştır. Bu suçluların 4405'i hapse atılmış, 984'ü idam edilmiştir. Savaş suçlularının tek tek cezalandırılmasının ötesinde işgalin ilk üç senesinde iki yüz binden fazla eski askeri polis, siyasetçi ve iş adamı aklanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Holcombe, Charles (2016). *Doğu Asya Tarihi-Çin, Japonya, Kore Medeniyetin Köklerinden 21. Yüzyıla Kadar*. Çev. Muhammed Murtaza Özeren. İstanbul: Dergâh Yayınları.

⁴ Hideki Tōjō: 1884 - 1948 yılları arasında yaşamış Japon başbakanlarındandır. Ayrıca Japon İmparatorluk Ordu Bakanlığı, İç İşleri Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı gibi görevlerde bulunmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.ndl.go.jp/portrait/datas/142.html> = 6 Ağustos 2021'de erişildi.

sahipliğini artırmak ve kiracılığı azaltmak için toprak reformu getirilmiştir. Medeni kanun gözden geçirilmiştir. Cinsiyet eşitliği, inanç özgürlüğü, politika serbestliği, işçi örgütlenmeleri ve diğer haklar garanti altına alınmıştır. Japon toplumunun, ekonomi ve politikalarının yeniden yapılanmasının birkaç yıl içinde gerçekleştirilmesi için baskı yapılmıştır (Hunter 2002: 29).

SCAP, Japon meclisini köklü reformlar yapmaya itecek kadar güçlü ve kararlı davranmıştır. Amerika, Roosevelt döneminin Yeni Düzeniyle (New Deal) yoğrulduğu için yapılan reformlarda fabrika işçilerinin sendikalaşması, tarım arazilerinin yeniden dağıtımı, tröstlerin kaldırılması ve hak eşitliğine öncelik verilmiştir. 1946 Tarım Arazisi Reform Kanunu, arazi sahiplerinin arazilerinden hiç ilgi göstermeden gelir sağlamasına yasak koymuş ve ne kadar tarım arazisinin kiraya verilebileceğini belirlemiştir. Komünistler dâhil siyasi suçlular serbest bırakılmıştır. Şinto dini devletten ayrılmış ve dini özgürlük ilkesi benimsenmiştir (Holcombe 2016: 319). SCAP reformları, eğitim fırsatlarının genişlemesini, liberalleşmesini ve eşitlenmesini daha fazla vurgulamıştır. Milliyetçi propagandayı yok etmek için ders kitapları tekrar yazılmış ve toplum bilimlerine ahlak ile etik kurallar konusunda geleneksel derslerin yerini yenileri almıştır (Meyer 2014: 225).

Bir diğer önemli reform ise, 1889 Meiji Anayasası'nın⁵ yerini alan 1947 Anayasası'nın ilan edilmesidir. Amerikan Anayasası'na benzer terimlerle yazılan bu yeni belge, Japonya'nın siyasi hayatını genişletmiş ve parlamenter bir devlet sağlamıştır. Diet (Meclis) ise, şimdi gerçek parlamenter şekliyle içinden başbakanın seçildiği parti çoğunluğunun veya koalisyonun bir heyeti olmuştur. Diet, devletin en yüksek ve kanun yapıcı organıdır. Seçme hakkı 20 yaşı geçmiş bütün erkek ve kadınlara verilmiştir (Duus 2008:156).

Japonya'da yurt içi gelişmeler reform tedbirlerinin giderek azalmasını desteklemiş ve 1947 gibi erken bir tarihte Mac Arthur Japonya'nın bir barış

---

⁵ Japonlar tarafından hazırlanan bir taslağın SCAP için yetersiz olduğu görülmüş ve onun tavsiyesi ile tekrar gözden geçirilerek Diet (Meclis) tarafından benimsenmiştir. Japonya'nın savaş sonrası anayasası, 1940'ların Amerikan Yeni Düzen dönemini örnek alarak insanlara sosyal güvenlik, sigorta, kamu sağlığı, asgari yaşam standartları ve cinsiyet eşitliği gibi yeni haklar tanınmasına yol açmıştır. Savaş sonrası Japon anayasasının en önemli maddesi 9. Madde'dir. Bu maddeye göre "Japonya'nın uluslararası barışın koruması için uluslararası anlaşmazlıkların giderilmesinde savaş yoluna başvurmuyacağı ve bu amaca yönelik kara, deniz ve hava kuvvetleri ile diğer savaş potansiyeli içeren kurumları barındırmayacağı hükmünü içermektedir." Bu madde işgal güçleri tarafından Japonya'nın dünya barışına bir daha tehdit olması endişesine karşılık oluşturulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bknz. Meyer, Milton W. (2014). *Japonya Tarihi*. Çev. Lizet Deadato. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

anlaşmasına hazır olduğunu açıklamıştır (Meyer 2014: 227). Başlangıçta, savaş sonrası işgalin çok uzun süreceği düşünülmüştür fakat MacArthur uzun süreli bir işgalin zararlı olacağı kanısındadır. 1950’de barış antlaşması üzerinde çalışmalara başlanmıştır. Barış Antlaşması Konferansı 4-8 Eylül 1951’de ABD’nin San Francisco kentinde yapılmıştır. Konferansa 55 ülke davet edilmiş fakat Çin’e ve Kore’ye herhangi bir resmî davet gönderilmemiştir. Davet edilen ülkeler arasında Hindistan, Burma ve Yugoslavya’ya delegasyon gönderilmemiştir. Anlaşma 8 Eylül 1951’de imzalanmış fakat anlaşmanın içeriği, tartışmaya katılan SSCB, Polonya ve Çekoslovakya gibi üç ülkeyi tatmin etmemiştir. Dolayısıyla bu ülkeler anlaşmayı imzalamamıştır (Gönen 2007: 84). San Francisco Barış Antlaşması 28 Nisan 1952’de yürürlüğe girmesiyle savaş sonrası işgale resmi olarak son verilmiştir. İşgalin resmîyette sonlanması Amerikan ordusunun tamamen çekildiği anlamına gelmemektedir. Bir ortak güvenlik antlaşmasıyla Amerika, Japonya’nın askerî savunma sorumluluğunun büyük çoğunluğunu üstlenmiş ve Japon adalarında üs yapma ve hatta Okinawa Adası’nı kontrol etme haklarına sahip olmuştur (Holcombe 2016: 322).

YAZAR VE ESER HAKKINDA BİLGİ

Kazuo Ishiguro, 8 Kasım 1954 tarihinde Nagasaki, Japonya’da doğmuş, Japon asıllı İngiliz yazardır. Ishiguro, babası Ulusal Oşinografi Enstitüsü’nde çalışmaya başladıktan sonra 1960 senesinde henüz 6 yaşındayken ailesiyle birlikte İngiltere’ye göçmüştür.⁶ Kent Üniversitesi’nde İngilizce ve felsefe eğitimi almıştır. 1978 yılında mezun olduktan sonra Londra’da sosyal hizmetler görevlisi olarak çalışmaya başlamıştır. East Anglia Üniversitesi’nde Malcolm Bradbury’dan yaratıcı yazarlık eğitimi almış ve yazarlık kariyerinin ilk dönemlerindeki akıl hocası Angela Carter’la tanışmıştır. 1981’de üç kısa hikâyesi yayımlanmıştır. Kazuo Ishiguro bu tarihten itibaren sadece yazarlık yapmaktadır.

1982’de ilk romanı “Uzak Tepeler” (çev. Pınar Besen, YKY, 2012) yayımlanmış ve Winifred Holtby Memorial Ödülü’nü kazanmıştır. 1983’te “Granta” dergisi tarafından en iyi genç İngiliz yazarları arasında gösterilmiştir. 1986’da yayımlanan ikinci romanı “Değişen Dünyada Bir Sanatçı”yla (çev. Suat Ertüzün, YKY, 2015) Whitbread Book of the Year Ödülü’nü almış ve Booker Ödülü’ne aday gösterilmiştir. 1989’da yayımlanan üçüncü romanı

---

⁶ (<https://literature.britishcouncil.org/writer/kazuo-ishiguro>, 6 Ağustos 2021’de erişildi).

“Günden Kalanlar” (çev. Şebnem Susam, YKY, 2015), Booker Ödülü’nü kazanmış ve 1993’te James Ivory tarafından sinemaya uyarlanmıştır. 1995’te Cheltenham Ödülü’nü alan romanı “Avunamayanlar” (çev. Roza Hakmen, YKY, 2009), 2000’de Booker Ödülü’ne ve Whitbread Ödülü’ne aday olan “Öksüzlüğümüz” (çev. Yasemin Ortwein, YKY, 2014) yayımlanmıştır. “Beni Asla Bırakma” (çev. Mine Haydaroglu, YKY, 2007), yayımlandığı yıl “Time” tarafından İngilizce yazılmış en iyi 100 roman listesinde gösterilmiş, Alex Ödülü’nü almış ve National Book Critics Circle Ödülü’ne aday olmuştur. 2005’te “The Saddest Music in the World” adlı ilk uzun metraj sinema filmi senaryosunu tamamlamış, ilk öykü kitabı “Noktürnler: Müziğe ve Günbatımına Dair Öyküler” (çev. Zeynep Erkut) 2009’da yayımlanmıştır. Son romanı “Gömülü Dev” (çev. Roza Hakmen, YKY, 2015) yılın en büyük edebiyat olaylarından biri olarak kabul edilmiştir. Romanları otuzdan fazla dile çevrilmiştir. Kazuo Ishiguro, 2017 yılında Nobel Edebiyat Ödülü’nü kazanmıştır. İsveç Akademisi, ödül gerekçesinde Ishiguro’yu, “büyük bir duygusal güce sahip romanlarında, dünyayla bir bağlantımız olduğu yanılısamasının altında yatan dipsiz uçurumu açığa çıkaran” bir yazar olarak tanımlamıştır.⁷

Çalışmamıza konu olan *Değişen Dünya’da Bir Sanatçı* eseri; Ekim 1948, Nisan 1949, Kasım 1949 ve Haziran 1950 olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Romanda; ana karakter döneminin ünlü ressamlarından olduğu belirtilen Masuji Ono’dur. Ono, savaşta oğlu ve karısını kaybetmiş, Setsuko ve Noriko isimlerinde iki tane kızı olan baba karakterindedir. Setsuko, Suiçi ile evli ve İçiro isimli bir oğlu vardır. Noriko ise evlilik görüşmelerinde olan bir genç kızdır ve romanın devamında Taro isimli bir genç ile evlenmektedir. Roman baba-evlat ve torun üzerinden ilerlemektedir. Savaş görmüş bir baba, etkisini gören evlatlar ve sonuçlarını yaşayan torun üzerinden olay ve betimlemelerle Japonya’nın yaşadığı işgal sürecine atıfta bulunmaktadır. Üç kuşağın geleneksel ve modernleşme çatışması yaşandığı dönemdeki düşüncelerindeki farklılaşmalara göndermede bulunmaktadır. Karamsar bir savaş sonrası şehir ve insanlardan, umutla yenilenmeye ve yükselmeye koşan şehrin ve insanların öyküsü olarak yazılmıştır.

---

⁷ <https://www.yapikrediyayinlari.com.tr/yazarlar/kazuo-ishiguro>, 11 Temmuz 2021’de erişildi).

“DEĞİŞEN DÜNYADA BİR SANATÇI” ESERİNİN İNCELENMESİ

Eserde ana karakterin Masuji Ono olduğunu daha önce belirtmiştik. Eserin olay örgüsü ana karakter Ono tarafından okuyucuya aktarılmaktadır. Ono, II. Dünya Savaşı'ndan mağlup çıkmış ve Müttefik Kuvvetler tarafından işgal edilmiş Japonya'da eski kuşak bir Japon olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonrasında ailesi ve arkadaşlarından oluşan olay örgüleri okuyucuya aktarılmaktadır. Roman; ele aldığı İşgal Dönemi'nin mekân tasvirleri, insanların fiziksel ve düşünsel değişimleri, dönemin siyasi reform ve olayları, toplumsal değişimler ve ikilemleri açısından oldukça zengin bir metin oluşturmaktadır. Kısacası o dönem Japonya'nın dönüşümünü başlıktan sonuca kadar ele almaktadır. Romanın bölümlerinin de 1948 (Japonya'nın teslim olmasından 3 yıl sonra), 1949 ve 1950 olarak belirtilmesi de değişimin vurgulanacağına bir göstergesi olarak düşünülebilir. Özellikle farklı kesim ve kuşakların düşünce yapısı ve değişimi yoğun bir şekilde aktarılmaktadır.

Öncelikle büyük ve önemli bir dünya savaşı görmüş ve tarihte ilk atom bombasına maruz kalmış bir ülkenin nasıl görüldüğünü ele almayı düşünmekteyiz. Şüphesiz yaşadığı fiziksel çevrenin insan üzerinde çokça etkisi bulunmaktadır. Bu nedenle Kazuo, eserinde Japonya'nın savaş sonrasındaki şehir ve mekân tasvirlerini pek çok yerde ayrıntılı bir şekilde betimlemektedir. Bunu en güzel açıklayan örneklerden bir tanesi şu şekilde ifade edilmektedir.

Dışarıda değişimler dünyayı ne kadar başkalaştırırsa başkalaştırsın, Bayan Kavakami'nin yeri hâlâ ilk günkü kadar sevimli. Oysa değişmeyen hiçbir şey kalmadı. Bayan Kavakami'nin barından bugün çıkıp kapıdan baksanız, biraz önce medeniyetin sınır boyunda içmiş olduğunuz duygusuna kapılırsınız. Çepeçevre bir yıkıntı çölünden başka bir şey görülmez. Yalnızca çok ötelerdeki binaların arka yüzleri hatırlatır şehir merkezinden o kadar da uzak olmadığımızı. Bayan Kavakami buna “savaş hasarı” diyor. Fakat ateşkesten kısa süre sonra semtte dolaştığımda binaların çoğunu ayakta gördüğümü hatırlıyorum. Camların hepsi parçalanmış ve çatısı kısmen göçmüş olmakla birlikte Miği-Hidari de yerli yerindeydi. O harap yapıların arasında gezerken yeniden hayata dönüp dönemeyeceklerini merak etmiştim. Sonra bir sabah uğradığımda buldozerler ne varsa yıkmışlardı. Dolayısıyla yolun

öbür yanı tamamen yıkıntı halinde. Kuşkusuz yetkililerin bir düşündükleri var ama üç yıldır durum bu (Ishiguro 2015: 25).

Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere; şehrin bir yıkılan ve birde hala eski kalan kısımları mevcuttur. Ve bu durum da üç yıl sürmektedir ve ne kadar süreceği de belirtilmemektedir. Bu ve benzeri ifadelerle İşgal Dönemi'nin hasarını okuyucunun zihninde canlandırmaktadır. O dönemin hasarını anlamak için tarihi kaynaklara bakıldığında; II. Dünya Savaşı'nda Japonya'da neredeyse 3 milyon insanın öldüğü, 8 milyondan fazla insanın evsiz kaldığı, Japonya'nın en büyük üç şehri: Tokyo'nun %90'ı, Osaka'nın %80'i ve Nagoya'nın %90'ı tahrip olduğu belirtilmektedir (Weston 1999: 207). Burada dikkat çeken başka hususlarda vardır. Bunlardan bir tanesi; *“ateşkesten kısa süre sonra”* ifadesi olmuştur. *“ateşkes”* ifadesi birçok yerde geçmektedir. Bu ifade ilk bölüm olan *“Ekim 1948”* kısmında yer almaktadır. Ateşkes denilince Japonya ile Amerika, barış anlaşmasını 1945 yılında gerçekleştirmiş olduğu anlaşılmaktadır. Fakat Japonya o dönemde yani 1945 yılında teslim olmuş ve işgal edilmiştir. İşgalin sona ermesini sağlayan anlaşma 1952'de gerçekleşmiştir. Burada *“ateşkes”* olarak ifade edilen savaşın bitişi ve Japonya'nın teslim olmasıdır. Bir diğeri ise; *“Kuşkusuz yetkililerin bir düşündükleri var ama üç yıldır durum bu.”* ifadesidir. Burada Japonların savaşta ve barışta yöneticilerine itaat eden bir toplum olduğu ortaya konmaktadır. Bu durum, özellikle düşünce yapısını aktardığımız kısımlarda ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

Savaşın her ülkede ekonomik, toplumsal ve siyasi olumsuzluklara sebep olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Fakat bu dönemde Japonya ekonomik olarak tamamen tükenmiş ve insanların en büyük problemleri yiyecek sıkıntısı olmuştur. Tarihi kaynaklar bu konuyu doğrulamaktadır. Örneğin; İşgal Dönemi'nde Başbakanlık yapmış olan Yoshida Shigeru, *Nihon o Ketteishita Hyakunen (Japonya'yı Belirleyen Yüzyıl)* eserinde yaşanan felaketin boyutunu aktarırken en kötü zamanın 1945 yılının Aralık ayı ile 1946 yılının Ocak ayı arasında olduğunu ve en önemli problemin yiyecek sıkıntısı olduğunu belirtmektedir. Yaşanan bu sıkıntıdan dolayı gıdanın normalden 6-7 kat daha fazla olduğundan bahsetmektedir. Japonların, dönemin açlık sıkıntısına çare olarak evlerindeki eşyaları ve kıyafetleri, patates ve lahana gibi gıdalarla takas ettiğini ifade eden Yoshida, bu durumun hafızalardan silinmeyecek anılar olduğunu belirtmektedir (Shigeru 2013: 58). Romanda da savaşta insanların fiziksel olarak nasıl değişimlere uğradığına atıfta bulunan örnekler yer almaktadır. Örneğin; romanda evi satın aldıktan sonra evin son halini görmeye

gelen evin eski sahibi Akira Sugimura'nın kızının ziyaretinden bahsederken onun fiziksel durumunu şu şekilde açıklamaktadır: *Savaş yılları onu zayıf, hasta bir kadına çevirmişti. Ailesine has o tutumla, asıl derdinin evde yaşayanların değil, evin savaşı atlatıp atlatmadığını görmek olduğunu saklama gereği duymadı; karımla Kenji'ye olanları öğrenince kısa bir baş sağlığı ile yetinip bombaların verdiği hasar hakkında sorular sormaya başladı. Evde savaştan nasibini almıştı* (Ishiguro 2015: 12).

Yukarıda belirtildiği gibi savaş yıllarından sonraki dönemde insanların fiziksel tasvirlerinden bahsederken “zayıf” ifadesi sıklıkla kullanılmaktadır. Burada zengin bir ailenin kızından bahsedilmektedir. Fakat öğrencilerinden kendisi gibi ressam olan Kuroda'dan bahsederken de; *“Savaştan önce yusuvarlak olan yüzü elmacık kemiklerinin çevresinde çökmüş, çenesiyle boğazının etrafında derin diyebileceğimiz çizgiler belirmişti. Orada dikilirken kendi kendime “Gençliği gitmiş” diye düşündüm.”* (Ishiguro 2015:66) ifadelerini kullanarak zayıflığa ve olumsuz fiziksel değişime atıfta bulunmaktadır. Benzer ifadeler sürekli içmeye gittiği meyhanenin sahibi Bayan Kavakami içinde kullanılmaktadır. Bu durumda dönemin Başbakanı Yoshida Shigeru'nun kendi eserinde yazmış olduğu yiyecek sıkıntısına atıfta bulunmakta ve tarihi gerçeklikle örtüşmektedir. O dönem ülkede yaşanan ekonomik sıkıntıyı da dile getirmektedir. Yiyecek sıkıntısının yanında malzeme sıkıntısı buna örnek olarak gösterilmekte ve şu ifadeler ile belirtilmektedir: *Bu sözü verdiğim sıralar malzeme kıtlığının ne kadar süreceği hakkında hiçbir fikrim yoktu. Ateşkesten uzun süre sonra bile bir parça kereste veya biraz çivi için haftalarca beklemem gerekti* (Ishiguro 2015: 12).

Başkahraman Ono, bu cümlelerini eskiden zengin olan fakat savaş sonrası evini satmak zorunda kalan Akira Sugimura'nın kızına verdiği söz üzerine söylemektedir. Evin satın alındığı süreçte yapılan anlaşmaya göre evin gerekli bölümlerinde eski haline zarar vermeden tadilat yaptırması gerekmektedir. Fakat ülkenin o dönemki sıkıntıları nedeniyle basit malzemelerde bile sıkıntı yaşanmaktadır. Yazar Ishiguro, kullanmış olduğu ifadelerle dönemin ekonomik sıkıntılarını çok iyi yansıtmaktadır.

TOPLUMSAL DEĞİŞİMLER

Japonya'nın II. Dünya Savaşı sonrasında büyük bir değişim yaşadığını daha önce de belirtmiştik. Bunlardan en önemli değişimlerden bir tanesi de

toplumsal yapıda olmaktadır. Japonya, savaş öncesi milliyetçi bir anlayışla hareket eden, muhafazakâr bir toplumdur. Fakat savaşta başarısız olmasıyla ters giden bir şeylerin olduğunu fark ederek bazı yönlerini değiştirmeye başlamıştır. Bu değişim kolay kabul edilemediğinden hemen ilerlememiş özellikle toplumdaki geleneksel orta yaş ve üzeri nesil tarafından hoş karşılanmamıştır. Yazar bu değişikliklerden şu ifadelerle bahsetmektedir: *Zaten birkaç yıl önce olsaydı herhalde daha erken vazgeçerlerdi, ama Miyake'ler öyle insanlar ki, bunun bir "aşk evliliği" olacağını ileri süren çiftin bastırması ve bugünlerde herkesin sözünü ettiği yeni âdetler yüzünden neyin doğru neyin yanlış olduğu konusunda kafaları karışmış olmalı* (Ishiguro 2015: 18).

Bu ifadeler Ono'nun kızı Noriko'nun başarısızlıkla sonuçlanan evlilik görüşmesi için fikir yürütürken söylenmektedir. Japonya da bizim ülkemizdekine benzer durumda olan görücü usulü şeklinde evlilik görüşmesi yapılmaktadır. Bunun da kendi içinde bir sistemi bulunmaktadır. Fakat savaş sonrası yaşanan toplumsal değişimler ile sistemin eski ve yeni âdetler ile karışması sonunda başarısızlıkla sonuçlandığı düşünülmektedir. Bu örnek toplumun en küçük yapı taşı olan aile kavramının, toplumsal değişimlerden nasıl etkilendiğini göstermektedir.

Bir başka toplumsal durum ise; toplumdaki düşüncelerin değişmesi olarak belirtilmektedir. Savaş öncesinde Japonya'da askeri sınıfın büyük bir itibarı bulunmaktadır. Ülkesi için savaşan ve Japonya'yı savunan komutanlar övgü ile bahsedilmektedir. Fakat savaşın kaybedilmesi ve birçok insanın yakınlarını kaybederek büyük acılar çekmesi ile askeri sınıfa olan saygı kaybolmaktadır. Böylece askeri sınıfı ya da önceki faaliyetlerinin övgüyle bahsedilmesi de tepki ile karşılaşmakta ve cezai yaptırım uygulanmaktadır. Yazar da bu durumu şu ifadelerle belirtmektedir: *Bir keresinde savaş suçlusu diye idam edilen bir general hakkında neşeyle "O adama çocukluğumdan beri hayranımdır. Acaba şimdilerde ne yapıyor? Emekli olmuştur herhalde" diyerek Bayan Kavakami'yi zor duruma düşürmüştü. O akşam kimi yeni müşteriler vardı ve ona kınayarak bakıyorlardı. Fakat ekmek teknesi için kaygılanan Bayan Kavakami yanına gelip generalin akıbetini anlatmaya kalkınca Şintaro kakkahayı koyuverdi* (Ishiguro 2015: 21-22).

Bu ifadeler Ono'nun öğrencisi Şintaro ile içmeye gittiği Bayan Kavakami'nin meyhanesinde geçen ifadelerdir. İşgalin bir amacı da Japonya'nın savaş dönemindeki eski saldırgan militarist tavrından

soyutlanmasıdır. Bu nedenle önemli reformlar Japonya'nın askersizleşmesi ve demokratikleşmesi üzerine yapılmaktadır. Bu durum dikkate alındığında o dönem böylesi geçmişteki düşünce yapısını öven cümleler söylenmesi bir suç sayılabilir. Bayan Kavakami'nin kaygısını ifade eden bu cümlelerle dönemin toplumsal durumu anlatılmaya çalışılmıştır.

Toplumdaki bu düşüncelerin yanı sıra buna karşı düşünceler de bulunmaktadır. Dönemin değişimleri hemen kabul edilmediği gibi reformlarla yapılan değişimleri onaylamayan ve Japonya'nın kendi yapısını korumak isteyen insanlar gösteriler düzenlemişlerdir. Gösterilerin yapıldığı şu ifadelerle anlaşılmaktadır:

Görünüşe bakılırsa bugün şehir merkezinde yine gösteriler olmuş. Biliyor musunuz, Bay Ono, öğleden sonra tramvaya alında kocaman bir morluk olan bir adam bindi. Yanıma oturunca ben de ister istemez iyi olup olmadığını sordum ve bir hastaneye gitmesini önerdim. Fakat ne dese beğenirsiniz? Zaten doktordan geliyormuş ve gösterideki arkadaşlarını yalnız bırakmamaya kararlıymış. Buna ne dersiniz, Bay Ono?" dediğini hatırlıyorum (Ishiguro 2015: 97).

Bu ifadeler, Ono'nun kızı Noriko'nun evlilik görüşmesi esnasında yemekte geçmektedir. İki aile karşılıklı birbirlerini tanımaya çalışırken ülkenin o dönemki yapısından bahsetmektedirler. Japonya o dönemdeki değişim sancılarını anlatan bu olay örgüsü dönemin toplumsal ve siyasi durumunu ortaya koymaktadır. Gösteride yaralanan birinin tedavi olarak tekrar gösteri yapan arkadaşlarının yanına gitmeye çalışması ve "kararlı" ifadesi de Japonların düşüncelerini savunurken kolay vazgeçmeme durumuna atıfta bulunmaktadır. Böylece yazar İşgal Dönemi'nin toplumsal yapısı ve yaşanan değişimin yarattığı ikilemi ortaya koymaktadır.

DEĞİŞİMDEN ETKİLENEN YENİ KUŞAK

Romandaki kahramanlar üç kuşak olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu üç kuşak: Japonya'nın geleneksel yapısı ile yetişmiş, benimsemiş ve savaşı görmüş, savaşın gerekçelerine itaat eden bir eski kuşak; savaşı görmüş, geleneksel ile mevcut sisteminin ikilemini yaşayan ve geçmişin düşünce yapısını eleştiren bir orta kuşak ve savaş zamanlarında sadece bebeklik çağında olan, savaşı idrak edemeyen, savaş sonrası yıkıma ve sisteme şahitlik eden genç, yeni kuşak olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni kuşak, savaş sonrası enkaza dönüşmüş bir ülkede diğer iki kuşağın arasında yetişmekte fakat daha

çok batı kültüründen etkilendiği vurgulanmaktadır. Yaş itibariyle bir düşünceye sahip olamaz fakat geleneksel Japon kültüründen de uzaklaşmış şekilde ifade edilmektedir. Romanda Ono'nun torunu İçiro ile geçen bölümler yeni kuşaktaki batı ve Amerikan etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Torunu İçiro ile geçen bir bölüm şu şekilde ifade edilmektedir:

Onu bir süre gözledim ama oynadığı sahnelere bir anlam veremedim.

“Çok etkileyici, İçiro. Söylesene, kimi oynuyordun?”

“Sen tahmin et, Oji⁸.”

“Bir düşüneyim. Komutan Yoşitsune mi? Hayır mı? Öyleyse bir samuray savaşçısı mı? Hımm. Belki de ninjadır. Rüzgar Ninjası.”

“Oji tamamen yanlış iz üstünde.”

“O zaman sen söyle. Kimi oynuyordun?”

“Yalnız Süvari'yi!”

“Kim?”

“Yalnız Süvari! Deh, Gümüş, deh!”

“Yalnız Süvari. Kovboy değil mi o?”

Bir süre torunumu izledim. “Kovboyculuk oynamayı ne zaman öğrendin, İçiro? diye sordum sonunda, ama o koşturup kişnemeye devam etti. Daha kararlı bir sesle “İçiro” dedim, “bir dakika dur da dinle Komutan Yoşitsune gibi birini oynamak çok ama çok daha ilginç. Neden olduğunu sana söyleyelim mi? İçiro, dinle, Oji sana açıklayacak. İçiro, Oji-san'a kulak ver. İçiro!” Herhalde sesimi fazla yükselttim ki, İçiro durup hayretle bana baktı. Bir süre bende ona baktım ve ardından iç geçirdim (Ishiguro 2015: 27-28).

Romanda geçen bu ifadeler, torunun batı etkisinde kaldığına vurgu yapmaktadır. Bu durum ise; geleneksel eski kuşak olan dedesinin hoşuna gitmemektedir. Dahası onu Japon samuraylarından olan Komutan Yoşitsune'yi örnek alması için yönlendirmektedir. Bu örnek yeni kuşağın batı etkisini gösterirken, eski kuşağında yaşadığı şaşkınlığı ve verdiği tepkiye de örnek teşkil etmektedir. Torunun bu oyun oynadığı bölümden sonra bu halini

---

⁸ (祖父)- “Öji” ya da “Sofu” olarak telaffuz edilmektedir ve Japonca'da büyükbaba, dede anlamına gelmektedir.

kızıyla paylaşırken aralarında geçen konuşma torunun batı etkisinde olmasına duyduğu hüznü ve üç kuşağın ayrı düşünceye sahip olduğunu gösteren bir bölüm bulunmaktadır. Aslında bu olay örgüsü değişimi ve farklı üç kuşağı çok iyi özetlemektedir:

Bana küçük bir senaryo da canlandırdı” dedim “Mimikleri çok yerinde”

“Evet, öyledir. Böyle şeylerle çok vakit geçiriyor.”

“O sözleri kendi mi buluyor? Dinlemeye çalıştım ama ne dediğini ben anlayamadım.”

Kızım eliyle ağzını kapatarak güldü. “Kovboyculuk oynadı herhalde. Öyle yaptığı zaman İngilizce konuşmaya çalışıyor.”

“İngilizce mi? Harika. Demek İngilizce konuşuyor.”

“Bir keresinde onu bir Amerikan kovboy filmine götürmüştük. O gün bugündür kovboya bayılıyor. Hatta bir kovboy şapkası almak zorunda kaldık. Kovboyların o garip sesleri çıkardıklarına inanıyor. Sana oldukça tuhaf gelmiştir.”

Gülerek, “Demek İngilizce konuşuyor” dedim. “Torunum kovboy olmuş.”

“Oysa,” dedim iç geçirerek, “birkaç yıl önce olsa İçiro böyle şeyler seyredemezdi.”

Setsuko başını bahçeden çevirmeden, Suiçi, Miyamoto Musashi⁹ gibi insanları örnek almasındansa kovboyları sevmesinin daha iyi olduğuna inanıyor. Ona göre Amerikalı kahramanlar şimdiki çocuklar için daha iyi birer örnek” dedi.

“Gerçekten mi? Suiçi böyle mi düşünüyor? (Ishiguro 2015: 32).

Ono, torununun İngilizce konuşması ile kendi dilinden uzaklaşacağı kaygısı yaşamaktadır. Kendi kültürlerine ait Miyamoto Musashi gibi samurayları örnek almasını ve canlandırmasını istemektedir. Geçen bu olay örgüsünde Ono’nun, torununun gelişimindeki batı etkisine duyduğu üzüntü daha net anlaşılmakta ve eski kuşağın düşünce yapısına örnek teşkil etmektedir. Aynı zamanda İçiro’nun annesi olan Setsuko’nun yaklaşımını da belirtmektedir. Setsuko orta kuşak bir Japon olarak bu davranışı sevimli

---

⁹ Erken Edo Dönemi’nde, 1584–1645 yılları arasında yaşamış ünlü bir kılıç ustasıdır. Ayrıntılı bilgi için bakınız. <https://kotobank.jp/word/宮本武蔵-139643>, 6 Ağustos 2021’de erişildi.

bulmakta ve eşi Suiçi'nin Amerikalı kahramanları örnek almasının uygun olduğunu düşüncesini belirtmektedir. Buda orta kuşağın düşünce yapısına örnek teşkil etmektedir. Romanda buna benzer dede-torun ve batı etkisine dair örnekler bulunmaktadır. Fakat burada tepkili olan dede torununda gözlemediği bir sonraki batı etkisine dair olay örgüsünde daha ılımlı tepki vererek zamanla maruz kalınan batı kültürünün benimsendiğini göstermektedir.

İKİ KUŞAK VE İKİ FARKLI DÜŞÜNCE

Romanda savaş sonrası dönemi anlatırken eski, orta ve yeni olmak üzere üç kuşağın bulunduğunu daha önce belirtmiştik. Eski kuşak olan Ono, savaş döneminde çalışmaları yani resimleri ile vatanseverlik ruhunu aşılama çalışmakta ve savaşa destek olduğunu ima etmektedir. O dönem nüfuzu olan bir ressam olduğu için çevresini etkilemektedir. Bu nedenle de savaştan mağlup çıkan Japonya'da savaşta ve sonrasında çekilen acılardan dolayı değişen nesil ve düşüncelerin de etkisi ile çevresindeki bazı insanlar ve evlatları Ono'ya kızgınlık duymaktadır. O dönem geçmişe öfke duyulması ve geçmişin düşünce yapısına atıfta bulunulmasının suç sayılması sebebiyle eski tablolarını evden kaldırmakta ve saklı tutmaktadır. Ana karakter Ono ise tereddüt köprüsünde olduğu gibi eski ve yeni dönemin karmaşası içindedir. Ono, o dönem kendi yaş grubunun yaşadığı ikileme örnek teşkil etmektedir. Savaş dönemi hatıralarından bahsederken desteğini belirten ifadeleri şu şekilde ifade etmektedir:

Evde bir yerde öğrencilerimin en yeteneklilerinden olan Kuroda'nın bir tablosu var ki, orada Migi-Hidari'deki akşamlardan biri tasvir edilir. Adı "Vatanseverlik Ruhu"dur; uygun adım ilerleyen askerlerin veya benzeri bir şeyin resmine yakıştırılabilecek bir ad. Tabii Kuroda'nın asıl demek istediği, vatanseverlik ruhunun daha derinlerde bir yerde, insanların günlük hayattaki alışkanlıklarında, örneğin içtiğimiz mekânlar ve ahbaplık ettiğimiz insanlar gibi şeylerde olduğuydu. Kuroda'nın Migi-Hidari ruhuna armanıydı bu, çünkü o zamanlar bunlara inanıyordu. Bu yağlı tabloda birkaç masanın yanı sıra ortamın dekor ve renkleri de büyük ölçüde yansıtılır – özellikle üst balkonun parmaklarından vatanseverce duyguların ifşa edildiği flama ve sloganlar sarkar (Ishiguro 2015: 63).

Kuroda, Ono'nun öğrencilerindendir ve o dönem Ono, Japonya'nın savaş politikasını desteklemektedir. Aynı şekilde öğrencilerine de bu düşüncüyü benimsetmiş, vatanseverlik konulu eserler üretmesi için yönlendirmiştir. Öyle ki savaş sonrası dönemde Kuroda, hocasına tepki koymuş ve irtibatını kesmiştir. Hocası nedeniyle hapse düşerek, şiddete maruz kaldığı ve acılar çektiği belirtilmiştir. Bulunmuş olduğu faaliyetler nedeniyle kendisi herhangi bir ceza almamasına rağmen öğrencisi cezalandırılmıştır. Bu durumda savaş sonrası dönemde Ono'nun eski vatansever duygularını sorgulamasına ve ikileme düşmesine neden olmuştur. Ayrıca kızının ilk evlilik görüşmesinin de bu faaliyetleri nedeniyle başarısızlıkla sonuçlandığını düşünmektedir. Bu nedenle bir zamanlar aynı cemiyete üye olarak birlikte faaliyetlerde buldukları, kendisi ile aynı kuşak olan Okada-Şingen Cemiyeti'nden arkadaşı Matsuda'nın evine ziyarete gider ve oradaki arkadaşının konuşması, bu düşüncenin ikilemini ifade etmektedir:

Üç yıldır evden neredeyse hiç çıkmadım” dedi. “Ama ülkemizde olanlara kulaklarımı açık tutuyorum hâlâ. Bir zamanlar başarmakla gurur duyduğumuz şeylerden ötürü senin ve benim gibileri mahkûm etmek isteyenler olduğunun farkındayım. Ve galiba bu yüzden kaygılanıyorsun, Ono. Belki de unutulması gereken şeyler için seni öveceğimi düşünüyorsun. Fakat Ono, ikimizin de gurur duyması gereken şeyler var. Şimdiki ne derse desin. Birkaç yıl daha geçsin, yapmaya çalıştığımız şeyler konusunda yine başımız dik dolaşabileceğiz. Bunu görece kadar uzun yaşamayı umuyorum. Tek dileğim, ömrümü adadığım şeylere hakkının teslim edildiğini görmek. (Ishiguro 2015: 79).

Bu konuşma işgal dönemindeki eski kuşağın düşünce yapısını ve ruh halini açıkça ortaya koymaktadır. Bir zamanlar ülkeleri savaşa girmiş ve ülkesinin yanında durmuş fakat sonrasında suçlu durumuna düşmüş bir kuşağın ikilemini ifade etmektedir. Öyle ki bu durumu ancak kendi gibi olan kuşakla paylaşabilmektedir.

Kitapta geçen bir diğer olay ise; eski damat adayı Miyake ile Ono'nun karşılaşmasında Miyake'nin şirketinde karşılaşılan olaydır. Miyake ile karşılaşmasında çalışmış olduğu şirketin başkanının intihar etmesi üzerine yapılan konuşmada savaş sonrası bazı Japonların düşüncesine yer vermektedir. Konuşma şu şekilde ilerlemektedir.

Miyake: “Başkanımız belli ki savaştaki bazı olaylardan kendini sorumlu hissediyormuş. Amerikalılar iki kıdemli yöneticiyi görevden almışlardı, ama başkanımıza göre anlaşılan bu yeterli olmamış. Bu hareketi, savaşta ailelerini kaybeden adına özür dilemek için yaptı (Ishiguro 2015: 47).

Ono: “Doğrusu bana aşırı bir hareket gibi geldi” dedim. “Dünya şirazesinden çıkmış gibi. Her gün birinin özür dilemek için kendini öldürdüğü haberleri geliyor. Söylesenize, Bay Miyake bu olanlar sizce de büyük bir ziyan değil mi? Sonuçta ülkenin savaştaysa onun için elinizden geleni yaparsınız, bunda utanacak bir şey yok. Kendinizi öldürerek özür dilemeye ne gerek var.”

Miyake cevaben: “Savaştaki mevkilerine dönen dünya kadar insan var. Onların bazıları düpedüz savaş suçlusunu asıl özür dilemesi gereken onlar.”

Ono: “Savaşta ülkemiz için sadakatle çarpışan ve çalışan insanlara savaş suçlusunu diyemeyiz. O lafı bu günlerde fazla rahat kullanıyoruz.”

Miyake: “Fakat efendim, onlar bu ülkeyi yanlış yola sürüklediler. Sorumluluklarını kabul etmelerinden daha doğru ne olabilir? Hatalarını inkâr etmeleri korkaklık. Ülke adına yapılan hataları inkâr etmek de korkaklığın en büyüğü (Ishiguro 2015: 48).

Bu konuşma bize, Japonların o dönem ki farklı düşüncelerini göstermektedir. Daha geleneksel olan Ono bunu, savaşta olan ülkesi için elinden geleni yapan insanlar olarak yorumlarken, daha genç bir kuşak olan Miyake bunu hata olarak ele almaktadır. Aslında o dönemin başbakanı olarak görev yapan Yoshida Shigeru da “Japonya’yı belirleyen yüzyıl” eserinin önsözünde II. Dünya Savaşı’ndaki Japonların siyasetini hata olarak kabul etmekte fakat Japonların dünya savaşında dümeninin başına geçen bir kaptan olarak yorumlamaktadır (Shigeru 2013: 10). Bu sözleriyle yapılanları yumuşatmıştır. Fakat bu olay örgüsü eski kuşak ile orta kuşak arasındaki düşünce farklılıklarını açıkça belirtmektedir. Eski kuşak geçmişine sahip çıkarken orta kuşak geçmişteki yetkilileri suçlamaktadır.

Bir başka olay örgüsünde de, eski kuşak ve orta kuşağın çatışması buna benzer şekilde ifade edilmektedir. Romanda Ono’nun oğlu Kenji, savaş esnasında Mançurya’ya görevlendirilmiştir. Orada komünistlerin işi yokuşa sürmesi üzerine Mayın tarlasından geçmek üzereyken yanlış bir hamle ile yirmi üç gençle birlikte hayatını kaybetmektedir. Bu durum üzerine Kenji’nin

cenazesi yani küllerinin (küllerin sadece oğlu Kenji'ye ait olduğundan emin olmamakla birlikte) bir yıldan uzun süre sonra getirilmesi ile cenaze töreni yapılmaktadır. Bu durumu, Japonların özellikle geleneksel olanların duygularını açıkça ifade etmeme ve Japonların teslimiyetçi, itaatkâr yapısından kaynaklı olarak eski kuşak Ono sakin karşılamaktadır fakat orta kuşak olarak karşımıza çıkan Ono'nun damadı olan Suiçi aksine bu duruma sinirlenmekte, duygu ve düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir.

Kenji gibileri böyle cesurca ölsünler diye oralara gönderenler bugün nerede? Tıpkı eskisi gibi hayatına devam ediyorlar. Amerikalılara ne istiyorsa verip eskisinden de iyi durumda olanların birçoğu, bizi felakete sürükleyenlerin ta kendisi. Yasını tuttuklarımızsa Kenji ve benzerleri. Cesur gençler aptalca davalar uğruna öldüler, asıl suçlularsa hâlâ aramızda. Gerçek yüzlerini göstermeye, sorumluluklarını kabul etmeye korkuyorlar. Bana kalırsa korkaklığın en büyüğü onlarınki.” (Ishiguro 2015: 50).

Eski kuşaktan olan Ono'nun orta kuşak olan Suiçi ile düşüncesi uyuşmamaktadır. Oğlunu kaybetmesine ve iki yıl sonra cenazesini yapabildiği olmasına rağmen kızgınlık hissetmemektedir. Romandan anlaşıldığı üzere; Suiçi'nin kızı ile evlenmeden önceki karakteri kibar ve çekingen olarak tasvir edilirken, savaşa katıldıktan sonra savaşın etkisi ile nefret dolu hale gelmiştir. Fakat yine de Ono, büyüklerine öfke ve kin beslemesini hoş karşılamamaktadır.

O dönem askeri marş gibi savaş dönemini hatırlatan her şey yasak olarak ifade edilmektedir. Buna bir örnekte; Yeniyetme Hirayama olarak bahsedilen fakat akli dengesi pek yerinde olmayan birinin eski askeri marş söylemesi ve gerici sloganları atmasından dolayı akli dengesi yerinde olmadığı bilindiği halde bu davranışından ötürü şiddete maruz kalmasıdır. Bu durum halkın savaşa ve geçmişe duyduğu öfkeyi göstermektedir (Ishiguro 2015: 51). Marşın içeriği ile ilgili şu ifadeler kullanılmıştır. Bu da Japonya'nın savaş dönemi düşünce yapısını açıkça ortaya koymaktadır: *Bu köy İmparator için gereken fedakârlıktan payına düşeni yapmalıdır! İçinizden bazıları canını verecek! Bazılarınızda yeni bir şafağa zaferle dönecek!” –veya buna benzer sözler. İnsanlar da, “Şu Yeniyetme Hirayama, akli kıt olmasına rağmen işin özünü anlamış. Tam bir Japon derlerdi* (Ishiguro 2015: 52). Bu düşünce yapısı II. Dünya Savaşı öncesi Japon siyasetine aittir. Bahsi geçen olay Ekim 1948

yılında gerçekleşmekte olduğundan 3 yıl öncesine ait bir düşüncedir. Şuan düşünce yapısının değiştiğini gösteren ifadeler ise devamında belirtilmektedir:

Fakat dediğim gibi bu günlerde bu ülkeye değişik bir ruh hali hâkim ve Suiçi'nin tutumu herhalde istisna değil. Genç Miyake'de de benzer bir nefretin olduğunu söylesem bilmem haksızlık mı ederim, ama günümüzdeki gidişata bakıp insanların söyledikleri üzerinde düşününce hepsinde aşağı yukarı aynı hıncın olduğunu görüyoruz. Ne olursa olsun, Miyake'nin ağzından o sözler çıktı; kim bilir, belki de Miyake ve Suiçi'nin kuşağından olan bütün gençler böyle düşünür ve konuşur oldular.” (Ishiguro 2015: 52).

Bu ifadeler, ülkede en aktif olarak görev yapan, faaliyetlerde bulunan orta kuşağın düşüncelerini net bir şekilde açıklamaktadır. Orta kuşak ülkeyi savaşa sürükleyen insanlara ve geçmişe öfke duymaktadır. Bunların dışında ülkenin durumu ile ilgili bir diğer görüş ise demokrasi üzerine olmaktadır. Romanda ülke yürümeyi öğrenen bir çocuğa benzetilmektedir. Demokrasinin getirdiği sorumluluklar ile baş edilmeyip, gösterilerin yapıldığına atıfta bulunmaktadır. Yazar bunu da şu cümlelerle ifade etmektedir:

Demokrasi güzel bir şey, ama bu, yurttaşların bir şeye katılmadıklarında kazan kaldırmaya hakları olduğu anlamına gelmez. O bakımdan biz Japonlar çocuk gibi davranıyoruz. Demokrasinin getirdiği sorumluluklarla başa çıkmayı henüz öğrenemedik. Şu an ülkemiz yürümeyi öğrenen bir çocuk gibi. Fakat ben bunun gerisindeki ruhun sağlıklı olduğunu söylüyorum. Büyüyen bir çocuğun koşup dizini sıyırması gibi bir şey bu. Kimse onu bu yüzden alıkoyup eve kilitlememeli. Ne dersiniz, Bay Ono? Yoksa karımın ve oğlumun ısrarla söyledikleri gibi çok mu serbest fikirliyim?” (Ishiguro 2015: 98).

Bu ifadeler hem ikileme hem değişime örnektir. Orta kuşağın düşüncesine de örnek teşkil etmektedir. Her şeyin bilincinde olan orta kuşak ülkesi için doğru adımlar atmak için çabalamaktadır. Düşünce yapısı ile bir başka örnek te damadı yani Noriko'nun eşi Taro ile gerçekleşen şirketler ile ilgili konuşmada geçmekte ve Ono da düşüncesini belirtmektedir. Bu konuşmada; Taro, Japonların demokrasi ve bireysel haklar gibi konularda epay yol aldığını, üstüne parlak bir gelecek inşa edebilecekleri temeli nihayet atabildiklerini düşünmektedir. Çalışmakta olduğu şirketlerin böylece büyük bir özgüvenle önlerine bakabileceklerini söylemektedir. Amerikalılardan

öğrenilmesi gereken çok şey olduğunu belirtmektedir. Buna karşı Ono ise; Amerikalıların peşinden gitmek için acele edildiğini düşünmektedir. Eski yöntemlerin bırakılması gerektiğini fakat bazen de kurunun yanında yaşında yandığını belirtmektedir. Böylece Japonya'nın durumu; *“Japonya yabancı bir yetişkinden bir şeyler öğrenmeye alışan bir çocuktan farksız bir duruma dönüşüyor.”* ifadeleriyle tekrardan çocuğa benzetilmektedir (Ishiguro 2015: 147).

Romanın sonlarına doğru bu iki farklı düşünen kuşaklar, ortak noktada buluşmakta ve ülkenin geleceğine umutla bakmaktadır. Bir aile sohbeti esnasında geçen konuşma ortamı, bunu çok iyi özetlemektedir. Noriko'nun eşi, Büyük kızı Setsuo ve Ono arasında gelişen muhabbetin şu şekilde belirtilmektedir:

Setsuko, “Haklısın Taro-san” dedi. “Suiçi’de senin gibi düşünüyor. Dört yıllık bir kargaşadan sonra ülkemiz nihayet sağlam bir geleceğe doğru yol aldığını daha geçenlerde birkaç kez dile getirdi.”

Taro Setsuko’ya cevaben, “Hatta baba, geçen hafta bizim dönemin mezunlar yemeğine katıldım ve oraya gelen hayatın her alanından herkesin ateşkesten sonra ilk kez geleceğe umutla baktığını gördüm. Artık işlerin yoluna girdiğini düşünen yalnız KNC’dekiler değil. Babamızın endişelerini anlıyorum, ama şu son yıllarda geçmişten önemli dersler alındığına ve bunun da bizi aydınlık bir geleceğe götüreceğine inanıyorum. Yine de babamız belki de beni düzeltmek ister.” (Ishiguro 2015: 148).

Ono: “Yanık kokusu beni hâlâ huzursuz ediyor.” dedim. “Ne de olsa, daha yakın zamana kadar bombalar ve yangın demektir.” Bahçeyi birkaç saniye daha süzdükten sonra da ekledim: “Önümüzdeki ay Miçiko öleli beş yıl olacak.” (Ishiguro 2015: 157).

“Fakat şehrimizin nasıl onarımdan geçirildiğini ve şu geçen yıllarda her şeyin nasıl yoluna girdiğini gördükçe içimi samimi bir sevinç kaplıyor. Milletimiz geçmişte hatalar yapmış olabilir ama belli ki artık daha doğru bir yola girme fırsatını yakaladı. Bize de şimdiki gençlere iyi dileklerde bulunmak düşünüyor.” (Ishiguro 2015: 162).

Romanın sonlarına doğru gelişen bu olay örgüsü iki kuşağın uzlaştığını ve geleceğe umutla baktığını özetlemektedir. Japonların buldukları duruma itaat eden yapısı, bu kez de yeni düzen kurmaya çalışan ülkeleri için üzerine

düşen vazifeyi yapmalarıyla vurgulanmaktadır. Bu bölümden eski kuşak ve orta kuşağın savaş dönemi ve sonrası hakkında farklılaşan ve sonunda uzlaşan düşünce yapısı anlaşılmaktadır. Bunun dışında yaşananların farkında olmayan ama yaşadığı çevre ile etkileşim halinde olan genç kuşağın batı etkisi ile yetiştiğini de daha önce belirtmiştik.

SONUÇ

Kazuo İshiguro, bu eserinde Japonya'nın işgal dönemini açıkça ortaya koymaktadır. İşgal yıllarından 2 sene sonra doğmuş olması ve küçük yaşta İngiltere'de yaşamış olmasına karşın döneme hâkimiyeti gerçekten o dönemi yaşamış hissi uyandırmaktadır. Eserin mekân ve insan tasvirleri, siyasi ve toplumsal değişimlerini tarihsel gerçeklerle doğru orantılı ifade ettiği için yazarın kendi milletinin tarihi hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olduğu ve kendi milletinin özünden kopmadığı gözlemlenmektedir. Özellikle Japonya'da geçen yer isimleri ve mekân tasvirlerini ele aldığımızda Japonya'yı gerçekten görmüş ve tecrübe edinmiş kişilere gerçek Japonya'nın sokaklarında dolaşıyormuş hissi oluşturmaktadır. Bu durumda Japonya'yı bilmeyen okuyucu kitlesine kurgudan öte gerçek Japonya'yı anlatmakta ve okuyucuyu bilgi sahibi yapmaktadır.

Eserde; eski kuşak, orta kuşak ve yeni kuşak olmak üzere üç farklı kuşaktan kahramanlar karşımıza çıkmaktadır. Bu üç kuşağın savaş öncesi ve sonrasındaki etkileşimlerinden düşünce yapıları ortaya konmaktadır. Eski kuşak gelenekseldir ve savaş dönemindeki Japonya'nın siyasetine sahip çıkmaktadır. Orta kuşak, savaş dönemine öfke duymakta ve Japonya'nın savaş dönemi siyasetini hatalı bulmaktadır. Genç kuşak ise; batı etkisinde kalmıştır. Bu üç kuşağın tasvirine ve yazarı Kazuo Ishiguro'nun hayatına bakıldığında; yazarın işgal döneminden iki yıl sonra atom bombası atılan ve büyük hasarlar gören Nagasaki'de doğmuş olması ve 6 yaşına kadar Japonya'da yaşayarak sonrasında ailesiyle İngiltere'ye taşınması göz önüne alınırsa, romandaki olay örgüsünün yazarın hayatı ve ailesi ile özdeşleştiği düşüncesi oluşmaktadır. Yazar, burada torun İçiro kahramanı ile özdeşleşmektedir. Eski ve ortak kuşağın tasvirleri ise ailesi ile özdeşleşmektedir.

KAYNAKÇA

- Duus, Peter (2008). *The Cambridge History of Japan-The Twentieth Century. Volume 6*. New York: Cambridge University Press.
- Gönen, Hakan (2007). *Modern Japonya'nın Ulusal Güvenlik Arayış-Soğuk Savaş Dönemi Japonya-ABD İttifak Diplomasisi*. Ankara: Alp Yayınevi.
- Holcombe, Charles (2016). *Doğu Asya Tarihi - Çin, Japonya, Kore Medeniyetin Köklerinden 21. Yüzyıla Kadar*. Çev. Muhammed Murtaza Özeren. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Hunter, Janet E. (2002). *Modern Japonya'nın Doğuşu 1853'ten Günümüze*. Çev. Müfit Günay. Ankara: İmge Kitabevi.
- Ishiguro, Kazuo (2015). *Değişen Dünya'da Bir Sanatçı*. Çev. Suat Ertüzün. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Meyer, Milton W. (2014). *Japonya Tarihi*. Çev. Lizet Deadato. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Yoshida, Shigeru (2013). *Nihon o Ketteishita Hyakunen*. Tokyo: Chūōkōron- Shinsha.
- Weston, Mark (1999). *Giants of Japan, the Lives of Japan's Greatest Men and Women*. New York Tokyo London: Kodansha International.
- <https://www.yapikrediyayinlari.com.tr/yazarlar/kazuo-ishiguro>, 11 Temmuz 2021'de erişildi.
- <https://www.ndl.go.jp/portrait/datas/142.html>, 6 Ağustos 2021'de erişildi.
- <https://kotobank.jp/word/宮本武蔵-139643>, 6 Ağustos 2021'de erişildi.
- <https://literature.britishcouncil.org/writer/kazuo-ishiguro>=6 Ağustos 2021'de erişildi

**JAPON EDEBİYATINDA “ATOM BOMBASI
MAĞDURLARINA YÖNELİK NEGATİF AYRIMCILIK”:
MITSU HARU INOUE’NİN “TE NO IE”
ADLI ESERİ ÖRNEĞİNDE**

Filiz YILMAZ*

GİRİŞ

Japon ve dünya edebiyatı tarihinde “Atom Bombası Edebiyatı”nın (Genbaku Bungaku, 原爆文学) farklı bir yeri vardır. Bunun nedeni, Japon toplumunun ilk anından beri Atom Bombası’nın atılışını bizzat deneyimlemiş olmasıdır. Dünya üzerinde, ilk atom bombası Hiroşima’ya atıldığında, insanlık henüz bu yeni ve güçlü silahın bilimsel ve tıbbi açıdan ne gibi sonuçlara yol açabileceği konusunda yeterli bilgiye sahip değildi. İkinci bomba Nagasaki’ye düştüğünde ise, ilk anda on binlerce insan hayatını kaybetmiş, binlercesi ise 1945’ten günümüze kadar devam edecek olan bir mücadelenin içinde yer almıştır.

Atom bombalarının etkisi, Hiroşima ve Nagasaki’ye atıldıkları zamanla sınırlı kalmamış, sonrasında da hem fiziksel hem toplumsal açıdan insanların yaşamlarını etkilemeyi sürdürmüştür. “Atom bombasına maruz kalan”, “atom bombasından etkilenen” “atom bombası mağduru” anlamlarına gelen *hibakusha* (被爆者) sözcüğü; bombaların insan sağlığı üzerinde meydana getirdiği süreğen etkilerin zaman içinde ortaya çıkmasıyla, yalnızca belirli bir gruba tanımlamak için değil, o gruba ait kişileri toplumun diğer kesiminden soyutlayarak ayırıştırıran bir unsur haline gelmiştir. Diğer bir deyişle bu grup, atom bombasının neden olduğu sadece fiziksel sorunlarla değil, toplum dışına itilerek sosyal ve psikolojik sorunlarla da yüz yüze kalmıştır. Bu durum, “atom bombası mağdurlarına yönelik negatif ayrımcılık” olarak ifade edilen *hibakusha sabetsu* (被爆者差別) kavramının doğmasına sebep olmuştur.

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, ORCID: 0000-0003-4063-9389.

Toplum tarafından yöneltilen baskı sebebiyle atom bombası mağdurlarının daha da zorlaşan yaşamlarına az sayıda yazar tepkisiz kalmamış, toplumun belli bir kesiminin yaşadığı bu zorlu tecrübeyi eserlerinde ele alarak daha fazla insana duyurmaya çalışmışlardır.

Japon edebiyatı içinde “atom bombası edebiyatı” dikkat çeken bir konu olmakla birlikte, bu edebiyatın içinde ele alınan “atom bombası mağdurlarına yönelik negatif ayrımcılık”, üzerinde çok az çalışılmış bir konudur. Bunun nedeni, bu konunun Japon toplumunda tabu olması, kaçınılması, bir anlamda yapılan ayrımcılıkla benzer bir duruşla, yok sayılmasıyla açıklanabilir.

Atom bombası edebiyatı çalışmaları içinde yer alan ve atom bombası mağdurlarına yönelik ayrımcılığı ele alan az sayıdaki çalışma arasında *hibakusha sabetsu* kavramına atom bombası edebiyatı araştırmacısı Kazuo Kuroko'nun çalışmasında rastlıyoruz. Kuroko, atom bombasının edebiyatta ne şekilde tasvir edildiğini anlattığı çalışmasında, bu ayrımcılığın kökeninde yatan nedenlere iki konuyu örnek olarak veriyor. Bunlardan birincisi, ABD'nin atom bombası mağdurlarına olan tavrıdır. Atom bombaları, Hiroşima ve Nagasaki'ye atıldıktan sonra ABD'nin yaralı ve hastalara yönelik herhangi bir tedavi uygulamak yerine, yalnızca bilimsel incelemeler ve tıbbi testlerin yapılması için bir komisyon oluşturmuş olması, bu mağdurların ihmal edildiğinin bir göstergesi olarak sunuluyor (Kuroko 2005: 53). İkinci neden olarak, Japon politikacıların Hiroşima ve Nagasaki'de yaşanan olayları küresel ölçekte bir sorun olarak ele almamış olmaları gösteriliyor. Bu durumu da atom bombası mağdurlarının yaşadığı korkunç tecrübenin, hafife alınarak bu kişilerin ihmal edilmesine yol açtığı şeklinde yorumluyor (Kuroko 2005: 53). Kuroko aynı çalışmasında, atom bombası edebiyatı eserleri arasında Masuji Ibuse'nin “Kuroi Ame” (1966) adlı eseri ile Mitsuharu Inoue'nin “Te No Ie” (1960) ve “Chi No Mure” (1962) adlı eserlerini, atom bombası mağdurlarına yönelik ayrımcılığa değinen eserler arasında sayıyor.¹

Bu çalışmanın hedefi, Japon toplumunda ihmal edilen bir konu olarak değerlendirilen “atom bombası mağdurlarına yönelik negatif ayrımcılık” konusunu ele alan edebi eserleri Japon edebiyat tarihi içinde konumlandırarak, yazar Mitsuharu Inoue'nin “Te No Ie” (El Evi, 手の家) adlı kısa romanı üzerinden bu eserlere yansıyan negatif ayrımcılığın temel özelliklerini ortaya

---

¹ Bu üç eser, Kuroko'nun çalışmasında “Hibakusha Sabetsu” (Atom Bombası Mağdurlarına Yönelik Negatif Ayrımcılık, 被爆者差別) başlığı altında incelenmiştir.

koymaktır. Bu eserin örnek olarak seçilmesinin nedeni yazar Inoue'nin, bu konuya ilk andan itibaren ilgi göstererek, eserlerine konu etmiş olmasıdır. Yazar, atom bombasının Nagasaki'ye atılmasından hemen sonra şehri dolaşmış, o dönem evsiz kalan pek çok kişinin yaşadığı sığınakları gezerek edindiği izlenimleri eserlerine konu etmiştir (Kuroko 2005: 54). Eserlerinde atom bombası mağdurlarının yaşadığı pek çok şey yansımaları bulmuştur. Aynı şekilde savaş sonrası dönemde “atom bombası mağdurlarına yönelik negatif ayrımcılık” konusu, bu çalışmada örnek olarak alınan Japon edebiyatında az bilinen ve ele alınmamış bir eser olan “Te No Ie” adlı esere canlı bir şekilde yansımıştır.

Çalışmanın hedefi doğrultusunda, ilk bölümde dönemin tarihi arka planı içerisinde “atom bombası mağdurları” konumlandırılmıştır. İkinci bölümde Japon edebiyat tarihinde “atom bombası edebiyatı” ve bu edebiyatın içinde yer alan “atom bombası mağdurlarına yönelik negatif ayrımcılık” konusunu ele alan edebiyat üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde önceki iki bölümde ortaya konulan tarihi-sosyal ve edebiyat tarihi arka planı temelinde, Mitsuharu Inoue'nin “Te No Ie” adlı kısa romanı örneklerle incelenmiştir.

1. HİROŞİMA-NAGASAKİ'YE ATILAN ATOM BOMBALARI VE “ATOM BOMBASI MAĞDURLARI” HİBAKUSHALAR

Atom bombasının mağdurları olan *hibakushalar*ın durumunu, tarihi arka plan içinde üç başlıkta incelememiz mümkün. Atom bombasının atıldığı an, işgal dönemi ve işgal dönemi sonrası.

a) Atom Bombasının Atıldığı An: 1945 yılı 6 Ağustos sabahı Hiroşima'ya yönelmiş olan B29 model üç Amerikan uçağından biri “Little Boy” adı verilen uranyum tipi atom bombasını taşıyan “Enola Gay” adlı uçaktır. Aynı gün saat 08.15'te, dünyanın ilk atom bombası saldırı birliği, günümüzde “Atom Bombası Kubbesi” ya da “Hiroşima Barış Anıtı” olarak bilinen yapının (Genbaku Dome) üzerine geldiğinde “Little Boy” Hiroşima şehrine bırakılmıştır. Yerden yaklaşık 600 metre yükseklikte oluşan dev mantar bulutu o anda asker, sivil, kadın, erkek, çocuk, yaşlı ayırt etmeden yaklaşık yüz bin kişinin ölümüne sebep olmuştur.²

---

² http://www.pcf.city.hiroshima.jp/kids/KPSH_J/hiroshima/sadako/subcontents/08higai_1.html, 2 Haziran 2021'de erişildi.

Atom bombasının düştüğü sıfır noktasına yakın mesafede bulunan insanların çoğu o anda hayatını kaybetmiş, bir kısmı yaralı olarak kurtulmuştur. Bazı mağdurlar ise vücutlarında oluşan yanık yaralarıyla yaşamlarına devam etmek durumunda kalmışlardır. İlerleyen tarihlerde, yaralıların ve yaralı olmadığı halde bombanın yaydığı yüksek dozda radyasyonun etkisiyle rahatsızlananların hayatını kaybetmesiyle, atom bombası kurbanlarının sayısı daha da artmıştır. Hiroşima Belediyesi'nin verilerine göre 1945 yılı Aralık ayı itibariyle yalnızca Hiroşima'da, atom bombasının etkilerine maruz kalarak yaşamını yitirenlerin sayısı 140 bindi. Sıfır noktasına 1,2 km'lik mesafede bulunan kişilerin %50'si, daha yakın mesafede bulunanların ise %80'inden fazlası atom bombası şehre düştüğü anda yaşamını yitirmiştir.³ Nagasaki'de de durum farklı değildir. 9 Ağustos 1945 sabahı Nagasaki şehrine atılan bombanın etkisiyle ilk anda on binlerce kayıp verilmiş, aynı yılın Aralık ayı itibariyle ölü sayısı 73.884, yaralı sayısı 74.909'a ulaşmıştır.⁴

b) İşgal Dönemi (1945-1952): Büyük bir yıkıma sebep olan bu yeni silahın etkisi bununla sınırlı kalmamış; yüksek dozda radyasyona maruz kalan insanlarda bir süre sonra saç dökülmesi, vücutta leke oluşumu gibi belirtiler görülmeye başlamış ve hastalığın seyri kısa sürede daha da ağırlaşmıştır. Artık bu hastalık için kullanılan yeni bir terim vardır: Atom bombası hastalığı, atom bombası sendromu anlamlarına gelen *genbakushō*⁵ (原爆症). Bu sorunlar hemen bitmemiş, işgal dönemi ve işgal dönemi sonrasında da varlığını sürdürmüştür.

Savaşın sona ermesiyle ABD, işgal ordusu olarak Japonya'ya girdikten sonra atom bombasının insan vücudu üzerindeki uzun vadeli etkilerinin araştırılması için 1947 yılında "Atom Bombası Zaiyatı Komisyonu"nu (ABCC-Atomic Bomb Casualty Commission) kurmuş, bu komisyon için görevlendirdiği bilim adamı ve askeri doktorları Hiroşima ve Nagasaki'ye göndermiştir. Her ne kadar atom bombası Manhattan Projesi kapsamında daha önce denenmiş olsa da⁶ dünya üzerinde ilk kez Hiroşima'da ardından da

³ <https://www.city.hiroshima.lg.jp/soshiki/48/9400.html>, 2 Haziran 2021'de erişildi.

⁴ https://nagasakipeace.jp/search/about_abm/scene/iryoku.html, 3 Haziran 2021'de erişildi.

⁵ Atom bombası hastalığı anlamına gelen *genshibakudanshō* sözcüğünün kısaltılmış halidir. Bu hastalığı ifade etmek için kullanılan bir diğer terim *genbakubyō*dur.

⁶ Atom bombası ilk kez ABD'nin New Mexico eyaletinde bulunan Alamogordo'daki Trinity deney alanında test edilmiştir.

Nagasaki’de insanların yaşadığı bölgelere bırakılıyordu ve bombanın meydana getireceği etkinin sonuçları ancak patlamadan sonra tespit edilebilecekti. Bu sebeptendir ki ABD, atom bombasının insan vücudu üzerinde yarattığı etkinin araştırılması için bir araştırma komisyonuna ivedilikle ihtiyaç duymuştur.

İşgal Dönemi’ne baktığımızda Japon basınında, Müttefik Kuvvetler Yüksek Komutanlığı (SCAP) Genel Karargâhı (GHQ) Sivil Sansür Müfrezesi (CCD) tarafından 19 Eylül 1945’ten, San Francisco Barış Anlaşması’nın yürürlüğe girdiği 28 Nisan 1952 tarihine kadar Japon basın-yayınına sansür uygulandığını (Press Code for Japan); savaşa ilgili pek çok konunun yanında, atom bombasının meydana getirdiği hasar ve atom bombası mağdurlarıyla ilgili her türlü haber ve yayının yasaklandığını görüyoruz. Barış anlaşmasının yürürlüğe girdiği yıl Hiroşima’da ilk kez atom bombası mağdurlarının durumuna yönelik bir araştırma yapılmış; ertesini yıl ise Hiroşima Valiliği ve belediyenin tabip birlikleri, atom bombası mağdurları için alınacak önlemlerle ilgili olarak açık bir şekilde çalışmalar yapmaya başlamışlardır.⁷

Basın-yayına uygulanan bu kısıtlamalardan ötürü yalnızca atom bombası mağdurları sağlık durumları hakkında yeterli bilgi sahibi olamamakla kalmamış, aynı zamanda bu araştırmaların ileri dönemlerde başlatılması sebebiyle Japonya ve diğer ülkeler için atom bombası mağdurlarının akıbeti daha geç tarihlerde açıklık kazanabilmiştir.

c) İşgal Dönemi Sonrası (1952 sonrası): Hiroşima ve Nagasaki’ye atılan bombalardan sağ kurtulanları yani *hibakushaları* desteklemek için yapılan bazı çalışmalar da mevcut elbette. İlk olarak 1957 yılında “Atom Bombası Mağdurları Tıbbi Bakım Yasası (Hibakusha Iryōhō, 被爆者医療法) çıkartılıyor. Bu yasa atom bombası mağdurlarının sağlık muayenelerinin ve tıbbi tedavilerinin gerçekleştirilerek sağlıklarının korunması ve iyileştirilmesini amaçlıyordu. Bu yasanın, Hiroşima ve Nagasaki’ye atom bombalarının atılmasının üzerinden on iki yıl geçtikten sonra çıkartılmış olduğunu görüyoruz. Bunun dışında, 1968 yılında “Atom Bombası Mağdurları Özel Tedbir Yasası” (Hibakusha Tokubetsu Sochihō, 被爆者特別措置法) çıkartılıyor. Bu yasa ise, atom bombası mağdurlarının özel sağlık

---

⁷ Atom Bombası Mağdurlarına Yönelik Destek Projesine Genel Bakış, <https://www.pref.hiroshima.lg.jp/uploaded/attachment/359979.pdf>

yardımı ve özel tıbbi ödenek almalarını amaçlıyor. Bu iki yasa, 1995 yılında birleştirilerek “Atom Bombası Mağdurları Yardım Yasası” (Hibakusha Engohō, 被爆者援護法) adı altında kapsamlı bir yasa haline getirilmiştir. “Atom bombası hastalığı” olarak tabir edilen ve acil tedavi gerektiren bu hastalıktan mustarip insanların kapsamlı yardım alma ve tedavi görmeleri için gerekli yasaların oluşturulmasının bu denli ileri tarihlere kalmış olmasının arka planındaki sebeplerden biri olarak, II. Dünya Savaşı’nın bitiminden 1952 yılında San Francisco Barış Antlaşması’nın yürürlüğe girmesine kadar olan dönemde Japonya’nın işgal altında olması gösterilebilir. Sonuç olarak, bu dönemde atom bombası mağdurları, hastalıklarının tanı ve tedavisi ile tıbbi gerekliliklerini bilmeden, bu hastalıkla mücadele etmek durumunda kalmışlardır.

1.1. “ATOM BOMBASI MAĞDURLARINA YÖNELİK NEGATİF AYRIMCILIK” (*HIBAKUSHA SABETSU*) İLE İLGİLİ GERÇEK BİR ÖRNEK

Yukarıda bahsedildiği gibi Hiroşima ve Nagasaki’de atom bombası tecrübesini yaşamış olan kişiler için *hibakusha*, bu kişilerin yüksek dozda radyasyonun etkisiyle yakalandıkları hastalık için ise *genbakushō* terimlerinin kullanılmaya başlanmış olması bile, 6 ve 9 Ağustos 1945’te Hiroşima ve Nagasaki şehirlerinde bulunmuş olan insanları toplumun kalan kesiminden ayırarak belli bir grubun içine dâhil etmiş oluyor. Çalışmanın bu aşamasında kurgu dışı gerçek bir hayat hikâyesinden bir örnek aktarılacaktır. Bu yöntemle kurgu ve gerçek hayatın örtüşmesinin de izi sürülebilecektir.

Nagasakili bir atom bombası mağduru olan Chiyono Yoneta’nın bir röportajda anlattıkları, aslında toplumun çoğunluğunun atom bombası mağdurlarına yaklaşımının bir özeti niteliğinde olduğunu söylemek mümkün.

18 yaşındayken Nagasaki’de, sıfır noktasının 2 km kuzeybatısında yer alan bir dağ köyünde atom bombasına maruz kalan Yoneta, bomba patladığı sırada arkası bombanın patladığı yöne dönük olduğu için sırt bölgesinden ciddi bir şekilde yaralanmış. Patlamanın etkisiyle metrelerce savrulması sonucu düştüğünde kırılan eli ise engelli kalmış. Yoneta, eşinin işi için Tokyo’ya taşındıktan sonra uğradığı ayrımcılığı şöyle anlatıyor:

Eşimin annesi memleketleri Yamaguçi'den kendi mahsulleri olan renkon⁸lardan gönderdi. 'Üç çocukla çevreye rahatsızlık veriyosunuzdur' diyerek komşularıma da dağıtmam için çokça göndermişti. Ben de gelen renkonlardan komşuma verdim. Ertesi gün komşumun ona verdiğim renkonların hepsini çöpe attığını gördüm. Komşumuzun kızıyla aynı anaokuluna giden oğlu, o gün kızımı evden almaya gelmişti. Çocuk beni görür görmez 'Teyze, dün bize renkon verdiniz ya hani, eğer onu yersek atom bombası hastalığı bize de bulaşacağı için yiyemezmişiz' dedi. Eğer o çocuk orada bana bunu söylemeseydi, ben o renkonların neden çöpe atıldığını asla bilemeyecektim. Çok şaşırılmışım. Bütün gün ağladım. Ayrımcılığa uğrayacağım hiç aklıma gelmezdi. İnsanlar en azından bizlere merhamet ederler diye düşünüyordum.⁹

Chiyono Yoneta'nın bir atom bombası mağduru olarak yaşamını sürdürmeye çalışırken uğradığı ayrımcılık, ilerleyen tarihlerde kızının yaşamına da etki ettiği aynı röportajın devamında görülmektedir. Buna göre: Kızı, evlenmeyi düşündüğü kişinin ailesiyle tanışmaya gittiğinde, annesinin bir *hibakusha* olduğu hatırlatılarak, ileride kendisinin çocuk sahibi olması halinde çocuğun sağlıklı doğup doğmayacağı konusundaki ailenin endişeleri dile getirilmiş. Sonuç olarak Yoneta'nın kızı, atom bombası mağdurlarına yönelik ayrımcılık yapan bir ailenin oğluyla mutlu olamayacağını söyleyerek evlenmekten vazgeçmiş.

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi, atom bombasına maruz kalan insanların bulaşıcı bir hastalık taşıdığı yönünde yanlış bir izlenim mevcuttur. Bu olayın yaşandığı tarih olan 1959 yılında Japonya'nın başkentinde atom bombası hastalığı olarak bilinen *genbakushō* hakkındaki bilgi eksikliğini, halk arasında dolaşan bilgilerin bilimsel gerçeklerden uzak oluşundan anlıyoruz. Söz konusu dönemde, işgal son bulup basın-yayına uygulanan sansür kalkmıştı ancak; hala atom bombası, atom bombası hastalığı ve hastalığın etkileri ile ilgili bilgi ve habere olan erişilebilirliğin yeterli seviyede olmadığı yukarıdaki örnekten yapılabilecek bir çıkarımdır.

---

⁸ "Nilüfer çiçeği kökü" ya da "lotus kökü" olarak bilinen, özellikle Asya ülkelerinde ve Japonya'da yemeklerde kullanılan bir bitki.

⁹ <https://www.nhk.or.jp/archives/shogenarchives/no-more-hibakusha/library/shogen/ja/698/>, 21 Haziran 2021'de erişildi.

Yoneta'nın kızının uğradığı ayrımcılığa, atom bombasını tecrübe etmiş olan kişilerin tanıklıklarında sık sık rastlıyoruz. Bu tanıklıklar edebiyatçılara esin kaynağı olmuş ve daha sonra “atom bombası mağdurlarına yönelik negatif ayrımcılık” (*hibakusha sabetsu*) konulu eserlerde karşımıza çıkmıştır. Şimdi buna odaklanalım.

2. “ATOM BOMBASI EDEBİYATI” İÇİNDE “ATOM BOMBASI MAĞDURLARINA YÖNELİK NEGATİF AYIRIMCILIK”

Japon edebiyat tarihi içinde “Atom Bombası Edebiyatı” (Genbaku Bungaku, 原爆文学) derinlemesine incelenmiş bir konudur. Bu edebiyat, atom bombasının hemen ardından ortaya çıkmış, Hiroşima ve Nagasaki'deki atom bombası felâketlerinin ardından edebiyatçılar, yaşanan trajediyi anlatmak, felaketi yaşayanların acılarını dünyaya duyurmak için atom bombasını konu alan eserler vermeye başlamışlardır. Atom bombası edebiyatı içerisinde yer alan ilk eserlerin; atom bombasının patladığı an ve sonrasında yaşanan trajedi, atom bombası hastalığı, ölüm korkusu, yaşamın eşsizliği, barışa olan özlem gibi konulara odaklandığını görüyoruz. Atom bombası mağdurlarının ölüm kalım savaşının ardından toplum içinde yaşadıkları sorunlar gün yüzüne çıkmaya başladıktan sonra ise, bu sorunları ele alan eserler vermeye başlanmıştır.

Atom bombasını konu alan ilk eserleri verenler arasında Tamiki Hara (1905-1951), Yōko Ōta (1906-1963), Sankichi Tōge (1917-1953), Sadako Kurihara (1913-2005), Shinoe Shōda (1910-1965) gibi şair ve yazarlar yer alıyor. Saydığımız bu edebiyatçıların tamamı Hiroşimalı ve Nagasakili *hibakusha* şair ve yazarlardan oluşur. Bu şair ve yazarların gerçekleştirdiği yazma eyleminin, Hiroşima ve Nagasaki'de tanık oldukları bu korkunç anıyı vakit kaybetmeden yazarak kaydetme çabalarından doğduğunu söylersek yanlış olmaz. Elbette atom bombasını konu alan eserleri yalnızca Hiroşimalı ve Nagasakili yazarlar ya da atom bombasını tecrübe etmiş olan edebiyatçılar yazmamıştır. Atom bombası konusu, yalnızca bu tecrübeyi edinmiş olan *hibakusha* diye tabir edilen insanları değil, tüm dünyayı ilgilendiren bir konu. Bu sebeple, Japonya ve dünyanın farklı ülkelerindeki edebiyatçılar yaşanan bu trajediye duyarsız kalmayarak farklı tarzlarda pek çok eser vermişlerdir. Hiroşimalı yazar Masuji Ibuse, atom bombasını tecrübe etmemiştir fakat doğduğu kentte yaşanan trajediyi kitlelere duyurabilmek için “Kuroi Ame” (Kara Yağmur, 黒い雨-1966) romanını kaleme almıştır. Yine, Japon edebiyatında önemli bir yeri

olan Kenzaburō Ōe'nin yazmış olduğu “Hiroshima Nōto” (Hiroşima Üzerine Notlar-ヒロシマ・ノート-1965), bu konuda yapılan önemli çalışmalardandır. Dünyanın pek çok ülkesinden şairin, atom bombası trajedisini konu ederek yazdığı şiirlerin derlendiği “Dünya Atom Bombası Şiir Antolojisi” (Sekai Genbaku Shishū, 世界原爆詩集) adlı seçki ise 1974 yılında yayımlanmıştır.

İşgal Japonya'sında basın ve yayına uygulanan sansür nedeniyle atom bombası konusunun edebi eserlerde ele alınması yasaklandığından, bu konularla ilgili eserlerin çoğu ancak işgalin son bulmasının ardından yayımlanabilmiştir. Fakat bazı istisnalar da vardır. Hiroşimalı yazar Tamiki Hara, Hiroşima'ya atom bombası atıldığı anı ve sonrasında yaşanan trajediyi anlattığı eserine ilk başta “Genshi Bakudan” (Atom Bombası, 原子爆弾) adını vermiştir. Ancak eserin bu başlıkla yayımlanması mümkün olmayacağı için başlığı “Natsu No Hana” (Yaz Çiçekleri, 夏の花) olarak değiştirmiş ve eser 1947'de Japonya hala işgal altındayken yayımlanabilmiştir.

Nagasakili yazar Mitsuharu Inoue, “atom bombası mağdurlarına yönelik negatif ayrımcılık” konusunu, bu kişilerin günlük hayatın içinde karşılaştıkları sorunlar üzerinden okuyucuya sunan bir yazar. Mitsuharu'nun, atom bombasının meydana getirdiği felaketi anlatan pek çok eseri mevcut. Yazarın bu eserleri, Horupu Shuppan yayınevinden çıkan ve on beş ciltten oluşan “Nihon No Genbaku Bungaku” (Japonya'nın Atom Bombası Edebiyatı -日本の原爆文学, 1983) adlı seçkinin beşinci cildinde toplanmıştır. Bu seçkinin ilk dokuz cildinde Tamiki Hara, Yōko Ōta, Kyoko Hayashi, Inako Sata-Hiroko Takenishi, Mitsuharu Inoue, Yoshie Hotta, Momo Iida, Makoto Oda-Taijun Takeda, Kenzaburō Ōe-Toshiro Kanai gibi yazarların eserleri yer alıyor. Kalan altı cilt ise; oyunlar, şiirler, not ve kayıtlar ile eleştiri yazıları ve makalelerden oluşuyor. Bu antoloji, kapsamlı bir başvuru kaynağı olması açısından önem taşıyor. Biz bu çalışmamızda, Mitsuharu Inoue'nin seçkinin beşinci cildinde yer alan “Te No Ie” adlı kısa romanını inceleyeceğiz.

Atom bombası edebiyatı araştırmacısı Hiroyoshi Nagaoka, atom bombası edebiyatı eserlerini tarihi arka planda gerçekleşen olaylar ve özelliklerine göre dönemlere ayırmıştır (Nagaoka 1982: 35) (Bkz. Tablo 1). Tablo 1'e göre, “Te No Ie”nin yayımlandığı dönem olan 3. Dönem (1955/56-1961/62), atom bombası hastalığının konu edildiği eserlerin yaygın şekilde yayımlandığı bir

dönem. Bu dönem aynı zamanda, işgal sonrası yıllara denk gelmekte ve işgal döneminde yasaklanmış olan atom bombası ile ilgili konuların artık edebiyat eserlerinde ele alınmaya başlandığı bir dönemdir. Bu dönemde atom bombası mağdurlarının sağlık durumlarıyla ilgili araştırmaların ilerlemesinin bir sonucu olarak “atom bombası hastalığı” anlamına gelen *genbakushō* kavramı da yaygınlaşmıştır. Yukarıda bahsettiğimiz Chiyo Yoneta’nın atom bombası mağduru olması nedeniyle yaşadığı ayrımcılık deneyimi (1959), “Te No Ie” eserinin yayımlandığı dönemle örtüşmekte olup (1960), “Te No Ie” gibi “atom bombası mağdurlarına yönelik negatif ayrımcılık” konusunu ele alan eserlerin bu dönemden itibaren yayımlanmaya başlamış olmasının, toplum içinde atom bombası mağdurlarıyla ilgili farkındalığın arttırılarak bu kişilerin deneyimlediği ayrımcılığın geniş kitlelere duyurulması açısından önemli bir dönem olduğunu söyleyebiliriz. Bu dönemde artık Hara Tamiki gibi atom bombasına maruz kalarak trajediyi bizzat deneyimlemiş olan yazarların çoğu hayatta değildir. Bu sebeple, atom bombası edebiyatında ele alınan konular, atom bombası atıldığı ilk anı, yaşanan trajedinin korkunçluğunu, ölüm kalım savaşını konu alan eserlerden; “atom bombası mağdurlarına yönelik negatif ayrımcılık” konusuna evrilmiştir.

“Atom bombası mağdurlarına yönelik negatif ayrımcılık” konusunu gündeme getiren araştırmacılarından Kuroko’ya yukarıda değinmiştik. Akiyo Kaneko ise ayrımcılık konusuna değinen bir diğer araştırmacı. Kaneko çalışmasında, Inoue’nin eserleri içinde ayrımcılık konusuna değinen eserleri listeliyor ve eserlerde, atom bombası-biyosiyaset ilişkisine odaklanıyor.

Ancak tüm bu çalışmalar içinde “atom bombası mağdurlarına yönelik negatif ayrımcılık” konusunu ele alan eserlerin, Japon edebiyat tarihinde nereye konumlandığını sorgulayan bir çalışma bulunmamaktadır. Bunun temelinde ise bu konunun bir tabu olması, çok az üzerinde durulmuş, çok az gün yüzüne çıkmış bir konu olması yatmaktadır. Yürüttüğüm tez çalışmasının bir bölümünde atom bombası eserlerini ele aldım ve II. Dünya Savaşı’ndan sonra 1949-2017 yılları arasında Japonya’daki ortaokullarda ana dil eğitimi için kullanılan ders kitaplarında¹⁰ yer alan edebi eserleri inceledim. Çalışmada, atom bombası edebiyatını ele alan pek çok edebiyat eserinin ders

---

¹⁰ Japonya’daki ilkokul, ortaokul ve liselerde ana dil olarak Japonca eğitimi içerikleri ile edebiyat eserlerinin yer aldığı ders kitapları “ana dil ders kitabı” anlamına gelen “kokugo kyōkasho” olarak adlandırılır.

kitaplarında yer aldığı sonucu ortaya çıktı.¹¹ Fakat ders kitaplarında yer alan eserler içinde, atom bombası mağdurlarına yönelik negatif ayrımcılığa atıfta bulunan herhangi bir ifadeye rastlanmaması dikkat çekiciydi. Bir istisna olarak, atom bombası mağdurlarına yönelik ayrımcılığa değinen eserler arasında gösterilen¹² Masuji Ibuse'nin “Kuroi Ame” adlı romanı, 1975 yılından itibaren ders kitaplarında yer almaya başlamıştır.¹³ Bu romanın alıntılanarak ders kitaplarında yer alan bölümünü incelediğimizde ise, atom bombasının Hiroşima'ya atıldıktan sonra yaşanan trajediyi canlı bir şekilde tasvir eden sahneler yer almakla birlikte, atom bombası mağdurlarına yönelik negatif ayrımcılığa değinen ifadelere yer verilmediği görülmüştür.

Elinizdeki bu makale ile Japonca ana dil ders kitaplarında, diğer Japon edebiyatı eserleri ile birlikte yer verilmesinden kaçınıldığını tespit ettiğimiz “atom bombası mağdurlarına yönelik negatif ayrımcılık” konusunu Mitsuharu Inoue'nin “Te No Ie” adlı eseri üzerinden değerlendirerek, bu konunun edebi eserlere yansıyan temel özelliklerini ortaya koymaya çalışacağız.

3. “TE NO IE” ADLI ESERİN AYRIMCILIK MOTİFİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Öncelikle yazara odaklanalım: Nagasaki'ye atom bombası atıldığı sırada sıfır noktasına oldukça uzak bir bölgede yer alan Sakito kömür mağdeninde çalışan Mitsuharu Inoue, atom bombasının Nagasaki'ye atılmasından hemen sonra buraya giderek, o dönem evlerini kaybeden kişilerin bulunduğu sığınakları gezmiş ve buradaki izlenimleri eserlerinde yer almıştır.(Kuroko 2005: 54).

Inoue'iun atom bombasını konu alan eserleri arasında II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden 15 yıl sonra yayımladığı “Te No Ie” (1960) adlı eserinden başka “Chi No Mure” (1962), “Natsu No Kyaku” (1965), “Haha-1967-Nen Natsu” (1967) gibi romanları bulunuyor. “Te No Ie” Inoue'nin atom bombası ve “atom bombası mağdurlarına yönelik negatif ayrımcılık” konularını ele alan ilk eseri olması açısından önem taşıyor. Eser ilk olarak

---

¹¹ İncelen toplam 417 ders kitabından 74'ünde atom bombasını konu alan esere rastlanmıştır.

¹² Kuroko Kazuo “Genbaku Wa Bungaku Ni Dō Egakarete Kita Ka” adlı çalışmasında “Kuroi Ame” adlı romanı “Hibakusha Sabetsu” (Atom bombası Mağdurlarına Yönelik Negatif Ayrımcılık, 被爆者差別) başlığı altında incelemiştir.

¹³ “Kuroi Ame” adlı eser ilk olarak 1975 Gakkō Toshō adlı yayınevinden çıkan ortaokul 3. sınıf ana dil ders kitabında yer almıştır.

1960 yılında *Bungakukai* adlı edebiyat dergisinde yayımlanmıştır. Bu çalışmada, eserden yapılan alıntılar için 1983 yılında Horupu Shuppan yayınevinden çıkmış olan seçkinin 5. cildi esas alınmıştır.

Eserin yayımlandığı 1960'ların arka planına baktığımızda, 1. bölümde belirtildiği gibi işgal dönemi bitmiş, Japonya savaşın etkilerini yok edecek ekonomik ve siyasi adımlar atmaya başlamıştır. Diğer yandan, ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki füze teknolojisi geliştirme savaşlarının sürdüğünü görüyoruz. Soğuk Savaş dönemi devam etmektedir ve tüm dünya ile birlikte Japonya da nükleer silahların yeniden kullanılmasından endişe duymaktadır.

Eserin Japon edebiyatı tarihi içindeki yerine odaklandığımızda, Tablo 1'i esas alarak Nagaoka'nın tarih sınıflandırması içinde, "Te No Ie" adlı eserin sınıflandırmanın 3. dönemine konulduğunu görüyoruz. Bu dönemin en dikkat çekici özellikleri arasında nükleer silahların yasaklanmasına yönelik eylemlerin ulusal ölçekte artış göstermiş olması ve atom bombası hastalığını ele alan eserlerin yaygınlaşmaya başlaması verilmektedir (Nagaoka 1982, 35). Atom bombasını tecrübe ederek bu tecrübelerini eserlerinde ele alan atom bombası mağduru edebiyatçıların çoğu artık hayatta değildir. "Te No Ie" böyle bir dönemde ele aldığı "atom bombası mağdurlarına yönelik negatif ayrımcılık" konusu ile insan yaşamının değerli oluşuna ve barışın önemine dikkat çekmektedir.

Kısa romanın konusu, II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden yaklaşık 15 yıl sonra, Nagasaki iline bağlı olan ve izole bir yaşamın sürdürüldüğü Kirimaru adlı köyde geçmektedir. Köy halkı, çanak çömlek işiyle uğraşmaktadır. Bu köyde bulunan ve Nagasaki ilindeki Katolik kilisesine bağlı "Te No Ie"¹⁴ adlı bir yetimhanede büyüyen dört kız ile köy halkının etrafında dönen eserin hikâyesinde, savaştan sonra atom bombası mağdurlarının yaşadığı küçük bir toplulukta gelişen ayrımcılık duygusu üzerinden, toplumun atom bombası mağdurlarına olan bakışı işlenmiştir (Inoue 1983: 10-29).

Nagasaki'ye atılan atom bombasına maruz kalarak ailelerini ve akrabalarını kaybetmiş olan dört kız çocuğu; Shigeno, Seiko, Rie ve Junko savaştan yaklaşık bir yıl sonra Kirimaru köyündeki "Te No Ie" adlı yetimhaneye getirilirler. Köye geldikleri dönemde Shigeno 11-12; Seiko, Rie

---

¹⁴ Eserde yetimhanenin adının, İtalya'nın kuzeyindeki dağlık bir bölgede bulunan Katolik bir gruba ait tesisten alındığı bilgisi yer alıyor (Inoue 1983: 23)

ve Junko ise 5-6 yaşlarındadır. Kızlardan Shigeno, artık 20’li yaşlarının sonlarına gelmiştir. Shigeno ve Seiko evlidir ancak Shigeno’nun ilk çocuğu 4 yaşındayken, ikinci çocuğu ise henüz 11 günlükken hayatını kaybetmiştir. Köy halkı, ölümlerin atom bombası hastalığı ile alakalı olduğunu düşünmektedir.

Seiko'nun ilk çocuğuna hamileliğinin üçüncü ayında düşük yapmasıyla başlayan kısa romanda, üzerinden on gün geçmesine rağmen Seiko’nun kanaması durmamıştır. Bu sırada, Kirimaru köyündeki ilkokulda öğretmen olarak çalışan Teruhide Wajima’nın amcası Hatsuma Wajima, Teruhide ile evlenecek olan Rie ile tanışmak için Shimabara’dan gemiyle Kirimaru köyüne gelir. Ancak Teruhide, amcasını Rie’yle tanıştıracacağı sırada, Rie’nin çalıştığı iş yerinin sahibi Hiroyuki Kirimaru’nun kızı Satoko, Rie ile birlikte büyüyen Seiko’nun durumunun kritik olduğunu haber vermek için yanlarına gelir. Rie vakit kaybetmeden Seiko’nun yanına koşar. Ölüm döşeğindeki Seiko kısık bir sesle Rie’ye “*Shigeno’nun durumunu da benim durumumu da kimseye söylememelisin*” (Inoue 1983: 27) der ve son nefesini verir.

Burada Seiko’nun kastettiği kişi aslında Teruhide’nin amcası Hatsuma’dır. Seiko, ölmek üzereyken bile arkadaşına atom bombası mağduru oldukları gerçeğinin gizlenmesi gerektiğini salık vermektedir. Shigeno’nun çocuklarını kaybetmiş olması, Seiko’nun düşük yapması ve ölüm döşeğinde olmasının sebebi atom bombası hastalığı ile ilişkilendirilmektedir. Rie’nin gerçekte herhangi bir sağlık sorunu yoktur ama o da çocukken atom bombasına maruz kaldığından, onun ve doğacak çocuklarının Şigeno ve Seiko ile aynı sağlık sorunlarını yaşaması muhtemel görülmektedir. Eğer Rie’nin atom bombası mağduru olduğu gerçeği, evleneceği kişinin ailesi tarafından öğrenilirse, bu durum evlenmesine engel olabilir. Atom bombası mağduru olmalarından dolayı ayrımcılığa uğrayacakları korkusu, onları durumlarını başkalarından saklamak zorunda bırakmıştır.

Seiko’nun cenazesinden önce Teruhide’nin Rie’ye söylediği şu sözlerde dönemin Japon toplumunun atom bombası mağdurlarına bakışının bir başka yüzünü görebiliyoruz: *Amcama kimin söylediğini bilmiyorum ama “Te No Ie”yi biliyordun. Çok mağcup oldum. Ona anlatmadığım için kendisinden özür dilerim olur biter ama bizim çevrede Nagasaki’den geldiğini söylediğinde kimse seni gelin olarak istemez* (Inoue 1983: 29).

Teruhide’nin sözlerinden, hikâyenin geçtiği dönemde aile üyelerinin evlilikler üzerinde bir onay mekanizması olduğu ve atom bombası

mağdurlarına yönelik ayrımcılığın toplum baskısının etkisiyle daha da arttığı anlaşılıyor. Eserde yakın çevre ve toplumun, bireylerin evlilik kararının şekillenmesinde etkili olduğu bir motif çiziliyor.

Teuhide'yi, Rie ile ilgili gerçeği ailesinden gizlemeye iten en önemli etken, çevrelerinde Shigeno ve Seiko gibi olumsuz örneklerin olmasının yanı sıra, savaş sonrası dönemde toplumun atom bombası mağdurlarını kendi grupları dışında bir yerde konumlandırmış olmasıdır. Rie de Shigeno ve Seiko gibi Nagasaki'de atom bombasına maruz kalmış, daha sonra Kirimaru köyüne gelerek onlarla aynı yetimhanede büyümüştür. Shigeno, Seiko, Rie ve Junko köy halkı tarafından fiziki olarak köyün içinde olmalarına rağmen, köy halkının haricinde bir gruba dâhil edilmişlerdir. Shigeno ve Seiko arasında geçen bir diyalogda bu dört kız çocuğunun köy içinde yalnızca “atom bombası mağduru çocuklar”dan oluşan bir grubun üyeleri olarak görüldükleri, savaş sonrası günlük yaşamda atom bombası mağduru çocukların temel ihtiyaçlarından bile yoksun kalarak yaşamlarını sürdürmeye çalıştıklarının tasviri yapılıyor. Buna ek olarak savaş bitmiş olsa da, savaşın uzun vadeli insani etkilerinin devam ettiğine de işaret ediliyor: *Savaş bitmişti ama yiyecek hiçbir şeyimiz yoktu. Akşam olduğunda dördümüz birbirimize sokulur, Nagasaki şehrinin bulunduğu tarafa bakıp ağlardık...* (Inoue 1983: 17).

Atom bombası mağduru dört kızın büyüdüğü yetimhane artık harap durumdadır. Şehirden, yetimhanenin onarılarak yeniden faaliyete geçirileceğine dair bir haber gelmiş ve ilgili yetkilinin yakında köye geleceği bildirilmiştir. Bu haberi duyan Kirimaru fırın ustası Kunisada, herkesin içinde Kirimaru fırınının sahibi Hiroyuki Kirimaru'dan yardım ister:

Nagasaki'den “Te No Ie”yi yeniden inşa etmeye gelmelerinin önüne geçemez misiniz beyim?” Eğer bunun önüne geçemezsek yine buraya pek çok çocuk getirilecek. Sadece dördü bu durumdayken bile, kanın durmadığı köye çıktı adımız. Herkes, daha fazla kişi gelirse köyümüzün eta¹⁵ köyü olarak anılacağını ve başka köylerden insanların bizden gelin almayacağını söylüyor. Gizlenme geleneğine uyulmazsa olacağı bu. Artık iş Junko'nun evlenemeyeceği dedikodusuna kadar aldı yürüdü. Onlar için üzülüyorum. Eğer ‘Te No Ie’ tekrar kurulur ve Nagasaki'den, atom bombası yüzünden ailelerini

---

¹⁵ *Etalar*, Japonya'daki sosyal sınıf sisteminin alt kademesinde yer alan *burakumin* sınıfına dâhil edilmişlerdir. *Burakumin*ler, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan ayrımcılığa maruz kalmış bir sınıftır. (http://www.moj.go.jp/JINKEN/jinken04_00127.html, 18 Haziran 2021'de erişildi).

kaybetmiş olan çocuklar buraya gelirlerse, yalnızca Junko'nun evliliği tehlikeye girmiş olmaz. 'Kirimaru köyünde kan durmuyor' dedikodusu yayılırsa, etalarla aynı duruma düşeriz ve bu köyden kimse gelin olamaz (Inoue 1983: 29).

Burada Kunisada'nın kullandığı "kan durmuyor" ifadesi, ölüm döşeginde olan Seiko'nun durumuna atıfta bulunmaktadır. Düşük yaptığı için kanaması bir türlü durmayan ve sonunda hayatını kaybeden Seiko'nun durumu civar köylerden duyulduğunda, bu durumun tüm köyü etkileyeceğinden endişe edilmektedir.

İzole ve küçük bir topluluktan oluşan köyde yalnızca dört atom bombası mağduru bulunmasına rağmen duyulan rahatsızlık, Kunisada'nın sözleriyle dile getirilmiştir. Eserde kurgulanan hikâye her ne kadar küçük bir köyde geçiyor olsa da, dönemin Japonya'sını anlatır nitelikte. Chiyono Yoneta örneğinde olduğu gibi, gerçek yaşamda da Japonya'nın en büyük şehrinde dahi benzer durumlar atom bombası mağdurlarının günlük yaşamında karşılımlarına çıkmaktadır. Eserde hikâyenin geçtiği dönemle (1960) Yoneta'nın ayrımcılığa uğradığı dönem (1959) örtüşmektedir. Bu dönemde artık atom bombası hastalığının süregelen etkileri hamilelerde ve atom bombası mağdurlarının çocuklarında da görülmeye başlamıştır. Atom bombası mağdurlarının durumu, köyün dışındakilerden gizlenmesi gereken bir sır olarak kabul edilmekte, bu sırrın açığa çıkması halinde yalnızca bu dört kişinin değil tüm köyün durumdan olumsuz yönde etkileneceğinden endişe duyulmaktadır. Yalnızca hastalığın belirtilerini gösteren kişilere değil, dışarıdan bakıldığında aynı köyde yaşadıkları için hasta olmalarının muhtemel olduğu düşünülen kişilere kadar ayrımcılığının yapılabileceğinden korkulmaktadır. Yukarıdakiyle benzer bir ifadeye eserin başında da rastlıyoruz. "Nagasaki'nin Nişisonogi ilçesindeki bir köyde yaşayan kızın hikâyesi" olarak aktarılmış ve ardından Seiko'nun durumundan bahsedilerek esere giriş yapılmıştır: *Nagasaki'de pikadon¹⁶ tarafından yıkılan evin kızı evlenme çağına gelmesine rağmen evlenememiş. Nagasaki'den gelenlere ve yetimlere durmayan köy halkı diyorlarmış. Durmayan derken, aslında kanın durmamasıymış kastedilen. Oradaki köy halkını etalarla bir tutuyorlarmış. Kimse gelin olamıyormuş* (Inoue 1983: 10).

---

¹⁶ "Pikadon", Hiroşima ve Nagasaki'ye atılan atom bombaları için kullanılan bir sözcüktür. "Pika" (flaş/閃光) ve "don" (patlama sesi/爆音) ifadelerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuştur.

Bu paragrafın, eserin özünü yansıtır nitelikte olduğunu söyleyebiliriz. Atom bombası mağdurlarından birinin ayrımcılığa uğraması halinde, tüm köyün bundan etkileneceği endişesi aktarılarak, atom bombasına maruz kalan kişilerin, bu deneyimlerinden sonra toplum içinde kendilerine bir yer edinmelerinin, bir topluluğa sığınmalarının ne denli zor olduğu gerçeği vurgulanmaktadır. Buna ek olarak, atom bombası mağdurlarıyla birlikte yaşayan köy halkının, bu kişilerle aynı topluluğun üyesi olmaktan rahatsızlık duyduğuna işaret edilmektedir. Bu durum Japon toplumundaki *uchi-soto* kavramı açısından değerlendirilebilir. *Uchi-soto* kavramı, Japonya'da toplum içindeki grupları birbirinden ayırmak için kullanılıyor. Japonca kelime anlamı "iç" olan *uchi* iç grupları, kelime anlamı "dış" olan *soto* ise dış grupları ifade etmek için kullanılmaktadır. Japon toplum yapısına bakıldığında “dikey (düşey) toplum” anlamına gelen *tate shakai* kavramı varlık göstermektedir. Bu düzende yaşa, kıdeme, hizmet yılına vb. kriterlere göre dikey bir düzen tesis edilmiştir. Çoğunlukla kurumsal alandaki insan ilişkilerinin düzenini sağlamaya yarayan bu sistemin *yoko* yani yatay düzlemdeki uzantısında, insanların kendi içlerinde oluşturdukları gruplar yer alır. *Uchi* kavramı kişinin ailesini, birlikte çalıştığı iş arkadaşlarını, aynı okula gittiği arkadaşlarını kısacası ait olduğu grubu ifade eder. *Soto* ise kişinin samimi olmadığı diğer insanları, diğer iş yerlerindeki insanları, diğer okullardaki öğrencileri ve diğer gruplarda yer alan insanları ifade eder. Kirimaru köyü sakinleri de, toplumun alışık olduğu bir refleksle, aralarına sonradan katılan atom bombası mağdurlarını kendi grupları içine dâhil etmeyerek, onları grup dışı bir unsur olarak görmektedir.

Eserin geneline baktığımızda olay örgüsünün, Nagasaki’de atom bombasına maruz kalan dört kız çocuğunun yetiştiği topluluğun içinde birlikte yaşadıkları, birlikte çalıştıkları köy halkının atom bombası mağdurlarına karşı zaman içinde değişen fikir ve davranışları üzerinden şekillendiğini görmekteyiz. “Evlenme” ve “sağlıklı çocuklar doğurabilme” gibi temalar ön plana çıkarılmıştır. Dikkat çekici olan ise, eserin herhangi bir yerinde atom bombası mağduru erkeklerden bahsedilmiyor olmasıdır. Eserde aktarılan ana konunun, doğurma eylemini gerçekleştiren kadın cinsiyeti etrafında dönüyor olması, ayrımcılığın ortaya çıkışı ve yaygınlaşmasının çoğunlukla kadınlar üzerinden yapıldığı izlenimini oluşturmaktadır.

Eserde, iki çocuğunu da kaybeden Shigeno’nun artık çocuk sahibi olmaktan vazgeçtiğini dile getirmesi üzerine, Shigeno’nun kocasının bu

konudaki fikri de aktarılmıştır. Shigeno'nun kocası, “Te No Ie”ye yeniden atom bombası mağduru çocuklar gelmesi halinde, o çocuklardan birini evlat edinip büyütme teklif eder. Shigeno'nun kocasının bu çıkışı, bu kısa romanın kasvetli havasının biraz olsun dağıtılarak umudun yeşertilmeye çalışıldığı bir sahnedir. Atom bombasının meydana getirdiği yıkımda ailelerini kaybederek kaderine terk edilen çocuklar ve tüm atom bombası mağdurlarının durumunun tekrar gözden geçirilmesi gerektiği yönünde bir harekete ihtiyaç duyulduğunu işaret eden bu kesit, Japon toplumu ve Kirimaru köyünde atom bombası mağdurlarına yapılan ayrımcılığın karşısında bir umut ışığı niteliğindedir.

SONUÇ

Bu çalışmada ilk olarak, Hiroyoshi Nagaoka'nın atom bombası edebiyatını dönemlere ayırarak açıkladığı çalışmasını temel alarak, Japon edebiyat tarihi içinde, “atom bombası mağdurlarına yönelik negatif ayrımcılık” konusunu ele alan edebi eserlerin Japon edebiyatı tarihindeki konumunu belirledik. Japon edebiyatı tarihi içinde atom bombasını konu alan eserler, henüz Japonya işgal altındayken ortaya çıkmış olmasına karşın, “atom bombası mağdurlarına yönelik negatif ayrımcılık” konusunu ele alan eserler, Japonya'daki işgalin sona ermesinin ardından verilmeye başlanmıştır. Bunda, atom bombasının insan sağlığı üzerindeki süreğen etkilerinin zaman içinde ortaya çıkması sonucu atom bombası hastalığından etkilenen insanların artış göstermesiyle birlikte, bu kişilere yönelik ayrımcılık bilincinin oluşması için belli bir sürenin geçmiş olması etkilidir. Her ne kadar “atom bombası mağdurlarına yönelik negatif ayrımcılık” ifadelerini içeren eserlerin diğer edebi eserlerle birlikte ders kitaplarında yer verilmesinden kaçınılmış olsa da atom bombası edebiyatı kaynakları arasında önemli bir yere sahip olan “Nihon No Genbaku Bungaku” (Japonya'nın Atom Bombası Edebiyatı -日本の原爆文学, 1983) adlı seçkinin beşinci cildinin, Mitsuharu Inoue'nin bu konuyu ele alan eserlerinin de içinde bulunduğu pek çok eserine ayrılmış olması, Japonya'da tabu olagelmış, edebiyat tarihinde de çok az bahsedilmiş bir konunun atom bombası edebiyatı tarihi içinde önemli bir yere konumlandığını göstermektedir.

Çalışmamızın devamında, “atom bombası mağdurlarına yönelik negatif ayrımcılık” konusunu ele alan edebi eserlerden çok az ele alınmış olan, ancak yazarın kişisel deneyim ve gözlemleriyle, Japon toplumunun yansımaları bulduğu yazar Mitsuharu Inoue'nin “Te No Ie” adlı kısa romanı üzerinden bu

esere yansıyan negatif ayrımcılığın temel özelliklerini ortaya koyduk. Buna göre şu sonuçlara ulaştık:

a) Kadın ve Erkeğin Konumu Açısından

Bu kısa romanda kurgulanan hikâyenin ana kahramanlarının atom bombası mağduru kadınlar olması sebebiyle konu, bu kadınların yaşamları ve karşılaştıkları sorunların etrafında şekillenmektedir. Yazarın, eserin herhangi bir kesitinde atom bombası mağduru erkek karakterleri hikâyeye dâhil etmemiş olması, *hibakusha sabetsu* olarak adlandırılan atom bombası mağdurlarına yönelik negatif ayrımcılığın, kadınlar üzerinde yoğunlaştığı izlenimini vermektedir. Atom bombası mağdurlarının, durumlarını gizlemeye çalışmaları, üzerlerinde kurulan baskının bir sonucudur ve bu kadınlar, atom bombasının meydana getirdiği sağlık sorunları dışında bir de sosyal ve psikolojik sorunlarla baş etmek durumunda bırakılmışlardır.

Köylülerin ve toplumun geri kalanının, kadını doğurgan oluşuyla değerlendirmesi, sağlıklı çocuk doğurabildiği ölçüde değerli bulması ve ancak atom bombası mağduru olmaması halinde evlenme hakkına sahip olacağı yönündeki düşünceleri; kadını aşağı çeken, kadını toplumun değer sıralamasında alt kademelere yerleştiren bir algıyı işaret ediyor. Bu algı, Japonya'nın geleneksel "Hane(aile) Sistemi" (Ie Seido, 家制度) ile ilişkilendirilebilir. Bu sisteme göre, kadının yeri hanenin içidir ve çocuk yetiştirmek, ev işleriyle ilgilenmek kadının temel görevleri arasındadır. Erkek ise çalışıp para kazanarak aileyi geçindirmekle yükümlüdür. Erkek ailenin reisidir ve önemli durumlarda karar alma yetkisi erkektedir. Bu sistemin varlığına Teruhide'nin amcasının, yeğenin evleneceği kızı görmek için Kirimaru'ya gelmesi örneğinde de rastlıyoruz. Teruhide'nin babası öldüğü için ailenin reisi muhtemelen ailenin en büyük erkeği olan amca Hatsuma'dır ve Teruhide'nin evliliği ile ilgili karar yetkisi ondadır. Bu sebeple, Teruhide amcasından çekinir ve Rie'nin atom bombası mağduru olduğu gerçeğini ondan gizler. Bu çekincesine rağmen Teruhide'nin Rie ile evlenme kararı almış olması, eserde atom bombası mağdurlarına karşı gösterilen olumlu bir davranış olarak değerlendirilebilir. Teruhide'nin bu hareketi, az sayıda da olsa toplum içinde atom bombası mağdurlarına ayrımcılık bilinciyle yaklaşmayan kişilerin var olduğunun da bir kanıtıdır.

Yetimhanenin onarılarak, atom bombası mağduru çocukların buraya yeniden kabul edilmesi halinde, bu çocuklardan birini evlat edinme fikrinin

Shigeno'nun kocasından çıkmış olması da yine, atom bombası mağdurlarına yönelik olumlu bir yaklaşım olarak değerlendirilmekle birlikte, aile içinde erkeğin karar verme yetkisinin daha güçlü olduğu görüşünü de destekler niteliktedir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Japonya'da, toplumun her alanında olduğu gibi medeni kanunda da düzenlemeler yapılmış (Minpō Kaisei, 民法改正), yapılan düzenlemelerle yukarıda bahsedilen aile sistemi 1947'de kaldırılmıştır. Buna ek olarak, günümüze daha yakın bir tarih olan 1999'da “Danjo Kyōdō Sankaku Shakai Kihonhō” (Kadın-Erkek Toplumsal Eşitliği Temel Kanunu, 男女共同参画社会基本法) yürürlüğe girmiştir.¹⁷ Ancak, eserde kurgulanan hikâyenin geçtiği dönem olan 1960 yılında, yukarıda bahsettiğimiz sisteme dair geleneklerin uygulamada hala etkili olduğu çıkarımı yapılabilir.

b) Gerçekle Kurgunun Örtüşmesi Açısından

Birinci bölümde kurgu dışı gerçek bir hayat hikâyesinden bahsetmiş, Chiyono Yoneta ve kızının uğradıkları ayrımcılığı aktarmıştık. Inoue'nin “Te No Ie” adlı eserini inceleyerek, gerçekle kurgu arasındaki ilişkinin izini sürebildik ve Chiyono Yoneta'nın kızı ile benzer durumda olup ayrımcılığa uğramış olan kişilerin yaşadığı deneyimin, Inoue'nin eserinde Seiko'nun evlilik konusu üzerinden yansıtıldığını gördük.

Inoue Mitsuharu'nun “atom bombası mağdurlarına yönelik negatif ayrımcılık” konusuna özel bir ilgi göstererek birden fazla eserinde bu konuyu ele almış olmasında, atom bombası mağdurlarının tanıklıklarının yanı sıra, Nagasaki'ye atom bombası atıldıktan sonra yaşanan trajediye ve atom bombası mağdurlarının yüz yüze gelmek durumunda kaldıkları olumsuz deneyimlere, yazarın bizzat tanıklık etmiş olmasının etkili olduğu söylenebilir. Buna ek olarak, Japon edebiyat tarihine baktığımızda, az sayıda ele alınan “atom bombası mağdurlarına yönelik negatif ayrımcılık” konusunun çoğunlukla Hiroşimalı ve Nagasakili yazarlar tarafından gündeme getirilmiş bir konu olduğu sonucuna varabiliyoruz.

---

¹⁷ https://www.gender.go.jp/about_danjo/basic_plans/1st/1.html, 3 Temmuz 2021'de erişildi.

c) *Uchi-Soto Kavramı Açısından*

Eserde, yukarıda değindiğimiz Japon toplumundaki grup anlayışı güçlü bir şekilde karşımıza çıkıyor. “Atom bombası mağduru” anlamına gelen *hibakusha* kavramının yaygınlaşmasıyla birlikte, Hiroşima ve Nagasaki’de atom bombasını deneyimlemiş olan kişiler *hibakusha* grubuna dâhil edilmiş ve toplumun içinde yer alan diğer gruplardan ayrı tutulmuşlardır. Japon toplumunun yapısı gereği, eserde bahsi geçen köyün sakinlerinin, buldukları topluluğa dışarıdan bakanların tüm topluluğu yargılayacakları endişesiyle, köyün bir parçası olarak görülen “atom bombası mağdurları”yla aynı topluluk içinde yer almaktan, aynı topluluğun içinde birlikte anılmaktan endişe duydukları gözlenmiştir.

Inoue Mitsuharu “Te No Ie” adlı eserinde atom bombası mağdurlarına yönelik ayrımcılığı küçük bir topluluk içinde geçen olaylar üzerinden aktarıyor olsa da, eserde tasvir edilen durum ve olaylar, II. Dünya Savaşı sonrası Japonya’nın genelinde oluşan algının resmini çizmektedir. Rie örneğinde olduğu gibi, atom bombası mağdurlarının herhangi bir hastalık belirtisi göstermeseler dahi, 6 ve 9 Ağustos 1945 tarihlerinde Hiroşima ve Nagasaki’de bulunmaları bile, toplumdaki dışlanarak ayrımcılığa uğramalarına yol açmıştır. Kuroko’nun, Japon politikacıların Hiroşima ve Nagasaki’yi küresel ölçekte bir problem olarak ele almamaları sonucu, atom bombası mağdurlarının ihmal edildikleri yönündeki görüşünden yola çıkacak olursak bu ihmal, atom bombası mağdurlarının yaşadığı korkunç deneyimin Japon toplumu tarafından, toplumun genelini ilgilendiren bir sorun olarak algılanmamasına neden olmuş ve atom bombası mağdurları, yalnızca bu deneyimi yaşamış kişilerden oluşan bir grubun içinde yaşamlarını sürdürmeye mahkûm edilmişlerdir.

Inoue’nin atom bombası edebiyatı yazarları arasında önemli bir yere sahip olması, atom bombasından sağ kurtulan insanların maruz kaldığı ayrımcılığı günlük yaşamın içinden örneklerle canlı bir şekilde sunuyor olmasıyla doğru orantılıdır. Inoue, yapılan bu ayrımcılığı “Te No Ie” adlı eseri aracılığıyla açık bir şekilde duyurmayı amaçlamıştır. Kendinden olmayanı, kendinden farklı olanı kabul etmeme eylemini bu kısa romanın seyrinde canlı tutarak, toplum içinde aykırı olanın kolay kolay barındırılmayacağı geleneğine de gönderme yapılmıştır. Bazı istisnalar olsa da, atom bombası mağdurları için ideal yaşam ortamı, eserde kurgulanan hikâyenin geçtiği dönemde henüz sağlanamamış olup, bu ortamın sağlanabilmesi ancak toplumun tüm bireylerinin atom bombası mağdurları ile birlikte yaşamayı kabullenmelerinden, farklı olanı kabul etmelerinden geçmektedir.

Mitsuharu Inoue'nin "Te No Ie" adlı eseri, "atom bombası mağdurlarına yönelik negatif ayrımcılık" konusunu ele alan nadir eserlerden biri olması bakımından değerlidir. Aynı zamanda, II. Dünya Savaşı sonrası Japon toplumunun atom bombası mağdurlarına bakışının edebi eserlerdeki yansımalarını takip edebilmemiz açısından da önemli bir eserdir. İleriki çalışmalarda daha geniş bir literatür taranarak, bu çalışmada ortaya koyduğumuz özelliklerin, bu konuyu ele alan eserlerin tamamının özelliklerini yansıtıp yansıtmadığı üzerinde durulacaktır.

Tablo 1-Atom Bombası Edebiyatının Dönemlere Göre Sınıflandırması¹⁸

Dönemler		Dönemin Arka Planı	Öne Çıkan Eserler
1	1945-1950/51	Yayın yasakları uygulandı	Tamiki Hara "Natsu No Hana (Üçlü yapıt)" 1949 Yōko Ōta "Shikabane No Machi" 1948 Shinoe Shōda "Sange" 1947 Toyofumi Ogura "Zetsugo No Kiroku" 1948 Takashi Nagai "Nagasaki No Kane" 1949 John Hersey "Hiroshima" 1949
2	1950/51-1955/56	Savaş karşıtlığı yükselişte/Haber denetimi yasağı kaldırıldı/1 Mayıs Olayı/Bikini Atolu Hidrojen Bombası Denemesi/Edebi açıdan, atom bombasının neden olduğu hasarın fiili durumu yaygın olarak bilinir hale geldi	Yōko Ōta "Han Ningen" 1954 Sankichi Tōge "Genbaku Shishū" 1952 Hideo Odagiri "Genshiryoku To Bungaku" 1955 Osada Arata "Genbaku No Ko" 1951
3	1955/56-1961/62	Atom bombası ve hidrojen bombasının yasaklanmasına yönelik eylemler güvenlik tartışmalarına neden oldu/Edebi açıdan, atom bombası sonrasında oluşan patolojik durumları ele alan eserlerin yaygınlaşmaya başladığı, genel anlamda bir dönüm noktasının yaşandığı dönem	Chiyoshi Tanaka "Maria No Kubi" 1959 Sukeyuki Imanishi "Hiroshima No Uta" 1960 Kikujirō Fukushima "Pikadon" 1961 Ralph Eugene Lapp "Fukuryū Maru" 1958

¹⁸ Hiroyoshi Nagaoka'nın "Genbaku Bunken Wo Yomu" (1982) adlı kitabındaki açıklamalar esas alınarak hazırlanmıştır.

4	1961/62-1968/69	Atom bombası ve hidrojen bombası ile ilgili eylemler birbirinden ayrıldı/II. Dünya Savaşı'nın 20. yıl dönümü/Japonya-Güney Kore Antlaşması/Vietnam Savaşı karşıtı eylemler/Öğrenci olayları/Okinawa Japonya'ya geri verildi/Edebi açıdan, "savaş sonrası edebiyat" ile ilgili girişimler tekrarlandı	Mitsuharu Inoue "Chi No Mure" 1963 Momo Iida "Amerika No Eiyū" 1965 Masuji Ibuse "Kuroi Ame" 1966 Kenzaburō Ōe "Hiroshima Nōto" 1965
5	1968/69-1977	Hızlı büyümenin iflası, kirlilik ve enerji tartışmaları ön plana çıktı/Atom bombası ile ilgili belgeler ve literatür düzenlendi/Çocuk edebiyatı ve barış eğitimi yaygınlaştı/Edebi açıdan "iç kuşak" diye adlandırılan yeni edebi kişilikler ortaya çıktı	Takehiko Fukunaga "Shi No Shima" (1-2) 1971 Inako Sata "Juei" 1972 Kyoko Hayashi "Matsuri No Ba" 1975 Miyao Ōhara ve diğerleri "Nihon Genbaku Shishū" 1970 Keiji Nakazawa "Hadashi No Gen" (Cilt 1-5, 1975) Hiroyoshi Nagaoka "Genbaku Bungakushi" 1973

“Atom Bombası Mağdurlarına Yönelik Ayrımcılık” Konusunu Ele Alan Edebi Eserlerin Listesi¹⁹

1. Mitsuharu Inoue, Te No Ie (1960)
2. Mitsuharu Inoue, Chi No Mure (1962)
3. Mitsuharu Inoue, Haha-1967-Nen Natsu (1967)
4. Masuji Ibuse, Kuroi Ame (1966)

¹⁹ Liste hazırlanırken Kuroko Kazuo ve Akiyo Kaneko'nun çalışmalarından yararlanılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akiyo, Kaneko (2015). "Inoue Mitsuharu No Genbaku Bungaku No Gendaiteki Igi". *Journal of Bunri University of Hospitality*, 27: 3-33.
- Hara, Tamiki (1983). *Nihon No Genbaku Bungaku*. I. Cilt. Tokyo: Horupu Shuppan.
- Inoue, Mitsuharu (1983). *Nihon No Genbaku Bungaku*. V. Cilt. Tokyo: Horupu Shuppan.
- Kuroko, Kazuo (2005). *Genbaku Wa Bungaku Ni Dō Egakarete Kita Ka*. Tokyo: Hassakusha.
- Kuroko, Kazuo (2005). *Sensō Wa Bungaku Ni Dō Egakarete Kita Ka*. Tokyo: Hassakusha.
- Matsushima, Michio (1985). "Kazoku Seido No Henkaku To Gendai Kazoku". *The Journal of Economic Studies*. 31(1): 12-55.
- Miyabayashi, Shigeki (1997). "'Ie' Seido Haishi Ni Tsuite". *Constitutional Law Review*. 4: 45-73.
- Miyake, Kazuko (1994). "Nihonjin No Gengo Kōdō Patān: Uchi Soto Yoso Ishiki". *Journal of Japanese Language Teaching*, 9: 29-39.
- Nagaoka, Hiroyoshi (1982). *Genbaku Bunken Wo Yomu*. Tokyo: Sanichi Shobō.
- Ōhara, Miyao (1978). *Sekai Genbaku Shishū*. Tokyo: Kadokawa Bunko.
- Takasaki Ryūji (1975). *Sensō Bungaku Tsūshin*. Nagoya: Fūbaisha.
- Takasaki Ryūji (1981). *Senjika Bungaku No Shūhen*. Nagoya: Fūbaisha.
- Takasaki Ryūji (1986). *Sensō To Sensō Bungaku To*. Tokyo: Nihon Tosho Sentā.
- Treat, John Whittier. (1995). *Writing Ground Zero: Japanese Literature and the Atomic Bomb*. Şikago: University of Chicago Press.
- Yılmaz, Filiz (2017). *Kokugo Kyōkasho Ga Dentatsu Keisei Suru Sensō No Kioku*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Tsukuba: Tsukuba Üniversitesi.

Elektronik Kaynaklar

- http://www.pcf.city.hiroshima.jp/kids/KPSH_J/hiroshima/sadako/subcontents/08higai_1.html, 2 Haziran 2021'de erişildi.
- <https://www.city.hiroshima.lg.jp/soshiki/48/9400.html>, 2 Haziran 2021'de erişildi.
- https://nagasakipeace.jp/search/about_abm/scene/iryoku.html, 3 Haziran 2021'de erişildi.

<https://elaws.e-gov.go.jp/document?lawid=129AC0000000089>, 15 Haziran 2021'de erişildi.

<https://www.nhk.or.jp/archives/shogenarchives/no-more-hibakusha/library/shogen/ja/698/>, 21 Haziran 2021'de erişildi.

https://www.gender.go.jp/about_danjo/basic_plans/1st/1.html, 3 Temmuz 2021'de erişildi.

https://www.gender.go.jp/about_danjo/basic_plans/1st/1.html, 18 Temmuz 2021'de erişildi.

http://www.moj.go.jp/JINKEN/jinken04_00127.html, 18 Temmuz 2021'de erişildi.

<https://repository.tku.ac.jp/dspace/bitstream/11150/485/1/jinbun125-07.pdf>, 20 Temmuz 2021'de erişildi.

NAKAE CHŌMIN'İN KALEMİNDEN ROUSSEAU, VOLTAIRE VE MONTESQUIEU

Yasemin YAZICI*

GİRİŞ

Meiji modernleşmesinin siyasi, askerî, fikrî birçok alanda köklerinin dayandığı Edo Dönemi (1603-1868) ve Japonya'nın dünya sahnesinde büyük güçler arasında yer almaya başladığı Meiji Dönemi (1868-1912), Nakae Chōmin'in de eğitim, yetiştiği çevre gibi unsurların temelini oluşturmuştur. 1847 yılı Tosa doğumlu olan Chōmin, ilerleyen yıllarda düşünce yapısının merkezinde bulunan Konfüçyüs eğitimini bu dönemde almış, zamanla “Japon ruhu, Batı akıllı” ideali doğrultusunda, Batı ilmine de büyük önem vermiştir. Meiji modernleşme programında yer alan birçok önemli isim gibi Chōmin de Tosa'lı olmanın avantajını elde etmiştir. Hem Tosa'lı entelektüel çevre ile birlikte olması, hem de coğrafya olarak ticaret gemileri aracılığı ile Batılı düşüncelerin Tosa'ya erken ulaşma fırsatı, Chōmin'in düşünce dünyasının şekillenmesinde önemli fayda sağlamıştır.

Fikirleri, eserleri, gazeteleri ve siyasetçi kimliğiyle Meiji Dönemi'nin önemli ismi olan Nakae Chōmin Batılı liberal düşünceleri, bilhassa özgürlük, eşitlik, demokrasi insan hakları fikirlerini Japonya'da yayma misyonu üstlenmiştir. Iwakura heyeti mensubu olarak gittiği Fransa'da dört yıl eğitim almış, Rousseau, Montesquieu, Voltaire, Mirabeau gibi birçok Aydınlanma çağı düşünürünün fikirleri üzerine araştırmalar yapmıştır. Japonya'ya döndükten sonra da hem siyasi faaliyetlerinde, hem de eserlerinde ve gazete yazılarında bu düşünürlerin etkisi belirgin biçimde görülmektedir. Rousseau'nun, *Toplum Sözleşmesi* eserini Japonca'ya tercüme etmesi ve onun fikirlerini Japon toplumuna tanıtmaya çalışması nedeniyle, “Doğunun Rousseau'su” olarak anılmaktadır. Aynı zamanda, Özgürlük ve İnsan Hakları Hareketinin teorik liderlerinden biridir ve bu hareketin mensubu olarak özgürlük, eşitlik

---

* Araş. Gör., Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Japon Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
ORCID: 0000-0002-3110-8300.

ve haklar savunusu yapmıştır. Ayrıca Fransızca Okulu “Butsugaku-juku (仏学塾)” vasıtasıyla yine Fransız Aydınlanma düşüncesinin Japon halkının zihninde yer etmesini amaçlamıştır.

Siyasi arenada Liberal Parti'nin kurucusu olan Chōmin, anayasanın yazılması komisyonunda görev almış, seçimlerde milletvekili olarak meclise girmiştir. Parlamentoda eşitsiz anlaşmaların kaldırılması, vergilerin düşürülmesi, ifade özgürlüğü, siyasi eşitlik gibi konularda liberal bir tutum sergilemiştir.

Fikir dünyasına baktığımızda ise, Batılı düşüncelerden yoğun biçimde etkilenmiş olmasının yanı sıra, Edo dönemine dayanan eğitimi temelinde Konfüçyüs düşüncelerine bağlı kalmış, ayrıca Budizm ve materyalizm etkisiyle de harmanlanmış bir fikir dünyası ortaya koymuştur.

Chōmin'in, günümüz Japon siyasetinde dahi etkisi hissedilen düşünce yapısını anlayabileceğimiz en önemli veriler eserleridir. Şüphesiz, Chōmin ile ilgili yapılmış araştırmalar çalışmamıza ışık tutmaktadır ancak, incelediğimiz konulardaki en önemli bilgileri kendisinin eserleri ve gazete yazıları aracılığıyla elde etmekteyiz. Eserlerinde, siyaset teorilerinden felsefeye kadar uzanan geniş yelpazede konu çeşitliliği dikkat çekmektedir. Bu çalışmamızda, Chōmin'in 1886 yılında yayınladığı ve Fransız Aydınlanma Dönemi önemli fikir adamlarının biyografilerini ele aldığı “Devrim Öncesi Fransa'da İki Yüz Yıl” eserini örneklem olarak ele alacağız. Eserde, Fransa'nın tarihine ve bilhassa Fransız Devrimine giden yolu hazırlayan siyasi olaylara dair bilgilere hâkimiyetini ortaya koyan Chōmin Rousseau, Diderot, Mirabeau, Montesquieu gibi birçok düşünürün biyografisini de okuyucuya sunmuştur. Biyografilerde, düşünürlerin yaşam öykülerini aktarma amacının yanı sıra, etkilendiği fikirler ve kavramlar hakkında da ipuçları sunmaktadır. Özellikle özgürlük, insan hakları ve eşitlik kavramlarına Fransız düşünürlerin penceresinden baktığı bu eser, Chōmin'in Fransız Aydınlanma Düşüncesinin yapı taşlarıyla çizdiği fikir haritasını çözümlememizde önemli bir kaynaktır.

Çalışmamızın kapsam ve sınırları gereği, bahsi geçen eser içerisinde, Chōmin'in yazılarında da etkisi yoğun biçimde gözlemlenen Rousseau, Voltaire ve Montesquieu'nun biyografileri incelenecektir. Chōmin eserinde, bu üç ismi “Yazıları ve fikir tartışmalarıyla halka devrim çağrısı yapan edebiyat dünyasının generalleri” (Chōmin 1984: 83) şeklinde tanımlamış ve özel bir önem atfetmiştir. Düşünürlerin yaşamlarına ve fikir dünyalarına

Chōmin'in penceresinden bakabildiğimiz bu eserde çalışmamız için en önemli husus, kısa ve öz bilgilerle bir anlamda “kapsül” niteliğinde özgürlük, eşitlik, anayasalcılık gibi Chōmin'i etkileyen birçok kavramı da inceleyebilmemizdir. Dolayısıyla çalışmamızın amacı, Rousseau, Voltaire ve Montesquieu'nun ortaya koyduğu düşüncelerin Nakae Chōmin üzerindeki etkisini anlayabilmek ve fikir dünyasına yol gösteren kavramları ortaya koyabilmektir.

Yapmış olduğumuz literatür taramasında, çoğunlukla Rousseau ve Chōmin odaklı çalışmalar dikkat çekmektedir. Fransız edebiyatı ve Rousseau araştırmacısı Kiyotaka'nın Fransız İhtilali ekseninde Chōmin ve Rousseau'nun düşüncelerini ele aldığı eser (Kiyotaka 2008: 154) önem arz etmektedir. Buna ek olarak, Kaufman-Osborn tarafından kaleme alınan “Rousseau in Kimono: Nakae Chōmin and Japanese Enlightenment” (Kaufman-Osborn 1992) başlıklı çalışma, sorunsal olarak Chōmin ve Rousseau ekseninde Aydınlanma Düşüncesini Japon Aydınlanması olarak ele almakla birlikte, Montesquieu ve Voltaire'in Chōmin üzerindeki etkileri hakkında da bilgiler içermektedir. Ayrıca, Kuwabara Takeo'nun “Nakae Chōmin no Kenkyū” (Kuwabara 1966) ve “Rusō-shū” (Kuwabara 1970) adlı her iki düşünür hakkındaki ayrıntılı araştırma kitapları, Masamichi Asukai'nin “Nakae Chōmin” (Masamichi 1999) başlıklı eseri Rousseau başta olmak üzere Montesquieu ve Voltaire gibi Chōmin'in fikir dünyasının beslediği isimler hakkında bilgiler sunmaktadır.

AYDINLANMA DÜŞÜNCESİ

XV. ve XVI. yüzyıllarda kilise baskısının yoğun biçimde hissedildiği Avrupa'da, bireyin ve akılcılığın ön plana çıkmasıyla gerçekleşen Rönesans ve Reform hareketleri devamında “birey, bilgi, akıl, bilim, doğa, erdem, faydacılık” temel ilkeleri üzerine kurulmuş bir “Aydınlanma akımı” meydana gelmiştir. Temelde aydınlanma düşüncesi, feodal düzen karşısında yükselmekte olan burjuva sınıfının siyaset sahnesinde de yer almak amacıyla sunduğu bir görüş olarak nitelendirilmektedir. Her ne kadar burjuva sınıfına ait bir düşünce yapısı olarak anılsa da, evrensel özgürlük, eşitlik, doğal haklar, mutluluk gibi ilkeleri savunmaktadır. (Atabay 2015: 13-23) Yukarıda Rönesans ve Reform hareketini somut başlangıç dönemi olarak zikretmiş olsak da, Todorov evrensel anlamda Aydınlanma Düşüncesinin Hindistan'da imparatorluk fermanlarında, İslam düşüncesinde, Konfüçyüsçülükte ve hatta Afrika'da kölelik karşıtı eylemlerde dahi kendisini gösterdiğini savunmuştur. Ancak Aydınlanma zihniyetinin dünyanın herhangi bir yerinde değil de

Avrupa’da formüle edilmiş olmasını da siyasi özerklik ve Avrupa’daki toplumsal ve siyasal çeşitliliğe bağlamıştır (Todorov 2019: 95-100).

Dünya genelinde büyük değişim ve dönüşümlerin tetikleyicisi olan Fransız İhtilalinin fikrî temelleri de yine Aydınlanma Düşüncesine ve Fransa’daki en önemli isimleri, “Fransız Üçleri” olarak anılan Rousseau, Montesquieu ve Voltaire’e dayanmaktadır. Bu düşünürlerin de aralarında bulunduğu Fransız, Alman, İngiliz ve İskoç filozofların en önemli özelliği, evreni anlama amacından ziyade köklü bir değişim motivasyonu ile hareket etmiş olmalarıdır (Cevizci 2017: 20).

ROUSSEAU (1712-1778)

Aydınlanma Döneminin yetiştirdiği en önemli isimlerden Jean Jacques Rousseau, yaşadığı çağdan itibaren liberalizm, milliyetçilik, romantizm gibi birçok düşünce akımına fikirleriyle ilham olmuştur. Heywood, Rousseau’nun siyaset teorilerinde, “liberal, sosyalist, anarşist ve bazılarının iddiasına göre faşist düşünceleri etkileyen radikal demokrasi modeli”nin varlığını ifade etmiştir (Heywood, 2016b: 297). Dolayısıyla Fransız İhtilalini fikirleriyle etkileyen en önemli isimlerden biri olarak, kutup noktalarda bulunan birçok ideolojiye de etkisi kabul görmektedir. Sanat, eğitim, siyaset düşüncesi gibi çok geniş yelpazede kaleme aldığı eserlerinin temelinde, insanın doğası gereği iyi olduğunu fakat sosyal ve toplumsal bir varlık haline geldiğinde bozulduğunu dile getirmeye çalışmıştır. Dolayısıyla birçok siyaset kuramı üzerine araştırma yaparken Rousseau ismini dikkate almamız önem arz etmektedir.

Rousseau’nun Aydınlanma Dönemi filozofları arasında etkin bir isim olarak öne çıkmasında ilk adımlardan biri, Diderot ile beraber Ansiklopedi (Encyclopedie)’de yazarak fikirlerini halka aktarmasıdır. Ardından Dijon Akademisinde katıldığı bir yarışmada, bilim ve sanattaki gelişmelerin ahlaki yozlaşmaya neden olup olmadığı konulu makalesiyle ülke çapında fikirleri yankı bulmaya başlamıştır. Bu yazısında Rousseau, insanların doğal yaşam halindeyken daha özgür oldukları fakat toplum düzeniyle birlikte bunu kaybettiklerinden yakınmaktadır. Yani doğası gereği iyi olan insanın zaman içerisinde toplumsal yaşamla birlikte hal değiştirdiğini savunmaktadır. Hobbes ve Locke, doğal durumu insanların savaş durumunda olduğu kötü bir hal olarak ele alırken (Heywood 2015a:59); Rousseau bu durumu en barışçıl, en eşitlikçi, en özgür ve en iyi durum olarak görmektedir. Ayrıca, İnsanlar

Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı adlı eserinde yine doğa durumu düşüncesi ekseninde eşitlik kavramını ele almıştır. Ayrıca sivil toplumla birlikte ortaya çıkan özel mülkiyet anlayışının, insanlardaki öz sevgiyi (amour de soi) yok ederek bunu öz saygıya (amour propre) dönüştürdüğü (Kaya 2018: 2654) ve eşitsizliğin temel kaynağının mülkiyet olduğu görüşündedir.

Çağdaş olan birçok düşünürün aksine Rousseau, halkın egemenliği anlayışını savunmuştur. “Genel irade” olarak adlandırılan bu anlayış, günümüz demokrasilerinin de en temeli olarak kabul görmektedir ve Rousseau toplumun ortak çıkarını göz önünde bulundurmaya esas alarak, genel iradeyi özgürlüğün en önemli etmeni olarak görmüştür (Heywood 2016b: 114, 245, 275). 1756-1760 yılları arasında basılan ve esasen Rousseau’nun yayınlamayı planladığı Politik Kurumlar adlı eserinin bir bölümünü teşkil eden Toplum Sözleşmesi eseri,¹ kendisinin en çok değer verdiği yapıdır. Rousseau, insanın doğa durumuna dönmesinin mümkün olmayacağını bildiği için, bu duruma en yakın düzeni kurmayı amaçlamıştır. Bu da ancak insanı doğa durumundaki yetilerine ulaştırabilecek bir eğitim ile özgürlük ve eşitlikleri sağlayabilecek bir devlet yapısı ile mümkündür. Bu yapı da ancak bir sözleşme ile kurulabilir. Bu sözleşmede insanların can ve mal güvenliğinin korunması ve özgürlükler esas olduğu için, bireylerin hem kendini yönetmesini hem de doğa durumundaki özgürlüklerini elde etmesini sağlayacak bir yapı olmalıdır. Dolayısıyla Toplum Sözleşmesi kavramıyla, doğal yaşam haline dönemeyecek olan insanın topluluk içerisinde doğal haklar elde edebilmesinden bahsetmektedir. Ayrıca, insanların ancak ve ancak haklı olan bir güce boyun eğmeleri gerektiğini ve bu haklı gücün temelini de sözleşmeler olduğunu ifade etmektedir (Rousseau, 2015: 7) Toplum Sözleşmesini kısaca şöyle özetlemektedir: *Her birimiz bütün varlığımızı ve bütün gücümüzü bir arada genel istemin buyruğuna verir ve her üyeyi bütünü bölünmez bir parçası kabul ederiz* (Rousseau, 2015: 15). Ayrıca toplum sözleşmesiyle insanlar doğal halde elde ettikleri sınırsız özgürlükleri kaybederken, sözleşmeyle birlikte elindekilerin sahipliğini kazanır. Dolayısıyla sözleşmenin bir parçası olan bireyin kendi koyduğu yasalara

---

¹ Siyaset felsefesinde doğa durumu-toplumsal sözleşmenin ilk örneklerinin epikürosçu düşüncede var olduğuna dair görüşler mevcuttur. Toplum yaşamına geçerek insanoğlunda güvenlik ihtiyacı doğmuştur. Bu doğrultuda epikürosçu yaklaşımın temelinde olduğu gibi siyasi iktidar insanlara mutlu olmaları için gerekli olan güvenlik duygusunu sağladığı sürece değer kazanmıştır (Ağaoğulları 2016: 158). Ayrıca Russ, 17. Yüzyıl düşünürlerinden Grotius’un felsefesini açıklarken sözleşmeyle oluşturulan devlet yapısından bahsetmektedir (J. Russ 2019: 222).

uyması özgürlüktür (Rousseau, 2015: 18-19). İnsanların özgürlüklerinden vazgeçip köle durumuna düşmelerini “ahlaki ölüm” olarak niteleyen Rousseau’ya göre toplumun köle, yöneticilerin de efendi durumunda olduğu devlette barış sağlanamaz. Dolayısıyla gerçek bir toplum olabilmenin yolu genel irade ile olan yönetimdir (Yalvaç 2008: 10). Ayrıca yine Rousseau genel iradenin değişmez ve her zaman kamunun yararını sağlayan, yok edilemez ve doğru olduğu görüşündedir (Ağaoğulları 2016: 584). Toplum sözleşmesinin amacı, ortaya bir toplum çıkarmak değil, birey haklarını koruma odaklı bir devlet oluşturmaktır (Yalvaç. 2008: 31). Bir Aydınlanma düşünürü olarak Rousseau, insanın eğitimle kendini gerçekleştirebileceği bir doğası olduğunu düşünür ancak, uygar insanların daha saldırgan ve kendi çıkarını ön plana çıkaran bir yapıya bürünmesini de eleştirmektedir. Hatta Bilim ve Sanatlar Üzerine Söylev adlı çalışmasında, bilim ve sanattaki gelişmelerin temel bir gereksinim olmaktan çok, insanların kibirlerinin bir yansıması olduğunu savunmaktadır (Kaya 2018: 2562).

Rousseau yurttaşlık bilincinin oluşturulmasını sağlayacak iki etmen öne sürer; vatan sevgisi ve dindaşlık. İnsanların vatanseverlik duygusu etrafında birleşerek birlik içerisinde genel iradeye uyum sağlayacakları görüşünde olan Rousseau, ulusçuluğu ön plana çıkarmaktadır.

Yukarıda değinilen çeşitli ve zaman zaman çelişkili görünen düşüncelerinden yola çıkılarak Rousseau’nun birçok farklı görüşü bir arada ele aldığı düşünülebilir. Ancak, düşüncelerinin temelinde toplumsal sorunlara ve en temelde de siyasete yer veren Rousseau’ya göre insan, halk, toplum, siyaset ve ahlak birbirine bağlı olmakla birlikte toplumsal iyileşmenin yolu iyi yapılanmış bir siyasal düzenden geçmektedir (Ağaoğulları 2016: 571).

VOLTAIRE (1694-1778)

Asıl adı François Marie Arouet olan ve Voltaire mahlasını kullanan düşünür, Aydınlanma Dönemi ve Fransız İhtilali’nin en önemli fikir adamlarındandır. Cevizci, Popkin’e atıfta bulunarak Voltaire’i, dönemin toplumsal, siyasi vs. şartları aleyhinde yenilikçi fikirlerinden dolayı “Aydınlanmanın Babası” olarak nitelendirmektedir (Cevizci 2017: 237). Eserlerinde Özgürlük ve İnsan Hakları üzerine görüşleri ile dönemin Fransız yönetimine karşı eleştiriler kaleme almıştır. Eğitiminin ilerleyen dönemlerinde babası hukuk okumasını istemesine karşın kendisi edebiyata yönelmiştir. Voltaire mahlasını kullanmaya başlaması ise ilk eseri Oedipe ile gerçekleşmiştir.

1715 yılında XIV. Louis'in ölmesi üzerine toplumda hak ve özgürlükler üzerine koyulan kısıtlamalar kaldırılmış ve ifade özgürlüğünün olduğu bir ortam meydana gelmişti. Hicivli bir yazı diline sahip olan Voltaire de birtakım yazıları yüzünden 18 ay süre ile Bastille hapisanesinde tutuklu kalmıştır. Hapisten çıktıktan sonra sahnelenen eseri Oedipe, sarayı eleştirdiği için halk tarafından büyük bir ilgi ile izlense de daha sonra sahnelenen eserleri bu kadar ilgi görmemiştir. Bunun üzerine Voltaire, IV. Henri için yazdığı ve dini hoşgörüyü anlatan "Henriade" adlı şiirini yayınlamak istese de izin verilmemiştir. Hoşgörü konusunda Voltaire'e ait olduğu söylenen, "Fikirlerinize katılmıyorum ama onları söyleme hakkınızı ölümüne savunurum" ifadesi esasında, 1906 yılında S. G. Tallentyre (asıl adı Evelyn Beatrice Hall) tarafından yazılan "The Friends of Voltaire" adlı eserde geçmektedir (Tallentyre 1906: 199) Ancak liberaller bu söze atıfta bulunarak hoşgörüye bağlılıklarını Voltaire'e dayandırmaktadırlar (Heywood 2015a:57).

1725 yılına gelindiğinde tekrar tutukluluk süreci geçirince, Fransa'da maruz kaldığı haksızlık ve küçümsemelere duyduğu tepki sonrası gittiği İngiltere'de dönemin ünlü isimleri ile bir arada bulunma fırsatı elde eden Voltaire, buradaki düşünce özgürlüğünden oldukça etkilenmiştir.² Doğal haklar ve özgürlükler savunusunun en önemli isimlerinden biri olan düşünür, aynı zamanda Locke'un düşünce yapısını ve Newton'un bilimsel çalışmalarını da incelemiştir (İşler 1999: 50) Özellikle özgürlük üzerine düşüncelerinin Locke'tan beslenerek geliştiği dikkat çekmektedir (Ağaoğulları 2016: 505) Ayrıca, Fransız Aydınlanma düşüncesinin din üzerine görüşlerini belirleyen unsurun, Voltaire ve onun düşüncelerindeki İngiliz etkisi olduğu söylenmektedir (Çiğdem 2017: 57). Burada edindiği izlenimler ve araştırmaları neticesinde 1729'da Fransa'ya döndüğünde "XII. Charles'ın Tarihi" adlı eserini tamamlamış ve "İngilizler Üzerine Mektuplar" ve özellikle İngiltere'deki gözlemlerinin etkisiyle kaleme aldığı "Felsefe Mektupları" nı yazmıştır.1753 yılında yerleştiği İsviçre'de ünlü eseri "Candide" i kaleme almıştır.

Voltaire'in felsefesi incelendiğinde kendisinin her ne kadar Özgürlük ve İnsan Haklarından yana olduğu görülse de aslında bir demokrasi savunucusu olmadığı söylenmektedir. Voltaire'e göre en iyi yönetim biçimi aydın bir

---

² Burada en çok Isaac Newton'dan etkilendiği ve eserlerinde de bunun etkisinin görüldüğü söylenmektedir.

monarkın yönetimindeki mutlakıyettir.³ Monark ve halkın arasında meclis de dahil olmak üzere herhangi bir gücün bulunmaması gerektiği görüşündedir (Cevizci 2017: 256) Buna ek olarak sınıf farklılıklarını da gerekli gören Voltaire aynı zamanda halkın yönetiminde dinin gerekli olduğu kanısındadır. Ayrıca hicivli bir söylem tarzı kullanarak savaş karşıtı bir duruş sergilemiştir.

Rousseau ve Voltaire kıyaslamalarına bakıldığında, Voltaire'in tamamen akılcı Rousseau'nun ise duygulara yönelen bir düşünür olduğu görülmektedir. Voltaire toplumsal yaşamı savunurken Rousseau insanın doğa durumunun bozulmaması gerektiğini, toplumun insanları savaşa yönelttiğini düşünmektedir. Bu görüşlerinden dolayı Voltaire onu insanları barbarlığa yönlendirmek amacıyla olmakla suçlamaktadır. Rousseau ise uygarlığın insana verdiği zararlar üzerinde durmaktadır (İşler 1999: 52).

MONTESQUIEU (1689-1755)

Montesquieu, özellikle kanunlar hakkındaki reformcu fikirleriyle (Cevizci 2017: 189) Aydınlanma Çağı'nın en önemli isimleri arasındadır. Spinoza tarafından ortaya koyulan anayasal model ve özgürlük kuramı, Montesquieu'nun düşüncelerinin gelişimine ışık tutmuştur (Ağaoğulları 2016: 473, 476). Ayrıca, özellikle güçler ayrılığı doktriniyi ortaya koyarken İngiltere'deki parlamenter monarşi sisteminden etkilenmiştir. Özgürlüğün ancak yasalara bağlı olmakla sağlanabileceği görüşünde olan düşünür, siyasi özgürlüğe giden yolun da ancak güçler ayrılığı ilkesinden geçtiğini savunmuştur (Russ 2019: 285, 289). En önemli eseri olan “De l'esris des lois” (Kanunların Ruhı) nda yasama, yürütme ve yargı güçlerinin birbirinden ayrılması gerektiği üzerinde durmuştur. Ayrıca toplum biliminin temellerini attığı kabul görmektedir (Durkheim, 2019: 31, 83). Yaşadığı dönemde Fransız yönetimine bakıldığında XIV. Louis 1715 yılında vefat etmiş ve yerine XV. Louis geçmiştir. Fakat yönetimde herhangi bir yenilik hareketi yapılmaması ve İngiltere'deki yenilikçi düşünce üzerine araştırmalar yapması üzerine Fransız yönetimindeki eksik yanlara dikkat çekerek eleştirilerde bulunmuştur. Bu düşünceler ışığı altında 1721 yılında kaleme aldığı “İran Mektupları” adlı eserinde despotluk yönetimine çevrildiğini düşündüğü Fransız yönetimine dolaylı olarak eleştiride bulunmuştur (Cevizci 2017: 191) Ardından 1734 yılında Fransız yönetimine bir ders niteliğinde olan “Romalıların Yükselişi ve Düşüşü” ve 1748 yılında da “Kanunların Ruhı” nu yayınlamıştır. Özellikle bu

---

³ (www.felsefe.gen.tr/filozoflar/voltaire_felsefesi_felsefe_anlayisi.asp)

son eseri toplumun hemen hemen tüm kesimlerinden tepki toplayarak yasaklı eserler listesine alınmış ancak diğer Avrupa ülkeleri ve İngiltere’de övgüler almıştır. Fransa’da eserin topladığı tepki üzerine 1750 yılında “Kanunların Ruhu’nu Savunma” adında bir eser daha ortaya koymuştur.

Siyaset bilimini ortaya koyduğu söylenen (Russ 2019: 286) Kanunların Ruhu adlı eseri öncelikle doğadaki her varlığın bir kanunu olduğu savunusuyla başlamaktadır ve kanunu da “varlıkların kendi aralarında ve bunlarla diğerleri arasında var olan ilişkiler” (Gürkan 1988: 13) şeklinde tanımlamaktadır. Doğa kanunlarının yanına toplumsal ve biyolojik kanunları da koyan Montesquieu, yasa koyucu merci tarafından oluşturulan kanunları da insanların birbirleriyle, devletle ve devletlerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen kanunlar olarak değerlendirmektedir. Ayrıca ona göre yasalar toplumdan topluma değişmekte ve gücünü korumak adına sürekli güncellenmektedir.

Montesquieu’nun çalışma yöntemi gözlem ve ampirizme dayanmaktadır. Toplumsal ve siyasi olayları doğa incelemelerinde olduğu gibi gözlemleyerek sınıflandırmış ve nedenler üzerine çalışmıştır. Ayrıca ona göre her toplumun bir “Genel Ruhu” vardır ve bu ruhu oluşturan etmenler “iklim, din, kanunlar hükümet ilkeleri, tarihten alınan dersler, ahlak, örf ve adetlerdir” (Gürkan 1988: 12). Bu etkenlere bakıldığında toplumsal düzenin sağlanmasında kanunların tek başına yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Buna ek olarak eserinde kanunların oluşumunda rol oynayan etkenleri ülkelerin coğrafyasına, nüfusuna, toprağına, halkın mesleki uğraşlarına maddi durum, eğitim, din gibi çok çeşitli etmenlere bağlamıştır. Yönetimin iyi veya kötü olmasını da yönetilen toplumun koşullarına uygun hareket edip edememesine bağlamaktadır. Dolayısıyla sosyoloji kuramcısı ve toplumsal incelemelerin en önde gelen isimlerinden biri olarak görülmektedir (Russ 2019: 283).

Yoğun olarak Aristo’dan etkilendiği söylenmekle birlikte, devlet yönetim biçimlerini monarşi, cumhuriyet (a-aristokratik cumhuriyet, b-demokratik cumhuriyet) ve istibdat olmak üzere sınıflandırmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta Montesquieu’nun toplumları değil, yönetim türlerini kategorize etmiş olmasıdır. İlk olarak, demokrasinin ilkesini erdem olarak tanımlamakta ve siyasi erdem adını verdiği bu ilkenin temelini de vatan sevgisi, kanunlara bağlılık ve eşitlik olarak nitelendirmektedir (Durkheim, 2019: 39, 44). Demokrasilerde halkın yeri geldiğinde hükümdar, yeri geldiğinde vatandaş olduğunu söylerken temsili demokrasiyi anlatmaktadır.

Fakat demokraside yönetimdeki halkın aşağı tabakadan olmaması gerektiğini, yani seçilme özgürlüğüne sınırlama koyulması gerektiğini savunur. Ayrıca, “Özgür bir ruha sahip olduğu varsayılan her insan kendi kendini yönetmelidir” sözlerine dayanarak Todorov, doğrudan demokrasinin uygulanması zor olacağı sebebiyle halkın bu yetkiyi krala vermesi gerektiği yönünde çıkarım yapmaktadır (Todorov 2019: 36). Aristokrasi için de erdem ilkesi söz konusudur fakat ılımlılık ilkesi doğrultusunda yönetimdeki soyluların kendi ayrıcalıklarını artırarak halka kendisini ihmal edilmiş hissettirmemesi gerektiği kanaatindedir. Kısacası ılımlılık ilkesi doğrultusunda hareket edildiğinde hem halk baskı altında tutulmaz hem de yöneticiler de yasalara bağlı şekilde davranırlar. Durkheim, Montesquieu’nun demokrasi ve aristokrasiyi aynı türün iki farklı biçimi olarak ele aldığıın altını çizmektedir (Durkheim, 2019: 39). Monarşinin ilkesinin ise şeref olduğunu belirtir ve en ideal yönetim biçiminin özgürlüklerin korunduğu ve kralın yetkilerinin sınırlandırıldığı görüşünden yola çıkarak monarşi olduğunu savunmaktadır. Fakat buna ek olarak halkın her ne kadar monarkın yararına hizmette bulunsa da sonuca bakıldığında halkın kendisinin çıkarına hizmet edildiğini düşünmektedir. Ayrıca monarkın siyasi yetkilerinin kısıtlanması için aristokrasinin bir denetim mekanizması olarak var olması gerektiği görüşündedir (Ağaoğulları 2016: 551-554). Son olarak istibdadın ilkesini ise korku olarak tanımlamaktadır (Gürkan 1988: 22-24) ve Doğu’da ve hatta Kuzey Avrupa’da mevcut olan bir yönetim biçimi olarak nitelendirmektedir (Durkheim 2019: 39). Her ne kadar baskı yönetiminin doğu toplumlarını örnek göstererek açıklamaya çalışsa da temelde, Fransız monarşi sisteminin benzer bir yöne çevrileceği endişesiyle bu sistemin bozuk yanlarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Bunlara ek olarak, Protestanlık-Katoliklik-İslam inançlarının sırasıyla cumhuriyet-monarşi-despotluk şeklindeki yönetimlere uygun olduğu görüşünü ileri sürmüştür (Durkheim 2019: 223).

NAKAE CHŌMIN’İN ESERİNDE ROUSSEAU, VOLTAIRE VE MONTESQUIEU

Çalışmamızın temel örnekleme olan “Devrim Öncesi Fransa’da İki Yüz Yıl” adlı eser, 1715 yılından başlayarak Fransa tarihi hakkında genel bir portre ortaya koymaktadır. Fransa kralı XV. Louis döneminden itibaren vuku bulan siyasi gelişmeleri, iç ve dış savaşları genel hatlarıyla okuyucuya sunmuştur. Buna ek olarak, Fransız Devrimi’ne giden süreçte fikirleriyle öncü olan Turgot, Diderot, La Fayette, Mirabeau, Condorcet gibi birçok düşünürün

biyografisini, kısa bölümler halinde kaleme alınmıştır. Ancak çalışmamızın kapsam ve sınırları gereği, sadece Rousseau, Voltaire ve Montesquieu ile ilgili bölümlerin analizini yapmış bulunmaktayız.

Öncelikle, Chōmin'in düşünce dünyasında derin izleri bulunan Rousseau ile ilgili ilk olarak doğumundan itibaren, anne ve babasından dolayı yaşadığı bunalım ve depresyonlu çocukluğunu vurgulamıştır. Chōmin'in bu noktaya özellikle değinmesini, Rousseau'nun ilerleyen yıllarda yalnızlığıyla birlikte şekillendirdiği düşünce dünyasının temellerini ortaya koymak istemesine bağlamaktayız. Bunu da Chōmin'in, Rousseau'nun çocukluğunda yaşadığı bunalımlardan, toplumun tamamen dışında, kitaplarıyla kurduğu dünyasına kaçması ile ilgili sözlerinde görmekteyiz. Okumuş olduğu eserler arasında zikrettiklerinden en dikkatimizi çekenler, eski Çin'e ait tarih derlemesi ve Yunan filozof ve tarihçi Plutarhos'un eserleridir. Bilhassa Plutarhos'un ve genel anlamda da Greko Romen düşüncesinin Rousseau'daki derin etkisinin altını çizmiştir (Chōmin 1984: 133-134, 136). Burada Chōmin, Rousseau'nun gençlik çağından itibaren evrensel fikirlerle düşünce dünyasını beslediğini gösterme amacı gütmektedir. İlmî anlamda kariyerinin en önemli noktası olarak ise Diderot ile yollarının kesişmesi ve Dijon Akademisi'nin açtığı yarışmaya katılması olarak görmekteyiz. Literatürde de, Rousseau'nun Diderot öncülüğünde yayınlanan "Ansiklopedi"de yer alması, hem yazın hayatı hem de entelektüel çevresinin gelişmesi açısından önemle vurgulanmaktadır. Dijon Akademisi tarafından açılan yarışmayı kazanmasını sağlayan eseri "Bilimler ve Sanatlar Üzerine Söylev", fikirlerini ve ilkelerini dünyaya duyurması için gerekli kapıları aralamıştır (Cevizci 2017: 374). Meiji Dönemi'nin özgürlük ve eşitlik savunucusu olan Chōmin'in, Rousseau'nun yayınladığı "İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı" adlı esere de önem atfettiği dikkat çekmektedir. Ayrıca bu eserden bahsederken, toplumsal statüye ve tiranlığa karşıt biçimde kaleme alındığının da altını çizmiştir. Emile, Yeni Heloise, Toplum Sözleşmesi gibi önemli yapıtlarını da işaret ederek, Rousseau'nun eserlerindeki özgürlük, eşitlik, demokrasi, ahlak gibi kavramları vurgulamıştır. Bu noktada, Chōmin'in liberal düşünce savunusu yaparken, Rousseau'nun etkisiyle bir kavram haritası oluşturduğu ve bunu kendi eserleriyle Japon toplumuna aktarmaya çalıştığı açıkça görülebilmektedir. Çünkü incelemiş olduğumuz eserde Rousseau için ayrılmış bölümde özgürlük, eşitlik, demokrasi, ahlak, tiranlığın yıkılması terimlerini doğrudan dile getirmektedir.

Rousseau'nun siyaset düşüncesi ile ilgili olarak Chōmin, yine özgürlük ve haklar konusunda eşitlik anlayışını yinelemiş, devamında Kant ve Fichte'nin bu düşüncelere katkısına değinmiştir. Burada Chōmin'in Rousseau tarafından savunulan özgürlük ve eşitlik ilkelerinin, zamanla birçok düşünür tarafından savunulan ve katkı sağlanan evrensel değerler olduğunu vurgulamak istediği kanaatindeyiz. Literatür taramasında, her ne kadar spesifik konularda farklı görüşlere sahip olsalar da, demokrasi, özgürlük ve eşitlik bağlamında Kant üzerindeki Rousseau etkisi çalışmalarla ortaya konmuştur (Ünlü 2011). Son olarak eserde, Rousseau'nun vatanseverlik ve kahramanlık vasıflarının güçlü ve aşırı olduğu vurgusu dikkat çekmektedir. Her ne kadar Chōmin Japonya'da liberal düşüncelerin gelişmesi için çaba sarf etse de, düşüncelerinin temelinde esas olan ve yaşamının ilerleyen yıllarında eser ve faaliyetlerinde de belirgin biçimde gözlemlediğimiz vatanseverlik duygusunu Rousseau'da da irdelemiş olduğunu görmekteyiz.

Voltaire ile ilgili olarak, tıpkı Rousseau'da olduğu gibi dönemin toplumsal ve siyasal koşulları içerisinde çocukluğu, eğitim hayatı ve icra ettiği görevler gibi hususlar üzerinde durmuştur. Ancak çalışmamız için önemli noktalardan biri, Voltaire'in devlet ve kamu çıkarını gözetmesi ve toplumsal ilerlemeye kendini adanmış bir düşünür olması konusudur. Eserlerinde ilerleme olgusunu, bireysel ve toplumsal çıkar konularını ele alan Chōmin'in, Voltaire'i anlatırken bu noktaya değinmesi, düşünürün etkilerine işaret etmektedir. Ayrıca, Voltire'in yazım ve söylem dilinde kinaye dili kullanımı vurgulanırken, Chomin'in Voltaire'i üslup açısından da incelediğini anlayabilmekteyiz (Chōmin 1984: 88) Ayrıca, Voltaire'in İngiltere'ye gitmesinde, özgürlük anlayışı ve liberal düşüncelerin etkisini ve burada Lock'un ahlak felsefesi ve Newton'un fizik kanunları üzerine araştırmalarını da vurgulamaktadır (Chōmin 1984: 90). Yapılan araştırmalarda da özellikle "Felsefe Mektupları" eserine atıfta bulunularak, Voltaire'in Locke ve Newton'un felsefi düşünce ve bilimsel çalışmalarına hayranlığı, oraya konmuştur (Fowler 2017: 16). Özgürlük ve eşitlik anlayışı hususunda Rousseau ile ismi birlikte zikredilerek, Voltaire'in edebi gücü Rousseau'nun da siyaset teorisindeki öncülüğünün uyumundan bahsedilmiştir. Chōmin, Voltaire'in siyaset felsefesini tartışırken, onun siyasette dini özgürlük anlayışını vurgulamıştır. Voltaire'in, siyasi yönetimde dinin gerekliliği hususundaki fikirleri, materyalist dünya görüşüne sahip Chōmin ile uyuşmamaktadır. Ancak bir deist olarak tanımlanan Voltaire de, dini hoşgörüyü özgürlük bağlamında ele almaktadır. Bu noktada dinin siyasetteki yeri konusunda iki düşünür farklı kutuplarda görünse de, özgürlük, bilhassa

düşünce özgürlüğü hakkındaki görüşlerinin benzer olduğu söylenebilir. Ayrıca Chōmin, Voltaire'in eserlerini ve fikirlerini “devrimin tohumları” ve “parıltısı dört bir yana yayılan yangın” şeklinde nitelendirmektedir. Fransa'da tiranlık yönetiminin terk edilerek özgürlük sistemine geçilmesini ise Voltaire'in ilkelerinin mükemmelliğine bağlamaktadır (Chōmin 1984: 97).

Rousseau ve Voltaire'de olduğu gibi, Montesquieu'nun biyografisine de öncelikle yaşamı, ailesi gibi genel bilgilerle başlamıştır. Ancak burada dikkat çeken önemli bir husus, “Özgürlük ve eşitlik söylemleri Voltaire ile aynı olsa da, yapıları tamamen farklıdır” (Chōmin 1984: 83) ifadesiyle iki düşünürün mukayesesini ele almış olmasıdır. Daha çok düşünce ve karakter yapılarındaki farklılıkları ortaya koyarken Montesquieu'yu açık görüşlü ve derin düşünceli bir düşünür olarak tanımlamıştır. Burada bir diğer önemli husus olarak, Chōmin'in özgürlük ve eşitlik düşüncelerinde Montesquieu'yu da kapsamlı araştırdığını görmekteyiz. Ayrıca Montesquieu'nun önemli eseri “İran Mektupları”nı ayrı bir paragrafta ele almıştır. Bu eserin önemi, Fransa'ya giden iki İranlı'nın ağzından mektuplar şeklinde kaleme alınarak dönemin Fransız yönetimine karşı derin eleştiriler içeren bir yapıt olmasıdır. Aynı zamanda Montesquieu'nun Doğu toplumlarına bakış açısını da yansıtan bu eserin, düşünürün yönetim, toplum, kültür gibi birçok alandaki fikirlerini yansıtmaya bakımdan Chōmin'in de fikir dünyasını beslediğini görmekteyiz. Ayrıca, Avusturya, İtalya, Hollanda ve iki yıl boyunca da İngiltere de siyasal yapıları incelediğini belirterek “Romalıların Yükselişi ve Düşüşü” ve “Kanunların Ruhunu” adlı eserlere atıfta bulunmuştur. Siyaset Biliminin en temel yapıtlarından kabul edilen “Kanunların Ruhunu”nda, yönetim biçimlerini coğrafya ve toplumsal yapılar göre sınıflandırdığı dikkat çekmektedir ve Chōmin de eserinde özellikle özgürlük sistemlerinin Asya'dan ziyade Avrupa'ya uygun olduğunu aktarmış ancak herhangi bir yorum getirmemiştir. Buradan hareketle diğer düşünürlerle kıyasladığımızda Montesquieu'nun biyografisini ele alırken Chōmin'in, onun eserlerini kanıt göstererek fikirlerini aktardığı dikkat çekmektedir.

SONUÇ

Eserinde, Rousseau, Voltaire ve Montesquieu'yu “Yazıları ve fikir tartışmalarıyla halka devrim çağrısı yapan edebiyat dünyasının generalleri” şeklinde nitelendiren Chōmin, “Montesquieu, Voltaire ve Rousseau yeni teorileri vurgulayarak eski düzenin yıkılması ve devrimin başarıya ulaşmasını sağlamışlardır. Bu üç ismin yapıları farklı olsa da, devrim döneminde söylem ve teorilerinin etkisi bariz biçimde görülmektedir” (Chōmin 1984: 140)

ifadesiyle düşünürlerin Fransız halkı ve etkisi zamanla tüm dünyaya yayılan Fransız Devrimindeki etkilerini vurgulamıştır. Bihassa Voltaire ve Rousseau’yu “devrimi yazan drama sanatçıları”na benzetmiştir (Chōmin 1984: 141). Araştırmamıza konu olan üç düşünür Chōmin’in fikir dünyasında, bilhassa liberal düşüncelerin oluşumunda önemli yer edinmiştir. Ayrıca Chōmin’in de belirttiği üzere bu isimler yaşadıkları çağdan önceki birçok düşünürün evrensel fikirlerinden beslenmiş, dolayısıyla Chōmin de bu fikirleri derinden inceleyerek Japon toplumuna eserleri ve faaliyetleriyle aktarmaya çalışmıştır. Aynı zamanda üç düşünürün eserleri hakkında da okuyucuya verdiği bilgiler, kendisinin Fransız felsefî düşüncesine hâkimiyetini ortaya koymaktadır. Eserde bahsettiği “Toplum Sözleşmesi, Emile, Felsefe Mektupları, Kanunların Ruhı” gibi yapıtlar, günümüzde bile siyaset, eğitim, toplum gibi birçok alanda yol gösterici niteliktedir.

Nakae Chōmin, Fransız düşünce sistemini incelerken, süphesiz asıl amacı bu fikirler ışığında Japon toplumuna yeni bir yol çizmektir. Dolayısıyla başta liberal fikirler olmak üzere özellikle siyasi alanda bir kavram haritası oluşturmuştur. İncelemiş olduğumuz eserde de Rousseau, Voltaire ve Montesquieu’nun düşüncelerinde çeşitli kavramlara önem atfettiğini tespit etmiş bulunmaktayız. Her üç düşünürün fikir dünyasını açıklarken “özgürlük, eşitlik, haklar, vatanseverlik” kavramlarına birçok kez değindiği görülmüştür. Özellikle özgürlükten bahsederken “büyük ilke” ifadesini eklediği dikkat çekmektedir (Chōmin 1984: 171). Aynı zamanda, Voltaire üzerinden düşünce özgürlüğü ve din özgürlüğü kavramlarına dikkat çekmiştir. Bunun yanı sıra, Voltaire’in biyografisinde değindiği bireysel ve kamusal yarar anlayışının yansımaları, Chōmin’in başka eserlerinde de tespit edilmiştir (Chōmin 1984a: 25). Rousseau bağlamında ise bireyin doğa durumundaki özgürlüğü, siyasi özgürlük, sahip olunan haklar konusunda eşitlik, ahlak ve vatanseverlik kavramlarına vurgu görülmektedir. Montesquieu için ise diğer düşünürlerde olduğu gibi özgürlük ve eşitlik kavramlarına ek olarak anayasalcılık ve güçler ayrılığı kavramlarının öne çıktığı görülmektedir.

Chōmin’in dikkat çektiği bu kavramlar, anayasanın ilanı ile birlikte inşa edilecek yeni devlet yapısı için tasarladığı ideal yapıtaşlarını göstermektedir. Bu kavramları meclisteki söylemlerinde, gazete yazılarında, eserlerinde de daima savunmuştur.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, Mehmet Ali (2016), *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atabay, Mithat (2015), *Aydınlanma Çağı ve Avrupa*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Cevizci, Ahmet (2017), *Aydınlanma Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Chōmin, Nakae (1984), “Kakumei-mae Furansu Ni-seiki-ji”, *Nakae Chōmin Zenshū* 8. Japan: Iwanami-shoten.
- Chōmin, Nakae (1984), “Kōri Shiri wo Ronzu” *Nakae Chōmin Zenshū* 11. Japan: Iwanami-shoten.
- Chōmin, Nakae (1984), *Nakae Chōmin Zenshū* 8. Japan: Iwanami-shoten.
- Chōmin, Nakae (1984), *Nakae Chōmin Zenshū* 11. Japan: Iwanami-shoten.
- Çiğdem, Ahmet (2017), *Aydınlanma Düşüncesi*. İstanbul: Dedalus Yayınları.
- Durkheim, Emile (2019), *Sosyolojinin Öncüleri: Montesquieu ve Rousseau*. İstanbul: Dedalus Yayınları.
- Fowler, James (2017). “‘Procedes Huc’: Voltaire, Newton and Locke in Lettres Philosophiques”, *Neophilologus* 101.
- Gürkan, Ülker (1988), “Montesquieu ve Kanunların Ruhu Hukuk Sosyolojisi Açısından Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 40, Sayı 1.
- Heywood, Andrew (2015a). *Siyasi İdeolojiler* Çev. L. Köker. Ankara: BB101 Yayınları.
- Heywood, Andrew (2016b). *Siyaset Teorisine Giriş* Çev. H. M. Köse. İstanbul: Küre Yayınları.
- İşler, Ertuğrul (1999) “Voltaire ve Rousseau Etrafında Aydınlanma çağı Fransız Yazını'na Bir Bakış”, *PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:5.
- Kaufman-Osborn, T. V (1992), “Rousseau in Kimono: Nakae Chōmin and the Japanese Enlightenment”, *Political Theory*, Vol. 20, No. 1.
- Kaya, Mustafa (2018), “Rousseau'da Savaş ve Barış Üzerine”, *Journal of Social and Humanities Science Research*, Vol. 5 Issue 26.
- Kiyotaka, Kawai (2008), “Chōmin to Rusō: Furansu Kakumei wo Hasande”, *Kōnan Daigaku Kyō- Bungaku-hen*, 154.
- Kuwabara, Takeo (1996), *Nakae Chōmin no Kenkyū*. Japan: Iwanami Shoten.
- Kuwabara, Takeo (1970), *Rusō-shū*. Japan: Iwanami Shoten.
- Masamichi, Asukai (1999), *Nakae Chōmin*. Japan: Nihon Rekishi Gakkai-henshū.

Rousseau, Jean-Jacques (2015), *Toplum Sözleşmesi* Çev. V. Günyol. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Russ, Jacqueline (2019), *Avrupa Düşüncesinin Serüveni*, Çev. Ö. Doğan. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Ünlü, Özlem (2011). *The Problem of Justice in the Philosophies of Rousseau and Kant*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi

Tallentyre, Stephen G (1906), *The Friends of Voltaire*. London: Smith&Elder Co.

Todorov, Tzvetan (2019), *Aydınlanma Zihniyeti*, İstanbul: Bgst Yayınları.

Yalvaç, Faruk (2008), *Rousseau ve Uluslararası İlişkiler*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

İnternet Kaynakları

www.felsefe.gen.tr/filozoflar/voltaire_felsefesi_felsefe_anlayisi.asp (Erişim tarihi 20.04.2018).

JAPONYA’DA MARKSİST DÜŞÜNCE İLE GELİŞEN PROLETARYA EDEBİYATI

Habibe SALĖAR*

GİRİŞ

Dünya tarihine bakıldığında proletarya kavramı, Marksist düşünce sistemi ile sınıfsal bir boyut kazanarak antik çağlarda kullanılan etimolojik anlamından farklı şekilde, kapitalist sistemin beraberinde getirdiği işçi ve emekçi sınıfı tanımlayan bir terime dönüşmüştür. Bu işçi/emekçi sınıf kavramı, dünyanın her yerindeki işçi kesimi kucaklayan bir anlayışa doğru evirilmiş olsa da Japonya’daki işçi-emekçi-çiftçi gibi kesimleri oluşturan ve emeği ile kazanç sağlama çabasında olan kesim ve onları anlatan edebiyat dünyasından isimler, devletin güç aygıtları ve yasalar tarafından zaman zaman bir şekilde engellenmiş, kontrol altına alınmıştır.

Marx ve Engels tarafından kaleme alınan *Komünist Manifesto* adlı çalışmayla “burjuva (kentsoylu)” ve “proletarya” kavramları sınıfsal bir anlatı boyutuna ulaşmış, 1917 yılında Rusya’da gerçekleşen Ekim Devrimi ile işçi sınıfının lideri olan Lenin’in görüşleri Marksist düşünceyi temel almıştır. Japonya’da ise komünist parti oluşumları ve proletarya edebiyatı Marksizm ve Leninizm’den önemli ölçüde etkilenmiştir. Japonya’da proletarya edebiyatı I. Dünya Savaşı ve ardından yaşanan Rus Devrimi (1917) gibi önemli gelişmelerin etkisi ile başlamıştır (Yoshimoto ve Takeo 1981: 151). 1921-1933 yılları arasında faaliyet gösteren proletarya edebiyatı, Japonya’da işçi sınıfı kültürünün tanıtılmasında önemli bir görev üstlenmiştir. Bu konuda önemli bir konu da yazarların bu kesimin sorunlarını anlatabilmek için emek işiyle uğraşan bireyler olması ve çalışma hayatını anlatmaları meselesidir. Bu doğrultuda bazı yazarlar hem yazarlık faaliyeti ile uğraşırken hem de çeşitli sektörlerde çalışmışlardır. Böylece işçilerin dünyasını yakından

---

* Araş. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Japon Dili ve Edebiyatı Bölümü, ORCID: 0000-0002-4393-9101.

gözlemleyebilme imkânı bulmuşlar, iş hayatındaki durumları eserlerine konu edebilmişlerdir.

Bu makalede, Marksist düşüncenin Japonya’da nasıl bir etki uyandırdığına genel çerçeveden bakılmış, edebiyat dünyasındaki etkileri üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Japonya’daki proletarya edebiyatının nasıl biçimlendiği, Marksist düşünce çerçevesinde şekillenen dergiler ve Japon yönetiminin bu yapıyı destekleyenlere yönelik tutumları aktarılmaya çalışılmıştır.

Marksist Görüşe Göre “Proletarya” Kavramı

Proletarya sözcüğünün ne anlama geldiğini ve nasıl ortaya çıktığını açıklamak için öncelikle etimolojik anlamına değinmek gerekmektedir. Proletarya sözcüğü, *proles* ve *lignee* kelimelerinden doğmuş olup, *proles* işinden başka geçim yolu olmayanlar; *lignee* ise işe yarar fikir anlamına gelmektedir (Ülken 1968: 237).

Proletarya, Marx ve Engels’in *Komünist Manifesto* adlı eserinde sınıfsal bir terime dönüştürülmüş ve temel olarak “burjuvazi sınıfı (kentsoylular)” ve “proletarya” olarak temel iki sınıfsal fark olduğu belirtilmiştir (Marx ve Engels 2003: 69, 71). Ayrıca burjuva ile proletarya ilişkisi üzerinde genel olarak durulmuştur. Buna göre proletarya ile burjuvazi ilişkisi Marx ve Engels (2003: 23, 25) tarafından şu şekilde tanımlanır:

Her tarih dönemindeki iktisadi üretimle ondan zorunlu olarak çıkan toplumsal düzenin o dönemin siyasal, düşünsel tarihinin temelini oluşturduğu, bütün tarihin bir sınıf savaşımı tarihi, toplumsal gelişimin değişik aşamalarında sömürülen sınıfla sömüren sınıf, uyruk sınıfla egemen sınıf arasındaki savaşımın tarihi olduğu ama şimdi bu savaşımın sömürülen, ezilen sınıfın (proletaryanın) artık aynı zamanda tüm toplumu sömürüden, baskıdan, sınıf savaşımından büsbütün kurtarmadan kendisini sömüren, ezen sınıftan (kentsoyluluktan) kurtulamayacağı bir aşamaya gelmiş olduğudur.

Engels bu temel düşüncenin yalnızca Marx tarafından ortaya konduğunu belirtir. Marksist görüşe göre proletarya, kapitalist toplumda burjuvazi tarafından sömürülen, emeğinden başka satacak hiçbir şeyi olmayan işçi-emekçi sınıftır. Kendisini sömüren mülkiyete dayalı düzeni yıkacağına ve yalnızca kendisini değil, fakat tüm insanlığı kurtaracağına inanılan evrensel, ihtilalci sınıftır. Bu bağlamda, kapitalizm içinde orta sınıfın yok olup, işçi

sınıfının bir parçası haline gelmesi sürecine proleterleşme; Orthodox Marksizmi'nin iddiasına göre, proletaryanın kapitalist devleti yıktıktan sonra sosyalizme geçişi hızlandırmak ve üretim araçlarını sosyalleştirmek amacıyla kuracağı rejime “proletarya diktatörlüğü” adı verilir (Cevizci 2010: 860).

Proletarya diktatörlüğünü bir rejim ve hükümet şekli olarak kabul eden görüş en güçlü açıklamasını Marx'ın Paris Komünü yorumuna dayanan ve 1917 Ekim Devrimi arifesinde (Ağustos-Eylül arasında) yazılan Lenin'in *Devlet ve Devrim* (1918) adlı eserinde bulur (Bottomore 2001: 382). Leninizm ise, Marksist düşünce içinde devrimci Marksizme Lenin'in belli başlı kuramsal katkıları kabul eden eğilimdir. Leninizm, özellikle proletaryanın sosyalist toplumu kurmak için iktidarı ele geçirmesi ve bu amaçla işçi sınıfı adına partinin devrimci eylemlerini kabul eden bir yaklaşımdır (Bottomore 2001: 385).

Marksist Düşüncenin Temelleri ve Karl Marx

Karl Marx, 5 Mayıs 1818'de Prusya'nın Ren bölgesindeki Trier kentinde doğmuştur. Yahudi asıllı bir ailenin yedi çocuğundan biriydi. Marx, Bonn ve Berlin'de hukuk ve felsefe eğitimi almıştır. Felsefe araştırmalarında zamanla Hegel'in diyalektik yöntemi¹ ve Feuerbach'ın maddeciliğini² birleştirmeye yönelen Marx, Prusya'nın en gelişmiş sanayi bölgesi olan Köln'de liberal burjuva muhalefatinin yayın organı olarak yayın hayatına başlayan *Rheinische Zeitung* gazetesine Mayıs 1842'de yazı göndermeye başlamıştır. 1844'te yayınlanan *Zur Judenfrage (Yahudi Sorunu)* başlıklı yazısında, insanlığın kurtuluşunun yalnızca dinsel ve siyasal değil, aynı zamanda ekonomik ve

---

¹ Bu yasa, birbirleriyle savaşım halinde bulunan güçlerin ya da karşıt hallerin oluş süreci içinde daima birlikte var olduğunu iddia eder. Bu karşıtların savaşımından, birbirleriyle savaşım halindeki karşıtların her ikisinden de farklı olan üçüncü bir hal doğar. Karşıtların birliği ve savaşımı yasası Hegel'in tez, antitez ve sentezden oluşan üç evre yasasına karşılık gelir (Cevizci 2010: 472).

² Ludwig Andreas Feuerbach (1804-1872): Marx üzerindeki etkisi ile ün kazanmış Alman filozofudur. Dinin gerçek ya da antropolojik özünü çözümleme çabası içine giren Feuerbach, tanrının insanın içe dönük doğasının dışı dönük karşılığı ya da yansıması olduğunu iddia etmiştir. O, tanrıya yüklenen çeşitli sıfatları tartışarak, bu niteliklerin insan doğasının farklı ihtiyaçlarının karşılığı ve ifadesi olduğunu savunmuştur. Tanrı'nın insandan bağımsız bir varlığı olduğu görüşünün bu çerçevede içinde, vahiy ve kutsal nesnelere inanmaya yol açtığını öne süren Feuerbach, teolojii antropolojiye indirgemıştır. Ona göre, insan kendisinde görmek istediği, bununla birlikte görmeyi başaramadığı nitelikleri, hayali bir varlığa yansıtmakta, bunu yaptığı için de kendisini söz konusu varlık karşısında küçülterek öz benliğine soğumakta ve kendisine yabancılaşmaktadır (Cevizci 2010: 658-659).

toplumsal baskıları da yok etmeyi gerekli kıldığını öne sürmüştür (Marx ve Engels 2011: 11-12).

Marx ve Engels kendilerini önceki bu uzun sürecin son halkaları olan Hegel (diyalektikçi) ve Feuerbach'tan (maddeci) esinlenerek, bu iki akımı özgün biçimde birleştirmişlerdir. Savundukları dünya görüşü özetle şöyle açıklanabilir:

Var olan her şey sürekli bir devinim (hareket) ve sürekli bir değişim içindedir. Bu devinim, bu değişim, sonsuz şekilde ortaya çıkar. Maddenin çeşitliliğini de işte bu devinim, değişim çeşitliliği açıklar. Her devinim, her değişim ayrı bir çelişkinin ürünüdür. Çelişkiler aşıldıkça, durmadan yenileri oluşur. Bu da devinim ve değişimin her zaman sürmesine yol açar (Eroğul 1992: 311-312).

Bir bilim dalı olarak Marksizm, “tarihsel maddecilik” olarak da adlandırılmıştır. Buradaki “tarihsel” ifadesi “toplumsal” anlamını da karşılamaktadır. Ancak, değişim, dönüşüm ve süreç yönü vurgulanan bir toplumsallıktan söz edilmektedir. Marx ve Engels, toplum ve toplum bilimlerine derinlemesine indikçe, diyalektik düşünce biçiminin yol göstericiliğinde, toplumsal yaşamın dolayısıyla da değişimin devingecini (motorunu) yakalamışlardır. Eroğul (1992: 313) ulaştıkları görüşü şöyle tanımlamaktadır: “toplumu devindiren, değiştiren, dönüştüren temel çelişki, insanoğlunun ezelden beri karşı karşıya kaldığı, kendi maddi yaşamını yeniden üretme zorunluluğunda gizlidir. Bu zorunluluk hep var olduğundan insanoğlunun tüm yaşamı önünde sonunda hep bu temel çelişki tarafından koşullandırılmaktadır.”

Marx yine 1847’de Engels ile birlikte, göçmen Alman işçi ve zanaatkârların kurmuş olduğu gizli örgüte katılır. Onun katılmasıyla “Komünistler Birliği” adını alan örgütün Kasım 1847’de Londra’da toplanan ikinci kongresi, Marx ve Engels’i gerek teoride gerek pratikte yol gösterici olacak bir parti programı hazırlamakla görevlendirmiştir. Marx, Aralık 1847’de Londra’da Engels ile birlikte çalıştıkları *Komünist Manifesto*’yu Ocak 1848’de Brüksel’de tamamlamıştır (Marx ve Engels 2011: 13). Marx ve Engels’in bu çalışması, dünyada proleterya-kentsoylu kavramlarının toplumsal düzenin temel belirleyeni olan ve tarih boyunca yaşanan sınıfsal mücadelenin somut bir şekilde anlatıldığı öncü kaynaklardan birini oluşturduğunu ifade etmek mümkündür.

Marksizmin ana kavramları iki ana kaynaktan çıkar. Buna göre, bir tarafta Adam Smith *Ulusların Zenginliği* (1776) ve David Ricardo *Ekonomi Politikin İlkeleri* (1817) gibi İngiliz iktisatçıları tarafından geliştirilen ekonomi politikin, Marx'ın üç ciltlik *Kapital* ile *Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı*'da geliştirip kapitalist ise buna paralel bir biçimde Hegelci gelenekten üretilmiş bir kaynak olarak ortaya çıktığı, kaynak itici gücünün sosyal sınıflar arasındaki çatışmanın diyalektiği olduğu düşüncesi üzerinde odaklaşan bir tarih felsefesi vardır. İşte bu ikincisi en açık biçimde *Komünist Manifesto*'da ifade edilir (Cevzici 2010: 1060). Buna göre Marks ve Engels'in düşüncelerini karakterize eden en temel kavram ekonomidir. Toplumsal sınıflar arasındaki ekonomik eşitsizlik ve gelir dağılımındaki dengesizlik, işçi sınıfının sömürülmesini beraberinde getirmiştir. *Komünist Manifesto*'da bu durum şöyle ifade edilmektedir:

Makinelerin ve iş bölümünün yıkıcı etkilerini, sermaye ve toprakların bir avuç insanın elinde toplanmasını, fazla üretimi ve bunalımları yadsınmaz bir biçimde kanıtlamış; küçük burjuvazi ve köylülüğün sonunu, proletaryanın sefaletini, üretimdeki kargaşayı, servet dağılımındaki akıl almaz eşitsizlikleri, uluslararası yıkıcı sanayi savaşını, eski ahlâk bağları, eski aile ilişkileri ve eski milliyetlerin çözüldüğünü gözler önüne sermiştir (Marx ve Engels 2011: 80).

Bu durumun yol açtığı ekonomik karmaşa ve düzensizliği ortadan kaldırmak için Marx ve Engels'in savunduğu görüş *Komünist Manifesto*'da (Marx ve Engels 2003: 101) şöyle açıklanmaktadır:

Bugünkü biçimiyle mülkiyet sermaye ile ücretli emek karşıtlığı içinde işliyor. Bu karşıtlığın iki yanını inceleyelim. Sermayeci olmak, üretimde salt kişisel değil, toplumsal bir konum almak demektir. Sermaye ortaklaşa bir üründür; ancak pek çok üyenin ortak etkinliğiyle, eninde sonunda da ancak toplumun bütün üyelerinin ortak etkinliğiyle devinime geçebilir. Öyleyse sermaye kişisel değil, toplumsal bir güçtür.

Bu ifadeler mülkiyetin tek bir sınıf çatısı altında toplanmasına bir çözüm niteliğindedir. Sermayenin kazanılmasında büyük payı olan emekçi sınıfın sömürülmesi ve sonucunda sömüren kesimin gücüne güç katmasındaki adaletsizlik ancak toplumun her kesimi için ortak olan mülkiyet hakkı tanındığında ortadan kalkabilir. Burjuvazi ve proletarya terimlerini Engels'in *Komünist Manifesto*'da, "burjuvazi derken toplumsal üretim araçlarının sahibi olan ve ücretli emekçi çalıştıran modern kapitalist sınıf kastedilir. Proletarya derken de hiçbir üretim aracına sahip olmadıkları için ancak işgüçlerini

satarak yaşayabilen modern ücretli emekçiler sınıfı denmek isteniyor” (Marx ve Engels 2011: 52) şeklinde açıklanmaktadır.

1870’lerden sonra üretim teknolojisi ve üretimin kolektifleşmesi somut bir sıçrama yapmış, yaklaşık yüz yıllık bir evreye yayılarak (1780-1870) fabrikasyon üretime geçilmiş, modern toplumların en temel özelliklerinden biri sahneye çıkmıştır. Değişim, sadece işçilerin kolektif bir iş sürecine tabi olmalarını değil, aynı zamanda iş bölümünün daha önce görülmedik bir karmaşıklık derecesinde yaygınlaşması ve insanın üretici faaliyetlerini mekanik süreçlerin ritmine ve hareketlerine giderek daha fazla uydurmasını gerektirmiştir (Dobb 1992: 235). Sanayi devrimi ile tarım toplumundan endüstri toplumuna doğru bir geçiş yaşanmış, bu durum beraberinde para ekonomisine dayalı bir sistem getirmiştir. Bu sisteme dair eleştirilerin temelini Karl Marx oluşturmuş, bu düşüncenin ortaya çıkmasında onu sorularıyla yönlendiren isim ise Friedrich Engels olmuştur. Marx ve Engels burjuvazi sistemine dair eleştirilerinden birini *Komünist Manifesto*’da (Marx ve Engels 2011: 49) şöyle ifade eder:

Burjuvazi yönetimi ele geçirdiği her yerde tüm feodal, ataerkil ve kırsal ilişkilere son vermiştir. İnsanoğlunu “doğal efendileri”ne bağlı kılan çapraşık feodal bağları acımasızca kesip atmış, insanla insan arasında katıksız çıkardan, katı “nakit ödeme”den başka bir bağ bırakmamıştır.

Bu ifadeden anlaşıldığı üzere, insan gücü kapitalist sistem ile birlikte burjuvazi (kentsoylu) insan ilişkilerini sadece para ilişkisine bağlı hale getirmiş, feodal bağlar giderek nakde dayalı bir ilişki sistemine dönüşmüştür. Bu anlayış *Komünist Manifesto*’da işçilerin emeğini sömüren egemen sınıfa karşı “bütün ülkelerin işçileri, birleşin!” sloganı ile dünyada yankı bulmuştur.

1914 yılında, I. Dünya Savaşı’nın patlak vermesiyle, Rusya’da ciddi bir enflasyon baş gösterdiğinden işçi ve çiftçi halkın yaşamı baskı altına alındığı için toplumsal dengesizlik artmıştır. 1917 yılının mart ayında başkent Petrograd’ta (günümüzde Saint Petersburg)³ işçiler genel greve girmişler, isyanı bastırmak için harekete geçen ordunun da görevlerinin aksine greve

---

³ Bu şehir uzun bir süre Petersburg olarak anılmıştır ancak, I. Dünya Savaşı sırasında Hintçeye benzeyen bir ifade olarak görüldüğü için rahatsız olunmuş, Rusça telaffuza benzeyen Petrograd olarak yeniden isimlendirilmiştir. Sovyetler Birliği döneminde Lenin’in isminden esinlenerek Leningrad olarak değiştirilmiştir. Ancak 1991 yılında Sovyetler Birliği’nin yıkılmasıyla birlikte eski adı olan St. Petersburg ismi yeniden verilmiştir.

destek vermeleriyle sonunda devrim hareketi gelişim göstermiş, imparatorluk siyaseti yıkılarak liberallerin başı çektiği geçici hükümet kurulmuştur. (Mart) Devrim daha da ilerleyerek aynı yılın Kasım ayında Lenin'i (1870-1924) önder yapan Sosyal Demokrat ve İşçi Partisi'nin Bolşevik grubu⁴ silahlı ayaklanma başlatmış, geçici hükümeti devirerek Toplumsal Devrim Partisi ile Sovyet⁵'i temel alan siyasi iktidarlarını kurmuşlardır. Böylelikle dünyada ilk sosyalist rejim Kasım Devrimi ile kurulmuştur (Gomi 1998: 399). Lenin, işçi sınıfının büyük işletmelerde ve sanayi bölgelerinde yoğunlaşmış olmasını önemli görmüştür. Marx'ın 1856'da dile getirdiği proletarya devriminin "köylü savaşıyla" birleştirilebilmesi tezini geliştirmiş ve siyasi bir arenaya taşımıştır. Lenin, devrimci proletaryanın emekçi köylülerle ittifakının, demokratik ve sosyalist devrimin elde edeceği zaferin temel koşulu olduğunu ortaya koymuştur. Böylece proletarya siyasi alana çekilmiş oluyordu. Bunun nedeni, ülkede çoğunluğun oluşturduğu kesimin işçi sınıfı ve köylülerden oluşmasıdır. Dolayısıyla devrimci faaliyet, işçi sınıfının ve köylülerin ittifakı fikri ile başlatılmış oluyordu. Bu düşünce, Lenin' in sosyalist devrim kuramının önemli ilkelerinden birini oluşturmuştur (SBKP Merkez Komitesi Marksizm-Leninizm Enstitüsü 2000: 16). Rusya'da yaşanan devrim bütün dünyada büyük bir etki uyandırdığı gibi Japonya'da da özellikle Taişō Dönemi'ne (1912-1926) önemli bir damga vurmuştur. Japonya'daki Marksist eğilimleri Taişō dönemi boyunca irdelemeden önce Meiji dönemindeki (1868-1912) işçi, emekçi ve çiftçilerin de genel durumu hakkında da bilgi vermek gerekmektedir.

JAPONYA'DA MARKSİST EĞİLİMLER VE PROLETARYA EDEBİYATI

Meiji Döneminde Proleter Sınıfın Durumu

Japonya'da işçi sınıfı mücadelesi, 1897 yılında modern işçi hareketlerinin başladığı tarih ile ilişkilendirilir. Tokugava (Edo) Dönemi (1603-1868) boyunca yaşanan kapalılığın ardından, Japonya'nın yabancı güçler tarafından kapılarını dış ülkelere açmaya zorlandığı zamanlarda, Japonya'daki kapitalizm hâlâ ilkel üretim tekniklerinin kullanıldığı bir aşamadaydı ve çiftçilerin üzerinden geçinen arazi sahipleri feodal sistem

---

⁴ Daha sonraları Komünist Parti olarak adlandırılmıştır.

⁵ Sovyet, Rusçada grup, toplanma anlamlarına gelmektedir. İşçi, asker ve çiftçi gruplarından oluşan proletarya diktatörlüğü Sovyet sistemini kurmuştur.

altında mülkiyetlerini genişletiyorlardı. Böylesi bir ekonomik durum içerisinde, yabancı güçlerin sömürgesi olmaktan kaçınmak amacıyla yapılması gereken, gücün merkezileştirilmesi ve teşvikiydi (Kishimoto 1951: 39-40). 1867 yılında Şogunluk kaldırılırken, 1868 yılında emperyal sistem yeniden inşa edilmiştir. 1896 yılında arazi sahipleri topraklarını ve topraklarına ait varlıklarını imparatorluk hükümetine teslim etmişlerdir. Bu durum yetkinin merkezi hükümet çatısı altına alınmasını ve modern bir ulus devletin inşa edilme sürecini ortaya koymuştur (Minami 1986: 16).

Hoston, Japonya’da Tokugava rejimini zayıflatan sebepler Şogunluğun çöküşünü hızlandıran gerilimler içinde en önemli olanlardan birinin, Tokugava ekonomisi içindeki kapitalist güçlerin büyümesi olduğunu ifade eder. Bu güçler, alt saflarında memnuniyetsizliği körükleyerek samuray sınıfının refahını aşındırmış ve belirli alanlarda Şogunluğa karşı ekonomik güçlerini arttırmışlardır (1991: 570). Kapitalist üretim, köylülüğü sömürmek için yeni yollar geliştirirken, onların tüm feodal deneyimlerini karakterize eden geleneksel yarı-Asyatik feodal tarzda daha ağır koşulları dayatmıştır. Bu yollarla, özellikle Şogunluğun devrilmesiyle en yakından ilişkili olan alanlar, örneğin Satsuma ve Tosa beylikleri, "yarı-serf kapitalist merkezi hükümet sistemine" doğru gelişme eğilimi göstermişlerdir. Bu eğilim Meiji mutlakiyetçi devletinde tamamlanmıştır (Hoston 1991: 572).

Meiji Restorasyon hükümeti, imparator ve Satçō Hanlığı’ndan olan grup ile birlikte gücünü arttırmak amacıyla 1873 yılından itibaren derebeyliğe ödenen yüksek vergileri aynı miktara denk gelen şekilde mali olarak toplamaya başlamış, halktan alınan vergiler ile sürdürülen arazi yöneticiliği sistemi ve bölgelerden alınan vergiler artmıştır. Askeri güç merkezinde toplanan, endüstriye dayalı modern anlamdaki mecburi askeri sistem, büyük çaptaki polis teşkilatı vb. kurulmuştur (Kishimoto 1951: 40-41). Ulusal ölçekteki üretkenlik ise direk üreticiler ya da çiftçilerden zalimce ve zorbalıkla toplanan arazi vergilerinin proletarya sınıfına indirgenmesine dönüştürülme aşamasıydı. 1874 ve özellikle 1880’li yıllardan itibaren sivil hakları hareketi, restorasyon hükümeti ve Satçō Hanlığı’na yönelik olarak aktif bir karşı duruş hareketi haline gelmeye başladı. Sivil hakların savunulma hareketi ilk kez eski samuraylar, zengin çiftçiler ve zengin tüccarlar ile başlayan ve daha sonrasında 1880 yılında bir grup yarı çiftçi ve yarı proletaryanın katılımıyla bir devrim hareketine dönüşen Satçō Hanlığı’nı devirme hareketi olarak başlamıştır (Kishimoto 1951: 41).

Japon kapitalizmi, 1894-95 Çin-Japon Savaşı'ndaki ani gelişmeler ve 1904-05 arasındaki zaman zarfında endüstriyel bir ekonominin oluşmasıyla ilk paniği yaşamıştır. Japonya endüstriyel gelişimini kendi kendine kurmadan modern işçi hareketleri doğmuştur. Özellikle Çin-Japon Savaşı çok sayıda proletaryayı içine çekmiştir. Aynı zamanda pirinç fiyatlarındaki artış, vergi artışı ve enflasyon işçi sınıfını daha da yoksullaştırdığından işçi hareketleri şiddetlenmeye başlamıştır (Kishimoto 1951: 43).

1892'den sonra, sosyalist dergiler basılmaya başlanmıştır. 1892 yılında Hristiyanların da bulunduğu küçük bir grup Sosyalizmi İnceleme Derneği'ni (社会主義研究会) kurmuştur. İlk sosyalist teşebbüsler yüzyılın sonunda çıkmış ve demir yolları, demir işleri nedeniyle daha fazla işçi sendikaları kurulmuştur (Meyer 2009: 163). 1897 yılında Japon işçi hareketi Sen Katayama'nın 片山潜 (1859- 1933)⁶ liderliğinde kurulma aşamasındayken hem fikir yönünden hem de sendikacılığın ölçülü biçimde yeniden kuruluyor olmasına karşın, Mart 1900 tarihinde Örgütlenmenin Yasaklanması Kanunu ya da Huzur ve Güvenliği Koruma ve Polis Kanunu (治安警察法) Yamagata kabinesi tarafından yürürlüğe konmuştur. Bu kanunun yürürlüğe konması, Katayama için ciddi bir darbe olmuştur. Bu ölçülü yenilikçi hareket sosyalizme geçişte bir dönüm noktası olmuş, Sen Katayama'nın çabaları ve sosyalleşme çalışmaları ile Japonya'da işçi hareketleri kök salmaya başlamıştır (Kishimoto 1951: 44).

1901 yılında “Sosyal Demokrat Parti” 社会民主党 Sen Katayama, Şūsui Kōtoku 幸徳 秋水 (1871-1911)⁷, Şōko Kinoşita 木下尚江 (1869-1937), Kojiro Nişikava 西川孝治郎 (1896-1990) Kiyōşi Kavakami 河上清(1873-1943) ve Isao Abe 阿部功 (1912-1980) tarafından kurulmuştur. Fakat Itō kabinesi tarafından kısa bir süre sonra parti dağıtılmıştır. Sosyal demokrat partinin kurucuları, parti dağıtıldıktan sonra da kendilerini sosyalizmin yapısı ve propagandasına sosyalizm düşüncesinin yayılmasına adanmış olsalar da

---

⁶ Asıl adı, Sugatarō Yabuki (藪木菅太郎) 'dir. Japon Marksistlerin önde gelen isimlerinden biridir. Gazetecidir. Amerikan Komünist Partisi'nin asıl üyelerinden biri ve kurucu ortağı olmuş, 1922'de Japon Komünist Partisi'nin kurucu isimleri arasındadır.

⁷ Denjirō Kōtoku olarak da bilinmektedir. *Komünist Manifesto* 'yu Japonca'ya ilk çeviren isimdir (Elison 1967: 437-438).

sosyalizm giderek gerçek anlamını kaybetmiştir. Rus-Japon Savaşı, işçi sınıfında vergi artışı, enflasyon ve korkunç bir iş yoğunluğu meydana getirmiştir. Bu nedenle, bu ağır yük altında işçi sınıfı, adımlarını giderek grev için atmaya başlamıştır. Japonya’da sosyalizm sendikalaşmasının Şūsui Kōtoku’nun 1903 yılından itibaren kaynaklığını ettiği sosyal hareketlenmenin altyapısına dayanan ideolojinin dönüşümünden başka bir şey değildir. Katayama, diğer işçileri de organize ederek Tokyo Belediyesi tramvayında genel grev yapmaya çağırma fikrini ortaya atmış, bu son olay ile Katayama ve diğerlerinin faaliyetleri durdurulmuş, 1914 yılında Sen Katayama ülkeyi terk etmiştir (Kishimoto 1951: 46-49). Yukarıda belirtilen Meiji dönemindeki işçi sınıfı destekli hareketler Taişō döneminde özellikle Rusya’daki devrimin de etkisi ile artış göstermiştir. Taişō döneminin demokratik bir yapıya sahip olması bu gibi oluşumların önünü açmıştır. Bir sonraki başlıkta Japonya’da Marksist eğilimler ve bu eğilimlerin öncü isimlerine yer verilecektir.

Taişō Dönemi Japonya’sında Marksist Düşünceler

I. Dünya Savaşı’ndan sonra, 1918 ile pirinç ayaklanması ile başlayıp 1923 yılında yaşanan büyük deprem ile son bulan dönem, “Taişō demokrasisi” olarak da adlandırılmaktadır. Bu adlandırma, dönemin nispeten demokratik olması ile ilişkilendirilmektedir. Şuiçi Katō (2009: 756) bu dönemin önemli bir özelliği olarak, bu kuşağın aydınlarının Marksizm ile karşı karşıya gelen ilk aydınlar olduğuna dikkat çekmektedir.

Gordon (1992: 20), Japonya’daki 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarındaki endüstriyel kapitalizm ile ilgili üç önemli gelişmenin altını çizer: Bu önemli gelişmelerin ilki özellikle yüzyılın dönemecinde iki savaş arası dönemde bazı şehirlerde -özellikle Tokyo ve Osaka’da- kümelenme ve büyüme eğiliminde olan ücretli işçi sınıfı oluşumudur.⁸ Bu işçi gruplarının büyük bir çoğunluğunu fabrika işçileri oluşturmuştur. İkincisi, endüstriyel iş gücündeki büyümenin erkek egemen yapıda olmasıdır. Tokyo’da 1914 yılındaki işgücünün yüzde 68’lik kısmını erkekler oluşturmaktadır. Üçüncü konu ise, şehirlerde sanayi ve ticaretin artışa geçmesi bunun kentlerdeki küçük burjuva kesimin büyümesine sebep olması durumudur. Oy hakkına sahip olan ve vergi mükellefi olan bu kişiler çeşitli işletme ya da mağaza sahipleridir.

---

⁸ Bu dönemde özellikle ülke çapındaki endüstriyel iş gücü I. Dünya Savaşı önceleri 400.000’den 853.000’e çıkmıştır. Tokyo’da bu sayı 89.000’e çıkmıştır (Gordon 1992: 20).

I. Dünya Savaşı, Japon kapitalizmine hızlı bir ilerleme getirmiştir. Fabrika çalışanlarının sayısı önemli ölçüde artmış, işçiler büyük fabrikalarda çalışmak üzere teşvik edilmiştir. I. Dünya Savaşı, pirinç fiyatlarındaki artış, işçi yoğunlaşması gibi durumlar işçi kesimin yoksullaşmasına neden olmuş, 1918 yılında Pirinç Ayaklanması meydana gelmiştir. 1922 yılında *Zen'ei* ve *Vanguard Magazine* gibi dergilerde proletaryanın problemleri Hitoshi Yamakava 山川均 (1880-1958)⁹ tarafından ele alınmıştır (Kishimoto 1951: 48-51). Hoston (1984: 53) Japonya'daki Marksizm'in 1930'lara gelene kadar Taişō döneminde bu ideolojiyi Hitoşi Yamakava ve Kazuo Fukumoto 福本和夫 (1894-1983)¹⁰ gibi Japon Komünist Parti liderlerinin Japonya'daki koşullara cevap verecek şekilde uyarlama ihtiyacı hissettiklerini ifade eder. Fakat Yamakava ve Fukumoto'nun sosyalist toplumda sınıfların ortadan kalktığında devletin de yok olması gerektiği yönündeki teorisi hakkında hiçbir sorgulama içine girmediklerini ekler. Öte yandan, bir diğer Marksist düşünür olan Motoyuki Takabatake'nin 高畠素之 (1886-1928)¹¹ Marx'ın fikirlerini kabul etmeden önce eleştirel düşünme eğiliminde olduğunun altını çizer. Marx ve Engels'in devletin doğasını anlama konusunda yanlış bir yol izlediklerine dair endişesi olduğunu belirtir. Nitekim Takabatake daha sonra Marksizm'den uzaklaşmıştır.

1917 yılında Rus Devrimi'nin başarıya kavuşması, Japonya'da işçi sınıfında artan bir bilinçlilik yaratmış ve işçilerin mücadelelerini daha da kolaylaştırmıştır. Japonya İşçi Birliği'nin öncülü kabul edilen "Dostluk Örgütü" 友愛会 1 Ağustos 1912'de Tokyo İmparatorluk Üniversitesi mezunlarından oluşan ve Bunji Suzuki'nin 鈴木文治 (1885-1946)¹² başkanlığında 15 işçi tarafından karşılıklı yardım ve eğitime yönelik bir emekçi örgütü olarak kurulmuştur (Garon 1987: 98). Suzuki, Profesör Kumazō Kuvata'dan 桑田熊三 (1868-1932) önemli ölçüde etkilenmiştir. Kuvata hükümetin güçlü bir parti olarak zayıf partiye, işçilere yardım etme

⁹ Japon Komünist Partisi'nin 1922 yılında kuruluşunda başrol oynayan önde gelen isimlerden biridir. Aynı zamanda Rōnō-ha 労農派 (İşçi ve Çiftçi Birliği) kurucu üyesidir.

¹⁰ Japon Komünist Partisi'nin önde gelen Marksist teorisyenlerinden biridir.

¹¹ *Das Kapital*'in ilk Japonca çevirisini 1924'te tamamlamıştır. 1926'da Marksizm'den tamamen ayrılarak faşist Kenkokukai 建国会 örgütünü kurmuştur.

¹² Japon siyasetçidir. İşçi örgütünün kurulmasını sağlayan önde gelen isimlerden biridir.

yükümlülüğü olduğunu vurgulamış ve bir tür sosyal reformculuğu savunmuştur. Kapitalistlerin merhamet ruhuyla emekçilere yardım eli uzatması gerektiğini, işçilerin yaşam tarzlarının yükseltilmesi için sendikalar, yardımlaşma dernekleri ve kooperatifler kurmaları gerektiğini savunmuştur. Kuvata'nın işçi sendikaları ve sermaye ile emek arasındaki ilişki ve iş birliği vurgusu, Suzuki'nin işçi hareketleri ile ilgili kanaatinin oluşmasında önemli bir etki uyandırmıştır (Large 1970: 560). Suzuki Bunji tarafından kurulan Yūaikai örgütünün adı Eylül 1919'da "Büyük Japonya İşçi Sendikası Dostluk Derneği" 大日本労働総同盟友愛会 olarak değiştirilmiştir. Bu yapı işçi yönetimi ve ortaklığının ses getiren yapısından oluşturulmuştu ve bu yapı zamanla radikal ve agresif bir genel işçi federasyonuna doğru evrilmiştir. Öte yandan, I. Dünya Savaşı, Japonya'da demokrasi hareketlerinin de meydana gelmesini sağlarken, grev dışında uluslararası oy hakkı hareketi 1920 yılında evrensel çapta işçi sınıfının katıldığı bir hareket haline gelerek büyümüştür (Kishimoto 1951: 49).

Japon Komünist Partisi, II. Dünya Savaşı öncesi dönemde, 1922 yılının Temmuz ayında kurulduktan sonra, 1924 yılı başlarında dağılmış, 1926 yılı sonunda tekrar kurulmuş, 1928 yılındaki olaylar sonrasında gelen tutuklamalar ve yeniden kurulma gibi durumların tekrarlanmasına rağmen gizli faaliyetlerini 1935 yılına kadar sürdürmüşlerdir. Böylesi durumlar altında bulunan o dönemlerdeki halk kitlelerine göre komünist partinin hareketleri ve teorilerini yasal araçları aracılığıyla öğrenmişlerdir. Ancak kültürel hareketlerle yayılan teoriler aracılığıyla çok sayıda çalışma ortaya çıkmış, popüler yıllarında ayda yirmi üç bin satan *Senki* 戦旗 (Mücadele Bayrakları) dergisi öncülüğünde çok çeşitli ve farklı türde yayınlanan proletarya tiyatro oyunları, piyesler halk kitlesine ulaştırılmış, komünist parti eklentisi altındaki hareketlerin amacı ve önemi gerçekte hareketlerin fiili durumunun aktarılmasında büyük katkı sağlamıştır (Tatsumoto 2011: 38-40).

1920'lerin sonu ile 1930'lu yılların başları arasındaki dönem, esnasında Japonya Komünist Partisi için doğru strateji üzerine olan zıtlaşma, ana hiziplerin görüşlerinin kanıtlanmasına yönelik sayısız bilimsel araştırma doğurmuştur. Tartışma, Meiji Restorasyonu'nun feodalizm kalıntıları sürdürülse de eylemcilerin bir proletarya devrimi için uğraşacakları bir burjuva devrimi mi yoksa gelecekte iki aşamalı bir devrimi gerekli kılan tamamlanmamış bir burjuva devrimi mi olduğu sorunu üzerinde odaklanmıştır. Avrupalı olmayan ve geç gelişen bir ülkede Marksizm'in uygulanması

açısından büyük bir deney olmuştur (Hunter 2002: 26). 1920 yılı sonrasında Japonya’da sosyalizm hareketlerinde Kazuo Fukumoto’nun 福本 和夫 (1894-1983) büyük bir etkisi olmuştur. Fukumoto, Almanya’da yabancı öğrenci olarak eğitim aldığı sırada Frankfurt Okulu’nu ilk kuranlardan biri olmuştur. Bunun yanı sıra Fukumoto, Frankfurt Okulu’nu şekillendiren Marksizm ile ilişkisinin olduğu da kabul edilmektedir (Takahashi 2012: 93). Japonya’da Fukumotoculuk 福本主義 1927 yılına kadar Fukumoto’nun endişe duyduğu ve derslerinde “yapay ve keyfi olan” Japonya’daki Marksizm anlayışı ile hızlı bir sosyalist devrimin gerçekleştirilmesi için Japonya’nın o dönemde diğer ülkelere göre bir hayli geride olduğu konusu, 1927 yılında Komintern’in kuruluşu ile silinmeye başlamıştır (Doak 1998: 233).

Fukumoto, “Ekonomi eleştirilerinde Marx’ın “Kapital” Teorisi Çerçevesinde Bir Analiz” (経済学批判の内におけるマルクス「資本論」の範囲を論ず) adlı makalesini *Marksizm* dergisine göndermiş, sol cephede bu tartışmaların içine dâhil olması 1924 yılında olmuştur (Tatsumoto 2011: 43). Fukumoto, Japonya’da sosyalizm hareketlerinde nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini açık bir şekilde ortaya koymuştur. Fukumoto’nun düşüncesinin temeli olan sosyalizm hareketleri, komünizm hareketine yönelen kişilerin kendilerini öncelikli olarak mesleki konuda eğitmelerini salık verir (Tatsumoto 2011: 44). Fukumoto’nun bu düşüncesinin temelini ise Josef Stalin tarafından kaleme alınan “Leninizm’in İlkeleri” (1924) okumaları oluşturmuş, bu noktada Lenin tarafından kaleme alınan *Ne Yapmalı (Çto Delat?)* geniş okur kitlesine ulaşmıştır. Proleter sanat ve edebiyat hareketlerinin doğuşu Marksizm anlayışını mücadelenin temel bileşeni olarak kabul etmiştir ve işçi sınıfı, proletarya edebiyat hareketlerinin gelişimi ve proletarya sınıfı mücadele amacının farkına varmaya başlamıştır. Bir diğer ifadeyle Fukumotoculuğun temeli olan sosyalist hareketler ve komünizm hareketlerini amaçlayan kişilerin teorik olarak kendilerini eğitmeleri ve bu birikimler ile “meslek devrimcileri” olmayı hedefleyerek toplumu ve geniş halk kesimlerine ulaşabilmeyi hedefleyen bir hareket biçimi olmuştur (Tatsumoto 2011: 44, 45-47).

Ancak proleter hareket, Japonya’da çeşitli sebeplerle sürmemiştir. Swearingen ve Langer (1968: 54) 1930’da Komünist sempatizanı olduğundan şüphelenilen altı binden fazla kişi tutuklandığını belirtir. Devrimci hareketin büyümesi ve hükümetin “tehlikeli düşüncelerin” son kalıntısını ortadan

kaldırma çabasının yoğunlaşması, operasyon sırasında gözaltına alınan kişilerin sayısına ilişkin resmi istatistiklere yansıtıldığını belirtir. Barışı Koruma Yasası'nın ihlali için takip eden iki yıl tutuklananlar 1931'de 10.422 ve 1932'de 13.938 sayıya ulaşmıştır. Hareketin öncü isimlerinden (ikinci) Japon Komünist Partisi başkanı Manabu Sano 佐野 学 (1892-1953) *Şinzenbi* Haziran 1946 sayısında şu ifadelerle Marksist düşünceden ayrıldığını açıklamıştır:

Haziran 1933'te bir bildiri yayınladım ve Komünist Partiden ayrıldım. Yoldaşlarımın çoğu benimle hemfikir oldu ve bana katıldı. Bu olay, Japon sosyalizminin ulusal çizgide gelişmesi gerektiğine inananlar ile sınıfa [mücadele] büyük önem vererek enternasyonalizme bağlı olanlar arasındaki önemli sınır çizgisini işaret etmektedir (aktaran Swearingen ve Langer 1968: 56).

Bu bildiri ile Japonya'da komünizme bağlı olanların en zirvesindeki isimler Manabu Sano ve Sadaçika Nabeyama (1901-1979)'nın Komünist Parti'den çekildiğini açıklamaları, Japonya'da komünizm hareketlerine devlet eliyle bir son getirilmeye çalışıldığını da ortaya koymaktadır.

Japonya'da Marksist hareketin etkisi ile bu durumlar yaşanırken, edebiyat dünyası da Marksizmin etkisini yaşamıştır. Marksist ideolojinin Japonya'da Proleter edebiyat çatısı altında nasıl tezahür ettiği bir sonraki başlıkta incelenecektir.

Japonya'da Proletarya Edebiyatı

Proleter edebiyat, emeklerinden başka satabilecek hiçbir şeyi olmayanların özlemlerini ve aşağılanmalarını temsil etmiştir. Diğer taraftan, proleter yazarlar tam zamanlı işçilerle kendi aralarında hissettikleri uçurumdan dolayı ıstırap çekiyorlardı. Bu yazarlardan birçoğu yükseköğrenim görmüş, hatta bazıları ise yazdıklarından para kazanmışlardı. Fusao Hayaşi 林 房雄 (1903-1975), 1928'de hareketin nasıl popülerleştirileceğine dair hararetli bir tartışmanın ortasında, çağdaşlarının en büyük korkularını dile getirmiştir: *Şimdiye kadar, biz Japon proleter yazarların ürettiği hiçbir eser işçi-çiftçi kitleler tarafından okunmamıştır. Bu bir sorundur, çünkü çalışmalarımız tam da bu kitleler arasında doğru okuyuculara sahip olmalıdır.* Yazısını “üçüncü kez” yineleyerek, “kitleler arasında bir kasırga çıkarmak için, gerçek kitlelerin, işçilerin ve çiftçilerin

gözdesi olacak eserler üretmeliyiz!” diyerek sonlandırmıştır (Hayashi'den aktaran Bowen- Struyk ve Field 2016: 49).

Japon edebiyatına genel olarak bakıldığında, 1920'li yılların ortalarındaki dönemde benzer isimde çok sayıda dergi basıldığı I. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da avant garde¹³ sanat ve günümüz modern çağ edebiyatının Japonya'ya taşındığı ve bunun esas temeli olan bağımsızlığın yaratılması faaliyetlerinin yaygın bir şekilde denendiği dönem olduğu görülür. O dönemin belli başlı proleter dergileri -*Zen'ei* 前衛 (Öncü), *Puroretaria geijutsu* プロレタリア芸術 (Proleterya Sanatı), *Bungei sensen* 文芸戦線 (Edebiyat ve Sanatta Mücadele Hattı) ve *Senki* 戦旗 (Mücadele Bayrağı)- enternasyonalizme ve Komintern'e bağlı olup olmadıklarına bakılmaksızın anti-emperyalizm yanlısı dergiler olduğu görülür. Bu dergiler, dünya çapındaki baskı ve ayaklanmalar ile ilgili makaleler, kurgular, fotoğraflar ve resimler aracılığıyla uluslararası bir topluluk tahayyülüne katılmışlardır. Örneğin Hindistan, Çin, Meksika ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki işçi koşullarına ilişkin makaleler, Rusya'daki ilerlemelere dair makalelerle birlikte yan yana yayımlandıkları için, ütopyik getirisi olarak Bolşevik esinli devrimle uluslararası proleter ortak deneyimin eşzamanlılığını vurgulamaktadır (Bowen Struyk 2006: 374). 1920'li yılların ilk yarısında ortaya çıkan, proleterya edebiyatı hareketleri savunucuları olan yazarlar, tarım toplumlarında toprak ağaları tarafından sömürülen köylüleri, kapitalistler tarafından sömürülen kentlerdeki işçiler ile benzer görmüşler, çiftçilere ait meseleleri öykülerine konu yapmışlardır (Funato 2004: 35).

Dönemin ünlü dergilerinden biri olan Tohum Ekenler *Tanemaku Hito* 種まく人 Dergisi'nin 1922 yılı haziran sayısında Hatsunosuke Hirabayashi 平林初之輔 (1892-1931), “Edebiyat ve İşçi Hareketleri” başlığını taşıyan yazısında, son zamanlarda meydana gelen sınıfa dayalı sanat hareketlerini “sınıf çatışmasının yerel savaşı” olarak tanımlamış, entelektüel kesim ile ilgili ise “sınıf sanatının amacını anlamadıkları gibi, kendilerini o duruma kaptırarak farkında olmadan bu hareketin içine daldıklarında paniğe

---

¹³ Fransızcadaki askeri bir terim olan “öncü birlik” sözcüğünden gelmektedir. Gerek Fransızca gerek diğer dillerde kültür, sanat, politika ile bağlantılı olarak “yenilikçi” veya “deneyisel” işler ya da kişiler anlamına gelmektedir.

kapılanlar” şeklinde betimlemiş, edebiyat hareketlerinin de fazla gelişme kaydedemeyen hareketler olduğundan mücadele gücü taşımadıklarını belirtmiştir. “Bu harekete dahil olanlar pek de kendi görevlerini önemsemiyorlar” şeklinde ifade ederek, edebiyat ve sanat dünyasındaki bu gidişatta hırs tarzı bir duygu ile sınıf sanatına dönüşen ve bu temiz olmayan ayrışmayı eleştirmiştir. İlk Komünist partisinin üyesi olan ve aynı zamanda Marksist edebiyat kuramcısı olan Suekiçi Aono 青野季吉 (1892 -1931) edebiyat ve sanat hareketleri ile işçi hareketlerinin sadece edebiyat ya da kâğıt üzerindeki faaliyetler ile çözüme kavuşturulabileceğini öngörmediğini ifade etmiştir (Tatsumoto 2011: 41-42). Suekiçi Aono aydın sınıfa ait yazar ve sanatçıları, yaratıcı eserlerini kullanarak proletarya hareketlerine katılmaları konusunda ikna etmiştir. Bunun için ise öncelikle proletarya hareketinin amacı konusunda bilgi sahibi olmak gerekmektedir (Katō 2009: 764). 1920’li yıllarda Japoncaya çevrilen Lenin’in yazdıkları içinde *Ne Yapılmalı* adlı eserinin bir kısmı Aono Suekiçi tarafından 1925 yılında yapılmış, ardından eserin tamamı Sasaki Takamaru 孝丸佐々木 (1898-1986) tarafından çevrilmiştir. Eserin çevirisi, bu hareketin içinde çok önemli bir hale gelmiştir. Hareket, kısmen Aono’nun denemelerinden esinlenerek, anlaşmalarla olduğu kadar anlaşmazlıklarla da karakterize edilmiştir (Bowen-Struyk ve Field 2016: 51).

Proleter kültür hareketlerinde öncelikle 1928 yılında kurulan Japonya Proleter Sanat Federasyonu (Nappu) sonrası hareketler, Komünist Parti’nin yönlendirilmelerinden güçlü biçimde etkilenmiş, siyasi başarı sağlamış, gruplaşarak yapılarını güçlendirmişlerdir. Nappu’da uzun süre faaliyet gösteren proletarya edebiyatı yazarı Hiroşi Kavaguçi 川口博史 (1904-1984) olmuş, savaş sonrası dönemde birliğin oluşmasından sonra uzun bir süre kültür hareketlerinin yeniden kurulmasında herhangi bir doğrudan idareci olmamıştır (Tatsumoto 2011: 40). Japonya’da proletarya edebiyatı ve proletarya kültürü hareketleri Ōmi Komaki 小牧近江 (1894-1978), Kaneko Yōbun 金子洋文 (1893-1985), Kenzō Imano 今野賢三 (1893-1969) gibi isimlerin yayınlamaya başladığı *Tanemaku Hito* 種まく人 (Tohum Eken İnsanlar) dergisinin Japonya’daki toplumsal hareketlerinin başlangıcı olarak, derginin yayına başlamasına vesile olarak Fransa’daki savaş karşıtı barış hareketleri Clarté’in tanıtılması, Komintern’in (Komünizm’in uluslararası, III.

International) fikirlerinin tanıtılması ve o zamanın sosyalist teori dergisi ile ortak hareket eden “Rusya Kıtıkla Mücadele Hareketi” sayesinde olmuştur. Ayrıca, yine aynı dergide proletarya şiiri, proletarya edebiyatı, edebiyatçıların izlemesi gereken yola dair tartışmaların filizlendiği ve ortaya konması gereken eleştirilerin mesajları verilmiştir. O dönem sendikalaşma eğilimlerinin temelinde gelişmeyi başaran işçi hareketlerinden entelektüellerin çıkarılması uğraşlarının dikkat çeker bir biçimde ortaya çıkması, entelektüellerin de bu hareketin içindeki sorumlulukları ve faydaları ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Sanatçıların esas işi olan eser meydana getirmeyi sınıf hareketlerinde yararlı olabilmek adına nasıl hareket edecekleri konusunda *Tanemaku Hito* dergisinde birçok fikir ortaya atılmıştır (Tatsumoto 2011: 41).

Bowen- Struyk ve Field (2016: 91), Aono Suekiçi (1890-1961)’nin edebiyat cephesi (Literary Front) adlı dergide 1926 yılında yayınlanan “Doğal Büyüme ve Amaçlı Bilinç” (自然成長と目的意識)¹⁴ ve Doğal Büyüme Üzerine Diğer Düşünceler ve Amaçlı Bilinç (1927) adlı iki makalesinin Japonya’daki proleter hareketlerin ilk dönemlerinde tek başına etkili makaleler olduğunu belirtir. Aono’nun 1926 yılında *Bungei Sensen* adlı dergideki yazısına göre Japonya’daki proleter edebiyat şöyle tanımlanır:

Proleter edebiyatının gelişimi ile proleter edebiyat hareketinin gelişimi aynı anda olmadı. Edebiyat ve hareket arasında net bir ayrım yapmazsak, ciddi hatalar yapılacaktır. Gerçek şu ki, proletaryanın hayatını konu alan edebiyat, proletaryanın hayatını ve arzularını ifade eden edebiyat, bu tür edebiyat Japonya’da epeydir var olmuştur. Tıpkı Natüralist dönemdeki eserlerde olduğu gibi, örneğin Doppo Kunikida’nın [1871-1908] yazılarında olduğu gibi, bugün yerleşik yazarların eserlerinde de proletaryanın temsilleri vardır. Bu nedenle, bazıları bu yeni “proleter edebiyatı” terimini kullanmanın gerekli olup olmadığını merak ediyor. Köylü edebiyatı söz konusu olduğunda, sözde Toprak Sanatı hareketinden çok önce, örneğin Takaşi Nagatsuka’nın 長塚節(1879-1915) eseri *Toprak 土* (1910) vardı. Proleter edebiyatının gelişiminin kökenlerini bulmak için kuşkusuz böyle bir zamana geri dönebiliriz. Bununla birlikte proleter edebiyat hareketi, proleter

---

¹⁴ Bu makalenin İngilizce çevirisi Heather Bowen Struyk tarafından yapılmış olup “Natural Growth and Purposeful Consciousness” başlığı ile yayınlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bowen Struyk ve Field (2016: 91-94).

edebiyatın ilk izlerinden çok sonraları, bundan yalnızca beş ya da altı sene önce başlamıştır. Bunu göz önünde bulundurarak, proleter edebiyatı ile onun bir hareket olarak cisimleşmesi arasında ne kadar fark olduğunu sorabiliriz. Bu önemli bir soru. Proleter sınıf doğal olarak büyür. Sınıf doğal olarak büyüdükçe, kendini ifade etme arzusu da artar. Proletarya edebiyatı bu arzunun somut bir tezahürüdür: proletaryanın konumunda duran entelijansiya üyelerinin, şiir yazar işçilerin, fabrikaların ortasında oyunlar üreten oyun yazarlarının ve hikâye ve roman yazar köylülerin ortaya çıktığını görüyoruz. Bunların her biri doğal büyümenin sonucudur (Aono'dan çeviren Bowen Struyk 2016: 92).

Öncelikle köylü edebiyatının Japonya'da ortaya çıkmaya başlaması, Taişō Dönemi'ne rastlayan 1920'li yıllardır. Bu edebi türün oluşmasında 2 Aralık 1922 tarihinde Fransa'daki köylü yazarlardan biri olan Charles Louis Philippe'in ölümünün on üçüncü yıldönümü vesilesiyle düzenlenen anma törenleri olmuştur. Bu törenin açılışına Shigeru Inuta 犬田卯 (1891-1957), Yoşie Takamatsu 吉江喬松 (1880-1940), Ishikawa Sanşirō 石川三四郎 (1876-1956), Şirotori Seigo 正剛白鳥 (1890-1973) gibi yazarlar katılmıştır. 1923 yılının mart ayında “köylü edebiyatı araştırma toplantısı” yapılmış, 1927 yılında “köylü edebiyatı derneği” kurulmuştur (Funato 2004: 33).

Proletarya edebiyatının esas gücünü kazanması, *Bungei Sensen* 文芸戦線 (Edebiyat ve Sanatta Mücadele Hattı) dergisi merkezli olarak başlamıştır. Yoşiki Hayama'nın 葉山 嘉樹 (1894-1945) *Çimento Varilinin İçindeki Mektup* (セメント樽の中の手紙) *Denizde Yaşayan İnsanlar* (海に生きる人々) ve Fusao Hayaşi'nin 林 房雄 (1903-1975) *Elma* (林檎), Kuroşima Denci'nin 黒島 伝治 (1898-1943)¹⁵ *Kızak* (橇) gibi ünlü eserler ortaya çıkmıştır (Tatsumoto 2011: 43). Yoşiki Hayama ve Sunao Tokunaga 徳永 直 (1899-1958) gibi bazı proleter yazarlar, emek mücadelesi yoluyla radikalleşmişler ve hareketin çok arzuladığı işçi-yazarlar haline gelmişlerdir. Hayama, denizci, ofis çalışanı, bir çimento fabrikasında muhasebeci ve haber muhabiri olarak çalışmıştır. 1921'de Nagoya Çimento Fabrikası'nda çalışırken

---

¹⁵ Türkiye'de Kuroşima Denci üzerine yapılan “A Marxist Reading of Kuroshima Denji” adlı tez çalışması için bkz. (Saf 2020)

bir işçi yanan küllere düşüp ölmüştü. Bu olay hem işçi sendikası örgütlenme girişimini (bundan dolayı işten atıldı) hem de ünlü eserlerinden biri olan *Çimento Varilinin içindeki Mektup* (1925) adlı eserinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Bowen Struyk ve Field 2016: 52). Takiçi Kobayaşi 小林多喜二(1903-1933), Tokyo merkezli proleter edebiyat hareketinde Japonya'nın kuzeyinde yer alan Hokkaido'da büyümüş olmasının etkisi olduğunu belirtir. Ona göre, Hokkaido ile Japonya'nın diğer bölgeleri arasındaki huzursuzluk, Hokkaido'nun kolonizasyonu ile başlamış ve bu algı hiç değişmemiştir (Bowen Struyk 2006: 380). Yazar, otuz yılı bulmayan kısacık hayatında toplumcu edebiyatın örneklerini verdiği çeşitli eserler kaleme almıştır. *Yengeç Konservleme Gemisi* (蟹工船), *Toprak Ağası* (不在地主), *Fabrika Hücresi* (工場細胞) ve Japon toplumcu edebiyatının başyapıtlarından sayılan *Partizan* (党生活者) gibi romanlar yayınlamıştır (Öner 2012: 211). Eylül 1931'de Japon ordusunun Mançurya'yı işgalinin ardından, hükümet proleter edebiyat hareketine yönelik baskısını artırmıştır. 1932'nin başlarında yazarların tutuklanması dalgası gerçekleştirilmiş ve yıl boyunca daha küçük çaplı toplama ve tutuklamalar devam etmiştir. Bu eylemler proleter hareketin faaliyetlerini durdurmayı başaramamıştır-1932'de bile çıkan bazı solcu edebi dergileri vardır ancak hareketin ruhu bu dönemden itibaren ciddi şekilde zayıflamıştır. Önde gelen proleter yazar Takiçi Kobayaşi tutuklanmaktan kurtulmuş ve saklanırken yazmaya devam etmiştir. *Dönüşüm Çağı* (転換時代) başlığı altında tamamlanmamış romanı *Bir Parti Üyesinin Hayatı* (党生活者), Chūō Kōron dergisinin Mayıs 1933 sayısında çıkmıştır. Yazarın bu çalışması yoğun bir şekilde sansürlenmiş, ancak yine de yayınlanmıştır. Keene, yoğun bir sansüre maruz bırakılan eserin yine de okuyucuya ulaştırılmasının paradoksal bir durum olduğunu belirtir. Yazarın ölümü ile ilgili olarak ise:

Kobayaşi polis tarafından aranırken ve ne kadar ciddi bir şekilde sansürlenirse sansürlensin, açıkçası yasadışı bir örgüt olan Komünist Parti'yi hayranlıkla tanımlıyordu. Ancak Kobayaşi, bu çalışmayı basılı olarak görme zevkine sahip olamadı. 20 Şubat 1933'te bir polis tuzağına düşürüldü ve Tokyo'daki Tsukiji Polis Karakoluna götürüldü. Sorgulama sırasında kalp krizinden öldüğü ertesi gün ortaya çıktı, ancak cesedi açıkça onun dövülerek öldürüldüğüne işkence edildiğini ortaya çıkardı (Keene 1976: 227).

Kobayaşı'nın *Kanikōsen* adlı ünlü eseri *Yengeç Konservleme Gemisi* adı ile 2018 yılında Devrim Çetin Güven tarafından Türkçeye kazandırılmıştır. Güven (2018: 17) bu eser hakkında şu bilgileri vermektedir:

Eserin “ilk doğuşu” Japon Proleterya Sanatları Federasyonu (日本プロレタリア芸術連盟) yayın organı olan Mücadele Bayrağı (戦旗) dergisinin Mayıs ve Haziran 1929 sayılarında tefrika edilmesiyle oldu. Yayınlanır yayımlanmaz büyük ilgi gördü. Sadece Kobayaşı'nın değil, 1890'ların sonlarından 1930'ların ortalarına kadar etkili olan Japon proletarya edebiyatının en meşhur eseri haline geldi. Üstelik metnin popülerliği ulusal sınırlara takılmadı. 1933'e geldiğinde *Yengeç Konservleme Gemisi*'nin ünü Japonya'nın ve Japoncanın sınırlarını aşarak Çince, Rusça ve İngilizce gibi dünya dilleriyle buluştu, metin bir dünya edebiyatı eserine dönüştü. Fakat daha sonra, uzunca bir süre, üzerine adeta bir ölü toprağı örtüldü. İçeride baskı ve dışarıda emperyal yayımlılık devri olan 1930'ların ortalarından 1940'ların ortalarına kadar diğer proletarya edebiyatı eserleriyle birlikte topyekûn bir sansüre maruz kaldı. II. Dünya Savaşı sonrasında “yeniden doğdu”. Bu “diriliş”in önemli göstergelerinden biri de yönetmen Sō Yamamura'nın (山村聰)1953'teki aynı adlı film uyarlaması oldu. Ne var ki 1970'lerdeki toplumun apolitikleştirilmesi sürecinde *Yengeç Konservleme Gemisi* bir defa daha tozlu raflarda unutulmaya terk edildi.

Heather Bowen Struyk, Japonya'daki komünizm yanlısı olması beklenen grupların Japon kapitalizminin kapsamına dâhil edilen milliyetçilik teması altında nasıl birleştiğini ve bu iki çelişkili durumun *Yengeç Konservleme Gemisi*'nde nasıl işlendiğini ortaya koyar. Romanın ana itici gücü, milliyetçiliğin üstesinden gelmek ve ulus üstü, sınıf temelli kardeşlik olasılığını görmeye gelmekle ilgilidir: “Takiçi'nin temsilinde özellikle başarılı olduğu konu, işçilerin milliyetçiliği benimsediğini gösterir ve neden olmasın? Baş komiser, “onlar” ve “biz” arasında bir savaş başlatır ve adamları (emri altındaki) aslında Japon olmaktan gurur duydukları için onun büyümesine kapılırlar” (2006: 384-385) açıklamasını yapar.

Milliyetçilik, Japonya'da (kapitalizm tutumu sergileyen) halkı birleştiren bir unsur olarak benimsenen bir ideoloji iken, işçi ve emekçi sınıf da milliyetçi tutum içerisinde mücadele etmeye zorlanır. Japonya ve Rusya karşıtlığı romanda kapitalizm ve komünizm karşıtı olarak ele alınırken, kapitalizm yanlısı Japonya'nın milliyetçi tutumları işçi sınıfında da hüküm sürerken tüm

gemi mürettebatı bu tutum karşısında birleşir. Devlet belirli kurallar ve yasalar koyarak milliyetçilik kavramını kapitalizm temelli amaçlarını devreye sokmak için kullanır. “Kokutai (ulusal birlik) kavramını değiştirmeyi” yasadışı kılan Barışı Koruma Yasası 治安維持法 ile bu kavrama bir tehdit olduğu düşünülen bazı durumlar için iyi bir sebep olarak başlayan kitlesel tutuklamalar, devletin sahip olduğu bir harekete katılmanın sonuçları yazarların bedenleri ve ruhlarını etkilemiştir. Bu kısıtlamalara rağmen, proleter edebiyat örgütleriyle ilişkili yazarlar, sömürgelerdeki Japon kapitalist genişlemesi, Çinli ve Koreli emekçilerin muamelesi, Kore'nin bağımsızlığı meselesi, Japon ordusu ile sermaye arasındaki gizli anlaşma, Japon proletaryasının sömürgeciliği deneyimleme, Burjuvaziden farklı olarak, askere alınan çiftçilerin talihsiz konumu ve Japon imparatorluğunun genişlemesiyle ilgili diğer konular hakkında yazmışlardır.

Proleter edebiyat hareketi genellikle erkek egemen bir hareket olarak görülmüştür. Öte yandan Nakaya'nın (2018) proleter edebiyat hareketleri içinde kadınların rolünü incelediği makalesinde, özellikle 1920 ve 1930'lu yıllarda kadınlar tarafından hazırlanan, derlenen ve kadın yazarlar odaklı olan *Noynin Geijutsu* 女人芸術 (Kadınların Sanatı) adlı dergiye odaklanmaktadır.

Bu dergi Şigure Hasegava 長谷川時雨 (1879-1941) tarafından çıkarılmaya başlanmıştır. O dönemde siyaset, edebiyat ve kadın temaları odaklı çıkarılan ve kadınların görev aldığı bu dergide proleter hareket içerisinde “ev kadını” dışında pek bir rol oynamadığı düşünülen kadının yeri üzerinde durulmuştur. Kadınlar tarafından kaleme alınan eserler ya da yazıların genellikle edebiyat tarihçileri tarafından pek dikkate alınmadığı üzerinde durulmuş, o döneme dair kadınların bakış açısını yansıtan bir dergi olarak değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

SONUÇ

Japonya'da, işçi sınıfı ya da çiftçi kesimin sorunları ile ilgili konularda eserler verilmesi esasında Meiji Dönemi'nde de rastlanan bir durumdur. Örneğin Nagatsuka Takaşi'nin 1910 yılında yayınlanan ünlü romanı *Toprak*, Meiji Dönemi'nin kırsal hayatını anlatır. Ayrıca henüz Meiji Dönemi'nde bile işçi hareketlerine rastlanmaktadır. Örneğin, Sen Katayama Japonya'da işçi hareketlerinin ortaya çıkmasında öne çıkan isimlerden biri olmuştur. 1901 yılında Sosyal Demokrat Parti kurulmuş, kısa bir süre sonra Itō Kabinesi tarafından dağıtılmıştır. Çin-Japon Savaşı ve ardından yaşanan Rus-Japon

Savaşı ülke ekonomisi için önemli etkiler uyandırırken, çiftçi kesim ve sanayileşme yolunda ilerleyen ülkede işçilerin memnuniyetsizliğini de beraberinde getirmiştir. 1912 yılında Bunji Suzuki tarafından Yūaikai (Dostluk Örgütü) kurulur. Bu örgüt daha sonra isim değiştirmiştir. I. Dünya Savaşı Japon ekonomisine canlanma getirmiş, bu dönemde çalışan sayısı artarken, büyük fabrikalarda çalışmaları için halk teşvik edilmiştir. Bu dönemde yaşanan önemli bir gelişme ise Pirinç Ayaklanması (1918) olmuştur.

Rusya'da gerçekleşen devrim Japonya'ya sirayet ettikten sonra ülkede yaşanan toplum emekçi, işçi sınıfının edebiyat kaynaklı olarak sesini duyurmaya başlaması, *Tanemaku Hito* dergisi ile olmuş, işçi sınıfının haklarını savunan Komünist Parti oluşumları ile de siyasal anlamda Fukumoto Kazuo'nun Marksist, Leninist çizgideki fikirlerinin Marksizm Dergisi'nde yayınlanmaya başlaması ile teorik anlamda başlamıştır.

Japon Komünist Partisi, 1922 yılında kurulmuştur. Parti, birkaç defa dağıtılmış, yeniden kurulmuş ve süreç, 1935 yılında kapatılana kadar devam etmiştir. Bu partinin verdiği mücadele, *Senki* adlı yayın organı aracılığı ile halka ulaştırılmaya çalışılmıştır.

Dönemin önde gelen proletarya destekli dergileri, *Zen'ei*, *Proretaria Geijutsu*, *Bungei Sensen*, *Senki* gibi dergilerdir. Bu dergiler aynı zamanda anti-emperyalist çizgide olmuşlardır. Sadece şiir, öykü değil, Japonya'daki işçi, çiftçi halkın sorunlarının yanı sıra, dünyanın çeşitli ülkelerindeki işçilerin durumuna ilişkin makaleler de yayınlamışlardır. Öte yandan proletarya edebiyatına hizmet eden yazarların işçi kesim tarafından okunması yazarların önemli gördüğü bir durum olmuştur. Bu konunun önemini dile getiren yazarlardan biri Fusao Hayaşi olmuştur. Bu nedenle işçi-yazar konumunda olan yazarlar da meydana çıkmıştır. Yoşiki Hayama, Sunao Tokunaga gibi yazarlar bu tip yazarlara örnek olarak verilebilir. Ayrıca bazı yazarlar Marksizm yanlısı oldukları için hapse atılmış, Takiçi Kobayaşi hapis yattığı sırada, orada gördüğü işkenceler nedeniyle hayatını kaybetmiştir.

Japonya'da Komünist Parti'nin önde gelen isimleri Manabu Sano ve Sadaçika Nabeyama 1933 yılında partiden ayrıldıklarını resmen duyurmuşlar, bu hareket böylece en etkin gücünü kaybetme aşamasına gelmiştir. Japonya'da Taişō dönemindeki demokratik ortam ile yayılan Marksist hareketler, Şōva döneminin militarizm yanlısı ve emperyalist sistemi içerisinde *tenkō* hareketi ile giderek değişim ve dönüşüm geçirme yoluna girmiştir.

KAYNAKÇA

- Aono Suekichi (1926). "Shizen seichō to mokuteki ishiki". *Bungei sensen*, Cilt 3, Hirabayashi Hatsunosuke, Aono Suekichishū 2: 43-45.
- Bottomore, Tom (2001). *Marksist Düşünce Sözlüğü*. (drl.) Tunçay, Mete. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bowen-Struyk, Heather (2006). "W(h)ither the Nation in Japanese Proletarian Literature? Imagining an International Proletariat". *East Asia Cultures Critique*, 14 (2): 373-404.
- Bowen Struyk, Heather ve Field, Norma (ed.) (2016). *For Dignity, Justice And Revolution: An Anthology of Japanese Proletarian Literature*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Cevizci, Ahmet (2010). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Doak, M. Kevin (1998). "Under the Banner of New Science: History, Science and Problem of Particularity in Early Twentieth-Century Japan". *Philosophy East and West*, 48 (2): 232-256.
- Dobb, Maurice (1992). *Kapitalizmin Gelişimi Üzerine İncelemeler*. Çev. F. İstanbul: Belge Yayınları.
- Elison, George (1967). "Kōtoku Shūsui: The Change in Thought". *Monumenta Nipponica* 22 (3/4): 437-467.
- Eroğul, Cem (1992). "Marksizmin Günümüzde Geçerliliği". *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 47 (1-2): 311-136.
- Funato, Shuichi (2004). "Nōmin Bungaku to sono Shakaikōsō". *Sonraku Shakai Kenkyū*, 10 (2).
- Garon, Shaldon (1987). *The State and Labor in Modern Japan*, London, Los Angeles, Berkeley: University of California Press.
- Gomi, Fumihiko, Takano, Toshihiko ve Toriumi, Yasushi (1998). *Shōsetsu Nihonshi Kenkyū*. Tokyo: Yamakawa Shuppansha.
- Gordon, Andrew (1992). *Labor and Imperial Democracy in Prewar Japan*, Oxford: University of California Press.
- Hoston, Germaine A. (1991). "Conceptualizing Bourgeois Revolution: The Prewar Japanese Left and the Meiji Restoration". *Comparative Studies in Society and History*. 33 (3): 539-581.
- Hoston, Germaine A. (1984). "Marxism and National Socialism in Taishō Japan: The Thought of Takabatake Motoyuki". *The Journal of Asian Studies* 44 (1): 43-64.
- Hunter, Janet (2002). *Modern Japonya'nın Doğuşu*. Çev. M. Günay. Ankara: İmge Yayınevi.

- Katō, Şuiçi (2009). *Japon Edebiyatı Tarihi*. Çev. O. Baykara. İstanbul: Boğaziçi Yayınevi.
- Keene, Donald (1976). “Japanese Literature and Politics in the 1930s”. *The Journal of Japanese Studies*, 2 (2): 225-248.
- Kishimoto, Eitarō (1951). “A Short History of the Labour Movements in Japan”. *The Kyoto University Economic Review*. 21 (1): 39-56.
- Kobayaşi, Takiçi (2009). *Yengeç Konservleme Gemisi*. Çev. D. Ç. Güven. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Large, Stephen S. (1970). “The Japanese Labor Movement, 1912-1926: Suzuki Bunji and the Yūaikai”. *The Journal of Asian Studies*, 29(3): 559-579.
- Marx, Karl ve Engels, Friedrich (2003). *Komünist Manifesto*. Çev. L. Kavas. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Marx, Karl ve Engels, Friedrich (2011). *Komünist Manifesto*. Çev. C. Üster ve N. Deriş. İstanbul: Can Yayınları.
- Meyer, Milton W. (2009). *Japonya Tarihi*. Çev. L. Deadato, İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Minami, Ryōshin (1986). *The Economic Development of Japan*. Çev. R. Thomson ve R. Minami, New York: St. Martin’s Press.
- Nakaya, Izumi (2018). “Kūhaku no Bungaku wo Yomu: Puroretaria Undō ni Miru Sei to Kaikyū no Poritikusu”. *Modern Japanese Literary Studies* 98(0): 132-145.
- Öner, İnan (2012). “Yabancılaştırma ve Direnişin Öyküsü: 15 Mart 1928 1920’li Yıllar: Japonya’da Toplumcu Gerçekçiliğın Baharı ve Kobayaşi Takiçi” Ed. S. Esenbel ve E. Küçükyaçm. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi. 208-226.
- Saf, Kemal (2020). *A Marxist Reading of Kuroshima Denji*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- SBKP Merkez Komitesi Marksizm-Leninizm Enstitüsü (2000). *V.İ. Lenin Biyografi*. Çev. G. Özen Sezer, İstanbul: Sorun Yayınları.
- Swearingen, Rodger ve Langer, Paul (1968). *Red Flag in Japan: International Communism in Action 1919-1951*, New York: Greenwood Press.
- Tatsumoto, Hiroshi (2011). “Shōwa Shoki Puroretaria Bunka Undō no Soshikika ni tomonau Undō Ken’i no Keisei”. *Tokyo Daigaku Nihon shigaku Kenkyūshitsu kiyō Shigaku Zasshi* 119 (1): 39-75.
- Ülken, Hilmi Ziya (1968). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Yoshimoto, Endo ve Takeo, Ikekaki (1981). *Chūkai Nihon Bungakushi*. Tokyo: Chūtōsho.

JAPON BUDİST RESİM VE HEYKELLERİ İLE DİN VE SANAT İLİŞKİSİ

Selin ÖZDEMİR*

GİRİŞ

İbadet veya ibadet nesnesi olarak yapılan Budist heykel ve resimleri, Buda'nın ve onun dinî Budizm'in öğretilerini birçok kişinin anlayabilmesi için çizilmiş ve yapılmışlardır. Budizm'in Japonya'ya girdiği dönemlerde de çok az insan okuyup yazabildiğinden, Budizm'i yaymak için resimler ve heykellerle insanlara öğretileri açıklamak, Budizm'i yaymak için son derece önemliydi. Her devirde ihtiyaçtan doğan sanat, Japonya'da da bu şekilde olmuştur. İnançlarını ifade etme aracı olarak kullandıkları tüm görsel araçları, bugün birer sanat eseri olarak kabul etmekteyiz. Japon Budist heykelleri, Buda'ya tapınma amacından çok onu tasvir etme, görselleştirme amaçlarıyla yapılmışlardır. Asuka Dönemi'nde (538-710), Budist heykellerle tanışan Japonya, bir süre sonra bu heykelleri Buda'nın cennetine gidebilmek için hayır amaçlı bağışlamaya başlamıştır. Özellikle zengin ve aristokrat ailelerde yayılan bu gelenek, yeni bir bağış kültürünü beraberinde getirmiştir. Her bir heykel, bir tapınağa bir yakınının iyileşmesi, öldükten sonra Buda'nın cennetine gidebilmesi veya onunla buluşabilmesi dilekleriyle yaptırılmıştır. Fakat Budist resimlerinde durum biraz daha farklıdır; Budist resimleri, daha çok Buda'nın öğretilerini yayma amaçlı yapılmışlardır. Budist resimleri, Buda'nın önceki yaşamından sahneler (本生譚・Jakata Hikâyeleri), Cennet ve Cehennem Tasvirleri (变相図), Buda'nın Ölümü sahneleri (涅槃図) vb. gibi başlıklardan oluşmaktadır. Her biri, Budist heykellerinde olduğu gibi dinî amaçlarla yapılmış ve günümüzde sanat eseri olarak kabul edilmektedirler. Bu çalışmada, özellikle Budizm'in Japonya'ya girmesinden sonraki ilk dönemler olan Asuka Dönemi (538-710) ve Nara Dönemi (710-794) resim ve heykelleri

---

* Öğr. Gör., İbn Haldun Üniversitesi Yabancı Diller Okulu.

üzerinden, Japonya'da din ve sanat ilişkisi üzerine bir yorum getirilecektir. Çalışmanın, Japon Budist sanatı hakkında Türk literatürüne mütevazı bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Japonya'da Din ve Sanat

Japonya'da din ve inanç dediğimizde ilk akla gelen Şintoizm ve Budizm'dir. Japonya'da din, farklı bağlamlarda yorumlansa da hem evrensel hem de kendi kültürlerine özel farklı boyutlara sahiptir. Şintoizm, tarih öncesi çağlardan günümüze kesintisiz bir çizgide devam eden, Japonya'nın yerli dini olarak görülmektedir. Şinto, doğaya tapınır ancak hiçbir doktrin sistemine sahip değildir; halk inancı olarak çeşitli biçimlerde var olmuştur. Ancak aynı zamanda organize dinin belirli özelliklerine sahiptir. Örneğin türbeler, ibadethane olmasalar da Şintoizm'e ait kurumlar olarak kabul edilebilir ve aynı zamanda Japonya'nın antik mitolojisinde önemli bir rol oynayarak atalara ve imparatorlara tapınmanın temelini oluşturmaktadır (Kuroda Toshio, 2016: 1). Japonlar, günümüzde bile Şintoizm geleneklerinden bazılarını sürdürmektedir. Japonların kültüründe büyük bir yer edinmiş olan bir diğer dini unsur da Budizm'dir. Budizm, Japon kültürünü derinden etkilediği gibi günlük hayatlarını, sosyal aktivitelerini ve sanatlarını da büyük ölçüde etkilemiştir. Budizm, Japonya'ya Hindistan, Orta Asya, Çin ve Kore Yarımadası üzerinden 6. yüzyılda ulaşmıştır. Aslında Budizm, Japonya'ya gelene kadar öğretilerini, kutsal kitaplarını, meditasyon sistemlerini, manastır düzenlerini geliştirmiştir. Japonya'daki beşinci, altıncı ve yedinci yüzyıllardaki tarihsel durum, Çin uygarlığının ve Budizm'in etkisi altında bir dizi sosyal, kültürel, sanatsal, politik ve dinî değişimi beraberinde getirmiştir. (Kitagawa, 2013: 323) Budizm ile beraber çok sayıda kutsal Budist metin, bazı inanç objeleri, resimler ve heykeller de beraberinde Japonya'ya girmiş, böylelikle Japonya, Budist sanat ile tanışmıştır. Buda heykelleri, Buda'nın hayatını, cennetini ve hatta ölümünü anlatan resimler, kutsal kitapları süsleyen Budist motifler, Japonya için çok yeni bir kültürdü. Budizm'le beraber Budist tapınakları inşa edilmeye başlanmış ve Budist objelerin saklanması ve dinî törenler için inşa edilen bu tapınaklar geliştirilmeye başlanmıştır. Din ve sanat, sadece Japonya özü için değil İslam harici tüm dinlerde aynı zamanda öğreti amaçlı geliştirildiğinden, birbirlerinden ayrılması zor iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Japonya'da Şintoizm'e dair çok fazla örnek bulamasak da Japon sanatının ana iskeletini oluşturan Budizm'e dair çokça resim ve heykel günümüze kadar ulaşmıştır.

Japon Budist Resimleri-Butsuga “仏画“

Japonya'nın Budizm ile tanışması, Japon tarihinin ve sanatının en önemli olaylarından biri olmuştur. Japonya'nın kültürel ve sosyal yaşamı üzerinde en güçlü ve en kalıcı etkiye sahip olan din, Budizm'dir. Budizm'in Japonya'ya gelişi iki tarihle belirtilir; 552'de veya (daha büyük olasılıkla) 538'de Paekche (Kudara) İmparatoru Syong-myong (Seimei), İmparator Kimmei'ye bazı Budist sutralar ve bir Budist heykeli sunmuş ve bu hediye, genellikle Budizm'in Japonya'ya resmî girişi olarak kabul edilmektedir (Terukazu, 2014: 19). Hindistan'da ortaya çıkmasına rağmen, Çin'e yayılmış ve Çin'den Doğu Asya'ya da ulaşmış olan bu yeni din, yolculuk ettiği tüm ülkelerin kültürlerinin etkileriyle beraber Japonya'ya varmıştır. Bilinen en eski Budist resim sanatı örnekleri, Kore Yarımadası'ndan Japonya'ya ulaşan, kutsal metinlerin kenar süslemeleridir. Fakat daha sonraları Buda'nın hayatının anlatıldığı resimler, Buda'nın doğumu ve ölümü temalı dinî resimler de Japon resim sanatına girmeye başlamıştır. Japon resim sanatında; bazı mezar höyüklerinde odaların duvarlarına nadiren yapılan çok ilkel süslemeler dışında, ilk tarihsel dönemde ne şekilde geliştiği oldukça belirsizdir. Esas olarak kırmızı, yeşil, beyaz ve sarı totemik sembollerden ve geometrik desenlerden oluşurlar. Fakat Budizm'in ülkeye girmesiyle birlikte Çin resim üslubu etkisini artırmaya başlamıştır (Chapin&Tsuda, 1935: 56).

Budizm'in en büyük savunucularından olan Prens Shotoku'nun (592-622) Naipliği sırasında, birçok tapınak inşa edilmiştir. Bu tapınakların en büyüğü, Nara'da neredeyse mucizevi bir şekilde günümüze kadar gelen ve Japonya'daki erken Budist sanatının birçok örneğini koruyan Hōryū-ji'dir. Nara'daki Horyu-ji duvar resimleri, Japon Budist resminin hızlı büyümesinin ve erken meyvelerinin verilmesinin etkileyici bir kanıtıdır. Horyuji tapınağı, tarihinde birçok yangınla karşılaşmıştır. Uzak Doğu'da resim sanatının doruk noktalarından biri olan Horyu-ji duvar resimleri, ne yazık ki Ocak 1949'da feci bir kazayla karşılaşmış ve birçok duvar resmi yangında tahrip olmuştur. Yangınlardan dolayı duvar resimlerinden geriye sadece bir kaç tanesi kalmıştır. Horyu-ji duvar resimlerinin en belirgin temaları, Buda'nın Cenneti'ni anlatan resimlerdir (Nobuo, T. 2019: 41). En ünlü örneklerinden biri; Amida Cenneti'nin anlatıldığı altı numaralı duvar resmidir.

Resim 1: “Amida Cenneti” Horyuji Tapınağı 6 numaralı duvar resmi.

Resim 2: “Nehanzu” Heian Dönemi, 12. yüzyıl.

Bu duvar resimlerinin en belirgin özellikleri, renklerin basit ve sade olmasıdır. Kırmızı, mor, sarı, yeşil, mavi, siyah ve beyaz renkler kullanılmış ancak çeşitli canlı ve sakin efektler üretecek kadar ustaca birleştirilmiştir. Bodhisattva figürleri boyunluklar, küpeler ve bileziklerle zengin bir şekilde süslenmiştir (Terukazu, 2014: 22-23). Amida Cenneti'nin tüm güzellikleri, bu resimde anlatılmıştır. Dinî bir objeden ziyade, öğretici amaçlı yapılmış cennet

tasvirlerindedir. İnsanları, Buda'nın öğretilerine uymaya ve cennetinin güzelliğine davet niteliğinde bir anlatımı vardır.

Budizm'in kurucusu Buda, bir ağacın altında yatmaktadır. Dünya'yı terk etme ve Nirvana'ya girme zamanının anlatıldığı sahnelere, Nehanzu “涅槃図” denmektedir. Buda'nın tüm öğrencileri, yatan Buda'nın etrafında toplanır ve ön planda tutsüklü bir hatıra masası hazırlanır. Solda ve sağda kalabalık gruplar vardır. Buda'nın annesi Maya “摩耶夫人”, gökten Nirvana'ya ulaştığını duyar ve bulutlardan aşağı iner. Yatan Buda'nın önüne, bir anma masasının yerleştirilmesi ve etrafındaki kişilerin el ele tutuşması da bir özelliktir. Bu şekilde Buda'nın anma töreninin çizildiği düşünülmektedir (Nobuo ve İzumi, 2009: 34). Bu resimler, genelde Budist sutralarda anlatılan olaylardan esinlenilerek çizilmiştir. Tamamen dinî motiflerden oluşmuşlar ve sanatın dinî destekleyici özelliği bu resimlerle daha açık ve net biçimde görülebilir.

Japon Budist Heykelleri-Butsuzō “仏像”

Japonya Budist heykelleri, erken dönem heykelleriyle birlikte, geç dönem heykellerine kadar Asya sanatının etkilerini göstermektedir. Japon Budist heykelleri, sadece Buda tasvirleri değil, Buda'lığa giden yoldaki tüm mevkiler için ayrı ayrı tasvir edilmişlerdir. Sırasıyla; 仏・Buddha/如来・Nyorai, 菩薩・Boşatsu, 明王・Myō-ō, 天部・Tenbu, 仏師・Busshi vardır. En üst rütbede, Buda heykelleri yani Nyorai'lar bulunmaktadır. Nyorai rütbesindeki figürler, aydınlanmış olan Buda'yı simgeler ve bir çoğu Buda ile Buda'nın Cenneti'nde buluşma duası ve dileğiyle yapılmışlardır. Özellikle Nara Dönemi'nde (710-794), tapınaklara Budist heykeli bağışlama kültürü gelişmiştir (Nagaoka, R. 2009; 7).

En ünlü heykeltraş, Çinli bir göçmenin soyundan gelen Tori Busshi, en erken Japon Budist heykelleri eserlerini yapmıştır. Tori eserlerinin dikkate değer örnekleri, Hōryū-ji Tapınağı'nın Altın Salonu'nun ana simgeleri olan Sakyamuni Üçlüsü (veya Shaka üçlüsü) ve aynı tapınağın Guze Kannon olarak da bilinen Yumedono Salonu'nun Kannon Boddhisatva'sıdır. Hōryū-ji, 41 bağımsız binadan oluşmaktadır. En önemlileri, ana ibadet salonu veya Kondō (Altın Salon) ve Gōjū-no-tō (Beş katlı Pagoda), bulunmaktadır. Kondō'nun içinde, büyük bir dikdörtgen platform üzerinde, Sakyamuni üçlüsü, dönemin en önemli heykellerinden biridir.

Resim 3: “Shaka Nyorai Üçlüsü” Horyuji Tapınağı, 6. yüzyıl.

Ortada bulunan büyük Buda figürü, Nyorai'dir. Her iki yanında bulunan Bosatsu heykelleri ise Sanskritteki Bodi-Sattva (Bodhisattva) kelimesinden türetilmiş olup, "aydınlanma arayan kişi" anlamına gelir. Aynı zamanda, sadece ben merkezli eğitim değil, tüm canlıları Buda'nın merhametiyle kurtarmaya çalışan bir Mahayana Budist uygulayıcısının ideal imajı anlamına gelmektedir (Tasuku, H. 2009; 7). Bu heykelin bir diğer özelliği ise heykelin arkasında duran lotus şeklindeki hâlenin arkasında bulunan ve bu heykelin kim tarafından ne için yapıldığının anlatıldığı yazıtın var olmasıdır. Yazıt, 14 karakter ve 14 satırdan oluşmaktadır. Kısaca, Prens Shotokü'nün 621 yılında ölen annesinden sonra, 622 yılında hastalandığından ve Prens'in iyileşmesi için eşinin, onun adına bu heykeli yaptırdığından bahseder (Satoshi, Y. 2016; 46). Budist heykellerin, bu gibi amaçlarla yapılma geleneği oldukça yaygındır.

Bir diğer örnek ise Todaiji'de bulunan Daibutsu (Büyük Buda), heykelidir. İmparator Shomu tarafından, 752 yılında yaptırılmıştır. Todai-ji, Budist inancı ile devlet arasındaki yakın ilişkiyi örnekleyen tapınlardan biridir. İmparator Shomu, tapınağı yalnızca kendi dindarlığının bir ifadesi olarak değil, manastırlar sisteminin merkezi olarak da düşünmüştür. Bunun amacının iki yönlü olduğu söylenmektedir: Budist öğretilerini Japonya'ya yaymak ve Japon devleti üzerinde siyasi kontrol sağlamak (Morse, 1987: 54).

Resim 4: “Daibutsu”, Todaiji Tapınağı, 8. yüzyıl.

Büyük Buda Salonu, Tōdai-ji'nin Ana Salonu'dur (Kondō) ve Daibutsu; Büyük Buda heykeli, burada bulunmaktadır. Daibutsu, aynı zamanda Birushanabutsu; Hintçe “Güneş ışığı” anlamına gelmektedir. Dünya'yı Budizm'in ışığı ile aydınlatmaktadır. Her bir Budist heykelinin birebir Buda ile ilişkisi vardır. Her bir figür Buda'nın suretiyle yapılmış, dinî amaçlar taşıyan günümüzün değerli sanat eserleridir.

SONUÇ

Budizm'in derin dünyasını betimleyen Budist resim ve heykelleri, Budizm'in derin düşüncelerini, dünya görüşünü kolay, anlaşılır bir şekilde göstermek için yapılmışlardır. Bu eserler, Budist inanç ve misyonları için yapılmış olsalar da sanatsal değere sahiptir. Bu sebeple, her bir dinî objeyi aynı zamanda birer sanat eseri olarak kabul etmekteyiz. Japon Budizm'i ve Japon Budist sanatı, Çin'den çokça etkilenmiş olsa da Japonya, zamanla kendine has bir Budizm ve Budist sanat geliştirmiştir. Budizm'in gelmesine rağmen Şinto geleneklerini de devam ettiren Japonlar, bu iki dinle yepyeni bir sanat anlayışı da geliştirmiş oldular. Bu çalışmada incelenen Budist resim ve heykelleri, sadece birer örnek olmakla birlikte, konuları itibarıyla din ve sanatın birbirlerinden ayrılmaz birer bütün olduğunu göstermiştir. Bu eserlerin hiçbirinin Buda'ya tapınma amacıyla yapılmadığı, onun tasvirleri ışığında öğretilerinin unutulmaması için yapıldığı düşünülmektedir. Teknik olarak bakıldığında Hristiyan sanatta, Hz. İsa'nın ortada

büyük olarak resmedilgi ve tasvir edildiği gibi Budist heykellerinde de Buda figürleri ortada ve büyük bir şekilde tasvir edilmiştir. Bu, o figürün aslının ihtişamını göstermekle birlikte, o figüre duyulan saygıyı da beraberinde getirmektedir. Hristiyan ikonografisi, günümüzde çokça incelenmiş olmakla birlikte, bir çok akademisyen tarafından hâlâ çalışılmaktadır. Asya sanatı, Budist sanatı çok eksikleri olan bir alandır ve araştırılmaya, çevirilere hâlâ ihtiyaç duyulmaktadır. Din'in bu denli etkisinin olduğu Asya sanatı ve Budist sanat kendi özelinde Türk literatürüne kazandırılması gerekmektedir.

Sonuç olarak, din ve sanat insanların ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Araştırmalarda din ve sanat olgularının ciddi bir ilişkisi olduğu görülmekte olup, çalışma alanları birbirlerini destekler niteliktedir. Japonların da inançları doğrultusunda oluşturdukları resim ve heykeller, günümüzde Ulusal Hazine'ye kayıtlı değerli eserler olarak kabul görmektedir. Günümüzde Budizm etkisini bir nebze yitirmiş, Antik Dönem sanatı ile Modern Sanat tamamen birbirinden ayrı olup, Japon sanatı sekülerleşmiş olsa da Budizm'den beslenerek günümüze ulaştığından, günümüz eserlerinde bile etkilerini hissettirmektedir.

KAYNAKÇA

- Chapin, H. B., & Tsuda, N. (1935). Handbook of Japanese Art. The Art Bulletin.
- Kitagawa, J. M. (2013). The Buddhist Transformation in Japan. 4 (2), 319-336.
- Kuroda Toshio, J. C. . D. and S. G. (2016). Shinto in the History of Japanese Religion. 7 (1), 1-21.
- Morse, S. C. (1987). Japanese Sculpture in Transition: An Eighth-Century Example from the Todai-ji Buddhist Sculpture Workshop. Art Institute of Chicago Museum Studies, 13 (1), 52.
- Nagaoka, R. (2009). Nihon no Butsuzō - Asuka Hakuhō Tenpyō no Inori to Bi, Chūkōshinsho, Japan.
- Nobuo, T. (2019). History of Art in Japan, Nicole Coolidge Rousmaniere (tr) (Columbia University Press, paperback edition, October 2019).
- Nobuo, T. ve Izumi, T., (2009). Nihon Bijutsushi no Handobukku, Shinshokan, Japan.
- Satoshi, Y. (2016). Butsuzō no Mikata ga Kawaru Hon, Yōsensha, Japan.
- Tasuku, H. (2009). Bosatsu Yurai to Shinkō no Rekishi, Kōdanshagakujutsubunko, Japan.
- Terukazu, A. (2014). Japanese Painting. Paper Knowledge . Toward a Media History of Documents.

Görseller

Resim 1: Amida Cenneti, <https://intojapanwaraku.com/art/90361/> 13 Haziran 2021'de erişildi.

Resim 2: Nehanzu

https://www.tnm.jp/modules/r_collection/index.php?controller=dtl_img&size=L&colid=A10599&t=type&id=11 13 Haziran 2021'de erişildi.

Resim 3: Shaka Nyorai Üçlüsü, <http://www.horyuji.or.jp/garan/kondo/detail/> 13 Haziran 2021'de erişildi.

Resim 4: Daibutsu, <https://www.yomiuri.co.jp/pluralphoto/20200813-OYT1I50061/> 13 Haziran 2021'de erişildi.

FUKUZAWA YUKICHI'NİN HRİSTİYANLIĞA DAİR GÖRÜŞLERİ

Hülya DEVECİ*

GİRİŞ

Japonya'da Hristiyanlığın tarihi, 1549'da Portekizli Cizvit misyonerlerinin¹ Japonya'nın güneyinde bulunan Kagoshima Bölgesi'ne ayak basmasına uzanmaktadır. Cizvit misyonerlerinin Japonya'nın güneyindeki Kyūshū Adası'nda 1549'dan 1630'a kadar yürüttükleri faaliyetler, bölgede yaklaşık 760.000 Japon'un Hristiyan olması sağlamıştır.² 17. yüzyılın başlarına kadar Japonlar, Batılı misyonerler ile iyi ilişkiler kurmuş ve Hristiyanlığa hoşgörü ile yaklaşmıştır. Fakat 1600'li yılların başında Japon adalarında askeri üstünlük sağlayan Toyotomi Hideyoshi (1537-1598) ve Tokugawa Ieyasu (1543-1616), misyonerler arasında çıkan mezhep kavgasından, Batılıların ticaretleri karşılığında Japonya'da toprak satın almasından ve Japonları Hristiyanlığa inanmaları için zorlamalarından rahatsız olmuştur.³ Misyonerlere ve Hristiyanlığa yönelik rahatsızlığın giderek artmasıyla, Japonya'da Hristiyanlık 1639'dan itibaren 250 yılı aşkın bir süre yasaklanmıştır.

Uzun yıllar yasaklı din Hristiyanlık, Tokugawa Shōgunluğu⁴ (1603-1867)'nin 1858'de Amerika Birleşik Devletleri ile dostluk ve ticaret

---

* Araş. Gör. Erciyes Üniversitesi, Japon Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. E-posta: hulyakarasu@erciyes.edu.tr, ORCID: 000-0002-2463-1339.

¹ Japonya'ya ilk gelen misyoner topluluğu Societas Iesu'dır. Cizvitler adı verilen bu topluluk, 1540'da Roma'da kurulmuştur. Japonya'ya gelen ilk Cizvit misyonerleri; Francis Xavier (1506-1552), Come de Torres (1510-1570), Juan Fernandez (1526-1567)'dir. 1549-1639 yılları arasında Japonya'da Hristiyanlık tarihi için bakınız: 五野井隆史「日本キリシタン史の研究」吉川弘文館、2002.

² Miyazaki Kentarō, "Roman Catholic Mission in Pre-Modern Japan" Handbook of Christianity in Japan, Leiden; Boston, MA: Brill, 2003, 1-18, p. 7.

³ 鈴木範久、日本キリスト教史、年表で読む、教文館、東京、2017, 35-45.

⁴ 将軍 *Shōgun*; Japonya'da askeri yönetimin başındaki general. Japon imparatoru tarafından ülkede meşruiyet hakkı verilen askerî yönetim. İlk *shōgun* unvanı Kamakura Dönemi

anlaşması imzalayarak limanlarını uluslararası ticarete açmasıyla Japonya'ya yeniden girmiştir. 1859'da bu limanlara ticari gemilerle birlikte Batılı Hristiyan misyonerler de gelmiş ve yasak olmasına rağmen Hristiyanlığı liman şehirlerde gizlice yaymıştır. Tokugawa Dönemi'nin (1603-1867) sonuna kadar süren Hristiyanlık yasağı ve Hristiyan Japonlara yönelik cezalar, Meiji Dönemi'nin (1868-1912) ilk yıllarına kadar devam etmiştir. Ancak Batılı ülkelerin baskısıyla 1873'de Hristiyanlık yasağı tabelaları kaldırılmıştır. Tabelaların kaldırılması ülke içerisinde Hristiyanlığa tepkileri ortadan kaldırırsa da misyonerlerin faaliyetlerini yürütmesine imkân sağlamıştır. Misyonerlerin bu çalışmaları 1880'li yıllarda meyvesini vermiş, Meiji Dönemi boyunca Hristiyanlık Japonya'nın çeşitli bölgelerinde yayılmıştır.

Hristiyanlık, Japonya'da birçok okuryazar samurayı ve önemli düşünürü etkilemiştir. Hristiyanlığın olumlu ve olumsuz etkisi, Japon devlet adamları ve önde gelen düşünürler tarafından tartışılmıştır. Bu tartışmaların temel odağında iki karşıt görüş vardır. Bunlardan biri; Hristiyanlık öğretisinin İmparator Meiji ve Japon devletine olan sadakati ortadan kaldırdığı görüşüdür. Meiji Dönemi'nden kurulan Japon ulus devletinin merkezinde kutsal kabul edilen Japon imparatoru yer almış ve imparatora sadakat ön plana çıkarılmıştır. Hristiyanlığın evrensel öğretileri, uluslararası bir fark gözetmemesi ve bütün insanlara eşit bakışı, kurulan ulus devletin öğretileriyle çeliştiği, imparatorun otoritesini tehdit ettiği iddia edilmiştir. Bu iddiaların karşısında ise Batılı ülkelerinin gücünün arkasında Hristiyanlığın yer aldığı ifade edilerek Japonya'nın Hristiyanlığı benimsemeden Batılı ülkeler kadar güçlü olamayacağı savunulmuştur.

Bu tartışmalar içerisinde Hristiyanlığa yönelik özgün bir tutumu olan Fukuzawa Yukichi (1835-1901)'dir. Fukuzawa Yukichi, 1835 Osaka'da dünyaya gelmiştir. 19 yaşında Felemenkçe öğrenmiş, topçuluk ve Hollanda Çalışmaları'yla ⁵ ilgilenmiştir. Ardından 1858'de İngilizce öğrenmiştir. İngilizce bilmesi, Tokugawa yönetiminin Batılı ülkelere gönderdiği

---

1192'de Minamoto no Yoritomo (1147-1199)'ya verilmiştir. Japonya'da 1867'ye kadar askeri yönetimler etkin olmuştur.

⁵ 蘭学 *Rangaku*; Japonya'nın 1639'da kapılarını uluslararası ticarete kapatmıştır. Ancak Batılı ülkelere sadece Hollanda'nın Dejima Adası'ndan ülkeye girişi serbest bırakılmıştır. Japonya, 鎖国時代 *Sakoku Jidai* adı verilen kapalılık döneminde Hollandalıların getirdiği kitaplar sayesinde dünyadaki bilimsel gelişmeyi ve olup bitenleri takip edebilmiştir. Hollandalıların getirdiği kitaplarının çevirilerine ve bu alanla ilgili bilimlere *Rangaku* adı verilmiştir.

heyetlerde tercüman olarak görevlendirilmesini sağlamış, bu tecrübesi onu Batı bilimlerine yöneltmiştir. Fukuzawa, hayatı boyunca Japonya'da Batı biliminin yaygınlaşması için çalışmıştır. Yazdığı eserler Japonya'da en çok ilgi görenler arasında yer almıştır. 1868'de Edo'da kurduğu *Keiō Gijyuku*'da⁶ Batılı bilimler odaklı bir eğitim müfredatı uygulamıştır. Fukuzawa Yukichi, Japonya'nın modernleşme sürecine yön veren, Batı'yı Japonlara tanıtan önemli bir kanaat önderidir. Bu makalede Batılı ülkeleri yakından tanıyan Fukuzawa Yukichi'nin Hristiyanlığa dair görüşleri incelenecektir.

1. Japonya'da Hristiyanlığın Gelişimi (1858-1900)

On sekizinci yüzyılda başta İngiltere olmak üzere batılı ülkelerin ticari faaliyetleri, Asya'da geniş coğrafyaya yayılmış ve 19. yüzyılın ilk yarısında Japonya'nın limanlarına kadar ulaşmıştır. Özellikle ABD açısından ticari gemilere durak yeri ve barınak sağlaması açısından Japonya'nın limanları önem kazanmıştır. Dolayısıyla ABD, birkaç kez Japonya'ya heyet göndererek dostluk kurma ve serbest ticaret yapma isteğini dile getirmiştir⁷. Japonya'daki askeri yönetimin başındaki Tokugawa Shōgunluğu mevcut kapalılık politikasından dolayı bu teklifleri sert bir şekilde reddetmiştir. Tokugawalılar, dış dünya ticaret yapmakta isteklidir. Ancak onlar İngiltere'nin Çin'deki afyon ticaretinin yol açtığı Afyon Savaşı (1839-1842)'dan ve Hristiyan misyonerlerin Asya'daki yoğun faaliyetlerinden haberdardılar. Afyon ticaretinin ve Hristiyanlığın ülkedeki mevcut istikrarı sarsacağını düşündükleri için mevcut kapalılık politikasını sürdürerek dış tehditlerden korunmak istemişlerdir. Fakat Japonya'nın limanlarını açmakta ısrarlı olan ABD, Komodor Matthew Calbraith Perry (1794-1858)'i dört modern savaş filosu ile Japonya'ya göndermiştir. Perry, 8 Temmuz 1853'te Uruga Limanı'na gelmiş ve dostluk ve ticaret anlaşması için teklifte bulunmuştur. Teklifin reddedilmesi durumunda askeri güç kullanacağını bildirmiştir. Bu teklifi de reddetme niyetine rağmen, Tokugawalılar mecburen 31 Mart 1854'te Kanagawa adı verilen anlaşmayı imzalayarak Shimoda ve Hakodate limanlarını ABD gemilerine açmıştır. Bu anlaşmanın ardından 29 Temmuz 1858'de ABD ile *Nichibei Shūkō Kōtsū Shōjyōyaku* (Dostluk ve Ticaret

---

⁶ 慶応義塾; Günümüzde *Keiō Gijyuku Daigaku* (慶応義塾大学) adıyla üniversite kurumu altında eğitime devam etmektedir.

⁷ ABD'nin Japonya'nın kapılarını açma teşebbüslerinden en bilineni 1837'deki The Morrison Incident, (1837)'dir. Ayrıca ABD donanması subayı James Biddle (1783-1848)'in, 1845'te Japonya'ya ziyareti de bilinmektedir.

Anlaşması)⁸ imzalanarak Kanagawa, Niigata, Hyōgo limanları resmi olarak uluslararası ticaret açılmıştır. Anlaşmadan bir yıl sonra 1859'da Japonya'ya ilk gelenler Protestan misyoner toplulukların üyeleri olmuştur. Bunlar; Anglican Episcopal Church üyesi; John Liggins (1829-1912) ve Channing Moore Williams (1829-1910), American Presbyterian Mission üyesi; James Curtis Hepburn (1815-1911) ve American Reformed Church üyesi; Samuel Robbins Brown (1810-1880) ve Duane B. Simmons (1832-1889)'du. Bu ve diğer misyonerler, Japonya'ya ilk geldiklerinde ilk başta filolojik çalışmalar yapmıştır.⁹

On dokuzuncu yüzyılın yarısında ülkede ekonomik ve sosyal istikrarı sağlamakta güçlük çeken Tokugawa Shōgunluğu'na, ABD ve diğer Batılı ülkelerle imzaladığı Japonya'ya ekonomik açıdan zarara uğratan ve siyasi bağımsızlığını elinden alan anlaşmalardan dolayı tepkiler artmıştı. 1867'de Tokugawa'ya karşı birlik olan Satsuma ve Chōshū Derebeylikleri Japon imparatorunun desteğini alarak Tokugawa Shōgunluğu'nu yıkmıştır. Bunun yerine askeri ve siyasi yetkinin Japon imparatoruna verildiği monarşik bir hükümet kurmuştur. Meiji Hükümeti, 1873'e kadar Tokugawa Dönemi'nden kalan Hristiyanlık yasağını sürdürmüştür.¹⁰

ABD ve diğer Batılı ülkelerle yapılan anlaşmaları revize etmek isteyen Meiji Hükümeti, 23 Aralık 1871'de ABD ve Avrupa'ya resmi görüşmeler yapmak üzere bir heyet göndermiştir. Iwakura Heyeti adı verilen bu heyet, iki yıl boyunca ABD, İngiltere, Fransa, Hollanda, Belçika, İsviçre, Avustralya-Macaristan, İtalya, Rusya, İsveç, Danimarka, Mısır ve Singapur, Vietnam ve Hong Kong'a ziyaretlerde bulunmuş ve 13 Eylül 1873'te Japonya'ya dönmüştür. Heyetin ABD'deki anlaşmaları yeniden gözden geçirilmesi talebi, birçok nedenin yanı sıra Japonya'daki din özgürlüğünün sağlanmadığı ve Hristiyanlara yönelik cezalar sebebiyle reddedilmiştir. Anlaşmaları revize etmek için Batılı ülkeler tarafından şart koşulan Hristiyanlık yasağının kaldırılması, Japonya'da 19 Şubat 1873'te gerçekleşmiştir¹¹. Ancak din özgürlüğü ile ilgili yasal düzenleme 11 Şubat 1889'da Meiji Anayasası'nın ilanına kadar yapılmamıştır.

---

⁸ 日米修好通商条約.

⁹ Otis Cary, *History of Christianity in Japan*, H. Revel Company, London and Edinburg, 1909, 45-53.

¹⁰ Otis Cary, *Christianity in Japan*, 62-73.

¹¹ 山崎渾子「岩倉使節団における宗教問題」思文閣出版社、2009.

Batılı ülkelerle ile gelişen ilişkiler neticesinde Meiji Hükümeti'nin Hristiyanlığa hoşgörülü bir tutumu olduğu görülmektedir. Örneğin Çin-Japon Savaşı (1894-1895)'nda Hristiyan misyonerlerinin orduya yardım etmelerine izin verilmiştir. Hristiyanlar da bu şekilde vatanseverliklerini göstermiştir. 1899'da yabancı Hristiyan misyonerlere Japonya'nın her yerine serbest seyahat özgürlüğü tanınmıştır. 1900'da Japonya'daki Hristiyan nüfus, yaklaşık 121.000'dir.¹²

Japonya'da Hristiyanlığın yayılmasıyla, önde gelen devlet adamları ve düşünürler tarafından Hristiyanlığın olumlu ve olumsuz tarafları tartışılmıştır. Tartışmaların odağında Hristiyanlığın Japon ulus-devletinin kuruluşuyla çeliştiği konusu yer almaktadır. Meiji Anayasası'nda, Japonların geleneksel mit metinlerinde yer alan Güneş Tanrıçası Amaterasu Ōmikami'nin soyundan geldiğine inanılan Japon imparatoru, Japon ulusunun siyasi ve askeri lideri olarak sunulmuş ve Japon ulus devletinin kurucusu olmuştur. Soyu kutsal sayılan Japon imparatoruna itaat ve sadakat ön plana çıkarılmıştır. Bunun için 30 Ekim 1890'da *Kyōiku ni Kansuru Chokugo*¹³ ilan edilmiştir. İmparatorluk Eğitim Tebliği şeklinde adlandırılan bu bildirmede doğrudan ifade edilmese de Japon imparatoruna, atalara saygı ve sadakat telkin edilerek Konfüçyanizm'in temel ilkeleri ön plana çıkarılmıştır. Bu tebliğ ile birlikte imparatorun portresi bütün okullara dağıtılmış ve resmi günlerde öğretmenler ve öğrenciler bir araya gelerek bu imparatorun portresi önünde saygıyla eğilmesi ve bu tebliğin okunması talep edilmiştir. Hristiyan Japonlar, bu uygulamanın din özgürlüğü ile çeliştiğini iddia ederek tebliğe karşı çıkmıştır. Diğer taraftan ise Japon imparatora sadakatin, Japonların ulusal birliğinin sağlanması için gerekliliği vurgulanarak Hristiyanlığın ülkenin güvenliğini tehdit ettiği görüşü savunulmuştur. Japonya'daki bu tartışmalar Meiji Dönemi boyunca devam etmiştir. Bu tartışmalar içerisinde Japonya'da modern düşüncenin önde gelen temsilcilerinden Fukuzawa Yukichi'nin Hristiyanlığa dair görüşleri dikkat çekicidir.

---

¹² D.C. Greene, "General Historic Review of Missionary Work in Japan Since 1883" Proceedings of the General Conference of Protestant Missionaries in Japan, held in Tokyo October 24-31, 1900 Methodist Publishing House, Tokyo, 1901, p.95; 1900'da Japonya'daki nüfus, 43.847.000'dir. Bakınız: Statistical Handbook of Japan, Statistics Bureau Ministry of Internal Affairs and Communications, 2017.

¹³ 教育ニ関スル勅語.

2. Fukuzawa Yukichi'nin Hayatı (1835-1901) ve Eserleri

Fukuzawa Yukuchi, Japonya'nın güneyinde bulunan Kyūshū Adası'ndaki Nakatsu Hanlığı'na bağlı alt sınıf samurayın oğludur. Fukuzawa, babasının işinden dolayı taşındıkları Osaka'da, 10 Ocak 1835'te dünyaya gelmiştir. Fukuzawa'nın doğumundan bir buçuk yıl sonra babasının ölmesi, Fukuzawa ve ailesini tekrar Nakatsu'ya dönmek zorunda bırakmıştır.¹⁴ Nakatsu'daki ailesinin zor hayat şartlarına rağmen, Fukuzawa orada 13-14 yaşlardan itibaren *Kangaku*¹⁵ adı verilen Çince ve Çin Klasikleri eğitimi alabilmiştir. 19. yüzyılın ilk dönemlerinde Japonya'nın karşılaştığı dış tehditlere karşı savunmak için samuraylar arasında topçuluk eğitimi önem kazanmıştır. Bu konuda Japonya'nın ilişki kurduğu tek Batılı olan Hollandalıların topçuluk bilgisine başvurulmuştur. Fukuzawa da 1854'te 19 yaşında topçuluk eğitimini almak ve Felemenkçe öğrenmek için Hollanda Çalışmaları'nın merkezi Nagasaki'ye gitmiştir.¹⁶ 1855'te ise doğduğu şehir Osaka'ya gitmiş ve orada Japonya'nın çeşitli bölgelerinden gelen öğrencilerle birlikte yoğun bir dil eğitimi almıştır. Üç yıl sonra 1858'de Edo'da Nakatsu Beyliği tarafından kurulan Felemenkçe kursuna görevlendirilmiştir. 1858'de Tokugawa Shōgunluğu'nun Amerika Birleşik Devletleri ile imzaladığı dostluk ve ticaret anlaşması yapılmış ve bu vesileyle Batılı ülkeleri daha iyi tanımak için İngilizce eğitimi önem kazanmıştır. Bunu fark eden Fukuzawa, Yokohama'da İngilizce öğrenmiştir. Fukuzawa'nın İngilizce bilmesi, Tokugawa'nın Batılı ülkelerle resmi ilişkilerinde tercüman olarak görevlendirilmesini sağlamıştır. Fukuzawa, 1860'da imzalanan ticaret ve dostluk anlaşmasını teyit etmek üzere shōgunluğun ABD'ye gönderdiği heyetle birlikte ABD'ye gitmiştir. Ertesi yıl ise yine Avrupa'ya giden heyete eşlik etmiştir. Onun bu seyahatlerinden sonra shōgunluk Fukuzawa'ya *hatamoto*¹⁷ ünvanı verilmiş ve onu 1864'te diplomatik yazışmaları tercüme etmekle görevlendirmiştir.¹⁸

---

¹⁴ Fukuzawa Yukichi, Fukuzawa Yukichi'nin Özyaşam Öyküsü, (Çev. Esra Üstündağ Selamoğlu), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2006, 13-14; 高橋昌郎「福沢諭吉」東信堂、2015、11頁.

¹⁵ 漢学.

¹⁶ Fukuzawa Yukichi, Fukuzawa Yukichi'nin Özyaşam Öyküsü, 32.

¹⁷ Tokugawa Shōgunluğu'nun hizmetindeki en yüksek rütbeli samuray.

¹⁸ Watanabe Hiroshi, A History of Japanese Political Thought 1600-1901, (Çev. David Noble), International House of Japan, 2012, 392.

Fukuzawa, bu yolculuğundan edindiği izlenimlerini 1866'da üç cilt, 1867'de üç cilt ve 1870'te dört cilt, toplamda on ciltlik *Seiyō Jijyō*¹⁹ (Batı'nın Durumu) başlıklı eserini kaleme almıştır. Bu eser, Japonların Batılı ülkelere merakına karşılık vermiş ve en az 150.000 kopya satarak dönemin en çok satan kitabı olmuştur. Bu eser, Fukuzawa'nın ABD, Hollanda, İngiltere, Fransa, Portekiz, Prusya'nın siyasi ve sosyal yapısı, tarihi, ordusu, ekonomisi, sağlık sistemleri, kütüphaneleri, şirketleri, sosyal yardım kuruluşları hakkındaki izlenimlerini ve yolculuğu sırasında edindiği kitapların tercümesini içermektedir.²⁰ Fukuzawa'nın ABD ve Avrupa yolculuğu, Japonların Batı'ya dair bilgisini inşa etmesi açısından önemlidir.

Fukuzawa'nın diğer çok ilgi gören çalışmalarından biri ise 1872'de ilk cildini yayımladığı *Gakumon no Susume*²¹ (Öğrenme Tavsiyesi) başlıklı eseridir. *Gakumon no Susume*'yi 1876'da on yedi cilt şeklinde tamamlamıştır. Yayımladığı dönemde her bir sayısı 200,000 satmıştır.²² Bu eserle Fukuzawa, 1868'de gerçekleşen Meiji Restorasyonu'ndan sonra Japonya'nın hızlı bir şekilde modernleşme çabasıyla uyguladığı reformlara yön vermiş ve Japonya'nın nasıl bir yol izlemesi konusunda önerilerde bulunmuştur. Ayrıca O, Japonya'da geleneksel bilime değil, yeni bir bilime yani batı bilimine yönelmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Ona göre; Japonlar, harf ve abaküs eğitiminden başlayarak Batı'nın coğrafya, ekonomi, tarih bilimini ve ahlâk eğitimini öğrenmeliydi. Japonya, Batının bilimini öğrendiği ölçüde bağımsız olabilirdi.²³

Fukuzawa'nın başyapıtı ve Japon Aydınlanma düşüncesini temsil eden eseri ise 1875'te altı cilt olarak yayımlanan *Bunmeiron no Gairyaku*²⁴ (Medeniyet Teorisinin Anahatları)'dur. Bu eserde Fukuzawa,

---

¹⁹ 福沢諭吉「西洋事情」慶應義塾出版局、1872.

Bakınız:<https://dl.ndl.go.jp/search/searchResult?searchWordFulltext=%E8%A5%BF%E6%B4%8B%E4%BA%8B%E6%83%85%E3%80%80%E7%A6%8F%E6%B2%A2&featureCode=all&viewRestrictedList=0&fulltext=1&searchWord=%E8%A5%BF%E6%B4%8B%E4%BA%8B%E6%83%85%E3%80%80%E7%A6%8F%E6%B2%A2&filters=4%3A7> (Erişim tarihi: 12.08.2021)

²⁰ 順一梅津「福沢諭吉の文明論とキリスト教」聖学院大学論叢、12(1):21-36, 1999, 23 頁.

²¹ 福沢諭吉「学問のすゝめ」福沢諭吉全集第三巻、国民図書、1926、1-149 頁.

Bakınız: <https://dl.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/979053> (Erişim tarihi: 12.08.2021)

²² Watanabe Hiroshi, A History of Japanese Political Thought 1600-1901, 393.

²³ 順一梅津「福沢諭吉の文明論とキリスト教」25 頁.

²⁴ 福沢諭吉「文明論の概略」福沢諭吉著者蔵版、1875.

dönemin Japonya'sının yaşadığı iç karmaşayı ortaya koymuş ve çeşitli tezler sunarak Japonya'nın nasıl bir yol izlemesi gerektiğini sistematik bir şekilde açıklamıştır. Japonya'nın 1858'de kapılarını uluslararası ticarete açmasıyla tanıştığı yeni Batı medeniyeti karşısında deneyimlediği zihinsel kargaşayı *jinshin no sōran*²⁵ şeklinde nitelendirmiştir. Fukuzawa, Japonya'nın yaşadığı bu tecrübeyi çok sıcak bir su ile çok soğuk bir suyun karşılaşmasına benzetmektedir.²⁶ Ona göre, Japonya yaşadığı bu kargaşadan dönemin mevcut yabancı düşmanlığı ile kurtulamazdı. Bunun için Batı medeniyetinin içeriğini çok iyi bir şekilde anlamalıydı.

Bu amaçla Fukuzawa, Japonya'da Batılı medeniyetin tanınmasını teşvik etmiş ve 1882'de *Jiji Shinpōsha*²⁷ adında bir yayınevi kurmuştur. Bu yayınevinde, *Jiji Shinpō*²⁸ adı altında gazete çıkarmış²⁹ ve bu gazetede yazılarıyla Japonların modern dönem düşüncesine önemli ölçüde etkilemiştir. Bütün bu eserlerinin yanı sıra Fukuzawa, 1868'de Edo'da *Keiō Gijyuku* adında bir okul kurmuş ve bu okulda batı bilimleri odaklı bir eğitim müfredatı uygulamıştır. Fukuzawa 1898'de geçirdiği beyin kanamasından 3 yıl sonra 1901'de 66 yaşında ölmüştür. Fukuzawa'nın cenazesi için hükümet tarafından resmi bir tören düzenlenmiştir.³⁰

Fukuzawa, bütün bu çalışmalarının amacını otobiyografisinde³¹ “*Bütün çalışmalarımın nihai amacı Japonya'da Batı dünyasında olduğu gibi savaş ve barış sanatlarında donanımlı uygar bir ulus yaratmaktır*”³² şeklinde ifade etmiştir. Fukuzawa, Japonya'nın bağımsız ve güçlü bir ülke olması için Batı medeniyetini tanınması ve benimsemesi gerekliliğini önemsemıştır. Bunun için eserleriyle, yayınlarıyla ve kurduğu okul ile Japonya'da Batılı medeniyetini tanıtmak istemiştir. Fukuzawa, bu çalışmalarıyla Japonya'nın yabancı medeniyet karşısında nasıl bir yol izleyeceği konusunda önerilerde bulunan önemli bir kanaat önderi olmuştur. Onun, dönemin Hristiyanlık

---

Bakınız: <https://dcollections.lib.keio.ac.jp/ja/fukuzawa/a23/77> (Erişim tarihi: 12.08.2021)

²⁵ 人心の騒乱

²⁶ 順一梅津「福沢諭吉の文明論とキリスト教」26-27頁.

²⁷ 時事新報社

²⁸ 時事新報

²⁹ Watanabe Hiroshi, A History of Japanese Political Thought 1600-1901, 394.

³⁰ The Japan Weekly Mail, 9 Şubat 1901.

³¹ Fukuzawa Yukichi'nin Temmuz 1898- Şubat 1899 arasında konuşma dilinde anlattığı anıları, *Jiji Shinpō*'da 福翁自伝 *Fukuō Jiden* başlığı altında yayımlanmış ve otobiyografisi bu yazılardan oluşmaktadır.

³² Fukuzawa Yukichi, Fukuzawa Yukichi'nin Özyaşam Öyküsü, 202.

tartışmalarında görüşlerinde özgünlük, onun dine bakışından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla öncelikle onun din algısı açıklanacaktır.

2.1. Fukuzawa'nın Dine Bakışı

Fukuzawa Yukichi'nin Hristiyanlığa bakışı, onun dine bakışı ile paralel ilerlediği görülmektedir. Dolayısıyla öncelikle onun din anlayışı incelenecektir. Onun dini inanışıyla ilgili otobiyografisinde açık ifadeler yer almaktadır: “Çocukluğumdan bugüne değin tanrılardan ya da Buddha'dan asla korkmadım. İnsanları kandırma güçleri olduğu söylenen kurnazlara ve şarlatalanlara ya da büyü ve fala asla inanmadım.”³³

Otobiyografisinin bir başka kısmında ise, Osaka'da aldığı dil eğitimi sürecini anlatırken dine yönelik tutumu görülmektedir; “... Belki insanların samimi duaları ile alay etmek kutsal değerlere saygısızlık ama ne tanrıya ne Buddha'ya inanan biz Flamanca öğrencileri, bu durumu yapacak bir şey yok diye düşünürdük...”³⁴

Bu satırlarda Fukuzawa'nın yaşamın ilk dönemlerinden itibaren herhangi bir dine mensup olmadığı ve herhangi bir inancı benimsemediği görülmektedir. 1878 Eylül ayında kaleme aldığı *Fūzoku Kokukenron* başlıklı eserinde “dine küçümseme ve düşmanlık duymadan ilgisiz yaşadığını ve bakış açısının dinden bağımsız” olduğunu ifade etmiştir.³⁵

Fukuzawa'nın dine olan ilgisizliğine rağmen, yaşadığı sürede din ile ilgili 80'den fazla yazısı mevcuttur. Fukuzawa'nın bu yazılarını inceleyen Takashi Koizumi, onun dine işlevsel bakış açısından baktığını tespit etmiştir.³⁶ Fukuzawa'nın *Bunmeiron no Gairyaku* eseri ve diğer yazılarında dini sosyal düzeni sağlamak için insanların hayatında elzem bir araç olduğu düşüncesi açıkça görülmektedir.³⁷ Ona göre, önemli olan herhangi bir dinin niteliği ya da içeriği değil, işlevselliğidir. Halkı yatıştırmak, halkın gönüllerini bir arada tutmak gibi işlevleri yerine getirdiği için din önemlidir. Onun ortaya koyduğu

³³ Fukuzawa Yukichi, Fukuzawa Yukichi'nin Özyaşam Öyküsü, 29.

³⁴ Fukuzawa Yukichi, Fukuzawa Yukichi'nin Özyaşam Öyküsü, 73.

³⁵ 福沢諭吉「通俗国権論二編」福沢諭吉全集、国民図書、第 5 卷、1926、158 頁；Ayrıca bakınız: <https://dcollections.lib.keio.ac.jp/en/fukuzawa/a30/93> (12.08.2021); 小泉仰「福沢諭吉と宗教」イギリス哲学研究、第 34 号、2011、5 頁.

³⁶ Takashi Koizumi “Fukuzawa Yukichi and Religion” *Asian Philosophy*, Vol. 4, No. 2, 1994.

³⁷ 八木清治「福沢諭吉の宗教論説」国家と宗教（編：源了圓・玉懸博之）、思文閣出版、1992、441 頁

medeniyet anlayışı göre, bilim; ahlâk ve erdemin üstünde yer almaktadır. Bilim toplumu ve siyaseti yönlendirmelidir. Ancak bu medeniyet anlayışı, Japonya'nın mevcut sosyal durumuna uygun değildir. Çünkü Japonya henüz Batılı ülkelere seviyesinde bilimde ileri değildir. Bunun için Fukuzawa, bilimle uğraşan insanları sosyal katmanın en üstüne yerleştirmiş ve onlarla sıradan halk arasında bir ayırım yapmıştır. Ona göre bilime ilgisiz halk, din ve ahlâk öğretileriyle bir arada tutulmalı ve sosyal düzen sağlanmalıydı. Bu açıdan bakıldığında Japonya'nın ahlâk öğretileri ve din yönünden bir eksikliği yoktur ve Japonya'da iç sosyal düzen yeterince sağlanmıştır. Japonya, Batılı ülkelerle kıyaslandığında sadece bilimde geri kalmıştır: ³⁸ “*Genellikle Konfüçyüsçü öğretiyile iyice doldurulmuş olan Doğu'daki eğitimde iki eksiklik buluyorum; şöyle ki maddi kültürde bilimsel çalışmaların eksikliği ve manevi kültürde bağımsızlık fikrinin eksikliği.*”³⁹

Fukuzawa, François Guizot (1787-1874)'un 1828'de yayımladığı *History of Civilization in Europe* (Avrupa'da Medeniyetin Tarihi); Henry Thomas Buckle (1821-1862)'in 1857'de yayımladığı *A History of Civilization in England* (İngiltere'de Medeniyetin Tarihi); John Stuart Mill (1806-1873)'in *On Liberty* (Özgürlük); *The Principles of Political Economy* (Politik Ekonomi'nin İlkeleri) gibi birçok kitap aracılığı ile Batı medeniyetinin gelişimini incelemiştir. Bu kitaplardan etkilenerek ilerlemeci tarih anlayışını benimsemiştir. O, medeniyetin temelini bilimi koymuş ve bilim ilerledikçe medeniyetin de sürekli bir ilerleme ve gelişim içerisinde olduğunu ifade etmiştir. Ona göre bu insanlığın doğal bir sürecidir. İnsanlığın avcılık-toplayıcılıktan, tarım toplumuna ve daha sonra sanayi toplumuna evrildiğini kabul etmiştir. Fukuzawa, başta Japonya ve diğer dünya ülkelerini de ilerlemeci tarih anlayışı çerçevesinde değerlendirmiştir. Fukuzawa'ya göre din ise medeniyetin sadece bir parçasıdır. Dinin medeniyetin gelişimine uygun bir şekilde değiştiğini ve ilerlediğini iddia etmiştir. Bunun en açık göstergesi ise Martin Luther (1483-1546)'in 1529'da başlattığı dinde reform hareketleridir. Ona göre dinin bu dönüşümü, insanlığın doğal ilerleme sürecinin bir sonucudur ve kaçınılmazdır.⁴⁰

---

³⁸ 八木清治「福沢諭吉の宗教論説」444-443頁.

³⁹ Fukuzawa Yukichi, Fukuzawa Yukichi'nin Özyaşam Öyküsü, 203.

⁴⁰ 順一梅津「福沢諭吉の文明論とキリスト教」29頁; 八木清治「福沢諭吉の宗教論説」442頁.

Fukuzawa, Batılı ülkelerden edindiği Hristiyanlık veya ahlâk teorileri üzerine kitaplardaki bilgileri incelerken, Hristiyanlık teolojisini göz ardı etmiş ve bilgilerin toplumdaki pratik uygulamalarını önemsemıştır. American Baptist Church'un din adamı ve Brown Üniversitesi'nin başkanı Francis Wayland (1796-1865)'ın *The Elements of Moral Science (1835) (Ahlâk Biliminin Unsurları)* ve *The Elements of Political Science (1837) (Politik Biliminin Unsurları)* eserleri, Fukuzawa için kaynak kitap niteliğindeydi. O, bu kitapları öğrencilerine okutmuştur. Bu kitapların ilk bölümü Hristiyanlık teolojisi üzerine olmasına rağmen bu bölümü göz ardı ederek, Hristiyan ahlâkının toplumda uygulanış biçimini ön plana çıkarmıştır.⁴¹

2.2. Fukuzawa'nın Hristiyanlığa Dair Görüşleri

Fukuzawa, Hristiyanlık ilk kez 1861'de Tokugawa Shōgunluğu'nun Avrupa'ya gönderdiği heyetle birlikte Londra'ya gittiği zaman karşılaşmıştır. Ziyaret esnasında British Bible Society,⁴² Japon heyetine Yeni Ahit göndermiştir. Fukuzawa, bu kitabın Hristiyanlığın kutsal kitabı olduğunu heyete bildirmiştir. Heyetin Hristiyanlığa karşıtlığından dolayı kitap iade edilmiştir.⁴³

Fukuzawa'nın Hristiyanlığa olan tepkisi, öğrencilerine karşı tutumunda görülmektedir. 1866'da Tokugawa Yönetimi, eğitim almak üzere İngiltere'ye öğrenci gönderme programı düzenlemiştir. Bu programa başvuran ve başarılı olan öğrenciler arasında Fukuzawa'nın öğrencisi Fukuzawa Einosuke (Shinjiro Wada) vardı. Londra'ya gönderilen Einosuke, oradaki eğitimi sırasında Mori Arinori (1847-1889)⁴⁴ ile tanışmıştır. Mori Arinori 1865'te Satsuma Derebeyliği tarafından İngiltere'ye matematik ve fizik eğitimi için gönderilen öğrenciydi. Arinori, Einosuke'yi Thomas Lake Harris (1823-1906) tarafından oluşturulan *the Brotherhood of the New Life* adlı Hristiyan toplulukla tanıştırmıştır. Ayrıca Arinori, topluluğun New York'taki çiftliğine Einosuke'yi davet etmiştir. Einosuke, bunun için öğretmeni Fukuzawa'dan izin istemiştir. Fukuzawa ise 16 Aralık 1867'de buna sert bir şekilde karşı olduğunu bildiren bir mektup yazmıştır.⁴⁵ Fukuzawa'nın bu tepkisi,

⁴¹ 小泉仰「福沢諭吉と宗教」7-8頁.

⁴² Hristiyanlığın kutsal kitaplarını çeşitli dillerde çevirisi yayımlayıp makul fiyatlarda satmak üzere 1804'te İngiltere'de kurulmuştur.

⁴³ 小泉仰「福沢諭吉と宗教」6頁.

⁴⁴ Mori Arinori, Meiji Dönemi'nin önde gelen Japon devlet adamlarındandır. ABD'nin ilk Japonya Büyükelçisidir (1871-1873).

⁴⁵ 小泉仰「福沢諭吉と宗教」6頁.

Tokugawa Shōgunluğu'nun Hristiyanlık karşıtlığından olabildi. Bunun yanı sıra Fukuzawa hayatı boyunca dine olduğu gibi Hristiyanlığa da mesafeli tutum içerisinde olmuştur. Onun, *Bunmeiron no Gairyaku* eseri incelendiğinde dönemin Batılı misyonerleri ve Hristiyanlığa olumlu yaklaşan Japon düşünürlerin savunduğu “ileri Batı medeniyetinin arkasındaki gücün Hristiyanlık olduğu” fikrini paylaşmadığı görülmektedir. Fukuzawa, herhangi bir dinin medeniyet getirdiğini düşünmüyor, aksine medeniyetin içerisinde dinin yapısı ve içeriğinin değişmesi gerektiğini vurguluyordu. Ona göre ahlâk öğretileri açısından Doğu ve Batı dini arasında bir fark yoktur. Fakat bu farksızlık, Hristiyanlığın Japonya’da kabul edilmesinde bir sakınca olmadığı anlamına gelmemektedir. Japonya’nın medenileşme sürecinde geleneksel dinler bir dönüşüm geçirebilir veya Batı’nın dini de kabul edilebilir. Bu noktada din özgürlüğü sağlanmalı ve medeniyeti doğal ilerleyişinde dinin alacağı şekle izin verilmelidir.⁴⁶ Fukuzawa, ayrıca Hristiyanlığın bütün dinlerden üstün olduğu iddialarına karşı çıkmıştır.

“Eşitlik, evrensellik ve kardeşlik ile yer küre sanki bir aile gibi, yer küre üzerindeki insanlar birbiri ile eşit ve kardeş gibi ve birbirlerine hiçbir üstünlüğü yok. Eğer dünya bir aile gibiyse aile içerisinde neden sınırlar çizmek gerekiyor? ...yeryüzünü parçalara ayırmak, ülke sınırları çizmek ve insanları bu sınırlar içerisine hapsedmek, her bir ulus devlete isim vermek ve (ulus-devletin) çıkarlarını korumak için hükümetler kurmak, korkunç silahlarla sınır ötesindeki kardeşleri öldürmek, topraklarını işgal etmek, ticari çıkarlar için savaşmak; buna din denemez... Bugünün dünyası, ticaret ve savaş dünyası şeklinde adlandırılabilir.”⁴⁷

Hristiyanlığın evrensel öğretilerinin insanlığa eşit bakışı ve kardeşlik kavramlarının; Batılı ülkelerin rekabetine bakıldığında gerçekçi olmadığını tespit etmiştir. Ayrıca bu durumun Japonya’nın ulusal çıkarları ve bağımsızlık politikası ile çeliştiğini ifade etmiştir.

Fukuzawa’nın Hristiyanlığa yönelik olumsuz görüşünün değiştiği, Jiji Shinpō’da 7 Haziran 1884’teki *Shūkyō mo mata Seiyō-fū ni Shitagawazaru wo ezu* başlıklı yazısında tespit edilmektedir. Bu yazısında bazı hayvanların çevresinde bulunan nesnelere rengini alarak kendilerini tehlikelerden nasıl

⁴⁶ 順一梅津「福沢諭吉の文明論とキリスト教」32-33頁.

⁴⁷ 福沢諭吉「文明論の概略」福沢全集、国民図書、第四巻、1926、233-234頁。
<https://dl.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/1912603> (Erişim tarihi: 21.08.2021)

koruduklarını anlatan teorik bir örnekle, ilerlemenin şartı sayılan Hristiyanlığın benimsenmesine vurgu yapmıştır:

“Avrupa ve Amerika’nın medeni ülkeleri, sadece politik kurumları ile değil; dinde, gelenek ve görgü kurallarında diğer bütün ülkelerden ileri oldukları inkâr edilemez bir gerçektir... Avrupa ve Amerika’nın üstün medeniyetinin bu özellikleri, karakterinde ayırt edici belli bir sosyal renk oluşturmuştur. Bu yüzden batı medeniyetinin bu ayırt edici özelliğinde iz taşımayan her ülke, onun rakibi konumunda kalır ve aydın Amerikanların ve Avrupalıların üstünlüğüne karşı koyamaz. Ayrıca onların doğrudan veya dolaylı olarak alaylamalarına maruz kalır... Kurumlar ve gelenekleri ile birlikte Batılı dine uyum ... batılı sosyal renge benzer olmak için tek araçtır.⁴⁸

Görüldüğü üzere Fukuzawa’nın Japonya’nın Hristiyanlığa uyum sağlama önerisi, onun dine işlevsel bakışını yansıtmaktadır. Ancak Onun Hristiyanlığa dair bu olumlu görüşü uzun sürmemiş ve 2-3 Ekim 1884’teki *Shūshi Senpu no Hōben*⁴⁹ başlıklı yazısında Batılı misyonerlerin Hristiyanlığı yayma yöntemini eleştirmiştir. Misyonerlerin Japonya’daki diğer dinleri eleştirmesinden ve Budist sunaklarını yıkmasından rahatsız olmuştur. Bu yazısında herhangi bir dinin insanlara nasıl anlatılacağı konusuna değinmiştir. Bu konuda Budist din adamlarını Hristiyan misyonerlerden üstün tutmuştur. Ona göre din konusunda bilgili olmayan kişiler din hakkında konuşmamalıydı. İnsanlar, yalnızca din konusunda bilgili din adamının veya keşişin sözünü dinlemeliydi.⁵⁰

Hristiyanlığa işlevsel baktığına dair diğer bir örnek ise misyonerler ile kurduğu yakın ilişkilerdir. Fukuzawa’nın Batılı Hristiyan misyonerlerle yakın bir ilişkisi olduğunu Takako Shirai, 1999’da yayımladığı *Fukuzawa Yukichi to Senkyōshitachi: Shirarezaru Meijiki no Nichiei Kankei* başlıklı eserinde ortaya koymuştur.⁵¹ Society for the Propagation of the Gospels (1701)’in üyelerinden A. C. Shaw, Alice Eleanor Hoar’ı evinde ve diğer birçok misyonerleri⁵² *Keiō Gijyuku*’da misafir ettiği bilinmektedir. Fukuzawa,

⁴⁸ 福沢諭吉「宗教も亦西洋風に従はざるを得ず」福沢諭吉全集、9巻、岩波書店、1970、529-539、531頁。

⁴⁹ 福沢諭吉「宗旨宣布の方便」全集第九巻、時事論集、1926、470-478頁。
<https://dl.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/979059> (13.08.2021)

⁵⁰ Takashi Koizumi “Fukuzawa Yukichi and Religion”, 111.

⁵¹ 白井堯子「福沢諭吉と宣教師たち—知られざる明治期の日英関係—」未来社、東京、1999.

⁵² Fukuzawa’nın yakın etkileşim içerisinde olduğu diğer misyonerler; North American Branch of the Dutch Reformed Church üyesi; Duane B. Simmons, American Unitarian Association

okulunda bir eğitimci olarak okulunda istihdam etmek üzere misyonerlerle yakın ilişki kurmuştur.⁵³

SONUÇ

Fukuzawa Yukichi, 19. yüzyıl Japon modernleşmesinin önde gelen düşünürlerindedir. Onun Batılı ülkeleri ve bilimi tanıtan eserleri Japonya’da geniş kitlelere ulaşmış ve Japonların Batı algısını etkilemiştir. Fukuzawa, Batı’ya ilgili olmasına rağmen, eserleri incelendiğinde Hristiyanlığa yönelik tepkisel bir tutum sergilediği görülmüştür.

Fukuzawa, hayatı boyunca herhangi bir dine inanmadığını otobiyografisinde açıkça ifade etmiştir. Eserlerinde ise halkı yatıştırma, sosyal düzeni sağlama gibi rollerini vurgulayarak dini işlevsel bir bakış açısıyla değerlendirdiği görülmüştür. O, dini medeniyet kuruluşunun bir gerekliliği olarak görmemiş ve medeniyetin doğal ilerleyişi içerisinde değiştiğini ifade etmiştir.

Fukuzawa, Doğu ve Batı dini arasında bir fark görmemektedir. Ona göre medeniyetin doğal seyri içerisinde dinin alacağı şekle izin verilmeli ve bunun için din özgürlüğü sağlanmalıydı. Bu yüzden Batılı misyonerlerinin Hristiyanlığı Japonlara dayatmalarından rahatsız olmuş ve yazılarında eleştirmiştir. Ayrıca O, Hristiyanlığın diğer dinlerden üstün olduğu iddialarına karşı çıkmıştır. Dahası, Hristiyanlığın evrensel kardeşlik söylemlerinin, dönemin Batılı ülkelerin ticaret savaşlarıyla çeliştiğini vurgulamıştır.

Fukuzawa’nın eleştirilerine rağmen, Hristiyanlığa yönelik olumlu yaklaşımı sadece 7 Haziran 1884’teki *Shūkyō mo mata Seiyō-fū ni Shitagawazaru wo ezu* başlıklı yazısında görülmektedir. O, burada Batılı ülkelerin rakibi olmaktan kaçınmak için Hristiyanlığa uyum sağlama önerisinde bulunmaktadır. Bu yazısında Fukuzawa’nın dine ve Hristiyanlığa yönelik işlevsel bakış açısı yansımaktadır. Ayrıca bu işlevsel bakış açısına diğer bir örnek ise Fukuzawa’nın Batılı misyonerlerle olan yakın ilişkisidir. *Keiō Gijyuku*’da İngilizce eğitimine ve Batı bilimine katkı sağlamları için birçok Batılı Hristiyan misyonerle yakın ilişki kurmuştur.

üyeleri; Clay MacCauley, Arthur May Knapp, Presbyterian Church in USA üyesi; Christopher Carrothers, The Methodist in USA üyesi, William C. Kitchin, English Unitarian Association üyesi; Henry W. Halkes Arthur Lloyd, The Episcopal Church üyesi; Henry D. Page,

⁵³ Takashi Koizumi “Fukuzawa Yukichi and Religion”, 111.

KAYNAKÇA

- D.C. Greene, “General Historic Review of Missionary Work in Japan Since 1883”, Proceedings of the General Conference of Protestant Missionaries in Japan, held in Tokyo October 24-31, 1900 Methodist Publishing House, Tokyo, 1901.
- Fukuzawa Yukichi, Fukuzawa Yukichi'nin Özyaşam Öyküsü, (Çev. Esra Üstündağ Selamoğlu), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2006.
- Miyazaki Kentarō, “Roman Catholic Mission in Pre-Modern Japan” Handbook of Christianity in Japan, Leiden; Boston, MA: Brill, 2003.
- Otis Cary, History of Christianity in Japan, H. Revel Company, London and Edinburg, 1909.
- Statistical Handbook of Japan, Statistics Bureau Ministry of Internal Affairs and Communications, 2017.
- The Japan Weekly Mail, 9 Şubat 1901.
- Watanabe Hiroshi, A History of Japanese Political Thought 1600-1901, (Çev. David Noble), International House of Japan, 2012.
- 五野井隆史『日本キリシタン史の研究』吉川弘文館、2002.
- 八木清治『福沢諭吉の宗教論説』国家と宗教（編：源了圓・玉懸博之）、思文閣出版、1992.
- 小泉仰『福沢諭吉と宗教』イギリス哲学研究、第 34 号、2011.
- 山崎渾子「岩倉使節団における宗教問題」思文閣出版社、2009.
- 白井堯子『福沢諭吉と宣教師たち—知られざる明治期の日英関係—』未来社、1999.
- 福沢諭吉『学問のすゝめ』福沢諭吉全集第三巻、国民図書、1926.
- 福沢諭吉『宗教も亦西洋風に従はざるを得ず』福沢諭吉全集、9 巻、岩波書店、1970.
- 福沢諭吉『宗旨宣布の方便』福沢全集第九巻、時事論集、1926
- 福沢諭吉『文明論の概略』福沢全集、国民図書、第四巻、1926.

福沢諭吉『文明論の概略』福沢諭吉著者蔵版、1875.

福沢諭吉『西洋事情』慶應義塾出版局、1872.

福沢諭吉『通俗国権論』福沢諭吉全集、第5巻、1926.

鈴木範久『日本キリスト教史－年表で読む』教文館、2017.

順一梅津『福沢諭吉の文明論とキリスト教』聖学院大学論叢、12 (1): 21-36, 1999.

高橋昌郎『福沢諭吉』東信堂、2015.

Elektronik Kaynaklar

<https://dl.ndl.go.jp/search/searchResult?searchWordFulltext=%E8%A5%BF%E6%B4%8B%E4%BA%8B%E6%83%85%E3%80%80%E7%A6%8F%E6%B2%A2&featureCode=all&viewRestrictedList=0&fulltext=1&searchWord=%E8%A5%BF%E6%B4%8B%E4%BA%8B%E6%83%85%E3%80%80%E7%A6%8F%E6%B2%A2&filters=4%3A7> (Erişim tarihi: 12.08.2021).

<https://dl.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/979053> (Erişim tarihi: 12.08.2021).

<https://dcollections.lib.keio.ac.jp/ja/fukuzawa/a23/77> (Erişim tarihi: 12.08.2021).

<https://dcollections.lib.keio.ac.jp/en/fukuzawa/a30/93> (Erişim tarihi: 12.08.2021).

<https://dcollections.lib.keio.ac.jp/ja/fukuzawa/a23/82> (Erişim tarihi: 13.08.2021).

<https://dl.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/979059> (Erişim tarihi: 13.08.2021).

<https://dl.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/1912603> (Erişim tarihi: 21.08.2021).

TOSHIHIKO IZUTSU'DA DİNİ KAVRAMLAR: “İSLAM KÜLTÜRÜ” İSİMLİ ESERİ ÜZERİNDEN

Nurullah SAT*

Giriş

Toshihiko Izutsu, uluslararası alanda başta İslamiyet olmak üzere Doğu düşünceleri üzerine çok değerli eserler kaleme almış ve bu eserlerde ortaya koyduğu kendine özgü düşünce yapısıyla birçok araştırmacı için çok önemli bir referans kaynağı haline gelmiştir. Onun, İslamiyet üzerine İngilizce olarak kaleme aldığı eserler Türkçeye kazandırılmış olmakla birlikte Japonca olarak ortaya koyduğu çalışmalar henüz dilimize tercüme edilmemiştir.

Izutsu'nun öğrencilerinden William C. Chittick'in ifadesiyle Izutsu'nun İslami metinlere başlayıp onlar üzerinde çalışmalar yapmaya başlamasında bir anlamda hesapsız bir şekilde babasının etkisi olduğunu görüyoruz. Zira çocukken babası tarafından *zazen* tecrübesi icra etmeye zorlanan Izutsu, bundan nefret edecek derecede rahatsız olur. Bunun üzerine Zen'in gerçeklik anlayışından mümkün olduğu kadarıyla uzak bir alana girmeye karar verirken dil bilimini seçer. Birkaç yabancı dil öğrenmeye koyulur ve henüz 18 yaşındayken üniversite düzeyinde Rusça öğrenmeye başlarken bunu Farsça, Türkçe ve Arapça ile birlikte diğer birçok dil takip edecektir. (Izutsu 2010: 10).

Izutsu, çalışmamızda ele aldığımız bu eserinde kendi ifadesiyle “Bir kültür yapısı olarak İslam'ın en karakteristik yönlerinden olduğunu düşündüğü, İslam Kültürü'nü diğer kültürlerden ayırarak onu gerçek manada İslamî yapan bazı noktaları seçmiş ve bunları irdeleyerek düşüncelerini ifade etmiştir. Bunu yaparken de İslam Kültürü'nün hemen herkesçe görülebilen yüzeysel yapısı değil de söz konusu yüzeysel yapının derinliğini, yani derinliklerinde yatan ruhun ne olduğunu, bunun bütünü asıl parçası olup

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Japonca Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, ORCID: 0000-0002-9269-8164.

olmadığını” ortaya koymaya çalışmıştır. Izutsu’nun ilk olarak dikkat çektiği nokta Japonya’nın İslam dünyasına son zamanlara kadar ilgisiz bir tavır ortaya koymuş olmasıdır. O, bu konuyla ilgili düşüncelerini şu sözlerle açıklamaktadır:

Yalnızca birkaç yıl öncesine kadar biz Japonların İslam bölgeleriyle veya Yakın ve Orta Doğu’nun içinde bulunduğu şartlara karşı özel bir ilgimiz olmadığı gerçeğini aklımızda tutmamız gerekir. Haçlı seferlerinden beri özellikle modern çağdaki sömürgecilik dönemi boyunca Japonya, uzun yıllar birbirlerine karşı sevgi ve nefret bağları içinde yaşamış olan Batı Avrupalılar ile bu noktada tamamen farklıdır. Tabii ki Arap-İsrail çekişmesi bizi o güne kadarki ilgisizlikten uyandırmıştır. Ama yine de genel olarak bakıldığında Yakın ve Ortadoğu’nun durumu Japonların büyük çoğunluğu için tabiri caizse “Yabancı biri” derecesindeydi. Biz Japonların İslam bölgelerini gerçekten ciddi manada araştırma gayretlerimiz ancak son zamanlarda gerçekleşmiştir (Izutsu 1981: 2).

Ancak Izutsu’nun burada Japonya’nın İslam dünyasına yönelik özellikle 1933-1945 yılları arasında çok yoğun bir siyaset izlediği dönemi göz ardı ettiği düşüncesindeyiz. Zira Büyük Asyacılık idealleri kapsamında Asya’nın lideri ve dünyanın büyük devletlerinden biri olabilmek için gereken askeri gücü sağlamak, anakaranın hammadde ve pazarını ele geçirmeye bağlı olduğundan Japonya, bölgedeki Müslüman Türk halklarını potansiyel müttefik olarak görmüştür (Dündar 2013: 80). Japonya müttefiklik ruhuyla sürdürdüğü bu siyasette tabii ki kendi amaçları ön planda tutmuştur.¹ Izutsu’ya göre petrol krizi döneminde başlayıp Humeyni’nin İran devrimi ve devamında İran-İrak Savaşı gibi birkaç yıl içinde birbiri ardına Orta ve Yakın Doğu’da

---

¹ Japonya’nın aşırı milliyetçi örgütler, ordu ve hükümetin milliyetçi kanadı aracılığıyla Türk dünyasına yönelik olarak uyguladığı en önemli harekât, 1933’de Doğu Türkistan’da çıkan ayaklanmayı devşirerek bölgede Padişah II. Abdülhamid’in torunu Şehzade Abdülkerim Efendi’nin idaresinde, Japonya güdümlü yeni bir kukla devlet kurdurma gayretleridir. Şehzade Abdülkerim Efendi’nin devletin başında bulunması Osmanlı Hanedanı’nın tekrar ihya olması anlamına geldiği gibi Hilafet Kurumu da şehzade eliyle tekrar tesis edilecek ve dünya Müslümanları bu yolla Japonya’ya bağlanmaya çalışılacaktı. Sonuçta, başarılı olamayan bu harekâtın ardından Amerika Birleşik Devletleri’ne giden Abdülkerim Efendi, burada bir otelde intihar ederek yaşamına son vermiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz: A. Merthan Dündar, *Şehzade Abdülkerim Efendi’nin Japonya’nın Desteğiyle Türkistan İmparatoru Olma Meselesi Üzerine*, Bilig, Yaz 2013, Sayı 66, s. 79-92. Japonya’nın İslam dünyasına yönelik izlediği siyaset için ayrıca bkz: A. Merthan Dündar, *Pan İslamizm’den Büyük Asyacılığa*, Ötüken Yayınları, 2006,

gerçekleşen olayların her biri Japonya'daki siyasi, diplomatik ve özellikle ekonomik hayat ile doğrudan bağlantılı olaylar olup Japonların ciddi anlamda ilgilerini çekmişti. Bununla birlikte İslam dünyası ile ilgili süzülüp gelen yoğun bilgiler Japonya'ya taşınırken bunların yalnızca basit olaylar ve şartlar olmadığı, arka planında İslamiyet'in olduğu görülmektedir. Dahası Japonların duruma kendi bakış açılarıyla bakarak, bugüne kadar olduğu gibi Batılıların anladıklarını şekilde yalnızca dolaylı olarak değil, kimsenin farkına varmadığı bir şekilde İslam'ın yeni yönlerini kavrayabilmeleri gerekmektedir. Diğer yandan İslam toplumunun sahip olduğu şartları anlamak da İslam'ı tanımanın son derece etkili bir yoludur (Izutsu 1981: 3)

Küreselleşme ve İslam

Izutsu, küreselleşmeyi ele alırken yaptığı değerlendirmede Japonların eğer gerçekten modern dünyada mutlu bir şekilde yaşamak istiyorlarsa arka planda uluslararası toplumun desteğini almadan sahip olunan problemlerin hiçbirini çözemeyeceklerini vurgulamaktadır. Bunun yanında Japonların kendi köklerini önemsemeleri ne kadar değerli olursa olsun, eğer varoluşlarının derinliklerinde keşfedilen köklerin mevcut gerçek koşullarda modern bir şekilde geliştirilmemesinin kucakta bir ceset tutmakla eş değer olduğunu ifade etmektedir. Buna paralel olarak şu anki mevcut durumun tam olarak uluslararası ve sosyal koşullar olduğunu dile getiren Izutsu, İslamiyet'in modern koşullardan ayrı düşünülmemeyeceğini ifade eder (Izutsu 1981: 5).

O, insanlık mefhumunu geleceğe yönelik bir tarzda düşünen insanlar arasında *küresel* sıfatının yaygın bir şekilde kullanılır hale gelmesinin kesinlikle bir tesadüf olmadığını düşünmekte olup, ona göre küresel toplum artık bir ütopya veya rüya değil, bunun ötesinde insanlığın ve geleceğin vizyonunu çizerken karşılaşılan tüm ciddi sorunları göz önünde bulundurarak yavaş yavaş düşüncelerin koordinat eksenine haline gelmektedir. Çeşitli ırkların ve insanların tamamen birbirlerinden bağımsız olduğu ve birbiriyle hiçbir ilişki kurmadan hayatlarını sürdürdükleri-sürdürebildikleri dönem sona ermiştir. "Onurlu izolasyon" zaten geçmişte kalan bir kelimedir. Öyle ki artık dünyanın herhangi bir köşesinde olanlar kesinlikle tek başlarına özgür ve izole bulunamazlar (Izutsu 1981: 6). Buna paralel olarak örneğin İran'da meydana gelen olaylar ve Arap dünyasındaki hareketler olduğu şekliyle doğrudan Japonları etkilemektedir. Zira Orta Doğu, Japonların içinde yaşadığı gerçekliğin özüne kadar işlemiştir. Diğer yandan, bu alışılmadık derecede

daralan dünya alanına her biri farklı kültürel geleneklere sahip pek çok ırk düzensiz bir şekilde atılmakta ve birbirlerini itip kakmaktadır. Bunun doğal sonucu olarak küresel ölçekte çeşitli büyük sorunlar ortaya çıkmakta ve hoşumuza gitsin veya gitmesin, insanlık ekonomik, politik, dini ve ideolojik sürtüşmeler, fikir ayrılıkları ve çatışmalar sarmalına girmektedir (Izutsu 1981: 7).

Ancak şahsen şuna kesinlikle kaniyim ki Doğu ve Batı milletleri arasında her iki tarafın görüş ve düşüncelerinin derinlikli bir tarzda felsefi olarak kavranmasına dayalı uluslararası gerçek bir dostluk yahut kardeşliğin kurulması dünyanın bugünkü şartlarında acilen ihtiyaç duyulan hususlardan biridir (Izutsu 1995: 16).

Söz konusu bu küreselleşmenin etkisiyle İslam kültürü Akdeniz kültürü, İran kültürü, Hint kültürü, Afrika kültürü gibi birçok kültürle harmanlanmış olan çok önemli bir kültürdür. Doğu'nun bir köşesinde eski Çin kültürüyle yaratıcı bir karşılaşmayla kendi kültürünü oluşturan ve dahası Batı Avrupa kültürüyle de kendisini modernleştirme noktasında başarı sağlayan Japonya, şimdi Yakın ve Ortadoğu olarak bilinen geniş Asya dünyasının temelini oluşturan İslam kültürü için belki de yine aynı şekilde benzer bir kültürel çerçeveye karşı karşıya kaldığı yeni bir döneme girmek üzeredir. Geçmişe bakıp düşündüğümüzde, biz Japonlar geleneksel olarak hem genel hem de akademik açıdan İslam'a çok kayıtsız kaldık. Hindistan, Tibet ve Çin'de araştırma alanlarında dünyanın en üst düzey standartlarda akademisyenleri olduğu söylenen Japonya'nın doğu çalışmaları, aynı Asya'nın İslam kültür alanı için ise yok denecek kadar azdır. Gerçek anlamda Japonya'ya özgü diyebileceğimiz İslamiyet üzerine kayda değer hemen hemen hiçbir akademik çalışma yoktur (Izutsu 1981: 10). Ancak, zamanın hızla akışı ve dünya meselelerindeki karşı konulamaz uluslararası eğilimler bizi, artık İslamiyet'e karşı böylesine kayıtsız kalınmasına izin verilmeyen bir noktaya kadar getirmiştir. Hızlı bir tempoda şekillenen bir dünya kader topluluğu olarak küresel toplum içinde Japonya'nın sahip olduğu konum ve Japonya'nın oynaması gereken rol yalnızca Japonlarla sınırlı olmayıp, tüm dünya insanların ilgisini çeken bu noktada biz, uluslararası toplumdaki İslam kültürü ile ilişkimizi yeniden gözden geçirmeliyiz. Çünkü İslam, uluslararası toplumu oluşturma sürecinde belirleyici faktörlerden biri olarak gerçekten güçlü bir şekilde performans göstermektedir. Bugüne kadar olduğu gibi, İslamiyet'in başkalarının işi olarak görülüp kolayca göz ardı edilemeyecek

oluşu, her geçen gün çevremizde bir gerçeklik halini almaktadır. Japonlar için İslam, bugüne kadar yabancı bir insan gibiydi. Ancak İslam, bize kısa zamanda tarihsel bir gerçeklik olarak yakınlaşmıştır. (Izutsu 1981: 11). Günümüzde Japonlar için Çin kültürü, Batı kültürü ve Hint kültürü bir dereceye kadar bilinen komşu kültürlerdir. Buna karşılık İslamiyet, bizim için kelimenin tam anlamıyla bir komşu kültürümüz olmasına rağmen oldukça yabancı bir kültürdür. Dolayısıyla İslamiyet'in tam olarak ne olduğu, Müslüman olarak tanınan insanların hangi konuda nasıl düşündükleri, bu insanların hangi durumlarda nasıl tepki verdikleri, İslamiyet denilen bu kültürün nasıl bir temel yapıya sahip olduğu vb. noktalar biz Japonlar için tam doğru bir şekilde anlaşılması gereken konulardır. Biz bunu tam olarak anlayamadığımız sürece İslamiyet'i de içine alan çok boyutlu uluslararası toplumu gerçek manada düşünebilmemiz anlayabilmemiz mümkün değildir (Izutsu 1981: 12).

İslam'ın Global Yapısı

Izutsu, İslamiyet'in artık sadece bir din olmayıp, dünya siyasetinin eğilimlerini yönlendirebilecek kadar sağlam bir siyasi ve aynı zamanda onu destekleyen küresel bir ekonomik güç haline geldiğini ifade etmektedir. Bugün mevcut olan bu durum büyük bir ilgiyle izlenmektedir. Ancak bununla birlikte, aslında köken itibarıyla İslam, nereden bakılırsa bakılsın sonuçta bir din ve kendine özgü bir inanç sistemidir. Yakın bir zaman önce gerçekleşmiş olan İran devrimi tüm dünyaya bunu gerçek manada beklenmedik ve güçlü bir şekilde hissettirmiş olup İslam kültürü, dini bir temel üzerine inşa edilmiş çok özgün bir kültürel yapı olduğunu belirtmektedir.

Buna paralel olarak milyarlarca inananı bulunan İslam dini bir inancı temsil ederken aynı zamanda bir kültür olduğundan her bir Müslüman bir dini, inancı temsil etmekle birlikte bir kültürü de temsil eder. İslam, Müslümanlara belirli bir kimlik sunarken onların maddi ve manevi ortamlarını oluşturmalarına da imkân sunar. İslam'ın dikkati çeken en önemli özelliklerinden biri de bireye maddi ve manevi dünyasında uymaları gereken kuralları göstererek onların sosyal ortama uyum sağlamalarına da imkân sunuyor oluşudur (Leonard 2006: 261).

Izutsu'ya göre İslam kültürünün global yapısı sadece İslam'ın coğrafi yayılımı dikkate alınarak kolayca anlaşılabilir. Zira Orta Asya ve Güneydoğu Asya'dan Orta Doğu'ya, İspanya'ya ve oradan da Kuzey Afrika'ya yayılmış

olan en müreffeh uygarlıklardan biri Sarazen² İmparatorluğu olup bu Sarazen İmparatorluğu'nun dini ve onun yarattığı bir kültürdür. Bunu basit bir Arap kültürü veya dini olarak görmek mümkün değildir. Dahası, görüş alanımızı Arap çölleriyle sınırlandırdığımız takdirde İslam'ın özünde yanlış anlaşılması riski mevcuttur. Genellikle, İslam denildiğinde insanların aklına çöl gelmekte ve İslamiyet, çöl insanının dini düşüncesi olarak kategorize edilmektedir. "Çöl" kelimesinin ne anlama geldiğine ve kişiye ne hissettirdiğine bağlı olarak, nereden bakılırsa bakılsın konu o kadar da basit değildir. İslam, bir bütün olarak çöl ikliminde doğup gelişen bir din şeklinde müphem manada düşünülecek olursa tabi ki bir çöl dini olabilir. Ancak aslına bakılacak olursa İslamiyet, temelinde bile Arap çöllerinde yaşayan çöl insanlarının dini değildi. (Izutsu 1981: 18). Çöl insanı denildiğinde bilinen şekliyle sabit bir yerde yaşamayan ve uçsuz bucaksız çöllerde sürekli hareket halinde göçebe bir hayat süren Bedevi akla gelmektedir. Buda'nın Budizm'in kurucusu olması, İsa Mesih'in Hristiyanlığın kurucusu olması gibi aynı manada Hz. Muhammed de (SAV) İslamiyet'in kurucusuydu. Ancak O, hiçbir zaman bir bedevi olmadı. O bir tüccardı. Mekke ve Medine o dönemde Arabistan'ın önde gelen uluslararası ticaret kentlerinin tüccarı olup, bir tüccar olarak yeteneğini çeşitli yönlerden ortaya koyan bir kişiydi. Bunun yanında çöl bedevileri ile kent tüccarları arasında gerek mantalite gerek hayat anlayışı ve gerekse de hayat prensipleri noktasında büyük farklılık vardır. Bir çöl bedevisi olmaktan çok uzak olan Peygamber Hz. Muhammed (SAV) mutlak surette çöl bedevilerinin en çok önem verdiği değerler sistemiyle doğrudan çarpışarak, ona karşı durarak ve onunla şiddetli bir şekilde mücadele ederek İslam dinini inşa etmiştir. Kur'an-ı Kerim'de bu mücadele modeli canlı bir biçimde tasvir edilmektedir (Izutsu 1981: 19). Peygamber Hz. Muhammed'in (SAV) bedevilere³ karşı derin bir güvensizliği vardı. Kendisini takip edenleri,

---

² Batılılar tarafından Arapları ve genel olarak Müslümanları tanımlamak amacıyla kullanılan isim. Ayrıntılı bilgi için bkz: Cengiz Tomar, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2009, 36. Cilt, s. 116-117.

³ Kur'an'ın bu kesime özel bir vurgu yapmasının sebepleri arasında, Arap yarımadasındaki nüfusun önemli bir kısmının göçebe veya yarı göçebe topluluklardan oluşması ve İslamiyet'in burada yayılıp tutunabilmesi için onların bu birliğe dahil edilmesi zaruretinin bulunması zikredilebilir. Bunun yanında, yerleşik bir toplumsal düzen içinde yaşamının icaplarını yerine getirmeye fazla yatkın olmayan bu kimselerin inkarcılık ve nifak yolunu tuttuklarında da haşin tabiatlarına uygun bir tutum ortaya koyduklarına, dolayısıyla dinin getirdiği sınırlara riayet etme konusunda sorun çıkarmaya daha müsait tipler olduklarına değinilmiştir. Kur'an şehirli-bedevî ayırımı yapmadığına göre, Kur'an'ın bu kesimle ilgilenmesini, onları da eğitip ıslah etmeyi hedeflediği şeklinde açıklamak uygun olur.

bedeviler ne kadar İslam'ı kabul ederse etsinler, şeklen tam olarak ne kadar Müslüman olursa olsunlar, onlara kolayca güvenilmemesi noktasında her zaman uyarmıştır. “Bir şey vuku bulduğunda hemen arkasını dönerek bize ihanet eden insanlardır” demiştir. Kur'an'da “Çevrenizdeki bedeviler içinde çok sayıda münafık bulunmaktadır” denilmektedir. 9/101.

Başlangıçta, Hz. Muhammed'in (SAV) doğduğu ve bir peygamber olarak ayağa kalktığı yer olan Mekke şehri çok önemli bir ticaret merkeziyken daha sonrasında İslam'ı güçlü bir topluluğun dini olarak inşa ettiği Medine, son derece önemli bir diğer ticaret şehri olup, Yahudi renginin yoğun olduğu, çok sayıda Yahudi'nin yaşadığı bir ticaret ve finans merkeziydi. Bu noktada Kur'an-ı Kerim'in tüccar dili ve ticari teknik ifadelerle dolu olmasını oldukça dikkat çekici bulan İzutsu, Müslümanların bu dünyada gerçekleştirdiği iyi eylemleri kazanç olarak düşünmelerinin bunun tipik bir örneği olduğunu ifade ederken buna şu ayeti örnek olarak gösterir. “Dinlerini bir oyun ve bir eğlence edinen ve kendilerini dünya hayatının aldattığı kimseleri bırak! Ve hiçbir kimsenin kazandığı şey yüzünden kendisini helak etmemesini, kendisi için Allah'tan (C.C) başka hiçbir dost ve hiçbir şefaathçi bulunmadığını Kur'an ile hatırlat. O, azaptan kurtulmak için bütün varını feda etse, kendisinden alınmaz. Onlar kazandıkları şey yüzünden helake uğratılmışlardır. Onlar için, inkâr ettiklerinden dolayı kaynar bir içecek ve can yakıcı bir azap vardır” 6/70.

Izutsu, burada tekrar eden güveni kötüye kullanma eylemlerinin sahtekârlıkla alışverişte kazanılan kötü paraya benzetildiğini ifade eder ve Kur'an'da Allah (C.C) ile yapılan bir iş ilişkisi, bir çeşit ticaret olduğuna dikkat çekmektedir. Bunu yine Kur'an'dan verdiği bir örnekle açıklarken “Allah (C.C) müminlerden canlarını ve mallarını, karşılığında cenneti onlara vermek suretiyle satın almıştır. Bu, Tevrat, İncil ve Kuran'da belirtilen Allah'ın (C.C) vaadidir. Kimdir sözünü Allah'tan (C.C) daha iyi yerine getiren? O hâlde, yapmış olduğunuz bu alışverişten dolayı sevinin. İşte asıl bu büyük başarıdır.” 9/111 ayetini örnek göstermektedir.

Kur'an, Allah'ın emirlerini dikkatlice inceleyip insanın hayatına bahse girerek Allah'a (C.C) borç vermesini ve iyi işler yapmasını sembolize eder. “Kimdir Allah'a (C.C) güzel bir borç verecek o kimse ki, Allah da (C.C) o borcu kendisine kat kat ödesin. (Rızık) Allah (C.C) daraltır/avucunu sıkır ve genişletir/Avucunu açar. Ancak O'na döndürüleceksiniz” 2/245.

Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://kuran.diyabet.gov.tr/tefsir/Tevbe-suresi/1325/90-99-ayet-tefsiri>. Erişim tarihi: 25.08.2021.

Izutsu bu örnek ayetleri verirken bu ifade biçiminin tam olarak bir şehir tüccarına ait olduğunu ve çöl insanların bu kelimeleri asla kullanmayacağını ve böyle bir düşünce yapısına sahip olmadıklarını vurgulamaktadır. Dolayısıyla Izutsu'ya göre İslam, başından beri çöl insanların, yani çöl göçebelerinin dünya görüşünün ve varoluş duygusunun bir ürünü olmayıp tüccarların da dinidir. Ticari işlemlerde sözleşmelerin öneminin bilincinde olarak, her şeyden önce karşılıklı güven ve samimiyet ile birlikte asla yalan söyletmeyen, verilen sözlere mutlak surette sadık kalınarak yerine getirmeye her şeyden önce önem veren tüccarların ahlakını yansıtan bir dindir. Aynı zamanda, atalardan kalan hayat geleneklerini yüce görerek saygı duyan, bu geleneklerden ortaya çıkan hayat teamüllerine uyan, bir şeyleri fazla düşünmeden hayatını sürdürebilen çöldeki bedevilerden farklı olarak, şehrin karmaşık insan ilişkileri içinde an be an değişen hayat koşullarına hassas bir şekilde uyum sağlayan, hayatın kaybedeni olmamak için sürekli düşünce gücünü çalıştırmak zorunda olan, daima aktif olan gerçekçi bir tüccar mantalitesini yansıtan bir dindir (Izutsu 1981: 24).

Izutsu, bilindiği gibi İslamiyet'in Hz. Muhammed'in (SAV) vefatından kısa bir süre sonra Eski Yakın Doğu medeniyetinin geniş topraklarına yayıldığını, buradan hızlı bir şekilde ilk olarak Yunan kültürünün bereketli Akdeniz bölgesinin tam ortasına ilerlediğini, buradan Helenizm dünyasına geçerek yalnızca parlak, entelektüel klasik Yunan manevi mirası olmayıp, aynı zamanda Helenistik kültüre özgü karanlık, bir anlamda gizemli kültür alt akımları olan gnostisizm, hermetizm ve yeni platonculuk gibi esoterik inançlara bir anda nüfuz ederek burada İslam kültürünün Akdeniz bölgesindeki şekli diyebileceğimiz bir yapıyı oluşturduğunu ifade eder. Izutsu'ya göre İran'da bizzat İran'ın kadim dini olan Zerdüştlüğün aydınlık ve karanlık düalizmi, Hindistan'da eski zamanlara dayanan uzun ve karmaşık bir geçmişe sahip Brahman⁴ kültürü ve Kuzeybatı Hindistan'dan Orta Asya'ya

---

⁴ Sanskrit dilinde “söylemek, konuşmak; bağırarak, yüksek sesle çağırmak, kükmek; büyümek, güçlü olmak” anlamlarındaki brh kökünden türetilmiş olan brahman kelimesi, nötr şekliyle (brahman) “kutsal kudret, yüce gerçek” anlamındadır. Kelimenin müzekker şekli olan brahman ise (diğeriyle karışmaması için brahmâ şeklinde de yazılmaktadır) “bu kudrete sahip veya ona bağlı olan kimse” demektir. Brahman kavramı zamanla önem kazanıp her şeyin özünü ifade etmeye başlamış, dünyaya şekil ve düzen vermesi sebebiyle bir ilâh olarak kişileştirilmiş ve kelimenin müzekker şekli olan brahman yaratıcı tanrının adı olmuştur. Bu kutsal kudrete bağlı olan veya kendini ona adanmış anlamında brahman kelimesi din adamını da ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Günay Tümer, *Brahmanizm*, TDV İslam Ansiklopedisi, cilt 6, 1992, s. 329-333.

kadar uzanan Mahayana Budizm'i⁵ ile karşılaşmıştır. Bu şekilde düşünüldüğünde de Izutsu, İslam kültürünün kolayca bir çöl kültürü olarak sınıflandırılabilir bir şey olmadığı, çeşitli farklı kültürel geleneklerin karışımı, komplike ve iç içe geçmiş birçok kesişim noktası ağının yayılmasıyla oluşmuş karmaşık bir iç yapıya sahip, uluslararası bir kültür olduğunun rahatça görülebileceğini vurgulamıştır. Ona göre bu uluslararası kültürün ne kadar karmaşık ve içsel yapıya sahip, birbirine zıtlıklarla dolu olduğunu kolayca anlamak için, bu kültürün en önemli tarihi taşıyıcıları olan Araplar ve Persleri bir arada düşünmek yeterlidir. Araplar ve Persler İslam kültürünü tam anlamıyla temsil eden iki etnik grup⁶, her bakımdan taban tabana zıttır. Araplar ve Persler, dünya görüşü, hayata bakışları, varoluş duygusu ve düşünce yapıları açısından tam bir zıt karakter göstermektedirler (Izutsu 1981: 25).

Diğer yandan Izutsu'nun İslam kültürünü temsilen örnek olarak gösterdiği Arap dünyasının İslamiyet öncesi durumuna da kısaca değinmekte yarar olduğunu düşünüyoruz. İslamiyet öncesi dönemde Arabistan yarımadasında sosyal hayatta dikkat çeken en önemli anlayışlardan biri *kölelik* kavramı idi. İnsanlar köle olarak pazarlarda alınır-satılır ve hayatları boyunca efendilerine hizmet etmek zorunda bırakılırlardı. İnsanın hemen hemen hiçbir önemi yoktu. İnanç yönünden ise Arabistan tam manasıyla bir karmaşa içindeydi. Garip itikatlar burada da kol geziyordu. Bir kısmı tamamen inkârcı olup dünya hayatından başka hiçbir şey kabul etmiyorlardı. “Bizim için dünya hayatından başka bir hayat yoktur. Bizi öldüren zamandan başka bir şey değildir.” (45/24) denilerek ahiret hiçe sayılıyordu. Ancak Kur'an daha sonra bu inancı yaşayanlara şöyle hitap edecektir: “Ey Resulüm! Onlara de ki: Sizi Allah diriltiyor, sonra sizi o öldürecek. Sonra da sizi vukuunda şüphe olmayan kıyamet günü diriltip bir araya toplayacak yine O'dur. Fakat insanların çoğu bu gerçeği bilmez” (45/26). Konfüçyüs ile Çin medeniyette ilerlemişken bu bölgede kardeş kavgaları dinmek bilmez bir hal almıştı (Suruç 2013: 169-170).

---

⁵ Budizm, M.Ö. VI. yüzyılda Kuzey Hindistan'da yaşamış, Siddharta Guatama'nın (Budda: M.Ö. 563-483) öğretileri üzerine kurulmuş ve evrensel nitelik kazanmış bir dindir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Prof. Dr. Abdurrahman Küçük, Prof. Dr. Günay Tümer, Doç. Dr. Mehmet Alparslan Küçük, Dinler Tarihi, Berikan Yayınevi, Ankara 2015, s. 233.

⁶ Burada Izutsu'nun Türk İslam dünyasını göz ardı ettiğini düşünmekteyiz. Zira yüzyıllar boyunca İslam'ın hizmetkarlığını yapmış olan Türk dünyasının İslam'ın temsilcisi olarak değerlendirilmemiş olmasının büyük bir eksiklik olduğu kanaatindeyiz. Buradaki gruplandırma Izutsu'nun Şii – Sünni farkını ortaya koyduğu düşünülebilir.

Ancak İslamiyet ile birlikte tüm bu anlayışlar yerle bir oluyor, şartlar tamamen değişerek insan için yerini *Eşrefi Mahlûkat* anlayışına bırakıyordu.

Hiz. Muhammed (SAV) kabile anlayışını ortadan kaldırarak onun yerine ilahi nizamın yeryüzündeki bir tezahürü olan bir yaşam tarzının hâkim olduğu yeni bir toplum düzenini mümkün kılacak tevhid akidesini ikame etmek için cüretkâr bir teşebbüste bulunuyordu. Böylece İslam toplumunun tüm üyeleri arasında inanca dayalı yeni bir tür kardeşlik inşa etmiş ve bu kardeşliğin o andan itibaren kan bağından daha yakın ve daha güçlü bir bağ olarak görüleceğini ilan etmiştir (Izutsu 2013: 119).

Kur'an ve Hadis Kavramları

Izutsu'ya göre İslam kültürü, bu kadar çok çeşitli unsur içeren karmaşık bir yapıya sahip olsa da dünya üzerindeki Müslümanlar, kendilerinin tek bir ümmet oldukları düşüncesine sahiptir. Çünkü ilk bakışta çeşitli unsurlardan oluşan bir koleksiyona benzeyen İslam kültürünü organik tek bir yapıya dönüştüren onu tek bir kültür haline getiren bu birleşik unsur, bir din veya inanç sistemi olarak İslam ve her şeyi temelinden birleştirmiş olan tek bir kitap Kur'an'dır. Kutsal kitap Kur'an, Hiz. Muhammed'in (SAV) Allah'tan (C.C) vahyi olarak O'nun bu sözlerinin kaydedilmesi suretiyle oluşturulmuş olan bir kitaptır. Neredeyse İslami olan her şey bu tek noktada yoğunlaşır ve her şey bu noktadan başlar, tam manasıyla İslam'ın membaıdır. (Izutsu 1981: 26). Yani İslam'ın yüzünü ifade eden Kur'an, Hiz. Muhammed (SAV) aracılığıyla Allah'ın (C.C) sözlerinin tam bir kaydı olup mutlak surette İslam'ın tek kutsal kitabıdır. Ancak bunun yanın da "Hadis" dediğimiz bir şey de vardır. Hadis, genellikle folklor olarak veya buna "Kutsal" kelimesi eklenerek "Kutsal menkıbeler/gelenekler" şeklinde tercüme edilir.

Izutsu hadisleri Hiz. Muhammed'in (SAV) söylediği sözler ve yaptığı eylemlerin kaydedilmiş hali olup bir anlamda onun hangi koşullarda, nerede ne zaman ne söylediği ne söylemediği ne tür davranışlar sergilediği veya sergilemediğinin o ortamda bulunan insanların bizzat kendi duyduklarını, gördüklerini olduğu gibi not ederek gelecek nesillere aktardıkları kayıtlar bütünü olarak ifade eder. Izutsu'ya göre Hiz. Muhammed'in (SAV) ölümü sonrası bu hadisler bu alandaki uzman kişilerce büyük bir heyecanla bir araya getirilip derlenerek uygulamada neredeyse Kur'an kadar kutsal sayılmaya başlanmıştır. Bir başka deyişle neredeyse fiilen ikincil kutsal kitaplardır. İslam hukukunda dört büyük mezhepten biri Şafi mezhebi olup, bu mezhebin

kurucusu İmam Şafî 8-9. yüzyıllarda faaliyet göstermiş olan çok önemli bir şahsiyettir. İslam kültürünün oluşumunda muazzam bir rol oynayan ve gücü günümüze kadar ulaşmış olan İmam Şafî, Kuran'ı Allah'ın (C.C) ilk vahyi, hadisleri ise ikinci vahyi olarak ifade etmiştir.⁷ Böyle birinci vahiy, ikinci vahiy olarak ifade edildiği takdirde şüphesiz ki hadisler kutsaldır. Kur'ân âyetleri anlamında ilk vahyin Hira Mağarası'nda geldiği ve Alak sûresinin ilk beş âyetini ihtiva ettiği hem Şîî hem de Sünnî ulema tarafından kabul edilmektedir. Bununla birlikte, Sünnî gelenek içerisinde sahih kabul edilen hadis derlemelerinde konuyu aktaran Hz. Âişe kaynaklı rivayet, meseleye öncelikle Ehl-i Beyt nokta-i nazarından bakması sebebiyle (yani siyasi kaygılarla) Şî'a nezdinde bir uydurmadan, iftiradan ibaret görülmektedir (Uzun 2013: 73-112).

Ancak sonuçta bu hadisler Hz. Muhammed'in (SAV) vefatı sonrasında oluşturulmuş olduğundan dolayı zamanla sınırsız biçimde tahrif edilmiş ve aslında Hz. Muhammed'in (SAV) söylemediği sözler, onun tarafından söylenmiş gibi dünyaya yayılmıştır. Tabi ki birçok gerçek hadis mevcuttur ancak çok daha fazla sahte hadis de vardır. Nereden bakılırsa bakılsın birbirine karışmış on binlerce hadis mevcut olup bunlar Kur'an'ı on kat, yirmi kat çevrelemekte, tam ortada bulunan Kur'an prizmasıyla çeşitli anlamlara ayrılmakta ve tefsir edilmektedir (Izutsu 1981: 28).

Izutsu, her şeyden önce İslamiyet için en önemli şeyin Kur'an olduğunu, Müslümanlar tarafından sürekli Kur'an okumanın dini bir görev olarak kabul edildiğini ifade eder. Izutsu'ya göre örneğin hadis dediğimiz bir prizmadan geçseniz bile, sonuçta her şey Kur'an'a, Allah'ın (C.C) sözlerine ulaşır. Bu anlamda sadece Kur'an'ın İslam'ın gerçek kökeni olduğu söylenmelidir. Bu arada, İslam kültürünün kaynağı olarak Kuran'a bakıldığında öncelikle dikkat edilmesi gereken, onun bir söz oluşunun ilk bakışta anlaşılabilir bir gerçek olduğudur. Allah'ın (C.C) sözü de olsa, nereden bakılırsa bakılsın mutlaka bir sözdür. Yalnızca bu değil, hatta M.S. 7.yüzyıldaki Arapça, aynı zamanda Hz Muhammed'in (SAV) mensubu olduğu prestijli Kureyş kabilesi mensupları

---

⁷ Allah'ın peygamberlerin kalbine ilkâ ettiği vahiy. Kutsî hadisler bu tür vahiylerdendir. Resûlullah'ın kalbine sözsüz telkin edilen mânalar ise diğer hadisleri teşkil eder. Hz. Peygamber'e Kur'an dışında vahyin geldiğini gösteren delillerden biri de Kur'an'ın yanı sıra hikmetin de indirildiğini ve kendisine daha önce bilmediği şeylerin öğretildiğini açıklayan âyetlerdir (meselâ bk. en-Nisâ 4/113). Sünnete sınırsız sarılmayı emreden hadisler de bu konudaki delillerden sayılır. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://islamansiklopedisi.org.tr/arama/?q=vahiy&p=m-> (Erişim Tarihi: 27.08.2021)

tarafından konuşulan bir lehçedir. Bu arada ister Allah'ın (C.C) isterse de insanların sözleri olsun tüm sözler, sonuçta anlaşılmazsa gerçek işlevini yerine getiremez ve bir sözü anlamak, onu yorumlamak demektir. Müslümanların Kur'an'ı okumaları, okuyup anlamaları, zaten Kur'an dediğimiz sözlü metnin insanlar tarafından yorumlanması demektir. Metin Allah'ın (C.C) sözü olsa da onu yorumlamak bir insan faaliyetidir. Bir başka ifadeyle, Müslümanlar Kur'an'ı okur ve orada beşeri olarak bir şeyler anlarlar. İndirilmiş olan tek bir metin olsa da anlama ve yorumlama şekli doğal olarak kişiden kişiye değişmektedir. İnsan zihninin bir etkinliği olarak metin tefsirinin bir düzene sokulması oldukça zordur. Bir diğer ifadeyle, Kur'an metinlerinin nasıl okunacağı her bir kimsenin kendi inisiyatifindedir. Onu istediğiniz yönde her şekilde tefsir edebilirsiniz. Kur'an tefsirinin bu doğasında var olan özgürlük, nihayetinde İslam kültürünün çeşitliliğinin ve çok katmanlı oluşunun bir sonucudur. Dahası tefsirler ne kadar farklı olursa olsun sonuçta tamamı aynı Kur'an metninin tefsiridir ve Kur'an'da birleşmişlerdir. Bu anlamda İslam Kültürü'nün Kur'an'a dayanan, onun Hermenötik gelişimi olarak tamamlanmış bir kültür olduğu söylenebilir. Tefsir bilimi (Hermenötik) dediğimiz kulağa yabancı bir şey gibi geliyor ancak aslında bu, Kur'an'ın temel anlayışındaki en önemli şeydir. Bir bütün olarak İslam kültürünün dini özü, zaten Kur'an hermenötüğüdür. Bu bakımdan Kur'an, benzersiz bir öneme sahiptir. Bizim genellikle İslam Kültürü'nün bileşenleri olarak düşündüklerimiz, bilim başta olmak üzere ahlak, siyaset, hukuk ve sanatın tamamı, Kur'an'ın hermenötik gelişiminin çeşitli yönleridir (Izutsu 1981: 31).

Sonuç olarak, İslam elbette bir dindir ve İslam kültürü esasen dinsel bir kültürdür. Ancak burada "din" kelimesinin anlamı, bu kelimedenden genel olarak anladığımızdan çok farklıdır. Genellikle "din" dediğimizde, kutsal kelimesi aklımıza gelir. Mekânsal olarak, örneğin, Budist tapınakları vb. kutsal alanlardır. İnsanın günlük, seküler yaşamının yürütüldüğü yerlerden tamamen ayrılmış özel, kutsal yerlerdir. Zamansal olarak tanrılar çağı, insan çağı ve kutsal tarihin akışı ile seküler tarihin akışı arasında ayırım yapılır. Varoluşun kendisi net bir şekilde kutsal boyuta ve seküler boyuta ayrılmıştır. Tabiri caizse, tanrı krallığı ve insan krallığıdır. Bununla birlikte, İslam dininde varoluş noktasında, kutsal bölge ile seküler bölge arasında en azından ilkesel olarak hiçbir fark yoktur. Bir diğer ifadeyle İslam'da dünyevi ve seküler olarak kabul edilmesi gereken insan yaşamının günlük rutinleri de dâhil olmak üzere, din kapsamına girer. Örneğin bizde, cenaze törenleri ve Budist anma

törenleri Budist rahipler tarafından gerçekleştirilse de normal günlük şeyleri kendimiz yaparız. Ancak İslamiyet'te durum böyle değildir. Din hayatın tamamına hâkim iken bu durum, insan hayatının sözde seküler kısmına kadar tamamen Kur'an metinlerinin tefsirine dayandığı anlamına gelir (Izutsu 1981: 33).

Dolayısıyla İslam'da din, insanın günlük hayatından farklı, herhangi bir özel varlık boyutuyla ilgili bir şey değildir. İnsan hayatının her yönü temelde ve öncelikle dinle ilişkilidir. Bireylerin saf, şahsi varoluşları da aile hayatları da, toplumda başkalarıyla olan ortak bağlar da bu şekildedir. İnsanın gerçekte var olduğu kişisel, ailevi, toplumsal, etnik, ulusal vb. hemen hemen her alanda mutlak surette din vardır ve bu şekilde insan varlığının tüm yönleriyle, mütemadiyen baştan sona Kur'an'da geçen Allah'ın (C.C) iradesini gerçekleştirmesi, İslam'ın gördüğü dini hayattır (Izutsu 1981: 34).

Tefsir Kavramı

Sözlükte “açıklamak, beyan etmek” anlamındaki fesr kökünden türeyen tefsîr “açıklamak, ortaya çıkarmak, kelime veya sözdeki kapalılığı gidermek” demektir. (Birişik 2011: 280-290).

Kur'an tefsiri oldukça önemli bir faaliyettir. Zira indirilen kelimedden herhangi bir keyfi anlam bile çıkararak tefsir edebilirsiniz. Bu oldukça tehlikeli bir durumdur ve tamamen Kur'an'ın tefsirine dayanan İslam Kültürü'nün daima içinde var olan büyük bir tehlike olarak günümüze ulaşmıştır. Kur'an her şeyin membaı konumundadır. Hz. Muhammed (SAV) Allah'ın (C.C) sözlerinin tefsir ediliş biçimine bağlı olarak kendisinin ölümünden sonra İslam'ın zaman içinde yavaş yavaş dörde bölüneceğine inanıyordu. Bu durum hadiste açıkça bildirilmiştir. Bu, herkes tarafından sıklıkla referans alınan meşhur bir hadis metnidir. Ve tam olarak Hz. Muhammed'in (SAV) belirttiği gibi olmuştur. Bugün bizim şahit olduğumuz İran üzerinden Sünni İslam ile Şii İslam arasındaki şiddetli çatışmalar bunun tezahürünün sadece bir örneğidir. Sonuç olarak nihayetinde, bu durum Kur'an'ın nasıl okunacağı ve nasıl tefsir edileceği konusunda temel farklara neden olan bir çatışmadır. Hz. Muhammed'in (SAV) ölümü sonrasında onun ardından gelen İslam ümmetinin önde gelenleri de bunun İslam'da iç ayrışmaya neden olacağından ve özünde olması gereken birliğini ortadan kaldıracığından büyük endişe duymuşlardır. Özellikle 2. Halife Hz. Ömer (R.A) Kur'an'ın tefsir edilmesinden hiç hoşlanmamasıyla meşhurdur. (Izutsu

1981: 36). Onun halifeliği döneminde İslam'ın merkezi konumunda bulunan Medine şehrinde İbn Şabîh isminde bir kişi vardı. Kur'an'ın kelime tefsirinde en iyisi oluşuyla tanınan bu kişi olup, özellikle Kur'an'ın zor kısımlarını büyük bir ustalıkla tefsir edebiliyordu. Sahip olduğu bu büyük yetenek ve ilim neticesinde onu takdir eden çok sayıda kişinin onun evine giderek ders almak istediği aktarılmaktadır. Bu kişi dünyanın saygısını kendisinde biri âlimdi ancak Halife Hz. Ömer, (R.A) onun tam da bu yeteneği nedeniyle onu bir yılan gibi görüp sevmiyordu ve onu tutuklatarak şiddetli bir kırbaç cezasına çarptırmıştır. Yani, Kur'an'ın tefsir edilmesi o derece ciddi bir tehlike olarak algılanıyordu.

Burada İzutsu ile aynı düşüncede olmadığımızı belirtmek isteriz. Zira Hz. Ömer her ne kadar döneminin devlet başkanı olmasından dolayı zamanının büyük bir kısmını devlet işleriyle geçirmiş olsa da Kur'an'ın öğrenilmesi ve anlaşılması için büyük çaba göstermiştir. O kadar ki bir rivayete göre sahâbe arasında tefsir ilminde şöhret bulmuş sahabenin on kişi olduğu söylenirken bunların Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Osman, İbn Mes'ûd, İbn Abbâs, 'Ubeyy b. Ka'b, Zeyd b. Sâbit, Ebû Mûsâ elEş'arî, Abdullah b. Zübeyr olduğu ifade edilmiştir (Atmaca 2009: 128).

Hz. Muhammed'in (SAV) ön gördüğü ve Halife Hz. Ömer'in (R.A) endişe ettiği gibi insanlar aktif bir şekilde Kur'an'ı tefsir etmeye başladılar. İzutsu'ya göre parçalara ayrılmış Kur'an tefsirlerine dayanan İslam da aynı şekilde parça parça oldu. Ancak İslam, yine de temel içsel birliğini kaybetmedi. O bunun nedenlerinden en önemlisinin tüm Müslümanların ilahi vahye dayalı tek bir dini topluluğa ait olduklarına dair sahip oldukları güçlü bir dayanışma duygusu olduğunu ifade etmektedir. Ancak acı bir gerçeği de ortaya koyarken İzutsu: *“Modern çağa girildiğinde İslam dünyası birçok bağımsız ülkeye bölünmüş ve her bir ülkede milliyetçilik yükselerek aralarında şiddetli çatışma ve savaşlar yaşanmıştır. İslam dünyasının şu anki durumu tam olarak budur. Böylesi bir bölünme sahnesine baktığımızda İslam'ın ümmet birliğinin ortadan kalktığı izlenimini edinebilirsiniz”* demiş olsa da, yine de Müslümanlık bilincine sahip oldukları sürece onların kalplerinin derinliklerinde hala bir İslam ve dünyanın dört bir yanındaki Müslümanların tek bir olduğu yönünde dayanışma duygusunun gizli biçimde mevcut olduğunu, yılda bir kez Mekke'de yapılan hac ziyaretlerinin bunun en açık göstergesi olduğunu ifade etmektedir.

Mekke'deki kutsal mekân Kâbe'ye hac ziyaretinde dünyanın dört bir yanından gelen tek bir inanç ile birbirine bağlı insanlar toplanırlar. İzutsu'ya göre İslam'ın bir tek olduğu yönündeki güçlü duygu, her bir insanın gönlünde canlanmakta ve insanları coşkulu bir birlik duygusu potasına sokmaktadır. Bu tutkulu dayanışma potasında her bir Müslüman tek tek hem kendi Müslümanlık bilincini hem de birbirlerinin Müslümanlık bilincini tasdik eder. Kâbe haccı tam manasıyla İslam Birliği festivalidir. "İslam topluluğu" kavramı orijinal Arapçada ümmet şeklinde ifade edilmekte olup, bu hem din hem de kültür olarak İslam'ın hayat ve ölümü kontrol eden önemli bir kavramdır (Izutsu 1981: 39).

Izutsu, İslam Kültürü'nün uzun ve karmaşık tefsir bilimi noktasındaki gelişiminin asıl çıkış noktasının ilk adımının Kur'an'ın salt dini bir yorumu olduğunu ifade ederken günümüzde dünyanın üç büyük dini olarak Hristiyanlık, Budizm ve İslamiyet şeklindeki sıralamanın aksine bu üç dinin bölgesel yayılımı ve bunlara inanan halkların sayısı açısından şüphesiz ki Müslümanların kendilerini üçüncü sıraya koymadıklarını belirtmektedir. Bunun nedeni olarak sami dinleri gibi tek tanrılı dinlerle büyük farklılık arz eden Budizm'in onların gözünde bir din olarak görülüp görülemeyeceği noktasında bazı şüphelerin oluşudur. İzutsu'ya göre eğer bir Müslümana dünya üzerinde ortaya çıkan ve bugüne kadar süregelen dinlerin hangileri olduğu sorulacak olsa, tereddütsüz bir şekilde cevabı Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet olacaktır. Aslında İslami bakış açısıyla bu üçü peş peşe gelen dinlerdir. Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam. Bunlar insanlık tarihi boyunca üç farklı biçimde ortaya çıkmış olsalar da temelde aynı tek dindirler. (Izutsu 1981: 44). "Ebedi din" (al-dîn al-qayyim) kavramı bir Kur'an ifadesidir ancak Kur'an bunu "İbrahim'in dini" olarak da adlandırır. Daima var olan, tarihi aşan veya tarih öncesi boyutta ebedi bir din vardır. Bu tarihsel olarak farklı biçimlerde ortaya çıkar. Yani tabiri caizse metafiziksel dini bir düşüncedir. Bu metafizik din aslında, sami -Tek tanrılı- varlık dünyasını yoktan var eden, yaratanın niteliğinde onu mutlak surette kayıtsız şartsız kontrol edebilen ve yaşayan Allah, tek bir Allah dışında başka hiçbir Allah tanımayan tek tanrılı geleneğe dayanan bir dini düşünce olmasından dolayı tarihsel fenomenler yapısı doğrusunu söylemek gerekirse, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet ile sınırlı değildir. Semitik yapıda -tek tanrılı dinler- (Özellikle Eski Ahit) olduğu kabul edilen peygamberler tarafından getirilmiş dinlerin tamamı, "Ebedi Din" in tarihsel tezahürleridir. Zira "İbrahim'in Allah'ı", "İshak'ın Allah'ı" ve "Yakup'un Allah'ı" nın vahyini kutsal metin olarak kabul eden aynı dindir.

Deyin ki: "Biz Allah'a, bize indirilene (Kur'an'a), İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve Yakub oğullarına indirilene, Mûsâ ve İsa'ya verilen (Tevrat ve İncil) ile bütün diğer peygamberlere Rab'lerinden verilene iman ettik. Onlardan hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz ve biz ona teslim olmuş kimseleriz" 2/136.

Aynı "Ebedi din" olduklarını unutarak Yahudiler ve Hristiyanlar birbirlerini reddederek karşılıklı mücadele etmişler ve bugün söz konusu bu ebedi dinin yeni tarihsel biçimi olarak ortaya çıkan İslam'a karşı mücadele etmektedirler.

Onlara de ki: "Allah hakkında mı bizimle tartışıp duruyorsunuz? Hâlbuki O, bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbinizdir. Bizim işlediklerimiz bize, sizin işledikleriniz size aittir. Biz ona gönülden bağlanmış kimseleriz." Yoksa siz, "İbrahim de, İsmail de, İshak da, Yakub ile Yakuboğulları da Yahudi, ya da Hristiyan idiler" mi diyorsunuz? De ki: "Sizler mi daha iyi bilirsiniz, yoksa Allah mı?" Allah tarafından kendisine ulaşan bir gerçeği gizleyen kimseden daha zalim kimdir? Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir. 2/139-140.

Böylelikle yeryüzünde ortaya çıkan tüm peygamberler "Ebedi Din"ın temsilcileri olarak aynı niteliklere sahip olsalar da Kur'an'a göre ebedi dinin hiçbir karışım olmaksızın saf tek tanrılı bir din olarak ortaya çıkması Hz. İbrahim zamanında olup, tanrının dünyayı yaratmasından bu yana, insanlık arasında ortaya çıkan tüm peygamberler içinde Hz. İbrahim, tamamen saf, katıksız bir Müslümandır ve ne Hristiyan ne de Yahudi olan mutlak tek tanrıcılık ruhunun somut bir örneğidir.

İbrahim ne Yahudi idi ne de Hristiyandı. Fakat o, Hanif (Allah'ı bir tanıyan, hakka yönelen) bir Müslümandı. Allah'a ortak koşanlardan da değildi. 3/67

(Yahudiler) "Yahudi olun" ve (Hristiyanlar da) "Hristiyan olun ki doğru yolu bulasınız" dediler. De ki: "Hayır, hakka yönelen İbrahim'in dinine uyarız. O, Allah'a ortak koşanlardan değildir" 2/135.

Daha sonra bir Yahudi olarak Musa ve ardından bir Hristiyan olarak İsa aynı "ebedi dini" iki farklı tarihsel biçimde gerçekleştirmişti ancak ne yazık ki İslam'a göre bu iki din artık "Ebedi din"ın orijinal saf biçimini koruyamamıştı. Ve şimdi Hz. Muhammed (SAV) ortaya çıkıyor ve onu aslına döndürmeye çalışıyordu. Onun tasavvur ettiği ideal İslam tarzı işte budur. Dolayısıyla bu anlamda İslam dini hiçbir şekilde yeni bir din değildi. Bu yeni bir din değil aksine geçmişi çok eskiye dayanan ebedi bir dindir. Yahudilik ve Hristiyanlık

kaynaklı tüm çarpıklıkları düzelterek “İbrahim’in dini”nin temelini ve metafizik düşüncesine en yakın asıl şekliyle, yani gerçek anlamda İbrahimi olarak yeniden inşa etme girişimiydi (Izutsu 1981: 48).

Resul ve Nebi Kavramları

Izutsu, Kur’an’ın diliyle ebedi din yani İbrahim’in dinini basitleştirilmiş kavramsal bir şemaya dönüştürürsek bu, Allah ile insan arasında dikey bir kişisel ilişki şeklinde sunulduğunu ifade ederken bir kutupta Allah, diğer kutupta ise insan örneğini verir. Kur’an’ın çok doğal biçimdeki temsiline göre Allah yukarıda, insan aşağıdadır. Bu Allah ile insan arasında ise sonsuz derin bir kopukluk ve sonsuz uzaklık vardır. Bir başka ifadeyle, insan açısından bakıldığında Allah asla ulaşılamayacak yükseklikte mutlak bir aşkındır. Bu durumda insan ve Allah arasında herhangi bir bağlantı yoktur. Bağlantı Allah tarafından gerçekleştirilen vahiy denilen bir olaydır. Bu noktada Allah insanlarla doğrudan konuşur. İnsanlara yönelik bu ilahi konuşma, insanlar arasında birinin bir anda peygamber seçilmesiyle başlar. Peygamber, Arapçada Nebi olarak ifade edilir. Allah’ın sözleri peygamber olan o kişinin ağzından duyulur (Izutsu 1981: 49).

Nebi, Velayet ve Nübüvvet mertebelerini cem ederek ortaya çıkan bir Veli’dir. Resul ise, farklı bir vasfın eklenmesiyle (Yani Velayet ve Risalet mertebelerini cem ederek) ortaya çıkar. Bütün Resuller velayetleri bakımından eşittir. Ancak bunlar yaşadıkları memleketin ve çağın müşahhas durumlarıyla olan sıkı bağları dolayısıyla gerçekte ister istemez birbirlerinden farklı olacaklardır. Aynı durum Nebi için de geçerlidir. Bir Resulün mahiyeti ve mertebesi onun Resul olarak gönderilmiş olduğu milleti belirleyen maddi ve manevi şartlara sıkı sıkıya bağlıdır. Benzer şekilde bir Nebi’nin mertebesi de onun sahip olduğu bilgiye bağlıdır (Izutsu 1998: 350-351).

Etimolojik olarak Nebi, haber veren veya ihbarda bulunan anlamına gelir. Japoncada yaygın olarak kullanılan “Yogensha-予言者/Peygamber” terimi, uzak veya yakın gelecekte olacakları henüz gerçekleşmeden önce öngörebilme yeteneğine sahip olan kişi anlamına gelmektedir ancak Arapçadaki “Nebi” kavramının hiçbir şekilde böyle bir anlamı yoktur. Sadece alınan vahyi, yani Allah tarafından söylenenleri olduğu gibi diğer insanlara tebliğ eden kişi anlamına gelir. Bu ayrımı açıklığa kavuşturmak için Japonya’da bile uzmanlar, 予言者 şeklinde yazmayıp, 預言者 olarak

yazarlar ki (“Emanet almak” fiili kullanılarak) Allah’ın sözlerini emanet alan, görevlendirilen kişi anlamına gelir. Bir anlamda, Allah konuşurken, O’nun sözlerini çevredeki insanlara tebliğ etmekle görevlendirilmiş özel bir rol üstlenen kişidir. Allah’ın ölçülemez iradesi aniden bir ışık parıltısı gibi parlayarak peygamberin derin bilincine ilham olunur. O başından itibaren örneğin Arapça gibi bir insan dili olarak peygamberin kulağına duyurulmuş ise olduğu gibi, eğer farklı bir şekilde vahyedilmiş ise onu insan diline tercüme ederek söylerdi. Allah’ın aralıklı ve parçalar halinde bildirdiği bu ilahi sözlere vahiy denir. Bu özel olay aracılığıyla Allah’ın iradesi sözlü olarak insanlara aktarılır ve bu yolla insan ile Allah arasında bir tür kişisel bağlantı kurulmuş olurdu (Izutsu 1981: 50).

Kur’ân-ı Kerîm’de bildirildiğine göre Allah Teâlâ’nın peygamberlere vahyetmesi ilk insan Hz. Âdem’le başlamıştır. Âdem’in ardından Nûh’a ve sonraki peygamberlere, nihayet Hz. Muhammed’e (SAV) vahyetmiş ve onu bütün insanlara son peygamber olarak göndermiştir (en-Nisâ 4/163; el-Ahzâb 33/40). Kur’an’da geçmiş peygamberlere indirilen vahiy konusunda herhangi bir açıklama yer almazken Hz. Muhammed’e (SAV) gelen vahye dair bazı bilgiler verilmiştir. Buna göre Allah katında “korunmuş bir kitap”tan vahyedilen Kur’an’ın aslı levh-i mahfûzdadır (43/4; 56/77-78; 85/22). Kur’an Kadir gecesinde nâzil olmuştur (44/3; 97/1-3). Allah katında değerli, itibarlı, güçlü, saygın ve güvenilir bir elçi olan Cebrâil’in tebliğ ettiği kelâmdır (81/19-23). Önceki peygamberlerden farklı şekilde Cebrâil, Kur’an âyetlerini Resûlullah’a bir defada değil zihnine ve kalbine yerleşmesi için parça parça açık bir şekilde okuyup tebliğ etmiştir (25/32). (Yavuz 2012: 440-443).

Bu şekilde bir bağ kuran peygamber ve Nebi, belirli bir millete gönderilerek Allah’tan aldığı sözleri insanlara iletmek gibi özel bir görev verildiğinde o peygamber “Allah’ın Resulü” olarak adlandırılır. Normalde Arapçada Resul, elçi anlamına gelir. Peygamber Nebi, elçi ise Resul’dür. Resuller, öncelikle peygamber olmak zorundadırlar ancak tüm peygamberlerin Resul olduğu söylenemez. Vahiy olarak peygamber olsa bile o şekilde kalan peygamberler de vardır. İslam’ın kurucusu olan Hz. Muhammed (SAV), peygamber olmakla birlikte aynı zamanda Allah’ın Resulü idi. Bu noktada O, tam olarak Hz. Musa ve Hz. İsa ile aynı niteliğe sahiptir. Bununla birlikte Hz. Muhammed (SAV) tarafında özel belirleyici nitelik aldığı vahyin Arapça olmasıdır. O, Allah’tan Arapça vahyi olarak peygamber olan ve dahası aldığı bu vahyi Arap halkına ve nihayetinde

Allah'ın bir elçisi olarak tüm insanlığa tebliğ etmek için gönderilen bir kişidir. Dolayısıyla, İslami düşünceye göre Kur'an, bir anlamda Allah'ın insanlarla bir çeşit sözlü iletişimidir. Bu anlamda Kur'an, aslında kopuk olan ve hiçbir köprü olmayan Allah ile insan arasında bağlantı kurmanın tek yolu olma özelliğini taşır (Izutsu 1981: 51).

Izutsu'ya göre bu konuyla ilgili mutlaka dikkat edilmesi gereken insanlığın yaratılışının başlangıcından itibaren Allah'ın (CC) peygamberleri birbiri ardına görevlendirdiği ve bu peygamberler silsilesinin son halkasında Hz. Muhammed'in (SAV) yer alıyor oluşudur. Bir diğer ifadeyle Hz. Muhammed (SAV) insanlık tarihinde ortaya çıkan en son peygamberdir ve bunun kanıtı, Kur'an'da "Hatemül Enbiya" (Tüm peygamberlerin mührü/sonuncusu) olarak belirtilmesidir. Şimdiye kadar devam eden peygamber zinciri onunla tamamen son bulmuş olup bundan sonra da dünyanın sonuna kadar hiçbir peygamber ortaya çıkmayacaktır.

SONUÇ

Toshihiko Izutsu, Japonya'nın son yıllara kadar İslam dünyasına adeta *yabancı bir kimse* gibi yaklaşmış olmasını bir eksiklik olarak görürken, 1960'lardan sonra giderek artan ve 1970'lerdeki petrol kriziyle zirve yapan Arap-İsrail çekişmesinin Japonya'yı bu ilgisizlikten uyandırdığını ifade etmektedir. Izutsu'ya göre İslam'ın bir din, bir inanç sistemi olmasının yanında, İslam kültürünün özünü de bu din oluştururken Japonların bu kültürü ele alma aşamasında kendi bakış açılarıyla bakarak, bugüne kadar olduğu gibi Batılıların anladıkları şekilde yalnızca dolaylı olarak değil, kimsenin farkına varmadığı bir şekilde İslam'ın yeni yönlerini kavrayabilmeleri gerekmektedir.

Bununla birlikte küreselleşme sonucu İslam'ın modern dünyadan ayrı düşünülmeceği uyarısında bulunan Izutsu, söz konusu bu değerli kültürün Akdeniz kültürü, İran kültürü, Hint kültürü, Afrika kültürü gibi birçok kültürle harmanlanmış olduğunu ve bütünü bir parçası olarak dünya üzerindeki yerini aldığını belirtmektedir. Dolayısıyla Doğu'nun bir köşesinde eski Çin kültürüyle yaratıcı bir karşılaşmayla kendi kültürünü oluşturan ve dahası Batı Avrupa kültürüyle de kendisini modernleştirme noktasında başarı sağlayan Japonya, şimdi Yakın ve Ortadoğu olarak bilinen geniş Asya dünyasının temelini oluşturan İslam kültürü gibi yine aynı şekilde benzer bir kültürel çevreyle karşı karşıya kaldığı yeni bir döneme girmiştir. Zira zamanın hızla akışı ve dünya meselelerindeki karşı konulamaz uluslararası eğilimler

Japonya'yı artık İslamiyet'e karşı böylesine kayıtsız kalınmasına izin verilmeyen bir noktaya getirmiştir. Bunun sonucu olarak Izutsu, hızlı bir tempoda şekillenen bir dünya kader topluluğu olarak küresel toplum içinde Japonya'nın sahip olduğu konum oynaması gereken rolün yalnızca Japonlarla sınırlı olmayıp, tüm dünya insanlarının ilgisini çeken bu noktada, uluslararası toplumdaki İslam kültürü ile yoğun ilişki içinde olmasının kaçınılmaz olduğu ifade etmektedir. Zira İslamiyet, Japonlar için *Yabancı bir kimse* mesafesinde olmayıp kısa zamanda tarihsel bir gerçeklik olarak yakınlaşmıştır.

Diğer yandan Izutsu, İslam'ın bir bedevi dini olmadığını aksine şehir insanına hitap eden bir din olduğunu ifade ederken buna kanıt olarak Kur'an'da geçen çok sayıda ticari terimin ve buna bağlı olarak ticaret üzerine emir ve yasakları gösterirken çöl bedevisi olmaktan çok uzak olan Peygamber Hz. Muhammed'in (SAV) mutlak surette çöl bedevilerinin en çok önem verdiği değerler sistemiyle doğrudan çarpışarak, ona karşı durarak ve onunla şiddetli bir şekilde mücadele ederek İslam dinini inşa ettiğini ifade etmiştir.

KAYNAKÇA

- ATMACA, Gökhan. *Hız Ömer'in Kur'an'ı Kerim Anlayışı ve Tefsir İlmine Katkıları*, (2009). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- BİRİŞİK, Abdulhamit, *Tefsir*, (2011), TDV İslam Ansiklopedisi, 40. Cilt, İstanbul, s. 281-290.
- DÜNDAR, A. Merthan, (2013). Şehzade Abdülkerim Efendi'nin Japonya'nın Desteğiyle Türkistan İmparatoru Olma Meselesi Üzerine, *Bilig, Yaz, Sayı 66*, s. 79-92.
- DÜNDAR, A. Merthan, (2006). *Pan İslamizm'den Büyük Asyacılığa*, Ankara: Ötüken Yayınları.
- IZUTSU, Toshihiko, (1995). İslâm'da Varlık Düşüncesi, Çev: İbrahim Kalın, İstanbul: İnsan Yayınları.
- IZUTSU, Toshihiko, (2010). İslâm Mistik Düşüncesi Üzerine Makaleler, Çev: Ramazan Ertürk, İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları.
- IZUTSU, Toshihiko, (2013). Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar, Tercüme: Selahattin Ayaz, İstanbul: Pınar Yayınları.
- IZUTSU, Toshihiko, (1998). İbnu-l Arabî'nin Füsüs'undaki Anahtar Kavramlar, Çev: Ahmet Yüksel Özemre, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- IZUTSU, Toshihiko, (1981). *İsuramu Bunka*, Tokyo: İwanami Shoten.
- KÜÇÜK Abdurrahman, TÜMER, Günay, KÜÇÜK, Mehmet Alparslan, (2015). *Dinler Tarihi*, Ankara: Berikan Yayınevi.
- LEONARD, A. Stone, (2006). *İslam and Globalization*, London and Newyork: Routledge.
- SURUÇ, Salih, (2013). *Peygamberimizi Hayatı-1*, İstanbul: Nesil Yayınları.
- TOMAR, Cengiz, (2009). *Saracenler*, TDV İslam Ansiklopedisi, 36. Cilt, İstanbul, s. 116-117.
- TÜMER, Günay, (1992). *Brahmanizm*, TDV İslam Ansiklopedisi, 6. Cilt 6, İstanbul, s. 329-333.
- UZUN, Nihat, (2013). *Vahyin Başlangıcıyla İlgili Rivayetlere Sünnî ve Şîî Âlimlerin Yaklaşımları*, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13 (1), 73-112.
- YAVUZ, Yusuf Şevki, (2012). *Vahy*, TDV İslam Ansiklopedisi, 42. Cilt, İstanbul, s. 440-443.

MUSTAFA ASİM EFENDİ VE OSMANLI'DA JAPON DİLİNE DAİR İNCELEMELER

Zeynep GENÇER BALOĞLU*

GİRİŞ

Türkçe kaynaklarda, Japon adının ilk kez “Çaparkalılar” olarak 11. yüzyılda Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan, Dîvânu Lügati't-Türk'te kaydedildiği ve bilinen ilk Japonya haritasının da yine bu eserde yer aldığı bilinmektedir. Dîvânu Lügati't-Türk'te Japonların ve dillerinin bilinmezliğine dair kısa bir bilgi dışında veri yoktur:

En fasih (doğru) dil; bir dilden başka dil bilmeyen, Farslara karışmamış olan ve başka ülkelere gitmeyi âdet hâline getirmemiş bulunanların dilidir. Birisi, iki dil biliyorsa ve şehir halkıyla karışmışsa onun dili zayıflar. Sogda.k, Kençe.k ve Argular gibi. İkinci kısma örnek; Xotan, Töpüt ve bazı Tañutlardır. Bu tabaka Türk ülkelerinde yerleşmiştir. Bunlardan her birinin dilini anlatacağım. Ça.parkalılar (Japonlar) uzak olduklarından ve Mâçin'le aralarında Büyük Deniz (el-bahri'l-a'zam) bulunduğuundan onların dili bilinmez.

(Ercilasun ve Akkoyunlu 2014: 10)

Dîvânu Lügati't-Türk'ten sonra Japonya ve Japonca ile ilgili daha kapsamlı bilgilere ulaşabildiğimiz bir diğer Türkçe kaynak ise Kâtip Çelebi'nin, *Kitab-ı Cihannüma*¹ (1732) adlı eseridir. Kâtip Çelebi, eserinin Uzak Doğu ile ilgili bölümlerini yazarken Mercator ve Hondius'un Atlas Minor'undan² yararlanmıştı. Cihannüma'da Japon adalarına altı sayfalık

---

* Dr. Öğretim Üyesi, Pamukkale Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu, Yabancı Diller Bölümü. gencerzeynep@gmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6769-7015>.

¹ Kâtip Çelebi, *Kitab-ı Cihannüma*, İstanbul: Matbaa-i Amire, H 1145/M 1732. Eser, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivi'nde erişime açıktır: <http://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/ataturkkitapligi/index.php?dil=tr&p=7&ID=0> (Erişim tarihi: 14.06.2021).

² Mercator, Gerard., Hondius, Jodocus (1614). *Atlas Minor, ou briefve et vie description de tout le monde*. Amsterdam: Hondius.

(124-130) bir bölüm ayrılmıştır. Bu bölümde ülkenin yönetim şekli, önemli şehirleri, ticari faaliyetleri, gelenek görenekleri, eğitim sistemi ile Japon dili ve özellikle Japon yazısı hakkında (126. sayfa 17-29. satırlar arası) da genel bilgilere ulaşılmaktadır:

Bukunum nam şehirde Cizvita demekle ma'ruf ruhbanların bir akademiyası vardır. Anda bu cezire (ada) ahali (17) Portugal dilini öğrenirler. Avrupadan varanlar dahi cezire halkının lisanını ta'lim (18) ederler. Bunların lisanında gayet ihtilaf vardır. Cümlelerin dili bir lakin lügat ve elfaz ve hurufu mugayyirdir. Bir manada nice elfaz isti'mâl ederler (kullanırlar). Ekâbir ve fakir ve er ve avrat ve sıbyan (20) lügatleri ve isti'mâlleri mahsus ve mümtazdır. Kitapta dahi nazım ve nesir ve kitap ve mektup (21) kelimeleri ve hurufu başka mahsustur ve bir nev' lügat ve kelimeler vardır ki bir harf bir cümleye delalet (22) eder. Ve bilcümle bu cezire lügatini bilenler sair elsineden tercih ederler lakin ta'limi güçtür. (23) azm-i meşakkatle zaman-ı medidde (uzun zaman) tahsil olunur. Ve bunlar hurufu yukarıdan aşağı yazıp (24) ve yesar satırlarına taaccüb ederler (şaşırlar). Frengi kitapları basarlar. Kendi kitaplarında dahi basma isti'mâl ederler (25) lakin bunlar ancak Çin ve Hind halkı görmekle dünyayı Çapan ve Çin ve Hind'e taksim edip (26) andan gayri vilayet yok sandılar ve bunlar eski Mısırlılar gibi rumuz hurufun isti'mâl eylediler. (27) Bu huruf lügate delalet etmez ancak ma'naya delalet eder. Beş bin kadar harftir. Çapan ve Çin uleması (28) arasında ma'hûddur. Amme fehmetmezler zira zabtı müşküldür. Anlar için huruf-u tehecci vardır (hece alfabeti). Ve hiç (29) bir kavim hurufuna benzemez...

(Kâtip Çelebi 1732: 126)

Kâtip Çelebi'nin aktardığı bu bilgiler, daha önce de belirtildiği gibi Batılı kaynaklardan çeviri şeklindedir ve izolasyon dönemini yaşayan Japonya hakkındaki bilgiler bu kaynaklarda da sınırlıdır. Dünyanın Japonya'yı keşfetmesi ve tanınması, özellikle Japon dilinin dünya dilleri arasındaki yerinin araştırılması, Batı'da Ural-Altay dilleri kuramının dikkat çekmeye

başlamasıyla birlikte Japoncanın bu dillerle olan akrabalığının tartışılmaya başlanması da 19. yüzyılın ikinci yarısına doğru başlamıştır³.

18. yüzyılda İsveçli subay Strahlenberg, Tatar dilleri adını verdiği Fin-Ugor, Türk-Tatar, Samoyed, Moğol-Mançu, Tunguz ve Karadeniz ile Hazar Deniz'i arasındaki halkların dillerini incelediği eseriyle ilk kez Ural-Altay dillerine dikkat çeken isim olmuştur. Başlangıcında Ural-Altay dillerini aynı ailenin dilleri olarak ele alan kuram, 19. yüzyılda Finlandiyalı bilim insanı Castrén tarafından Altay dilleri olarak anılmaya başlanmış (kastedilen yine Ural-Altay dilleridir) ve zikredilen dillerin zamirleri ve şahıs ekleri karşılaştırılarak aralarındaki genetik akrabalık dilbilimsel ölçütlerle ilk kez ele alınmıştır. Böylece Castrén öncülüğünde 19. yüzyıldan günümüze kadar tartışmalı bir şekilde sürecek olan "Altay Dilleri Teorisi" literatürde yerini almıştır. 19. ve 20. yüzyıllar, Türkçe ve Japoncanın Altay Dilleri Teorisi bağlamında birliğin diğer dilleriyle karşılaştırmasının yoğun olarak ele alındığı bir yüzyıl olmuştur ve Altayistler, Türk, Moğol, Mançu-Tunguz, Japon ve Kore dilleri arasındaki genetik akrabalığı ispatlamaya çalıştıkları araştırmalarını neşretmeye başlamışlardır. Tekin'e göre, Japoncanın Ural-Altay dilleri ile akrabalığı ilk kez 1832'de Siebold tarafından dile getirilmiş (Siebold 1832; Aktaran: Tekin 1993: 12) ancak bu görüş, 1857'de Anton Boller tarafından tekrar ele alınana kadar bilim dünyasının dikkatini çekmemiştir (Boller 1857; Aktaran: Tekin 1993: 12-13). Tekin, eserinde Siebold'un görüşlerine yer vermezken Boller'in öne sürdüğü akrabalık iddiasının bilimsellikten uzak olduğunu belirtmiş, ancak Boller'in tezini savunan Avrupalı bilim insanlarına da değinmiştir (Tekin 1993: 12-13). Bu bilim insanlarından Aston, Japoncanın Korece ile (1879), Winkler (1884; 1909), Grunzel (1895) ve Pröhle (1916) de Japoncanın Ural ve Altay dilleri ile olan ilişkilerini ele alan çalışmalar ortaya koymuşlardır. Bu sırada Meiji Dönemi'nin yaşandığı Japonya'da da Japon bilim insanlarından Kurakichi (1898) ve Fujioka (1908), Japoncanın bu dillerle olan ilişkilerine odaklanan bilim insanlarından olmuşlardır (Tekin 1993: 13-14).

---

³ Bu çalışma, sadece dil araştırmalarına odaklandığı için Japon toplumu, tarihi, ekonomisi, Ertuğrul Faciası ve Rus-Japon Savaşı gibi konularda yazılmış eserler inceleme kapsamı dışında tutulmuştur. Dündar (2012), Osmanlıda 1891-1917 yılları arasında basılan kırk yedi kitaptan yirmisinin Rus Japon Savaşı ile ilgili olduğu, yirmisinin Almanca, Fransızca ve Rusçadan çeviri olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıntılı bilgi için: "Japan in the Turkish Press: An Essay on Books Written about Japan in Ottoman Script during the 19th and 20th Centuries", *Asian Research Trends New Series*, No 7, The Toyo Bunko, Tokyo, s. 55-73.

Batılı dilciler arasında hararetle tartışılan Ural-Altay dilleri meselesi, Türk dilcilerin de üzerine eğildiği bir mesele olmuştur. Bu durum, dolaylı olarak Japon dili üzerine yapılan çalışmaların Osmanlı'da da gündeme gelmesine zemin hazırlamıştır. Necip Asım, 1894 yılında *Ural ve Altay Lisanları* isimli bir eser neşretmiştir. Eserin giriş bölümünde diller, yapıları bakımından tek heceli diller (elfâz-ı basit), çekimli diller (elfâz-ı tasrifî) ve bükümlü diller (elfaz-ı iştikâkî) olmak üzere üç gruba ayrılmış, tek heceli diller bahsinde Japonca için “Çin, Tibet, Hind Çini ile Caponya lisanları bu kabildendür” ifadeleri kullanılmıştır (Necip Asım 1894: 9). Çekimli diller bahsinde ise “Turan ve Ural-Altay kavimleri ile Japonya, Amerika ve Afrikalılardan bazı kabilelerin dillerinin bu gruba girdiği” ifadeleri yer almaktadır (1894: 9). Diğer yandan eserde Ural-Altay dillerinin beş kolundan bahsedilir ve bunlar arasında Korece ve Japonca yer almamaktadır (1894: 30-32). İçerdiği bilgiler bakımından Necip Asım'ın eseri, Türkiye'de Ural-Altay dil ailesi üzerine yapılmış ilk çalışma olarak kabul edilir ve alan yazında tarihi bir öneme sahip olduğu vurgulanır (Petek 2020: 177). Eser, Japoncanın yapısına ve kökenine dair kısa da olsa verdiği bilgiler bakımından da önemli bir yere sahiptir. Ancak Ural-Altay dilleri üzerine yapılmış müstakil bir çalışma olmamakla birlikte, Japoncanın Turanî dillerden olup olmadığı konusu bizim tespitlerimize göre Necip Asım'ın çalışmasından üç yıl önce, ünlü dilbilimci ve sözlükçü Şemseddin Sami tarafından 1889-1898 yılları arasında 6 cilt olarak basılan *Kamusü'l-Alam*⁴ (KA) adlı tarih-coğrafya ansiklopedisinin üçüncü cildinde (1893), ilk kez dile getirilmiştir. Şemseddin Sami eserinde, Japoncanın Moğolca ile benzerliğinin onu Turanî dillerden kabul etmeye yeterli olmadığını belirtmiş ancak Çinceyle de benzeşmediğinin ve Japoncanın eklemeli dillerden olduğunun altını çizmiştir. Eserde Japon diline dair şu bilgilere yer verilmektedir:

Capon lisanını birçok vakit elsine-i turanîyeden add ve itibar ederek (kabul ederek), bunu isbat için Moğol lisanına müşabih birtakım kelimeler irae etmişlerse de (göstemişlerse de), bu kelimelerin müşabeheti (benzerliği) Capon lisanının elsine-i turanîyeden olduğunu isbata kâfi değildir. Her ne kadar Caponyalılar bin altı yüz seneden beri Çin medeniyetine tâbi

---

⁴ Şemseddin Sami, *Kamusü'l-Alam*, c. 3, İstanbul: Mihran Matbaası, 1308, s. 1749. Eser, çevrimiçi ortamda <https://alam.cagdassozluk.com/> adresinde erişime açıktır. (Erişim tarihi 13.06.2021). Eser, altı cilt halinde 1889-1898 yılları arasında fasiküller halinde hazırlanmıştır.

olup gerek yazıları ve gerek sair ahvalleri Çin'den me'huz (alınmış) ise de lisanlarının Çin lisanıyla hiçbir münasebet ve müsahebeti olmayıp, her halde Capon lisanı elsine-i terkibiyeden (eklemeli dillerden) mâduktur (sayılır). Yazıları yukarıdan aşağı yazılıp, satırları sağdan sola takip eder. Her sada için bir harfleri olmayıp, kullandıkları işaretlerin her biri bir heceye delâlet eder. Bunun için yazıları pek güçtür. Edebiyatları tamamıyla malûm değil ise de tarih ve hikâyata sarf ve nahiv ve eş'are müteallik hayli kitapları olduğu mervîdir. Fünûndan en ziyade nebâtat ilmi indlerinde mütedavildir.

(Şemseddin Sami 1893: 1749)

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere, tespit edebildiğimiz kadarıyla Kamusü'l-Alam, Japon dilinin kökeni ve Türk dilleri ile akrabalığının tartışma konusu edildiği ilk Türkçe kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diğer yandan, bu dönemde sadece Japon dilini konu edinen 2 adet dergi makalesi ile Japonya'daki alfabe değişikliği hakkında tek sütunda 22 satırlık bir çağrı metnine rastlanmıştır. Bu makalelerden ilki 1894 yılında dönemin önde gelen haftalık gazetelerinden Ma'lumat'ta⁵ O. Mazhar imzasıyla "Japonya Lisani" başlıklı makedir (Bkz. EK 1). Bu makale, Osmanlı gazete ve dergilerinde Japon diline dair bilgi veren tespit edebildiğimiz ilk makedir. Japoncanın dil bilgisel özelliklerini ele alan ikinci makale ise 1909 yılında Şehbal⁶ adlı iki haftada bir neşredilen resimli dergide "Tefekkür ve tettebbu': Japon lisanı ve yazısı hakkında" başlıklı, E.H. imzalı makedir (Bkz. EK 2). Ancak bu iki makede Batı ve Japon dünyasında o dönem geniş yankılara sebep olan Japon dilinin kökeni, Japoncanın Ural-Altay dilleri veya Türkçe ile akrabalığı gibi tartışmalara yer verilmemesi, dil bilgisel kuralların Türkçe ile

---

⁵ Japonya Lisani/O. Mazhar. İstanbul: Artin Asaduryan, Mehmed Fuad, 2 Mart 1310 (14 Mart 1894).

Ma'lumat. Cilt: I, sayı: 46, sayfa: 366-367. Makale, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Osmanlıca Makaleler Veri Tabanı'nda bulunmaktadır. <http://isamveri.org/> (Erişim tarihi: 12.06.2021).

⁶ Tefekkür ve tettebbu': Japon lisanı ve yazısı hakkında/E. H. İstanbul: Agop Matteosyan Matbaası, 15 Teşrin-i Evvel 1325 (28 Ekim 1909), Şehbal, Cilt: I, sayı:14, sayfa: 268-269. Makale, Almanya Bonn Üniversitesi Kütüphanesi'nde "Ottoman Periodicals" koleksiyonunda erişime açıktır. <https://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3137034?> (Erişim tarihi: 12.06.2021).

benzer yönlerine değinilmemesi eserlerin telif değil tercüme olduğu düşüncesini güçlendirmektedir. Tespit edebildiğimiz üçüncü metin ise 1906 yılında Kahire’de ayda bir Türkçe olarak yayımlanan İctihad⁷ adlı dergide Abdullah Cevdet imzası ile çıkan “Japonlar Elifbalarını Değiştiriyorlar” başlıklı yazıdır. Bu metin, tek sütunda 22 satırlık kısa bir çağrı metni olup yazar Abdullah Cevdet, Japonların Latin harflerine geçişi yolunda adım attıklarını, yakın zamanda Çinlilerin de Latin harflerini kabule hazır olduklarını, vaktiyle Türkçe için de bu durumun gündeme geldiğini dile getirmektedir. Yazının sonunda dergi okurlarına millî ilerleme yolunda alfabe değişiminin önemine dair fikirlerini paylaşmaları konusunda bir çağrı yapmaktadır (Bkz. EK 3).

1. OSMANLI’NIN İLK JAPONCA ARAŞTIRMACILARI

Japonya, 1868 yılında kapılarını dış dünyaya açmış ve iki yüz yıldan fazla süren izolasyon dönemini sonlandırarak İmparator Meiji’nin yönetiminde hızlı bir Batılılaşma sürecine girmiştir. Meiji Dönemi (1868-1912) olarak adlandırılan bu dönem, Japonya’nın başta siyasî, askerî, hukukî ve eğitim olmak üzere birçok alanda Batılı ülkeleri model olarak arka arkaya yenilikler gerçekleştirdiği bir dönem olmuştur. Türklerle Japonların ilk temasları da Japonya’nın Batılı ülkelere keşif ve müzakere heyetlerinin gönderildiği bu döneme rastlamaktadır. “1871 yılında Tomomi Iwakura başkanlığında Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri’ne giden heyetten Genichiro Fukuchi ve Mokurai Shimaji, 11-23 Nisan 1873 tarihleri arasında İstanbul’u ziyaret etmiştir” (Dündar 2006: 223). İlk ziyaretten sonra 1878 ve 1881 yıllarında yine Japon heyetler ticari anlaşmalar yapmak amacıyla İstanbul’a gelmişler, ancak diğer Batılı ülkeler gibi Osmanlı Devleti ile kendilerine ticari ayrıcalık tanyacak bir anlaşma imzalayamamışlardır (Dündar 2016: 364-365). 1887 yılında İstanbul’a gelen heyette ise Japon imparatorluk ailesinden Prens Komatsu da yer almaktadır. Sultan II. Abdülhamit’e, İmparator Meiji’den hediyeler sunulmuş ve Japonya’nın üst düzey devlet nişanı olan Krizantem nişanı verilmiştir. Buna karşılık olarak Sultan II. Abdülhamit de 1889 yılında, Japon İmparatoru’na sunulmak üzere Osmanlı devlet nişanlarından Al-i İmtiyaz nişanı ile birlikte çeşitli hediyeleri Japonya’ya bir heyetle

---

⁷ Japonlar Elifbalarını Değiştiriyor/Abdullah Cevdet. Kahire; Cenevre: İctihad Matbaası, 13 Mart 1906. İctihad. Cilt: I, sayı:10, sayfa: 160. Makale, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Osmanlıca Makaleler Veri Tabanı’nda bulunmaktadır. <http://isamveri.org/> (Erişim tarihi: 12.06.2021).

göndermiştir. Heyeti götüren Ertuğrul Fırkateyni'nin dönüş yolunda Kushimoto'nun Ōshima Adası açıklarında batması, yaralıların kurtarılması ve şehitlerimizin İstanbul'a getirilmesi sürecinde ve sonrasında yaşanan olaylar Türk-Japon ilişkilerinin ilerlemesinde bir dönüm noktası olmuştur. Yaşanan facia iki ülke basınında da geniş yer bulmuş, Japon gazetelerinden Jijishinpo, başlattığı yardım kampanyası sonucunda toplanan parayı çalışanlarından Noda Shōtarō ile İstanbul'a göndermiştir (Dündar 2016: 369; Ulusan Şahin 2001: 95). Noda, kazazedelerle geldiği İstanbul'dan hemen ayrılmamış ve Padişah II. Abdülhamit'in isteği üzerine (Misawa 2012: 57) Mekteb-i Harbiye-i Şahane'de beş Türk subayına Japonca öğretmeye başlamış, bir yandan da Türkçe öğrenerek İslam üzerine araştırmalar yapmıştır (Misawa 2012: 57). Bu süre zarfında Jijishinpo'da yazılarını “Konstantinapol Anıları” başlığıyla yayımlamaya devam etmiştir (Misawa 2012: 56). Noda, 1891 yılında İstanbul'da Müslüman olarak Abdülhalim adını almış ve 1892 yılı sonlarında ülkesine dönmüştür (Misawa 2012: 64; Dündar 2016: 370).

Harbiye'de, 1890-1892 yılları arasında yaklaşık iki yıl gibi kısa bir süre devam eden bu eğitim, Türkiye'de Japonca eğitiminin temellerini atarken, Türk subaylarının Japon dilini araştırmaları için görevlendirilmeleri aynı zamanda Osmanlı'da Japon dili araştırmalarının da başlamasına yol açmıştır. Harbiye'de başlayan Japonca eğitimi, Noda ve öğrencileri hakkındaki bilgiler sınırlı sayıda tarih, İslam araştırmaları ve Türk-Japon ilişkileri üzerine yapılmış çalışmalarda ele alınmış (Dündar 2015; Esenbel 2015; Misawa ve Akçadağ 2008, 2013; Misawa 2012; Ulusan Şahin 2001; vb.) olmakla beraber, sürecin eğitim çıktılarından biri olan Mecmua-ı Lügat (ML) adlı eser, ilk kez Dündar (2018) tarafından “İlk Türkçe (Osmanlıca)-Japonca Dilbilgisi Kitabı Ve Sözlüğü Üzerine Notlar” başlığı ile bilim dünyasına tanıtılmıştır. Dündar, eseri İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı Yazma Eserler Koleksiyonu'nda (No: K.751) bulmuştur. Noda'nın beş öğrencisinden biri olan Mustafa Asım Efendi'nin 1893 yılında kaleme aldığı bu eser, baş verisinde Japoncanın yazı sisteminin ve dil bilgisel özelliklerinin de tanıtıldığı üç dilli (Türkçe-Japonca-Fransızca) bir sözlüktür. Sözlük, ana metni tematik başlıklar altında sözcükten sözcüğe, eş zamanlı karşılıklar kılavuzu şeklinde hazırlanmış olup, Sultan II. Abdülhamit'e sunulmuştur. Dündar, eserin yazımından on üç yıl sonra (1906 yılında) Sultan Abdülhamit'in onayıyla basımına izin verildiğini ancak basımın gerçekleşmemiş olma ihtimalinin bulunduğunu ve bu nedenle elimizdeki nüshanın eserin tek nüshası olabileceğini belirtmektedir (2018: 7). Gençer Baloğlu ise Dündar'ın eldeki

eserin Şu anda bilinen tek nüsha olduğu tespitine katılmakla birlikte, basım ruhsatı istenen eserin ML'den farklı bir eser olabileceğine dikkat çekmektedir (2021: 27). Dündar (2018)'in tanıtımından sonra eserin *dış veri (outside matter)* bileŐenlerinde yer alan Hiragana hece tablosunun Osmanlıca transliterasyonlarını ve sorunlu seslik değerlerini ele alan bir makale (Gençer Baloğlu 2020) ile eserin sözlükbilimsel incelemesinin yapıldığı bir başka makale yayımlanmıştır (Gençer Baloğlu 2021). Bu yazıda ise eserin, *baş veri (front matter)* bileŐenlerinde yer alan *Tahdis-i Lügat (Teşekkür Sözü)* başlığı altında sözlüğün yazılış amacının anlatılıp padişaha teŐekkürün sunulduğu bölüm ile *Kavaid-i Esasiye (Temel İlkeler)* başlığı altında Mustafa Asım Efendi'nin kaleme aldığı Japonca dilbilgisi kuralları incelenecektir. Eserin Türkçe-Japonca ilk sözlük olması bakımından taşıdığı değer tartışmasız paha biçilmezdir. Ancak özellikle bu yazıda incelenecek olan Kavaid-i Esasiye bölümü Japon dili üzerine birincil kaynaklardan faydalanarak ortaya konmuŐ ilk Türkçe araştırma olması bakımından ayrı bir önem taşımaktadır.

Noda'nın Japonca öğrettiği Mustafa Asım Efendi ve diğer dört arkadaşına dair en kapsamlı bilgi Mekteb-i Fünun-u Harbiye-i Şahane İdadisi Kitabet-i Askeriye muallimi Kolağası Niğdeli Mehmet Esad Bin Mehmed Naim'in 1892 yılında kaleme aldığı Mirat-ı Mekâtib-i Harbiye adlı eserde yer almaktadır. Esere göre Japonca öğrenmeleri için Sultan II. Abdülhamid'in görevlendirdiği subaylar hakkındaki bilgiler Şu şekildedir:

Mustafa Asım Efendi (ÇarŐamba): Hicri 1308 (M. 1891) senesinde piyade sınıftan mülazım rütbesi ile neşet etmiştir. Mekteb-i Harbiye-i Şahanede ba-iradei seniyye (Japonya) lisanı tahsiline memur Asım Bey – Mümaileyh bu kere Mekteb-i Harbiye coğrafya-yı askeri dersi muavinliğine intihab olunmuştur ve 1291 tarihinde NiŐ mevkii kumandanı iken irtihal eden süvari Mirlivası Mehmet Rifat Paşa'nın mahdumudur. Rifat Paşa ise bu eserde beyan olunduğu vechile 1242 tarihlerinde acemi kıŐlasında ilk teşkil eden talimhane nam mektebin Őakirdanından ve Kırım ve Karadağ muharebeleri Őecâatındandır (Mehmet Esad, 1891 s. 771-772).

Ali Efendi (Beykoz): Hicri 1308 (M. 1891) senesinde piyade sınıftan mülazım rütbesi ile neşet etmiştir. Mekteb-i Harbiye-i Şahanede ba-iradei seniyye (Japonya) lisanı tahsiline memurdur (Mehmet Esad, 1891 s. 774).

Süleyman Efendi (Trabzon): Hicri 1308 (M. 1891) senesinde piyade sınıfından mülazım rütbesi ile neşet etmiştir. Mekteb-i Harbiye-i Şahanede ba-iradei seniyye (Japonya) lisanı tahsiline memurdur (Mehmet Esad, 1891 s. 774).

Vasıf Efendi (Diyarbakır): Hicri 1308 (M. 1891) senesinde piyade sınıfından mülazım rütbesi ile neşet etmiştir. Mekteb-i Harbiye-i Şahanede ba-iradei seniyye (Japonya) lisanı tahsiline memurdur ve güzel Rus lisanına aşınadır (Mehmet Esad, 1891 s. 774).

Şevki Efendi (Asıtane): Hicri 1308 (M. 1891) senesinde süvari sınıfından mülazım rütbesi ile neşet etmiştir. Mekteb-i Harbiye-i Şahanede ba-iradei seniyye (Japonya) lisanı tahsiline memurdur (Mehmet Esad, 1891 s. 782).

Bu beş öğrenciden Şevki Efendi, Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgelerinden elde ettiğimiz bilgilere göre 1 yıl sonra 1892 yılında bu görevden affını ve Hassa Ordu-yu Hümayunu süvari alaylarından birine naklini istemiştir. İsteği uygun bulunarak birimi değiştirilmiştir.⁸ Mustafa Asım Efendi ise yazılışından 125 yıl sonra ilk Türkçe-Japonca sözlük ve Türkçe yazılmış ilk Japonca dil bilgisi kitabı olarak kayıtlara geçecek olan Mecmua-ı Lügat isimli eseri literatüre kazandırmıştır. Bu yazıda eserin dil bilgisi kurallarının anlatıldığı kısım incelenecektir.

2. İNCELEME

Yazımızın inceleme bölümü, iki kısımdan oluşmaktadır. İlki, müellifin sözlüğü oluşturma sebebinin anlatıldığı ve padişaha kendisine bu görevi verdiği için şükranlarını sunduğu Tahdis-i Lügat kısmıdır. İkincisi, Japoncanın dil bilgisel özelliklerinin ve sözlüğün oluşturulmasında kullanılan yöntemin tanıtıldığı Kavaid-i Esasiye kısmıdır. Her kısmın önce içeriği tanıtılmış, ardından gerekli görülen yerlerde eserden kesitler sunulmuş ve son olarak orijinal metin Latin harflerine aktarılarak incelemeye eklenmiştir. Aktarmada, transliterasyon harflerinin kullanılmasına sebebi, yakın dönem metni olmasıdır. Latin harfli metinde parantez içindeki sayılar orijinal metindeki satır numarasını ifade etmektedir. Her bir maddenin tek tek incelendiği ikinci kısımda başlıklar, Mustafa Asım'ın orijinal metninden farklı

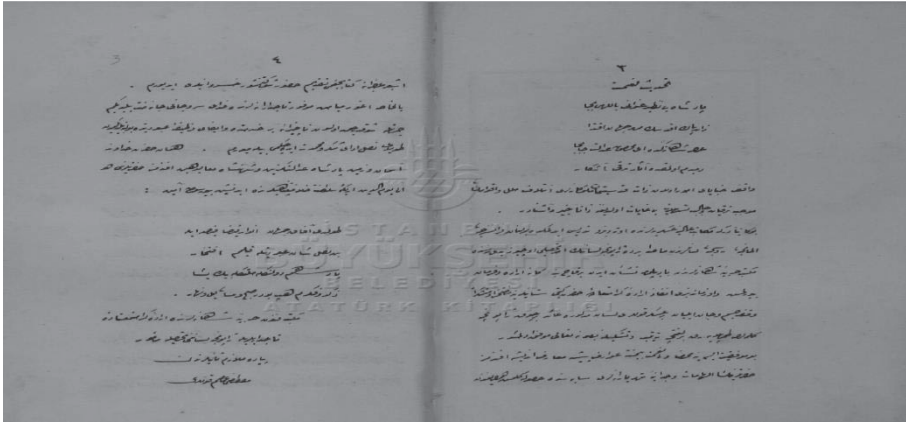
⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Perakende Mütenevvi Maruzat Evrakı, Kutu: 66 Gömlek: 61 (BOA, Y. MTV. 66/61).

olarak madde içeriklerine göre tarafımızca oluşturulmuştur. Her başlık, bir madde olarak düşünülmelidir.

2.1. Tahdis-i Lügat

Türkiye Türkçesine “Teşekkür Sözü” olarak aktardığımız Tahdis-i Lügat bölümü, eserin 3. sayfasında padişaha övgülerin yer aldığı bir dördükle başlar. Başlıkla birlikte 15 satırdan oluşur. Hemen ardından, padişahın iki millet arasındaki iş birliğini (itilaf-ı milel) ilerletme girişimleri olduğunu ve Japonya’daki ilerlemeleri yakından takip ettiğinin herkesçe bilindiği dile getirilir. Bu sebeple de padişah emriyle Harbiye’de Fransız, Alman ve Rus dillerinden başka bir de Japon dilinin öğretilmeye başlandığı ve 1307 senesi mezunlarından birkaçının bu iş için görevlendirildiği bilgisi verilir. Müellif, görev kendisine görev bahşedildiğinden beri büyük bir gayret ve azimle Japonca kelimeleri toplayarak padişaha sunulmak üzere bu sözlüğü oluşturduğunu anlatır. Bölüm 4. sayfada yine padişaha övgülerin yer aldığı cümlelerle devam eder ve bir dördükle biter. Bu sayfada da toplam 10 satır vardır. Bölüm sonunda müellifin açık kimliği verilmiştir:

Kesit 1

3. sayfa

- (1) Tahdis-i Lügat
- (2) Padişah ba-nazar unvanı billahi becâ
- (3) Zat-ı pak-ı akdesin mühür-ü cihani iktidâ
- (4) Arz-ı şahanende ey mahsusı adaleti câbecâ
- (5) Residim olmakta asarı terakki âşikâr

(6) Vakıf habâyâ-yı umur olan zat-ı kudsiyat-ı malikâneleri itilafi milel ve akvamın (7) Mucibi terakkiyat ve calib-i teshilat-ı ba-gayat olduğunu zaten haber-i âşinâdır. (8) Buna binaendir ki mekatib-i aliyeye-i askeriyelerinde öteden beri tedris edilmekte bulunan Fransızca (9) Almanca, Rusça lisanlarından maada bir de Japonca lisanının emr-i tahsili 307 senesinde (10) Mektebi harbiye-i şahanelerinden ba-diploma neşet eden birkaçına **kâne irade**⁹ ve ferman (11) Buyrulmuş ve o zamandan beri infaz-ı irade-i kerâmet-mu'tâde-i hazret-i sinanilerine müftehiren ve müteşekkiren (12) vakf-ı cism-ü can eyleyen bir asker kulları lisanı mezkure ait birçok Japonca (13) kelimeleri toplayarak bir lügatçe tertip ve teşkiline bi-âvn-i tē âlâ muvaffak olmuştur. (14) Bu muvaffakiyet ise yine mahzâ velî-nimet be-meymenet avârif-i pîşe maarif-endîşe efendimiz (15) Hazretlerinin ilhamatı vicdaniye-i şehriyârâneleri sayesinde husule gelen hüviyetinden

4. sayfa

(1) İşbu âcizane kitapçığı takdim-i huzur-ı şevket-nüşur hüsrevanileri ediyorum. (2) Bilhassa el-nur-ı ziyahiddin (?) merfud-ı tacdaranelerinde feda-yı ser u canı cana minnet bildiğim (3) cihetle şu kadorcık olsun naçizane bir hizmette ve ifa-ı vazife-i ubudiyette bulunabildiğimden (4) dolayı nasıl eday-ı şükür ve mahmedet edeceğimi bilemiyorum. Heman hazreti Hüdavend-i (5) asman u zemin padişah-ı adalet güzün ve şehinşah-ı me'âlî-rehber efendimiz hazretlerini huve (6) ila yevmi'd-din erike-i saltanat-ı hilafet penahilerinde ebed nişin buyursun amin.

(7) Doldu afakı cihan envarı feyzan-ı feyz ile

(8) Ben nasıl şan-ı ubudiyetle kılayım iftihar

(9) Padişahım devletinle milletinle bin yaşa

(10) Zikr-i fikrim hep budur subh-u mesa, leyl-ü nehar.

(11) Mektebi fûnunu harbiye-i şahanelerinde irâde-i kerâmet-mu'tâde-i

⁹ Sözcüğün “کنان” *kâne* şeklinde mi yoksa “کنته” *keennehü* şeklinde mi yazıldığını anlamak bizim için güç olmuştur. Bu okumada tercih ettiğimiz “kâne” (kevn kökünden türetilen) “idi/oldu” anlamındaki i- (i- < er-) ek fiili geçmiş zamanına işaret etmektedir. Keennehü okunuşu ise “sanki, güyâ, sözde” anlamlarına gelmektedir ve cümleyi “padişah iradesi buyrulmuş gibi” yorumlatmaktadır. Oysa o dönemde Japonca eğitiminin başlamasında Mustafa Asım Efendi, Ali Efendi, Süleyman Efendi, Vasıf Efendi ve Şevki Efendilerin “Mekteb-i Harbiye-i Şahane ba-iradei seniyye (Japonya) lisanı tahsiline memur” kıldıkları bilgisi mevcuttur (Mehmet Esad, 1891 s. 771-774). Bu nedenle sözcüğün “کنان” *kâne irade* olarak okunması ve “... birkaçına padişah iradesiyle emredildi” şeklinde anlamlandırılması uygun görülmüştür.

- (12) Tacdarileriyle Japonca lisanını tahsile memur piyade
mülazım-ı sanilerinden
(13) Mustafa Asım kulları.

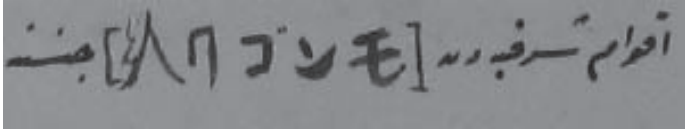
2.2. Kavaid-i Esasiye (Temel Kurallar)

Bölüm, 5. sayfada başlar, 12. sayfada son bulur. 8 sayfalık bölümün başında müellif, “Japon dili hakkında özetlenmiş bilgiler ile eser kaleme alırken takip ettiğim yönteme dair” ifadesini kullanmış ve hemen altına “Kavaid-i Esasiye” başlığını koymuştur. Özellikler madde numarasıyla paragraflar halinde verilmiştir. İlk ve üçüncü maddelerde, madde numarası olmayıp son madde 14 ile bitmektedir. Bu nedenle giriş paragrafı ile dil özelliklerinin sıralanmaya başladığı maddeyi ayırt etmek güçtür. 14. madde sözlüğün içeriği hakkında bilgi vermektedir.

2.2.1. Japonlar ve Yazılarına Dair

Birinci madde olarak düşündüğümüz ilk paragraf Japon, Çin, Siyam gibi milletlerin Akvam-ı Şarkiye (Moğol) cinsinden olduğu, birbirine benzer diller kullanan bu milletlerden Japonların öteden beri kendi dillerinde konuştukları bilgisi verilmiştir. Bu ilk cümlede köşeli parantez içinde verilen [Mo-n-go-Rİ JİN] sözcüğü eserin Japon dilinde karşımıza çıkan ilk sözcüğüdür. Moğol anlamına gelen bu sözcüğün yazımı sağdan sola yataydır. mo-n-go-Rİ heceleri Katakana ile JİN ise kanji ile yazılmıştır. Müellifin eserin Japon harflerini tanıttığı kısmında Katakana Hece Tablosu’nda Rİ hecesinin yazımı daha sonra kurşun kalemle başka biri tarafından düzeltilmiştir. Eserde yer yer Katakana RU ve Rİ hecelerinin karıştırıldığı dikkat çekmektedir:

Kesit 2

Japon Dilinin Tarihsel Derlemi’ne baktığımızda “Mo-n-go-ri” sözcüğüne rastlanmazken “Mo-n-go-ru” sözcüğünün ülke ismi olarak 1874 yılında tanıklandığı görülmüştür.¹⁰ Buradan hareketle Mustafa Asım Efendi’nin “Moğol” sözcüğünün yazımında hata yaptığını söylemek yanlış olmayacaktır.

¹⁰ 日本語歴史コーパス CHJ <https://chunagon.ninjal.ac.jp/chj/search> (Erişim Tarihi: 05.06.2021).

Bu maddede Japonların kökenine dair bilgi verildikten sonra Japoncanın Çin'den alınan şekiller aracılığıyla yazıya geçirildiğinden bahsedilmektedir. Yazılarının Çin'den alındığı günden beri yenilendiğinden ve geliştirildiğinden, Avrupalılar ile tanıştıktan sonra dilde yenilik hareketlerinin hız kazandığı, sadece Çin şekillerinin değil kendi harflerinin de olduğu, bu harflerin Çin şekillerini sesletmenin yanı sıra kadınlara mahsus gazete ve kitapların yazımında da kullanıldığının altı çizilmektedir. Bütünüyle kendi harflerinin kullanıldığı bir sisteme henüz geçilemediğinin ve üç bin (3000) kadar şekil bilmek gerektiği bilgisine yer verilmiştir. Birinci madde olarak kabul ettiğimiz 22 satırlık bilginin tamamı aşağıdaki gibidir:

5.sayfa

Japon lisanı hakkında malumatı mücmele ile telifi nacizanemde takip olunan usule dair:

Kavaidi Esasîye (Temel Prensipler)

(1) Akvamı Şarkiyeye'den (人リゴソモ) cinsinden olan Japon Çin (2) Siyam gibi milletler yekdiğerine müşabih elisine ile mütekellim olup bunlardan Japonyalılar da öteden beri (3) Japon lisanı ile tekellüm etmektedirler. (4) Hecevari olmak münasebetiyle Çinlilerle ihtilat eden Japonyalılar bundan takriben bin (5) beş yüz sene evvel Çin eşkâlinde istîmâl etmeye başlamışlardır. (6) Çinlilerin kullanmakta oldukları eşkâlin her biri bir kelimeye delalet ettiğinden Japonlar da (7) kendi lisanları kelimatının manaca mukabili olan Çin şekillerini telaffuzlarıyla birlikte hep (8) kabul etmişlerdir. (9) O zamandan beri lisan-ı mezkûr daima ıslah edilmekte olduğundan günden güne terakki etmiş (10) ve nihayet bundan otuz sene evvel Avrupa medeniyetini kabul ile ihsan-ı medeniyet ve maarifet (11) akıllarında neşv ü nema bulmaya başladığı bir zaman terakki namede lisanlarının da (12) tadil ve ıslah cihetini derpiş eylemiştir. ve binaen aleyh Çin eşkâlinin lisana verdiği güçlüğü

6. sayfa

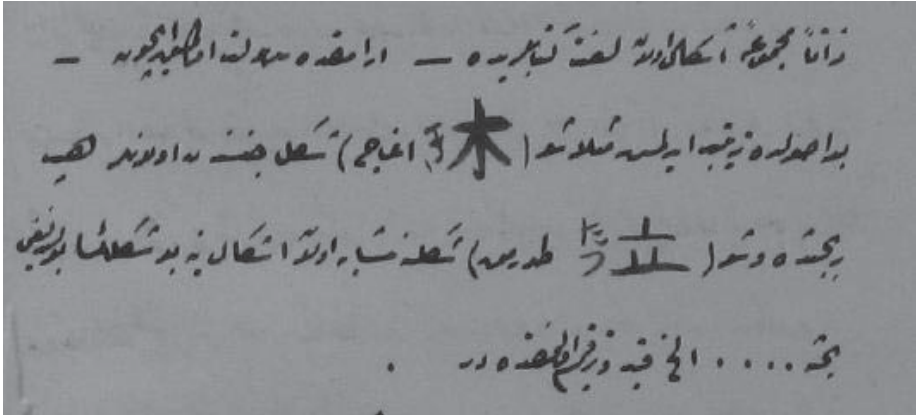
(1) İzale için eşkâli mezkûrdan sarf-ı nazar etmek istemişlerse de kadimden beri (2) bu lisana ülfetleri hasebiyle buna muvafık olunamamış ma-zalike ekseri kitaplarıyla bazı (3) evrak-ı havadiste şimdilik yalnız eşkâl kullanılmayıp Japonca hurufatıyla karıştırılmakta (4) ve şekillerin Çince olan suret-i telaffuzları Japon

hurufatıyla yanlarına kaydedilmekte (5) pek lüzumsuz eşkâlde tabii olunmaktadır. halen kadınlara mahsus gazete (6) ve kitapların kaffesinde zikrolunan usule tevfi-k-i hareket edilmektedir. (7) daha ziyade sühûlet olduğu için binlerce olan eşkâli bellemekten ise bil-ihtisar (8) belli başlı kelimelerin Çin eşkâliyle ve sairelerini Japon hurufatıyla yazmak tasavvurunda (9) bulunuluyorsa da henüz bu hususa tamamiyle mevki-i etbar konulamamış ve bu günkü günde (10) ekseriyetle müstemil eşkâl hemen üç bin raddesinde bulunmuştur.

2.2.2. Çin Şekillerine (Kanji) Dair

İkinci madde, 6. sayfanın 11. satırıyla başlayıp 7. sayfanın 4. satırında bitmektedir. Bu maddede bir önceki madde ile bağlantılı olarak Çince şekillerin (Kanji) anlamsal ve sesletimsel farklılıklarından bahsedilirken, sayılarının fazlalığına dikkat çekilir. Japonların sözlüklerinde bu kadar çok sayıda sözcüğün aynı cins radikallere göre tasnif edildiğinden bahsederek “木・き / ağaç” ve “立・たつ / turmak¹¹” sözcüklerinden örnek verir. Madde ile ilgili kesit ve orijinal metin aşağıdaki gibidir:

Kesit 3

¹¹ “Ayağa kalkmak” anlamında Türkçenin tarihi dönemlerinde ve bugünkü Türk yazı dillerinde tur- fiili kullanılmaktadır. Kalm sıradan ط / t / ile yazılır.

6. sayfa

(11) 2 ---- Çin şekilleri zaten birer veya ikişer sadalı oldukları gibi birer de asıl

(12) Japon lisanında medlul bulunan kelimenin Japonca sureti vardır ki bu halde her şeklin (13) manasına tebeddül etmeksizin iki veya üç türlü kıraat ve telaffuzu vardır. (14) İş bu işaret Çince adeden mahdud olan esas şekillerinden izafeten tertib ve tanzim (15) olunarak manen muhtelifeyi irae ederler.

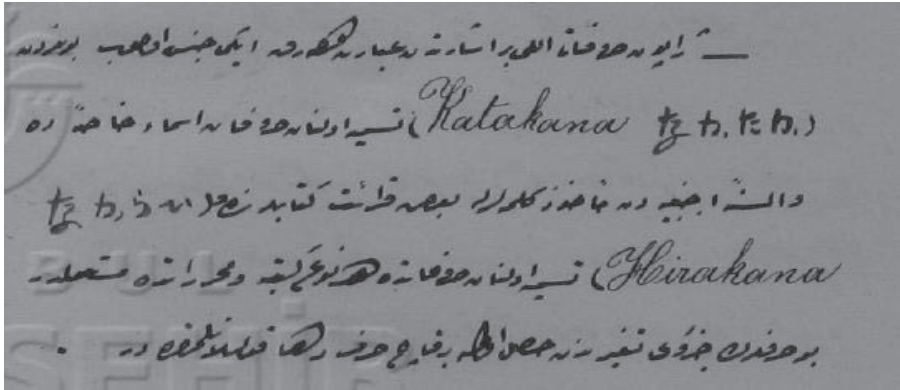
7. sayfa

(1) Zaten mecmua eşkâl olan lügat kitaplarda aramakta suhulet olmak için (2) bu usulde tertip edilmiş mesela şu (木き- ağaç) şekli cinsinden olanlar hep (3) bir bahiste ve şu (立たつ- turmak) şekline müşabih olan eşkâline bu şeklin bulunduğu (4) bahiste ... ilh. kayıt ve terkim olunmaktadır.

2.2.3. Kana Sistemine Dair

Üçüncü maddenin numarası verilmemiştir. Sadece düz bir çizgi konmuştur. Hiragana ve Katakana hece sistemleri hakkında kısa bilgi verilmekte ve harf birleşimlerinden meydana gelen başka harflerin de olduğundan bahsedilmektedir. Örnek verilmemekle birlikte bunların /kya/, /kyu/, kyo/ gibi yarım heceler olduğu tahmin edilmektedir. Hiragana “Hirakana” olarak, Katakana ise aynı seslerle hem Hiragana hem de Latin harfleriyle yazılmıştır. Bu madde 5 satırdan oluşmaktadır:

Kesit 4

(5) ---Japon hurufatı elli bir işaretten ibaret olarak iki cins olup bunlardan

(6) (かたかな- Katakana) tesmiye olunan hurufat esma-yı hassa (7) ve elsine-i ecnebiyeden maada kelimelerle bazı kıraat kitaplarında ve (ひらがな (8) Hirakana) tesmiye olunan hurufatta her nevi kütüb ve muharriratta müstameldir. (9) Bu harflerin cüzi tağbirinden hâsıl olan birkaç harf daha kullanılmaktadır.

2.2.4. Japon Sözlüklerinin Düzenine Dair

Dördüncü madde üçüncü maddenin devamı niteliğinde olup Japonca sözlüklerin nasıl oluşturulduğuna değinilmektedir. Japoncada sözlüklerin Çin usulüne göre düzenlendiği, bizde de benzer şekilde çoğunlukla Fars usulüne uyulduğu söylenmektedir. Buna rağmen müellif sözlüğü oluştururken sözcükleri Japon harfleriyle yazdığını belirtmektedir. Bu madde 5 satırdan oluşmaktadır:

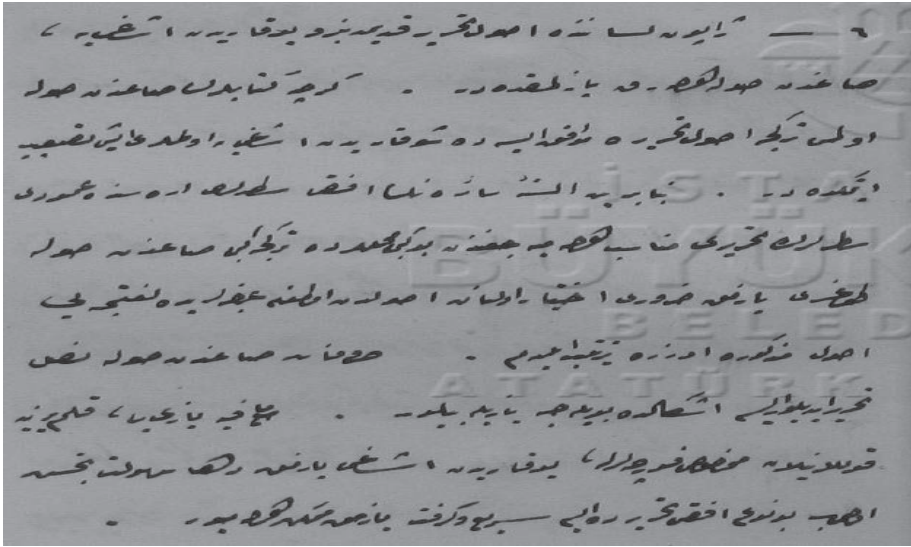
(10) 4--- bilade arz olunduğu cihetle Japonların lügatleri-lisanlarımızın ekserilerini (11) ve Farsi kelimelere mahsus olduğu gibi- Çin eşkâli üzere mürettep ise de bu lügatçe sırf (12) Japon hurufatıyla yazılmış ve asıl Japon lisanından olan kelimat bazı Çin (13) terkibat ve lügatinde dâhil olduğu halde cem ve telfik edilerek tertip edilmiştir.

2.2.5. Yazı Dili ve Konuşma Diline Dair

Beşinci maddede Japonca konuşma dili ile yazı dili arasında farklılıkların olduğu anlatılır. Müellif özellikle fiillere gelen son çekim edatları ile “bildirme edatının” konuşma dili ile yazı dilinde farklılık gösterdiğini belirtir ve konuşma dilinde ゆきました olan “git-” fiilinin geçmiş zaman çekiminin yazı dilinde ゆきたり olduğu örneğini verir. Türkçedeki (...dır) anlamındaki “bildirme edatının” konuşmada です ile ifade edildiği yazı dilinde ise なり ile ifade edildiği bilgisini verir. Diğer maddelerde olduğu gibi burada da Japonca karakterler sağdan sola yatay yazılmıştır. Beşinci madde 7. sayfada 2, 8. sayfada 4 satır olmak üzere toplamda 6 satırlık bir maddedir:

Kesit 6

8. sayfa

(5) 6--- Japon lisanında usulü tahrir kadimden beri yukarıdan aşağıya (6) Sağdan sola olarak yazılmaktadır. Gerçi kitapların sağdan sola (7) olması Türkçe usulü tahrirde muvafık ise de yukarıdan aşağıya olmaları işi **taaccüb/ta'ciz**(?)⁽⁸⁾ etmektedir. Binâberin elsine-i sairenin ufkî satırların arasında amudî (9) satırların tahriri münasip olamayacağından bu gibi mahallerde Türkçe gibi sağdan sola (10) doğru yazmak zaruri ihtiyar olunan usulden olmağla aczileri de lügatçeyi (11) usul-ü mezkûre üzere tertip eyledim. Hurufatı sağdan sola nasıl

(12) tahrir eyliyor ise eşkâl de böylece yazılabilir. Mamafih yazıya kalem yerine

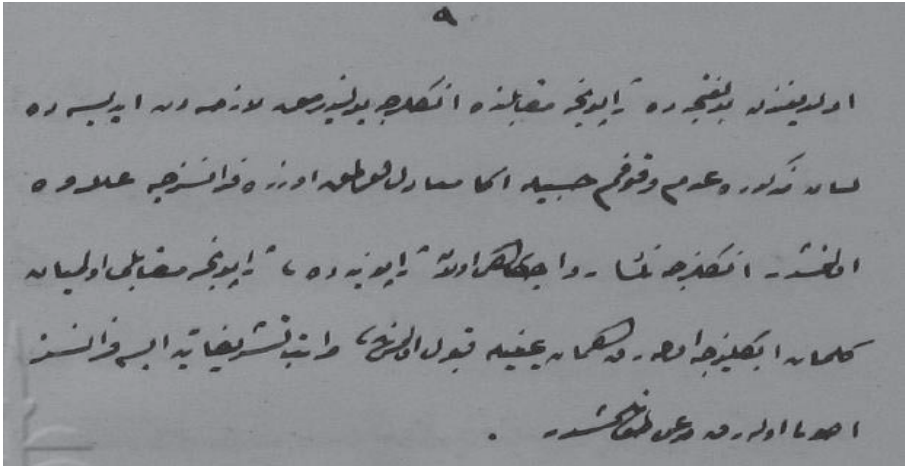
(13) kullanılan mahsus fırçalarla yukarıdan aşağı yazmak daha sühulet bahs (14) olup bir nevi ufak tahrirde ise seri ve girift yazmak mümkün olamıyor.

2.2.7. Mecmua-ı Lügat'in Dil Cetveline Dair

Bu maddede sözlüğün yazım cetveli üzerinde durulmuştur. Müellif o dönemde Japonya'da en fazla kullanılan yabancı dilin İngilizce olduğunu

ancak kendisinin İngilizce bilmemesi sebebiyle sözlükte üçüncü dil olarak Fransızca'yı tercih ettiğini belirtmiştir. Ayrıca Japonların İngilizce bir sözcüğün Japoncada karşılığı bulunmadığı durumlarda sözcüğü aynı şekilde ödünçlediklerini belirtmiştir. Müellif kendi hazırladığı bu sözlükte ise Japoncada karşılığı bulunmayan Osmanlı resmî geleneklerini ve protokolünü ifade eden özel isimleri Fransızcadan ödünç aldığını belirtmiştir. Ancak eserin tamamı göz önüne alındığında özel isim karşılıklarında bir tutarlılık olmadığı görülmektedir. Örneğin Meiji Dönemi'nde Japoncada “İngiltere” ülke adı için Eikoku (1872) ve İğirisu (1874) olmak üzere iki farklı sözcük tanıklanmaktadır.¹² Ancak müellif Türkçedeki “İngiltere” sözcüğünün Japonca karşılığına “İngiriteru” yazmıştır. Bu sözcüğün Fransızca karşılığı ise “L'Anglterre” olarak kaydedilmiştir. Aynı kategoride “Almanya” için Fransızca “L'Allemand” yerine Japoncada kullanıldığı şekliyle “Doitsu” karşılığı verilmiştir. Ayrıca “Paris” sözcüğü de Japonca cetvelde “Parisu” olarak yazılmıştır. Bu verilerden yola çıkarak müellifin bazı özel isimleri Fransızcadan değil Türkçe okunuşlarından ödünçlediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Toplamda 6 satırdan oluşan bu maddeden bir kesit ve orijinal metin aşağıda verilmiştir:

Kesit 7

¹² 日本語歴史コーパス CHJ <https://chunagon.ninjal.ac.jp/chj/search> (Erişim Tarihi: 06.06.2021).

8. sayfa

(15) 7--- Japonların bugünkü günde en ziyade kullandıkları lisan-ı ecnebi İngilizce

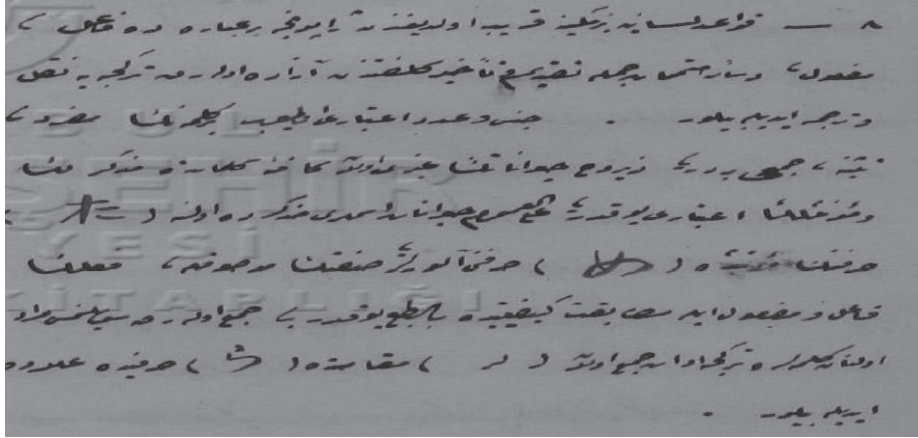
9. sayfa

(1) olduğundan bu lügatçe de Japonca mukabilinde İngilizce bulundurmak lazımeden idiyse de (2) lisan-ı mezkûre adem-i vukufum hasebiyle ona muadil olmak üzere Fransızca ilave (3) olunmuştur. İngilizcenin revackâr olan Japonya'da Japonca mukabili olmayan (4) kelimat İngilizce olarak hemen aynıyla kabul **olunmağla**, meratib-i teşrifatiye ise Fransız (5) usulü olarak mûdi tutulmuştur.

2.2.8. Türkçe ile Japoncanın Benzerliklerine Dair

Sekizinci madde, Türkçe ile Japoncanın dil bilgisel özelliklerinin karşılaştırıldığı bir maddedir. Öncelikle Japonca dil bilgisi esaslarının Türkçeye “yakın” olduğu belirtilmiş ve ardından sözdizimsel öğelerin dizilişlerindeki benzerliğe dikkat çekilmiştir. Mustafa Asım bu durumun Japonca cümlelerin Türkçeye tercümelerini kolaylaştırdığını vurgulamıştır. Japonca sözcüklerde cinsiyet ve sayı bulunmadığını, mastar haldeki sözcüklerin aynı zamanda çokluk da ifade edebileceğini belirtmiştir. Ancak hayvanların cinsiyetini belirtirken erillik ve dişillik işaretleyicisi olarak sözcüğün başına “O” ve “ME” harflerinin getirildiğinden, niteleyen nitelenen, özne yüklem, teklik çokluk uyumunun olduğundan ve son olarak Türkçede çokluk eki olan “lar” karşılığında Japoncada “RA” harfinin kullanıldığından bahsetmiştir. Toplamda 9 satır olan bu madde ile ilgili kesit ve orijinal metin aşağıda verilmiştir:

Kesit 8

9. sayfa

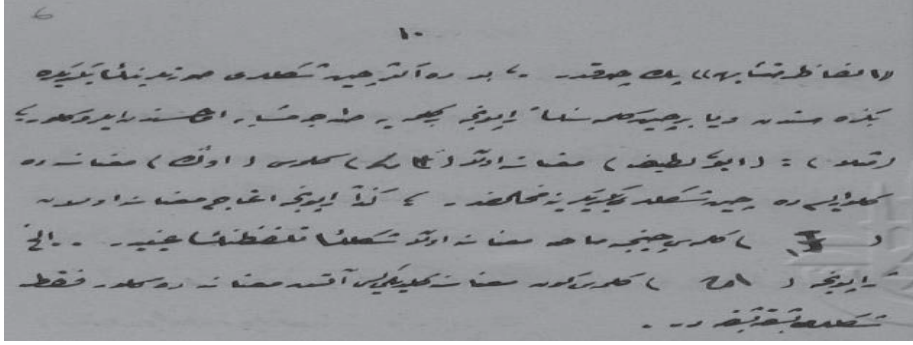
(6) 8--- kavaidi lisaniye bizimkine karîb olduğundan Japonca bir ibarede faili (7) mefulü ve sair mütemmimatı cümle takdim ve tehir geleneginden irade olarak Türkçeye nakl (8) ve tercüme edilebilir. Cins ve adet itibari olmayıp bir kelimenin masdarı, (9) tesniyesi, cemi birdir; Zîruh hayvanatın itibari olan kaffe-i kelimatta müzekkirlik (10) ve müenneslik itibari yoktur; alelumum hayvanat isimleri müzekkirde evveline (木) (11) harfini, müennesde (♁) harfini alırlar. Sıfatın mevsufla, fiilin (12) fail ve meful ile mutabakat-ı keyfiyeti de bittabi bu kadar cem olunarak bulunması murad (13) olunan kelimelere Türkçe edat-ı cem olan (ler) mukabilinde (♁) harfi de ilave (14) edilebilir.

2.2.9. Yazım ve Sesletim Farklılıklarına Dair

Dokuzuncu maddede Japoncada sesletimi aynı olduğu halde anlamları ve kanjileri (Çince şekiller) farklı olan sözcükler üzerinde durulur. Müellif Japoncadaki bu durumun sebebini Çince bir sözcüğün Japoncadaki başka bir sözcükle eş sesli olmasına bağlar ve şu örneği verir: Örnek olarak anlamı “Ebu latif” olan “ZEN” sözcüğünün “ön” anlamına da geldiğini ancak Çin şekillerinde yazarken bu iki sözcüğün yazımının farklı olduğunu belirtir. Bir başka örnek olarak Japoncada “ağaç” anlamına gelen ve sesletimi “Kİ” olan sözcüğün Çince “masa” olduğunu ifade eder. Bu

durumun Japonca kökenli sözcüklerde de görüldüğünü belirtir ve örnek olarak “HĪ” sesletimli sözcüğün hem “gün” hem “ateş” manasına gelebileceğini lakin yazımlarında kullanılan şeklin farklı olduğunu vurgular. 8 satırlık bu maddede müellif Japoncada kullanılan kanjilerin “on” ve “kun” okunuşlarına dikkat çekmek istediği görülür. Ancak “HĪ” örneği her iki durumda “kun”, “ZEN” örneği her iki durumda “on” okunuşu olduğundan duruma uygun örnekler değildir.

Kesit 9

9. sayfa

(15) 9--- Japoncada okunuşları yekdiğeri müşabih ve müsavi ve manaları muhtelif her

10. sayfa

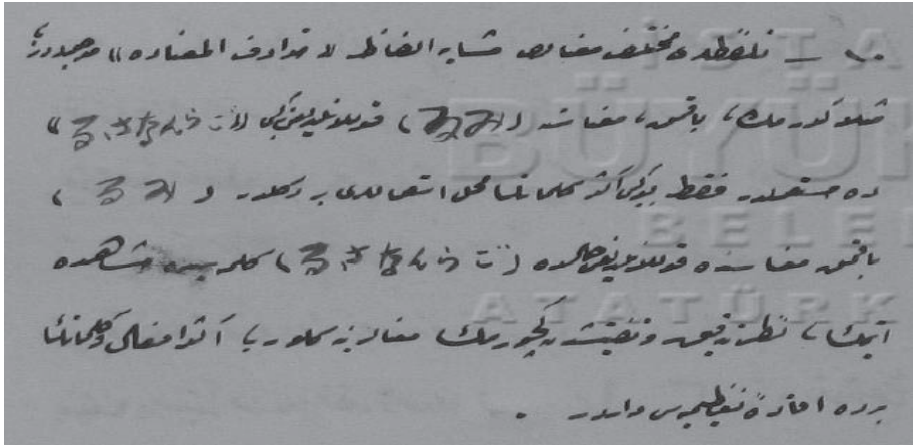
(1) elfazı müşabih pek çoktur. Bu da ekseri Çin şekilleri suretlerinin yekdiğerine

(2) benzemesinden veya bir Çin kelimesinin Japonca kelimeye sadaca müşabih olmasından ileri gelir. (3) (mesela) (ebu latif) manasında olan (𐰇𐰏) kelimesi (ön) manasına da (4) gelir ise de Çin şekilleri yekdiğerine muhaliftir. Keza Japonca ağaç manasında olan (5) (𐰇𐰏) kelimesi Çince masa manasında olan şeklin telaffuzunun aynıdır...ilh. (6) Japonca (𐰇) kelimesi gün manasına geldiği gibi ateş manasına da gelir fakat (7) şekillerde başka başkadır.

2.2.10. Eş Anlamlı Sözcüklere Dair

Onuncu maddede eş anlamlı (teradüf-ül mana) sözcükler üzerinde durulmuştur. Müellif “görmek, bakmak” anlamına gelen “MİRÜ” fiilini örnek vererek aynı anlama gelen “GORAN NASARU” fiilinin de kullanıldığını ancak kullanım alanlarının farklılık gösterdiğini belirtir. “MİRÜ” fiilinin “bakmak” eylemi için kullanıldığını ancak “GORAN NASARU” fiilinin “müşahede etmek, nazar-ı tetkik ve teftiştan geçirmek” eylemleri için kullanıldığının altını çizer. Son olarak bir çok fiil ve sözcüğün kullanımında ifade düzenlemesine gidildiğinden bahseder. Müellif bu konuda ayrıntı vermese de saygı dili ve tevazu dili ayırımına dikkat çekmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. 6 satırlık bu maddenin tamamı aşağıdaki gibidir:

Kesit 10

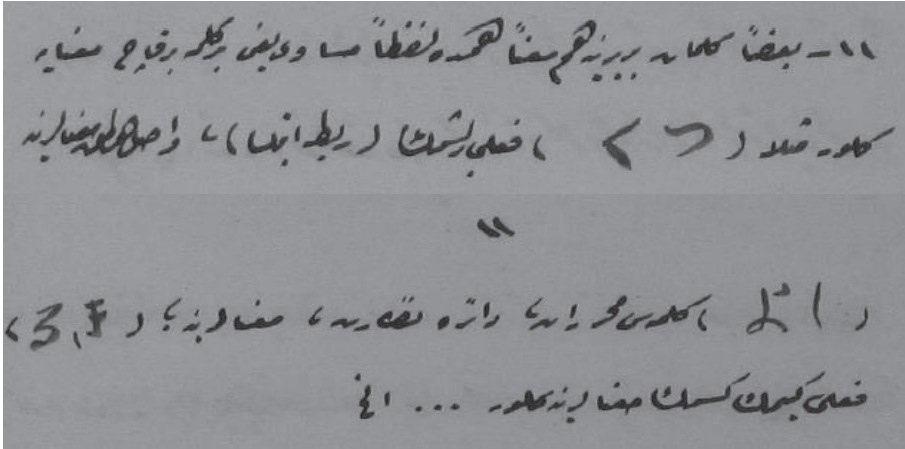
10. sayfa

(8) 10--- telaffuzları muhtelif manaları müşabih elfazı (teradüf-ül manada) mevcuttur. (9) Mesela görmek bakmak manasında (みる) kullanıldığı gibi (ごらんなさる) (10) da müstâmeldir. Fakat bu gibi ekser kelimenin mahall-i istîmalleri bir değildir. (みる) (11) bakmak manasında kullanıldığı halde (ごらんなさる) kelimesi müşahede (12) etmek nazar-ı tetkik ve teftiştan geçirmek manalarına gelir. Ekser ef'al ve kelimenin (13) bir de ifade-i tanzîmiyesi vardır.

2.2.11. Çok Anlamlı Sözcüklere Dair

On birinci maddede müellif Hiragana yazımları aynı olan sözcüklerin birden fazla anlama gelebildiğinden bahsetmektedir. “TSUKU” fiilinin hem “birleşmek (rapt etmek)” hem de “bir yere ulaşmak” anlamında; “KİRÜ” fiilinin hem “kesmek” hem “giymek” anlamında olduğunu belirtir. Ancak bu sözcüklerin Çince yazımları farklı olduğu halde bu durumdan bahsetmez. Bir başka örneği de “SHO” sözcüğüdür. Bu sözcüğün de “daire; bakanlık” anlamlarına geldiğinden bahseder. Bize göre bu maddede yer alan “SHO” örneği 9. maddede yer alan eş sesli sözcüklerin konusudur. “TSUKU” ve “KİRÜ” sözcükleri ise Çince kökenli sözcük olmakla beraber yazımları farklı olduğundan ayrı madde altında ele alınması isabetli olmuştur. 4 satırlık bu maddenin original metni aşağıdaki gibidir:

Kesit 11

10. sayfa

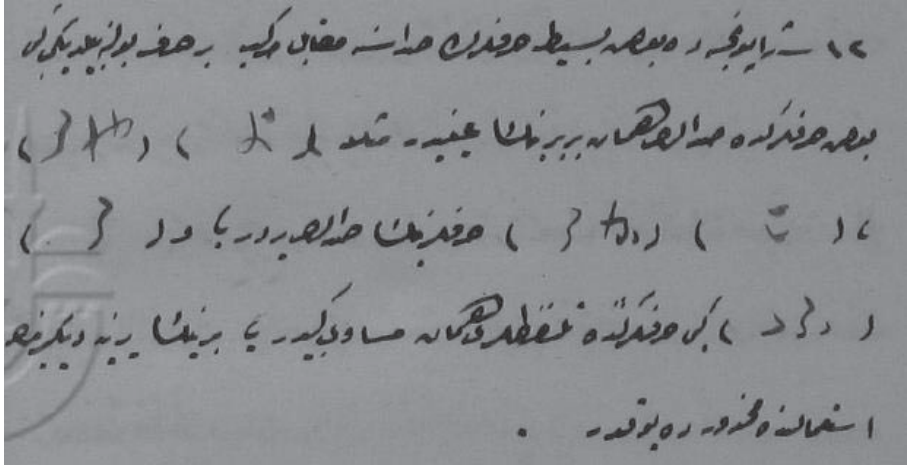
(14) 11--- bazen kelimat birbirine hem mana hem de lafzan müsâvî yani bir kelime birkaç manaya (15) gelir. Mesela (つゝ) fiili birleşmek (rapt etmek), vasıl olmak manalarına,

(1) (しよ) kelimesi muharrirat, daire-i nezaret manalarına, (きる) (2) fiili giymek, kesmek manalarına gelir ... ilh.

2.2.12. Japoncanın Fonolojisine Dair

On ikinci maddede, Japoncanın fonolojik özelliklerine değinilmiştir. Müellif bazı seslerin tek bir harfle gösterilebileceği gibi iki harf birleşimi ile de gösterilebileceğini belirtmektedir. Günümüzde yazımı standartlaşmış olan ve “Yōon” olarak adlandırılan bu seslerin yazımı eserin kaleme alındığı dönemde Japoncada iki türlü yazılmaktadır. Müellifin örneklerine bakıldığında [jo] sesi /YO/ ve /YA+/U/ heceleri olmak üzere iki türlü gösterim değerine sahiptir. Diğer bir ifade ile /YAU/ heceleri yanyana geldiğinde YO olarak okunmaktadır. [ko] sesi için de /KO/ veya /KA+/U/ gösterenleri kullanılmaktadır. Müellif aynı zamanda /U/ ve /FU/ hecelerinin de birbirinin yerine kullanıldığını belirtmektedir. Bu veriler Meiji dönemi Japoncasının seslik özelliklerini betimlemesi bakımından oldukça önemlidir. Maddenin eserden alınan kesiti ve original metni aşağıdaki gibidir:

Kesit 12

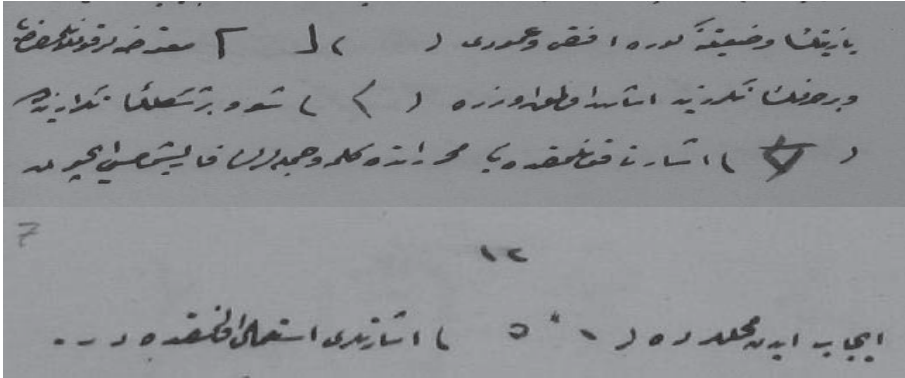

(3) 12-Japoncada bazı basit harflerin sadasına mukabil mürekkep bir harf bulunabildiği gibi (4) bazı harflerin de sadaları hemen birbirinin aynıdır. Mesela (よ) (やう), (5) (こ) (かう) harflerinin sadalarıdır ve (う) (6) (ふ) gibi harfler kendi telaffuzları hemen müsâvî gibidir; birinin yerine diğerinin (7) istîmalinde mahzur da yoktur.

2.2.13. Noktalama İşaretlerine Dair

On üçüncü maddede sözlüğün madde başlarının nasıl ve ne ye göre oluşturulduğu, yazımda kullanılan noktalama işaretlerinin neyi ifade ettiği hakkında bilgi verilmektedir. Müellif Japonca kelimelere Türkçe karşılıkların bulunarak sözlüğün oluşturulduğunu, bir başka ifadeyle sözlüğün Japoncadan Türkçe ve Fransızcaya karşılıklar şeklinde oluşturulduğunu belirtmektedir. Lakin yazım cetveli Türkçe > Japonca > Fransızca yönlüdür. Çince şekillerin yanına telaffuzlarının yazıldığı, birden fazla anlamlar ve aynı anlamlı kelimeler arasına (;) işaretinin konduğu belirtilmiştir. Japonca yazılarda Türkçede ve Fransızcada “kullanımı olmayan” parantez ve köşeli parantez gibi ayırıcıların olduğu anlatılmış ve işaretler çizilerek gösterilmiştir. Japoncada hece tekrarı için < işaretinin, kelime tekrarları için de > işaretinin kullanıldığı bilgisi verilmiştir. Yazıda sözcük ve cümelerin birbirine karışmaması için gerekli yerlerde (, ”) işaretlerinin kullanıldığı belirtilmiştir. 9 satırlık bu maddede kullanılan işaretlerle ilgili kesitler ve metnin orijinali aşağıdaki gibidir:

Kesit 13

11. sayfa

(8) 13--- Türkçe Japonca Fransızca iş bu lügatçede Japonca kelimatı esas (9) ittihaz edilerek ona göre Fransızca ve Türkçeleri manası bulunarak kaydedilmiş ve birkaç (10) Çin şeklinin telaffuzları da yanlarına işaret olunmuştur. Aynı manaya gelen Japonca (;) (11) işaretiyle ve mürekkep kelimatın kısımları da (;) işaretiyle ayrılmıştır. (12) Japonca kitabelerde Türkçe ve Fransızca da müstâmel ibare işaret bulunmayıp yalnız (13) yazının vaziyetine göre ufak ve amûdî ( ) [ ]mefruzlar kullanılmaktadır. (14) ve bir harfın tekrarına işaret olmak üzere (<) şu ve bir şeklin tekrarında(15) (>) işareti kullanmakta muharriratta kelime ve cümlelerin karışmaması için

12. sayfa

(1) icab eden mahallerde (, ") işaretleri istîmal olunmaktadır.

2.2.14. Sözcük Listesinin Oluşturulmasına Dair

Son madde sözlüğün tematik başlıklarının nasıl seçildiğine dair bilgi vermektedir. Önceki maddelerde her ne kadar sözcüklerin Japonca üzerinden tanzim edildiği belirtilse de bu maddede madde başı sıralamalarının kolaylık sağlaması bakımından belli konulara ayrılarak ve harf sırasına göre seçildiği

SONUÇ

Bu yazıda, bilinen ilk Türkçe Japonca sözlük Mecmua-ı Lügat'in baş verisinde bulunan, Japoncanın dil bilgisel özelliklerinin birincil kaynaklardan incelendiği ilk Türkçe notlar tanıtılmıştır. Müellifin de belirttiği gibi eserin bu kısmı, Japon diline dair özetlenmiş bilgilerin yer aldığı bir bölümdür. Maddelerde her ne kadar Türkçe ve Japoncanın birbirine yakın diller olduğu, cümle unsurlarının diziminin aynı olmasının çeviride kolaylık sağladığı, sözcük kütüklerinde cinsiyet ve sayının işaretlenmediği gibi özellikler dile getirilse de karşılaştırmalı örneklerle rastlanmamaktadır. Eserde karşılaştırmadan ziyade Japon dilini tanıtıcı ve sözlük kullanıcılarına kolaylık sağlayıcı bilgiler verilmektedir. Japoncanın yazı sistemi, fonolojik özellikleri ve söz varlığına dair bilgilerin bir dilbilimcinin kaleminden çıkmamasına rağmen titizlikle ele alındığı görülmektedir. Eserin yazımına yakın dönemlerde Japon dilini ele alan makale ve yazılarla karşılaştırıldığında hem incelediğimiz bölümün hem de sözlük ana metninde yer alan dil bilgisel verilerin içeriğinin zengin olduğu, adeta bir dil bilgisi kitabı gibi sistemli olduğu gözlemlenmiştir. Kavaid-i Esasiye kısmında verilen fonolojik özellikler ve sözlük ana metninde yer alan sözcük yazımları ilgililere Meiji Dönemi Japoncasının söz varlığına dair önemli veriler sunmaktadır. Mustafa Asım Efendi'nin iki yılı bulan Japonca eğitiminin ardından kaleme aldığı bu eserde dönem Japoncasının dil bilgisel özelliklerine dair verileri ortaya koymak için eser üzerine yaptığımız incelemeler devam edecektir.

<p>نومرد ۴۶</p>	<p>معلومات</p>	<p>۳۶۶</p>
<p>هرايکي لسان قاريتوب آيلير يونکچون لسان يک واسع وژکين اولمشدر . ژاپونيايليرک القباسي قري سکر حرفدن عبارت اولوب حروف متحرکهسه. تلفظي دهه اولام ياخود دهه سرت ايتک بيجون برطاق اشارات يني حرکاتر وضعيه نوخا تشريف اولودر . بو القبا سکرلجي عصر ميلادبدن بري موجود اولوب دري مختلف طرزده يازيلور. برنجيسي (قا- قا) اولوب ايرککلره مخصوص کيدير. ايکنجيسي (قيا - قا) اولوب قادنلره مخصوصدر . او- چينجيسي (ماتيو - قا) درنجيسي (ياماتو - قا) در . فضيه اولوق چيليلير قوللاندي حروفات قيهده علاوه ايتک لازمدر . ادبيات عله شمسينه. قه عله. وقواتين واقعات محوسهدهکي يابلجه لغات چين حروفاتيه محرر ويا معلومدر. علما قا- قاتر يني چين حروفاتي استعمال ايديرک کاتي تشکيل ايدير . ژاپونيايلير چيليليرکي کاتدکي اشاغيندن بو قاريتيه چيمق اوورده صاعدن باشلايوب حمودي اولوق يازارلر . بودا مذهبه او- لائلر استعمال اولان بودرت درلو نيلانن ماعدا فضيه اولوق الی حرفدن بصارت برالقبا استعمال ايديرلر . آنجي يقادو (اوزن تنو) حکومت قدر ژاپونيايليرک هرچ بريزي اولوب اواسي ولفظانن بوکک سه شير واهلان اولور اييش . ک اول بو حکمدارک وکنده چين حروفاتي استعمال اولمشدر . اوزن تنو - اولوق فورمک شرق چينويستده بوان هاقون سه حکومته ممالکته مقيمت ايله ادبيات ادخال ايديهجه چک علما جلب ايتک مقصديه . برهيت سفارت ارسال ايديه . سفرا مشهور (وون) ياخود (دراتف - سن) ي برابر کيديرلر . بو ذات موجود اولان تفصالي اجمال ايله احقادي خصوصات ساربهده اهم ايديرلر . بولک قدر وقيسي ژاپونيايلير طرفدن او قدر قدر اولديکي کنديني شرق ايه وقت ايله مکات ايديرلر . (وون) زماندن بري چين حروفاتي ژاپونيايه بلا فاضه استعمال اولمشدي . معمايه ژاپونجه اساس چينجهدن آيري اولديغندن وچينجهده حرک مقصود اولان</p>	<p>بورخطادر . واقعا ژاپونيايلير چينجه يازي آکلار . چونکه چين يازيسنک حروفاتي ژاپونيا لساننده قوللانيلان يازينک قسماً تشميندن عبارتدر . چين حروفاتنک عناصر کاتي تشکيل ايند حروفه ويا قصد اولنان معناره دلالت ايتيوب بالذات گلاري وياخود اشمار ايتکلاري الحکاري کوسترمي بوندن تاشيدر . بناه عليه حروفات هرقدر کات خلقه ايله اشمار اولورلر سده سه باخام قطعي معناره دلالت ايتلير . بر . ايکن اوج و قاريتک محلات خلقه سکاچه عيني عددلري کوستردیکی کي . سنخ متاخرده ژاپونجهده اولديني کي اسيايه مستعمل سارنه حقدنکي ياکش معلومات تصحيح اولمشدر . ژاپونيا لساننک صورت تشکلتجه صرف و نحوچه وخصو سات سارنهجه ديگر لسانلره مخالف اولديني واتي تکلم ايند اهاليتک باشل ياشنه برعريف ايتيار اولغسي بحجاب ايديهکي تدقيقات واقعه ايله ثابت اولمشدر . ژاپونيا لساننک تشکلي يک مهم تعديلاته اوغرايديلندن . - لالت اکتساب ايديرک شيوه و تلفظي يک آهنگلي و لطيف اولمشدر . حروف غريبه ايله يازينجه هر حرفي متحرک اولور . حروف ساکنسي . متحرکله يازارلر شوب انلره برلتنجه يک قولايغه تلفظ اولور . (صيراتو) رينه (صيراتو) ديتلديکي کي . معمايه بو قاعدهتک يک چوق شواندي واردر . ژاپونيايه قدر اقامت ايديليرسه ايدلسون بعض حرفلري طوغي تلفظ ايتک قابي دکادر . ژاپونيايه ضمير اوليوب کاتک تصريفي برر ادات انشيه وضعيه اجرا اولودر . ژاپونجهده حروف جر . هر قدر گهون اول کلهيکنه سوکره کلير ايسه سه اسم حرفي تغير ايدر . قطار ايسه لاييتير قايير . مفرد ويا جمع . مذکر ويا مؤنث اولديني صيفه و صورت تلفظيه اکلا تيلير . هررکندي لسانندن ماعدا چينجهده ايسه ايتديکي قدر کات اخذ واستعمال ايدر . يديکندن نئي هرررک آرزولرينه کوره</p>	<p>نه يايي؟ کدي واقعا فاره تک دشمنيدر . لکن بوده قوش اتلندن خوشسالور . او حاقده برشي قازليههه جدي . فضيه اولوق قوش اتلريده کديره فدا ايتک بجايايدم . چکدي . هر حالده بو واسطه ايله هيچ اولماز سه سار اتلر فاره تک اتلندن قورتلره ييه . چکدي . نجرهيه باشلاندي . ايلک دفعه او- لوق بر قاچ کدي نماز لره ايتنه ايندرلدي . برنجيلري . ايکنجيلري آرزوق ايتيجهده مکفر ما اولان صوغه مقاومت ايديه . بو اولديلر . آرتق ايد منقطع اولغه باشلاندي . برکون قايين توبلي بر ديتي کدي بو صوق زير زينه ايندرلدي . کدي ايتيه يويو باغلاندي . برصباح يدي يوزي طو- غري . بونلره ارتق قدر اهم اولديني سويلمک فاضله . بيودکي توبلي چو- غادي . بوکچسلي . قوتلي کدير کاتدک وحشي کديلرينه بگر يور ايد . ايشته بو کديلر الحاله دهه نمازلره بولوب صوغه فوق العاده مقاومت ايند کديلرک ايجادي ايد . توبلي فاره قارشي توبلي کديلر قوتيهدي . بونوع کديلرک قوروش قيهه قاعلري . ييلري غايت اوزومدر . بو صورتله بکديکينه شد فوق العاده صوق بر رده نمازعه ايند ايکن درلو فاره وکدي . بدانه چيمشدر . استيناس اولورجه اولمشدرک يازين هوا ايتي اولان برکوتده بو کيداردن بري طيشاري چيد . رله چايوچي مغلايه قايچي ستر . قايوي قايوب کيرسي منع ايديهجهک اولورسه بياض بر قاچ ساعت غرقده خارجديکي ضيا ايله حراره مقاومت ايديه . بو اولور .</p>
<p>ژاپونيا لسانني</p>		
<p>ژاپونيا لسانني برنجيل مدت چينجهک بر شمسي کي ويا ايتاليله ايله اسيايوچله ارمسانده اولديني کي قارلر نهه . بعض ندا . سات موجود عد ايدلمشدي . حالبوکه</p>		

EK 2

جيات و ميديترييه . عادات و اخلاقونه ، تاريخ سياسييه ايجمزدن نه قدر آركيسهك وانف اولدغي دوشونلورسه بو قوم ختمدهك تقديرآنك آسانلي بر تيمه مستند اولفدن زاده سوك مظهرت حريه لرندن ثلوه برمدج مودات تيمندن ايلري كلفتيك اسليم اولونق لازم كايير .

زاپونلرك احوال عموميه رينه دار درججه ريتي آنيان ملولماز ، لسانلري عتده هان بوسونون مقفود عدا ايديه باير ، حي ، بانكس ، ژاپونجه ايله چينجهي بر طن اچك كي - عدى وجودندن اولي - بعض خضالي وتولفرتي بييه وارد . بز بورده . بر قاج ستولق يازي ايله زاپون لسان اولركتاك داغيه نده كفاز ، بانكر بو لسلك ماسين و اوصاف عتده بعض تفصيلات و برونك فكر قاريني بر نينده شور اچك ايشه بورز .

*
اولا شونيه ويجه ايله ، اصل ژاپونجه ايله چينجه آراسنده نه مشابته وارد ، نهد ماسنت ، چينجهده هم سبب ، هم اثر : هئنا لييلرك انگليزلي آراسندهك فاضلك آتار و مؤرئانه

جهدمكي موقبلرندن آكلاباير ، فرما « وو آي تي wo ai ni » بن سني سويسورم ، ديك اولدغي حلقه « ني آي وو ni ai wo » بن سني سويسورسك ، معناه كايير .

زاپون لسانده ايشه كارلر قسم اعظمي بانكس كبرالهادز ، حي بعضا هيلرك مقصدلري اضله كورونهك درجهيه واربر . مثلا « سي سويسورم » لسوزي بر زاپون قايونك قولاشنه عن المعجه فيصله المباحثي قدر اوزوندر : « واتاشي وا آتانا وو فوتوسي ماس »⁽¹⁾ . چينجه عتالف اولارق زا . پونجهده فطرن كمكلا نصريف اولونوزلر ؛ اسمارك احوالده بلك واضح سوزنده اراه ايدايير . برمال اولوق اوزره ، « لب » مناشده اولان « فوورو Konomi » كوتلك سلكل اچينه پايكسر .

هيرا	اوروردو	Kokoroga
مقوله	فوروردو	Kokorowo
مقوله	اوروردو	Kokoromi
مقوله	اوروردو	Kokomoo

(1) I have got a new flat hat from my good old aunt.
(2) Watachi wa anata wo konomimas.

Şehbal Dergisi, “Tefekkür ve tettebbü’: Japon lisanı ve yazısı hakkında”, 28 Ekim 1909. <https://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3137034?>

EK 3

۹۶۰

ایچتاد

مستطوره - مسلمان اساتيريك هلكيتيمده . اولورسه اولسون - ديه اشيري اولتادايچكه جانشانلرعل احوال سولديلر . اييشين ايتام اولانلركارجه روكه اي ركاره بيغيم ائديملر زلف انتم قرينه على كاسيم وسيله ؛ بيوروز ؛ بونه ؛ ديكدر ؛ بايوومسككدر ؛ تفصيل علر عزميماكت ارسككتنه قارينه فرسدر ؛ ديكدر . شوملهده سرجاهل قاربه كور بولان طولا حكومه عتد الله صل عليل سولويت ايمه بيير سكه حكومت جامع بايقارسهك اوزركوزن قاز ساقط اولون مسلمانلر وديمانلر ايتده ركار كشيلايه قارن سولوق اوله جوق بر حكومت بايه منوييه سكوم موجود نكناومدماردهكي عداامانان بايقوصفا اهاقطن طولاق مسلمانلر جاهل قار ايه ايه قارن سكول اولفدن فوتونورلري

بانكس حكومت بوز فامندن نه سول ملوتيه چيلريتا مسلمانلر . حكومتك سنجيپاسيه تازك هجج بر فرد ساقط اوليه حي هر حاله حلاجيه مسامفر . اوي ايشه معلوم اولديركه طاب علم تازو يله مقدم اولان فرضدن اولديغه كوره حكومتك مكنيپاسيه بايقو امور مسافر اهارايه طاب علم قرينه سي يد ساقط اولوز ؛ و مسمسكركن طولاق تازاي ترك ايجز اظه قارني به قدرعياي مالدورسه مكنيپاسيه كظم لاق ملدن قار اولان داها بيوك عيى بولومسككولارن اولفده تازو مقدم ايجر ايجر بولق دموزر حريت شيرت عليم ايجر . مسلمانلر حير نعلني اضفدر . اسانك خيري كشي قشنه نصهر قائلني . غيره نعلني ايجر طملك ايشه قلمه سي نامدر حي اولفدر علمركه برمانز بانكر شيرلري ديردا شيرلي . ديك كلفه ايتاي بش مستفد اولور . ايسته بيمه بر اهدمير بو نكتني اهل ايجون

« خير انان من بيع انان » بيوردير . (خير انان من حق طول مره) بولده هيج رحمت شريف روايت اولفدى . دعايوتيمده سولايهك سوز بولور . محمد عبده الله

— ژاپونلر اقبالي دكيشه بيورول —

سوك زمانده . [توكو ايمه Homaي لايين حروفته نكر ايسيه بر هجوفه موفته انفار اقبه باشلاملر . بو هجوفه لك نايه تاسيس و انشائري هدم ژاپون اقبالي برنه حروب الفاسق . لايين حروفاي اقبه ايتك بولركي . بولاي اكلور هوموچه برلدهريك قور ايشيرمك دور . و اهوو نشيت يك ضيف برقره و برونكه ايشهده مبروز مالموفيت كفته سندن ناميد اولنه هل بوقدر . هر كيري بر شكل مخصوص ايه اقبه ايتك اسولق بوزر بيه سي اولان لسك حروفك دامادوشورسي اسك اشكال لايين حروفك قوبله طفر سي و باحوسو جين ايلرك . لايين حروفك قوبله طفر لاقفده اولدفري شوملهده . ترك ايرابده سي . قري پور ژاپونلر يك نيب ايجرورول . روقنار بردهده لايين حروفك قوبلي وريي حشد رچوق منافقات قائيه وقوبوش اوجه مرحوم كال يك [حريت] غرضدنك رچوق ايجرلر . بو سوليه حصر نظرله طولوروش . فكر مزجه . روقنارني تشيل و اسامح ايشهده قري . فكر مزجه . مازيك بونق طلي اولان ايتك ايشتر من خدر . بولده قارنلر كرك و مقاملر ايجر دكلكم اسنلر :

« باقل باقل دكر دوشودو تور ايجون كشته و ميه ايشه »

İçtihad Dergisi, “Japonlar Elifbalarını Değiştiriyor”, 13 Mart 1906. <http://isamveri.org/>

KAYNAKÇA

- Aston, William George (1879). "A Comparative Study of the Japanese and Korean Languages". *Journal of Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, III, Bölüm XI.
- Boller, Anton (1857). "Nachweis, dass das Japanische zum ural-altaischen Stamme gehört". *Aus der KK Hof-und Staatsdruckerei*(23).
- Dündar, A. Mertan (2006). "Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Bulunan Japonya ile İlgili Belgeler Üzerine". *Asya Pasifik Çalışmaları Türkiye Yıllığı*, 1, 222-232.
- Dündar, A. Mertan (2012). "Japan in the Turkish Press: An Essay on Books Written about Japan in Ottoman Script during the 19th and 20th Centuries". *Asian Research Trends New Series*(7), 55-73. 5.8.2020 tarihinde <http://id.nii.ac.jp/1629/00003734/> adresinden alındı.
- Dündar, A. Mertan (2015). "Muhayyel Tarihe İtiraz: Ertuğrul Faciası, Yamada Torajiro ve Abdülhalim Noda Shotaro Üzerine". K. A. Akkemik içinde, *Doğu Asya'nın Politik Ekonomisi*. (s. 362-372). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Dündar, A. Mertan (2018). "İlk Türkçe (Osmanlıca) - Japonca Dilbilgisi Kitabı ve Sözlüğü". *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-17.
- Ercilasun, A. Bican ve Akkoyunlu, Ziyat (2014). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânü Lugâti 't-Türk (Giriş - Metin - Çeviri - Notlar - Dizin)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Esenbel, Selçuk (2015). *Japon Modernleşmesi ve Osmanlı - Japonya'nın Türk Dünyası ve İslam Politikaları*-. 2. . İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Fujioka, Katsuji (1908). "Nihongo no ichi". *Kokugakuin Zasshi*, XIV(8).
- Gençer Baloğlu, Zeynep (2020). "II. Abdülhamit Dönemine Ait İki Farklı Japon Alfabeti ve Türkçe Transliterasyonlarındaki Sorunlar Üzerine". *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (SEFAD)*, 275-294.
- Gençer Baloğlu, Zeynep (2021). "İlk Türkçe-Japonca Sözlük Mecmua-ı Lügat Üzerine Sözlükbilimsel Bir İnceleme". *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*(28), 21-44. doi:10.34189/gtd.28.002.
- Grunzel, Joseph (1895). *Entwurf einer vergleichenden Grammatik der altaischen Sprachen nebst einem vergleichenden Wörterbuch*. Leipzig.
- Kâtip Çelebi (1732). *Kitâb-ı Cihannüma*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Kurakichi, Shiratori (1879). "Nippon no kogo to chosengo tonon hikaku". *Kokugakuin Zasshi*, IV, 4-12.

- Mehmet Esat (1310). *Mirat-ı Mekteb-i Harbiye*. İstanbul: (Artin Asaduryan) Şirket-i Harbiye Matbaası.
- Misawa, Nobuo (2012). "The first Japanese who resided in the Ottoman Empire: the young journalist Noda and the student merchant Yamada". *Mediterranean World*(21), 51-69.
- Misawa, Nobuo ve Akçadağ, Göknur (2008). "The First Japanese Language Education in the Ottoman Empire (1891-92): Shotaro Noda's Lectures in Ottoman Military School." *Tōyōdaigaku Shakaigakubu Kiyō*, 1(46), 219-248.
- Misawa, Nobuo ve Akçadağ Göknur (2013). "The Beginning of the Japanese Language Education in the Ottoman Empire". *Osmanlı Araştırmaları/The Journal of Ottoman Studies*, XLI, 253-278.
- Mustafa Asım (1893). *Mecmua-ı Lügat*. İstanbul: II. Abdülhamit'e ithaf edilmiş ancak yayımlanmamıştır.
- Necip Asım. (1894). *Ural ve Altay Lisânları*. İstanbul: Kasbar Matbaası.
- Petek, Ercan (2020). "Ural ve Altay Lisânları". *İdil Ural Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 177-201.
- Pröhle, Wilhelm (1916). Studien zur Vergleichung des Japanischen mit den uralischen und altaischen Sprachen. *Keleti Szemle*, 147-183.
- Şemseddin Sami (1893). *Kamusü'l-Âlam*. İstanbul: Mihran Matbaası.
- Tekin, Talat (1993). *Japonca ve Altay Dilleri*. Ankara: Doruk Yayınları.
- Uluslan Şahin, F. Şayan (2001). *Türk-Japon İlişkileri (1876-1908)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Von Siebold, P. Franz (1832). *Verhandeling over de afkomst der Japanners*. Batavia: Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.
- Winkler, Heinrich (1884). *Uralaltaiche Völker und Sprachen*. Berlin.
- Winkler, Heinrich (1909). *Der uralaltaiche Sprachstamm, das Finische und das Japanische*. Berlin.

İnternet Kaynakları

- NINJAL. *Nihongo Rekishi Koopasu*. <https://chunagon.ninjal.ac.jp/chj/> (Japoncanın Tarihsel Derlemi)

Osmanlıca Makaleler

Japonya Lisanı / O. Mazhar. İstanbul: Artin Asaduryan, Mehmed Fuad, 2 Mart 1310. (14 Mart 1894) *Ma'lumat*. Cilt: I, sayı: 46, sayfa: 366-367. <http://isamveri.org/> (12 Haziran 2021'de erişildi).

Tefekkür ve tetebbu': Japon lisanı ve yazısı hakkında / E. H. İstanbul: Agop Matteosyan Matbaası, 15 Teşrin-i Evvel 1325 (28 Ekim 1909), Şehbal, Cilt: I, sayı:14, sayfa: 268-269. <https://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3137034?> (12 Haziran 2021'de erişildi).

Japonlar Elifbalarını Değiştiriyor / Abdullah Cevdet. Kahire; Cenevre: İctihad Matbaası, 13 Mart 1906. İctihad. Cilt: I, sayı:10, sayfa: 160. <http://isamveri.org/> (12 Haziran 2021'de erişildi).

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Perakende Mütenevvi Maruzat Evrakı, Kutu: 66
Gömlük: 61 (BOA, Y. MTV. 66/61).

NAGASE HÖSUKE'NİN “KEIÖ GIJUKU GAKUHÖ” DERGİSİNDEKİ “ORTA ASYA VE TÜRKİYE GEZİ NOTLARI” BAŞLIKLİ MAKALESİ

Şeyma NALBANT AYHAN*

GİRİŞ

Japonya, Edo Dönemi'ne girildiğinde, feodal yaşam alışkanlıkları ve adetleriyle uyuşmayan çok fazla unsur barındırdığından dolayı bakufu otoritesi için bir tehdit haline gelen Hristiyanlığın yayılmasının önüne geçmek ve ticareti kontrol altına alarak bazı beyliklerin dış ticaret kazançlarıyla güçlenmesini engellemek için kapalı ülke politikasını benimsemiştir. Yaklaşık 250 yıl devam eden bu süreçte, dış dünya ile ilişkilerini özellikle Nagasaki Limanı üzerinden Hollanda, Çin ve Kore ile yaptığı ticaretle sınırlı tutmuştur. Ancak 18. yüzyıl başlarından itibaren Batılı güçler yeni pazarlar oluşturma amacıyla Asya'ya yönelmiş, ticaret yapma isteğiyle Japonya'ya heyetler göndermeye başlamıştır. Dış baskılara daha fazla dayanamayan Japonya, ilk olarak 1854'te Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile yaptığı anlaşma ile kapılarını dış dünyaya açmış, arkasından diğer Batılı güçlerle de eşitsiz ticaret ve dostluk anlaşmaları imzalamak zorunda kalmıştır. Bundan sonra otoritesini hızla kaybeden Bakufu 1867 yılında yönetimi imparatora devretmiş, yeni Meiji Dönemi ile beraber Japonya için Batıyı tanıma ve onunla rekabet etme dönemi başlamıştır. Kapılarını zorla açan Batı'yla yarışabilmek için onların seviyesini yakalaması gerektiğini anlayan Japonya, Batı hakkında bilgi toplamak ve eşitsiz anlaşmalar konusunu görüşmek üzere birçok resmi heyet, uzman ve öğrenciyi yurtdışına göndermiştir. Bu kişilerin topladığı bilgiler, yayınladıkları raporlar veya hatıratlar da Japonya'daki Batı algısının oluşumuna büyük katkı sağlamıştır.

Japonya'da ilk Türk algısının oluşmasında da hükümet tarafından Batı'ya gönderilen bu heyetler, Prens Komatsu'nun İstanbul ziyareti, Japon

---

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Japon Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, snalbant@ankara.edu.tr.

gezinlerin hatıratları ve Türk topraklarında bulunan Japon devlet adamları önemli rol oynamıştır (Esenbel 2012: 273-277, Erkin 2004: 79-102). Özellikle Nakai Hiroshi'nin¹ 1876 yılındaki gezisinden sonra kaleme aldığı *Manyū Kitei*² kitabı, Ienaga Toyokichi'nin³ *Nishi Ajia Ryokōki*⁴ isimli hatıratı ve Yamada Torajirō'nun⁵ *Toruko Gakan*⁶ eseri, 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başlarında raporlarla bilgi toplayan devlet kademesi dışında sıradan halkın da Türkiye hakkında bilgi edinmesine katkı sağlayan eserler olmuştur.

Japon halkının Türk dünyası hakkında fikir edinmesine yardımcı olan bir diğer araç ise şüphesiz gazete ve dergilerdeki haberlerdir. Biz de 2015-2016 yılları arasında Keiō Gijuku Üniversitesi'nde yaptığımız araştırmalar esnasında, üniversitenin Keiō Gijuku Gakuhō⁷ dergisinde doğrudan Türkiye ile ilgili yapılan haberler ve makalelere denk geldik. Derginin yayım hayatına başlamasından iki sene sonra yani 1900 yılından 1929 yılına kadar dergide Türkiye hakkında toplam 49 yazı yayımlanmıştır. Bunların 16'sı yazarı belli olan ve aralarında Japonya'daki Türkoloji çalışmalarının öncüsü kabul edilen (Esenbel 2012: 271) Naitō Chishū⁸ gibi önemli isimlerin kaleme aldığı

---

¹ 中井弘 (1838-1894).

² 漫遊記程. 1877 yılında üç cilt olarak yayımlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Erkin, Hüseyin Can (2004). Geçmişten Günümüze Japonya'dan Türkiye'ye Bakış. Ankara: Vadi Yayınları. s. 86-88.

³ 家永豊吉 (1862-1936).

⁴ 西亜細亜旅行記. 1900 yılında yayımlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Erkin, Hüseyin Can (2002). "Japon Gezin Ienaga Toyokichi'nin 1899-1900 Anıları". *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 13: 237-243. Erkin, Hüseyin Can (2004). Geçmişten Günümüze Japonya'dan Türkiye'ye Bakış. Ankara: Vadi Yayınları. s. 92-99.

⁵ 山田寅次郎 (1866-1957).

⁶ 土耳其畫觀. Yamada ve bu eseri hakkında ülkemizde de birçok çalışma mevcuttur. Örneğin bkz. Esenbel, Selçuk (1996). "A Fin de Sitele Japanese Romantic in Istanbul: The Life of Yamada Torajirō and His Toruko Gakan". *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 59 (2):237-252., Dündar, Merthan A., Misawa, Nobuo (2009). "Isutanbüro no Nakamura Shōten wo Meguru Ningen Kankei no Jirei Kenkyū: Tokutomi Sohō ni Aterareta Yamada Torajirō no Shokan wo Chūshin ni (= A Case Study of Human Relations at NAKAMURA Store in Istanbul: Torajirō YAMADA's Letters to Sohō TOKUTOMI)". *Tōyō University Bulletin of the Faculty of Sociology*, 46-2: 181-220., Erdemir, Ali Volkan (2011). "A Realistic Approach to the Achievements of Torajirō Yamada and His Relationship with Turkey". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11 (1): 217-227.

⁷ Üniversite ve dergi hakkında bilgi ilgili bölümde verilmiştir.

⁸ 内藤智秀 (1886-1984).

makalelerden oluşmaktadır. Diğerleri ise genel olarak Japon kaynaklı ve yabancı gazetelerden çevrilen haberlerdir. Yazıların içeriğini ise genel haberler, Abdülhamit ve dönemini konu alan haber ve makaleler, gezi notları ve I. Dünya Savaşı ve Cumhuriyetin ilk dönemlerini konu alan haber ve makaleler olarak sınıflandırmak mümkündür.

Bu çalışmada, dergideki yazılar arasından, dönemin ünlü dış ilişkiler uzmanı olarak kabul gören Nagase Hōsuke'nin⁹ 1908 yılında, derginin 130 ve 131. sayılarında iki bölüm olarak kaleme aldığı “Orta Asya ve Türkiye Gezisi Notları” yazısının çevirisine yer vereceğiz.¹⁰ Bu çevirinin, Okan Haluk Akbay tarafından yazılan “Bir Japon Aydının Gözünden Türkler -Nagase Hōsuke'nin Türkiye İzlenimleri-” (Akbay 2012: 177-190) makalesindeki soru işaretlerinden bazılarını da cevap vereceğine inanmaktayız. Nagase'nin bu makalesinin önemini daha iyi anlaşılması için Nagase, yazısını yayımlattığı dergi ve yazının hedef kitesini görmek açısından da üniversite hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır.

1. Nagase Hōsuke

Nagase, 1865 yılında günümüz Okayama eyaletinde bulunan Sakaemachi'de bir tıp doktorunun ikinci erkek çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Babası askeri doktor olduğundan dolayı çeşitli şehirlerde yaşamıştır. 1880 yılında Tokyo Yabancı Diller Okulu'na girerek Çince okumuş, 1883 yılında ise Tokyo İmparatorluk Üniversitesi'nde eğitime başlamıştır. Bu süre içerisinde ilk olarak 1885 yılında ABD'de Nitobe Inazō,¹¹ Hokkaidō İmparatorluk Üniversitesi'nin ilk rektörü Satō Shōsuke,¹² Japonya'nın ilk psikoloğu Motora Yūjirō¹³ gibi önemli isimlerin de eğitim gördüğü John Hopkins Üniversitesi'nde tarih ve ekonomi okumuş, daha sonra 1888 yılında

---

⁹ 長瀬鳳輔 (1865-1926). Ayrıntılı bilgi bir sonraki başlık altında verilmiştir.

¹⁰ Nagase'nin bu dergide yayımlanmış iki makalesi daha bulunmaktadır. Birincisi 129. sayıdaki “Balkan Sorunu Hakkında”, ikincisi ise 173. sayıdaki “Jön Türkler Partisinin Geleceği” yazılarıdır.

¹¹ 新渡戸稲造 1862-1933. Japonya'da tarım yönetimi alanında doktor unvanını alan ilk kişi, eğitimci, diplomat. (<https://kotobank.jp/word/新渡戸稲造-17345> 12 Eylül 2021 tarihinde erişildi.)

¹² 佐藤昌介 (1856-1939).

¹³ 元良勇次郎 (1858-1912).

Almanya'ya giderek 1894 yılında Halle Üniversitesi'nden¹⁴ felsefe doktoru unvanını almıştır. Aynı yıl Japonya'ya döndükten sonra Yamaguchi Lisesi'nde öğretmenliğe başlamış, 1896'da Kara Harp Akademisi'nde profesörlük yapmıştır. 1899 yılında ise Genelkurmay Başkanlığı bünyesinde çalışmaya başlamıştır (Namie 2009: 191-192).

Yedi yıl kadar Tōa Dōbun Shoin¹⁵ okulunun müdürü olarak Çin'de yaşamıştır

(https://crd.ndl.go.jp/reference/modules/d3ndlcrdentry/index.php?page=ref_view&id=1000086878, 11 Ağustos 2021'de erişildi). 1902 yılında Tayvan Valiliği Dış İlişkiler bölümü tarafından Xiamen'in doğu bölgesinde araştırmalar yapmak üzere görevlendirilmiş, 1906'da yeniden Genel Kurmay Başkanlığı'ndaki görevine dönmüştür. 1909 yılında Başkanlığın yazı işleri birimine atanmıştır.

1917 yılında Keiō Gijuku profesörlerinden Abe Hidesuke'nin¹⁶ aracılığıyla Kokushikan Okulu'nun açılmasıyla orada ders vermeye başlamıştır. 1919'da okulun vakıflaşmasıyla yönetime de katılmış aynı zamanda Kokushikan Lisesi'nin müdürlüğünü üstlenmiştir. 1923'te ortaokul kısmının müdürü olmuş ve aynı yıl Genel Kurmay Başkanlığı'ndaki görevinden istifa ederek sadece eğitime odaklanmak için kampüse taşınmıştır. 1926 yılında geçirdiği bir rahatsızlık sonucu hayatını kaybetmiştir.

Nagase, Avrupa ve Amerika'da eğitim görmesi vesilesiyle erken modern dönem Batı Avrupa tarihi özellikle de Fransız Devrimi sonrası diplomasi tarihi ile ilgili araştırmalar yapmıştır. Dış ilişkiler tarihi konusunda bir otorite olarak bilinen Nagase, Genel Kurmay Başkanlığı görevi sırasında da o dönemki uluslararası durumu analiz etmek için elzem olan Orta Asya ve Balkan Yarımadası ile ilgili araştırmalarını derinleştirerek uluslararası ilişkiler alanında uzman bir aydın olarak değerlendirilmiştir.

---

¹⁴ Günümüzde Martin Luther University of Halle-Wittenberg.

¹⁵ 東亜同文書院. Tōa Dōbunkai'nin 1901 yılında Şangay'da kurduğu okul. Çin-Japon ilişkilerini iyileştirmek için gereken insan kaynağını yetiştirmek amacıyla kurulan Nankin Dōbunkai'nin devamı niteliğindedir ancak Japonya'nın Çin'de ilerlemesini sağlayacak önemli figürleri yetiştirme işlevi gördü. (<https://kotobank.jp/word/東亜同文書院-337769>, 11 Ağustos 2021'de erişildi.)

¹⁶ 阿部秀助 (1876-1925).

Önemli eserleri şunlardır: “Balkanlar’daki Değişim” (1914), “Türkiye ve Türkler” (1915), “Günümüzde Balkanlar” (1916), “Karışıklıkların Rusya’sı” (1917), “Avrupa İsyanı Hakkındaki Gerçekler” (1918), “Sezar Dönemi Roma Tarihi Üzerine” (1918), “Napolyon Bonapart” (1918), “Türkiye’nin Yıkılış Tarihi” (1920), “Balkanların Geleceği” (1920), “Savaş Sonrası Büyük Güçler” (1921), “Türkiye’nin Yeni Düzenine Tarihsel Bir Bakış” (1923), “Dünya Uluslarının Yükseliş ve Düşüş Listesi” (1926). Bunların dışında çeşitli gazete ve dergilerde yayımlanan sayısız makalesi vardır (Namie 2009: 192-193).

2. Keiō Gijuku¹⁷ ve Keiō Gijuku Gakuhō¹⁸ Dergisi

Japonya’nın ilk özel üniversitesi olan Keiō Gijuku, dönemin en etkili düşünürlerinden olan aynı zamanda Batı dünyasını Japonya’ya tanıtmasıyla bilinen Fukuzawa Yukichi tarafından kurulmuştur. Okulun temeli, Fukuzawa’nın Nakatsu Beyliği’nin emriyle 1858 yılında, Edo’daki beylik arazisinde Felemenkçe dil okulu açmasına dayanır. Keiō Gijuku¹⁹ adını alarak Batı’nın okul sistemini benimsemesi ise 1868 yılında gerçekleşmiştir. Fukuzawa, 1858 ve 1867 yıllarında ABD’ye, 1861 yılında ise Avrupa’ya gerçekleştirdiği ziyaretler sonucunda İngilizcenin ve Batı biliminin öneminin farkına varmış, yurtdışından getirdiği kitapları müfredatına ekleyerek okulunu Batı seviyesinde bir eğitim kurumuna taşımıştır (Fukuzawa Yukichi Jiten linkai 2010: 62-65, 69-72, 79-81). Böylelikle Japonya’nın ilk özel üniversitesi sıfatıyla öne çıkan okullarından biri olmuş, özellikle Japonya’nın çağdaşlaşma süreci ve sonraki Batılı güçlerle yarıştığı dönemde ülkenin en çok ihtiyaç duyduğu eğitim, siyaset, medya, özel sektör gibi alanlara önemli ve iz bırakan şahsiyetler yetiştirmiştir. Ōkuma Shigenobu’nun²⁰ da dediği gibi Keiō Gijuku Japonya’da yeni medeniyetin gelişmesine liderlik etmiştir ve Meiji medeniyet tarihi bir bakıma Keiō Gijuku tarihidir demek abartı olmayacaktır (Mita Shōgyō Kenkyūkai (ed.) 1909: Önsöz).

Böylesi eğitim seviyesi ve kalitesine sahip bir okulda, Fukuzawa tüm öğrencileri ile bir tür iletişim ihtiyacı hissederek aylık bir dergi yayımlamaya

---

¹⁷ 慶應義塾.

¹⁸ 慶應義塾学報. Gakuhō okul dergisi anlamına gelmektedir.

¹⁹ Keiō, okulun kurulduğu zamanki imparatorluk döneminin adıdır. Gijuku ise bütün halkın eşit bir şekilde eğitim alabileceği, başlıklarla kurulan okul anlamına gelmektedir.

²⁰ 大隈重信 (1838-1922). Meiji ve Taishō dönemlerinde önemli bakanlık görevlerinin yanı sıra iki dönem başbakanlık yapan siyasetçi.

karar vermiştir. Bu ihtiyacın temelinde ise bir yandan okulun misyonunu topluma tanıtırken diğer yandan benzer anlayışa sahip olan insanlarla yakın temas halinde olmak, Fukuzawa başta olmak üzere mezunların ve öğrencilerin makale ve söyleşilerini paylaşmak, ayrıca yurtiçi ve yurtdışından akademik ve eğitimle ilgili yeni kuramları ele almak, okul ve öğrenciler ile ilgili haberleri duyurmak gibi amaçlar yatmaktaydı.

Derginin ilk yayımlandığı 1898 yılı, Keiō Gijuku'nun kuruluşunun 40. yılına denk gelir. Bu süre zarfında Gijuku'da okuyan toplam öğrenci sayısı, 1800'ü mezun olmak üzere 10.000'den fazla kişiye ulaşmıştır. Yayım hayatına "Keiō Gijuku Gakuhō" adıyla başlayan derginin adı, Ocak 1918'de 210. sayı ile "Mita Hyōron"²¹ olarak değiştirilmiştir. Büyük Kantō Depremi, II. Dünya Savaşı gibi önemli olaylar esnasında yayıma ara verdiği dönemler olsa da dergi halen yayınlanmaya devam etmektedir. Günümüzde, modern bilimlerin tanıtımı, toplumda faaliyet gösteren mezunlar ve öğrencilerin konu alınması gibi daha tanıtım amaçlı içeriğe sahip olan dergi, Meiji ve Taishō dönemlerinde, akademik ve eğitim sorunlarının yanı sıra güncel tartışmalar, sohbetler, röportajlar, konuşma kayıtları, dünya haberleri, hatıratlar gibi yazılar aracılığıyla güncel, sosyal, ulusal ve uluslararası konuları da ele alan bir dergi niteliğindedir. Eylül 1980'de, derginin yayın hayatına başlamasının 80. yıldönümünü anmak için hazırlanan "Mita Hyōron Genel İçindekiler Tablosu"²²na bakıldığında, sadece Keiō Gijuku ile ilişkili kişilerden oluşmayan geniş bir yazar yelpazesi ve temaların çeşitliliği ilk bakışta göze çarpmak, Meiji döneminden itibaren geçen zamanın bir özeti görülecektir. Bu açıdan, Mita Hyōron'un Japonya'nın akademik ve kültür tarihinde, bir özel okul dergisinin sınırlarını aşan büyük bir iz bıraktığını söylemek mümkündür (<https://www.keio-up.co.jp/mita/def/about.html>, 3 Eylül 2021 tarihinde erişildi, Sakai 2008: 58-59).

---

²¹ 三田評論. “Mita Eleştirisi” olarak çevrilebilir. Mita, okulun bulunduğu semtin adı olduğundan dolayı o dönem Keiō Gijuku'ya atıfta bulunurken de kullanılıyordu.

²² 三田評論総目次: 創刊 80 年記念出版(1898-1978 年). 1898-1978 yılları arasında kapsar. Eserin dijital versiyonuna aşağıdaki adresinden erişilebilir. https://books.google.com.tr/books?id=cehGAAAAIAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (03 Ağustos 2021 tarihinde erişildi.)

3. Gezi Notlarının Çevirisi

Orta Asya ve Türkiye Gezisi Notları²³

Felsefe Doktoru Nagase Hösuke

Öncelikle seyahatimin rotasından anlatmaya başlayacağım. Önceki yılın eylül ayı ortalarında Tokyo'dan yola çıktım. Tsuruga²⁴ 'dan Vladivostok'a geçip Sibirya Demiryollarına bindim. Moskova'dan geçerek St. Petersburg'a kadar gittim. Seyahat iznini aldıktan sonra yeniden Samara'ya²⁵ kadar geri döndüm. İlk defa önceki yılın baharında hizmete açılan Orta Asya Demiryollarına binerek Orenburg'dan²⁶ Kırgız düzlüklerini aşip Taşkent'e ulaştım. Oradan Semerkant, Buhara, Merv ve Aşkabat'tan geçerek Hazar Denizi'ne çıktım. Kafkasya'dan geçip Tiflis'e uğradım ve Karadeniz'in doğu kıyısındaki Batum Limanı'ndan buharlı gemiye bindim. Kırım Yarımadası kıyılarından dolanarak Odessa Körfezi'nde karaya çıktım. Oradan Avusturya'da Viyana'ya gidip Balkan Yarımadası'ndan geçerek Konstantinopolis'e ulaştım. Orada üç hafta kadar kaldıktan sonra işletmesini Almanya'nın yaptığı Anadolu Demiryolları'na binip Küçük Asya'dan²⁷ geçerek Ereğli'ye²⁸ kadar gittim. Oradan beş gün süren bir yolculukla ünlü Toros Dağları'nın yollarını aşip Tarsus'a ulaştım. Aslında buradan hemen Mezopotamya'ya yönelmek niyetindeydim fakat özellikle yolu uzatıp Akdeniz tarafına ilerledim. Mersin Limanı'ndan gemiyle Beyrut'a geçtim. Lübnan dağlarını buharlı tren ile aşip Suriye'ye ulaştım. Kuzeye doğru yine bir geri dönüş yaparak Halep'e vardım. Buraya kadar buharlı gemi ve buharlı tren seferleri vardı ancak buradan sonrası, böylesi ulaşım araçlarının hiç olmadığı yabanıl bir bölgeydi; tabiri caizse cesaret gerektiren bir yolculuktu. Üstelik buradan sonrası henüz

---

²³ Derginin Mayıs 1908'de yayınlanan 130. sayısının 28-33. sayfalarında yer almaktadır.

²⁴ 敦賀 Japonya'nın Fukui eyaletinde bulunan bir şehirdir.

²⁵ Rusya'nın Volga Federal Bölgesi'nde bulunan Samara Oblastı'nın başkenti olan şehir. Tatarların yoğunlukla yaşadığı bir şehirdir. Volga ve Samara nehirlerinin birleştiği Rusya'nın Avrupa bölümünün güneydoğu kesiminde yer almaktadır.

²⁶ Rusya'nın Volga Federal Bölgesinde bulunan Orenburg Oblastı'na bağlı şehir, aynı zamanda Oblast'ın yönetim merkezi. Başkent Moskova'nın 1478 km güneyinde Ural Nehri civarındadır. Orenburg şehrinin Türk Tarihi için en önemli yanı 1920-1925 yılları Kazakistan'ın başkenti olmasıdır.

²⁷ Anadolu için kullanılan bir tabir.

²⁸ Konya Ereğli'si olduğu düşünülmektedir.

hiçbir Japon'un adımını atmadığı bir bölgeydi. Tam olarak geçen sene mayıs ayının ilk gününde Halep'ten yola çıktım. Fırat Nehri'nden yukarı doğru, Mezopotamya'nın kuzeyine ilerledim. Urfa'yı geçip Dicle Nehri'nin yukarı kısımlarında bulunan Diyarbakır'a ulaştım. Orada kelek adı verilen, Asurlulardan beri kullanılan bir çeşit salla Dicle Nehri'nden inip Musul'a uğradım. Asurluların başkenti olan Ninova'daki tarihi kalıntıları inceledim. Yine Asur denilen, Ninova'dan çok daha eski bir Asurlu kentinin kalıntılarını ziyaret ettim. 25. günde sal ile Bağdat'a ulaştım. Salda oldukça sıkıntılı, tehlikeli durumlar yaşadık ancak bu, yolculuğum süresince en keyifli geçen zamandı. Sonra Basra Körfezi'ne kadar istimbotta indim ve orada İngiliz posta gemisine bindim. Basra Körfezi içindeki bütün limanları gemiden seyrederek Hindistan'ın Mumbai şehrinde karaya çıktım. Sonrasında, tahmin edeceğimiz gibi, Kolombo, Singapur, Hong Kong'u geçip geçen sene nisan ayının birinde sağ salım ülkeme döndüm. Yolculuk altı buçuk ay sürdü. Yolculuk güzergâhı ise tam olarak hesaplamadım ama yaklaşık 40 bin km civarındaydı. Bu da Japon sistemine göre 10 bin ri'ye²⁹ tekabül ediyor. Tam olarak, Asya kıtasında kuzeyden batıya doğru ilerleyerek bir tur atmış oldum. Sizlere bu büyük yolculuğu tek başıma yaptığımı söylesem bununla övünebilirdim fakat yanımda bana eşlik eden mükemmel bir insan vardı. Bu kişi Piyade Binbaşı Hirayama Haruhisa³⁰ idi. Hirayama, Rusça, İngilizce ve Almancayı çok iyi bildiğinden dolayı oldukça faydalı oldu.

Yolculuk güzergâhı kabaca yukarıda anlattığım gibiydi. Buradan sonra biraz daha ayrıntıya gireceğim fakat Sibiryaya ve Rusya hikâyelerinde çok kayda değer şeyler olmadığı için bu kısmı atlayıp ilk olarak Orta Asya ile ilgili kısmı anlatacağım. Esasında St. Petersburg'a ulaştığımızda Japonya Büyükelçiliği'ndeki Rusya uzmanları "Siz gerçekten çok gözü peksiniz. Dünün gazetesine

---

²⁹ 里. 1 birimi yaklaşık 3,927 km'ye denk gelen eski Japon ölçü birimidir.

³⁰ 平山治久 Yaptığımız araştırmalar sonucu bu kişi hakkında kesin bilgilere ulaşamadık. Japonya Ulusal Meclis Kütüphanesi'nin dijital arşivinde, 1904 yılında Piyade Orgeneral Hirayama Haruhisa tarafından yazılmış "Pratik Cep Kitabı: Mançuca-Korece Lehçeler Rehberi (滿韓土語案内 : 袖珍実用)" isimli bir kitabın dijital versiyonuna ulaşılmıştır (<https://dl.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/869591>, 09 Ağustos 2021 tarihinde erişildi.). Bu gezinin başladığı 1906 yılında bahsi geçen Hirayama Haruhisa'nın binbaşı rütbesine sahip olduğu düşünülürse aynı kişi olmama ihtimali vardır.

baksanız bile anlarsınız ama Orta Asya'dan Kafkasya bölgesine kadar iç karışıklıklar yaşanmakta. Her gün olduğu gibi, yine birilerinin öldürüldüğü, buharlı trenlere saldırıldığı yönünde telgraf almadığımız bir gün bile yok. Üstelik durum, imparatorluğun sıkıyönetim ilan etmesine kadar vardı. Gerçekten tehlike giderek tırmanıyor. Bir süre erteleseniz iyi olur.” şeklinde nazikçe uyarılarda bulundular. Ancak o kadar emir alıp buralara kadar geldikten sonra ertelemek gibi bir düşüncemiz olamazdı. Her şeyden önce, neyle karşılaşacağımızı bilmiyoruz düşüncesiyle kendimizi olabileceklere karşı hazırladık. Bütün valizlerimizi Odessa'daki Japon Konsolosluğu'na gönderdik. Sadece üstümüzdeki kıyafetlerle yola çıktık. Ancak yola düştükten sonra şaşırtıcı bir biçimde hiçbir yerde öyle bir hava olmadığını gördük. Planladığımız bazı bölgelere uğrayamadığımız oldu ama yine de tehlikeleri bölgeleri bir şekilde geçerken hiçbir sıkıntıyla karşılaşmamız bizi gerçekten mutlu etti.

Orenburg'dan yukarıda bahsettiğim Orta Asya Demiryolları ile ilk gideceğimiz yer Taşkent olacak ve bu yolculuk dört gün kadar sürecekti. Bu güzergâh, göz alabildiğine çorak ve ıssız düzlüklerden yani bozkırdan ibaretti. Bir tane bile ağaç yetişmeyen çöller gibiydi. Sadece, yer yer Kırgızların yaşadığı çadırları görebildik. Tam Aral Gölü'nün yanındaki istasyona girdiğimizde valinin emriyle bizi karşılamaya gelen iki Rus muvazzaf subay bekliyordu. Oradan sonra ikinci günde Taşkent'e ulaştık.

Taşkent denilen bu şehir, günümüzde Rus İmparatorluğu'na bağlı Orta Asya Valiliği³¹ bölgesinde yer alır ve idari yönetimin de merkezidir. Nüfusu yaklaşık 150 bindir. Yerli halkın yaşadığı eski şehir ve yeni Rus şehri olarak ikiye ayrılır. Bu yeni şehrin gerçekten muazzam bir şekilde kurulmuş olmasına ve büyüklüğüne oldukça şaşırdım. Turistler burası için hep küçük Paris yorumu yapıyorlardı; gerçekten de öyleymiş. Yolun her iki tarafına da ağaçlar nizami bir şekilde dikilmişti ve çok güzel bir kanal akıyordu. Akşam olunca ortalık lambaların ışıklarının ulaştıkları yerlere kadar aydınlanıyor, bu ışıklar yeşil ağaçların yapraklarına yansıyor,

---

³¹ Rus Türkistanı ya da Türkistan Umumi Valiliği olarak adlandırılan 1867-1918 yılları arasında Rus İmparatorluğu'na bağlı olmuş bir valiliktir. Bölgenin 1860'lı yılların başlarında Ruslar tarafından ele geçirilmesi ile kurulmuş, Ekim Devrimi sonucunda 1918 yılında Rus İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla sona ermiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://islamansiklopedisi.org.tr/turkistan> (17 Ağustos 2021 tarihinde erişildi.)

oldukça hoş bir görüntü ortaya çıkıyordu. Şehirde tren henüz yok fakat at arabaları var; her köşe başında müşteri bekliyorlar. Kentin ana caddesinde birçok görkemli mağaza var. Paris'in yeni moda kadın ve erkek süs eşyaları dükkânların önünde sergileniyor. Lüks eşyalardan gündelik eşyalara kadar aklınıza gelebilecek her şeyi satan dükkânlar sıralanmış. Dükkânların, aynı Avrupa şehirlerindeki gibi en küçüğünden tutun bütün modern malzemelerle adamakıllı donatılmış olması beni çok etkiledi. Valilik binası, ordu evi, kilise gibi yapıların muhteşemliği zaten ayrı bir konu. Kütüphane var, meteoroloji rasathanesi var. Bunlardan başka hastane, banka başta olmak üzere ilkokul, ortaokul, meslek okulları var. Saat üç gibi şehir merkezinde yürürken okuldan çıkan kızlı erkekli öğrencilerin (aslında Rus öğrencilerin) ellerinde kitapları, üçerli beşerli gruplar halinde yürüdüklerini görünce hiçbir şekilde Orta Asya'nın çölünün gerçekten ortasında olduğumuza inanamadık. Üstelik yine şahane parklar vardı, tiyatro, konser salonu vardı. Bizim orada olduğumuz sıralarda sanayi fuarı düzenleniyordu. Ünlü Rusya uzmanı Henry Norman³² da "Memleketimdeki küçük şehirlere taş çıkartan, her şeyin Batı Avrupa tarzında düzenlendiği bir şehir" diyor. Fakat değerli okuyucular, günümüzde bu şehirde sadece 60 bin kadar Rus yaşamakta. Esasında 300 bin kişilik nüfusu kolaylıkla barındırabilecek donanımın hali hazırda sağlandığı söyleniyor. Şaşılacak şey değil mi? Bu da sonuç olarak burayı Rusların daimî ikametgâhı yapmak ve bölgeyi mükemmel bir hale getirmek gibi büyük bir düşünceyle yönetmelerinden kaynaklanıyor. Ben zaman zaman Tayvan'a da ziyaretlerde bulundum. Ülkemizin topraklarına katıldığından beri şaşılacak derecede gelişme kaydetti. Her gidişimde farklı bir açılım yaptığını görüyor, biz Yamato ırkının kesinlikle dünyaya hükmetmeye muktedir bir ulus olduğumuzu düşünüyordum. Ancak bu seyahatimde Rusların Orta Asya'daki yönetimini yerinde gördükten sonra bizim Rusları yakalamak için daha çok yolumuz olduğunu anladım. Aslında buraya gelmeden önce her ne kadar askeriyenin yönetimine çaba

---

³² Sir Henry Norman, (19 Eylül 1858 - 4 Haziran 1939) İngiliz gazeteci ve liberal politikacıdır. Fransa'da ve Harvard Üniversitesi'nde özel eğitim gördü. Pall Mall Gazetesi ve daha sonra Daily Chronicle'ın editör kadrosunda çalıştı. 1899'da gazetecilikten emekli oldu. Bu süre zarfında Kanada, Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Japonya, Çin, Siyam, Malaya ve Orta Asya'da geniş çapta seyahat etti. <https://peoplepill.com/people/sir-henry-norman-1st-baronet> (17 Ağustos 2021 tarihinde erişildi.)

harcasalar da Rusya'yla ilgili olan hiçbir şeyin görülmeye değer olmayacağı düşüncesine sahiptim. Fakat gerçekte gelip görünce hiç de öyle olmadığını, bütün alanlara, özellikle de ekonomi yönetimi gibi alanlara oldukça gayret sarf ettiklerini kim olsa anlayabilir. Öyle ya da böyle, ulaşım araçlarının yetersiz olduğu çölün ortasında, üstelik Rus yönetimine geçmeden önce sadece yabancı bir bölge olan, bizim emniyetli bir şekilde seyahat edemeyeceğimiz Taşkent günümüzde, bırakın güvenli olmayı artık Küçük Paris diye adlandırılan şahane bir şehir haline gelmiş. Bizlere sonsuza kadar burada yaşamayı isteyecek kadar gelişme göstermiş. Gerçekten çok etkilendik.

Taşkent ile ilgili anlatacaklarımı burada bitiriyorum. Buradan sonra buharlı trenle Semerkant'a geçtik. Sizlerin de bildiği gibi bu şehir tarihi açıdan çok ünlüdür. Çok eskiden Makedonya Kralı Büyük İskender bu bölgeye sefer düzenlemiştir. Yunanlıların Marakanda dediği bu şehrin, o dönemlerde bile oldukça canlı, muhteşem saraylara sahip bir şehir olduğu kayıtlara geçmiştir. Üstelik meşhur Timur'un başkent yaptığı, o dönemin şairlerinin "dünya cennetlerinin en önde geleni" şeklinde betimlediği bir şehirdir. Günümüzde Timur'un mezarı ve daha birçok yapının kalıntıları gibi görülmeye değer birçok yer var. Fakat şimdi bunları tek tek anlatmaya kalksam bu akşama kadar da yarın akşama kadar da bitiremeyeceğim için bu kısımları atlayacağım. Burada da Rusya'nın yeni şehri kurulmuş, görkemli bahçeler, Yunan tapınakları, büyük kışlalar var ancak tartışmasız, bir Taşkent kadar değil. Taşkent'ten farklı olarak, biraz yüksekçe bir tepenin üzerine kurulduğundan dolayı manzarası oldukça güzel bir şehir.

Semerkant'tan ayrılıp Buhara'ya (ya da Bohara) uğramaya niyetlenmiştik ama Rus hükümeti buna izin vermediğinden iptal etmek zorunda kalıp buharlı trenle geçerek yola devam ettik. Meşhur Amuderya³³ Nehri üzerindeki Çärjew³⁴ demiryolu köprüsünden geçtik. Daha önce bahsettiğim iki muvazzaf subayın rehberliğinde, günümüzde Rus İmparatorluğu'nun arazisi olan, Merv'in yanındaki Bayram-Ali³⁵ şehrine uğradık. Sabah saat beş sularıydı ve ekim ayının ortalarında olduğumuz

---

³³ Ceyhun Nehri.

³⁴ Eskiden Çärjew ya da Chardzhou olarak da adlandırılan, Türkmenistan'ın Lebap vilayetinin merkezi olan Türkmenabat şehri.

³⁵ Baýramaly veya Bayramalı. Türkmenistan'da bir şehir.

için hava henüz aydınlanmamış, kapkaranlıktı. Fakat istasyona girdiğimizde şaşkıncu bir şekilde, elektrik lambaları etrafı sanki öğle vaktiymiş gibi ışıl ışıl aydınlatmıştı. Sizlerin de nasıl ama diyeceğiniz gibi, burası çölün hemen yanında bir yer olduğundan dolayı bizim de kafamız allak bullak oldu. Platformdan indiğimizde hala şaşakalmış bir haldeydik. Binbaşı rütbesine denk gelen bir hükümet yetkilisi iki görkemli at arabası ile bizi karşılamaya gelmişti. Arabalara binip ilk önce kalacağımız yere götürüldük. Havanın aydınlanmasını bekledik, bu arada kahvaltımızı yaptık. İmparatorun yazlık sarayında yaşayan bu bölgenin yöneticisini ziyarete gittik. Yönetici bizi nezaketle ağırladı. Oradan yine bir hükümet yetkilisinin rehberliğinde grupça imparatorluk işletmesindeki bir pamuk fabrikasını ziyaret ettik. İmparatorluğa ait olmasından belli olacağı üzere, bütün makinalar Amerika'dan getirilmiş, her şeyiyle tastamam bir fabrikaydı. Sonra yeniden yöneticinin resmi konutuna dönüp öğle yemeğimizi yedik. İmparatorun sarayı olduğundan bütün eşyaların üzerine imparatorluk arması yıldızla işlenmişti. Salonun duvarlarında İmparator'un ve İmparatoriçe Hazretleri'nin portreleri asılıydı. Bu arada daha önce de anlattığım gibi, bütün eşyalarımızı Odessa'ya göndermiştik, üzerimizdekilerden başka kıyafetimiz yoktu. Üstelik trende de bunlarla yatıp kalktığımız için kıyafetlerimiz kir pas içindeydi. (Gülme sesleri) Bu halde, yöneticinin eşi başta olmak üzere 5-6 üst düzey yetkilinin eşleriyle aynı masada yemek yemek durumunda kaldık. Tabi bu durum öğle yemeğiyle kalsa iyiydi. O akşam yemeği için de davet edildik. Başta kabul etmedik fakat bir türlü ikna olmadıkları için hiç istemeyerek kirli kıyafetlerimizle yemeğe katıldık. Bu sefer daha da şaşkıncu hanımlar grubu en güzel kıyafetlerini kuşanmıştı. Hele bir de yöneticinin eşi gerdanında pırıl pırıl parlayan bir madalyon takıyor olmasın mı? (Gülme sesleri) Hal böyleyken bizi en başkõşeye oturtular ve incelikle muamele ettiler. O sırada bu insanların 2-3 yıl önce savaştığımız düşmanlar olduğuna inanmadım. Bu muamele, bir yandan Rusların yüce gönüllülüklerinden kaynaklanıyordu ama bir yandan da savaşı bizim kazanmamızdan kaynaklanıyordu. Bu yüzden böylesi kirli elbiseler içinde, üstelik benim gibi tamamen fakir görünümlü birinin daha da hakir görülmesi beklenirken sanki devlet misafiriymiş gibi muamele görmemiz gerçekten şükran

duyulacak bir durumdu. Neredeyse gözlerimden mutluluk gözyaşları akacak kadar duygulanmıştım.

Orta Asya ve Türkiye Gezisi Notları (Devamı)³⁶

Nagase Hösuke

Merv ve Aşkabat'ı geçtikten sonra Hazar Denizi'ne çıktık. Orta Asya hakkında anlatacaklarım ana hatlarıyla bu şekildeydi. Genel olarak, Rus Orta Asya'sı denilen bu bölge, neredeyse Türkistan'ın tamamını kapsıyor. Yüzölçümü yaklaşık Çin ile aynı büyüklükte. Aslında insanların yaşadığı bölge bütün yüzölçümünün yüzde ikisini geçmiyor. Neredeyse bütün bölge ya bozkır ya da çöl. Bu yüzden, eğer bu bölgedeki bozkır ve çöl alanlarını denize benzetecek olursak, Taşkent, Semerkant, Buhara, Merv, Hiva gibi şehirler denizin ortasına serpilmiş küçük adalarmış gibi bir his veriyor. Bu şehirlerin bulunduğu bölgeler birer vaha yani çölün ortasındaki verimli topraklar. Ağaçlar yemyeşil büyüyüp serpilmiş, topraklar da oldukça verimli. Üstelik ürünler de bereketli. Daha önce de biraz bahsettiğim gibi Taşkent'e ulaştığımızda sanayi fuarı düzenlenmekteydi. Orada yerli ürünler sergilendiğinden dolayı şunları anlamış olduk: En önemli yerel ürünleri olarak bilinen şey ilk olarak meyveymiş. Çeşitliliği ve tadının kalitesi açısından Kaliforniya'dan bile daha üstün olduğunu düşünüyorum. Meyveleri içinde de kavun ve üzüm dünyanın en eşsizleri olarak değerlendiriliyor. İkincisi ise pamukmuş. Rusya hâkimiyetine girdikten sonra, Amerika markalı tohumları ekmeye başlamışlar ve çok daha yoğunlukla üretilir hale gelmiş. Böylelikle günümüzde bölgenin önemli ürünlerinden biri olarak sayılıyor. Bir diğer ürün ise ipek. İpek üretimi de tarihi kayıtlara geçecek eskiye dayanıyor. Özellikle kalitesi, Japon ipeğinden bile çok daha fazla öne çıkıyor. Bunların dışında bölgeye has, meşhur olan bir diğer şey ise atlar. Atların iki türü var; biri görkemli bir yapıya sahip, oldukça iyi koşmasıyla bilinen Türkmen atı. Kırgız atı ise çok güçlü olması ve uzun yola uygun olmasıyla tanınıyor. Ürünleriyle ilgili anlatacaklarımı burada bitirip ikliminden bahsetmek istiyorum. Tam bir karasal iklim; sıcaklığı da soğukluğu da çok sert. Genel olarak kuru bir havaya sahip

---

³⁶ Derginin Haziran 1908'de yayınlanan 131. sayısının 37-42. sayfalarında yer almaktadır.

olduğundan sağlığa oldukça uygun. Bölgeye gittiğimizde ekim ayı ortalarıydı. Semerkant'a vardığımız zaman hava biraz soğuk gelmişti, paltolarımızı giymiştik. Tokyo'nun havasından çok da farklı değil diye düşünmüştüm fakat ağaçların yaprakları henüz kızarmamıştı, hala yemyeşildi. Kayıtlara göre, bu bölge eskiden cennet olarak adlandırılmış ve iklimi oldukça ılımanmış, şimdikinden çok daha iyi bir havası varmış. Bölgede hangi ırkların yaşadığına gelirsek; bozkırlarda Kırgızlar ve Türkmenler çadır hayatı yaşıyorlar. Şehirlerde ise yerli İran halkı, bu bölgeye göç eden diğer ırklarla birleşmiş. Günümüzde, Türk ırkı kanının daha baskın olduğu Sart denilen ırk çoğunluğu kapsamakta. Ayrıca Tacik denilen melez bir ırk daha var. Bunların Sartlardan farkı, İran ırkı kanının daha baskın olması. Bu yerli ırkların genel olarak oldukça zarif yüz hatları vardı. Dil olarak çoğunlukla Türkçeyi kullanıyorlardı. Dinleri ise Muhammet'in diniydi. Bu yüzden alışkanlık ve adetleri Türklerden çok da farklı değildi. Kendilerine has kıyafet ve şapka kullanıyorlardı. Uzun bir elbisenin üzerine biz Japonlar gibi bir kemer bağlıyorlardı. Özellikle Buharalılar oldukça şatafatlı renklerin kullanıldığı ipekten yapılmış kıyafetler giiyorlardı. Belki biliyorsunuzdur ama Buhara denilen bu şehir Hiva ile aynı şekilde görünüşte hala bağımsız bir devlet. Gerçekte Rusya'nın egemenliği altında olsa da hakan denilen, ülkenin kendi kralı var, tamamen farklı bir yönetim uygulanıyor. Bunların dışında farklı birçok konu var ama anlatmakla bitmeyeceği için Orta Asya hakkındaki konulara burada son veriyorum. Şimdi Kafkasya ile ilgili anlatacaklarıma geçiyorum.

Buharlı trenle Hazar Denizi'ni geçip batı kıyısındaki Bakü Limanı'na vardık. Bildiğiniz gibi bu bölge, petrol üretim bölgesi olmasıyla meşhur. Petrolün en çok çıktığı yer, şehirden biraz uzakta kalıyor. Buharlı trenden baktığımda çevresinin yaklaşık 1 ri kadar olduğunu tahmin ettiğim bu alanda, zeminden fişkıran petrolün dumanları gökyüzüne kadar her yeri simsiyah yapmıştı. Bir bakışta bile ne kadar zengin olduğu anlaşılıyordu. Amerika'nın her yerinden çıkan petrol ile Bakü'deki sadece bir yerden çıkan petrolün miktarının aynı olduğu söyleniyor. Bu petrolü Karadeniz'deki Batum Limanı'na demir borularla taşıyıp hemen orada gemilere dolduracak şekilde dâhiyane bir yöntem uygulamışlar.

Bakü'den trene binip Tiflis'e gittik. Eskiden Gürcistan Krallığı'nın başkenti olan şehir günümüzde Rusya himayesindeki Kafkasya eyaletinin bir valiliği olarak varlığını sürdürüyor. Gitmeden önce çok farklı özellikleri olan bir şehir olduğunu düşünmüyordum ama gidip görünce öyle olmadığını anladım. Öncelikle manzarası çok güzel; şehir Kafkas Dağları'nın arasındaki vadide konumlanmış. Elbette bu şaşırtıcı değil ama şehir oldukça görkemli; tren geçiyor, büyük binalar, parklar var. Rusya'da böylesi yoktur dedirtecek kadar canlı bir şehir. Burada çok çeşitli ırklardan insanlar yaşıyor. Bunların içinde en kalabalık olanları Gürcüler ve Ermeniler. Bu arada, Gürcistan, güzel kadınların çokluğuyla meşhur. Hatta Sultan'ın (Türk İmparatoru) haremde bütün dünyadan birkaç yüz güzel kadının yaşadığını ve bunların içinde de sayıca en fazla olanın Gürcü kadınları olduğunu ben de duymuştum. Bu konu da ayrıca anlatılacak kadar uzun bir konu ama gerçekten gelip de burada görünce kesinlikle övdükleri kadar varmış diye düşündüm. Öncelikle renkleri kar gibi bembeyaz, burunları kalkık, dudakları küçük ve sıkı; dahası saçları siyah, kaşları kara. Tam resimlerdeki güzel kadınlarınkı gibi tarza sahipler. Ünlü İngiliz Gibbon'un³⁷ bile güzelliğin resmi diye değerlendirildiği kadar gerçekten göze çarpan bir güzellik fark ediliyor. Bununla ilgili bir de hikâye var. 12. yüzyıl zamanlarında Gürcülerin ülkesinde Tamara adında bir kraliçe varmış. Dünyada emsali olmayan bir güzelliğe sahipmiş. Üstelik hem ilmi hem de askerî açıdan bilge bir hükümdarmış. Bilim ve sanat o dönemde en parlak devrini yaşadığı için onun hanedanlığına Gürcistan'ın altın çağı denmiş. Dahası kraliçenin kendisi de edebiyatta çok iyiymiş, özellikle dinine düşkünmüş ve çok hayırsever bir ruha sahipmiş. Bu yüzden o dönemde halkı tarafından adeta bir tanrıçaymış gibi saygı gördüğünü yazıyor bölgenin tarihçileri. Eski zamanlarda kadın bilge hükümdarlar az değilmiş. Mesela bildiğiniz gibi, İngiltere'nin Elizabeth'i, Rusya'nın Katarina'sı da bilge hükümdarlanmış ama yönetimleri hususunda yapılan eleştiriler var. Ancak Kraliçe Tamara bu hususta da gelecek nesillerin kadınlarına kusursuzluk örneği olacak bir kişi olduğundan bugün bile bu bölgenin kadınları onu bir tanrıça gibi ilahlaştırmışlar. Bu şekilde bakınca Gürcistan'da güzel kadınların çok olmasının tesadüf olmadığını düşünüyorum. Öve

---

³⁷ 1737-1794. İngiliz tarihçi, milletvekili.

öve bitiremedim fakat sadece kadınlar değil, erkeklerin yüz hatları da fevkaladeydi. Artık güzel kadınlar konusunu burada bitirmek istiyorum. Tiflis'ten hareket edip doğrudan Batum'a gittik. İki şehir arasında manzara gerçekten şahaneydi, sanki Hakone'nin biraz daha büyük hali gibiydi. Birçok tünel vardı; her birinden çıktığınızda manzara değişiyordu. Aşağıda nehir akıyordu, tepelerin üzerinde tarihi kalıntılar vardı, ağaçlar yemyeşildi. Batı'yı ziyaret edenler oralar için sıkça cennet gibi yorumunu yaparlar ama bence burası İsviçre'nin manzarasına taş çıkartır. Esasında henüz İsviçre'ye gitmedim fakat resimlerden biliyorum. Elbette İsviçre'nin manzarası da muazzam ama romantik değil. Sadece Schiller'in³⁸ Wilhelm Tell'inde geçen, öyle ya da böyle yorum yapılacak yerler vardır ama bunun dışında tarihsel olarak işte burası denilecek belirli özel yerleri yoktur. Hâlbuki tam aksine, Kafkasya milattan önceden beri gelişmiş, burada Gürcistan gibi ülkeler var. Bu yüzden bütün tepelerin üzerinde eski kalıntılar var ve bunlar eski zamanları anımsatıyor. Ben bu zamana kadar hep Japonya'nın manzarasının dünyada bir numara olduğunu düşünmüştüm. Bu sefer buradaki manzarayı gördükten sonra düşüncem biraz değişti. Sizler de eğer Avrupa'ya gidecek olursanız muhakkak bir kez buralardan geçip görmelisiniz. Kesinlikle bana hak vereceğinizi düşünüyorum.

Sonra Batum Limanı'ndan ayrılıp buharlı gemiye bindik, Kafkasya ve Kırım Yarımadası kıyılarından geçerek beş günde Odessa'ya ulaştık. Bu arada gemi yirmiden fazla limana uğradı. Çoğunluğu tatil bölgeleriydi. Özellikle sıcaktan kaçan ya da denize girmek isteyenlerin rağbet ettiği yerlerdi; görkemli yazlıklar, oteller vardı. Bu kıyı şeridinin manzarasının da farklı bir güzelliği vardı. Karadeniz deniyor ama tabii ki ismini suyun siyahlığından almıyor. Aslında rengi, diğer denizlerden farklı olarak oldukça mavi. Bu yüzden manzarası çok daha dikkat çekici, göze çok güzel görünüyor. Özellikle de Kırım'ın Yalta şehrinde Rus İmparatoru'nun yazlık sarayı var, manzarası muazzam bir yer. Gittiğimizde kasım ayıydı fakat hava henüz çiçekler açacak kadar ılıktı. Kırım Savaşı'yla adını duyuran Sivastopol şehrine de uğradık. Oldukça hareketli, güzel bir liman şehriydi. Ancak Rus-Japon Savaşı sırasında, çıkmak istese

---

³⁸ Friedrich von Schiller (1759-1805), 1802 yılında soyluluk unvanı almış şair, filozof, tarihçi ve en önemli Alman dram yazarıdır.

de çıkamayan, afallayıp kalan üç kruvazörü bu limanda gördüğüm zaman gerçekten büyük bir üzüntü duydum.

Odessa'da, beraber yolculuk ettiğim Hirayama ile bir süreliğine ayrıldık. Ben kitap almak için Avusturya'nın Viyana şehrine gittim. Oradan, Macaristan'dan geçerek Balkan Yarımadası üzerinden Konstantinopolis'e gittim. Orada Hirayama ile buluştuk.

Viyana hakkında anlatacaklarım sizlere ilginç gelmeyeceği için bu kısmı atlayacağım. Benim de ilk gidişimdi fakat pek ilgimi çekmedi. Kuşkusuz, Budapeşte tarafları gitgide gelişim gösteriyor gibi göründü ama beklediğim kadar değildi. Tabi bunlar sadece benim üstünkörü gözlemlerim. Oradan Sırbistan ve Bulgaristan'a da uğramak düşüncesindeydim. Ancak hem biraz acele etmek zorundaydım hem de her yer için ayrı ayrı bilet almam gerekiyordu. Sonuç olarak aceleye getirmek istemediğimden ne yazık ki uğrayamadım, sadece geçerken trenin camından izleyebildim. Bu yüzden özellikle anlatabileceğim bir konu yok ama kesinlikle Bulgaristan, Sırbistan'dan daha gelişmiş göründü. Bu bölgenin insanları da ilk bakışta bende çok iyi bir izlenim bırakmadı (Balkanlar sorunu daha önceki sayılarda mevcut) (SON).

SONUÇ

Nagase Hōsuke'nin gezi notlarına baktığımızda dikkati çeken ilk husus, başlığının “Orta Asya ve Türkiye Gezi Notları” olmasına karşın, Türkiye hakkında yolculuk güzergâhı dışında herhangi bir bilgi vermemesidir. Balkanlardan geçerek İstanbul'a ulaştığı noktada yazı dizisini bitirmektedir. Bu da bizde, esasında yazının devamı gelecekken bir nedenden ötürü devam etmediği düşüncesini uyandırmaktadır. Fakat her ne kadar bu yazılarda Türkiye hakkındaki görüşlerine yer vermese de seyahatinde edindiği bilgi ve deneyimleri 1915 yılında kaleme aldığı “Türkiye ve Türkler” kitabında topladığını söylemek mümkündür. Bu gezi notları, kitabında bahsetmediği seyahat tarihini ve rotasını açığa kavuşturması açısından önemlidir.

Orta Asya şehirleri ve Kafkasya bölgesi hakkındaki gözlemlerini ise oldukça ayrıntılı bir biçimde ifade etmektedir. Anlatımının, Müslüman halkların yaşadığı yerlerden ziyade Rusya idaresindeki bölgelere yoğunlaşması dikkat çekicidir. 1904-1905 Savaşı'nı kazanmalarına rağmen,

Japonların Rusya'ya yönelik ilgilerinin savaş sonrasında da devam etmesi bu gezi notlarından da anlaşılmaktadır.

Gezi notlarında tarihlerle ilgili tutarsızlıklar da vardır. Nagase yolcuğun altı buçuk ay sürdüğünü ifade etmektedir. Ayrıca yolculuğuna önceki yılın eylül ayı ortalarında başladığı ve Halep'ten geçen sene mayıs ayının ilk gününde yola çıktığı şeklinde ifadeleri vardır. Aradaki sürenin yedi buçuk ay olduğu ve Nagase'nin yolculuğunun Halep'ten sonra da bir süre devam ettiği göz önüne alındığında bu tutarsızlık açık bir şekilde göze çarpmaktadır.

Son olarak, Nagase'nin seyahatinin amacı da metinden net bir şekilde anlaşılmaktadır. Nagase'nin o dönemde Genel Kurmay Başkanlığında çalışması, bir binbaşının seyahatinde kendine eşlik etmesi ve metinde açıkça emir aldığını ifade etmesi ordu tarafından, Orta Asya ve Türkiye hakkında bilgi toplamak amacıyla gönderildiğini ortaya koymaktadır. Misawa'nın da belirttiği gibi o dönemde Japonya ve Türkiye'de elçilikler olmamasına rağmen askeri kuvvetler arasında karşılıklı ilgi ve alaka uyanmaya başlamıştı. İlk resmi adımı da Japon tarafı atmış, 1907 yılında Japonya Kara Kuvvetleri Komutanı Morioka Morishige'yi İstanbul'a ateşe olarak göndermişti (Misawa 2010: 22). Bu konuda bir netlik olmasa da tam olarak aynı yıl gerçekleşmiş olmasından dolayı Nagase'nin bu seyahatinin bu karar üzerinde etkisi olup olmadığı merak uyandırmaktadır.

Sonuç olarak Nagase'nin bu gezi notlarının, yayınlandığı dergi üzerinden dönemin entelektüel sınıfına ve Rus-Japon Savaşı sonrası Asya ve Avrupa'ya yönelik yeni politikalar belirlemeye çalışan orduya büyük katkı sağladığı aşikârdır.

KAYNAKÇA

- Dündar, Merthan A., Misawa, Nobuo (2009). "Isutanbūru no Nakamura Shōten wo Meguru Ningen Kankei no Jirei Kenkyū: Tokutomi Sohō ni Aterareta Yamada Torajirō no Shokan wo Chūshin ni. *Tōyō University Bulletin of the Faculty of Sociology*, 46-2: 181-220.
- Erdemir, Ali Volkan (2011). "A Realistic Approach to the Achievements of Torajirō Yamada and His Relationship with Turkey". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11 (1): 217-227.
- Esenbel, Selçuk (1996). "A Fin de Sitele Japanese Romantic in Istanbul: The Life of Yamada Torajirō and His Toruko Gakan". *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 59 (2): 237-252.
- Esenbel, Selçuk (2012). "Alacakaranlık Diplomasisi: Japonların Osmanlı İmparatorluğu'na İlgisi". *Japon Modernleşmesi ve Osmanlı Japonya'nın Türk Dünyası ve İslam Politikaları*. İstanbul: İletişim Yayıncılık A. Ş. 271-306.
- Fukuzawa Yukichi Jiten Iinkai (ed.) (2010). Fukuzawa Yukichi Jiten. Tokyo: Kōhoku Shuppan Insatsu Kabushiki Kaisha.
- Erkin, Hüseyin Can (2002). "Japon Gezgin İenaga Toyokichi'nin 1899-1900 Anıları". *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 13: 237-243.
- Erkin, Hüseyin Can (2004). Geçmişten Günümüze Japonya'dan Türkiye'ye Bakış. Ankara: Vadi Yayınları.
- Misawa, Nobuo (2015). "I. Dünya Savaşı'ndan Sonraki Türkiye-Japonya İlişkileri, Ege Denizi'ndeki Heimei-Maru Olayı (1921)". *XVI. Türk Tarih Kongresi, 20-24 Eylül 2010, Ankara, Kongreye Sunulan Bildiriler, Atatürk ve Cumhuriyet Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. 121-127.
- Mita Shōgyō Kenkyūkai (ed.) (1909). Keiō Gijuku Shusshin Meiryū Retsuden. Tokyo: Jitsugyō no Sekaisha.
- Namie, Takeo (2009). "Kokushikan wo Sasaeta Hitobito Nagase Hōsuke". *Kokushikanshi Kenkyū Nenpō*, 5: 191-194.
- Nagase, Hōsuke (1908). Chūō Ajia Oyobi Toruko Naichi Ryokōdan. *Keiō Gijuku Gakuhō* 130. 28-33.
- Nagase, Hōsuke (1908). Chūō Ajia Oyobi Toruko Naichi Ryokōdan (Kan). *Keiō Gijuku Gakuhō* 131. 37-42.
- Sakai, Akio (2008). "Mita Hyōron". *Keiō Gijukushi Jiten*. Ed. Keiō Gijukushi Jiten Henshū Iinkai. Tokyo: Jitsugyō no Sekaisha. 58-60.

İnternet Kaynakları

https://crd.ndl.go.jp/reference/modules/d3ndlcrdentry/index.php?page=ref_view&id=1000086878, 11 Ağustos 2021’de erişildi.

<https://kotobank.jp/word/新渡戸稲造-17345>, 12 Eylül 2021 tarihinde erişildi.

<https://kotobank.jp/word/東亜同文書院-337769>, 11 Ağustos 2021’de erişildi.

https://books.google.com.tr/books?id=cehGAAAAIAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, 03 Ağustos 2021 tarihinde erişildi.

<https://dl.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/869591>, 09 Ağustos 2021 tarihinde erişildi.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/turkistan>, 17 Ağustos 2021 tarihinde erişildi.

<https://peoplepill.com/people/sir-henry-norman-1st-baronet> 17 Ağustos 2021 tarihinde erişildi.

TÖSON ŞİMAZAKI'NİN *ROUJOU*'SU VE AHMET MİTHAT'IN *HAYÂL VE HAKİKAT* ADLI ESERİNDE DELİ KADIN İMGELERİ¹

Zuhal KOÇYİĞİT*

Delilik, aklın karşıtlığı olmasının yanında, tarihten bu yana farklı işlevler yüklenmiş bir kavramdır. Edebiyatta ise delilik daha çok yaratıcılık, cesaret ve benzeri kavramları simgelemesinin yanında, toplumsal normların dışına çıkan davranışları eleştirel bir şekilde göstermeyi sağlayan bir araçtır da denilebilir. Delilik birçok amaç doğrultusunda eserlerin malzemesi haline gelmiş ve zamanla değişiklikler göstermeye başlamıştır. Michael Foucault (1926-1984) 1961 yılında yayımladığı *Folie et Dérailson: Histoire de la Folie à l'âge Classique* adlı kitabında bilimsel olarak ayrıştırılan deliliği² ve onun tarihini, deliliğin tarihte ve edebiyattaki değişimleri üzerine analizler yapmış ve delilik algısının yıllar içerisinde nasıl değişimler gösterdiğini incelemiştir.

Fransız edebiyatında, XIX. yüzyılın ikinci yarısında bilim adı altında nesnelleştirilen delilik, natüralistik edebiyat eserlerinde kalıtım ve çevre faktörleri çerçevesinde ele alınmıştır. Bu dönemde Batı Avrupa edebiyatından etkilenen Türk ve Japon yazarların, yeni bakış açılarıyla delilik odaklı eserler vermeye başlaması dikkatleri çekmektedir. Ayrıca, Japon ve Türk edebiyat eserlerinde betimlenen deliliğin, kadın karakterlerle ilgili bir tema işlenmesi durumunda, Fransız natüralist yazarların eserlerinde görülmeyen ‘davranışı kontrol etme’ amacı taşınması oldukça ilgi çekicidir.

---

¹ Bu çalışma, daha önce Japonca olarak *Dünya Edebiyatı Dergisi* (世界文学誌)'nde yayımlanmış makalenin, yeniden gözden geçirilerek Türkçeleştirilmiş hâlidir. Bkz. Kocyigit, Zuhal (2021). “19 Seiki Kouhan no Kyoucotaçi -Afumeto Midohato no Yume to Genjitsu to Shimazaki Tôson no Roujou wo Megutte-” *Tokuşuu; Seiji to Sekaibungaku II.* (133), 54~64.

* Dr., Zuhal KOÇYİĞİT, Ankara Üniversitesi, ORCID: 0000-0001-9815-0776.

² İslam toplumlarındaki deli ve delilik üzerine de önemli araştırmalar yapılmış olup bu alanda yapılan kapsamlı araştırmalardan biri; Micheal W. Dols'un *Majnun: The Madman in Medieval Islamic Society* adlı kitabıdır.

Bu makalede, Ahmet Mithat (1844-1912)'ın *Hayâl ve Hakikat*³ adlı eseri ve Tôson Şimazaki (1872-1943)'nin 1903 yılında Taiyo (Güneş, 1895-1928) Dergisi'nde yayımlanan Roujou⁴ (Evde Kalmış Kız⁵) adlı eseri karşılaştırmalı olarak ele alınıp eserlerdeki deliren kadın başkarakterlerin ne amaçla betimlendiği ve neyi anlattığı incelenecektir.

1. XIX. Yüzyılın Deliliği: Histerik Natüralizm ve Türk Edebiyatına Etkileri

XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar batı edebiyatına ilgi duyulmakla birlikte, Türk edebiyatının merkezinde Arap ve Fars edebiyatının özelliklerini taşıyan Divan Şiiri vardı. Bu bağlamda delilik ile ilişkilendirilen ve uzun yıllar Türk edebiyatına da etkisi olmuş eserlerden birisi Leyla ve Mecnun'dur. Nizami'nin kaleme aldığı bu eser birçok şair tarafından tekrar derlenmiştir. Şüphesiz ki Fuzuli'nin yazmış olduğu *Leylâ vü Mecnûn* (1536), Türk edebiyatında uzun yıllar etki bırakmıştır (Tanpınar 1977: 150-160).

Delî anlamına gelen mecnun kelimesinin yanında, cünun (delilik) kelimesi de divan şiirinde çokça kullanılan kelimeler arasındadır. Arapça 'cnn' kökünden türemiş olan mecnun kelimesi, cin kelimesi ile de ilişkili olup cin uğramış, delirmiş kimse olarak geçmektedir. Leyla ve Mecnun bir aşk hikâyesi olup Mecnun'un Leyla'ya olan aşkının ilahi aşk ile ilişkilendirilmesi çokça bilinen bir durumdur (Mücahit, Koçık 2014: 155). Bu tasavvufî bir aşk kavramıdır ve aşk bu anlamda dünyevi ve kutsal olarak delilik ile birdir denilebilir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Türk edebiyatı yeni bir delilik anlayışı ile karşılaşmıştır. Özellikle bu dönemde 'hastalık' olarak sınıflandırılan, toplumda ve edebiyatta da sıkça ele alınmaya başlanan 'histeri' XIX. yüzyılın ikinci yarısında Türk edebî eserlerinin de konusu olmuştur.

Terim olarak Eski Yunancaya kadar uzanan histeri,⁶ Jean Martin Charcot (1825-1893) tarafından bilimsel olarak incelenene kadar çoğunlukla kadın hastalığı olarak bilinmekteydi (Goldstein 1982: 210). XIX. yüzyılın ikinci

³ Bu makalede eserden alıntılar için Hülya Argünşah tarafından derlenen Kesit Yayınları, 2012 yılı baskısı kullanılmıştır.

⁴ Bu eser, 1903 yılında Taiyo Dergisi'nde yayımlanmıştır. Eserden alıntılar için Çikuma Shobô 1966 yılı baskılı Tôson Külliyyatı kullanılmıştır.

⁵ Japonca yazılışı 老嬢'dur. Evlenme çağını geçmiş, hiç evlenmemiş kız, kadın anlamındadır. Makale yazarı başlığı *Evde Kalmış Kız* olarak çevirmiştir. Başlık çevirisi olarak 'kız kurusu' ifadesi de düşünülebilir.

⁶ Kelimenin kökeni Yunanca Hysteria'dan gelmektedir.

yarısında sadece bilimcilerin değil edebiyatçıların da dikkatlerini üzerine çeken histeri, Émile Zola (1840-1902), Goncourt Kardeşler ve Guy de Maupassant (1850-1893) gibi natüralist yazarların da ilgi odağı olmuştur. Natüralizmin öncü yazarı Émile Zola, *Thérèse Raquin* (1868) adlı eserinin ikinci baskısında, eserlerinin ahlaksızca olduğunu iddia edenlere bir yanıt niteliğinde yazdığı önsözünde, hikâyesinin yapısına ilişkin metotlarını da açıklığa kavuşturmuş, ana karakterlerini ‘hayvan insan’ (brute humaine) olarak ele aldığını ve onların bastırılmış tutkularını, dürtülerini, sinir krizlerinden doğan deliliklerinin izini sürdüğünü belirtmiştir. Karakterlerinin kişiliklerine değil doğalarına odaklandığına işaret eden Zola, betimlediği bu karakterlerin kendi sinir sistemi tarafından yönetilen kişiler olduğunu vurgulamıştır (Zola: 519).

Öte yandan, natüralistik eserler üretmeye çalışan Osmanlı yazarlarının eserlerinde ‘histeri’ konusunu gündeme getirmeleri de dikkatlerden kaçmamaktadır. Osmanlı Dönemi’nde, İbn-i Sina (980-1037)’nin 1025 yılında tamamladığı *El-Kanun fi’l-Tıbb* kitabında, Galen tıbbından bu yana bilinen histeri yer almakta ve histeri ‘ihtinak-ı rahm’ adıyla bilinmekteydi. Şüphesiz ki XIX. yüzyılın ikinci yarısında Türk edebiyatında da histeri konusunun ele alınmasında, Batı Avrupa gündeminde ve natüralizm edebiyatında histerinin çokça işleniyor olmasının etkisi vardı. Türk edebiyatında özellikle histerinin ele alındığı eser, 1891-1892 yılları arasında *Tercümân-ı Hakikat* (1878-1921) gazetesinde yayımlanan, bir kadın adı altında Fatma Aliye Topuz (1862-1936) ve Ahmet Mithat (1844-1912) tarafından kaleme alınan *Hayâl ve Hakikat* adlı eserdir. Kadın karakter Vedat’ın histeri sebebiyle ölümüyle sonlanan bu eser, erkek ve kadın ağzından hikâyenin anlatılması, kitabın sonunda histeri üzerine bilgiler vermesi açısından, o güne kadarki edebi eserler arasında yapı ve yazılış tarzı olarak özel bir yere sahiptir. Başlığıyla dönemin ‘Hayaliyûn-Hakikiyûn’ tartışmalarıyla da yakından bağlantılı olduğu izlemine veren bu eserle ilgili cinsiyet ve delilik, kadın ve erkek, aşk bağlamında bugüne kadar araştırmalar⁷ yapılmıştır. Bu makalede bu araştırmaların da ışığında, konu

---

⁷ Eserle ilgili Hülya Adak, ikiye bölünmüş cinsiyet mekânları içinde; duygusal, halüsinasyon gören, "isterik kadın mekân" ve bu halüsinasyonları düzelten, organize eden, yeniden yazan, kadını hasta ve isterik olarak teşhis eden "akılcı, rasyonel eril mekân" olarak ikiye ayrıldığını belirtmiştir (Adak, Hülya (2006). "Biyografide Toplumsal Cinsiyet: Ahmet Mithat ya da bir Osmanlı erkek yazarın kanonlaşması." *Merhaba Ey muharrir! Ahmet Mithat Üzerine Eleştirel Yazılar*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları. s.209. Hilal Aydın, dönemin diğer edebiyat eserlerinden de örnekler vererek erkek karakterlerden bazılarının tıp eğitimi almış olduklarını ve bunun da gelişmekte olan psikiyatrinin, kadın yaratılışına dair söz söyleme

özellikle Fransız natüralist yazarlar ve onların histeri üzerine görüşleri üzerine odaklanacak, daha sonra Japon yazarların kadın ve delilik anlayışlarıyla mukayeseli olarak incelenecektir.

Bilimi edebiyata uygulayan natüralist yazarların bu yöntemini, kendine has bir üslup ile uygulayan Ahmet Mithat, bu eserin üçüncü bölümünü oluşturan histeri yazısında, sözde hastalığın sebepleri ve belirtileri üzerine de bilgiler vermektedir. O dönemde, erkeklerde de görüldüğü fakat kadınların doğuştan bu hastalığa yatkın olduğunu belirten Mithat, Osmanlı kadınları üzerine şu şekilde ilginç bir bilgi vermiştir:

Sözün bizcesine yani Osmanlılarca gelince: Kat kat çeyizini kendi hazırlayan ve hanesini süpürüp, silip tanzim etmeyi ve yemek pişirmeyi ve çamaşır ve ütüyi bilfiil ameliyatla öğrenen kadın kadıncık kızlar için bu hastalıktan hiçbir korku olmayıp, fakat her gün telli bebek gibi giyinip kuşanarak köşeye oturan ve elinden aynasını düşürmeyen ve zihninden birtakım hayalati çıkaramayan ve sokağa da nadiren çıkıp müzik ve resim ve nakış ve örgü gibi eğlencelerden ve bahçe meşagili gibi riyazet-i bedeniyeden mahrum bulunan kızlar için ebeveyninin ne korkusu ziyade olmalıdır (Mithat 2012: 67~68).

Mithat'ın bu bölümde histeriyi önlemek için kadınların ev, bahçe ve el işleri yapmasını önermesi ve bu tarz işleri yapan kızlarda bu hastalığın olmadığı görüşü ilginçtir. Kızlarının bu hastalığa yakalanma riski olduğuna dair aileleri uyaran Mithat, yazar değil adeta bir doktor sıfatıyla karşımıza çıkmaktadır. Mithat'ın burada kullandığı hayal kelimesini çok önemseydiğine de değinmek gerekir. Başlıkta da yer alan bu kelimeyi Mithat 'hayalata takılan, telli bebek gibi süslenen kadın kadıncık kızlar' için kullanmaktadır. Yazarın özellikle belirttiği bu kızların dönemin varlıklı aile kızları olduğu düşünülmektedir. Mithat süslenmeyi sevmeyen kızların histeriye yakalanma risklerinin olduğunu söylemesine rağmen eserde Vedat ile ilgili şu şekilde bir açıklama yapılır:

---

ve kadınları denetim altına alma konusunda eril otoriteye yeni imkânlar sunduğunu belirtmiştir. (Aydın, Hilal (Aralık 2014). "Toplumsal Cinsiyet ve Estetik Özerklik Bağlamında Türk Edebiyatında Delilik ve Kadın" Bilkent Üniversitesi, Edebiyat Bölümü. Doktora Tezi. s. 87. İrfan Karakoç, eserin doğrudan "aşk" a yöneltilmesi ve "aşk" ın fitri değil toplumsal edimlerin sonucunda üretilen "kültürel" bir yapı olduğunun îma edilmesinin önemli olduğunu vurgulamıştır. (Karakoç, İrfan (2015). "Hakikat'i Romanla Hayal Etmek: Hayal ve Hakikat'te Karşılıksız Aşkın Histerik Eleştirisi", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı* 13.s.171).

İşte Vedat'ın o hikâyeyi yazan muharrire-i fazıla tarafından bir takayyüd-i tabibane ile tasvir olunan ahvali gösterir ki kızcağz şiddetli bir isteriye müptela imiş. Yirmi yaşına kadar kocayı düşünmemesi de isterik bir haldir. (...) Vedat'ın süse filana meyyal olmaması ve yalnız kıraat ve mütalaada meyyal olması nedendir ya? Hiç kadın olur da süs sevmez olur mu? Ya bir görüşte Vefa için çıldırmak derecelerine gelmesi? (...) Reddolunduğu halde yine gönlünü ayıramaması 'normal' yani tabii bir hal olmayıp 'anormal' yani hilaf-ı âde bir haldir ki elbette isteri eseridir. Emin olmalıdır ki Vefa ve Vedat tehhül dahi etmiş olsalar idi yine bahtiyar olamayacaklar idi (Mithat 2012: 67~68).

Mithat Vedat'ın davranışlarının histeriden kaynaklandığını sezdirmektedir; fakat Vedat'ın süse meyyalinin olmamasının da histerik bir durum olduğu görüşü birbiriyle çelişmektedir. Bunun ardından Vedat'ın, Vefa'ya olan aşkı ve ondan kopamayışının da histeri olduğunu belirten yazar, neyin 'normal' neyin 'anormal' olduğunu belirtmeye çalışmaktadır. Fakat eserde Vedat'ın okuyucuya tanıtılmasında çok önemli ayrıntılar mevcuttur:

Vedat küçükten beri benat nevinin meftun ve mecbul oldukları tezyinata rağbet etmezdi. Onun indinde meziyyatı yalnız bez parçalarının tecemmuundan ibaret olan kadınların süslü ve büyük mağazalar önündeki mankenlerden farkı yoktu. İşte bu fikir ve mütalaa ile olanca vaktini okumaya yazmaya ve el hünelerleriyle işigale sarf etmişti. Onun için de hakikaten bir edip, gereği gibi bir sanatkâr-ı nefis olmuş idi (Mithat 2012: 39).

Mithat, her gün telli bebek gibi süslenip elinden aynayı bırakmayan kadınların histeriye yakalandığını belirtmektedir; fakat süse meyyal olmayan Vedat karakteri hikâyenin sonunda histeriye yakalanıp ölmektedir. Neden böyle bir oynama olmuştur sorusu akıllara gelmektedir. Bu durumu doğuran sebebin, erkek yazar gözünden ve kadın yazar gözünden bakılan Vedat olduğu düşünülmektedir. Kendisi de paşa kızı olan Fatma Aliye'nin doyumсуuz okuma ve öğrenme arzusu olduğu bilinmektedir.⁸ Fatma Aliye'nin bir kadın olarak Vedat karakterinde kendini görmüş olması çok muhtemel bir durumdur. Kendisi de evde eğitim almıştır. Dönem kadınlarının eğitim için karşılaştıkları zorlukları ve kadınların eğitiminin ne denli önemli olduğunu çok iyi

---

⁸ Bir Kadın (Fatma Aliye) ve Mithat, Ahmet (2012). *Hayal ve Hakikat*, Hazırlayan: Hülya Argunşah, Kesit Yayınları, Sunuş bölümü, s. 8.

bilmektedir. Bu sebeptendir ki kendi kaleminden çıkan eserin Vedat adlı bölümünde kadın karakterin zamanının çoğunu okuma, yazmaya ve el işlerine ayırdığını belirtmiş ve bundan dolayı da “Hakikaten bir edip, gereği gibi bir sanatkâr-ı nefis olmuştur.” şeklinde yazmıştır.

Mithat’ın eserdeki ikilemleri bununla kalmamıştır. Yazar eserin histeri bölümünde Fransız, İngiliz kadınları ve histeri ile ilgili şu şekilde bir açıklamada bulunur:

Umumiyet üzere tecrübe olunmuştur ki isteri, halleri, vakitleri yolunda olan familyalar kızlarında bulunur. Fakir ve köylü ailelerinde pek nadir olarak zuhura gelir. (...) Şehirli kızlara gelince: Bir kere Fransa’da kızlara romanlar okumak men edilmiş ise de sebebi, bu hastalık istidanı inbisattan men etmek olduğu halde hiç faydası olamamıştır. Bilakis o istidadı artırdığına ve en çok isterik kızlar, kadınlar Fransa’da zuhur eylediğine, İngilizler dikkat eyleyerek kendi kızlarını bu nev kıraatta katiyen serbest bırakmışlardır (Mithat 2012: 66-67).

Bu tarzda ilginç bir bilgi paylaşan Mithat’ın başvurduğu kaynağın ne olduğu merak konusudur. Edindiği “Fransa’da kadınlara kitap okumak yasaklandı” bilgisi de Mithat’ı, histeri problemi üzerine dilemmalara sürüklemiş görünmektedir. 1851 yılında Edward Tilt (1815-1893), yazmış olduğu *On the Preservation of the Health of Women at the Critical Periods of Life* adlı kitabında romanlar kadınlara yasaklatılmalı diyerek romanların kadınlar üzerindeki etkilerine ilişkin bilgiler vermiştir. Özellikle üst sınıfa mensup kadınlarda histerinin çok olduğunu belirtmiş, kadınların romanlarda okuduğu erkek karakterlere put gibi taptıklarına dikkat çekmiştir (Tilt 1851: 40). Bunun gibi kadın ve histeri, histeri ve sosyal hiyerarşi üzerine yazılmış araştırmaları Mithat’ın okumuş olma olasılığı yüksektir. Mithat’ın eserde bahsetmiş olduğu ‘telli bebek gibi süslenen kadınlar’ dönemin varlıklı ailelerinin kızlarıdır. Sonuç olarak ‘varlıklı ailelerin kızları’ ve ‘köy ailelerinin kızları’ karşılaştırması tartışmasız dönemin Avrupa hiyerarşisine dayanan bir ayırım olup Mithat’ın bunu Osmanlı toplumundaki kadınlar için uygulamaya çalıştığı açıktır. Özellikle dönem İstanbul’unda varlıklı aile kız ve kadınlarının aralarında yaygınlaşan Fransız tarzı eşya ve kıyafetlere karşı oluşan aşırı ilgi sonucu dönemin ‘varlıklı aile kızlarının’ ‘süslenme’ ye merak salmalarının, Mithat’a bir yazar olarak tehlike çanları çaldırıldığı düşünülmektedir.

Mithat kitabında histeri ile ilgili Batı Avrupa’daki örneklerden bahsedip başlığını da Fransızca ‘Hystérie’ olarak atmıştır. Fransız kültür ve

edebiyatının da oldukça önem kazandığı bu dönemde, histeri konusuna dönemin Fransız yazarlarının bakış açısından da yaklaşmak gerekmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi özellikle bilimi edebiyata uygulamasıyla bilinen natüralist yazarların ve dönemin histeri anlayışının da incelenmesi önemli görünmektedir.

Natüralizm edebiyatı yazarlarından Maupasant'ın, Charcot'un Salpêtrière'deki derslerine katıldığı bilinmektedir. (Koehler 2001: 28) Fizyoloji bilimine de ilgi duyan Maupasant, *Gil Blas* adlı dergide, dükkân çalışanı ile zina yapan Gabrielle Fenayrou'nun eşi Marin Fenayrou'nun 21 yaşındaki Louis Aubert'i öldürmesiyle gündeme oturan 'Fenayrou davası' ile ilgili gazetecilerin Gabrielle Fenayrou'ya karşı yapmış olduğu yorumlara ilişkin bir makale yazmıştır. Gabrielle Fenayrou'yu histerik ve ahlak problemi olarak ilan eden gazetecilere Maupasant'ın tepkisi gecikmemiştir: *"Histerisiniz hanımefendi demek o günün büyük sözüdür. Âşık mısınız? O zaman histerisiniz... Bu histeri, şu histeri... Sonuç olarak hanımefendi siz bu dünya kurulduğundan beri bütün kadınların olduğu şeysiniz. Histerisiniz"* (Maupasant 2014: 421), diyen Maupasant Fransa'daki histeri anlayışını açık bir şekilde dile getirmiştir.

Gazetecilerin Gabrielle'i 'histerik' olarak ilan etmesi, dönemin Fransa'sında histerinin ne olduğuna dair kesin bir anlayış ve algının oluşmadığını gözler önüne sermektedir. Maupasant yazısında histerinin hala kadınlarla ilişkilendirildiğini, oburluk, sinirlilik ve benzeri özelliklerin bile, hatta her şeyin sonuçta histeri olarak adlandırıldığını hicvetmiştir. Bu durum tam olarak sosyal normun dışına çıkan davranışları 'histerik' şeklinde temellendirmektir ve ahlaksızlığı eleştirmek için yeni bir aracın doğduğunun açık kanıtıdır. Maupasant XIX. yüzyılın ikinci yarısında bilim adı altına gizlenen bu yeni tarz toplum kontrol sistemini sezinlemiş görünmektedir. Maupasant yazının devamında Charcot'u 'histerinin papazı' şeklinde eleştirip dönemin histeri algı ve anlayışını reddetmektedir.

Maupasant'ın yazısında dile getirdiği bu cümlelerde aşk ve histeri ilişkisi de dikkatleri çekmektedir. Kendi eserinde de Vedat'ın Vefa'ya olan sevgisinin histerik bir durum olduğunu öne süren Mithat'ın histeri anlayışı Fransız toplumunun histeri algısıyla benzerlik göstermektedir. Vedat'ın bir bakışta Vefa'ya âşık olduğunu fark etmesini cinler ve perilerle ilişkilendiren yazar, kadın karakterin bu hareketini 'anormal' olarak imlemektedir. Fakat klasik Türk edebiyatında Leyla ve Mecnun eserlerinde de sıkça rastlanan ilk görüşte

âşık olmanın gerçek dışılığına da bir gönderme yapan Mithat'ın bu durumu 'histeri ve kadın' üzerinden işlemesi dikkat çekicidir. Bilindiği üzere Leyla ve Mecnun'da deli sıfatında olan erkektir. Bu da açık bir şekilde XIX. yüzyılın ikinci yarısına girildiğinde, klasik edebiyattaki aşk ve delilik ilişkisinin, kadın karakterler etrafında çizilmesi durumunda, ilahi aşk ve deliliği temsil etmediğinin, aksine deli etiketinin kadınlar üzerinde bir kontrol işlevi görmeye başladığının bir kanıtıdır.

Eserin aşk ve evlenme etrafında şekillendiği de açıktır. Yazar, yirmi yaşına kadar evlenmeyi düşünmemiş Vedat'ın bu durumunu histerik olarak nitelendirmekte, evlilikle ilgili şu şekilde yorumlarda bulunmaktadır:

Hele saadet-i dünyeviye gelin olmaktan ibaret olmayıp asıl saadet, kendi idaresi altında bulunacak familyayı bahtiyar edebilmekte olduğunu ve illa gelin olmak dahi kızlar için saadet yerine musibet olabilmek pek yakın bulunduğu ve familyasını bahtiyar edecek olan kızın o bahtiyarlığa lazım olan şeyleri evvelden öğrenmesi lazım geleceği gibi bu esbab-ı bahtiyari dahi hayalattan ibaret olmayıp maddiyattan ibaret olacağını güzelce tefhim etmelidir ki kızların zihinleri yalnız bir güveye gelin olabilmek hayalatına saplanıp kalmasın da bir haneyi idare etmeye hazırlanarak zihin ve asap ve vücudunun sıhhatini de ikmal eylesin (Mithat: 67).

Mithat'ın genel olarak kadınlara verdiği evlilik tavsiyesinde de evliliğin bir hayal olmadığı maddiyat olduğu vurgusu yapılmaktadır. Evliliği maddi bir kavram olarak idealize eden Mithat'ın, bunun tersi olarak hayal kavramını gündeme getirmesi ilginçtir. Evliliğe yüklenmiş olan hayal teriminin, evlilik için düşü kurulan 'aşk' kavramı olduğu düşünülmektedir. 19. yüzyılın ortalarında, romantizm akımının idealize ettiği aşk kavramına karşı çıkararak bu kavramı açıklığa kavuşturmaya çalışan realist edebiyat akımının yapmış olduğu karşıtlığın bir benzerini Mithat da evliliği özdekleştirmeye çalışarak yapmaktadır.

Sonuç olarak, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Türk edebiyatındaki delilik ve kadın ilişkisi, dönemin Batı Avrupa'sında problem haline gelen histeri ile çok yakın ve derin bir ilişki içerisindedir. Öte yandan Japonya'da histeri üzerine bilgiler çeviri yoluyla tanıtılmıştır. Alman Christoph Wilhelm Hufeland (1762-1836)'ın tıp kitabı Hollandacadan Japoncaya⁹ çevrilmiştir ve

---

⁹ Kelime Japoncaya ヘイステリ 嗚以私的里 (Heisuteri) olarak çevrilmiştir.

histeri kelimesi burada geçmektedir (Mikio 2001: 76~97). Fakat Japonya’da histeri konusuna değinilmeden önce, kadın ve delilik hususunda incelenmesi gereken Noh tiyatrosunun deli kadınları bulunmaktadır. Bu kadınlar XIX. yüzyılın ikinci yarısında edebiyat eserlerinde de başkahraman olarak yerlerini almışlardır. Makalenin bir sonraki bölümünde bu deli kadınlar ve XIX. yüzyılın ikinci yarısında kaleme alınan edebiyat eserlerindeki anlamları incelenecektir.

1. Monogurui’nin Deli Kadınları

Japon kültüründe Orta Çağ’dan beri var olan Monoguruiler¹⁰, Noh tiyatrosunun bir parçasıdır ve kadın ile erkek tarafından ayrı ayrı sahnelenir. Fakat kadınların sahnelediği Monoguruiler, erkeklerinkine oranla fazladır. Genel olarak eşinden, çocuğundan ya da sevgilisinden bir sebeple ayrı düşmüş kadınların delirip sevdiklerini bulmak için diyar diyar gezmesi ve hikâyenin sonunda sevdiklerine kavuşarak delilik halinden normal hallerine dönmeleri ile son bulan bu tiyatro eserlerini kaleme alan Noh yazarlarından biri de Zeami (1363-1443)’dir.

Zeami, *Fuuşikaden* kitabında Monogurui ile ilgili en ilginç Noh olarak bahsetmekte, bu türün özelliklerine değinmektedir. Zeami’ye göre karakterin neden delirdiği önemlidir ve sadece delirmek değil, delirmenin anlamı, sebepleri, bunlara ek olarak hisler de önemli noktalardır (Zeami 1977: 29-30). Fakat en önemli nokta tiyatro izleyicilerine karakterin yaşadığı acıyı iletmek diyebiliriz. Özet olarak Monogurui’deki delilik, delirenin sevgisini (eş, çocuk veya sevgiliye karşı duyulan sevgi) ve ayrı kalmanın verdiği acıyı ifade etmektedir. Monogurui’nin deli kadınları diyar diyar gezmekte, deli bir şekilde dans edip deliliğini herhangi bir nesneye (özellikle sevdikleri kişiyi hatırlatan nesnelere) yansıtarak sevdiğini aramaktadır. Hikâyenin sonunda sevdiğine kavuşan karakter delilik halinden normal hale dönmekte ve bu durum bir nevi yaşamış olduğu acının dinmesi anlamına da gelmektedir.

Bunun gibi ‘tanrının musallat olması, aşk ve acı’ Monogurui’nin genel özellikleridir. Fakat toplumda gerçekten yaşayan deli kadınlar ne tür varlıklardı sorusu akıllarda kalmaktadır. Bu sebeple konuya, Edo Döneminde kaleme alınan *Kinsei Kijinden* (Erken Modern Dönemin Tuhaf İnsanları ve

---

¹⁰ Monogurui (物狂い), “deli” anlamına gelmektedir. Noh tiyatrolarında Kadın (女物狂) ve Erkek (男物狂) olmak üzere iki türü vardır.

Yaşamları) adlı kitapta, deli bir kadının yaşamının anlatıldığı Fumihiroge no Kyoujo bölümünden bilgiler ışığında yaklaşılabilecek, deli kadının ne anlama geldiği irdelenmeye çalışılacaktır.

Fumihiroge no Kyoujo, XVI. yüzyılda yaşamış Çiyo isimli bir kadındır. Çiyo ticaret ile uğraşan Saemon Kitou isimli bir adamla evlenir. Çok geçmeden ikilinin arası açılır ve Kitou boşanmak ister. Evin yardımcı kadınlarından Otsuu Kitou'ya bir mektup gönderir ve çiftin tekrar barışmasını sağlar. Fakat beş yıl sonra Çiyo eşini kaybeder. Ailesi de dağılan Çiyo kısa zamanda delirir. Boynuna astığı yazıyı yüksek sesle okur ve ağlar. Kitapta Çiyo, okumaya meraklı, hisli bir kadın şeklinde tanıtılmaktadır. Noh geleneğinde olduğu gibi eşinden ayrılarak deliren Çiyo ile ilgili, Yanagita Kunio (1875-1962); "*Çiyo'nun kadınlarda nadir olarak görülen bu gezginlik özelliğinin, bir önceki dönemin şarkı edebiyatının altında gizlenen dini unsurlarla bir ilgisi olamaz mı? (...) Bu şekilde nitelenen deli kadın ifadesi, normal bir kadının söyleyemeyeceği şeyleri söyleyebilen kadın anlamına gelmektedir.*" şeklinde yorumda bulunmuştur. (Yanagita 1997: 142). Bu oldukça önemli bir açıklama olup Çiyo'nun okuma yazma bilen eğitilmiş bir kadın olduğu ve bu durumun diğer insanlarca deli kadın olarak imlendiği gerçeğini açıklığa kavuşturmuştur. Bu sebeple deli kadının, Noh tiyatrosunda simgelediği aşk ve acı ifadelerinin yanında, temelde akıllı kadınla da ilişkilendirildiği sonucuna varılabilir.

Buraya kadar Orta Çağ ve Edo Dönemi'nde deli kadının aşk ve acı duygularını simgeleyerek diyor diyor gezip dolaşan karakteristikte kadın imgeleri olduğu özetlenebilir. Fakat gerçek yaşamda kadınların toplum tarafından onaylanmayan davranışlarda buldukları durumlarda, deli kadınlar olarak nitelendirilip nitelendirilmediği sorusu henüz cevaplanamamıştır. Makalenin bir sonraki bölümünde XIX. yüzyılın ikinci yarısında, edebiyat eserlerinde betimlenen deli kadınlara odaklanılacak ve bu eserlerdeki deli kadınların nasıl betimlendiği ve neyi ifade ettiği incelenecektir.

2. Roujo'da Deli Kadın

Tōson Şimazaki'nin *Roujou* adlı eseri, 1903 yılında *Taiyo* (Güneş) Dergisi'nde yayımlanmıştır. Bekâr bir şekilde hayatını sürdürmek isteyen Natsuko ve evlenmek isteyen Sekiko adlı iki arkadaşın mukayeseli olarak ele alındığı bu eserde yazar, özellikle Natsuko'ya odaklanmaktadır: "*Sen güzelce*

yuvanı kurarak hayatını sürdürür, ben de bir başıma soğuk yatağımda hayaller kurarak ağlayayım. Karşılıklı deneyip bakalım mı, evli sen mi bekâr ben mi daha mutlu olacak?” (Tōson 1996: 381) şeklinde sözleşir iki arkadaş. Fakat hikâye bu ikiliden birinin yani Natsuko'nun delirmesiyle sonlanır. Eserle ilgili, ‘evlilik-bekârlık’ (Kaneko 2001: 39~50), ‘akıl-beden’ (Hiraishi 2012:139), ikili karşıtlığına değinen araştırmalar yapılmıştır. Bu karşıtlıklarında ışığında, bu araştırmada eserdeki deliren kadın karaktere odaklanılarak bu delirmenin arkasında ne gibi bir anlam olduğu ve yazarın hangi amaçlarla bu delirmeyi konu edindiği incelenecektir.

Natsuko, okuldan mezun olduktan sonra öğretmen olarak Kız Okulu'nda çalışmaya başlayan başarılı bir kadındır. Hikâyenin başında ailesiyle problemleri olan, özellikle de annesiyle uyum sağlayamayan bir kadın olarak çizilen Natsuko, evde olduğu zamanlarda sürekli ağladığını, her şeyi sorguladığını ve elemli olmasını annesiyle olan bu uyumsuzluğuna bağlar. Fakat burada yazarın belirtmiş olduğu sebepsiz yere ağlama, sürekli sorgulama ve kederli haller, anne-baba ile anlaşamama durumları yetişkinliğe erişmemiş birinin yaşayabileceği tecrübelerdir. Bu noktada, yazarın ‘evde kalmış’ şeklinde betimlediği Natsuko'nun yirmi altı yaşlarında olduğu düşünüldüğünde, yazarın Natsuko'yu bu şekilde betimliyor olmasının altında yazarın esas hedef kitlesinin yatıp yatmadığı sorusu akıllara gelmektedir. Bu sebeple dönemin daha erken yaş aralığı göz önüne alındığında, ergin olmayan kız okulu öğrencilerinin bu yaşlara tekabül ettiği anlaşılmaktadır. Yazarın bir nevi onların geleceklere için örnek teşkil edebilecek kız okulundan mezun olmuş iki kadın karakter seçmiş olması ve özellikle Natsuko'nun tecrübe ettiği bu karmaşık hislerle özdeşlik kurdukmaya çalışıyor olma olasılığı da, eserin hedef kitlesinin, temelde kız öğrenciler olabileceğini düşündürmektedir.

Eserde, Natsuko bekâr bir şekilde yaşamayı düşünmesine rağmen, evlenmeyen kızların toplum içerisinde dışlandığını bilmektedir. *“Sadecce çocuk doğurmak kadınların görevi değil.”* diye düşünen Natsuko, *“Kusurlu desinler, suçlu desinler! Aslında bizler toplumdaki diğer kadınlardan farklıyız. Düşüncelerimiz, zevklerimiz, açıkçası ahlak anlayışımız bile”* (Tōson 1996: 378) şeklinde döneme aykırı düşen fikirlere sahiptir. Natsuko, evlenmeden kendi ayakları üstünde durmayı, özgürce yaşamayı isteyen bir kadındır ve adeta dönemin ‘Yeni Kadınlar’ akımının karakteristik özelliklerini taşımaktadır. Fakat Natsuko'nun çalışıp bekâr yaşama arzusu, yine dönemin; *“İyi eş akıllı anne”* düşüncesinden sapan bir anlayış olarak eserin birçok

bölümünde sezdirilmektedir. Yazar özellikle Sekiko'yu, Natsuko'ya zıt bir karakter olarak çizmiştir. Bu durum Tōson'un 'anormal' Natsuko'nun karşısına 'normal' Sekiko'yu mukayeseli olarak çizme amacı güttüğünün bir göstergesidir.

Dönem toplumuna aykırı düşünce ve zevklere sahip Natsuko, aşk konusu etrafında da betimlenmektedir. Aslında Sanjou adlı bir ressamdan hoşlanan Natsuko, ona karşı hiçbir duygu beslemiyormuşçasına davranmakta ve yazar tarafından, adeta erkekleri kullanıp atan zalim bir kadın profilinde çizilmektedir. Natsuko'nun erkeklere ilişkin anlayışının, onun kendi yaşadıkları üzerine temellendirildiği “çok genç yaşta acı tecrübeler edinen Natsuko gibi bir kadın, sözüm ona her çiçekten bal alıp kendini tatmin eder” (Tōson 1996:383) şeklinde yazar tarafından betimlenmekte ve bu durumdan Natsuko'nun bedensel arzuları olmasına rağmen, bekâr hayatı yaşamak istediği anlaşılmaktadır. Bu noktada yazarın Natsuko'ya yüklemeye çalıştığı bedensel arzuları olan kadın imajı önemli görülmektedir ve eserin ilerleyen bölümlerinde de bu durum pekiştirilmektedir. Örneğin eserde kaldığı Ryokan (Otel)'a gelen kendi deyimi ile 'Aşağılık Geicinler'in¹¹ söylediği şarkıları duyan Natsuko şöyle bir tepki vermektedir; *Kadının söylediği aşk şarkısı, sapık bir adam ve erkek delisi bir kadının ruhunu mest eder gibi bir sayıklamadır ve buna şehvetli melodi ve müstehcen sözler hizmet eder. (...) Halk türküsünün insanı esir etme gücü şaşırtıcı bir şey. ...Bitkin düşen Natsuko'nun tuhaf bir şekilde yüreği sızladı. Ses bedenine işledi. Bu dünya hazlarına kapılan ruhu azgınca coştı* (Tōson 1996: 382).

Dinlediği şarkıdan etkilenen Natsuko, adeta oradaki sanatçılarla aynı bedensel arzuları yaşamakta, bu duygularını bastırmaktadır. Bu durum, Natsuko'nun bekâr yaşamak istemesinin yanında neden şehvetli bir kadın olarak çizilmesi gerektiği sorusunu akıllara getirmektedir. Bu noktada konuya delilik çerçevesinde yaklaşılacaktır.

Eserde sözleşen iki arkadaştan Sekiko, yıllar sonra Natsuko'yu ziyaret etmek ister. Kendisini Natsuko'nun evine getiren at arabacısı, Natsuko'nun babasıyla ilgili şöyle bir yorumda bulunur: *Uryuu¹²'nun yalnız kalma isteği babasından gelen kalıtımsal bir durum değil mi? Baksana deliren insanların hepsi yalnız kalmayı seviyor da ondan* (Tōson 1996: 394).

---

¹¹ Geicin, sanatçı anlamını taşımaktadır.

¹² Natsuko'nun soy ismi.

Tōson açık bir şekilde dönemin natüralizm akımı etkisinde kalıtım konusunu eserinde işlemiştir. Fakat eserde Natsuko'nun babasının deli olmasının kalıtımsal olarak kızına da geçtiği sonucu çıkarılabilir ve bu durum hikâyenin kurgusunda bir karmaşaya sebep olmaktadır. Tōson, hangi sebepten kalıtımı eserine işlemiştir? Alıntı daha detaylı incelendiği zaman, 'kalıtım' ve 'yalnız kalma isteği hali' 'deliren insanların yalnızlığı sevmesi' tarzındaki çağırışimler, sonuç olarak bekârlığı düşünmenin 'anormal' bir durum olduğunu imlemekte, bu şekilde yalnız yaşamayı isteyen kadınların deli olduğu ima edilmektedir. Yazarın kalıtımı eserinde kullanmış olması natüralizm edebiyatının etkisidir; fakat yazar bu noktada kalıtımın 'kaçınılmaz sonu' gerçeğini önemsememiş görünmektedir. Eserde aynı arabacının şu sözleri de dikkatleri çekmektedir: *He he he, öyle okuyup bir de gelin gitmemesi. Ama Sekiko Hanım, o da soyundan bence, onun babası da kendini okumaya çok adamıştı. Yazık babası da zindan odasında öldü gitti* (Tōson 1996: 394).

Deliren babasının da okuma heveslisi olması göz önünde bulundurulduğunda, okumaya hevesli, evlenmeden özgürce, bir başına yaşamak isteyenlerin delirdiğinin alt mesaj olarak okuyucuya verildiği sonucunu çıkarabiliriz. Fakat diğer önemli bir nokta, Natsuko'nun Ryokan'da karşılaştığı 'Aşağılık Geijinler' 'den çok daha korkunç bir sonla okuyucuya sunulmasıdır. Buradaki 'beden' ve 'delilik' bağlamı histeri ile ilişkili bir durumdur ve 'cinsiyet-akıl' ilişkisi 'bedensel hazlarını bastıran kadınlar' doğrultusunda Batı Avrupa'nın histeri algısıyla benzerlik göstermektedir. Aslında Batı Avrupa'da da histerinin önlenmesi için evlenme tavsiye edilmekteydi. Tōson histeride olduğu gibi deliliği kadınlara has bir şeymiş gibi göstermemektedir. Fakat 'cinsiyet' ve 'delilik' ilişkisi ile ilgili bilimsel bir kanaatinin olma olasılığı yüksektir: *Natsuko eski Natsuko değil. Hakkında harap olmuş kız kuruşu diye şarkı söylenir. Her gün delirip yürüyerek, krizantem çiçeğini saçına takıp yüzüne beyaz pudra, dudaklarına kırmızı sürüp (...) Beni karın olarak almaz mısın diye geçen insanların kollarından tuttu ve yüzünü kapatıp utanarak güldü* (Tōson 1996: 400).

Yukarıdaki alıntı, eserin sonunda deliren Natsuko'nun betimlendiği bölümdür. Fakat Tōson'un kadın ve erkek için betimlediği delirme durumu dikkat çekicidir. Babası zindana kapatılmasına rağmen, neden Natsuko delirip diyar diyar gezerek kendisine koca aramak durumunda kalmıştır? Bu durum, açıkça erkek ve kadın etrafında şekillenen, cinsiyetçi delilik anlayışı ve bu

anlayışa işlemiş olan delilik fonksiyonunu temsil etmektedir. Ataerkil toplumlarda kadın ve erkeğin toplumdaki rolleri göz önünde bulundurulduğunda, kadın ev, erkek ise toplum olarak algılanmaktadır. Toplumda iş gücü olarak görülen erkektir ve delirerek zindana kapatılan erkek toplum içerisinde beklenen görevini yerine getirememektedir. Sonuç olarak delirip evde zindan odasına kapatılmak erkeğin ayıbı olarak imlenmektedir. Diğer yandan Natsuko'nun yürüyüp dolaşarak deli kadın olarak betimlenmesi, Ortaçağ Noh tiyatrosundaki deli kadın imgelerinin etkisi olarak düşünülebilir. Fakat Natsuko'nun deliliğinde, Orta Çağ Monoguri'lerinde görülen kutsallık görülememektedir. Aksine Natsuko'nun zindana kapatılmamasında çok daha derin bir anlam vardır. Kadının eve kapatılması, çoktan oluşmuş olan kadın-ev algısı nedeniyle, herhangi bir utanç temsil etmemektedir. Aksine kadının deliliğini halka açık bir şekilde beyan etmekle, deli kadına utanç algısı imlenmektedir. Bu ayıba cinsel bir anlam eklenmiş olması, Japon toplumunda da kadınların deliliği ile ilgili yeni bir kontrol mekanizmasının şekillendiğini kanıtlamaktadır. Bu yeni kontrol sistemi Meiji Dönemi'nde kendisini göstermiştir. Bu sistemin yeni fikirlere sahip 'Yeni Kadınlar'ın 'anormal' davranışlarını kontrol etmek için kullanılan bir araç olduğu açıktır. Sonuç olarak, evlenmeden erkeğin otoritesini hiçe sayan Natsuko'nun toplumsal normlarının dışına çıkması sebebiyle hikâyenin sonunda "beni eşin olarak almaz mısın?" demek zorunda bırakılması da bir nevi "her çiçekten bal alıp kendini tatmin eden" Natsuko'nun rasyonalize edilmiş cezası da olmuştur.

3. Sonuç

Modernleşme sürecindeki Osmanlı ve Japon toplumunda, kaçınılmaz bir şekilde alınan yeni fikirler, dönemin yeni eğitim sistemiyle yetişmiş kadınları, yani varlıklı aile kızlarına güçlü etkiler bırakmıştır. Fakat yazarlar, dönemin toplum değerlerini değiştirme riski olan bu kadınları, delilik yoluyla marjinalleştirip bir nevi kötü örneklermişçesine betimlemişlerdir. Bunun yanında bu tarz kadınların deliliklerinin betimlenmesinin, her iki ülkenin de kendi kültürleri bağlamında sınıflandırdığı delilik ve onun (yeniden) keşfiyle bağlantılı olduğu açıklığa kavuşmuştur. Türk edebiyatında delilik Batı Avrupa modernleşmesinin getirmiş olduğu bilimsel bir kavram olarak alınmıştır. Bu sebeple 'deli' ya da 'delilik' 'in betimlenmesinde, tıbbi olarak doğrulanmış bir durum olduğu sezindirilmektedir. Ayrıca, erkek ve kadını 'hakikat' ve 'hayal' şeklinde karşılaştırarak eril güç pekiştirilmiştir.

Öte yandan, Japonya batının delilik anlayışını hemen alımlamamıştır. *Roujou* eserinde de görüldüğü gibi, yazarlar kadın karakteri geleneksel ‘deli kadın’ biçiminde betimlemişlerdir. Lakin bu deli kadın imajında Orta çağ kontekstinde görülmeyen deliliğin cinselliği (Ayrıca bu durum dönem Japonya’sında utanç verici bir durumdur) imlediği netlik kazanmıştır. Bu yapının içerisine sokularak kadınları ‘topluma uymayanlar’ olarak görüp dışlamak Tōson’un bu eserinde görülmektedir. Yazar histeri tarzında herhangi bir hastalık terimi kullanamamakla beraber, açıkça hayatını bekâr bir şekilde yaşamaya karar vermiş olan Natsuko’yu, dönem toplumunun normlarının dışına çıkan bir kadın olarak betimlemektedir ve onun bu hareketlerinin arkasında, bedensel arzularını bastırmanın yattığına işaret etmektedir. Sosyal normların dışına çıkması sebebiyle ‘deli kadın’ olan kadınları lekelemek, kadınların davranışlarını kontrol etme bağlamında Türk edebiyatıyla birdir.

KAYNAKÇA

- Adak, Hülya (2006). “Biyografide Toplumsal Cinsiyet: Ahmet Mithat Ya Da Bir Osmanlı Erkek Yazarın Kanunlaşması”, *Merhaba Ey Muharrir! Ahmet Mithat Üzerine Eleştirel Yazılar*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Ahmet, H. Tanpınar (1977). *Edebiyat Üzerine Makaleler*. Dergâh Yayınları.
- Aydın, Hilal (Aralık 2014). “Toplumsal Cinsiyet ve Estetik Özerklik Bağlamında Türk Edebiyatında Delilik ve Kadın” Bilkent Üniversitesi, Edebiyat Bölümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Ban, Koukei (1929). “Kinsei Kijinden” Mikuma, Şikou, *Nihon Koten Zenşuu*, Şiriizu. Nihon Koten Zenşuu Kankoukai.
- Bir Kadın (Fatma Aliye) ve Mithat, Ahmet (2012). *Hayal ve Hakikat*, Hazırlayan: Hülya Argunşah, Kesit Yayınları.
- Dols, W. Michael (1992). *Majnun: The Madman in Medieval Islamic Society*, Edited by Immisch, E.Diana. Clarendon Press, Oxford.
- Funakoshi Mikio (2001). “Hisuteri-Media no Naka no Byou”, Tsuboi Hideto, *Henken to iu Manazashi Kindai Nihon no Kansei*, Seikyuuşa.
- Goldstein, Jan (1982). “The Hysteria Diagnosis and the Politics of Anticlericalism in Late Nineteenth-Century France”, *The Journal of Modern History*, vol. 54, no.2. The University of Chicago Press.
- Guy de Maupassant. (2014). *Chroniques: Nouvelle édition augmentée*. Arvensa editions.
- Kaneko, Akio (2001). “Roujou to Meiji Sacuu Nen Dai ni Okeru Seiyoku no Moçiiifuu; Şimazaki Tōson no Şousetsu Hyougen (4), ‘Kenkyuu Kiyou’ Dai 61 Gou, Nihon Daigaku Bunrigakubu Jinbunkagaku Kenkyuucu.
- Karakoç, İrfan (2015). "Hakikat'i Romanla Hayal Etmek: Hayal ve Hakikat'te Karşılıksız Aşkın Histerik Eleştirisi", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı 13*.
- Koehler, Peter (2001). "About Medicine and the Arts Charcot and French Literature at the fin-de-siècle", *Journal of the History of the Neurosciences* 10.
- Hiraishi, Noriko (2012). *Hanmon Seinen to Jogakusei no Bungakuşi; 'Seiyō'wo Yomikaete*, Şinyouşa.
- Mücahit. Kaçar and Halil.S, Koşik. "Fuzuli'nin Leylâ vü Mecnûn Mesnevisinin Dibacesi Hakkında Bazı Mülâhazalar", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, vol. 3, no. 2, 2014.
- Şimazaki, Tōson (1966). “Roujou”, *Toson Zenşuu*, Dai 2 Maki, Çikuma Şobou.

- Tilt, Edward (1851). *On the Preservation of The Health of Women at the Critical Periods of life*, John Churchill, Princess Street, London.
- Yanagita, Kunio (1997). ‘Josei to Minkandenshou’ *Yanagita Kunio Zenshuu*. Dai 6 Maki, Çikuma Şobou,
- Zarranz, J (2016). "Bourneville, Charcot, and hysteria: a bureaucratic double play with lasting effects", *Neurosciences and History* 4,1.
- Zeami (1977). “Monogurui” *Fuuşikaden*. Nogami, Touyouiçiro Koutei, İwanami Şoten.
- Zola, Émile *Thérèse Raquin*. Œuvres complètes, t. 1. édition établie sous la direction de Henri Mitterand, Cercle du Livre Précieux, 1966-1970.

